AHMET ALTAN

AL DOILEA ROMAN AL „CVARTETULUI OTOMAN“

Dragoste

AHMET ALTAN

Dragostea în vremea revoltelor

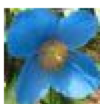
Traducere din limba franceză şi note de

Mădălina Ghiu

EDITURA TREI

Titlul original:

İsyan Günlerinde Aşk

I

În unele nopți, era trezit de zgomotul furnicilor care mişunau pe covoarele persane vechi, roase de vreme.

Imposibil de auzit pentru muritorii obişnuiți, paşii acestor furnici cu mijloc subțire, cu încheieturi fragile şi corpuri noduroase de un negru strălucitor, ultimele viețuitoare care mai călcau pe covoarele țesute cu sute de ani în urmă într-o odaie dărăpănată dintr-un sat de munte şi decolorate de preumblarea atâtor perechi de picioare, răsunau în sufletul apatic al lui Osman şi îl făceau să se cutremure.

Smulgându-se cu greu din patul imens în care bunica lui se străduise cândva să caute, pe cele mai îndepărtate țărmuri ale voluptății, cele mai intense plăceri care îi sunt date trupului omenesc, şi-a pus picioarele pe podeaua al cărei scârțâit neîncetat îi trăda vârsta şi apoi, după ce a încercat să prindă puțină putere din această duritate aspră, s-a ridicat şi a părăsit încăperea târându-şi paşii.

Îmbrăcat în cămaşa lui lungă de noapte tocită pe alocuri şi de un alb îndoielnic, pe care o moştenise de la bunicul său, a intrat în sufragerie, a aprins luminile, iar acolo, în loc de furnicile pe care se aştepta să le vadă, a găsit trupurile diafane şi străvezii ale morților lui, care se agitau neliniştiți.

Aceşti morți erau prizonierii timpului; azvârliți încă de la primul lor scâncet pe cărările vieții de parcă nimic nu avea să-i oprească vreodată şi opriți din avântul lor de ultimul oftat, ei rămăseseră captivi. Neputând să urce pe firul timpului înainte de prima lor zi, nu reuşeau să treacă nici dincolo de ultima, trezindu-se acum condamnați să hoinărească la nesfârşit între aceste două momente. Spunând povestea vieților pe care le duseseră, aceleaşi

pentru totdeauna şi încremenite între fălcile a două clipe definitive, adăugau de fiecare dată detalii noi, fapte noi, străduindu-se să schimbe prin cuvinte ceea ce trebuie să rămână pe veci neschimbat.

Prin urmare, ei hotărâseră să-şi spună poveştile lui Osman, acest tânăr care le era rudă şi care, încă viu, se rupsese de viaţă fără a se hotărî totuşi să facă pasul definitiv către moarte, preferând să-şi chinuiască trupul lăsându-se să alunece într-o atemporalitate profundă şi periculoasă, în care trecutul şi prezentul se confundau.

Osman nu-şi mai amintea când începuse să stea de vorbă cu morţii săi. Făcând-şi viaţa imposibilă, atât lui, cât şi celor apropiaţi, înzestrat cu o inteligenţă stranie şi de nepătruns care nu îi adusese nici linişte, nici succes, se străduise să ducă, de bine, de rău, o existenţă plină de capricii de dandy şi de extravagante fantezii sexuale când, pe neaşteptate, obosit de toate, s-a retras în vechea casă a bunicului său.

Habar nu avea dacă morţii l-au condus în aceste locuri sau dacă i-a găsit acolo când a ajuns. Fugind în trecut în compania lor, începuse să străbată în lung şi-n lat uimitoarele galerii ale istoriei, eliberat în sfârşit de dilemele, suferinţele şi dezamăgirile care îl copleşiseră până atunci. Datorită unei mici moşteniri. Osman îşi asigura nevoile curente şi trăia la adăpost de chinurile prezentului, cercetându-le pe cele din trecut.

Oamenii îl credeau nebun, iar el îi socotea proşti. Faptul că putea contempla în toată claritatea lor vieţile trecute ale morţilor îi întărea credinţa în prostia oamenilor. Acesta era, fără îndoială, principalul motiv din spatele ataşamentului său faţă de morţii care nu ezitau niciodată să-i spună poveştile lor.

La simpla vedere a lui Osman, care trăia ca un pustnic în această veche locuinţă prăfuită, se îndreptau spre el sub

efectul unei forțe imperioase, ca flăcările unei lumânări aplecate de curentul unei ferestre care se deschide brusc şi, cu vocile lor tânguioase, frânte, devenite la fel de diafane ca trupurile lor, îşi începeau poveştile.

Toți aveau secrete înspăimântătoare.

Chiar dacă se străduiau să le ascundă împreunându-şi cu încăpățânare mâinile, ca şi cum ar fi ocrotit o flacără în căuşul palmelor, neputând totuşi să suporte arsura secretelor tăinuite, îşi depărtau brațele, cuprinşi de o mare nevoie de a dezvălui măcar o parte din ele.

Printre secrete se numărau crime, revolte, trădări, iubiri de nemărturisit, dorințe înăbuşite; încercând să le ascundă în timp ce le dezvăluiau, poveştile lor erau pline de contradicții, minciuni şi omisiuni.

Observarea acestei duble dorințe de a povesti şi de a tăcea îi dădea întotdeauna lui Osman un sentiment nedesluşit de superioritate.

Când l-au zărit, au început să vorbească toți odată.

Învățase să-l aleagă pe unul dintre ei şi, în toiul acelei învălmăşeli de glasuri, să-l asculte doar pe el. Era o abilitate specifică celor care, la fel ca Osman, îşi pierduseră orice formă de conştiință a timpului, un har acordat de destin în chip de compensație pentru toate calitățile de care îl văduvise sau, dimpotrivă, un preț pe care i-l cerea pentru favorurile pe care le revărsase asupra lui şi pe care nu-l putea înțelege decât cine se smulsese din curgerea timpului.

În noaptea în care se trezise înspăimântat. Osman hotărâse să-l asculte pe Hasan Efendi, cel care, dintre morții săi, îl amuza cel mai mult. Cu toată răguşeala datorată morții, vocea lui Hasan Efendi, căreia povestea spusă îi conferea o oarecare prestanță, răsuna din larma miilor de oameni care alcătuiau mulțimea sosită în fugă în piață în ciuda fricii teribile de viitorul care se ghicea în spatele strigătelor de bucurie. Urmând această voce. Osman s-a

amestecat în mulțimea adunată sub steagurile negre ce fluturau în vânt, o mulțime din care fiecare individ nu mai era acum decât un mort uitat demult.

Hagia Sofia era înconjurată de un val de fesuri care tălăzuiau ca o mare roşie. Un soare scânteietor de iarnă sclipea din baionetele lungi ale trupelor aliniate pe mai multe rânduri în jurul pieței, dând strălucire uniformelor împodobite cu fireturi ale gărzii imperiale, uniformelor albe ale escadroanelor albaneze şi turbanelor verzi aşezate într-o rână pe capetele soldaților sirieni.

Neputând pătrunde în piața ticsită, mii de oameni care veniseră să aclame redeschiderea Parlamentului după treizeci de ani de tiranie se cocoțaseră pe acoperiş, pe contraforți, pe coloane, pe minarete şi pe orice proeminență a Hagiei Sofia. Venerabila bazilică, martoră de veacuri la perindarea atâtor puteri, de la Bizanț la otomani, care asistase la atâtea revolte, execuții, spânzurări de ramuri de copaci seculari, masacre şi încoronări, era impregnată de o demnitate tăcută, păstrând pentru sine tot ceea ce văzuse.

În picioare, la poalele uriaşei semiluni de argint care se înălța deasupra splendidei cupole, îmbrăcat în tunică lungă, neagră şi purtând turbanul său verde, Hasan Efendi cerceta împrejurimile, întipărindu-şi în memorie până şi cel mai mic detaliu, pentru a-l relata în acea seară şeicului său. Silueta întunecată şi nemişcată pe care o desena pe albastrul cerului părea mai impresionantă chiar şi decât mulțimea.

Aceasta era flancată de trupele în uniforme kaki ale Armatei a Treia din Salonic, care, ridicându-se împotriva sultanului, care era şi calif al musulmanilor din întreaga lume, se declaraseră în favoarea unui guvern constituțional şi fuseseră chemate la Istanbul anume ca să împiedice

şleahta de mullahi[1] ataşată califului să provoace tulburări cu strigăte de „Şari'a este în pericol". Departe de a se mulţumi cu cartuşierele care le încingeau mijlocul, soldaţii acestor unităţi îşi burduşiseră şi buzunarele uniformelor cu cartuşe şi afişau un aer de hotărâre înverşunată menită să convingă pe oricine îi vedea să respecte noua ordine.

Mult mai târziu, Hasan Efendi, care, rămânând foarte ataşat de calif şi de Şari'a, nu- i avusese niciodată la inimă pe unionişti, avea să îi spună lui Osman cu un zâmbet batjocoritor la limita perfidiei şi cu siguranţă nedemn de un mort: „Neştiute sunt căile Domnului; nici patru luni mai târziu, aceiaşi soldaţi chemaţi ca măsură de precauţie împotriva susţinătorilor Şari'a s-au ridicat cerând restaurarea acesteia şi câteva sute dintre ei au fost încolţiţi pe străzile din Istanbul înainte de a fi trecuţi prin sabie de către propriii lor prieteni".

Piaţa era acoperită în întregime cu steaguri negre pe care se vedeau versete din Coran brodate cu fir de argint referitoare la arta militară şi amintind cu multă mândrie de importanţa pe care o au în societate religia şi armata.

Nu doar piaţa, ci şi străzile care duceau într-acolo erau înţesate de oameni din toate colţurile imperiului: păstori traci, marinari din insulele greceşti, arabi învăluiţi în parfumurile atrăgătoare ale peninsulei lor misterioase, evrei exilaţi din Ierusalim, muntenegreni înarmaţi cu pistoale mari vârâte la brâu, bulgari, kurzi, kârgâzi, ţigani dansând şi cântând fără încetare sau chiar tătari cu ochii migdalaţi.

Această mulţime pestriţă trăgea în aer cu pistoalele care se vindeau fără nicio oprelişte de când fusese proclamată „libertatea", iar focurile de armă se amestecau cu cântecele de libertate.

---

[1] Doctor în drept religios şiit, însărcinat cu educaţia religioasă şi îndeplinirea ritualurilor.

În timp ce populația fraterniza, purtată de beția propriului glas, de propria-i bucurie, s-a auzit un bubuit nelămurit; oamenilor nu le-a trebuit mult să ghicească originea uruitului care venea de departe: trăsura sultanului se apropia în mare viteză, escortată de lăncierii acestuia.

Văzând trăsura, aceiaşi oameni care cu o clipă înainte aplaudaseră instaurarea Constituției şi sărbătoriseră sfârşitul tiraniei prin cântece de libertate s-au apucat să-l aclame cu înflăcărare pe suveran, slobozind strigăte de „Trăiască sultanul!”.

Din ziua în care, încă profund convins de puterea sa absolută şi aproape divină, sultanul suferise acea lovitură grea din partea propriei armate, care era hotărâtă să-i reducă prerogativele, acesta păruse mai bătrân şi mai bolnav decât era în realitate şi îi venea greu să- şi ascundă oboseala în ciuda fardului roşu cu care îşi sulemenise obrajii înainte de a apărea în fata mulțimii. Pentru a-l înveseli întrucâtva pe suveranul care, indiferent la uralele gloatei, stătea cu capul plecat, medicul său Reşit Paşa i-a atras atenția cu blândețe:

— Robii Luminăției Voastre sunt bucuroşi să vă revadă. Maiestate, priviți cum aplaudă.

Ridicând încet capul, sultanul i-a aruncat medicului său o privire pe jumătate disprețuitoare, pe jumătate iritată.

— Cum mai poți să te încrezi în aceste aplauze, doctore? Tot aşa îi aplaudă oamenii ăştia şi pe cei care ne doresc moartea.

Trăsura în care se afla sultanul cuprins de spaima că ar putea fi victima unui atac în orice clipă îşi croia drum prin mulțime în mare goană, scoțând scântei pe pavaj. Pe oriunde trecea, mulțimea se despărțea în mod miraculos în două, ca Marea Roşie atinsă de toiagul lui Moise şi, făcând loc „Maiestății Sale califul”, oamenii îi arătau respectul

cuvenit, ferindu-se totodată să fie prinşi sub roţile trăsurii al cărei avânt te făcea să crezi că nu sar opri pentru nimeni.

În ciuda temerilor sultanului, nu avusese loc niciun incident pe drum, cu excepţia ţipetelor unei bătrâne îmbrăcate în negru din cap până-n picioare, care, în apropierea vechiului Palat, strigase întinzând braţele: „Dă-mi fiii înapoi!” fără să reuşească totuşi să se facă auzită în vacarmul din jur.

Când, după ce o ţinuseră tot într-un galop de îndată ce trecuseră de porţile Palatului, caii înspumaţi s-au oprit în faţa intrării monumentale a Parlamentului, fanfara în poziţie de drepţi s-a pornit imediat să intoneze marşul *Hamidiye*[2].

Nişte ofiţeri nervoşi au făcut cerc în jurul trăsurii, străduindu-se să ţină gloata la distanţă; în mijlocul acestei mulţimi însufleţite de un entuziasm comun, care striga, chiuia şi cânta imnuri, sultanul, pe al cărui chip se vedea limpede ciuda care se observă îndeobşte la cei privaţi cu brutalitate de puterea lor, a coborât din trăsură fără să se uite la nimeni şi a înaintat încet spre portalul impunător.

Din mersul târşâit al acestui bătrân cu umerii gârboviţi, care, prin simpla lui prezenţă, umplea universul afectiv mereu nesatisfăcut al maselor supuse nevoii constante de a iubi sau de a urî pe cineva, el emana o putere venită de altundeva, iar istoria veche de şase sute de ani al cărei moştenitor era, precum şi religia veche de o mie trei sute de ani al cărei califat si-l asumase îi aureolau fiinţa, deşi pătată pe alocuri cu o lumină aproape divină. Nu trebuia decât să se arate pentru ca simpla lui apariţie să-i marcheze pe oameni, fără voia lor, în chip profund.

---

[2] *Hamidiye Marşı* („Marşul lui Hamid”) a fost imnul Imperiului Otoman din 1876 până în 1909, compus la comanda sultanului Abdülhamid al II-lea.

În timp ce încă străbătea coridoarele clădirii, membrii Parlamentului simțiseră apropierea sultanului, întocmai cum simți brusc un miros puternic în aer; aşa se face că rumoarea care stăpânea adunarea se potolise treptat, iar suveranul şi-a făcut intrarea într-o încăpere cufundată în tăcere desăvârşită.

Adunați în acest loc care le inspira un sentiment de stranietate, ba chiar de frică, cei mai mulți dintre deputății în redingote negre şi fes roşu aveau luciul exagerat şi țipător al unei perechi noi de pantofi de bal. În mijlocul lor, şi parcă pentru a sublinia caracterul imperial al acestui Parlament, stăteau deputați yemeniți purtând *keffieh* verzi şi mov, deputați arabi, cu capul înfăşurat în şaluri încinse cu o bandă neagră din păr de cămilă, hogi cu turbane albe şi, amestecați în această adunare pestriță, deputați în uniformă.

Lângă estradă, în haine împodobite cu fireturi şi presărate cu decorații, se aşezaseră membrii Camerei Superioare, iar în fața lor, *şeyhülislâm-ul,* în alb din cap până în picioare, înconjurat de ulemale[3] în robe de un verde- smarald. La urmă, alături de clericii musulmani, stăteau înşirați, ca nişte stele funerare dezgropate dintr-o catacombă, patriarhi impunători cu bărbi lungi şi siluete impunătoare, drapați în hainele lor cu totul negre.

La sosirea suveranului, sala se ridicase în picioare ca o singură ființă.

Ocupându-şi locul în lojă, sultanul, sprijinit în sabie, şi-a purtat îndelung privirea asupra adunării. Fostul deținător al puterii se uita cu ochi impasibil la noii stăpâni ai țării, strivindu-i cu privirea, cu felul în care se purta, cu tăcerea.

---

[3] Clerici musulmani care aveau şi atribuții de legiuitor.

După ce un deputat a dat citire discursului în care sultanul declara reinstaurarea Constituției, au început să se intoneze rugăciuni şi, tot atunci, tunurile au bubuit în piața de la Hagia Sofia. Bateriile instalate pe Bosfor, precum şi navele de război din Marea Marmara au tras salve. Restabilirea regimului constituțional a fost anunțată solemn imperiului şi lumii întregi prin o sută una lovituri de tun.

Sultanul a părăsit sala cu acelaşi pas târşâit şi, de parcă evenimentul care tocmai se petrecuse nu îl privea câtuşi de puțin, s-a urcat tăcut în trăsură, abandonându-şi trupul moliciunii scaunelor.

Observând fața palidă a suveranului, doctorul său, aşezat lângă el, l-a întrebat îngrijorat:

— Sunteți obosit, înălțimea Voastră?

Zâmbetul disprețuitor pe care doctorul îl cunoştea foarte bine a traversat pe furiş chipul sultanului. Răspunsul lui a fost scurt:

— M-am plictisit.

Până la Palat nu a mai scos niciun cuvânt.

În noaptea aceea, cele şapte dealuri ale „Porții Fericirii” s-au aprins de la tot atâtea buchete scânteietoare; Palatul, vilele prinților imperiali şi reşedințele paşalelor erau învăluite în lumină şi chiar şi cei care aveau motive să fie profund mâhniți, temându-se să nu pară străini de bucuria generală şi prizonieri ai terorii care îşi scotea nasul la iveală din spatele fiecărei manifestații de veselie populară, se văzuseră obligați să participe la ea.

Moscheile, bisericile, vapoarele, yalı-urile[4], vechile ziduri luminate de torțe îşi îndreptaseră ochii în flăcări spre cer, în timp ce pe Bosfor şi în Cornul de Aur, care se împlânta în carnea oraşului ca un iatagan, se răsfrângeau umbrele

[4] Case de agrement pe malul unei ape, în special pe țărmul Bosforului.

sanctuarelor vechi de secole înecate într-o imensă lucire sângerie.

În această noapte de decembrie în care vântul înghețat sufla cu asprime. Şeyh Yusuf Efendi, deşi fusese invitat la festivitățile zilei, se afla la *tekke,* în Unkapanı şi, în timp ce se plimba prin grădină înfofolit în caftanul căptuşit cu blană şi având ochii îndreptați către luminile oraşului, asculta fără o vorbă relatarea evenimentelor făcută de Hasan Efendi, care, fără a simți nevoia să-şi ascundă furia trezită de tratamentul aplicat Maiestății Sale Califul Universului, se abținuse să-şi traducă sentimentele în cuvinte, mulțumindu-se să le exprime doar prin felul în care glăsuia, din care răzbătea o suferință plină de mânie.

În timp ce Hasan Efendi îşi relata în detaliu observațiile asupra întâmplărilor de peste zi, lumina artificială care scălda oraşul a dispărut brusc, cufundându-l în întunericul său obişnuit, străpuns doar de lumina pâlpâitoare a lumânărilor aprinse la poalele mormintelor imperiale sau ale mausoleelor sfinților, foarte răspândite în capitală.

În inima acestei bezne, poate presimțind viitorul hărăzit oraşului. Şeyh Efendi s-a înfiorat şi a spus: „S-a făcut foarte frig”, după care s-a întors în lăcaş.

II

Călugărițele infirmiere de la Spitalul Francez arătau o mare tandrețe şi un interes deosebit față de acest pacient distins, cu privire blândă, cu chip palid, cu cearcăne vineții care aminteau în mod straniu de o panseluță şi care, în plus, vorbea o franceză impecabilă. Venind adesea la căpătâiul pacientului pentru a se interesa de starea lui de sănătate, îl copleşeau cu vorbe de încurajare şi uneori, în cursul nopților din ce în ce mai lungi, îşi trăgeau un scaun

lângă patul lui şi îi citeau cărţi împrumutate de la biblioteca spitalului.

Cât despre sora Clementine, căreia zvonurile îi atribuiau în viaţa lumească titlul de baroană, ea îi acorda puţin mai mult timp decât celelalte călugăriţe acestui bolnav cu glas ale cărui modulaţii trădau imediat o educaţie aleasă şi, când se întâmpla să rămână singuri, îi făcea o vădită plăcere să discute cu el pe subiecte dintre cele mai diverse, precum literatura, scriitorii, oamenii, slăbiciunile omeneşti, religia şi chiar politica. Fie că aflaseră de povestea lui tristă, fie că ochii lui mari şi căprui, însufleţiţi de o privire din altă lume, treziseră în ele o emoţie în care sentimentele fraterne se amestecau cu cele de dragoste, călugăriţelor le plăcea să discute între ele despre cazul „domnului Hikmet”. La simplul gând că pacientul, a cărui stare se ameliora de la o zi la alta, va părăsi în curând spitalul, inimile lor se umpleau de un fel de durere secretă, de o tristeţe menită să rămână pentru totdeauna nelămurită.

Cum îşi vătămase doar clavicula de deasupra plămânului atunci când întorsese spre sine pistolul pe care îl folosea pentru prima dată în viaţă, Hüseyin Hikmet Bey avea să-i spună lui Osman mai târziu, peste ani: „Nu- ţi poţi imagina cât de umilitor este să nu te nimereşti”.

Confruntat cu durerea de neconsolat de a fi pierdut-o pentru totdeauna pe femeia iubită, confruntat cu mândria rănită de a se vedea înlăturat în favoarea altui bărbat, confruntat, în sfârşit, cu dezamăgirea pe care i-o provocase activitatea politică. Hikmet Bey hotărâse să-şi pună capăt zilelor. Dar acum, la toată suferinţa de până atunci se adăuga şi umilinţa de a-şi fi ratat sinuciderea. În această cameră de spital în care-i ajungeau la urechi gemetele celorlalţi bolnavi, şoaptele infirmierelor şi mirosul dezinfectantului turnat în găleată de îngrijitor, înţelesese, mai bine decât atunci când era sănătos, ce important era să

primească atenție neîntreruptă, ce necesară era ea vindecării sufletului său, mult mai vătămat decât trupul, în schimb, nu pricepea deloc cum de se adăugase, la recunoştința pe care o simțea fată de atâtea dovezi de afecțiune, şi dorința de a arunca o privire la părul surorii Clementine, despre care era convins că este arămiu.

În ciuda semnelor de afecțiune oferite din belşug de celelalte infirmiere, în ciuda armoniei depline şi tulburătoare din glasul surorii Clementine, care chiar şi în rostirea rugăciunilor lăsa să răzbată o umbră de păcat, ecouri de escapade, de nopți pariziene şi baluri de demult, în ciuda furiei fireşti care se presupune că nu-l părăseşte niciodată pe un bărbat trădat, el nu reuşea să-şi uite soția, pe Mehpare Hanım.

În pofida acestei dureri, a acestei neputințe, a acestui sentiment de abandon şi poate chiar şi din pricina tuturor acestora, el continuase să o vadă pe această femeie frumoasă în fiecare noapte în visele lui, să-i şoptească numele în timpul delirurilor lui febrile, convins că numai ea îl poate smulge din acea singurătate chinuitoare. Ca orice om trădat şi oricât de mare ar fi fost furia pe care i-o stârnea această trădare, era convins în sinea lui că salvarea sa depindea numai de cea care îl făcuse să sufere atât de mult. Lăsându-se în voia imaginației sale bogate, aşteptase cu răbdare întoarcerea lui Mehpare Hanım, sperând să o vadă cum intră într-o dimineață în salonul lui de spital şi cum îl străpunge cu privirea aceea rezervată care îi ascundea timiditatea implorându-l să o ierte. Dar, în loc să-l îndepărteze de ea, această aşteptare zadarnică îl apropiase şi mai mult de fosta lui soție, de care se îndrăgostise cândva cu patimă. După aceea, cum se întâmplă de obicei, această iubire fusese hrănită de suspiciuni şi neputință, crescând de-a lungul anilor şi ajungând să facă parte din felul lui de a

fi, din întreaga lui ființă. Acum nu se mai putea elibera de ea şi, mai mult, nici nu-şi dorea asta.

Uneori, când nostalgia, devenită insuportabilă, începea să-i supună trupul la cazne la fel de mult ca sufletul, ca un bolnav chinuit care îşi cere doza de morfină, el îl implora pe Dumnezeu să-l ajute, dar se lovea de revolta spiritului său, care îi trezea amintirea celor mai grațioase gesturi ale lui Mehpare Hanım, felul în care îşi pieptăna părul sau cum îl ținea de mână în drum spre dormitor. Ştia că dacă i-ar uita gesturile ar şterge-o cu totul din viața lui şi, ca oricărui îndrăgostit, fie şi numai ideea de a o uita i se părea insuportabilă. Iubea o femeie care nu avea să-i mai fie alături niciodată şi, conştient că amintirile erau singura legătură care îi mai unea, se temea de clipa în care timpul îşi va desăvârşi lucrarea, rupând-o definitiv. Atâta timp cât dragostea pentru această femeie nu-l părăsea de la sine, nici el nu ar fi putut să se lepede de ea.

În realitate. Hikmet Bey nu era genul de bărbat care să simtă nevoia să sufere în dragoste, dimpotrivă, el iubea din tot sufletul, cu toată ființa şi nu se bizuia pe vicisitudinile vieții pentru a spori această iubire. Pe vremea când o iubea pe Mehpare Hanım, se dăruise fără ezitare până la cea mai mică părticică a sufletului său, fără să păstreze nimic pentru sine, îmboldit de un elan copilăresc de candoare şi inocentă întâlnit la unii oameni educați şi care îl împinsese până la limita extremă a iubirii. Nu exista nimic dincolo, în afară de moarte. De altfel, chiar încercase să treacă această limită, dar, după cum se exprimase el, „din păcate” nu reuşise.

Îşi amintea de acea zi cu un sentiment de ruşine: oamenii care au năvălit în camera lui când au auzit împuşcătura, strigătele care răsunau prin casă, paşii grăbiți, privirile înspăimântate şi mâhnite ale copiilor, îngrijorarea servitorilor care mai aveau puțin şi izbucneau în

plâns, în sfârşit, expresia plictisită şi dispreţuitoare de pe chipul lui Mehpare Hanım, despre care Hikmet Bey spunea că doar simpla amintire îi era îndeajuns pentru a-l cufunda în cele mai amarnice chinuri... Îl apucaseră de mâini şi de picioare ca pe o legătură de rufe murdare şi, ducându-l la trăsură, îi aşezaseră trupul însângerat pe banchetă. Îl auzise pe vizitiu cum îndeamnă răcnind caii în timp ce pocnea din bici şi simţise o durere ascuţită în piept înainte de a leşina, murmurând „Mehpare”. „îmi amintesc că am încercat să vorbesc cu Mehpare, aveam ceva să-i spun. Venindu-mi în simţiri după operaţie, mult timp am scormonit în memorie să găsesc ce voiam să-i spun, dar, ciudat, nu mi-am amintit”, avea să-i mărturisească el lui Osman peste ani.

Dus în stare gravă la spital, fiul medicului personal al sultanului fusese părăsit acolo ca un amărât pe care nici soţia, nici mama, nici tatăl său nu găsiseră cu cale să-l viziteze; cât despre prietenii unionişti de care soarta îi era totuşi legată, îmbătaţi de bucuria succesului, preferaseră să-l uite pe acest prieten îndeajuns de slab încât să încerce să-şi pună capăt zilelor din pricina infidelităţii soţiei. Dacă ar fi murit, probabil că toţi cei care nu veniseră să-l vadă la spital s-ar fi dus la înmormântare, dar cum nu fusese cazul, în loc să se transforme într-o tragedie solemnă, destinul lui luase forma unei mizerabile umilinţe de „încornorat”.

Datorită influenţei încă intacte a sultanului. Reşit Paşa se informase zilnic despre starea de sănătate a fiului său prin intermediul guvernatorului, în timp ce Mihrişah Sultan, aflând că Hikmet Bey era în afara oricărui pericol, îi trimisese nurorii ei, faţă de care nutrea sentimente prea puţin plăcute, o scurtă telegramă formulată în aceşti termeni: „Trimiteţi imediat copiii la Paris”. În chip straniu, această femeie, care nici măcar nu se deranjase să-şi viziteze fiul grav rănit, uimise pe toată lumea luându-i în

grija sa nu numai pe nepotul ei născut din căsătoria lui Hikmet Bey cu Mehpare Hanım, ci şi pe fiica pe care aceasta din urmă o avea cu Şeyh Yusuf Efendi.

Cât despre Şeyh Efendi, fiindcă nu pretinsese să-şi ia fiica înapoi, consimţise la decizia lui Mihrişah Sultan, nu fără să resimtă în forul său interior gravitatea acestei alegeri şi tulburarea pe care i-o provoca. Deşi era cunoscut drept „protectorul celor dezmoştenit!” şi nu refuza niciodată să acorde ajutor sau să intervină în favoarea unor oameni complet străini, fusese incapabil să-şi protejeze propria fiică, sânge din sângele lui şi, dintr-un motiv misterios, acceptase această imensă povară fără să scoată un cuvânt, sporind astfel greutatea păcatelor sale, care nu-i lăsaseră nicio clipă de răgaz din ziua în care o întâlnise pe Mehpare Hanım. Mult mai târziu, îngrijorat de reputaţia şeicului său, Hasan Efendi avea să-i declare lui Osman: „Ar fi putut s-o ia înapoi dacă ar fi vrut, dar a preferat s-o lase la Mihrişah Sultan, pentru că fiica lui îi oferea o dublă legătură, cu fosta lui soţie şi cu sultana care, prin vizitele ei la lăcaşul de dervişi, îl fermecase peste măsură. Şi-a lăsat fiica pe mâna curvei ăsteia numai pentru că nu avea puterea să rupă această legătură, nu pentru că n-o voia pe copilă”.

În ce o priveşte pe Mehpare Hanım, scăpată de grija celor doi copii ai săi, îşi închisese casa din Salonic şi, ca să scape de bârfe şi să-şi trăiască în voie noua aventură amoroasă, se stabilise la Serres în casa impunătoare a amantului ei grec, pierdută în mijlocul unei întinderi imense de viţă-de-vie. Imediat ce a sosit, cu egoismul sălbatic al femeilor care îşi lasă bărbatul pe care nu-l iubesc pentru a se arunca în braţele alesului inimii, ea şi l-a şters din minte pe Hikmet Bey şi tot trecutul cu o uşurinţă greu de descris.

Hikmet Bey, la rândul său, prevenit de o intuiţie înspăimântătoare specifică îndrăgostiţilor, simţea că fusese

uitat, mai rău, că probabil n-ar fi fost dacă ar fi reuşit să-şi pună capăt zilelor şi, de aceea, regreta că a rămas în viață.

În ciuda suferinței sale, nu îl încerca niciun resentiment; cu înțelepciunea celor care au dat ochii cu moartea, încerca să înțeleagă pe toată lumea, imaginându-şi motive pentru a-i scuza pe cei apropiați că nu au venit să-l vadă nici măcar o dată. Poate că nu avea puterea să-i învinovățească sau poate că, ruşinat de gestul său şi disprețuindu-se mai mult decât îl disprețuia oricine altcineva, nu se simțea jignit de purtarea celorlalți şi de aceea nu le purta pică, nici chiar într-ascuns. Îl încerca doar un regret profund, pentru că înțelesese că să-ți ratezi sinuciderea e mult mai umilitor decât să nu încerci deloc.

În timp ce populația musulmană sărbătorea redeschiderea Parlamentului, creştinii şi mai ales locuitorii Salonicului erau preocupați de pregătirile pentru Crăciun; în ciuda seriozității medicilor şi a infirmierelor, în spital domnea o agitație veselă şi toată lumea începuse deja să cumpere mici cadouri pentru cei apropiați. Negăsind un motiv personal de bucurie. Hikmet Bey urmărea aceste pregătiri din patul său de bolnav cu un zâmbet trist şi cu resemnarea unui om obişnuit să ciugulească şi el câteva firimituri din bucuria altora.

Cu două zile înainte de Crăciun, când, la o oră târzie din noapte, după ce bolnavii adormiseră, în timpul rondului, sora Clementine intrase în camera lui Hikmet Bey şi, văzând că era încă treaz, îi spusese fără să încerce să-şi ascundă mulțumirea:

— Cum, încă nu dormiți, domnule Hikmet?

— Nu reuşesc, a răspuns Hikmet Bey cu un zâmbet obosit pe potriva chipului său palid.

Sora Clementine netezise cearşafurile de pe pat şi îndreptase puțin pătura.

— Va fi frig în seara asta, înveliți-vă bine.

— Luați loc puțin, dacă aveți timp, spusese Hikmet Bey.

— Nu aveți de gând să dormiți?

— Nu mi-e somn. E ciudat, dar nu pot să închid ochii toată noaptea, iar dacă reuşesc, mă trezesc întruna.

Luând un scaun, sora Clementine se aşezase la picioarele patului.

— V-ar plăcea să vă citesc ceva?

— Aş prefera să stăm de vorbă, dacă nu vă supărați.

Sora Clementine îşi lăsase mâinile pe genunchi, dar amândoi observaseră că vocea ei lăsa să răzbată un soi de ezitare incompatibil cu inocența posturii ei.

— Ne părăsiți săptămâna viitoare. Hikmet Bey, ce aveți de gând să faceți după ce ieşiți din spital?

— Probabil că mă voi întoarce la Istanbul.

Pe chipul surorii Clementine trecuse o umbră.

— Atât de rău v-am supărat de fugiți aşa repede?

„În noaptea aceea, la spital, discutând cu infirmiera aceea cu talie subțire, am observat pentru prima dată cât de seducător e în ochii femeilor un bărbat care, în dragoste, ajunge într-o situație pe care alți bărbați o consideră demnă de dispreț", îi spusese el lui Osman mult timp după aceea. Osman observase că Hikmet Bey vorbea despre sora Clementine fără să se refere vreodată la ea altfel decât în termeni de „infirmiera cu talie subțire", ca şi cum era vorba despre un om lipsit de importanță, dar, bănuind că asta se datora timidității sale, se abținuse să-i dea pe față acest mic şiretlic.

— Deloc, răspunsese Hikmet Bey, auzind reproşul surorii Clementine, ba chiar mai am o mulțime de treburi de rezolvat înainte de a pleca.

— Vă e dor de Istanbul?

— Cred că da, dar nu propriu-zis de Istanbul, cât de vaporul care intră în port, de mirosul ciudat al oraşului, de rumoarea lui... Cuvântul „Istanbul" trezeşte în mine aproape

doar imaginea portului, de parcă aş fi uitat restul... Dumneavoastră nu vă e dor de Paris?

Sora Clementine a oftat, apoi s-a aplecat spre Hikmet Bey cu un zâmbet şăgalnic.

— Între noi fie vorba, îmi este teribil de dor de Paris.

După care a adăugat:

— Maica superioară ar fi foarte nemulţumită dacă ar afla.

— De ce?

— Pentru că oraşul aparţine lumii de aici, de pe pământ şi a-l iubi înseamnă a regreta viaţa, ceea ce, dată fiind condiţia noastră, ar fi mai degrabă ceva deplasat.

A urmat un moment de tăcere.

— Mie, unuia, mi-e dor de Istanbul, dar de fapt nu sunt deloc sigur că mi-e dor de viaţă, nu, vorbesc serios, chiar m-am obişnuit cu spitalul şi, dacă nu mi s-ar cere să plec, aş rămâne cu plăcere, departe de grijile şi necazurile vieţii.

— Nu spuneţi asta. Hikmet Bey, aşa cum pentru noi ar fi deplasat să aspirăm la viaţă, la fel ar fi şi pentru dumneavoastră să renunţaţi la ea, sunteţi încă tânăr, trebuie să trăiţi.

— Nu mai sunt tânăr, soră Clementine, şi, în plus, nu regret tinereţea, departe de asta... Nu mai aştept nimic de la viaţă. E dovada că nu mai sunt tânăr, nu-i aşa? Ce-aş mai putea spera? Absolut nimic... De acum, viaţa pentru mine nu este altceva decât sclavie şi chiar, credeţi-mă, o temniţă...

Hikmet Bey a zâmbit, ca acei aristocraţi care au învăţat să zâmbească până şi în cea mai adâncă suferinţă, de parcă s-ar lua singuri în derâdere.

— Ştiţi că în orice închisoare încercările de evadare sunt pedepsite cu trimiterea la carceră; cine e prins este deposedat şi de puţinul pe care îl avea până atunci; destinul meu este să trăiesc de-acum înainte ca un prizonier capturat pe când încerca să evadeze.

Sora Clementine a luat mâna lui Hikmet Bey.

— Ce spuneți. Hikmet Bey, de unde atâta pesimism? Nu vă şade bine să renunțați atât de repede.

— Atât de repede, spuneți?... Dimpotrivă, am renunțat prea târziu, mult prea târziu, ar fi trebuit să o fac mai devreme... Cine ştie să renunțe la timp mai are şanse de câştig, să te încăpățânezi nu duce la nimic... Cât despre mine, am renunțat mult prea târziu, soră Clementine, cu vreo zece ani prea târziu.

Pe un ton în care se simțea o maturitate spirituală dobândită după mulți ani de efort şi care-i forța pe muritori să păstreze o distanță respectuoasă, sora Clementine a continuat cu o uşoară notă de reproş:

— Domnule Hikmet, când noi, creştinii, ştim că viața nu se termină cu moartea, ba chiar începe din nou după moarte într-un chip mult mai frumos, cum puteți decreta că a dumneavoastră se termină în această lume, mai ales că sunteți în puterea vârstei?... Pentru noi, acesta este un păcat şi, din câte ştiu eu, la fel este şi în religia dumneavoastră.

Hikmet Bey a râs cu poftă de data aceasta.

— Ah, măcar de n-aş fi păcătuit decât aşa... Dar am gustat păcate mult mai plăcute, mult mai de neiertat... Credeți-mă, în comparație cu celelalte, acest nou păcat este o greşeală nevinovată.

De fiecare dată când se pronunță între un bărbat şi o femeie, oricare ar fi ei, cuvântul „păcat”, el se încarcă imediat cu ardoare şi seducție, trece dincolo de uniforme, de rochii, de cele mai groase voaluri purtate pentru a-l ține la distanță, ajungând în locul unde se cuibăreşte amintirea de neuitat a plăcerilor vinovate şi, prin forța diabolică al cărei purtător este acest cuvânt, stârneşte adâncurile sufletului. La fel a fost şi de data asta. Pentru o clipă fugară, pe chipul surorii Clementine a trecut umbra ştrengară a seratelor

pariziene şi a cine ştie ce fel de experienţe blamabile îngropate în străfundurile memoriei sale, dar chipul ei şi-a reluat atât de repede trăsăturile obişnuite de spiritualitate profundă, încât te-ai fi gândit că fusese doar o părere. Cu toate astea, oricât de gravă ar fi fost vătămarea sa fizică şi morală, Hikmet Bey era suficient de familiarizat cu această imagine ca să recunoască imediat umbra păcatului.

Cu un gest instinctiv menit să o protejeze, sora Clementine şi-a băgat mâna în buzunarul adânc al rochiei şi şi-a scos rozariul lung, care se termina cu o cruce.

— Toţi suntem păcătoşi, domnule Hikmet, acesta este şi motivul pentru care ne păzim atât de straşnic de păcat, rugându-ne la Domnul în fiecare zi ca nici cel mai neînsemnat, nici cel care pare cel mai nevinovat să nu se poată insinua în sufletele noastre. Nu uitaţi că cel mai periculos dintre toate este acela care ni se pare cel mai banal, cel mai inocent. Ne putem apăra mult mai bine de păcatele de moarte, dar păcatele mărunte, acelea vor găsi întotdeauna o cale de a se strecura în inima noastră.

Pentru prima dată de la internarea lui, cercetând atent chipul surorii Clementine cum ar fi făcut cu al oricărei alte femei. Hikmet Bey a încercat să ghicească ce ascundeau boneta albă cu colţurile largi care fluturau ca aripile unei lebede, rochia bleu din ţesătură grosolană, şorţul legat la mijloc, mătăniile, zâmbetele rezervate şi pline de compasiune, mâinile încrucişate cuminte pe genunchi. Ajutat de instinctul său de cuceritor obişnuit cu jocurile amoroase, ca un câine de vânătoare care ia urma prăzii, adulmecase un parfum familiar. În spatele tuturor acestor lucruri se ascundea o femeie cu o frunte destul de bombată, lată şi sidefată, cu sprâncene lungi şi pline, castanii, nas uşor acvilin, care dădea chipului ei un aer nobil, gene dese, foarte deschise la culoare, aproape blonde, ochi întunecaţi, aproape bleumarin şi buze cărnoase. „Era un chip care nu

trecea neobservat”, avea să spună Hikmet Bey mai târziu, „probabil nu m-am uitat niciodată cu atenție la ea sau dacă m-oi fi uitat, nu i-am văzut decât rochia, boneta, mătăniile; că toate acestea ar fi putut ascunde o femeie nici măcar nu mi-a trecut prin minte”.

Hikmet Bey nu mărturisise nimănui, dar, în adâncul sufletului, îi rămăsese fidel soției sale, care totuşi îl părăsise pentru un alt bărbat. Dacă ar fi putut să se destăinuie cuiva fără să se teamă de ridicol, i-ar fi spus că obiectul fidelității sale nu era atât soția lui, cât dragostea însăşi. În plus, nu era rodul vreunei alegeri explicite, al vreunui act deliberat de voință; pur şi simplu nu râvnea la o altă femeie.

Pentru prima dată în noaptea aceea, remarcând femeia din sora Clementine, s-a uitat la ea cu o privire încărcată de dorință. „Sar zice că soarta mi-a hărăzit rolul de bufon”, avea să-i spună el lui Osman, şi nu fără motiv, se pare, pentru că prima femeie de care se simțea atras acest bărbat, totuşi credincios soției care-l părăsise, s-a întâmplat să fie o călugăriță, care pusese cruce feminității ei.

Suspicios în toate privințele, bănuitor față de morții săi la fel de mult ca şi fată de viată. Osman nu credea în niciun caz în coincidente. După părerea lui, punând ochii pe o femeie care era cu siguranță inaccesibilă. Hikmet Bey, care nu mai suporta singurătatea şi soarta de celibatar, căuta fără să-şi dea seama o modalitate de a rămâne fidel propriei sale soții.

Oricum ar fi, una dintre legăturile puternice care îl unise pe Hikmet Bey de Mehpare Hanım tocmai fusese ruptă; în lipsa speranțelor sau a iluziilor cu care se hrăneşte orice iubire, aceasta dăduse primele semne de slăbiciune şi, cu interesul pe care-l arăta acum Hikmet Bey față de o altă femeie, primea, deşi abia simțit, prima ei muşcătură. Acest semn al slăbirii unei servituți, a unei legături dureroase îl

afectase foarte mult pe Hikmet Bey, fără ca totuşi să-i diminueze interesul pentru sora Clementine.

Pentru a-şi stăpâni dorința de a o atinge pe femeia care stătea în fața lui, şi-a încrucişat mâinile sub pătură după pilda surorii Clementine şi, cu o voce mângâioasă însoțită de o privire rugătoare, i-a adresat întrebarea pe care nici măcar el mai târziu nu şi-a mai putut- o explica:

— Vă plăcea să dansați, soră Clementine?

Călugărița cu chip frumos a înclinat capul într-o parte şi s-a uitat la Hikmet Bey ca şi cum ar fi fost gata să-i răspundă, dar apoi, arborând din nou zâmbetul ei serafic, s-a ridicat.

— Mai bine dormiți. Hikmet Bey, se face târziu.

Hikmet Bey spera să o vadă întorcându-se şi spunându-i ceva înainte de a ieşi din cameră, dar a fost dezamăgit.

Invidia ruşinoasă a celor care, din cauza bolilor, a durerilor sau a rănilor suferite, sunt despărțiți de oamenii fericiți şi sănătos! Şi ar dori să participe şi ei la bucuriile generale ale marilor sărbători precum Crăciunul a pus stăpânire şi pe bolnavii internați la spitalul din Salonic. Cei mai înstăriți dintre ei le-au dăruit mici cadouri vecinilor de salon şi călugărițelor care, la rândul lor, cumpăraseră câte ceva pentru cei mai puțin favorizați de soartă.

În ajunul Crăciunului s-a organizat o mică petrecere în încăperea de la primul etaj folosită ca sală de mese pentru călugărițe. În aer plutea un miros de carne fiartă, cafea şi farmacie. Pregătiseră siropuri, făcuseră fursecuri pudrate cu zahăr şi instalaseră într-un colț un brad enorm; după care călugărițele intonaseră imnuri.

Pentru prima dată de la spitalizare, în acea seară. Hikmet Bey redevenise Hüseyin Hikmet Bey, feciorul lui Reşit Paşa. În ciuda cearcănelor vineții de sub ochi şi a unui chip de o paloare care nu avea să-l mai părăsească niciodată, prin ținuta, privirea, felul în care îşi îndrepta discret cravata în

timp ce vorbea cu maica superioară, a încetat să mai fie un rănit care cerşeşte milă sau un bolnav abandonat într-un pat de spital, ca să redevină aristocratul otoman capabil să dea dovadă în orice împrejurare de mândria cu care, încă de copil, sufletul îi era deja impregnat.

În costumul său negru cu dungi gri, cu vesta căreia avusese grijă să-i lase deschis ultimul nasture, cămaşa albă apretată, acul prins la cravata *gris perle,* cizmele proaspăt lustruite şi fesul abia scos din cutie, acest om zdrobit de eşecul sinuciderii sale, obiect inconsolabil al milei unanime, acest biet nefericit înşelat de soție, acest bolnav cu privire de copil a cărui soartă greu de invidiat îi făcea, prin comparație, pe aproape toți ceilalți pacienți să binecuvânteze cerul pentru propriile lor necazuri se transformase brusc în domnul Hüseyin Hikmet Bey, fiul medicului personal al sultanului şi figură de prim rang a unioniştilor din Salonic. Fără îndoială, nu atât ținuta lui i-a impresionat pe oaspeți, pentru că avuseseră deja ocazia să întâlnească, deşi destul de rar, personaje mai bogate şi mai elegante, cât schimbarea pe care o suferise acest bărbat care, doar cu o zi înainte, de pe patul de spital unde stătea întins în cămaşa de noapte, arunca priviri în jur, implorând un ajutor căruia nu-i cunoştea nici el natura. Acest bărbat redescoperise deodată un trecut, o familie, o identitate, o avere pe care, fără să-şi dea seama, credea că le pierduse în ziua internării în spital sau, mai degrabă, îşi recăpătase conştiința puterii şi redevenise el însuşi la simplul contact cu stofele prețioase cu care corpul lui era obişnuit. Siguranța de sine pe care o arăta în acea noapte le-a amintit tuturor de întinderea influentei lui.

Costumul lui din stofă englezească, făcut pe comandă la croitori francezi, depăşise în eficacitate toate remediile. Efortul pe care îl făcea pentru a-şi ascunde disprețul față de această mică distracție, tonul de complezență pe care şi-l

lua atunci când vorbea cu oameni dintr-o altă lume decât a lui reuşiseră să atragă repede atenţia călugăriţelor obişnuite să intre în contact cu oameni din cele mai felurite medii şi, fără să-şi retragă totuşi afecţiunea pentru el, asta le făcuse să cântărească mai bine semnele de prietenie pe care i le dăduseră până atunci. Doar sora Clementine se simţise mai aproape de acest Hüseyin Hikmet Bey în straie noi.

S-a dus la el, cu chipul luminat de acelaşi zâmbet serafic.

— Pot să vă vorbesc o secundă. Hikmet Bey? Am ceva să vă arăt.

Îndreptându-se spre un colţ mai ferit al sălii, sora Clementine a scos din buzunarul rochiei un pacheţel pe care i l-a întins lui Hikmet Bey. Uitând o clipă unde se afla şi cu cine vorbea, acesta răspunsese „Mulţumesc, doamnă” şi, luând pachetul din mâinile călugăriţei, l-a deschis cu gesturi calme.

Înăuntru era o carte uzată, legată în piele, cu titlul gravat pe cotor cu litere de aur cojite pe alocuri. Era o ediţie din 1808 a *Scrisorilor lui Heloïse şi Abelard.* Hikmet Bey ştia destule despre cărţile vechi pentru a ghici că fusese cumpărată cu un preţ mare de la un colecţionar. Dorind să-i ofere un cadou preţios acestui bărbat care îi amintea de trecutul ei, sora Clementine alesese o carte care doar la suprafaţă părea banală şi ieftină.

Hikmet Bey a răsfoit-o cu o bucurie neprefăcută şi, temându-se să nu o pună pe călugăriţă într-o situaţie neplăcută, i-a dat de înţeles în mod discret că îi ştie foarte bine valoarea.

— Ediţia din 1808... Trebuie să fie foarte greu de găsit în Salonic.

— Am cumpărat-o de la un prieten... Aţi citit- o deja?

Un zâmbet fermecător, pe care călugărițele îl comparau cu desenul de pe o panseluță, a luminat chipul ca de păpuşă al lui Hikmet Bey.

— Să ştiți că şi eu am cunoscut inocenta... Înainte de despărțire, citisem şi eu, ca toată lumea, poveşti despre iubiri neîmplinite şi, mai târziu decât mulți prieteni de-ai mei, am descoperit şi eu plăcerea contactului fizic. Pe de altă parte, această carte este cea care m-a învățat voluptatea de care ai parte când îți interzici plăcerile simțurilor.

După o scurtă tăcere, a privit-o adânc în ochi şi a spus:

— Mulțumesc, mulțumesc foarte mult... 0 voi păstra cu mare grijă până la sfârşitul zilelor mele, este un cadou minunat...

Apoi, fără voia lui, a adăugat:

— Care, în plus, este foarte inocent.

Obrajii călugăriței s-au îmbujorat. Dându-şi seama atunci că i-a rănit pudoarea, lui Hikmet Bey i s-a făcut ruşine şi, cu un gest febril, a scos din buzunar cadoul pe care îl cumpărase pentru ea.

— Asta este pentru dumneavoastră.

Fără să ridice privirea spre Hikmet Bey, sora Clementine a deznodat cu mare greutate panglica aurie cu care era legat pachetul, înăuntru era un volum de poezii intitulat *Les Fleurs du mal.* Titlul ieşea în evidentă cu litere aurite pe legătura de marochin roşu, în care erau săpate inițialele călugăriței. În comparație cu darul prețios, dar în aparență modest oferit de sora Clementine, acesta părea cam țipător. Hikmet Bey s-a simțit obligat să facă o precizare:

— Neputând părăsi eu spitalul, a trebuit să-l comand; rezultatul este, din păcate, puțin cam strident.

Parcă surdă la cuvintele lui Hikmet Bey, sora Clementine a început să răsfoiască volumul, când şi-a ridicat privirea, părea că acceptase ca bunul Dumnezeu să-i acorde drept cadou de Crăciun dreptul de a se purta ca o femeie de lume

şi, abandonându-şi pentru câteva clipe rostul de călugăriță, redevenise baroana de Roucheau, o figură celebră a saloanelor pariziene. Adevăratul ei dar a fost nu atât cartea în sine, cât persoana lui Hikmet Bey, care, fără a o învinovăți vreodată, îi îngăduia să reînvie, chiar dacă doar pentru scurtă vreme.

Un trecut care nu dispăruse niciodată în întregime în ciuda unei noi identități, a rugăciunilor şi a rozariilor menite să îl îngroape.

Zâmbetul care a înflorit pe chipul ei era neîndoielnic cel al unei femei de lume şi nu al unei călugărițe.

— Cartea mea era foarte inocentă, domnule, dar a dumneavoastră emană un parfum puternic de păcat.

Hikmet Bey i-a răspuns mai mult baroanei decât călugăriței.

— Avem nevoie de amândouă, doamnă, pentru a fi răniți şi vindecați.

— De ce am avea nevoie să fim râniți?

— Pentru a ne putea vindeca, doamnă.

În acea noapte, înlesnind înfăptuirea unui mic miracol prin privirea ei blândă, sora Clementine şi-a adus din nou la viață, pentru o clipă, tot trecutul, dar nu a întârziat să reintre numaidecât în pielea de călugăriță. Poate că este cu cale ca o dată în viată să renunți la sine şi la propria identitate, dar s-o faci a doua oară e un lucru imposibil; odată ucisă baroana din ea, uciderea călugăriței era peste puterile ei. A înțeles asta cu durere în acea seară, poate chiar cu o oarecare părere de rău, care, desigur, era de nemărturisit, şi a cedat acestui adevăr cu renunțarea lucidă cu care o obişnuise viața religioasă.

— Vă puteți aşeza, domnule Hikmet, nu vă obosiți inutil.

— Mulțumesc, soră Clementine, în seara asta mă simt vindecat. De altfel, mâine ies din spital.

După cum avea să-i spună Hüseyin Hikmet Bey lui Osman mulți ani mai târziu: „Oamenii care trec printr-o suferință intensă şi adâncă sunt rareori capabili să găsească mari fericiri care să-i facă să-şi uite marile dureri; chiar dacă prilejul unei adevărate fericiri le bate uneori la uşă, cei care sunt striviți sub povara unei dureri insuportabile nu găsesc în ei înşişi puterea să o deschidă, ajungând să aştepte în tăcere ca acest vizitator neaşteptat să se îndepărteze. Secretul care poate să-i readucă la viață pe cei îndurerați şi să le pună zâmbetul pe buze se ascunde în inima bucuriilor mici, scurte şi neprevăzute”.

Descoperise asta în acea noapte de Crăciun din cantina spitalului, al cărei miros, în alte împrejurări, l-ar fi făcut să se strâmbe de dezgust. În ochii lui Hikmet Bey, care petrecuse luni întregi între cei patru pereți albi ai camerei sale, zăcând fără speranță în patul său de fier gri, convins că ajunsese la capătul vieții şi judecându-se fără milă, ca un om cinstit care se vede învins şi care îsi încheie socotelile cu sine însuşi, faptul că o femeie putea, chiar şi pentru o clipă, să-şi schimbe identitatea doar pentru el şi să accepte această conversație scurtă, dar gravată pentru totdeauna în memoria lor îi deschisese calea spre însănătoşire şi îi oferise o punte neaşteptată către viată.

A doua zi dimineață s-a trezit întremat şi binedispus; fără să-i pese de durerea pe care încă o simțea în umăr, s-a întins în pat ca un copil şi apoi, mergând la oglinda atârnată de perete, a contemplat cu satisfacție acel chip palid care îl descuraja deja de mult timp şi îi trezea neîncetat amintirea zilelor rele. S-a îmbrăcat cu grijă, şi-a luat rămas-bun de la toate călugărițele cu excepția surorii Clementine, care, în mod straniu, nu era de găsit, iar la urmă, ducându-se la medicul-şef, a făcut o donație generoasă spitalului înainte de a se urca în trăsura care îl aştepta în dreptul intrării.

Deşi era sfârşitul lunii decembrie, ziua era blândă şi însorită. Părăsind grădina îngrijită a spitalului, s-a întors pentru ultima oară şi a aruncat o privire spre clădirea zugrăvită în ocru, înaltă, perfect dreptunghiulară. Cu umărul slăbit de o rană care toată viata va ieşi din amorțeală pe vreme umedă şi cu inima plină de o durere moartă, a pornit spre casă însuflețit de o bucurie uşoară, dar nu mai puțin adevărată.

Când, sărind sprinten din trăsură. Hikmet Bey a intrat în casă, deodată a ezitat; în timp ce de obicei paşii îl duceau în dormitor, unde se schimba de îndată ce se întorcea de afară şi se îmbrăca în hainele de casă, de data asta ceva îl împiedica. Nu voia să intre în biblioteca unde încercase să-şi pună capăt zilelor şi, neştiind încotro s-o apuce, a rămas proțăpit în mijlocul vestibulului larg, pavat cu marmură.

Abia atunci si-a dat dintr-odată seama ce anume îi lipsea; toate sunetele familiare care fremătau de obicei în această casă, clinchetul tocurilor lui Mehpare Hanım venind în întâmpinarea lui, râsetele copiilor, pălăvrăgeala guvernantelor, şuşoteala servitorilor, toate acestea dispăruseră. În bucătăria în care se adunaseră în aşteptarea întoarcerii stăpânului lor, servitorii, pradă unei frici inexplicabile, amuțiseră.

În inima acestei „tăceri înspăimântătoare”, aşa cum o numise chiar el. Hikmet Bey a înțeles cât de însingurată îi devenise existența.

Imediat i-a dat în gând să plece din nou, să petreacă noaptea la hotel şi să nu mai pună vreodată piciorul în casa aceea, dar, văzându-l pe intendentul care-i aştepta ordinele, s-a stăpânit cu un ultim efort şi a pornit spre camera de zi spunând: „Te rog. Lâtif Ağa, pune să mi se aducă o cafea în salon”.

Casa fusese curățată de sus până jos, iar podelele lustruite astfel încât în aer plutea un miros de săpun de

Marsilia şi de lavandă, cum se simte după o curățenie generală făcută într-o casă în care tocmai s-a mutat cineva.

Asemenea zgomotelor familiare, dispăruse şi mirosul de casă de om, mirosul de mâncare gătită, mirosul de mobile vechi, mirosuri care pătrund în timp în pereții unei locuințe şi o fac demnă de acest nume. Se putea spune că, întocmai ca un om lovit de amnezie în urma unui accident grav, casa îşi pierduse memoria.

Pentru Hüseyin Hikmet Bey, această casă familiară prin camerele ei, saloanele, mobilierul sau priveliştea oferită de ferestrele sale devenise totodată un loc străin, lipsit de zgomotele şi mirosurile obişnuite, unde nu mai găsea niciun semn care ar fi putut să-i trezească vreo amintire intimă.

În starea aceea, locul devenise şi mai greu de suportat. Ar fi putut să îndure amintirea chinurilor sale şi chiar să le retrăiască sau să încerce să le uite dacă se muta într-o casă nouă, dar i se părea foarte greu să-şi continue existența într-un mediu care îi era deopotrivă familiar şi cu desăvârşire străin.

Cuprins de furie, s-a îndreptat cu pas hotărât spre biroul unde cu cinci luni în urmă încercase să-şi facă seama. La fel ca toate celelalte camere, şi aceasta strălucea de curățenie. Numai că mai rămăsese, pe biroul unde se prăbuşise în momentul sinuciderii sale ratate, o pată de sânge maroniu care, în ciuda tuturor eforturilor servitorilor de a o şterge, intrase definitiv în lemn. Aruncând pe furiş o privire spre acest semn maro, a deschis sertarul, a scos o foaie de hârtie şi s-a apucat să-i scrie mamei sale o scurtă scrisoare în franceză, care începea cu formula *„Chere maman”.*

„Am ieşit din spital. Sunt bine. Plec imediat spre Istanbul. Te rog să ai grijă ca acolo să vină şi copiii. Respectele mele.”

A pus scrisoarea într-un plic, a trimis-o la poştă şi, după ce şi-a băut cafeaua, i-a ordonat lui Lâtif Ağa să i se

pregătească valizele şi să-i rezerve un loc pentru a doua zi pe vaporul spre Istanbul.

Se grăbea să părăsească atât această casă, cât şi Salonicul şi să plece în capitală pentru a uita trecutul.

S-a îmbarcat în dimineața următoare.

Rezemat de parapetul vaporului, Hüseyin Hikmet Bey îşi plimba privirea peste oraşul pe care îl părăsea pentru totdeauna, conştient că abandona o femeie iubită a cărei amintire nu avea să-l părăsească niciodată. Lăsând-o în urmă astfel, zădărnicea orice posibilitate, la care spera totuşi în secret, de a trece pe lângă ea pe stradă sau de a o întâlni la vreo serată mondenă; cel puțin asta credea că face când sa îmbarcat. Cu toate acestea, avea s-o poarte mult timp în adâncul sufletului, şi cu atât mai multă ardoare, pe femeia pe care o alungase din viața lui.

Dar asta încă nu ştia.

Încotoşmănat în haina sa groasă, maro, care îl apăra de primii fulgi de nea ai iernii, comandantul Ragıp Bey mergea de la Galatasaray spre Taksim. Când a trecut prin dreptul Odeonului, uşa mare a celebrului local s-a dat în lături, lăsând să iasă, împreună cu un nor de vapori încărcat cu miros de băutură, migdale proaspete şi parfum de femeie, trei tineri ofițeri, destul de târnosiți. Abia trecuse de prânz, dar locotenenții, despre care se ghicea că aparțin trupelor trimise de la Salonic pentru a zdrobi o posibilă insurecție la Poarta Fericirii, se puseseră deja pe băut.

Chipul lui Ragıp Bey s-a schimonosit de furie.

Trecându-şi zilele cu poveşti despre fel de fel de aventuri trăite în Beyoğlu de tovarăşi de arme mai experimentați, cărora le plăcea să le stârnească poftele în timpul nopților

lungi de gardă din Macedonia până într-atât încât îşi transformau isprăvile în basme de neatins, majoritatea acestor tineri ofiţeri, imboldiţi de un apetit feroce la care-i predispunea trândăveala prelungită, de îndată ce au ajuns la Istanbul, s-au aruncat în braţele prostituatelor grecoaice, aciuându-se prin numeroasele bordeluri ale oraşului. Cazărmile fuseseră lăsate pe mâna sergenţilor şi a subofiţerilor şi, cum de altfel manevrele fuseseră întrerupte, peste tot domnea indisciplina.

Cea mai îngrijorătoare însă era duşmănia cruntă dintre ofiţerii unionist! şi colegii lor susţinători ai sultanului. Chiar cu o zi înainte, în timpul unei gărzi, o controversă politică între doi ofiţeri aproape că degenerase într-o înfruntare armată şi doar intervenţia lui Ragıp Bey reuşise să evite în ultima clipă o vărsare de sânge la cartierul general.

În timp ce ninsoarea se înteţea, Ragıp Bey, regretând că nu i-a făcut cu ou şi cu oţet pe cei trei ofiţeri beţi şi deplângând starea de debandadă a armatei atât de mult încât aproape ajunsese să urască ceea ce observa în jurul său în ultima vreme, a grăbit pasul, pradă unei mânii pe care temperamentul său, înclinat să alimenteze şi să exagereze rapid până şi cea mai mică iritare, o exacerbase la culme.

Cufundat în gânduri, a zărit deodată, prin vălul alb al fulgilor de nea care îi biciuiau obrajii, chipul abătut al unui bătrân, ruşinat de neputinţa lui mai degrabă decât de frică şi care mai târziu avea să se dovedească a fi un vizitiu. Faptul de a-l fi observat mai întâi pe cel mai nesemnificativ dintre protagoniştii unui eveniment care urma să-i schimbe cursul vieţii avea să-l uimească pe Ragıp Bey de fiecare dată când avea să se vadă nevoit să-l evoce, dar în clipa aceea mintea lui era în altă parte. Scrutând împrejurimile pentru a înţelege motivele suferinţei vădite a bătrânului, a observat mai întâi privirea rugătoare a unei femei care încerca să-şi

ascundă frica şi apoi, aproape imediat, zâmbetul neobrăzat a doi derbedei care o trăgeau de *çarşaf.*[5]

Fără nici cea mai mică ezitare, s-a năpustit asupra unuia dintre derbedeii care o hărțuiau pe femeie şi, strângându-l exact acolo unde maxilarul se întâlneşte cu gâtul, l-a împins cu forță înapoi. După ce s-a holbat uimit la bărbatul care tocmai îl bruscase în acest fel, golanul, care, sub efectul haşişului pe care tocmai îl consumase, se credea un titan, şi-a dus mâna la pumnal, dar Ragıp Bey, etalând un zâmbet ciudat de satisfacție, i-a tras un pumn zdravăn în față, din dorința smintită de a simți cum i se zdrobeşte sub degete nasul adversarului.

Văzându-şi tovarăşul, din al cărui nas rupt țâşnea un şuvoi de sânge, căzând la picioarele lui, cel de-al doilea derbedeu a apucat pistolul prins de centură, însă, în fața privirii hotărâte a lui Ragıp Bey, care era pe cale să tragă, fie că sa temut de agilitatea acestuia, fie că n-a îndrăznit să înfrunte un ofițer în plin Beyoğlu, a mormăit câteva cuvinte de neînțeles şi, renunțând să-şi folosească arma, s-a aplecat spre complicele său pentru a-l ajuta să se ridice.

Capitulând în fața unuia mai puternic decât ei cu o naturalețe animală des întâlnită în rândul mardeiaşilor certați cu legea şi fără să simtă nici cea mai mică dezonoare, cei doi indivizi, al doilea sprijinindu-şi tovarăşul care îşi tampona cu eşarfa nasul rupt, au plecat lăsând în spatele lor urme de sânge pe trotuar.

Abia după ce i-a văzut dispărând în zare s-a întors Ragıp Bey spre femeie, a cărei privire era departe de a exprima recunoştința, teama sau admirația pe care se aştepta să le găsească acolo; dimpotrivă, îl cerceta cu un aer de

---

[5] Mantie de obicei neagră care acoperă tot corpul şi o parte din față, purtată în public de femeile musulmane. e obicei neagră care acoperă tot corpul şi o parte din față, purtată în public de femeile musulmane.

satisfacție dezinvoltă, ca și cum scena la care tocmai asistase ar fi amuzat-o teribil. Mai târziu, Ragıp Bey avea să descopere că Dilara Hanım, această femeie al cărei nume îi era încă necunoscut, nu se temea niciodată de bărbați, oricine ar fi fost ei și orice ar fi făcut.

Văzând în comportamentul lor cel mai sălbatic, cel mai agresiv, nimic mai mult decât o slăbiciune de fanfaron. Se mulțumea să-i trateze ca pe niște marionete create doar pentru distracția ei, dar ceea ce avea să-l surprindă cel mai mult pe Ragıp Bey era capacitatea ei de a face acest lucru întotdeauna politicos și respectuos, mascându-și perfect intențiile malițioase.

Ce-i drept, Ragıp Bey nu-l bătuse pe derbedeu doar cu intenția de a o impresiona pe această femeie, însă, nereușind să vadă în ochii ei nici cea mai mică sclipire de admirație la care credea că are dreptul, s-a iritat ca în fața unei dovezi de ingratitudine. Cât despre femeie, ea a pus o mână ușoară pe brațul lui Ragıp Bey și, cu o voce sonoră și puternică, inspirând respect, i s-a adresat cu o urmă de accent care sporea cu atât mai mult efectul cuvintelor sale.

— Vă mulțumesc că m-ați salvat din ghearele acelor derbedei. Ce m-aș fi făcut fără dumneavoastră?

Deși găsea în aceste cuvinte expresia unei recunoștințe altfel absente din privirea femeii, pe Ragıp Bey l-a încercat un sentiment ciudat de neliniște: chiar dacă nu mai auzise o asemenea voce până atunci, a recunoscut totuși datorită instinctului său masculin acel glas feminin care îi arăta limitele puterii sale, dincolo de care fiecare pas ducea la sclavie, și i s-a făcut frică. Or, frica era un sentiment care îi era mai degrabă străin.

A răspuns pe un ton enervat:

— N-a fost nimic. În vremurile astea, derbedeii nu se mai sinchisesc de nimic, este de datoria noastră să-i punem la punct.

Apoi, salutând-o cu o scurtă înclinare din cap, ca pentru a marca sfârşitul convorbirii, a vrut să-şi continue drumul, dar femeia a refuzat să-i dea drumul la braţ.

— În ce direcţie mergeţi, domnule?

Privirea pe care i-a aruncat-o Ragıp Bey arăta clar că-i considera întrebarea deplasată.

— Nu v-am înţeles prea bine, doamnă.

Femeia s-a prefăcut că nu pricepe aluzia.

— V-am întrebat în ce direcţie mergeţi.

Ragıp Bey a răspuns fără tragere de inimă:

— Merg către Akaretler.

Amuzată de proasta dispoziţie a ofiţerului, doamna a zâmbit:

— Ah, ce fericită coincidenţă, şi eu merg la Nişantaşı, urcaţi, o să călătorim împreună, vizitiul o să se ocupe apoi să vă ducă la destinaţie.

Ragıp Bey a refuzat hotărât oferta:

— N-are niciun rost, nu vă deranjaţi, de altfel aş dori să merg puţin ca să iau aer.

Dilara Hanım şi-a mijit ochii, s-a încruntat şi a făcut o mutră nemulţumită. Toată purtarea ei dădea impresia că nu prea lua în serios cuvintele interlocutorului şi nici vădita lui iritare.

— Cum să n-aibă rost? Credeţi că vă las să plecaţi pe aşa un viscol? Şi apoi, dragul meu, cum v-a venit ideea asta de a vă aerisi pe frigul ăsta siberian? Ca să nu mai zic că, dacă mai ezitaţi o clipă, o să ajung şi eu să mă îmbolnăvesc şi va fi vina dumneavoastră.

Ninsoarea se înteţise şi Ragıp Bey a înţeles că ar părea ridicol dacă ar insista să meargă pe jos. Dilara Hanım îl forţase să aleagă între ridicol şi indecizie. Nevrând să mai lungească această discuţie ciudată în ninsoare, a spus cu o mină încruntată: „Foarte bine, să mergem”. Sau urcat în

cupeu. Dilara Hanım s-a ghemuit în colțul de la capătul banchetei de catifea bleumarin.

— Parcă am fi într-o ghețărie, nu altceva.

Au tăcut până în Piața Taksim. Între timp, interiorul cupeului se încălzise puțin şi geamurile sale, aburite de suflarea celor doi călători, ascundeau strada. Dilara Hanım a dat laoparte colțul de sus al çarşaf-ului cu aceeaşi naturalețe pe care ar fi avut-o în intimitatea budoarului ei şi, pentru prima dată, Ragıp Bey a avut tot timpul să-i examineze chipul cu atenție.

Părul ei strâns în coc avea aceeaşi culoare strălucitoare pe care o avea învelişul castanelor care, pe când Ragıp Bey se juca în copilărie în grădina familiei, se zdrobeau de pământ, făcând cojile țepoase să se rupă în bucăți. Chipul ei strălucitor, parcă luminat de o sursă misterioasă, radia într-un fel straniu, care îl făcea imediat remarcat; nu-şi dăduse osteneala să se fardeze sau să-şi sublinieze ochii cu creion dermatograf, astfel încât naturalețea feței sale, hrănită fără îndoială cu apă pură din belşug, exprima, alături de o oarecare inocență care nu se potrivea deloc cu aerul ei zeflemitor, şi o notă de voluptate cel puțin străină de această inocență. Ochii ei zâmbitori, cu sprâncenele uşor răzlețite spre capete erau puțin holbați, ca ochii Sfintei Fecioare din unele tablouri pe care le văzuse Ragıp Bey în Germania. Sub nasul bine proporționat, de tip slav, buzele mici, dar pline păreau să fi fost desenate cu mâna. Era, una peste alta, un chip despre care cu greu se putea spune dacă era frumos sau urât, dar care stârnea dorința de a-l contempla multă vreme. Cu fiecare mişcare, o sprânceană ridicată, o ocheadă, o încrețire a buzelor, expresia de pe chipul ei se schimba cu desăvârşire.

Când se rezema de spătarul banchetei şi ridica din sprâncene, privind drept înainte, această femeie avea prestanța unei doamne trufaşe căreia ai fi ezitat să-i

vorbeşti; pe de altă parte, când, aplecându-se uşor în faţă, scotea la iveală un zâmbet seducător, lăsa impresia unei femei uşoare cu care orice bărbat ar fi intrat în vorbă cu cea mai mare uşurinţă.

Soliditatea sobră a cupeului, evident importat din Europa, supleţea banchetelor îmbrăcate în catifea, atitudinea deferentă a vizitiului căruia fără îndoială nu-i lipsea educaţia, ţinuta femeii, stofa çarşaf-ului şi smaraldul montat în broşa prinsă de guler erau semnele unei mari averi, asociate cu un rafinament discret la prima vedere, care totuşi trezea mult respect.

Dilara Hanım a întins mâna să şteargă aburul de pe geam; ninsoarea se transforma în viscol; străzile şi casele se acopereau de zăpadă.

— Şi când te gândeşti că aveaţi de gând să mergeţi pe jos pe o astfel de vreme! Doamne fereşte, aţi fi murit de frig.

Absorbit de contemplarea acestui chip captivant, Ragıp Bey s-a crispat ca un copil prins asupra faptului când face o poznă. Căzuse pradă acelei furii neîntemeiate, acelei ciudate indispoziţii resimţite de bărbaţii săraci şi mândri în faţa femeilor bogate. Ghicea perfect interesul pe care i-l purta Dilara Hanım, dar în loc ca asta să-i dea un sentiment de siguranţă, el se simţea umilit.

Cu umerii traşi în spate, cu bărbia sus şi trupul încordat ca un ofiţer gata să ordone atacul, se refugiase în spatele singurei sale linii de apărare posibile, şi anume bărbăţia sa. Era gata să spună: „Suntem obişnuiţi cu acest gen de vreme”, când deodată şi-a dat seama cât de ridicolă e situaţia lui. Descheindu-şi încet haina maro, şi-a ridicat capul şi pe chip i-a apărut zâmbetul ironic rezervat de obicei adversarilor pe care tocmai îi doborâse.

— Mulţumesc foarte mult, vă datorez viaţa.

Sub imperiul stuporii, al mâniei resimţite de femeile obişnuite să neutralizeze bărbaţii prin batjocurile lor şi

cărora li se răspunde cu aceeaşi monedă, precum şi sub efectul bucuriei secrete care le cuprinde când îşi ating scopurile, Dilara Hanım mai întâi s-a încruntat, şi-a netezit părul, şi-a luat aerul impasibil cuvenit unei doamne respectabile care doreşte să păstreze distanța, după care chipul i s-a îmblânzit şi a izbucnit într-un mic râs cristalin.

— N-aveți pentru ce, cine n-ar fi salvat un ofițer care murea de frig în plin Beyoğlu?

Micul hohot de râs slobozit de Dilara Hanım, cu acea ştiință secretă a femeilor care se pricep să arate calea cea dreaptă bărbaților pe care au pus ochii, îi dicta într-un mod voalat ce atitudine trebuie să adopte. Lui Ragıp Bey nu ia trebuit mult pentru a înțelege aluzia.

Recăpătase acea sfidătoare siguranță de sine a bărbaților mândri de forța lor, pe care ştia cu certitudine că femeile o recunosc la el de la prima vedere. Fie că erau bogate sau sărace, frumoase sau urâte, serioase sau frivole, toate ajungeau să scoată aceleaşi suspine de plăcere.

În ceea ce o priveşte pe Dilara Hanım, ea îşi dăduse seama că scena loviturii de pumn violente la care asistase în plină stradă şi brutalitatea dezlănțuită în urma căreia derbedeul se alesese cu nasul spart nu erau rezultatul unei simple încăierări, ci că brutalitatea în cauză făcea parte din firea acestui om şi că se putea arăta oricând şi oriunde. În mod straniu, acest fapt i s-a arătat cu toată limpezimea abia în cele câteva momente trecătoare în care Ragıp Bey a luat-o peste picior.

Aşa cum el fusese înspăimântat de ironiile ei, şi ea se temea de brutalitatea lui Ragıp Bey, amândoi fiind seduşi de ceea ce îi înfricoşase atât de mult.

Ca orice femeie care simte că bărbatul cu care are de-a face riscă să o atragă pentru multă vreme în raza puterii lui, ea s-a dat puțin înapoi pentru a se apropia mai bine şi a devenit din nou o doamnă distantă.

— Unde sunteți cantonat?
— În Taşkişla.
— Cu alte cuvinte, faceți parte din trupele venite de la Salonic.
Ragıp Bey a răspuns cu acea mândrie naturală comună tuturor colegilor săi ofițeri.
— Într-adevăr, fac parte din una dintre trupele de la Salonic.
— Sunteți unul dintre cei care îl irită pe stăpânul nostru, sultanul.
Ragıp Bey s-a uitat atent la Dilara Hanım pentru a cântări seriozitatea vorbelor ei, dar, văzându-i zâmbetul ironic, a înțeles că glumea.
— Şi încă cum.
Luând din buzunar tabachera de argint, a schițat un gest să-şi aprindă o țigară, dar s-a oprit imediat.
— Permiteți?
— Vă rog, dar aproape am ajuns, vom bea un ceai, puteți fuma atunci.
De data aceasta, Ragıp Bey a acceptat invitația şi şi-a pus tabachera în buzunar, intrând în grădina impunătoarei reşedințe, trăsura s-a oprit în dreptul scării de marmură care ducea la o intrare monumentală. Ningea abundent când au pus piciorul pe pământul noroios.
Nici n-au făcut bine doi paşi, că uşa s-a şi deschis, făcând loc unui valet îmbrăcat într-o redingotă neagră, urmat de o slujitoare grecoaică purtând bonetă de dantelă, care venea în întâmpinarea lor. S-au grăbit să intre în casă, Dilara Hanım în față şi Ragıp Bey după ea. În timp ce scăpa de *çarşaf* cu ajutorul servitoarei, Dilara Hanım a dat ordine cu voce calmă şi egală:
— Ne serviți ceaiul în salon şi nu uitați să aduceți coniac şi fondante.

Printr-0 uşă care se deschidea în stânga vestibulului, au intrat într-un salon mare, în care duduia focul în şemineu.

— Luaţi loc, a spus ea, mă întorc imediat.

Rămas singur, Ragıp Bey s-a îndreptat spre cămin, unde buştenii mari trosneau cuprinşi de flăcări. Si-a întins mâinile ca să se încălzească.

A contemplat limbile de foc mov, galbene şi ruginii care învăluiau buştenii; începeau prin a-i atinge uşor şi a se retrage, apoi, revenind la atac, se răspândeau de-a lungul buşteanului într-un şuvoi roşcat înainte de a se retrage din nou. Cine privea focul nu avea cum să-şi imagineze că ar putea pătrunde vreodată în lemn, gândindu-se că doar îl străbate pe deasupra. Totuşi, naşterea neaşteptată a unei mici scântei care ajungea să se prindă de un capăt al buşteanului lăsa să se întrevadă un alt rezultat. Când celelalte se stingeau, aceasta continua să ardă până când apariţia unei a doua scântei la capătul opus grăbea vâlvătaia finală.

Hipnotizat de spectacolul acestui mic joc dintre buşteni şi flăcări, Ragıp Bey şi-a simţit corpul cuprins de o căldură blândă, îndepărtându-se de şemineu, a aruncat o scurtă privire la reflexia lui în oglinda care împodobea peretele opus, s-a strecurat printre fotoliile cu braţe largi şi, oprindu-se în faţa ferestrei, a contemplat grădina.

Zăpada continua să cadă cu fulgi mari. Crengile goale ale copacilor erau pudrate cu alb, iar apa noroioasă din micul havuz, care probabil nu mai fusese schimbată de mult, începea să îngheţe pe margini.

Aspectul dezolant al grădinii în iarnă a sfârşit prin a-l duce cu gândul pe Ragıp Bey înapoi la propria-i singurătate; deodată s-a simţit obosit, izolat, străin de lume. Şi-a adus aminte de ziua în care, după ce îl bătuse măr pe fiul unui paşă, a mers multă vreme prin zăpadă gândindu-se cu groază că viitorul i se spulberase.

Plecând de la fereastră, s-a întors la căldura blândă a salonului, s-a cufundat într-unul dintre fotoliile mari, şi-a aprins o ţigară şi s-a pus pe fumat. Aproape imediat, privirea i-a fost atrasă de o carte în limba germană care rămăsese deschisă pe gheridonul de alături. Şi-a stins ţigara şi tocmai începuse să o răsfoiască când uşa s-a deschis. Dilara Hanım a apărut însoţită de o servitoare care ducea tava de ceai. Simţindu-se prins în flagrant, Ragıp Bey a închis în grabă cartea şi a pus-o înapoi acolo unde o găsise.

Odată ce servitoarea a pus tava pe măsuţa joasă din faţa canapelei şi au rămas singuri, Ragıp Bey s-a întors către Dilara Hanım.

— Presupun că ştiţi germană.

— Da, de ce?

Ragıp Bey a zâmbit timid, ca întotdeauna când era vorba despre cărţi.

— Am observat cartea dumneavoastră.

Surprinsă, Dilara Hanım a privit înjur.

— Cartea mea?

A zâmbit când l-a văzut pe Ragıp Bey arătând spre carte cu mâna.

— Fiica mea Dilevser o citeşte.

— De ce aţi zâmbit? Nu citiţi niciodată cărţi?

— Ba sigur că citesc, dar aceasta se potriveşte mai bine unei fete de vârsta lui Dilevser... De altfel, titlul arată limpede că este vorba despre o persoană tânără.

De teamă că a făcut o greşeală, Dilara Hanım a simţit nevoia să se explice.

— Cartea se numeşte *Suferinţele tânărului Werther.*

Ragıp Bey dădu din cap.

— Ştiu.

— Ah, bine! Ştiţi germană?

El a răspuns cu nonşalanţă, prefăcându-se că nu dă mare importanţă întrebării.

— Am locuit cândva în Germania, a răspuns el, am fost militar într-o unitate a armatei germane.

— Cât timp ați petrecut acolo? a întrebat Dilara Hanım întinzându-i un pahar cu ceai fierbinte.

— Aproape trei ani.

— Mult. Ați fost împreună cu soția?

— Nu eram căsătorit pe atunci.

Dilara Hanım a luat sticla de coniac din cristal şi, dând să umple paharul bombat al lui Ragıp Bey, l-a întrebat:

— O să beți puțin coniac, nu-i aşa? Vă va încălzi.

— Mi-ar plăcea, mulțumesc.

— V-a plăcut Germania?

— Au soldați buni.

Dilara Hanım a schițat un zâmbet.

— Nu sunt doar soldați în Germania. Nu-mi spuneți că nu vă lăsau niciodată să ieşiți din cazarmă.

Ragıp Bey şi-a amintit de povestea de dragoste pe care a avut-o acolo şi a cărei amintire îi rămăsese adânc întipărită în memorie.

— Sigur că nu, sunt oameni buni, mi-a plăcut foarte mult Germania.

Dilara Hanım şi-a turnat şi ei un pahar de coniac.

— Sinceră să fiu, mie nu mi-au plăcut, i-am găsit reci, cum să spun, puțin cam meschini.

— Când ați fost în Germania?

— Am fost acolo cu soțul meu la băile din Baden-Baden, un oraş frumos, de altfel. Ați fost? Este înecat în verdeață, un loc vesel, dar, sincer, mi s-a părut că această atmosferă voioasă ascunde de fapt o anumită rigiditate.

— Cu ce se ocupă soțul dumneavoastră?

— Din păcate, a murit cu mult timp în urmă, de altfel, era o mare diferență de vârstă între noi, pentru el ne-am dus la Baden-Baden.

Afară era deja beznă; scânteierile roşcate ale limbilor de foc care se înălţau din şemineu se răsfrângeau în oglinda de cristal; salonul era acum cufundat în întuneric, iar silueta Dilarei Hanım se decupa clar pe fereastra mare care dădea spre grădina acoperită de zăpadă, astfel încât până şi cea mai mică mişcare a ei îi provoca lui Ragıp Bey o iluzie optică plăcută, dându-i impresia că admiră strălucirea unei ţesături lucioase de mătase roşie. Cum se abandonase senzaţiei plăcute a acelei unduiri mătăsoase, în încăpere s-a aşternut o tăcere prelungă.

Întrerupând reveria oaspetelui ei, Dilara Hanım a sunat dintr-un clopoţel de argint şi i-a spus servitoarei care venise în fugă:

— E prea întuneric aici, aprindeţi luminile.

Abia atunci Ragıp Bey a descoperit cauza sentimentului neplăcut care nu încetase să-l tulbure încă de la început: în această reşedinţă opulentă şi respectabilă, servitorii nu erau deloc miraţi că stăpâna lor primeşte un bărbat străin sub acoperişul ei, ba mai mult, îşi permite să bea coniac împreună cu el. A dedus că astfel de oaspeţi trebuie să fi fost primiţi deseori acolo.

Şi-a pus paharul pe masă, gata să se ridice.

— Daţi-mi voie să mă retrag.

— Nici să nu vă gândiţi, nu vedeţi ce aprig ninge, aveţi puţină răbdare, trăsura mea o să vă ducă unde doriţi, în orice caz, caii nu ar putea ieşi pe o vreme ca asta. Şi apoi, dragul meu, de ce tot vorbiţi despre plecare? De când ne-am cunoscut, nu aţi avut decât acest cuvânt pe buze! Aşa plictisitoare sunt?

— Departe de mine gândul ăsta, se grăbi Ragıp Bey să răspundă, doar că n-am vrut să vă provoc un deranj.

Dilara Hanım îşi luase o atitudine făţiş seducătoare, păstrând în acelaşi timp un aer distant şi inaccesibil, despre care era greu de spus dacă provenea din încrederea pe care

i-o conferea averea sau din tonul ironic pe care vorbea. Prezenta simultană la aceeaşi persoană a acestor două maniere foarte diferite, chiar opuse, îl uimea pe Ragıp Bey, care se aştepta să vadă la o femeie o atitudine constantă şi clară.

Dilara Hanım a luat sticla de cristal plină cu coniac şi, întorcându-se către Ragıp Bey, i-a spus:

— Vreți să mai luați o picătură?

În fața aprobării din cap a musafirului ei, a turnat puțin coniac în paharul lui înainte de a-şi pune şi ei.

Toate gesturile ei erau impregnate de eleganța naturală şi stilată a unei femei crescute la Palat încă din fragedă pruncie, şi totuşi părea lipsită până şi de cea mai mică urmă de afectare care se putea observa la majoritatea femeilor de condiția ei. Inspirând cu uşurință respect, se folosea de el după bunul plac şi se amuza pe seama celui din fața sa cu siguranța pe care i-o inspira faptul de a se şti astfel respectată. Era departe de acel soi de frică secretă resimțită de oamenii din clasele de sus în contact cu inferiorii lor şi nu avea nicio dificultate să se apropie de un bărbat, oricare i-ar fi fost originea socială; fără să ştie de ce şi fără să se gândească măcar o clipă la asta, era sigură că nimeni n-ar îndrăzni să o atingă împotriva voinței ei.

Şi-au continuat conversația domol şi paşnic, în armonie cu zăpada care continua să cadă alene afară şi, ca la orice primă întâlnire între un bărbat şi o femeie, au vorbit despre viețile lor, despre trecutul lor sau, mai degrabă, Dilara Hanım a vorbit şi Ragıp Bey a ascultat.

Născută în Polonia dintr-un boiernaş de origine germană şi o poloneză, fiică a unor învățători patrioți, Dilara Hanım fusese inițiată în muzică de mama ei, care îi lăsase moştenire şi gustul pentru literatură; cât despre tatăl ei, el o învățase să țină oamenii la distanță după voia ei şi să le poruncească din priviri. Răpită din satul natal la vârsta de

treisprezece ani în timpul unui raid, s-a pomenit în grupul de femei promise haremului imperial al sultanului, unde, dispreţuită din pricina înfăţişării sale banale şi a inteligenţei care o întrecea pe a celorlalte femei, fusese pusă deoparte şi căsătorită cu un bătrân paşă cretan chiar în ziua în care a împlinit optsprezece ani. Paşa îşi iubise din inimă tânăra soţie şi, interesându-se îndeaproape de educaţia ei nedesăvârşită, o pusese să ia lecţii de lăută şi avusese ambiţia să o înveţe chiar el limba franceză; forţat de sănătatea şubredă să plece adesea în străinătate cu permisiunea sultanului, o dusese în cele mai frumoase oraşe din Europa şi în cele mai frumoase palate de pe continent, ca pe o adevărată europeană, apoi părăsise această lume, lăsându-i o avere imensă. De atunci, Dilara Hanım ducea în acest oraş alături de fiica ei un trai liniştit şi ferit, la adăpost de orice griji.

Cu toate acestea, se abţinuse să-i mărturisească lui Ragıp Bey că, spre deosebire de multe femei otomane rămase văduve în floarea vârstei, ea nu şi-a uitat feminitatea şi, ca să evite bârfele, întreţinuse relaţii pasagere cu bărbaţi care nu făceau parte din mediul ei social.

În timpul unei tăceri prelungi, Dilara Hanım, privind zăpada care continua să cadă, a spus:

— Zăpada îmi aminteşte întotdeauna de copilăria mea, nu-mi dau seama dacă îmi place sau nu.

— Zăpada ne aminteşte mereu de copilărie.

Trosnetul focului, reflexia lămpilor în oglinzi contrastau puternic cu albul întunecat al zăpezii, înfiripând o atmosferă intimă care îl făcea pe Ragıp Bey să-şi tot amâne plecarea.

Dilara Hanım a sunat din clopoţelul de argint şi a întrebat-o calm pe servitoarea care se prezentase imediat:

— E gata cina?

— Da, doamnă.

Apoi s-a întors către Ragıp Bey.

— Vom lua cina, după care trăsura vă va duce unde doriți.

Ragıp Bey a încercat să protesteze cu o voce pe care şi el a simțit-o lipsită de convingere.

— Nu aş vrea să vă deranjez, se face târziu... Cât despre trăsură, nu vă faceți griji, găsesc eu una.

La asta, Dilara Hanım s-a ridicat şi i-a spus pe un ton autoritar şi ironic pe care Ragıp Bey îl auzea pentru prima dată din gura unei femei:

— Domnule ofițer, nu credeți că atitudinea dumneavoastră depăşeşte limitele bunei- cuviințe? Insistența grosolană cu care vă exprimați dorința de a pleca frizează insulta. Trebuie să înțeleg, dragul meu, că vă plictiseşte atât de mult compania mea?

— Vă rog, a bâiguit Ragıp Bey, ridicându-se şi urmând-o pe Dilara Hanım spre sufragerie.

Nu fără să simtă o urmă de iritare la o asemenea încăpățânare; avea ciudă pe sine că s-a supus astfel acestei femei ciudate şi, din nefericire pentru el, chiar şi în sinea lui îi era nespus de greu să se hotărască dacă să plece sau să rămână.

Au intrat într-o încăpere mare, luminoasă, în centrul căreia se afla o masă mare, acoperită cu o față de masă albă; acolo fuseseră puse sfeşnice de argint şi tacâmuri pentru trei persoane. Ragıp Bey s-a uitat în jur după al treilea oaspete, dar, nevăzând pe nimeni altcineva, şi-a întors o privire întrebătoare către gazda lui.

Aceasta zâmbea.

— Fiica mea va lua masa cu noi.

Chiar atunci s-a deschis o uşă, pe care a intrat o adolescentă de vreo şaptesprezece sau optsprezece ani. Încercând să ascundă nemulțumirea evidentă pe care i-o inspira prezența acestui oaspete față de care educația ei îi impunea totuşi să se arate politicoasă ca față de oricine

altcineva, tânăra l-a salutat pe Ragıp Bey, apoi, aşezându-se la locul ei, a prins a aştepta ca masa să fie servită, fără să-şi ridice vreo clipă privirea. Deloc surprinsă de comportamentul fiicei sale, care rareori avea altă reacție față de un intrus, Dilara Hanım hotărâse să o primească cu indiferență. Cel mai stânjenit era de fapt Ragıp Bey, care se simțea ca un obiect plasat din neatenție în acest cadru atât de frumos aranjat.

Şi-au mâncat supa în tăcere. Atitudinea distantă, chiar mânioasă a lui Ragıp Bey, care reuşise să-şi păstreze rezerva fără a încerca să fie pe placul vreuneia dintre cele două femei, fusese percepută de acestea ca o provocare la adresa puterii lor, o revoltă împotriva autorității secrete pe care femeile în general se presupune că o exercită la masă.

Dilara Hanım a înfruntat această sfidare cu propria ei tăcere, dar fiica sa nu a putut să rabde prea mult atmosfera apăsătoare a mesei. Fusese intrigată de încruntarea, de atitudinea indiferentă a acestui bărbat ciudat, lipsit de îngâmfarea mieroasă, în zadar ascunsă, de care ar fi dat dovadă oricare alt bărbat invitat la cină de o femeie necăsătorită.

— Sunteți colonel? a întrebat ea din senin.

Nu exista nimic în tonul vocii ei care să sugereze că disprețuia vreun grad sau vreo funcție militară.

— Nu, a răspuns simplu Ragıp Bey.

În timp ce-şi ducea lingura de argint la gură, Dilara Hanım, uluită, a încremenit şi a aruncat o privire piezişă spre fiica ei, apoi spre Ragıp Bey, înainte de a continua să-şi mănânce supa.

— Atunci, ce?

— Sunt comandant.

— Am spus ceva fără voia mea care ar fi putut să vă supere?

— Ce idee, de ce spuneți asta?

— După cum vorbiți, s-ar crede că sunteți supărat.

Dilara Hanım asculta conversația, hotărâtă să se țină deoparte, şi se întreba ce va face Ragıp Bey în fața impertinenței fiicei sale.

— Nu, deloc, pur şi simplu nu sunt obişnuit cu astfel de discuții.

Considerând că este timpul să intervină în conversația aceea fără cap şi coadă, care risca să ia o întorsătură neplăcută, Dilara Hanım s-a întors către Ragıp Bey cu zâmbetul ei seducător, despre care cu greu s-ar fi putut spune dacă era afectuos sau ironic.

— Şi atunci cu ce fel de discuții sunteți obişnuit?

— Sunt mai degrabă familiarizat cu subiectele care alimentează conversațiile dintre ofițeri.

— Şi care sunt acestea?

— Subiectele obişnuite, precum treburile țării sau chestiunile militare.

— Cu alte cuvinte, acelea din care femeile nu înțeleg nimic, a remarcat pe un ton jucăuş Dilara Hanım, întinzând mâna după solniță.

— Nu asta am vrut să spun, dar doamnele cu siguranță nu prea apreciază astfel de discuții.

— Țara aparține exclusiv domnilor, Ragıp Bey? De ce doamnele nu ar putea fi la fel de interesate de astfel de lucruri ca voi? După cum ați putut să constatați şi singur mai devreme, atunci când situația din țară se deteriorează, bărbații încep întotdeauna prin a pune mâna pe vălul nostru. Dacă bărbații ar înțelege treburile țării la fel de mult pe cât vorbesc despre ele, nu am fi decăzut în halul ăsta şi nu s-ar fi lăsat finanțele statului pe mâna hoților şi nici străzile pe cea a derbedeilor.

Cu adevărat impresionat, Ragıp Bey nu şi-a putut stăpâni surpriza de data aceasta; să auzi o femeie vorbind despre finanțe era un lucru cu totul neobişnuit. Ochii

Dilarei Hanım îl fixau insistent şi erau aproape holbaţi de repulsie.

Ea a continuat pe un ton mai serios:

— De ce sunteţi surprins? Nici măcar nu vă daţi seama că este ceva jignitor în uimirea dumneavoastră, pentru că în adâncul sufletului toţi bărbaţii sunt la fel, ştiu; nu v-o iau în nume de rău, dar mi-ar fi plăcut foarte mult să cunosc un bărbat care să facă excepţie... Vedeţi, când a murit soţul meu, a trebuit să merg de nenumărate ori la Ministerul de Război, precum şi la Ministerul Finanţelor, ca să primesc pensia răposatului paşă, care aparţinea de drept fiicei mele Dilevser, am văzut cu ochii mei mizeria care domneşte acolo şi, nereuşind să obţin nici măcar un piastru, m-am lăsat păgubaşă şi i-am trimis la dracu'. Dacă n-am fi avut nişte bunuri imobiliare, am fi fost astăzi la cheremul oricui, obligate să ne dăm bărbaţilor pe bani, ca atâtea biete nenorocite care umplu străzile oraşului.

Ragıp Bey s-a îmbujorat şi abia a putut să murmure:

— Nu spuneţi asta...

— De ce să ne fie ruşine, Ragıp Bey, nu aşa stau lucrurile? Nu se poate să nu le fi observat pe aceste femei, iar dacă dumneavoastră nu le frecventaţi, prietenii dumneavoastră ofiţeri care au venit să apere Poarta Fericirii nici ei nu o fac? Procedând astfel, ei nu se întreabă niciodată de ce aceste femei au decăzut într-un asemenea hal... Am călătorit prin toată Europa, aţi fost şi dumneavoastră acolo, am trăit printre naţiuni avansate, le-am observat îndeaproape stilul de viaţă şi, nefiind nici surdă, nici oarbă, am văzut şi am auzit; şi cum nici idioată nu sunt, am cumpănit lucrurile, am vorbit cu oameni deştepţi, am citit cărţi. Excelenţa Sa Paşa , odihnească-se în pace, a fost un om cu vederi largi, care a vrut să mă educe... Aşa că am aflat că toate naţiunile evoluate şi-au lăsat soţiile libere. Acolo, bărbaţii şi femeile trăiesc pe picior de egalitate.

În timp ce națiunile subdezvoltate, care țin femeile închise în casă ca pe nişte criminale, nu au fost capabile să evolueze.

Dilara Hanım şi-a pus lingura pe masă şi a continuat:

— Nu există națiune fără femei, Ragıp Bey. Aruncați o privire pe străzile oricărei țări şi veți înțelege imediat: dacă nu vedeți nicio femeie, să ştiți că țara aceea se află într-o stare jalnică, exact ca a noastră... În zilele noastre, bietele femei sunt prizonierele căminului lor, dar să nu vă amăgiți, aşa-zisa voastră libertate este cel mult cea a unui temnicer nefericit condamnat să-şi irosească viața între cei patru pereți ai unei închisori.

Atunci, făcându-i-se milă de Ragıp Bey, Dilevser i-a sărit în ajutor:

— Hai, dragă mamă, dacă mai vorbeşti mult, riscăm să nu ne facem datoria de gazde. De când ai început, Ragıp Bey nu a luat nici măcar o înghițitură.

Dilara Hanım i-a aruncat o privire surprinsă fiicei sale şi a zâmbit.

— Scuzați-mă, Ragıp Bey, vă oblig să postiți. Acesta este probabil şi motivul pentru care nu ne lăsați să vorbim, pentru că, de îndată ce prindem prilejul, nu ne mai săturăm.

Nici în Germania Ragıp Bey nu întâlnise vreodată o femeie care să-şi permită să critice bărbații în acest chip şi să deplângă prin comparație condiția femeii în general.

— Vă rog, vorbiți atât de bine, continuați, îmi e de folos.

— Deocamdată faceți-mi plăcerea de a vă termina masa, despre toate acestea vom vorbi mai târziu.

Dilara Hanım sugerase că hotărâse cu de la sine putere să continue conversația după cină, fără a se simți însă câtuşi de puțin jenată de asta. După cum avea să-i declare Ragıp Bey lui Osman: „înrâurirea pe care o avea asupra celorlalți provenea, fără îndoială, din această libertate de

care dădea dovadă cu privire la tot ceea ce era considerat în mod obişnuit ca fiind ruşinos”.

Dilevser a avut grijă să-l servească ea însăşi pe Ragıp Bey.

— Vorbim întruna despre asta, mama mea este foarte sensibilă la problema egalităţii dintre femei şi bărbaţi.

— Egalitatea dintre femei şi bărbaţi?

— E imposibilă, nu-i aşa, Ragıp Bey?

Pe Ragıp Bey l-a luat gura pe dinainte şi a protestat fără voia lui împotriva acestei concepţii egalitariste:

— Dar noi mergem la război, bărbaţii mor în luptă.

— Pentru cine luptaţi, Ragıp Bey, pentru cine muriţi? Este moartea în luptă doar o dovadă de bărbăţie, o competiţie rezervată bărbaţilor, sau vă luptaţi pentru cei lăsaţi în urmă, cu alte cuvinte pentru femei?

Ragıp Bey a tăcut.

Dilara Hanım a insistat:

— Nu răspundeţi?

— Când eşti sub asediu, Dilara Hanım, trebuie să te gândeşti de două ori înainte de a încerca să cauţi o ieşire. Altfel, orice rezistenţă riscă să se încheie cu o înfrângere dureroasă. Lăsaţi-mă să mă gândesc.

— Nu sunteţi sub asediu, sunteţi printre prieteni.

— Sunt obişnuit în mare parte cu duşmani, Dilara Hanım, o să-mi ia ceva timp să mă obişnuiesc cu prietenii.

Dilara Hanım era o femeie care ştia instinctiv cum să provoace un bărbat, unde să se oprească, când să-l surprindă, înainte de a-l linişti cu un zâmbet. Simţise că, dacă mai lungeşte conversaţia, are să-l sperie de-a binelea pe Ragıp Bey şi că el, incapabil să-şi stăpânească această frică, are s-o ia imediat la fugă.

Dacă un astfel de bărbat trebuia să se sperie, era mai bine să se întâmple nu la începutul legăturii, ci într-un moment în care, ataşându-se de ea prea tare, nu mai putea

pleca; mai mult decât atât, Ragıp Bey era unul dintre acei oameni rari în stare să răspundă cu aceeaşi naturaleţe la dezinvoltura înspăimântătoare, ca să spunem aşa, a Dilarei Hanım, fără a încerca să dea o imagine măgulitoare despre sine şi fără să se prăbuşească, în momentul cel mai jenant al conversaţiei, în ridicolul dezolant al ofiţerilor care şi-au petrecut viaţa în expediţii militare şi care din când în când se dau peste cap să-i maimuţărească pe oamenii de lume. Prin felul său de a-şi recunoaşte înfrângerea în acest duel verbal, el câştigase deopotrivă stima mamei şi a fiicei, spre marea satisfacţie a Dilarei Hanım, care punea întotdeauna mult preţ pe părerea lui Dilevser.

Ragıp Bey a evitat cu grijă să pomenească vreun episod din viaţa sa, campania militară din Macedonia, luptele aprige la care luase parte, trecutul presărat cu fapte eroice, casa lui, soţia, socrul său, care era unul dintre cei mai puternici şeici ai imperiului.

După ce a băut un ultim pahar de coniac la cafea, a părăsit casa în trăsura care i-a fost pusă la dispoziţie, învăluit într-un mister şi mai adânc decât atunci când ajunsese. Cât despre cele două femei, ghicind în spatele tăcerii ofiţerului siguranţa virilă care îl caracteriza, au înţeles că nu semăna deloc cu ceilalţi bărbaţi familiari ai casei. Păstrând o discreţie desăvârşită în privinţa vieţii sale, Ragıp Bey, fără voia lui, spusese multe despre sine. De altfel, asta l-a făcut să fie invitat la cină două zile mai târziu.

Pe drumul de întoarcere de-a lungul străzilor pustii, acoperite de zăpadă, a căror linişte era sporită de aureola palidă a lămpilor de gaz, legănat de scârţâitul roţilor pe zăpadă şi de tropăitul sec al copitelor, era încă stăpânit de surpriză, admiraţie, spaimă, ca un cioban care ar fi întâlnit, pe malul unui râu din pădure, un personaj fabulos, cu chip schimbător, a cărui reflectare în apă ar fi înfăţişat când o nimfă, când o sirenă sau chiar un balaur.

Mai degrabă familiarizat cu locurile în care curajul, îndrăzneala, eroismul, apropierea zilnică de moarte stârneau o admirație mai mare decât inteligența, cunoaşterea, ideile strălucitoare sau comparațiile judicioase, se obişnuise să considere ca pe un drept admirația exagerată care îi înconjura persoana oriunde mergea. Femeile îi căutau prezența în mod special. Şi totuşi, în mod straniu, descoperind aceeaşi dorință în ochii Dilarei Hanım, în loc să fie măgulit de ea, Ragıp Bey se simțise jignit. Cunoştea femeile îndeajuns de bine încât să-şi dea seama că Dilara Hanım dorea să-l trateze ca pe o jucărie, fără să țină cont de simțămintele lui; dorința ei era lipsită de orice admirație, de orice pasiune. Dilara Hanım îl alesese pe Ragıp Bey ca o femeie capricioasă care îi arăta vânzătorului rochia care îi place în vitrină; l-ar ispiti ca o prostituată la colțul străzii, l-ar pune în patul ei şi apoi, odată satisfăcută, s-ar descotorosi de el.

Faptul de a fi deopotrivă dorit şi învins, de a trăi simultan aceste două sentimente care sunt de obicei prea puțin compatibile în dragoste îl tulbura pe Ragıp Bey atât de tare, încât îşi dorea tot atât de mult să se apropie de această femeie şi să îi facă rău.

Celebra sa mânie masculină, care îi înspăimânta şi îi amuțea pe cei din jur, se vedea dublată, pentru prima dată în viață, de o fragilitate cât se poate de feminină; ardea de dorința de a o strânge în brațe pe Dilara Hanım, de a-i dezlănțui plăcerea, de a o face să guste agresivitatea masculină şi în acelaşi timp dorea să fie mângâiat de ea cu dragoste. Un miracol avusese loc în această noapte înzăpezită: fragilitatea feminină ascunsă în adâncul fiecărui bărbat se trezise, încărcată cu toate slăbiciunile sale, cu neputința, cu dorința de a fi înconjurat de afecțiune, de a fi iubit, cu nerăbdarea şi aşteptările ei, atrăgându-l pe Ragıp Bey către acea geografie misterioasă pe care niciun bărbat

nu o poate străbate fără să fie ghidat de partea sa feminină, pe care nimeni n-a reuşit s-o cartografieze vreodată, cu drumuri uitate de îndată ce au fost parcurse şi pe care o numim iubire.

La fel ca toate femeile care ştiu să impresioneze bărbații şi să se facă iubite, Dilara Hanım a reuşit în scurt timp să trezească în Ragıp Bey acea latură feminină comună tuturor bărbaților, care nu au habar nici măcar de existenta ei şi fără de care totuşi nu se pot îndrăgosti.

Într-un interval de doar câteva ore, destinul şi viața lui Ragıp Bey au fost date peste cap. Omul nefericit, dar liniştit care era a lăsat locul unui om neliniştit, care visează la fericire.

IV

Când, sosind într-o dimineață în Istanbul, ale cărui cupole acoperite de zăpadă, minarete, turnuri şi dealuri presărate cu păduri formau, în ochii unui călător îndepărtat, o dantelărie fină şi lucrată cu migală, Hüseyin Hikmet Bey a zărit pescăruşii cum înhață în cioc peştii fosforescenți care se zbăteau în apele întunecate de ninsoare, porumbeii albi zburând din curțile moscheilor într-un fâlfâit de aripi şi amestecându-se cu fulgii de nea, umbrele purtând fes roşu ca picăturile de sânge care sar din acul unei dantelărese cochete pe albul țesăturii ei, caicele lungi care pluteau pe această suprafață imaculată ca nişte obiecte negre plăsmuite prin magie, iar când, pe deasupra, a mai şi inhalat mirosul de tutun umed care se ridica din cafenelele înşirate pe mal, parfumul proaspăt al câmpurilor acoperite de rouă, amestecat cu mirosul de smoală şi sudoare umană, s-a înfiorat.

Constatând nu fără tristețe că epoca binecuvântată a tinereții sale vesele şi rătăcitoare se apropia de sfârşit, că acest oraş, un popas distractiv în care se oprea înainte de a-şi continua drumul către alte orizonturi, devenise acum căminul lui, pe care nu-l mai putea părăsi niciodată orice s-ar întâmpla, întorcându-se acolo iar şi iar, pe Hüseyin Hikmet Bey îl liniştea totuşi gândul că are o patrie, un loc unde să-şi descarce în sfârşit bagajele.

În timp ce punea piciorul pe debarcader, printre mantiile de mătase ale pasagerelor de la clasa întâi, blănurile lor moi şi parfumurile lor învăluitoare ca un nor, s-a trezit în fața unei situații destul de neaşteptate: lângă trăsura care îl aştepta l-a văzut brusc pe tatăl său. Reşit Paşa venise chiar el să-şi întâmpine fiul. Mai mult decât bucurie, această primire contrară uzanțelor îi stârnea lui Hüseyin Hikmet Bey o tristețe ciudată. Şi-a dat seama apoi că doar marile bucurii sau durerile profunde pot să schimbe tradițiile. Pe chipul lui Reşit Paşa se putea citi expresia obosită şi înțelegătoare a celor care şi-au pierdut poziția, averea, puterea sau faima, devenind astfel diferiți şi superiori celorlalți. Fără să se fi înmulțit, ridurile lui păreau totuşi să se fi adâncit şi mai mult. Din încetineala mişcărilor sale, din umbra care îi ascundea uneori privirea, se simțea că paşa s-a resemnat cu soarta lui, dar că, făcând asta, a trebuit să renunțe la o bună parte din încrederea în sine.

În această întâlnire dintre doi bărbați reprezentând două viziuni opuse asupra lumii, două puteri rivale la care, în realitate, nici unul, nici celălalt nu aderau în totalitate, tatăl şi fiul s-au privit pentru câteva clipe cu o tristețe stranie în ochi, fiecare ghicind suferința celuilalt şi îngrijorându-se din pricina asta mai mult decât de propria suferință.

Hikmet Bey s-a înclinat cu un respect sincer şi a sărutat mâna tatălui său care, contrar firii, şi-a luat fiul în brațe şi l-a strâns de parcă ar fi fost un băietei.

— Cum o mai duci?

— Bine, mulțumesc, tată, dar dumneata? Arăți foarte bine.

În ciuda tuturor neliniştilor pe care i le provoca viitorul şi cu toate că se considera chiar el în pericol de moarte, Reşit Paşa a considerat inutil să i se destăinuie fiului său.

— Da, sunt bine...

După o scurtă ezitare, a întrebat cu o voce nesigură:

— Şi tu, ție cum îți merge?

Hikmet Bey a înțeles că tatăl său îi cerea veşti despre rana lui, dar nu îndrăznea să abordeze subiectul direct. Temându-se că, dacă s-ar eschiva astăzi, această întrebare lăsată în aer le va afecta relațiile, a răspuns sincer:

— Rana mea s-a vindecat complet, tată, şi dacă nu m-ar supăra din când în când de la frig, cu siguranță aş fi uitat-o.

— Bine, atunci hai să mergem, vorbim pe drum.

S-au urcat în trăsură în timp ce vizitiul încărca bagajele lui Hikmet Bey în spate. Din pricina zăpezii, mulțimea zumzăitoare care umplea de obicei străzile oraşului părea să fi părăsit trotuarele. Încercând să zărească pe cineva prin geamurile aburinde ale trăsurii, pe care le şterse cu mâna înmănuşată în piele. Hikmet Bey nu vedea decât un peisaj uniform, alb.

— Ți-am închiriat o casă mare în Nişantaşı, dar, cum s-a făcut în ultimul moment, s-ar putea să mai lipsească unul sau două mărunțişuri, o să vezi tu asta cu menajera. Casa este într-o zonă liniştită şi are o grădină frumoasă.

— Ai avut o idee bună şi sunt recunoscător. Chiar am nevoie de puțină linişte... I-am scris şi mamei o telegramă să-mi trimită copiii, pentru că vreau să-i am lângă mine.

Un zâmbet ciudat a apărut pe chipul lui Reşit Paşa .

— Mama ta nu-ți va trimite copiii.

Hikmet Bey s-a ridicat uşor de pe locul său.

— Cum aşa?

Paşa a clătinat din cap de parcă vorbea despre o mică pramatie.

— O să vină ea însăşi, cu copiii desigur... „Vreau să-l văd cu ochii mei pe boşorogul ăsta ramolit muşcând țărâna”, aşa mi-a spus... Boşorogul ramolit fiind, după cum îți poți imagina. Maiestatea Sa sultanul.

Faptul că tatăl său a îndrăznit să repete cuvintele denigratoare proferate de fosta lui soție împotriva sultanului era dovada că efectele noii Constituții se făceau simțite chiar şi în incinta Palatului.

— Ce mai face sultanul?

— Tu ce crezi? îl doare ingratitudinea propriei sale armate, pentru care a făcut atâtea sacrificii; ai zice că această trădare l-a îmbătrânit brusc cu douăzeci de ani.

— Te rog, tată, ştii doar că de ani de zile acest om a condus tara ca un tiran însetat de sânge, luând viața multor ofițeri şi intelectuali, te rog, nu mai vorbi despre el ca despre un biet bătrân nevinovat, s-a făcut ce era necesar să se facă, ba chiar, după părerea mea, nu s-a făcut suficient.

Paşa nu părea dornic să continue discuția, dar, deşi făcea parte el însuşi din tabăra învinşilor, nu se putea împiedica să simtă satisfacția tainică de a-şi şti fiul în cea a învingătorilor.

— N-am de gând să mă cert cu tine pe tema asta. Hikmet, dar să ştii totuşi că acest om însetat de sânge, cum îl numeşti tu, ne pune pe masă pâinea de zi cu zi şi nu am de gând să-l dau uitării. Chiar şi de-aş fi singurul, recunoştința mea fată de el nu cunoaşte margini.

Asemenea tatălui său, care se bucura în sinea lui să-l ştie de partea învingătorilor, şi pe Hikmet Bey îl încerca o satisfacție tainică să vadă că paşa nu şi-a trădat tabăra după cum bătea vântul în politică, rămânând fidel suveranului său cu orice preț.

— Cum stau lucrurile în oraş?

— Situația este foarte nelămurită. Maiestatea Sa sultanul nu mai controlează nimic şi, în ciuda redeschiderii Parlamentului, nimeni nu pare capabil să-l conducă. Prietenii tăi au vrut să restabilească Constituția fără să se gândească vreodată la etapa următoare şi aş spune chiar că au fost luați prin surprindere mai ceva decât sultanul. S-au arătat incapabili să guverneze țara. Peste tot domneşte o dezordine mult mai mare decât înainte... Mă tem că această situație ne pregăteşte zile negre şi grele.

— Negre pentru cine?

— Pentru toată lumea. Hikmet, toată lumea, crede-mă, mă bazez pe experiența mea îndelungată.

În trăsură s-a făcut linişte, fiecare încercând să-l menajeze pe celălalt şi să evite o discuție politică inutilă.

— În fine, să lăsăm asta deoparte, vom vedea ce ne rezervă viitorul, deocamdată să mergem la mine acasă, menajera ți-a pregătit felurile preferate, între timp oamenii mei au să se ocupe cu despachetatul.

Deodată, pe Hikmet Bey l-a cuprins neliniştea pentru tatăl său.

— Tată, a spus el coborând vocea, cum te simți?

Paşa a oftat, apoi, privindu-şi fiul în ochi, i-a zâmbit afectuos, aşa cum doar un tată ştie să facă.

— Am îmbătrânit. Hikmet, nu mai aştept nimic de la viață, după ce mi-am împărțit atâta vreme existența cu cea a sultanului, am ajuns pesemne să îi semăn; când a îmbătrânit brusc, am îmbătrânit şi eu la rândul meu, dar să nu crezi că asta mă afectează, dimpotrivă, sunt fericit să mă simt în trecere prin această lume, am învățat să nu mai acord importanță problemelor care altădată mi se păreau capitale, poate asta înseamnă bătrânețea, cine ştie?

Hikmet Bey a înțeles că tatăl său încerca să îmblânzească bătrânețea cu nerăbdarea cuiva care ar dori să se retragă din viață înainte ca aceasta să-l oblige să o

facă. Cu toate acestea, deşi luptase pentru desfiinţarea curţii sultanului din care tatăl său făcea parte. Hikmet Bey nu putea suporta să vadă în Reşit Paşa un bărbat resemnat cu bătrâneţea.

— Ţi-a anunţat mama ziua sosirii ei?

— O cunoşti suficient de bine pe mama ta ca să ştii că într-o bună zi, când te întorci acasă, o s-o găseşti la tine, unde va fi sosit cu mult timp în urmă, sau altfel, te anunţă că vine a doua zi şi anii trec şi tu încă o mai aştepţi... Sincer să fiu, nu ştiu data exactă a sosirii ei, dar nu-ţi face griji, n-o să se lase mult aşteptată. Nu e omul care să uite că sultanul a trimis-o în exil. N-o să reziste dorinţei de a-l anunţa că s-a întors.

Reşit Paşa s-a întrerupt şi a închis ochii. Părea că ezită să vorbească mai departe.

— De fapt, soseşte într-un moment nepotrivit, nici tu n-aş fi vrut să vii, intrăm într-o perioadă periculoasă, tulburările continuă în tot imperiul, în Arabia, în Kurdistan, în Balcani mocnesc noi revolte. În ceea ce priveşte Poarta Fericirii, există aici un vid de putere, chiar şi prietenii tăi unionişti sunt împărţiţi şi unii dintre ei formează deja un nou partid, ne putem aştepta la o reglare de conturi.

Hikmet Bey a ascultat cuvintele tatălui său gândindu-se, ca toţi copiii, că acestea sunt într-o oarecare măsură exagerate; cu toate acestea, evenimentele în care urma să fie implicat direct câteva luni mai târziu aveau să-i arate cât de întemeiate erau presimţirile tatălui său.

În vila tatălui său de pe malul Bosforului, unde şi-a petrecut noaptea. Hikmet Bey le-a regăsit pe menajeră şi pe bătrâna lui dădacă abisiniană, pe chipul cărora se citea trecerea anilor. Văzând în ochii lor întreaga dragoste, dorul şi întristarea pe care le nutreau pentru el, s-a simţit din nou rănit de durerea pe care le-o provocase şi s-a dispreţuit încă

o dată pentru chinul pe care trebuiseră să-l îndure din cauza lui.

Cât despre tatăl său, cum el însuşi nu reuşise să-şi păstreze soţia şi ştiind foarte bine cât de umilitor poate fi pentru un bărbat acest lucru, s-a străduit să ascundă cât mai mult posibil durerea pe care o simţea pentru fiul său. Doar o dată sau de două ori a surprins Hikmet Bey privirea tristă a tatălui său aţintită asupra lui ca asupra unui schilod lipsit de o parte a trupului.

Au luat masa în tăcere, ca de obicei; bucătarii, sub supravegherea chiţibuşară şi bombănitoare a intendentei, pregătiseră bucate alese pentru fiul paşei. Sub privirea atentă a tatălui său, care trăgea la el cu coada ochiului ca un doctor la pacientul său. Hikmet Bey s-a îndopat până n-a mai putut cu pilaf cu smântână, cotlete la grătar, mantı[6] de Kayseri rulate în pateuri minuscule, cu un apetit demn de un tânăr şcolar care se întoarce acasă după câteva luni de internat.

Sorbindu-şi cafeaua, tatăl şi fiul au început să vorbească prieteneşte, lucru pe care nu-l mai făcuseră niciodată; evitând să vorbească despre Mehpare Hanım, au vorbit-o de rău pe Mihrişah Sultan, pe care fostul ei soţ o ironiza cu o plăcere maliţioasă şi şi-au bătut joc de lăcomia grosolană a paşalelor. Şi-au exprimat teama că, într-o vreme în care imperiul trecea încă prin frământările cauzate de noul regim constituţional, proclamarea independenţei Bulgariei, anexarea Bosniei-Herţegovina de către Imperiul Austro-Ungar şi anexarea Cretei la regatul Greciei ar putea duce la un conflict generalizat în Balcani.

Amândoi evitau cu grijă să discute chestiuni de politică internă. Deşi rănit de apartenenţa fiului său la organizaţia

---

[6] Găluşte umplute cu carne tocată şi condimentată, în sos de iaurt cu usturoi.

care îl înlăturase pe sultan de la putere. Reşit Paşa nu a arătat-o; poate chiar apreciase că, spre deosebire de ceilalți fii de paşă care depindeau de vistieria imperială, al său trecuse de partea libertății, dar avea grijă să nu-şi exprime satisfacția.

Atât pentru paşă, cât şi pentru Hikmet Bey, principalul lucru în viață era să se comporte într-un mod cinstit şi moral, ceea ce, în împrejurările date, îi obliga să se opună complet în planul ideilor. Acceptau astfel, fără să se plângă, faptul că destinul îşi bate joc de ei şi le impune o asemenea rivalitate.

Spre miezul nopții, Reşit Paşa a anunțat că se duce la culcare.

— Camera ta este şi ea gata, intendenta o să te ajute să te instalezi, a adăugat el.

— Poate să se culce, îmi cunosc camera, a răspuns Hikmet Bey, dar fie că nu l-a auzit, fie că s-a făcut doar că nu-l aude, paşa l-a lăsat fără răspuns şi a părăsit salonul cu pas sprinten şi cu fericirea care îi apărea pe chip de fiecare dată când se alătura haremului.

După ce a plecat tatăl său. Hikmet Bey şi-a aprins o țigară şi a privit Bosforul, tăcut şi negru sub ninsoarea care continua să cadă. Savurând sentimentul de siguranță pe care i-l dădea acest cămin, care totuşi de la o vârstă foarte fragedă îi stârnea plictiseală şi nostalgie pentru Paris, s-a simțit pentru prima dată fericit că este alături de tatăl său.

Când a terminat țigara, s-a ridicat şi, îndreptându-se spre uşa salonului pentru a-şi lua în stăpânire camera pe care o părăsise de atâta vreme. Hikmet Bey şi-a amintit brusc de timpul lipsit de griji din copilărie şi de *Faust,* pe care-l citise cu câțiva ani în urmă. Ideea unui pact cu diavolul care să-i şteargă trecutul recent l-a făcut să zâmbească. „Uneori ai nevoie să crezi în existenta unei flinte cu care să-ți tocmeşti soarta”, îi declarase lui Osman în

timpul unei apariţii. „Din moment ce Dumnezeu refuză să facă acest lucru, ne rămâne doar diavolul cu care să ne târguim.”

Nu se vedea niciun diavol prin preajmă în noaptea aceea, sau aşa a crezut Hikmet Bey până când a ieşit în vestibul. Acolo, într-un colţ întunecat, îl aştepta bătrâna intendentă, aţipită

pe scaunul ei. Trezită de zgomotul paşilor lui, aceasta s-a ridicat frecându-se la ochi şi a luat lampa cu gaz aşezată la picioarele ei.

— De ce nu te-ai culcat încă? Pot să-mi găsesc camera şi singur. Mă credeţi deja senil sau ce?

Surdă la cuvintele lui Hikmet Bey, cu privirea jucăuşă, ca pe vremea când îi dădea zaharicale pe furiş, intendenta a pornit-o înaintea lui pe hol, oferindu-i tot felul de explicaţii:

— Cum aş putea eu să mă culc fără să te instalez în camera ta, micuţul meu Hikmet Bey? Chiar că eşti ciudat! Să te fi lăsat în salon ca pe un sac uitat cu bulendre vechi şi să dorm liniştită? Nu te-ai gândit la asta...

Au înaintat pe coridor însoţiţi de plesnetul valurilor care se izbeau de zidul hangarului pentru bărci, de şuieratul vântului prin ferestrele vilei şi de gemetele lemnului, care creşteau odată cu noaptea. Copil fiind, auzea aceleaşi zgomote când, traversând coridoarele cufundate în întuneric, era cuprins de o spaimă subită la gândul că l-ar putea vedea apărând pe „căpcăunul din hamam”, inventat de bona lui abisiniană şi care avea rolul de baubau. Si-a dat seama că această teamă care-i fusese insuflată încă de pe atunci, deşi mult atenuată, nu-l părăsise complet; un uşor fior l-a străbătut din cap până în picioare: copilăria pe care o crezuse pierdută pentru totdeauna se perpetua în pereţi, pe coridoare şi în zgomotele acestui cămin străvechi.

Ajunsă prima în faţa camerei, bătrâna a deschis uşa şi i-a făcut loc să treacă lui Hikmet Bey.

— Odihneşte-te bine, mătuşică, a spus Hikmet Bey când a intrat în camera lui.

— Cheamă-mă dacă ai nevoie de ceva, Hikmet Bey, eu nu dorm. Hai, noapte bună, voinicul meu, a răspuns ea.

După frigul de pe coridor. Hikmet Bey a simțit ca pe o binecuvântare căldura sobei mari de faianță sculptată roz-verde, care torcea în mijlocul încăperii. Zărind însă o tânără care părea să-l aştepte în picioare lângă fereastră, a făcut cale-ntoarsă şi, deschizând larg uşa, a strigat:

— Mătuşică!

Îndepărtându-se pe holul întunecat, ea a răspuns fără să se întoarcă şi fără să încerce să-şi ascundă veselia din glas.

— Este un dar de la Excelența Sa paşa.

Câteva clipe. Hikmet Bey a rămas încremenit în prag, neştiind ce să facă; intendenta se făcuse nevăzută pe coridorul luminat doar de strălucirea palidă a lămpilor cu petrol aşezate la intervale regulate. Nu avea de ales decât să intre şi să închidă uşa în urma lui.

Tânăra purta şalvari de mătase albă, care se opreau puțin deasupra gleznei, şi o rochie strâmtă croită din acelaşi material, care-i ajungea până la genunchi; îşi prinsese în talie o cingătoare cercheză din argint masiv şi era încălțată cu papuci din marochin roşu împodobiți cu perle, care îi lăsau la vedere călcâiele trandafirii. Părul negru, bogat, strălucitor, dat cu ulei de mosc şi împodobit cu perle mici, era lăsat liber pe umeri. Ochii ei cenuşii umbriți de gene lungi, sprâncenele subțiri, negre, arcuite, care aproape se întâlneau deasupra nasului i-au atras imediat atenția lui Hikmet Bey. Aburul de la hamamul în care părea să se fi scăldat cu puțin timp înainte încă îi impregna pielea, iar reflexele roz care îi colorau obrajii cu pomeți uşor proeminenți aveau mult mai mult de-a face cu efectul apei fierbinți cu săpun asupra tenului ei decât cu cel al

timidității. Plecase capul şi îşi ținea mâinile cu degete delicate încrucişate cuminte peste abdomenul plat.

În alte împrejurări, să fie pus în fața unui astfel de fapt împlinit l-ar fi înfuriat pe Hikmet Bey, pentru că să fii în situația de a ți se oferi o femeie cadou nu putea fi decât jignitor. Cu toate acestea, era suficient de familiarizat cu neputința, pentru a înțelege că acest gest concretiza încercarea, desigur jalnică, a unui tată incapabil să aline suferința fiului său. Din acel moment, în loc să se simtă jignit, a primit- o cu recunoştința cuiva care descoperă că există cineva pe lume care îşi face griji pentru el. Nu încape nicio îndoială că această maturitate tolerantă se datora pe undeva şi faptului că trupul său fusese lipsit luni de zile până şi de cel mai mic contact carnal cu o femeie.

S-a îndreptat spre mijlocul camerei.

— Cum te cheamă?

Tânăra a răspuns cu o voce melodioasă:

— Mi s-a spus că dumneavoastră îmi veți da un nume, domnule.

— Cum adică, nu ai un nume? De ce trebuie să-ți dau eu?

— Nu am, domnule.

Hikmet Bey renunță să mai insiste, bănuind că tânăra nu va încălca instrucțiunile pe care le primise. Era limpede că i se dăduse de înțeles că viața ei depindea de satisfacția pe care i-o putea oferi „domnului”. Biata femeie era gata să renunțe la tot trecutul ei pentru a-şi asigura viitorul. Oferindu-i lui Hikmet Bey numele ei, corpul ei, viața ei, el urma să aibă grijă de ea şi să îi garanteze un trai mulțumitor. Târgul era cât se poate de clar şi de explicit. Hikmet Bey s-a încruntat la început şi apoi, după o clipă de gândire, a sfârşit prin a consimți la acest târg care-i fusese impus.

S-a aşezat pe pat.

— Atunci o să-ți zicem Hediye[7].

Imediat, tânăra s-a apropiat şi, aşezându-se în genunchi, a încercat să-l descalțe.

Hikmet Bey a schițat o mişcare înapoi şi şi-a retras picioarele.

— Aşteaptă, te rog.

Speriată de reacția lui, tânăra s-a ridicat şi ia aruncat o privire rugătoare.

— Haide, a spus Hikmet Bey, vino şi stai lângă mine, te rog. Pot să mă dezbrac şi singur. De unde eşti?

— Sunt cercheză, domnule.

— Frumusețea ta stă mărturie pentru asta.

Simțea toată josnicia faptului de a fi stăpânul incontestabil al unei femei şi totodată îl ațâța teribil să o vadă pregătită să-i satisfacă orice dorință. Să posezi o femeie fără niciun efort, să ştie că asta nu e un privilegiu personal, să ştie şi că nici trecutul său, nici inteligența, educația, personalitatea, multiplele lui aventuri sau suferințele fără nume nu au cântărit nimic în consimțământul acestei femei, că oricine altcineva decât el ar fi putut la fel de bine să se culce cu ea, toate astea îl dezbărau de valorile care îl făceau să fie Hikmet Bey şi îl transformau pe loc, dintr-un om care-şi câştigase locul în societate prin forțe proprii, într-un om nou, creat chiar în clipa aceea, în camera vechii vile.

Să ştie că, în plus, o femeie căreia prea puțin îi păsa de trecutul sau de viitorul ei era gata să-i ofere în acea noapte fără rezerve, fără gânduri ascunse tot ce avea ea pe lume deştepta în Hikmet Bey o voluptate a simțurilor indiferentă la sentimente, la idei, ale cărei prime manifestări le simțea, nu fără o jenă bizară, în tremurul imperceptibil al mâinilor.

---

[7] „Cadou”, în limba turcă.

Tot aşa, când se culca cu prostituate în vremea tinereții pariziene, făcea dragoste cu femei decăzute, trăind atât o senzație de cădere amețitoare în abis, cât şi o desfătare fără margini, lipsită de orice preocupare morală sau sentimentală. În acele momente, se lăsa în voia unei plăceri aproape animalice provocate de această tensiune nedefinită între doi poli contradictorii, pe care nu căuta să o înțeleagă.

Deodată i s-a părut că era prea multă lumină în cameră.

— Stinge toate luminile, te rog, a spus el, cu excepția celei de pe noptieră.

Hediye ghicise dorința lui Hikmet Bey; când s-a ridicat, şoldurile i-au ajuns exact la nivelul chipului stăpânului său. Concentrându-şi aproape toată puterea ființei în trup, aşa cum doar femeile o pot face, a început să stingă lămpile una după alta fără grabă, convinsă în sinea sa că lumina secretă emanată de trupul ei va ajunge mai devreme sau mai târziu la trupul bărbatului.

Pe măsură ce lumina scădea, strălucirea rochiei ei de mătase albă creştea; când mai rămăsese o singură lampă aprinsă. Hediye s-a întors şi s-a aşezat lângă Hikmet Bey.

Tulburată din când în când de zgomotul tăciunilor arşi, soba mare de faianță răspândea o căldură din ce în ce mai puternică; se auzea bubuitul înăbuşit al hangarului pentru bărci răsunând pe coridoarele pustii ale vilei, amestecându-se cu murmurul adânc al apelor întunecate ale Bosforului.

Camera cu luminile stinse era cufundată într-o penumbră cu totul pe placul lui Hikmet Bey şi, în acest regat al umbrelor în care obiectele îşi pierduseră formele reale, soba, consolele, oglinzile, dulapurile, covoarele evadaseră din limitele lor adevărate ca să se amestece între ele precum sticla topită şi să dobândească o mobilitate magică, căpătând de fiecare dată o nouă înfățişare.

În această cameră încălzită şi pe jumătate întunecată, în care umbrele nu încetau să se alungească. Hikmet Bey s-ar

fi putut şi el transforma ca obiectele şi, din „bolnavul palid şi nobil cu privirea de panseluță sălbatică”, aşa cum fusese pentru călugărițele din Salonic, să redevină fiul pervers al paşei, obişnuit cu bordelurile pariziene unde îl conducea goana lui după plăceri interzise oferite cu generozitate de prostituate cu jartele roşii.

Nu era nimeni în acea cameră fată de care să se ruşineze de faptele sale în afară de el însuşi; toate simțămintele, inclusiv ruşinea, i-au dispărut într-o clipită din mintea încețoşată de dorințele sale exacerbate. A rugat-o pe Hediye să se dezbrace şi, întinzând-o goală pe pat, a început să o contemple. Apoi i-a cerut să-şi depărteze picioarele, să le apropie, să le depărteze din nou înainte de a se dezbrăca la rândul lui fără să-şi ia ochii de la trupul gol al tinerei. Mai întâi i-a atins una dintre tălpile mici, apoi, luându-le pe amândouă în mâini deodată.

A îngenuncheat gol la picioarele patului şi le-a lipit de obrajii lui.

În acea noapte a nins până dimineață fără oprire. Şi, tot până dimineață, Hikmet Bey şi Hediye s-au dedat la toate jocurile erotice pe care acesta le învățase de la prostituatele franceze, adăugând la ele şi descoperirile pe care le făcuse cu Mehpare Hanım. Hediye, gemând uneori de durere, alteori de plăcere, sa inițiat cu primul bărbat din viața ei în practici pe care majoritatea femeilor din acel oraş nu aveau să le cunoască niciodată şi, dovedindu-se docilă la toate pretențiile iubitului ei, a reuşit chiar să le prindă gustul. Ea a descoperit în cele din urmă că o femeie dată deoparte în timpul zilei putea înlănțui un bărbat în timpul nopții.

Pe când muezinii în veşminte negre, cocoțați în vârful minaretelor acoperite de zăpadă care se înălțau spre cer ca nişte degete lungi îndreptate spre Dumnezeu, îi chemau pe credincioşi la prima rugăciune a unei noi zile. Hikmet Bey, ca orice păcătos care a făcut dragoste cu altă femeie decât

iubita lui şi care se simte vinovat fiindcă i-a şi făcut plăcere, a devenit dureros de conştient că, la fel de bine, şi femeia iubită îşi putea satisface simţurile cu un altul. Înainte să-l fure somnul, cu mintea neliniştită, chinuită de gelozie şi cu trupul frânt de oboseală, s-a întrebat ce făcea Mehpare Hanım la ora aceea şi, ştiind că prefera să nu ştie răspunsul, s-a ghemuit lipit de trupul fierbinte al lui Hediye şi a adormit.

Dimineaţa, la trezire. Hikmet Bey se simţea mai viguros ca niciodată; părea că şi-a recâştigat virilitatea pierdută şi mai ales mândria. Răsucindu-se în aşternut şi întinzându-se ca o pisică mare, a văzut că femeia care îi oferise atâta plăcere stătea cuminte pe un scaun la căpătâiul patului. Hediye se îmbrăcase cu o rochie lungă de catifea bleumarin, închisă cu nasturi până la gât, şi în talie purta aceeaşi cingătoare de argint ca în ajun. Ochii ei, marcaţi de zbuciumul nopţii, erau subliniaţi de cearcăne grele care, fără îndoială datorită reflexiilor rochiei sale, păreau să se asorteze cu nuanţa, dând astfel chipului ei o expresie mai obosită, dar cu siguranţă mai elocventă. Văzând că s-a trezit. Hediye i-a zâmbit, ceea ce a avut darul de a-l uimi pe Hikmet Bey pentru că, în mod ciudat, el nu se gândise nici măcar o clipă că relaţia lor ar putea da naştere la acest gen de familiaritate.

— Aţi prefera să luaţi micul-dejun aici sau în sufragerie, domnule?

Lui Hikmet Bey îi era ruşine să ia micul- dejun în dormitor, singur cu Hediye ca un proaspăt căsătorit.

— Să fie pregătit în sufragerie, te rog.

— Bine, domnule.

Când Hediye a ieşit din încăpere. Hikmet Bey s-a îmbrăcat în grabă, ca ea să nu-l vadă gol când se întoarce.

Hediye a intrat în momentul în care el îşi lega cravata.

— Micul-dejun va fi gata în curând.

După o scurtă ezitare, ea a adăugat pe un ton natural şi cald, aşa cum doar femeile ştiu să facă în împărtăşirea unui gest intim:

— Am pregătit hamamul, domnule, aţi dori să faceţi o baie?

Temându-se că ocupanţii vilei vor face haz de aceste intimităţi. Hikmet Bey a răspuns sec:

— Nu, nu e cazul, mă spăl la mine acasă.

— Cum doriţi.

— Excelenţa Sa paşa este prin preajmă?

— Excelenţa Sa a plecat devreme, domnule.

Hikmet Bey s-a liniştit, pentru că, nedorind să-şi întâlnească tatăl în acea dimineaţă, a înţeles că şi acesta încercase să-l evite. Amândoi simţiseră că, pentru a uita această complicitate deplasată, era mai bine pentru ei să nu se vadă o vreme.

Fără să se atingă măcar de măslinele cu oregano, de dulceţurile de tot soiul, de feluritele brânzeturi aduse din cele patru colţuri ale imperiului, de ouăle fierte, de găluştele cu carne, de mierea parfumată, de smântână sau de untul pregătit anume pentru el, a dat repede pe gât un pahar de ceai sub privirea atentă a lui Hediye, apoi s-a întors către intendentă:

— Să pregătească trăsura, vreau să arunc o privire pe acasă.

— Trăsura este gata, te aşteaptă. Hikmet Bey, putem pleca oricând doreşti.

— Unde mergem?

— În Nişantaşı.

Hikmet Bey a protestat ca un copil răsfăţat.

— Asta ştiu, dar de unde până unde „noi”?

— Excelenţa Sa paşa mi-a ordonat să petrec ceva timp la tine ca să asigur bunul mers al gospodăriei.

Apoi a dat din cap spre Hediye.

— Vine şi ea cu noi.

Hikmet Bey şi-a dat seama că ar fi bine să scurteze discuția dacă nu voia să complice şi mai mult situația.

— Bine, atunci, pregătiți-vă de drum.

— Suntem gata, doar să ne punem *çarşaf*-urile şi am plecat.

În timp ce amândouă femeile părăseau în grabă camera ca să nu apuce el să devină şi mai ursuz, Hikmet Bey a observat că Hediye era bosumflată, dar s-a străduit să o ignore; biata femeie îşi dăduse seama că bărbatul cu care abia cu o zi înainte împărțise totul era gata să o abandoneze chiar a doua zi.

Câteva clipe mai târziu, cele două femei, împovărate cu pachete şi acoperite din cap până în picioare cu mantiile negre, s-au suit tăcute în trăsură. Au ajuns în casa din Nişantaşı fără să scoată un cuvânt, speriate cum erau de starea de nervozitate a lui Hikmet Bey. Intendenta simțise că indispoziția stăpânului e pricinuită de ruşinea care îl copleşise, dar Hediye nu putea înțelege, credea că nu o găseşte pe placul lui.

Casa din piatră cioplită se înălța pe două etaje în mijlocul unei grădini întinse a cărei poartă se deschidea spre o potecă din pietriş care ducea la o verandă mare precedată de cinci trepte de marmură. Dincolo de zidul jos al grădinii se vedea o altă casă identică cu a lui Hikmet Bey, dar acesta din urmă nu i-a dat atenție; nu avea nicio intenție să cultive relații de bună vecinătate.

Interiorul semăna cu cel pe care el şi Mehpare Hanım îl ocupaseră cândva în Şişli, sau cel puțin aşa i se părea lui Hikmet Bey în acea dimineață. Fără să aştepte sosirea beiului, servitorii făcuseră deja treburile casnice, aprinseseră sobele şi şemineele, astfel că peste tot era o căldură blândă.

Imediat ce a intrat. Hikmet Bey a poruncit cu glas repezit să fie pregătit hamamul şi s-a arătat şi mai iritat când i s-a spus că hamamul este deja gata. Căutându-le pricină tuturor şi văzând cusururi în toate lucrurile, străbătea casa în lung şi-n lat cu paşi mari, într-o stare de furie care le dădea slujitorilor sudori reci; îi copleşea cu porunci care se băteau cap în cap şi îi mustra aspru dacă îndrăzneau să mişte cutare sau cutare obiect. Îşi dădea bine seama de caracterul deplasat al proastei lui dispoziţii, dar tot nu reuşea să şi-o stăpânească.

în sfârşit, spre marea uşurare a ocupanţilor casei, a hotărât să intre în hamam. Încăperea mare, pavată cu marmură albă, era învăluită în aburi cu parfum de lavandă. Sub robinetele nichelate comandate în Austria se afla un bazin fabricat în Italia. Când, scoţându-şi hainele, se pregătea să pună un picior în bazin, uşa s-a deschis şi a intrat Hediye. Ea a plecat capul şi a întrebat cu o voce timidă:

— Aveţi nevoie de ceva, domnule?

Învăluită într-un nor de vapori, în picioare, cu rochia ei groasă de catifea. Hediye arăta straniu. Când s-a uitat la ea. Hikmet Bey nu a putut să nu se gândească la trupul ei gol, la plăcerea pe care i-o dăruise cu o zi înainte şi aproape imediat i-a revenit în minte imaginea lui Mehpare Hanım. Cu toate acestea, amintirea fostei sale soţii nu îl împiedica să o dorească pe Hediye. Se simţea prins într-o ciudată contradicţie: dorinţa pe care i-o deştepta tânăra îl ducea de fiecare dată cu gândul la Mehpare Hanım şi îi stârnea gelozia, dar tot nu se putea împiedica să o dorească.

— O să te scalzi în sudoare cu rochia asta, a spus el cu un ton de reproş.

Aceste cuvinte se pretau la o dublă interpretare: Hediye fie ieşea, fie se dezbrăca. Fiindu-i prea ruşine ca să-şi exprime clar dorinţa. Hikmet Bey lăsase alegerea în seama

tinerei. Aceasta nu a reuşit să-i desluşească vorbele, a ezitat şi, făcând un pas spre el printre norii de aburi, s-a uitat la el cu atenţie. Ea îşi dăduse seama că în acea dimineaţă privirea lui Hikmet Bey avea să fie mai grăitoare decât cuvintele lui.

În ciuda răbufnirilor lui de furie, a proastei dispoziţii şi a asprimii din glas, pe chipul lui Hikmet Bey se citea o implorare de neînţeles. De fapt, în acea dimineaţă, îi era ruşine să-şi mărturisească dorinţa faţă de această femeie, care totuşi era gata să-i îndeplinească toate poruncile şi să-i accepte toate capriciile; poate că fusese intimidat şi de natura acum publică a acestei relaţii, care se desfăşura sub ochii tuturor. După toate prin câte trecuse, faptul că singura femeie din viaţa lui era acum o odaliscă cercheză şi că toată lumea ştia asta nu înceta să-l îngrijoreze.

Hediye a început să-şi desfacă nasturii minusculi ai rochiei cu o încetineală exasperantă, fără să se abţină să facă loc unei mici răzbunări feminine. Dezbrăcându-se în ritmul impus de ea, îi arăta lui Hikmet Bey că, până şi într-o relaţie în care nu avea niciun cuvânt de spus, o femeie poate rămâne suverană şi îşi poate crea propriul spaţiu, oricât de neînsemnat. Fără să scoată o vorbă, îl făcea să plătească pentru amărăciunea pe care i-a provocat-o tratând-o cu dispreţ în faţa celorlalţi servitori, când de fapt era atât de dorită în intimitate.

Hikmet Bey nu a întârziat să descifreze mesajul lui Hediye şi şi-a dat seama că purtările lui au fost nepotrivite, chiar bădărăneşti; a zâmbit şi şi-a jurat pe loc să nu o mai înjosească pe această femeie în faţa altora.

— Am impresia că n-o să reuşeşti singură, vrei să te ajut?

— O să reuşesc, domnule.

— De ce îmi spui „domnule” la tot pasul?

— Aşa vorbim noi, domnule, aşa am fost educate.

Hikmet Bey şi-a rezemat capul de marginea bazinului.

— Bine, atunci vă las pe dumneavoastră, domnişoară.

Această mică glumă a avut un asemenea efect, încât Hediye a reuşit să-şi descheie nasturii cât ai bate din palme. Lui Hikmet Bey nu-i venea să-şi creadă ochilor când a descoperit că tânăra era goală sub rochie.

În zilele următoare, a tratat-o pe tânără ca pe o doamnă şi a avut grijă ca şi ceilalţi ocupanţi ai casei să facă la fel. Cât despre Hediye, neschimbându-şi câtuşi de puţin atitudinea respectuoasă, i-a arătat că merită să fie tratată cuviincios. Hikmet Bey simţea că relaţia lor devine mai profundă pe zi ce trece; nu era vorba despre dragoste, desigur, pentru că el era încă îndrăgostit de Mehpare Hanım şi nu ar fi iubit-o niciodată la fel pe Hediye, însă nu putea tăgădui că tânăra devenise parte din trupul lui. Nu putea suporta să fie departe de ea şi îi făcea o imensă plăcere să facă baie cu ea, să doarmă cu ea, să glumească împreună şi să-i vadă surpriza şi bucuria când îi făcea din când în când daruri preţioase. Dar toate acestea nu-l îndepărtau niciodată complet de Mehpare Hanım, despre care se tot întreba dacă nu trecea şi ea prin lucruri asemănătoare.

Nimeni din oraşul acela imens nu era în măsură să-i ofere veşti despre Mehpare Hanım; părinţii fostei sale soţii muriseră şi, chiar dacă ar mai fi fost în viaţă, nu ar fi putut să-i provoace la o astfel de discuţie. În realitate, i se părea imposibil să ceară cuiva informaţii despre soţia lui, ştiind că ea îl părăsise pentru un alt bărbat. Voia neapărat să afle cum era viaţa lui Mehpare Hanım şi, oricare ar fi fost preţul, chiar şi dacă asta ar fi ajuns să-l înstrăineze de Hediye, cea mai mare sursă de bucurie după atât de mult timp, tot nu putea învinge curiozitatea care îl chinuia.

La acea vreme, doar doi oameni din Istanbul aveau cunoştinţă de viaţa lui Mehpare Hanım cu „seducătorul său grec": unul dintre ei era Hasan Efendi, care, parcă hotărât

să demonstreze că duşmanii sunt uneori mai credincioşi decât prietenii, îşi întipărise în memorie amintirea acestei frumoase femei care altfel căzuse în uitare şi aduna ştiri despre ea prin mijloace numai de el ştiute. Celălalt era şeicul Yusuf Efendi, care nu ignora nimic din ceea ce afla discipolul său credincios zi de zi. Ştiind amândoi că Mehpare Hanım era foarte fericită şi că îi păsa foarte puțin de restul lumii, îndurau o suferință comparabilă cu cea pe care Hikmet Bey ar fi îndurat-o dacă ar fi ştiut.

V

La trei zile după festivitățile de Anul Nou de la Serres, oraşul Salonic, unde Mehpare Hanım s-a întors în compania lui Constantin cu speranța secretă ca bârfele pe seama ei să se fi stins, a primit-o pe frumoasa femeie cu un parfum de eucalipt accentuat de ploile de iarnă.

Cu mireasma florilor revărsându-se din grădinile împrăştiate prin cartierele de case a căror linişte părea de netulburat, cu mirosul de bere şi de calamar prăjit al berăriilor aliniate de-a lungul falezei, cu izul de alge şi de mare, cu aromele de vanilie şi ciocolată caldă care se înălțau din patiserii, precum şi cu melodiile şi râsetele vesele care răzbăteau din cabarete, oraşul, în ciuda stăpânilor săi musulmani, părea să respire un aer creştin.

Aici proclamarea libertății se simțea mult mai intens decât la Poarta Fericirii, iar politica era trăită cu o veselie gata oricând să se transforme în ceartă de iarmaroc în toată regula.

Asociațiile de minoritari cum erau partida socialistă şi cea liberală organizau reuniuni şi pregăteau congrese pentru a trasa după propria vedere contururile viitoare ale unei noi ere pe care o presupuneau inevitabilă. Cât despre

unionişti, care îşi puseseră pecetea asupra oraşului, ei erau mai degrabă uluiți şi îngrijorați, în ciuda aurei mitice de care se bucurau în întreg imperiul. Înspăimântați de puterea pe care tocmai o câştigaseră, fuseseră zdrobiți sub greutatea acestei sarcini şi se arătau incapabili să-şi asume conducerea țării.

Peste tot domnea o incertitudine atât de periculoasă, încât nimeni nu îndrăznea să preia frâiele puterii, fiecare temându-se că se va frige şi că va plăti cu viața. Deşi țara avea un sultan, un cabinet, un Parlament, un comitet aparent foarte puternic ca Societatea pentru Uniune şi Progres, care impusese restabilirea Constituției, precum şi partide politice de ideologii şi tendințe diferite, ea nu era guvernată deloc şi, supusă deciziilor luate de la o zi la alta, se vedea târâtă spre o catastrofă inevitabilă.

În mâinile unei administrații neobişnuite cu practica guvernării, libertatea, restabilită într-o atmosferă de sărbătoare, se transforma într-o ciocnire haotică de ambiții personale purtând în germene toate ingredientele unui viitor sângeros.

În aceste zile tulburi şi ciudate, când imperiul era în pragul unei răsturnări majore, Mehpare Hanım s-a stabilit discret în vasta reşedință a iubitului ei grec, situată la marginea oraşului. Ca şi imperiul, trăia zilele cele mai fericite, mai vesele şi mai lipsite de griji din existența ei.

Niciodată existenta nu îi fusese atât de nesigură, viitorul, atât de incert, dar poate pentru prima dată această nesiguranță nu o speria şi, dimpotrivă, îi alimenta dorința de a trăi, de a lua viața în piept, ca un om agățat de o creangă la marginea unei prăpăstii.

Până acum, clocotul simțurilor ei exaltate nu încetase să-i chinuie sufletul, devenit capricios din pricina certitudinii de a se şti iubită pentru totdeauna şi, amplificându-se peste măsură fără să întâmpine vreun obstacol, făcuse din ea o

egoistă irascibilă, dedicată în întregime satisfacțiilor carnale, însă acum, în fața unui bărbat obișnuit să fie adorat la fel de mult ca ea, la fel de capricios, egoist și, pe deasupra, în mod evident capabil să-i alunece în orice clipă printre degete, descoperise gelozia, îngrijorarea și teama de al pierde; sufletul ei, până atunci senin și mulțumit, se dovedea pentru prima dată la fel de nesatisfăcut ca trupul.

Apariția acestei noi griji frânsese suveranitatea lacomă a trupului ei, creând astfel între trup și suflet un echilibru care, în mod ciudat, o liniștise. Bineînțeles, nu-i lipseau deloc motivele de îngrijorare; se întreba fără încetare pe unde o fi umblând Constantin când era plecat, cu cine se vedea, la ce oră urma să se întoarcă acasă, dacă mai erau și alte femei în viața lui, dacă nu cumva se plictisise de ea și încerca să-i interpreteze fiecare gest, fiecare privire, fiecare inflexiune a vocii. Nu mai suporta pe nimeni altcineva, veghindu-și de acum bărbatul zi și noapte, tânjind să fie singură cu el într-o permanentă intimitate.

Toate acestea i-au provocat lui Mehpare Hanım o reală suferință, dar și o fericire necunoscută până atunci. În ciuda dezamăgirilor și a altor mici griji, era încântată să se desfete cu aceste noi sentimente. Din ziua dezastruoasă a primei ei căsătorii cu șeicul Yusuf Efendi, viața părăsise în sfârșit dormitorul pentru a se răspândi în saloane, grădini și orașe.

Constantin, cu un instinct aproape animalic, alimenta deopotrivă fericirea și suferința lui Mehpare Hanım, conducând aceste două sentimente în același timp ca pe un atelaj cu doi cai, fără să-l lase vreodată pe unul să-l depășească pe celălalt.

În timpul plimbărilor prin grădină unde, luându-i mâinile lui Mehpare Hanım, Constantin îi șoptea cuvinte de dragoste sub frunziș și o săruta îndelung lipită de trunchiul unui copac, iar uneori începea să-i vorbească despre

filozofia greacă, poezie, mitologie, despre subiecte pe care ea habar n-avea că el le-ar putea cunoaşte, iar alteori îi povestea despre copilăria lui cu o voce când amplă şi profundă ca a zeilor din Olimp, când vulgară şi stridentă ca a unui palicar grec făcând uneori pe şeful în porturile imperiului şi o amuza foarte mult sărind de la o poveste la alta. După o noapte în care le îmbogățise jocurile amoroase cu un nou rafinament, un nou cuvânt, o nouă durere, cu mângâieri tandre sau îmbrățişări pătimaşe, apăsând clapele unei claviaturi misterioase în care devenise maestru. Constantin îi permitea lui Mehpare Hanım să perceapă în străfundurile ei melodia intimă a două trupuri care se ating, iar apoi, abandonând-o la trezire, cât se poate de recunoscătoare şi fericită, dispărea întreaga zi, lăsând-o în ghearele îndoielii.

El transformase relația lor într-o călătorie lungă, plină de surprize şi aventuri, care nu ducea niciodată în port şi totuşi nu era lipsită de speranța de a ajunge acolo într-o bună zi.

Găsind prea constrângătoare granițele unui singur sentiment, fie că era fericire sau nefericire, bucurie sau tristețe, regret sau consimțământ, prea grăbită ca să rămână acolo fără să se plictisească, Mehpare Hanım era pururea prinsă în vârtejul acestei vijelii, pradă unei exaltări care o depăşea.

Ea găsea o reală fericire în suferința şi îngrijorarea născute din suspiciuni; cum gândul că s-ar putea plictisi o speria de moarte, această femeie frumoasă şi capricioasă ştia să extragă din durere o plăcere autentică.

Secretul capacității ei de a transforma suferința, îngrijorarea, îndoiala sau gelozia în plăcere stătea în încrederea tainică pe care o avea în puterea ei de a inversa jocul după bunul său plac şi de a deveni din nou amanta lui Constantin; această încredere îi permitea să se abandoneze

suferinței fără ezitare și, în loc să fugă de ea ca majoritatea oamenilor, ea, dimpotrivă, se temea ca entuziasmul îmbătător în care trăia să nu se epuizeze în cele din urmă.

După lungi ani de existență protejată, acum simțea nevoia de nesiguranță, de suspiciune, de îngrijorare; așa cum îi declarase odată lui Osman: „Fiecare caută ceea ce îi lipsește cu riscul de a descoperi uneori ce alții se tem atât de mult să găsească”.

Deși, de la distanță, Mehpare Hanım părea cea mai vătămată în această relație și deși chiar așa era, felul în care accepta suferința și gelozia, plăcerea pe care o găsea în asta, provocările tainice menite să-i stârnească din nou lui Constantin elanul sentimental au izbutit să-l descumpănească pe iubitul care nu mai văzuse niciodată o asemenea atitudine. Se chinuia să înțeleagă de ce, spre deosebire de alte femei, Mehpare Hanım nu încerca să scape de suferință, nu făcea niciun efort pentru a-și asigura o existență protejată, nu părea preocupată în mod deosebit de escapadele lui.

Convins că într-un mic cotlon al acestui joc la care se deda mereu cu femeile se afla un element secret care scăpa istețimii sale și pe care bănuia că Mehpare Hanım îl ascunde de el, Constantin, deși numai el era vinovat de incertitudinea și îndoiala care pluteau în jurul acestei relații, în lipsa oricăror acuzații din partea iubitei sale, a prins să aibă el însuși bănuieli. Când se afla singur în oraș, gândurile îl purtau mereu înapoi acasă și, imediat ce se întorcea, contrar obiceiurilor lui, îi supunea pe servitori la un interogatoriu atent, hărțuindu-i cu întrebări despre venirile și plecările lui Mehpare, încercând să afle dacă primise vreo vizită și, aflând că nu părăsise casa, a început să-i cerceteze cu o privire ostilă pe valeții tineri și chipeși precum și pe grădinarii albanezi cu trupuri vânjoase și chipuri seducătoare.

În loc să-l liniştească, capitularea necondiționată a lui Mehpare Hanım îl îngrijora în cea mai mare măsură pe bărbatul căruia i se predase; dacă ea măcar s-ar fi plâns, l-ar fi copleşit cu reproşuri sau l-ar fi rugat să rămână cu ea în ziua aceea. Constantin s-ar fi simțit mult mai bine, dar nici vorbă de aşa ceva. Lui Mehpare Hanım îi făcea plăcere să sufere şi Constantin nu putea înțelege asta. Ca orice bărbat convins că ştie totul despre femei, era derutat de un tip nou de comportament feminin şi s-a trezit zdruncinat în certitudinile sale.

Chiar şi captivă, Mehpare Hanım reuşise să- şi ia cuceritorul ostatic.

După ce până atunci dominaseră mereu în jocurile iubirii, aceste două ființe, una încântată de propria frumusețe şi cealaltă, de propria ei putere de seducție, şi-au conştientizat brusc defectele, slăbiciunile şi, în timp ce duceau mai departe o existență în care fiecare se bucura de a fi prizonierul celuilalt, mai şi ieşeau în lume, ca să-şi tragă sufletul. Întrucât comunitatea musulmană, şi mai cu seamă unioniştii din Salonic, o considerau pe Mehpare Hanım „o curvă înhăitată cu un ghiaur", se vedeau nevoiți să-i frecventeze pe demnitarii străini şi familiile bogate din comunitatea greacă locală.

Ca întotdeauna, Mehpare Hanım stârnea valuri de admirație în aceste cercuri, pomenindu-se de fiecare dată înconjurată de o mulțime de bărbați care, ascultându-i franceza vorbită cu un uşor accent, se lăsau legănați de vise deşarte şi inspirau cu nesaț atmosfera misterioasă urzită în jurul ei, o atmosferă potențată de ireproşabila ei demnitate otomană, care o împiedica să uite, în ciuda comportamentului ei adulterin, codul bunelor maniere impus de educația primită. „Mi-ar fi făcut şi mie la fel?" se întrebau ei în sinea lor, ca orice bărbat care întâlneşte o femeie care şi-a părăsit soțul şi, deşi cu discreție, nu se

abțineau să o curteze, cufundându-l pe Constantin, fără să știe, în abisurile geloziei.

În timpul acestor recepții, bărbații, la o anumită oră din noapte, se apucau de obicei să discute despre politică, în timp ce femeile își împărtășeau ultimele bârfe, după care toată lumea se aduna în jurul unor subiecte comune precum literatura, concertele, cântărețele în vogă, cumpărarea unei vile noi sau amintiri din călătorii.

Mehpare Hanım nu manifesta niciun interes pentru politică, iar când bărbații se angajau în discuții, se îndepărta de ei cu vădit dispreț.

Totuși, atmosfera de victorie care le caracteriza dialogurile, bucuria pe care o exprimau față de recucerirea Cretei de către greci și veselia generală care urmase, felul în care-i luau peste picior pe otomani, pe sultan sau pe unioniști ajunseseră să o enerveze pe Mehpare Hanım, care a devenit brusc conștientă că se afla într-un mediu străin. Din furia care o cuprindea la anumite discursuri, ea, care până atunci împărțise oamenii pe categorii – bărbați și femei, săraci și bogați –, și-a dat seama că aceste diferențe nu se opreau aici.

Într-o seară, întorcându-se de la o astfel de recepție, s-a declanșat inevitabila discuție. Mehpare Hanım l-a atacat pe Constantin pe un ton iritat:

— Creta, Creta, numai despre asta aud! Nu crezi că manifestările astea de bucurie sunt exagerate? Cât tam-tam pentru o amărâtă de insulă recuperată de guvernul grec! Nu ți se pare că aceste conversații sunt cam ciudate, ba chiar cam frivole?

— Nu are nimic de-a face cu frivolitatea. De ce ar fi frivol să te bucuri că oamenii si-au recâștigat libertatea?

— Ce-ți pasă ție de o insulă cucerită de greci? Nu ești cetățean otoman?

— Sunt cetățean otoman, bineînțeles, dar sunt şi grec. Am sânge grec în vine.

Cuvintele lui Constantin, care de obicei alegea subiecte uşoare când vorbea cu femeile, au reuşit să o scoată din sărite pe Mehpare Hanım.

— Iată ceva nou! Credeam că-ți place mai mult vinul decât sângele. Şi ce, abia acum descoperi sângele care-ți curge prin vine? Nu vorbeai niciodată aşa înainte.

În loc să se certe, Constantin prefera să o câştige pe Mehpare Hanım de partea sa şi a răspuns pe un ton prietenos:

— Otomanii ne-au oprimat foarte mult, Mehpare.

— Mă rog, tu nu pari prea oprimat... Viile tale, grădinile de legume, vinul tău... Nu eşti cam nerecunoscător?

— Averea nu e totul. Ai fost vreodată numită ghiaur sau palicar, ai fost vreodată umilită, a încercat cineva să te facă să simți că în tara asta nu eşti nimic altceva decât un ghiaur care dă de bănuit? Oricât de bogat ai fi, până şi cel mai sărac musulman, până şi cel mai depravat turc este mai valoros decât tine, înțelegi?

Mehpare Hanım a clătinat din cap.

— Nu am întâlnit niciodată pe cineva care să se poarte urât cu tine, cred că exagerezi.

— Nu poți înțelege, pentru că nu ai fost niciodată nevoită să înfrunți privirile alea, dispreţul, amenințările cu perdea.

— Să nu crezi asta. Constantin, le simt la fel de mult în cercurile pe care le frecventăm împreună.

— De ce vorbeşti aşa? Toată lumea te tratează ca pe una de-a noastră şi toți se bulucesc în jurul tău.

— Nu este asta o formă de dispreț? Că doar nu sunt de-a voastră, până la urmă. Dacă aş spune-o, ați fi gata să mă renegați imediat.

— Acum tu eşti cea care exagerează, a spus Constantin, mângâindu-i părul lui Mehpare Hanım. Să lăsăm discuția

asta deoparte, vrei? Politica nu ne priveşte, cel puțin nu are nicio legătură cu noi.

Si au schimbat subiectul. Dar amândoi si-au dat seama cu tristețe că există o diferență între ei de care niciunul nu fusese conştient până atunci.

Din ziua aceea, au avut o grijă deosebită să evite subiectul; cu excepția unei singure dăți când, confruntată cu vizitele nocturne tot mai frecvente ale bărbaților cu mustăți groase, îmbrăcați în negru, care îi aruncau priviri ostile şi nu se fereau să-şi arate nerăbdarea de a o vedea părăsind camera, Mehpare Hanım a considerat util să-l avertizeze pe bărbatul pe care îl iubea:

— Constantin, nu ştiu exact ce complot pui la cale, dar nu risca să faci pe eroul, lucrurile astea nu sunt pentru tine.

Constantin a izbucnit în râs.

— Deci esti familiarizată cu eroii, din câte văd.

Mehpare Hanım a dat din cap şi a răspuns pe un ton gânditor.

— Am fost căsătorită cu un erou care primea astfel de vizitatori noaptea.

Constantin, căruia nu-i plăcea să audă de Hikmet Bey, s-a prefăcut că tratează problema fără seriozitate.

— Şi ce s-a întâmplat?

— S-a împuşcat.

Constantin a râs din nou.

— Nu din cauza vizitatorilor s-a împuşcat. Eroismul lui a fost să trăiască cu tine şi pentru asta a plătit prețul.

Ghicind caracterul jignitor al acestor vorbe, Mehpare Hanım şi-a ațintit privirea asupra lui Constantin, aşteptând urmarea. Acesta a înțeles că sărise calul.

— Eroismul meu este comparabil cu al lui, Mehpare, şi eu trăiesc cu tine şi sunt gata să plătesc pentru asta cu

viața, dar, fii sigură, tu ești singura amenințare care apasă asupra ei.

Mehpare Hanım nu a răspuns și a decis să nu mai deschidă niciodată subiectul, în ciuda grijilor care din când în când își făceau loc în inima ei. A înțeles, totuși, că între ea și Constantin există ceva care-i înstrăina unul de altul și a descoperit cu uimire că relațiile dintre bărbați și femei puteau să cuprindă și alte lucruri în afară de dragoste și sex.

După ce a înțeles motivele pentru care bucuria creștinilor o exasperase atât de mult și a observat că religiile, statele, granițele puteau interveni într-o asemenea măsură în intimitatea oamenilor, Mehpare Hanım, deși acum mai mult decât indiferentă fată de aceste lucruri, a renunțat cu desăvârșire la toate recepțiile și s-a închis între cei patru pereți ai casei lor mari; când Constantin nu era plecat în oraș, ea ducea mai departe alături de el aceeași viață de până atunci, iar când el nu era acasă, se plimba prin grădină sau, așezată în fața șemineului, le scria scrisori lungi copiilor rămași la Paris cu bunica lor.

Fiul ei Nizam, născut din căsnicia cu Hikmet Bey, aflând că acesta din urmă nu murise din rana aceea, se grăbise să-și ierte mama și răspundea la epistolele lui Mehpare Hanım cu scrisori care nu depășeau niciodată o pagină, dar care erau întotdeauna calde și amuzante, în care îi povestea, într-un stil care o făcea să zâmbească, micile detalii de zi cu zi ale vieții sale pariziene alături de „doamna sultană”. Datorită marii sale capacități de adaptare. Nizam se obișnuise ușor cu mediul parizian și devenise răsfățatul fetelor de la școală, reușind chiar să le fure mici sărutări în timpul recreațiilor. Arătând mereu un mare respect față de bunica lui, știa să se poarte în așa fel încât să mulțumească pe toată lumea, fără lingușiri sau gânduri ascunse. În realitate, sinchisindu-se de ceilalți la fel de puțin ca de sine,

nu lua pe nimeni îndeajuns de în serios pentru a încerca să-i facă vreun rău. În ochii lui, viaţa era doar divertisment şi tot ceea ce strica distracţia era dovada unei lipse crase de inteligenţă. Împrietenindu-se cu filfizonii colegiului frecventat de fiii aristocraţiei şi ai marii burghezii pariziene, luase obiceiul de a merge la cafenea imediat ce suna clopoţelul, şi acolo, la un pahar de vin, să se lanseze cu ei în lungi discuţii despre femei. Avantajul de a avea drept bunică o prinţesă foarte bogată şi faimoasă, de a fi chipeş, spiritual, gata oricând să dea replica şi să le lase celorlalţi impresia că viaţa e uşoară îl făcuse în scurt timp răsfăţatul colegiului.

Cât despre Rukiye, ei îi fusese mai greu decât lui Nizam să se împace cu nenorocirile care se abătuseră asupra tatălui ei vitreg: în răspunsurile ei la scrisorile lui Mehpare Hanım se simţea adesea o undă de resentiment şi de răceală prost ascunsă. Pe cât de mult o distrau pe Mehpare Hanım scrisorile lui Nizam, pe atât o întristau cele de la Rukiye, deşi mai puţin frecvente, mâhnind-o peste măsură. Aceste scrisori purtau urmele unui reproş învăluit, dar întotdeauna perceptibil, care ajunseseră să o convingă pe Mehpare Hanım că fiica ei nu o iertase încă.

Din pricina atitudinii ei cam distante, care îi îndepărta pe colegii de clasă, a pornirii ei de a reacţiona imediat şi fără menajamente la orice nu-i era pe plac, Rukiye îşi făcuse puţine prietene la şcoală. În ciuda caracterului ei integru şi sincer, sau poate chiar din cauza asta, ea trezea interesul ca o prinţesă orientală misterioasă şi extravagantă, dar nu făcea niciun efort să se apropie de ceilalţi.

Singurul cu care crease o legătură despre care nu ştia dacă va duce la prietenie sau la dragoste era Boris, fiul tăcut al domnului Goncearov, profesor de filozofie de origine rusă, un băiat în ai cărui ochi în formă de prune de Damasc se citea o tristeţe ciudată şi care îşi îndepărta întruna, cu un

gest răbdător, şuviţa de păr negru ca smoala care îi cădea pe sprânceana dreaptă.

În acest teritoriu necunoscut şi neguros care se întinde între prietenie şi iubire, ea descoperea gustul acrişor şi delicios, ca de fruct sălbatic, al unei plimbări tăcute unde, dincolo de sentimente, contează doar privirea atentă a celuilalt.

Găsise în casa soţilor Goncearov siguranţa pe care nu fuseseră în stare să i-o ofere nici tatăl ei, nici mama ei, pe care nu îi ierta că o părăsiseră fiecare la rândul lui, nici bunica sa, care nu îşi exprima niciodată sentimentele, oricât o fi iubit-o, iar ea, ca toţi copiii, îşi mascase nevoia de siguranţă sub accentele unei revolte adolescentine. Aproape în fiecare zi când ieşea de la şcoală, indiferent de vreme, se plimba pe străzi cu Boris, apoi mergea la el acasă pe jumătate îngheţată şi se repezea cu poftă la sandvişurile cu jambon pregătite de doamna Goncearova în timp ce aştepta cu nerăbdare sosirea profesorului Goncearov.

Cu părul lung, alb, ondulat, umerii laţi şi statura de aproape doi metri, profesorul arăta ca un leu în savană; avea o voce puternică, pe care se chinuia să o îmblânzească, le vorbea tinerilor despre filozofie, despre revolta din 1905 din Rusia, Comuna din Paris, clase sociale, viaţa filozofilor şi micile lor defecte mundane, care contrastau atât de mult cu cărţile extraordinare pe care le scriseseră.

Arzând de dorinţa de a învăţa din ce în ce mai multe, Rukiye se grăbea să-i pună toate întrebările care îi treceau prin minte, iar profesorul Goncearov îi răspundea la ele cu mare seriozitate, indiferent de pertinenţa lor. Admiraţia şi ataşamentul pe care le nutrea pentru profesor se revărsau în mod firesc şi asupra lui Boris, de care se simţea din ce în ce mai apropiată.

Într-o după-amiază, când sorbeau ciocolata în care profesorul Goncearov adăugase câteva picături de coniac

fără ştirea soției sale, ea a pus, ca de obicei, una dintre întrebările ei fără răspuns, care l-a făcut pe dată să râdă în hohote:

— Ce este filozofia, domnule profesor Goncearov?

Era limpede că se aştepta să primească de la el un răspuns scurt şi clar.

După ce şi-a aprins una dintre țigările lui ruseşti tari şi insipide, pe care şi le procura cu mare greutate, Goncearov, obişnuit cu întrebările tinerilor care, acuzându-i în general pe bătrâni că obişnuiesc să complice viața, cred că în realitate aceasta este foarte simplă şi uşoară, şi-a început explicația cu aceste cuvinte: „Ascultă, Rukovna...”

Apoi, lăsându-se purtat de-a lungul expunerii de entuziasmul stârnit de propria voce, care trăda, de fapt, ca şi în cazul unui număr mare de profesori, o vocație secretă de actor, Goncearov a explicat că şi el e în căutarea unui răspuns la această întrebare foarte simplă, care chiar prin banalitatea ei trimite la absurditatea ironică a destinului uman şi că, fascinat de propria neputință de a găsi răspunsul, remarcase că înverşunarea de a rezolva întrebări fără răspuns duce la noi întrebări, la care ştiința, spre deosebire de filozofie, găseşte întotdeauna răspunsuri, şi a rostit la sfârşit o propoziție de neuitat, care avea să-i schimbe viața lui Rukiye:

— Filozofia este sora chinuită a religiei.

Rukiye, care până atunci îl ascultase cuminte pe profesor, străduindu-se să nu lase să-i scape nimic din vorbele lui, a exclamat deodată:

— Considerați că filozofia şi religia sunt echivalente, domnule profesor?

Cum păstrase întotdeauna distanța față de religie din cauza indignării pe care i-o inspira comportamentul tatălui său. Şeyh Yusuf Efendi, la adresa ei, dispreţuind convingerile religioase cu speranța de a se pune la adăpost

de legendara seducție care îl înconjura, Rukiye fusese surprinsă să vadă religia pusă la un loc cu filozofia.

Profesorul ştia cine e tatăl fetei şi înțelegea ostilitatea ei față de religie; a strâns din buze, cum avea obiceiul să facă atunci când se gândea.

— Dacă într-o noapte de vară, fetița mea, întinsă pe iarbă, ai contempla cerul înstelat, şi nu dintr-un puseu de romantism sau dintr-un capriciu, dacă ai privi deci cu adevărat cerul înstelat, atunci ai vedea porțile firmamentului deschizându-se către două continente diferite: religia şi filozofia... Prima îi atribuie lui Dumnezeu creația acestui univers minunat şi le inspiră oamenilor pace şi încredere, pentru că răspunde în felul său la marea întrebare pe care şi-a pus-o omenirea încă din negura timpurilor. Cât despre a doua, aşa cum tocmai am spus, ea este sora chinuită a religiei. Niciodată mulțumită de răspunsurile care i se oferă, ea caută neobosit o nouă întrebare.

Profesorul Goncearov era suficient de perspicace pentru a ghici suferința ascunsă a lui Rukiye. Ca să aline cât de cât tristețea tinerei, a adăugat:

— Draga mea Rukovna, trebuie să ne ferim de judecăți pripite; nu trebuie să fii practicant sau neapărat credincios pentru a te întreba de ce există religia. Dacă vrem să înțelegem viața, trebuie să încercăm să o înțelegem sub toate aspectele ei... Mi-aş dori ca Dumnezeu să existe, să fie undeva o putere în mâinile căreia să ne putem pune destinul cu deplină încredere; viața ar fi mai uşoară. La urma urmei, credincioşii se raportează la o autoritate supremă de la care aşteaptă cu seninătate să le judece viața.

Profesorul a zâmbit din nou.

— Poți să vezi în asta un narcotic sau, dimpotrivă, pacea sufletească acordată oamenilor. Oricum ar fi, credincioşii mi

se par oameni care oferă seninătate; m-au învățat multe în tinerețe. La drept vorbind, deşi nu sunt credincios, nu mă opun în mod deosebit ideii de religie; întrucât acceptăm să trăim într-o lume pe care nu o înțelegem, am putea la fel de bine să admitem că o flintă necunoscută ne oferă pace sufletească. Nu ştim dacă Dumnezeu există, dar, în acelaşi timp, nimeni nu poate afirma că nu există; dacă avem vreo îndoială cu privire la realitatea lui, ar trebui să ne îndoim tot atât de mult şi de non-realitatea lui şi, dacă dispreţuieşti religia, atunci dispreţuieşte în aceeaşi măsură şi credința, şi necredința, căci aşa cum nimic nu te obligă să crezi, nimic nu ar trebui să te împiedice s-o faci.

În acea seară, Rukiye şi Boris au rămas tăcuți tot drumul şi, când au ajuns în fața vastei reşedințe a lui Mihrişah Sultan, care era înconjurată de o grădină protejată de un gard de fier ale cărui zăbrele cu vârf auriu se îndreptau spre cer ca nişte sulițe, s-au despărțit imediat. La fel ca toți tinerii care îşi cultivă inteligenta îmbogățindu-şi cunoştințele, Rukiye făcuse deja alegerea între o credință puternică şi o necredință la fel de puternică, convinsă că îşi adăposteşte astfel personalitatea încă în formare. Cum alesese necredința pentru a se răzbuna pe tatăl ei cu singura armă pe care o avea la dispoziție, împinsese această alegere atât de departe, încât se uita la religie şi la credincioşi cu dispreț, ba chiar cu duşmănie.

Dar acum cuvintele profesorului Goncearov, față de care avea o mare admirație şi pe care, fără să ştie, le pusese în locul credinței, îi zdruncinau certitudinile.

Confruntată cu această reapariție neaşteptată a lui Şeyh Efendi, învăluit în aura puterii şi a legendei sale şi înconjurat de efluviile de venerație cărora le era obiectul, Rukiye era orbită de măreția omului pe care îl considera duşmanul ei şi se simțea micuță, fragilă, zdrobită.

Dispreţuindu-l pe tatăl pe care nu-l văzuse de la naştere, ea dispreţuia şi lipsa pe care el o reprezenta, dar, dacă acesta mai era şi un om important, această lipsă devenea cu atât mai mare. În urma conversaţiei cu Goncearov, ea a înţeles că nu poate să-şi dispreţuiască tatăl fără să-l dispreţuiască şi pe profesor, ceea ce ar face din ea cu adevărat o orfană, fiindcă acesta din urmă era pentru ea ca un lichid magic şi parfumat, care umplea golurile din viaţa ei. Să renunţe la el însemna pentru ea nimic altceva decât să putrezească de-a dreptul, uscându-se în singurătate şi nesiguranţă.

Suferind de acea susceptibilitate exacerbată a tinerilor care, încrezători şi calmi atunci când cred că îşi însuşesc puterea persoanei pe care o iubesc şi care le inspiră siguranţă, se pot simţi brusc complet neputincioşi şi singuri atunci când apare fie şi cea mai mică neînţelegere între ei şi ea, Rukiye a avut din nou sentimentul de a fi abandonată, vulnerabilă, inutilă. Descoperirea că omul pe care-l dispreţuia cel mai mult poate fi atotputernic i-a distrus încrederea în sine.

Când se pregătea să urce scările ca să se ducă în camera ei, s-a întâlnit cu Mihrişah Sultan, îmbrăcată într-o rochie stacojie a cărei trenă se desfăşura pe trepte ca o floare deschisă. Sultana a spus un scurt „Bună seara, Rukiye", dar, când să treacă mai departe, a văzut chipul palid al lui Rukiye, pe care se putea citi toată suferinţa din lume.

— Ce s-a întâmplat? Ce-ai păţit?

— Nimic, doamnă.

Cu un gest tandru care nu-i stătea deloc în fire, Mihrişah Sultan a luat-o pe Rukiye de mână.

— Vino cu mine.

Coborând scările alături de bunica ei, Rukiye a încercat să protesteze:

— S-ar putea să întârziaţi, doamnă.

— Nu contează, Rukiye.

Au intrat în salonul mare din dreapta holului şi s-au aşezat una lângă alta, cu faţa la şemineu. Scoţându-şi mănuşile lungi şi albe, Mihrişah Sultan a mângâiat cu gingăşie părul lui Rukiye. Afecţiunea pe care o simţea în clipa aceea pentru această tânără, al cărei chip palid o făcuse deodată să semene şi mai mult cu tatăl ei, şeicul, îi permisese sultanei să-şi ascundă lipsa de pricepere când venea vorba de mângâiat copii.

Înţelegând dintr-o privire că Rukiye era pradă unei suferinţe neobişnuite, o cuprinsese şi pe ea, spre propria-i surprindere, o suferinţă similară, a cărei cauză îi scăpa.

Fie pentru că trăsăturile tinerei, asemănătoare cu ale tatălui ei, reaprinseseră în sultană dragostea pe care o avusese pentru Şeyh Efendi şi ale cărei urme încă dăinuiau în inima ei, fie pentru că durerea vădită şi spontană a unui copil care se simţea abandonat o emoţionase profund, fie pentru că rănile pe care i le lăsase în suflet remuşcarea secretă de a nu-i fi arătat niciodată dragoste propriului ei fiu făcuseră brusc, în faţa nenorocirii altui copil, ca zidurile egoismului ei să se prăbuşească, fie dintr-o nevoie de a iubi necondiţionat, izvorâtă pe nesimţite din singurătatea ei trufaşă, pe care şi ea o simţea apăsătoare uneori, ori poate dintr-un cu totul alt motiv misterios, fapt este că, văzând durerea care se revărsa din sufletul lui Rukiye, rănit în amorul său propriu, Mihrişah Sultan a fost copleşită de un val de dragoste greu de imaginat.

O mângâia în tăcere pe Rukiye pe păr, cu gesturi măsurate, de parcă ar fi fost propriul ei trecut, închizând pleoapele pentru a ascunde lacrimile care îi năvăleau în ochi.

Au stat aşa mult timp, una lângă alta, fără să vorbească, bucurându-se de plăcerea incomparabilă de a iubi ca o mamă şi de a fi iubită de o mamă.

În acea seară, în fața şemineului, cele două femei, una în vârstă şi cealaltă tânără, rezervate atât față de oameni, cât şi una față de cealaltă şi care în viața de zi cu zi îşi arătau atât de puțin sentimentele, au trăit o aventură tăcută şi plină de bucurie pe care nu ar fi putut- o imagina, spera sau prevedea vreodată.

La un moment dat, copleşită de acest sentiment de abandon care o chinuia încă din prima copilărie şi pe care nu-l recunoştea nici față de sine, Rukiye şi-a sprijinit capul de pieptul lui Mihrişah Sultan, care o mângâia pe păr, şi, cu trupul zguduit de suspine, fără să încerce să-şi ascundă sau să-şi potolească lacrimile, s-a pornit să plângă ca un copil.

Cât despre Mihrişah Sultan, care, mereu nepăsătoare față de sentimentele celorlalți, nu le arătase niciodată niciun interes, ajungând chiar până acolo încât să-şi bată joc de ele, a gustat pentru prima dată plăcerea copleşitoare de a împărtăşi sentimentele unei ființe rănite de propria-i singurătate şi de a-i oferi un liman.

În seara aceea, bunica şi nepoata s-au simțit legate de o afecțiune neprefăcută, care nu avea să se mai stingă niciodată.

Un cuvânt rostit întâmplător de profesorul Goncearov îi oferise lui Rukiye prilejul să statornicească o nouă relație cu Mihrişah Sultan şi să-l vadă în cu totul altă lumină pe tatăl său, Şeyh Efendi, schimbându-i astfel cursul vieții şi îndreptându-i viitorul către un alt oraş, un alt bărbat, o altă durere cumplită.

VI

În împrejurimile moscheilor, cu cupolele lor rotunjite şi minaretele suple, care dădeau contururilor somptuoase ale capitalei otomane înfățişarea caligrafică a unei semnături

divine, se vedea năvălind o mulțime de oameni care creştea de la o zi la alta.

Cu hainele lor zdrențuite şi cu burțile goale, aşteptând o ciorbă şi o farfurie de orez cu năut la cantina săracilor, vagabonzii, nevoiaşii, dezmoşteniții sortii, flămânzii şi fanaticii începuseră să se agite, bodogănind tot mai mânioşi în curțile umbrite şi pavate ale acestor venerabile clădiri, care purtau fiecare amprenta unei alte domnii.

Asuprită, nevoită să tacă ani de zile sub apăsarea unei puteri tiranice, această mulțime, otrăvită de propria ei tăcere, găsise în sfârşit prilejul de a se exprima şi, cum nu ştia pe cine să învinuiască, neputându-şi imagina păcat mai mare decât să se întoarcă împotriva Maiestății Sale califul islamului, umbra lui Dumnezeu pe pământ, îşi vărsa furia asupra unioniştilor şi, uitând suferințele îndurate din pricina sultanului, considera că noul regim constituțional este singur responsabil pentru toate relele.

Hasan Efendi, care îi ura pe aceşti ghiauri de unionişti vinovați în ochii săi că se ridicaseră împotriva Maiestății Sale califul universului, pleca de la lăcaş în fiecare zi în jurul prânzului, străbătea Istanbulul de la o moschee la alta, lua mai multe mese în aceeaşi zi în două sau trei cantine diferite şi, în timp ce mânca cu o poftă parcă de nestins, pe măsura trupului său uriaş, vorbea cu toată lumea cu scopul de a aduna informații pentru şeicul său.

Deşi bănuia că acesta din urmă nu-l susținea pe sultan, el nu se opunea şeicului său şi, după cum îi cerea educația pe care o primise, refuza categoric orice discuție pe acest subiect şi, mai mult, în virtutea unei ciudate concepții despre fidelitate, rămânea ataşat de amândoi, nu fără a nutri speranța tainică de a-l vedea într-o bună zi pe şeic îmbrățişându-i propriile idei.

În ultimul timp, atenția îi fusese atrasă de un bătrân pe nume Ali Chiorul, nebun întru Domnul, care apăruse de

curând în fața moscheii Fatih. Era un bărbat căruia îi lipsea un ochi, care-şi înfăşură chiulaful de pâslă într-un turban năclăit şi, fiind pe jumătate paralizat, nu se putea mişca decât cu ajutorul a doi oameni. De îndată ce îl vedeau la intrarea în moschee, oamenii veneau în fugă şi formau un cerc în jurul lui.

Ali Chiorul îşi începea predica într-o stare vecină cu extazul şi striga în gura mare: „Vine vremea...”, după care adăuga: „Sfântul s-a arătat sub văl...”, dând de înțeles că era vorba despre el.

În vinerea aceea, Hasan Efendi s-a dus devreme la moschee şi, primindu-şi porția de mâncare într-o farfurie de tablă, s-a apropiat de un bărbat ghemuit într-un colț al curții, care-şi mânca tainul sărăcăcios cu un aer îngrijorat, l-a salutat spunând „Pacea fie cu tine” şi s-a aşezat lângă el. Sub zăpada care cădea cu fulgi mari, bărbatul, dârdâind din toate încheieturile, încerca să mănânce în timp ce se lupta cu frigul, dar mâinile îi tremurau aşa de tare, încât lingura plină cu orez se lovea adesea de farfurie, golindu-se de fiecare dată pe jumătate şi prelungindu-i astfel masa.

Bărbatul nu purta nici haină, nici tunică, nici şubă de dimie, iar fesul turtit, înnegrit de jeg, nu părea să mai aibă de mult o formă. Peste acoperământul de dedesubt îşi pusese o cămaşă murdară şi zdrențuită acoperită cu o vestă de pânză bleumarin căpătată probabil de la un binefăcător. Găurile şalvarilor fuseseră cârpite stângaci cu ață albă, iar carnea lui învinețită de frig trezea deopotrivă milă şi dezgust.

— Vii pentru rugăciunile de vineri, frate?

— Da, de vineri...

— E prima dată când te văd aici.

— N-am mai fost niciodată, mi s-a spus că a avut loc o apariție, că hogea Ali Chiorul l-a văzut în visul său pe Profet.

Terminându-şi orezul, bărbatul şi-a aşezat farfuria goală la picioare şi, încă tremurând, şi- a încrucişat braţele peste piept.

— Se pare că vom desfăşura stindardul verde, a spuse el, coborând vocea.

Hasan Efendi s-a încruntat.

— Împotriva domnului nostru califul?

— Doamne fereşte... Împotriva ghiaurilor francmasoni care s-au răzvrătit împotriva califului nostru.

S-a uitat la Hasan Efendi cu o privire rugătoare:

— Nu ai un fir de tutun?

— Îmi pare rău, frate, nu mai fumez. A trecut mult timp de când, cu mila lui Dumnezeu, mam eliberat din această robie. Dar să nu crezi că eram un fumător de doi bani, nici pomeneală. În marină fumam ca un şarpe, deşi n-am tras niciun folos din asta. Într-o vreme, când mă trezeam dimineaţa, te rog să mă crezi, tuşeam atât de tare, că marinarii credeau că motoarele sunt turate la viteză maximă.

Hasan Efendi s-a aplecat către bărbat de parcă ar fi vrut să-i spună un secret:

— În plus, nu prea e bine pentru bărbăţia ta, fă ca mine, renunţă la viciul ăsta şi n-o să-ţi pară rău... Uite că ne-am luat cu vorba, la zi, tu cine esti? De unde vii?

Bărbatul a ezitat o clipă, de parcă ar fi uitat cine e, de unde vine, apoi, regăsind poate amintirea viselor lui îndepărtate, a schiţat un zâmbet de fericire şi chiar de mândrie. Nimeni, văzându-l pe acest om acolo, îmbrăcat în felul acela, nu ar fi crezut că este capabil de un asemenea zâmbet, că încă mai poate extrage o asemenea expresie din străfundurile umanităţii sale. Dar a durat doar o clipă şi imediat expresia de durere apăsătoare i-a întunecat din nou chipul.

Bărbatul a scos un oftat adânc.

— Ah, dragul meu prieten, mă mir şi eu când mă gândesc cine sunt, de unde vin şi mă întreb dacă nu cumva sunt pe cale de a inventa totul. Nu am fost mereu aşa, să ştii. Am avut funcții de răspundere şi am trăit şi zile bune. Dar asta s-a terminat acum. Din marele Kâmil Bey, inspector al Apelor şi Pădurilor, n-a mai rămas decât cerşetorul Kâmil, care-şi face veacul pe la uşile cantinelor pentru săraci.

Preț de câteva clipe, bărbatul păru adâncit în gânduri.

— Sunt de fel din Uşak, am crescut ferit de lipsuri, după căsătorie am devenit pădurar şi câțiva ani mai târziu am fost numit inspector la Ape şi Păduri în Aydın[8], peste Denizli, Menteşe, Manisa, Aydın şi Izmir. Întrucât mă aflam la Istanbul pe atunci, m-am dus să-i mulțumesc ministrului Apelor şi Pădurilor, care m-a primit foarte bine. La plecare, mi-a spus: „Du-te să-l vezi pe domnul consilier...” Pe scurt, ca să n-o mai lungesc, m-am dus să-l văd pe consilier, care mi-a făcut o primire excelentă, m-a felicitat şi, înainte de a ne despărți, mi-a vârât în mână un petic de hârtie pe care mâzgălise nişte măsurători. „Găseşte-mi”, zice, „trei covoare de Uşak cu măsurile astea şi fă să ajungă la mine cât mai curând”. Răspund: „Sigur, domnule”. Crede-mă că nu erau covoare mici, la dimensiunile alea erau de-a dreptul uriaşe, în fine, să trecem peste asta... Mă duc la Uşak, mă pun pe căutat şi găsesc trei covoare de cea mai bună calitate, împrumut bani de ici, de colo şi le cumpăr... Apoi strecor factura plus costurile de transport într-un plic sigilat şi expediez totul la Istanbul... Idiotul de mine nu înțelesesem că de fapt se aştepta la un plocon din partea mea... Aşa că m-am întors la postul meu din Aydın. 0 lună mai târziu, tot nu primisem nicio veste, creditorii mei au cam început să-şi

[8] Provincie din vestul Turciei actuale.

piardă răbdarea... Am trimis o a doua scrisoare la minister, cerându-mi din nou banii... Şi, în schimb, am primit înştiinţarea de demitere „pentru motive de incompetenţă dovedită”... Asta pentru că trebuia să le dau plocon ca să primesc în schimb dreptul de a ciupi şi eu câte ceva de la pădurari. De unde era să ştiu, bătrâne? M-am trezit fără ocupaţie şi pe deasupra cu o grămadă de datorii de plătit şi, fiindcă treceam drept incompetent, nimeni nu mi-a dat de muncă. Aşa că am vândut totul ca să dau banii înapoi creditorilor şi am plecat la Istanbul... Rezultatul îl vezi şi tu.

Fără să mai pun la socoteală că soţia mea a şters-o în urmă cu doar trei ani.

— Unde a plecat?

— Ştiu şi eu, bătrâne? S-o fi întors în satul lui taică-su, o fi apucat-o pe căi greşite, nu mai contează, oricum era stearpă... Ei bine, da, când nu poţi să-ţi ţii nevasta, ea pleacă, iar un bărbat care nu se îngrijeşte de nevoile gospodăriei lui nu e bărbat... Şi iată-mă singur, fără o leţcaie... Cu mâna goală, cu buzunarele goale, ocup o cameră de burlac în Tophane, fac curăţenie pentru chirie şi mănânc la cantinele săracilor.

Deodată, bărbatul a tăcut; mâinile i se învineţiseră de frig, şi le-a vârât bine la subsuori şi a prins să se uite în jur. În timp ce vorbeau, curtea moscheii se umpluse de oameni. Cu tunicile lor spălăcite, cu turbanele îngălbenite de trecerea anilor, cu fesurile turtite şi cu şalvarii lăbărţaţi, o mulţime de oameni fără căpătâi se adunase în faţa clădirii.

În loc de calmul care ar trebui să domnească în preajma unui lăcaş de cult, se simţea plutind în aer o furie înăbuşită, care se răspândea încet-încet, purtată de vârtejurile de zăpadă. S-a produs o agitaţie în mulţime şi Ali Chiorul a apărut în braţele a doi oameni. Murmurând cuvinte de neînţeles, au intrat cu toţii în moschee şi s-au aliniat pentru rugăciune.

Dar la sfârşitul slujbei, în loc să se împrăştie, mulţimea a rămas pe loc, aşteptând să se întâmple ceva fără să ştie ce anume. Gloata era tăcută. Ninsoarea se înteţise. Rotindu-se pe deasupra capetelor, pescăruşii de la Cornul de Aur căutau să afle dacă nu e rost să capete câteva firimituri de la aceşti oameni.

Croindu-şi dintr-odată drum prin mulţime, Ali Chiorul, purtat pe braţe, s-a trezit cocoţat pe piatra funerară[9] de la intrarea în curte. Mijindu-şi singurul ochi bun, s-a uitat îndelung la mulţime; înfăţişarea lui plăpândă, care în alte împrejurări ar fi părut oricui vrednică de milă, părea acum să reflecte puterea unei umbre divine, venite din altă lume.

Cu ochiul stins, cu trupul slăbănog şi curajul lui nestăpânit, stând în picioare pe piatra funerară de marmură care întâmpina zilnic la prânz sicriul unui nou defunct, apărea, în ochii oamenilor neputincioşi adunaţi sub ninsoare, ca o posibilă cale de scăpare din toate necazurile lor.

Cu vocea lui cavernoasă, ca un gâlgâit în fundul unei fântâni, a strigat:

— Vine vremea, voi, dreptcredincioşilor... Sfântul s-a arătat sub văl.

În ciuda frigului care îi făcea pe cei prezenţi să dârdâie. Ali Chiorul avea pieptul descoperit. Părea să nici nu simtă temperatura de afară.

— Avem nevoie de un păstor, avem nevoie de un păstor pentru fiecare turmă, striga el. Turma este lipsită de un conducător... Şari'a îl cere, să mergem la Maiestatea Sa califul.

La aceste cuvinte, ca prin farmec, s-au văzut desfăşurându-se deasupra mulţimii stindarde verzi cu

---

[9] Masă de piatră pe care se aşază sicriul în timpul ceremoniei de înmormântare.

inscripții din Coran. Ali Chiorul a fost dus de la piatra funerară până în fruntea cortegiului care, părăsind curtea moscheii, a pornit spre Palatul Yıldız cu strigăte de „Allah e mare” şi „Vine vremea”. Nu aveau încotro s-o apuce, unde să se adăpostească şi cereau să fie scoşi de cineva din această mizerie, din această stare de decădere. Aşa că s-au dus la singurul salvator pe care îl cunoşteau de la naştere: califul, uitând că timp de atâția ani acest om nu făcuse nimic pentru a-i salva. Dar, ca să mai poată spera, era necesar să uite.

În acel moment, fără să ştie de mulțimea care pornise de la Fatih, sultanul, al cărui corp de informatori fusese în mare parte dizolvat, se pregătea să examineze, în compania doctorului său Reşit Paşa , noile pistoale care tocmai i se aduseseră.

— Uită-te la ele, doctore, cât sunt de frumoase.

Sultanul cântărea cu atenție fiecare pistol în parte, le ridica pentru a ținti peretele din fața lui şi apăsa pe trăgaci, care țăcănea în gol. Se vedea că-l distrează nespus să le pipăie, să se joace cu ele. Oprindu-se brusc, i-a aruncat lui Reşit Paşa o privire ironică.

— Nu-ți prea plac astfel de lucruri, nu-i aşa, doctore?

— La drept vorbind, nu, înălțimea Voastră, nu prea am înclinație pentru arme, fără îndoială din cauza profesiei mele.

— Cu alte cuvinte, insinuezi că dumneata salvezi vieți, nu ucizi, în timp ce mie îmi plac armele pentru că aduc moartea, nu-i aşa?

Reşit Paşa nu se mai temea la fel de mult de sultan, care îşi pierduse de mult timp fosta autoritate, precum şi o mare parte din puterea lui asupra vieții şi a morții, dar i s-a făcut ruşine că a putut să se arate lipsit de respect şi s-a alarmat; nu dorea să se înfățişeze ca un om care îşi pierde respectul odată cu frica.

— Vă rog, înălțimea Voastră, nu asta voiam să spun.

— Nu-ți face griji, doctore, un sultan cu siguranță nu este medic, noi ştim şi să curmăm viața, iar la nevoie o şi facem, de altfel, ăsta este specificul funcției noastre, să alegem în permanență între viață şi moarte, eşti uneori silit să-l omori pe unul pentru a-i permite altuia să trăiască. Da, toți sultanii au ucis, chit c-au făcut-o de bunăvoie sau nu, dar au şi lăsat pe alții să trăiască... Un bun sultan, doctore, nu este nicidecum acela care se abține să aducă moartea, de altfel nici nu există aşa ceva; sultanul bun este acela care ştie să aleagă între cine va trăi şi cine va muri... Se poate să ocroteşti viața fără a provoca moartea, doctore? Ferească Dumnezeu, nici Cel Preaînalt nu poate face asta, şi atunci cum am putea noi să reuşim acolo unde El a dat greş?

Punând înapoi pe masă pistolul pe care îl ținea în mână, sultanul a părut să cadă pe gânduri.

— Se spune despre mine că sunt un monstru însetat de sânge, taci, nu protesta, îți zic doar ce se spune. Oamenii sunt mândri de strămoşii mei... Dar când plecau la război, ezitau ei oare să trimită la moarte o mulțime de oameni nevinovați? Eu, unul, am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să evit războaiele, ca să apăr viețile musulmanilor. Mi se poate face vreo vină din asta, doctore? Trebuia să mergem la război şi să sacrificăm fiii patriei cu miile? Crezi că oamenii m-ar fi iubit atunci? Că as fi fost scutit de toate insultele astea?

Sultanul, aşa cum făcea deseori în ultima vreme, începuse din senin să se justifice şi, parcă pentru a-şi uşura conştiința de păcate, se apucase să enumere argumentele care în ochii lui şi în ochii altora, spera el, îi dădeau dreptate. „Refuzând să-i lase pe alții să-l judece, voia să se judece singur, dar, văzând că devine din ce în ce mai dificil, căuta să se convingă că are dreptate pentru a rezista mai bine judecății celorlalți”, îi spusese Reşit Paşa lui Osman.

Sultanul a luat din nou unul dintre pistoale şi a schimbat brusc vorba.

— Ai tras vreodată cu un pistol, doctore?

— Am tras o dată în tinerețe, înălțimea Voastră, dar am ratat ținta.

Sultanul a zâmbit sigur pe sine.

— Orgoliul este lucrarea diavolului, dar recunosc că sunt un bun țintaş, doctore, pe vremuri nimeream mereu în plin.

— Nu am nicio îndoială, înălțimea Voastră, este un fapt notoriu, reputația dumneavoastră a făcut înconjurul lumii.

— Vezi pistolul ăsta, doctore? Ei bine, acesta este singurul lucru în care un bărbat poate să- şi pună încrederea pe lumea asta; nu te trădează niciodată. Într-o zi, o femeie din haremul tău sau fratele pe care l-ai hrănit şi crescut ar putea să te trădeze, dar arma asta, niciodată. Chiar şi ca sultan, vine uneori ziua în care un pistol poate să-ți salveze viața şi astfel să salveze şi imperiul... Câți dintre strămoşii mei n-au fost ucişi chiar în Palat de canalii nerecunoscătoare? Dacă ar fi avut înțelepciunea să poarte o armă asupra lor, poate că ar fi schimbat cursul istoriei, dar au preferat să-şi lase siguranța în seama altora... Asta nu trebuie făcut niciodată, doctore. Vezi dumneata, nimeni nu-mi poate lua viața în încăperea asta. Şi ştii de ce? Pentru că țin tot timpul două pistoale în buzunare şi sunt gata să trag în oricine vine cu gândul de a mă ucide; sunt de-ajuns cinci minute ca să ți se schimbe destinul.

Sultanul a pus arma înapoi pe masă.

— Hai să încercăm aceste mici bijuterii.

Erau pe punctul de a ieşi când, din afara Palatului, s-au auzit strigăte; sultanul, care la vremea aceea se arăta bănuitor fată de orice eveniment mai neobişnuit, a privit în jur cu iritare şi a exclamat:

— Ce se întâmplă?

— S-a adunat o mulțime afară, înălțimea Voastră, vor să vadă pe Maiestatea Voastră.

— Cheamă-l la mine pe marele şambelan Ali Cevat Bey.

Acesta a venit într-un suflet, roşu la față.

— Ai trimis după mine, înălțimea Voastră.

— Nişte oameni adunați în afara Palatului ar dori să mă vadă. Du-te la ei şi vezi ce vor.

Ajuns la porțile Palatului, Ali Cevat Bey a dat cu ochii de o mulțime zumzăitoare de cam o mie de oameni. Cu stindardele lor verzi, fesurile turtite şi turbanele jegoase, oamenii fremătau de nerăbdare.

Marele şambelan s-a apropiat de Ali Chiorul, care se afla în rândul al doilea.

— Ce se-ntâmplă, ce vreți?

De îndată ce Ali Chiorul a prins să vorbească cu vocea lui cavernoasă, gălăgia a părut să scadă.

— Trebuie să închidem tavernele, să interzicem fotografiile. Femeile musulmane nu trebuie să mai iasă pe stradă.

Ali Cevat Bey n-a înțeles prea bine cuvintele bărbatului şi l-a întrebat pe un tânăr cu turban, cu o barbă rară şi cu fața rumenă de frig, care îl ținea de braț pe Ali Chiorul.

— Ce vrea hogea efendi?

Tânărul a răspuns scurt:

— Nu vrem Constituția.

Marele şambelan s-a întors la Palat, dar iuțeala răspunsului la protestul lor i-a încurajat pe demonstranți. „Vrem să-l vedem pe Maiestatea Sa califul”, au exclamat ei într-un glas, în timp ce şleahta de pierde-vară care roia prin împrejurimi, atrasă de tărăboi, venea să le îngroaşe rândurile.

— Ce vor? l-a întrebat sultanul pe Ali Cevat Bey.

— Cer abolirea Constituției, înălțimea Voastră.

Sultanul a mormăit într-un chip care nu lăsa să se ghicească dacă era mulțumit sau iritat.

— Atunci n-au decât să li se adreseze celor care au proclamat-o.

— Înălțimea Voastră, mulțimea crește, dacă ați fi de acord să vă arătați augustul obraz, asta i-ar linişti, mă tem că n-o să se împrăştie înainte de a vă vedea.

Ştiind bine că unioniştii l-ar considera personal responsabil dacă ar fi să izbucnească o revoltă, sultanul s-a dus în biroul de audiențe pentru a calma mulțimea. Fereastra camerei sa deschis şi s-a văzut apărând capul sultanului.

Ali Chiorul a fost luat pe umeri şi adus mai aproape de fereastră.

— Înălțimea Voastră, avem nevoie de un păstor... Nu există turmă fără păstor. Şari'a o cere, femeile musulmane trebuie să iasă din casă acoperite cu văl, să dispară făcătorii de icoane, să se închidă tavernele, teatrele... Nu vă fie teamă, înălțimea Voastră, vremea este aproape, sfântul s-a arătat sub văl, să nu vă temeți de nimic...

Sultanul s-a prefăcut că nu aude această chemare la curaj care i-a fost aruncată în față.

— Voi da poruncile trebuitoare necesare, cerințele legii Şari'a vor fi respectate, fiți liniştit, hogea efendi...

Sultanul s-a întors la doctor şi i-a spus cu îngrijorare:

— Ah, doctore, când apar fanaticii, atunci să ştii că sfârşitul este aproape şi că ne paşte o nenorocire... Cine l-ar fi putut întărâta pe omul ăsta să vină aici? Să fie unioniştii, ca să mă facă responsabil pentru tulburări şi ca să declare că sultanul îi încurajează pe reacționari? Fac ei oare acest calcul?

— De ce spuneți asta, înălțimea Voastră? Supuşii voştri se află la strâmtoare şi este firesc să alerge la Domnia

Voastră. Au vrut să vă vadă chipul binecuvântat şi să vă audă vocea.

— Supuşii mei nu ezită să-i aplaude nici pe unionişti, ştii... Ți-am spus mereu, doctore, să nu ai niciodată încredere în mulțimi... Oricare ar fi epoca, fiecare apariție a lor s-a încheiat prin moarte de om... Aşa a fost mereu şi nimeni nu poate face nimic în privința asta... Dea Domnul ca tărăşenia asta să se termine fără necazuri.

Cât despre Ali Chiorul, era departe de a bănui ce se spune despre el. În această cea mai frumoasă zi din viața lui, atrăsese după sine o mulțime numeroasă şi îl forțase pe sultan să se arate la fereastră. Însuflețit de o bucurie nespusă, acest biet trup schilod, dispreţuit, maltratat ani de zile, cobora acum coasta Yıldız, purtat pe umerii adepților săi, fiind urmărit într-ascuns atât de informatorii sultanului, cât şi de cei ai unioniştilor, de spioni, de polițişti în uniformă şi de gărzile de la secția de poliție din Beşiktaş, care se pregăteau cu toții să-şi scrie rapoartele.

Oricât de neglijat ar fi fost, Istanbulul nu ajunsese într-atât încât să nu se ştie că o asemenea manifestație avusese loc în fata Palatului. Nici Ali Chiorul şi nici demonstranții nu ştiau în acel moment că vor avea de plătit un preț pentru faptul de a fi văzut chipul sultanului şi că Ali Chiorul îl va plăti cu viața. Şi totuşi succesul îi permisese acestei mulțimi neputincioase să-şi uite grijile, fie şi doar pentru o clipă, dându-le tuturor un motiv să se simtă importanți, dar, ca întotdeauna, fără ca vreunul dintre ei să mai capete şi altceva pe deasupra.

Pe măsură ce manifestanții se împrăştiau încet, întorcându-se pe aleile înguste şi întunecate către locuințele lor cu ferestre oarbe, luminate cu lumânări de seu, către camerele lor umede de becher, către maghernițele lor, către chiliile lor coşcovite sau cafenelele lor părăginite, Hasan

Efendi s-a îndreptat spre lăcaş, unde îl aşteptau şeicul şi soția pitică, a treia fiică a şeicului.

Oriunde ar fi mers, orice ar fi făcut, destinul lui l-ar fi adus mereu înapoi la *tekke;* acolo îşi găsea şeicul, care era lumina vieții lui, precum şi soția, care era umbra lui şi avea să-şi ducă zilele alături de ei, sub acelaşi acoperiş, cu necazuri şi bucurii.

Ziua se apropia de sfârşit, ninsoarea era din ce în ce mai aprigă. Cu chiparoşii săi înalți, curțile tăcute, ferestrele luminate, pereții impregnați cu tămâie şi atmosfera prietenoasă pe care o simțeai încă de la intrare, lăcaşul de dervişi de pe malul Cornului de Aur îşi aştepta vizitatorii ca un sălaş gata să adăpostească întreaga lume.

Cu chipul palid, transparent, cu barba lui neagră, părul lung şi castaniu încărunțit pe alocuri. Şeyh Efendi, ca de obicei, stătea singur în sala de ceremonii şi citea Coranul. Când a intrat Hasan Efendi, el şi-a ridicat uşor capul şi, văzându-l, i-a făcut semn să ia loc de lângă el.

În mijlocul acestei încăperi cufundate în umbră şi parfumate cu tămâie. Şeyh Efendi, cu chipul radiind o lumină albă, cu ochii negri şi pătrunzători, gata oricând să asculte răbdător suferințele celorlalți şi incapabil să potolească chinurile propriului suflet altfel decât răspândind în jurul lui pacea, liniştea în care se înfăşură ca într-un sal pentru a-şi înăbuşi furtunile lăuntrice, credința sa profundă care-l ajuta să suporte cu dispreț dureros toate dezamăgirile vieții, vocea lui ce părea să emane dintr-o sursă cerească şi care alina pe oricine o auzea, smerenia lui datorită căreia ştia că pentru a se apropia de Dumnezeu era mai întâi necesar să se apropie de oameni şi, în cele din urmă, cu forța lui legendară. Şeyh Efendi avusese o mare înrâurire asupra lui Hasan Efendi, cât şi asupra altora. Reuşind să-l smulgă cu o singură privire din tumultul vieții, şeicul a ştiut

şi de această dată să-şi liniştească ginerele, făcându-l să-şi uite imediat toată oboseala.

Simţindu-se înviorat, Hasan Efendi a început să povestească pe un ton potrivit cu liniştea locului ceea ce văzuse şi auzise. Şeicul îl asculta cu capul plecat, fără să schiţeze nici cea mai mică reacţie, de parcă s-ar fi gândit la cu totul altceva. 0 singură dată, când Hasan Efendi, vorbind despre Ali Chiorul, l-a numit „Ali Hogea”, şeicul şi-a ridicat capul şi s-a încruntat:

— Ce-ai spus?

Prefăcându-se că nu înţelege pricina acestei supărări, Hasan Efendi a continuat:

— Ali Hogea...

Atunci şeicul s-a întors spre el şi l-a aţintit cu o privire severă; clinchetul mărgelelor din rozariul său de chihlimbar s-a înteţit.

— Am impresia că toate lichelele sunt înălţate la rangul de paşă şi toţi fanaticii, la cel de hoge.

Hasan Efendi s-a oprit şi a aşteptat ca şeicul său să termine de vorbit. Fără să ştie. Şeyh Efendi împărtăşea aceleaşi îngrijorări ca şi sultanul, de care totuşi se despărţea în toate celelalte privinţe.

— Se spune că Dumnezeu începe întotdeauna prin a-i lua minţile celui pe care vrea să-l pedepsească şi că, pe deasupra, îl orbeşte. Apariţia fanaticilor este un semn al nebuniei noastre, al orbirii noastre... Să ne rugăm ca aceşti oameni săraci, nevinovaţi să nu plătească preţul întregului sânge vărsat şi al atâtor păcate săvârşite de imperiu...

El a continuat sub forma unui avertisment abia voalat la adresa lui Hasan Efendi:

— Este evident că moartea si-a ridicat tabăra la porţile oraşului, nimeni nu poate spune pe cine va cosi şi pe cine va cruţa. De la calif la ultimul rândaş la grajduri din Sütlüce, viaţa tuturor este în pericol... Luptele politice nu ne

privesc, dacă trebuie să ni se întâmple ceva rău, să fie pe calea pe care am ales-o. Nu avem nimic de aşteptat de la conflictele acestei lumi, nimic de oferit... Avertizează-i pe toţi, niciun discipol al acestui lăcaş de dervişi nu trebuie să participe la evenimentele care se pregătesc, toţi mi-au fost încredinţaţi şi, dacă pierd fie şi numai unul dintre ei, mi se va cere să dau socoteală când va veni vremea.

Când stătea lângă şeic, Hasan Efendi vedea lucrurile foarte clar, dar, de îndată ce părăsea locul de rugăciune, inima i se întuneca şi, pe nesimţite, o nelinişte punea stăpânire pe el. În adâncul sufletului, şi lui i-ar fi plăcut să se amestece cu mulţimile care cereau legea Şari'a, să-şi găsească un duşman, ceva împotriva căruia să se răzvrătească, dacă nu se putea răzvrăti împotriva propriului destin. Dar iată că şeicul său nu îi îngăduia, condamnându-l să trăiască cu această frământare profundă care îi strângea inima.

Pe măsură ce se apropia de harem, simţea cum creste înăuntrul lui acel sentiment de furie şi neputinţă care îl chinuia. Deschizând uşa camerei lui, şi-a găsit soţia pitică aşteptându-l în cămaşa de noapte, cu părul lung, despletit, căzându-i pe umeri. Atunci când şi-a văzut intrând soţul, al cărui corp masiv ocupa aproape toată camera, un zâmbet radios, pe care Hasan Efendi îl considera prefăcut, i-a înflorit pe faţă. Un bărbat mai experimentat în materie de femei ar fi ghicit cu uşurinţă că era de fapt un semn de voluptate egoistă.

Spre deosebire de sora ei care se căsătorise cu Ragıp Bey, Binnaz Hanım era înclinată spre plăcerile simţurilor; în fiecare seară îşi aştepta soţul cu chipul luminat de zâmbetul vânătorului care îşi aşteaptă prada şi e sigur că o va captura. După ce îl întindea pe Hasan Efendi în pat, se punea pe treabă cu o energie nebănuită pentru talia ei, parcurgând fiecare părticică a trupului bărbatului,

stârnindu-l de fiecare dată şi obținând de la el ceea ce îşi dorea nu fără să-i fi oferit o adevărată plăcere. Cu toate acestea, Hasan Efendi nu putea să nu asocieze această plăcere trecătoare cu un sentiment de dezgust permanent. Pe măsură ce plăcerea creştea, dezgustul se înrădăcina şi el tot mai adânc.

Descoperind că soția lui îl aşteaptă, a avut din nou impresia că i se va impune ceva şi s-a încordat:

— încă nu te-ai culcat, Binnaz Hanım?

El punea aceeaşi întrebare în fiecare seară, iar soția lui îi dădea invariabil acelaşi răspuns:

— Te-am aşteptat, Hasan Efendi.

Obținând din nou acelaşi răspuns, a mormăit printre dinți:

— Nu era nevoie.

Binnaz Hanım nu a acordat nicio atenție stării de spirit a soțului ei; era mult mai important pentru ea să-şi îndeplinească propria-i dorință. Această femeie pitică poseda în trupul ei mărunt o hotărâre, o voință greu de imaginat şi, oricare ar fi fost dorința ei, căuta prin toate mijloacele să şi-o satisfacă cu un succes nedezmințit. Să se ştie dispreţuită, desconsiderată, chiar insultată, aşa cum doar părinții ei aveau puterea să o facă, nu ar fi fost suficient pentru a o abate de la obiectivul ei.

Învățând să suporte povara grea a condiției sale de pitică, ea învățase şi să nu pună prea mare preţ pe sentimentele oamenilor frumoşi şi Sănătoşi, şi se răzbuna fără să ştie ignorându-i complet. Nefiind din lumea lor, regulile după care ei se ghidau nu i se puteau aplica.

Ştia totodată să-şi impună dorințele în fata irascibilului ei soț care în fiecare seară intra în cameră mormăind. O simplă întrebare era de obicei suficientă pentru a-i risipi nervozitatea. Ia pus-o imediat:

— Ai luat cina?

În ciuda corpului ei mic, Binnaz Hanım ştia să rabde în tăcere atât foamea, cât şi lipsa de somn, în timp ce soțul ei era taman opusul. În această uniune bizară şi îngrozitoare dintre uriaş şi pitică, ființa cea mai puternică, atât la trup, cât şi la minte, era cea care, unui observator dinafară, i-ar fi părut cea mai slabă. Aşa cum îi plăcea să-i repete soacrei lui Hasan Efendi, având grijă să n-o audă şeicul, ori de câte ori era vorba despre ginerele ei: „Şi cămila, cât o fi ea de mare, tot de măgăruş se lasă călăuzită".

La întrebarea femeii, Hasan Efendi şi-a dat seama că îi era foame, pentru că nu mai mâncase nimic de la prânz.

— Nu, mor de foame.

— Îți aduc îndată ceva.

Binnaz Hanım a sărit din pat, şi-a pus papucii mici şi, aruncându-şi un şal pe umeri, a fugit afară din cameră. Cum ceruse deja să fie pregătită o sinie pentru soțul ei, ea a adus-o până în prag cu ajutorul unei servitoare şi apoi a luat-o ea să o ducă singură înăuntru. Era o tavă aproape mai mare decât ea, încărcată cu mâncare, dar, după cum spusese maică-sa, Binnaz Hanım era „un demon în toată puterea cuvântului" şi ridica uneori cu brațele ei mici o greutate pe care nici măcar ditamai bărbații nu o puteau clinti.

Hasan Efendi, care profitase de absența soției sale pentru a-şi pune cămaşa de noapte, stătea cu picioarele încrucişate sub el în fața tăvii aşezate pe o față de masă în mijlocul camerei, iar Binnaz Hanım a sărit înapoi pe pat şi a început să se uite la namila ei de soț cum mănâncă. Era ceva în pofta cu care Hasan Efendi îşi hăpăia mesele care-i atâta simțurile acestei femei; când îl privea cum înfulecă simțea o plăcere aproape sexuală. Pe fața ei radia acelaşi zâmbet ciudat şi lasciv.

După primele guri înghițite cu poftă, Hasan Efendi s-a mai stăpânit puțin, ca să încheie masa cât mai târziu şi să

amâne momentul culcării. În cele din urmă, odată cina terminată, nu a avut de ales decât să se strecoare în pat. Imediat, Binnaz Hanım a stins lumânarea şi a dispărut sub plapumă. Simţind mâna mică a soţiei sale strecurându-i-se pe sub cămaşa de noapte, Hasan Efendi, pe un ton agasat, dar resemnat, a încercat să o descurajeze pe Binnaz Hanım.

— Lasă-mă, femeie, sunt obosit.

Nevastă-sa nici nu voia să audă.

— Tu nu oboseşti niciodată, voinicul meu, un om viteaz ca tine nu cunoaşte oboseala.

Hasan Efendi a încercat în zadar să o respingă pe Binnaz Hanım, dar, întrucât se simţea şi puţin ruşinat de purtarea sa şi nu era în stare să dea dovadă de hotărâre, gigantul viguros care era nu a reuşit să se elibereze de trupul mic al soţiei sale.

— O clipă, spunea Binnaz Hanım, stai o clipă, voinicul meu, lasă-te în voia mea.

După ce s-a împotrivit puţin, Hasan Efendi a depus armele şi, cuprins de repulsia unui om al cărui trup este străbătut de o reptilă umedă, şi- a lăsat soţia să-l ia în stăpânire cu totul, să-şi plimbe mâinile mici la el între picioare şi să-i dea jos cămaşa de noapte; ca de obicei, dezgustul a făcut loc unei plăceri forţate, apoi foarte repede unei bucurii carnale surde şi oarbe, lipsite şi de cea mai mică urmă de iubire sau măcar de dorinţă.

Fără să o sărute nici măcar o singură dată, fără să-i inspire parfumul de pe gât sau din păr, Hasan Efendi s-a supus capriciilor soţiei sale ca un animal care se împerechează cu o fiară din altă specie. Toată noaptea a scrâşnit din dinţi în somn şi si-a rumegat fără încetare furia încă vie, în timp ce Binnaz Hanım era cufundată într-un somn liniştit.

A doua zi dimineaţă, Hasan Efendi a plecat devreme. Toate lăcaşurile de dervişi, mănăstirile, moscheile şi

cafenelele din oraş fremătau la ecoul ultimelor evenimente, pe marginea cărora se purtau discuții aprinse. Fără să se opună fățiş, venerabilii hogi, membrii frățiilor, credincioşii fideli lăsau să se înțeleagă că nu prea văd cu ochi buni isprava lui Ali Chiorul şi afirmau că este mai bine să stea departe de lupta pentru putere dintre sultan şi unionişti, temându-se să nu se işte o confruntare sângeroasă între frații musulmani. Cât despre cei năpăstuiți, cei flămânzi, toți cei care căutau un refugiu, o autoritate în care să se încreadă, precum şi oportuniştii care sperau să profite de pe urma conflictului, ei îl sprijineau cu entuziasm pe Ali Chiorul. Populația musulmană părea împărțită în două tabere rivale.

Atât Palatul, cât şi deputății şi ofițerii unionist! Îşi mobilizaseră toți agenții şi urmăreau îndeaproape desfăşurarea evenimentelor, încercând să evalueze consecințele politice ale situației; Palatul era îngrijorat, iar unioniştii erau furioşi.

Câteva zile mai târziu, temându-se că, în lipsa unor măsuri, susținătorii lui Ali Chiorul aveau să se înmulțească şi să năvălească în valuri succesive spre Palat pentru a-l sprijini pe calif, unioniştii l-au arestat pe Aii. Discuțiile zgomotoase, care cu o zi înainte izbucneau de pretutindeni în curțile moscheilor, au făcut imediat loc şoaptelor discrete. Credincioşii săraci nu erau pregătiți să-şi dea viața pentru o revoltă înăbuşită; şi-au deghizat furia în rugăciuni şi blesteme, dar şoaptele lor erau mult mai periculoase decât discuțiile lor zgomotoase, creşteau în întuneric ca o grăunță semănată în pământ.

Procesul lui Ali Chiorul a avut loc în pripă. Dacă la început afişase un aer degajat, încercând să-i impresioneze pe judecători şi exclamând cu vocea lui cavernoasă „Vremea este aproape". Ali Chiorul şi-a schimbat treptat purtarea şi a devenit mai supus. Numărul susținătorilor săi adunați în

afara sălii de judecată începuse să scadă. Toată lumea simțise mirosul de moarte.

Spre sfârşitul procesului. Ali Chiorul a declarat ca nu are nimic de-a face cu politica şi că voise doar să-i aducă aminte califului de poruncile lui Dumnezeu şi de Şari'a, dar judecătorii nu l-au mai ascultat, ştiind foarte bine că nu era în puterea lor să-l elibereze pe acest om despre care îşi dădeau limpede seama că nu era de fapt decât un biet fanatic; de altfel, soarta îi fusese pecetluită încă din ziua în care fusese pus la popreală şi adus în fata lor.

Pronunțând sentința pe un ton posomorât, preşedintele tribunalului şi-a rupt condeiul.

— ...Condamnat la spânzurătoare.

La revărsatul zorilor, pe o ninsoare care amintea ziua în care Ali Chiorul părăsise moscheea din Fatih purtat pe umerii susținătorilor săi, mulțimea s-a adunat pentru a asista la execuția lui. Printre ei era şi Hasan Efendi. Cerul avea străluciri de fier rece, cădea o ninsoare albăstrie şi viforul dimineții biciuia obrajii spectatorilor. Când o lumină roşiatică a apărut în zare, înspre Marea Marmara, condamnatul a fost adus încătuşat şi înconjurat de un escadron de oameni ai Agiei. Părea mai mic decât de obicei. Fusese îmbrăcat în cămaşa albă a condamnaților la moarte, ale cărei poale măturau pământul. 0 pancartă cu textul sentinței îi atârna de gât. A fost târât spre spânzurătoare de doi oameni ai Agiei care îl țineau de brațe.

La vederea mulțimii. Ali Chiorul a părut să se însuflețească dintr-odată, iar pe chip i-a apărut o expresie ciudată de satisfacție, de parcă încă nu ar fi înțeles ce se întâmplă. Deodată, văzând spânzurătoarea, lațul blestemat de deasupra eşafodului şi călăul țigan care-l aştepta, a împietrit de groază. Acest trup bolnav şi infirm a început atunci să se împotrivească cu atâta energie, încât cei doi oameni, viguroşi nu au mai putut să-l târască. La ordinul

comandantului, câțiva bărbați s-au repezit, ținând cu o mână patul puştilor atârnate pe umeri, să-l înhațe pe condamnat. AlI Chiorul a fost luat pe sus şi dus la spânzurătoare ca un morman de rufe murdare.

Țiganul, care se lingea pe buze cu privirea lacomă a cuiva care se pregătea să se bucure de o masă excelentă, l-a înşfăcat de umeri pe Ali Chiorul şi l-a pus pe scăunelul de sub spânzurătoare. La capătul puterilor, resemnat.

Fanaticul dezlănțuit de ieri nu mai era decât o biată cârpă boțită, tremurând din toate încheieturile. A încercat să spună câteva cuvinte pe care nimeni nu le-a înțeles. Nu se auzea decât un gâlgâit ciudat.

Călăul a pus lațul gros în jurul gâtului lui Ali Chiorul.

Piața era cufundată într-o linişte înfricoşătoare, absolută, o linişte mormântală tulburată doar de țipetele ascuțite ale pescăruşilor flămânzi care pluteau deasupra Cornului de Aur.

A fost întrebat care îi e ultima lui dorință.

Ali Chiorul s-a străduit să vorbească fără a reuşi totuşi să se facă înțeles.

Tocmai când ofițerul era pe cale să-i dea călăului semnalul de execuție. Ali Chiorul a strigat brusc, suficient de tare pentru a fi auzit de toată lumea:

— Vremea este aproape...

Călăul a răsturnat scaunul cu o lovitură violentă. Pentru o fracțiune de secundă. Ali Chiorul a rămas suspendat în gol, apoi corpul lui a părut că se lungeşte, se întinde, picioarele i s-au zbătut de câteva ori, a zvâcnit şi în cele din urmă s-a destins, deşertându-şi mațele.

Mulțimea, cuprinsă de groază, s-a împrăştiat în tăcere.

Moartea, care îşi ridicase tabăra la porțile oraşului, nu întârziase să vină înăuntru.

VII

Mult mai târziu, Ragıp Bey i-a spus lui Osman: „Era un sentiment ciudat, iar ca să-l desluşesc mi-au trebuit ani de zile”.

Ragıp Bey trecea prin cea mai chinuită perioadă din viaţa sa; era asaltat în fiecare zi, în fel şi chip, de simţăminte vagi şi necunoscute care îl lăsau neputincios, iar viaţa pe care credea că o cunoaşte foarte bine îi prezenta neîncetat noi mistere pe care nu reuşea defel să le dezlege.

De foarte multe ori, fugind sub un pretext oarecare de trupul soţiei sale, mai mult duh, care răspândea o mireasmă de tămâie şi de rugăciune, se ducea acasă la Dilara Hanım fără să-şi facă prea multe griji că îşi lasă singure mama şi soţia, aceste două fiinţe incapabile de concesii, care găseau astfel un nou prilej de aşi spori duşmănia reciprocă.

Dilara Hanım îl primea întotdeauna cu graţie, îi oferea băuturi rafinate, punea să se pregătească pentru el cele mai alese bucate din bucătăria otomană, nu îl întreba niciodată de ce nu venise mai devreme, când pleacă sau când are de gând să se întoarcă, purta cu el lungi conversaţii, anume parcă pentru a-l face să simtă mai bine dulceaţa vocii ei, îi vorbea despre locurile pe care le vizitase, despre oamenii pe care îi întâlnise, despre cărţile pe care le citise şi îi cânta acompaniindu-se la lăută. Crease pentru Ragıp Bey un univers intim, cald, înmiresmat, care îi evoca flăcările roşiatice ale focului de lemne şi strălucirea aurie a lumânărilor, îl trata ca pe stăpânul lumii.

Apoi nu se sfia să facă dragoste cu el cu o lăcomie care uneori rănea pudoarea iubitului ei şi alteori îl irita, dar reuşea întotdeauna să-l facă să atingă culmile plăcerii.

A doua zi dimineaţă, Ragıp Bey făcea baie în hamamul special pregătit pentru el, îşi punea lenjerie curată, călcată şi întotdeauna împăturită în sertarul unui dulap din nuc

pus la dispoziţia lui, îşi îmbrăca uniforma perfect scrobită de mâini neştiute, lua loc la masă cu Dilara Hanım, care îl aştepta cu zâmbetul ei distins, cu părul castaniu coafat în coc şi cu autoritatea ei discretă, datorită căreia îşi dirija slujitorii din priviri fără să scoată vreodată nici cel mai mic cuvânt, lua micul-dejun delectându-se cu parfumul uşor al Dilarei Hanım, care se simţea în întreaga casă, şi cu aroma de ceai care se răspândea din samovarul ce torcea într-un colţ ca o pisică liniştită, apoi, părăsind acest univers de fericire şi seninătate, era întâmpinat cu respect de vizitiu şi se suia în trăsura care îl aştepta la uşă.

Această stare de beatitudine îl ţinea până la colţul străzii. Acolo, căldura parfumată a casei pe care tocmai o părăsise făcea loc atât de brusc atmosferei îngheţate a oraşului înzăpezit, încât Ragıp Bey se întreba dacă nu cumva visase. Tânjea să o ia înapoi, să o privească pe Dilara Hanım ca să se încredinţeze că nu visase.

Potrivit lui Ragıp Bey, motivul acestei treziri dureroase şi repetate ţinea de sentimentul acela ciudat, nelămurit, despre care urma să-i vorbească lui Osman târziu, peste ani.

După ce trăsura dădea colţul, îl cuprindea un sentiment teribil de pierdere; o propoziţie care ar fi trebuit rostită nu fusese dusă la bun sfârşit, de parcă Dilara Hanım ar fi tăcut chiar înainte de a-şi încheia vorba.

Existase o asemenea propoziţie? Şi, dacă da, ce spunea ea? Ragıp Bey nu ştia, dar era chinuit de ideea că nu fusese pronunţată. Astfel, această propoziţie improbabilă i le ştergea din amintire pe toate cele pe care le auzise aievea şi le făcea nesemnificative.

De fiecare dată se întorcea aici în speranţa de a auzi propoziţia lipsă şi pleca mereu cu coada între picioare, cu inima grea şi nemulţumit.

Foarte curios, nu atât cuvintele spuse îl legau pe Ragıp Bey de Dilara Hanım, cât tocmai această propoziție lipsă despre care nici măcar nu ştia ce exprimă: avea impresia că, în ziua în care o va auzi sau va crede că auzit-o, nu va mai pleca de acolo cu acest sentiment de gol, de trezire bruscă, de lipsă şi nu va mai putea să o îmbrățişeze pe Dilara Hanım cu dorința aceea pătimaşă a cuiva care caută să se asigure de realitatea trupului pe care îl atinge.

Ragıp Bey se afla într-un moment de răscruce al existenței sale, prizonier al unei propoziții imaginare, trăind senzația dureroasă de a depinde de un vid.

Eşecul total al căsniciei sale şi absenta fără nume care îi tulbura relația cu Dilara Hanım îl determinaseră pe Ragıp Bey să caute consolare în profesia sa şi să se ataşeze încă şi mai mult de disciplina militară.

În timp ce alți ofițeri îşi petreceau cea mai mare parte a timpului distrându-se în cartierul Beyoğlu, Ragıp Bey făcea întruna instrucție cu unitatea sa pentru a o aduce la excelență, nu suferea nicio greşeală, îşi muştruluia oamenii pentru un pat prost făcut în dormitoare, pentru o cizmă nelustruită, un nasture de uniformă descusut şi nu permitea nici cea mai mică abatere disciplinară, arătându-se extrem de exigent cu ofițerii de sub comanda sa. Dar eforturile unui singur ofițer nu cântăreau prea mult în dezorganizarea generală care domnea în rândul trupelor.

După cum constatase Ragıp Bey cu mare tristețe, întreaga armată era pe cale de a se cufunda într-o stare de lâncezeală generală; soldații îşi pierduseră cu totul încrederea şi respectul față de superiori, văzând ura pe care o aveau unii fată de alții ofițerii care nutreau opinii diferite. Profitând de această delăsare, trupele staționate la Istanbul şi mai ales unitățile venite din Salonic începuseră să aibă gânduri de răzvrătire.

Chiar şi pe coridoarele cartierului general puteau fi întâlniți mullahi cu turbane, îmbrăcați în tunici negre; cei mai mulți dintre ei nu mai părăseau cazarma batalioanelor din Salonic, unde vorbeau cu glas abia auzit cu subofițerii care, profitând de nepăsarea comandanților, îşi consolidaseră controlul asupra soldaților. Când li se încrucişau paşii în dreptul cazărmii, tinerii ofițeri şi mullahii îşi aruncau priviri pline de ură, dar nu îşi vorbeau niciodată, neştiind nici unii, nici alții de ce parte ar trece soldații în ziua în care o dispută i-ar aduce unii împotriva celorlalți. Ca întotdeauna, în fața dezintegrării puterii politice, ofițerii şi hogii, care se credeau stăpânii din umbră ai imperiului, s-au trezit față în față.

În ciuda marii sale fermități, nici măcar Ragıp Bey nu putea să se opună circulației mullahilor printre oamenii săi şi se temea de un incident, ştiind totodată cât se poate de bine că urmau vremuri tulburi.

Într-o zi, pe când stătea de vorbă cu Ibrahim Izzet Bey, unul dintre ofițerii săi de încredere, a ridicat problema mullahilor.

— Eu nu mai înțeleg nimic. Nu poți să faci un pas în cazarmă fără să dai peste unul din ăştia cu turban, sunt aproape mai mulți decât soldații.

Ibrahim Izzet Bey a oftat adânc.

— Dacă ar fi după mine, bătrâne, imediat i-aş lua pe sus în vârful baionetei pe reacționarii ăştia şi i-aş da pe uşă afară, cu toată şleahta lor, dar nu pot să am încredere în soldați. Mă îndoiesc c-o să asculte de ordinele mele când asemenea inşi se plimbă cu Coranul în mână... Zilele trecute, un coleg a avut ideea proastă să-l pună la punct pe unul dintre ei, dar, când a văzut cu ce înverşunare i-au luat subofițerii partea mullahului, a fost nevoit să se răsucească pe călcâie şi să plece, deşi ar fi mai nimerit să spun c-a luat-o de-a dreptul la fugă, ăsta e termenul cel mai potrivit, chiar

dacă nu-mi cade bine să-l folosesc... Şi totuşi este departe de a fi un laş, am pus pe fugă împreună o grămadă de bulgari pe frontul din Macedonia, de câte ori nu l-am văzut intrând singur în bârlogul comitagiilor... Nu-i este frică de moarte, slavă Domnului, niciunuia dintre noi nu-i este, cât mai degrabă să nu fie bătut de oamenii lui, ceea ce, drept să spun, este mai rău decât moartea.

Ragıp Bey s-a posomorât.

— Când scandalul e la ordinea zilei într-o armată, nimeni nu poate prezice viitorul; mi se aduc la cunoştinţă fapte care mă umplu de aşa o indignare, încât ajung să-l detest pe cel care mi le raportează. Se pare că, în timp ce soldaţii studiază Coranul cu mullahii într-o cameră, tinerii ofiţeri pun femei să le danseze în alta, ca să nu mai vorbim de rivalităţile dintre susţinătorii unioniştilor şi cei ai sultanului, care-şi scot armele ca să-şi rezolve disputele... Am pierdut respectul oamenilor noştri şi va fi foarte greu să-l recâştigăm... Mă tem că această chestiune se va sfârşi într-o baie de sânge, vom ajunge să ne împuşcăm propriii soldaţi.

Nu trecuse nici o săptămână de la această conversaţie când Ragıp Bey şi-a văzut deja împlinindu-se cele mai cumplite temeri. Într-o dimineaţă, în timp ce scria programul de instrucţie în biroul lui, a auzit de afară voci puternice; din curte răzbăteau strigăte, răcnete şi vorbe de ocară neobişnuite pentru o tabără militară. Şi-a strâns mai bine banduliera şi, aruncându-şi mantaua peste umeri, s-a repezit afară.

Două grupuri de soldaţi stăteau faţă în faţă, cu armele îndreptate unii către alţii; primul era condus de nişte ofiţeri tineri, iar al doilea, de trei sergenţi robuşti.

Cel mai bătrân dintre cei trei urla ca un zurbagiu într-o încăierare de stradă:

— Încercati să ne faceţi vânt în Arabia în timp ce voi staţi aici tolăniţi în braţele moi ale femeilor; nu uitaţi că noi am

luptat în munții Macedoniei, noi ne-am jertfit pentru patrie. Nu mai vrem să mergem nicăieri, ajunge, e rândul altora să se sacrifice... Nicio forță nu ne poate scoate din Istanbul... La o adică, suntem gata să mergem până la Maiestatea Sa califul, o să ne spunem păsurile stăpânului nostru, sultanul.

Un tânăr ofițer, sărindu-i muştarul, a răspuns încercând să-şi stăpânească furia:

— Sergent, toți suntem soldați şi suntem obligați să ne supunem, nu transforma locul ăsta într-un balamuc... V-ați primit ordinele de mobilizare, pregătiți-vă şi porniți la drum, altfel s-ar putea să aveți necazuri.

Sergentul nu avea de gând să se liniştească, părea sigur că e de neatins.

— Cine se teme de laş e un laş la rândul lui, domnule ofițer, niciunul dintre noi nu se teme de necazuri... Nu plecăm de aici nici cu prețul vieții, suntem hotărâți să nu facem nici cel mai mic pas. Ordinele de mobilizare să fie anulate.

— Sergent, provoci soldații să se răzvrătească, pedeapsa este foarte grea, pentru ultima oară îți ordon să-ți aduni oamenii şi să asculți ordinele.

— N-o să vă meargă aşa uşor, domnule ofițer, cerem să-l vedem mai întâi pe stăpânul nostru, sultanul... Nu ne ducem noi să ni se piardă urma în deşerturile Arabiei la ordinul câtorva ofițeri francmasoni... Ia să vă văd că încercați să ne forțați...

Ningea întruna; zăpada se adunase pe țevile celor două tunuri dispuse într-o parte, accentuând prin contrast întunericul gurilor lor căscate; acoperişurile acoperite de omăt ale cazărmii căpătaseră o nuanță plumburie sub cenuşiul cerului. Încotoşmănați în mantalele lor brune, soldații clipeau din ochi ca să se ferească de fulgii care se abăteau asupra lor în rafale şi, cu puştile îndreptate spre

adversarii lor, aşteptau cu nelinişte deznodământul întrecerii la care erau deopotrivă martori şi actori.

A urmat un scurt răstimp de tăcere; tinerii ofiţeri îşi dădeau seama că se apropie de un punct dincolo de care nu mai există cale de întoarcere. După câteva clipe de nelinişte pe care le petrecuse ezitând între obligaţia de a se face ascultat şi responsabilitatea de a-şi asuma sângele care avea să fie vărsat, unul dintre ei a strigat cu putere:

— Sergent, adună-ţi oamenii, supune-te la ordine... Părăseşte imediat cantonamentul şi pregăteşte-te pentru apel în faţa porţii.

— Refuzăm să ieşim... Vrem să-l vedem pe stăpânul nostru, sultanul...

Atunci, întorcându-se către oamenii săi, ofiţerul a ordonat clar şi răspicat:

— Încărcaţi armele! Ţintiţi!

Zgomotul ameninţător al armelor încărcate s-a răspândit de îndată în garnizoana din Taşkışla; câteva păsări speriate şi-au luat zborul de pe acoperişuri.

Tocmai când Ragıp Bey se pregătea să facă un pas pentru a interveni, s-a auzit vocea unuia dintre sergenţi strigând: „Allah e mare” şi, tot atunci, ordinul tânărului ofiţer de a trage.

— Foc!

Doi dintre sergenţi căzuseră laţi la pământ cu faţa în jos, fără să mai mişte, iar al treilea sa prăbuşit pe spate, ca secerat; cinci soldaţi se prăvăliseră din picioare, zvârcolindu-se de durere, pe când ceilalţi îşi aruncaseră puştile şi îşi ridicaseră mâinile.

Ragıp Bey s-a scărpinat pe frunte câteva secunde, apoi a alergat să li se alăture tinerilor ofiţeri.

— Arestaţi-i pe soldaţii care s-au predat şi duceţi imediat răniţii la spital.

Între timp, ceilalți ofițeri se repeziseră de peste tot; Ragıp Bey a observat că, la ordinul unui tânăr locotenent, picioarele celor trei sergenți fuseseră legate cu o frânghie.

— Ce se întâmplă, domnule locotenent, de ce le-au fost legate picioarele?

— Vor fi spânzurați la intrarea în cazarmă, domnule comandant. Ca să le servească drept pildă oricui i-ar mai da prin cap să nu respecte ordinele.

Ragıp Bey s-a strâmbat şi, ieşindu-şi din fire, a strigat:

— Ți-ai pierdut mințile, locotenente? Cum să-i spânzuri pe oamenii ăştia? Înainte de toate, sunt oamenii tăi.

— I-ați văzut doar, domnule comandant, s-au răzvrătit împotriva armatei.

Ceilalți ofițeri se adunaseră în jurul locotenentului şi era limpede că îl susțineau, cerând ca sergenții să fie spânzurați la intrarea în cantonament; păreau gata să demonstreze aceeaşi insubordonare de care dăduseră dovadă sergenții cu doar câteva clipe înainte. Pentru orice eventualitate, Ragıp Bey şi-a dus mâna la pistol.

— Nu suntem la bâlci, locotenente, suntem în armată... Aici trăim şi murim după reguli.

Apoi, fără să aştepte răspunsul locotenentului, s-a întors către un căpitan care stătea ceva mai departe.

— Anunțați-l imediat pe comandantul forțelor armate. Muhtar Paşa, duceți morții înăuntru şi puneți-i sub paza unei santinele... Să nu intre nimeni... Santinelele să împuşte pe oricine se apropie de morți fără autorizația mea.

Ragıp Bey a tunat cu glas poruncitor:

— Împrăştierea! Fiecare să se întoarcă la compania lui şi nimeni nu părăseşte cantonamentul... În curând o să vină generalii, o să fie o anchetă.

Abia atunci, dându-şi seama de gravitatea evenimentului care tocmai se petrecuse, ofițerii şi soldații deopotrivă s-au

împrăştiat cu paşi grei, cu inimile pline de furie şi îngrijorare înăbuşită.

În acea seară, Ragıp Bey a părăsit cantonamentul şi s-a dus la Cağaloğlu, unde îl aştepta fratele său mai mare, Cevat Bey, care sosise la Istanbul împreună cu alţi membri ai Comitetului Central al Societăţii pentru Uniune şi Progres cu misiunea specială de a evalua starea generală a ţării.

Cei doi fraţi, care nu se mai văzuseră de mult, s-au aruncat unul în braţele celuilalt, fericiţi să ştie că au un frate pe care să-l poată îmbrăţişa cu atâta afecţiune în aceste vremuri tulburi.

— Cum o mai duci, Ragıp?

Ragıp Bey s-a uitat la fratele său cu atenţie şi a observat că privirea i se asprise, că ridurile de pe frunte i se adânciseră şi că faţa lui încă tânără emana autoritatea unui bătrân.

— Mi-e bine, mulţumesc... Nici ţie nu pare că-ţi merge prea rău.

— Ce mai face mama? A trecut mult timp de când n-am mai putut să trec pe la ea. Cu tot haosul ăsta, am uitat până şi lucrurile elementare.

— Şi ea e bine, nu prea am ocazia s-o văd, îmi petrec cea mai mare parte din timp la cazarmă.

Cevat Bey a cercetat chipul fratelui său de parcă ar fi încercat să descopere un secret acolo.

— Ce mai face soţia ta?

— Bine, vă transmite salutările ei respectuoase.

Scurtând politeţurile, Ragıp Bey a trecut direct la subiectul care îi stătea pe suflet.

— Ştii ce s-a întâmplat astăzi?

Cevat Bey a făcut o grimasă.

— Da, am fost informat... E ditamai scandalul... Am auzit că sergenţii au fost ucişi.

— Într-adevăr... Spune-mi, ce se întâmplă, încotro ne îndreptăm? în armată nu mai există nici cea mai mică urmă de disciplină, nu suntem în stare să-i smulgem pe tinerii ofiţeri din braţele femeilor...

Ragıp Bey s-a întrerupt, fiindcă îi zburase deodată gândul la Dilara Hanım, s-a înroşit, dar, convingându-se singur că această relaţie nu-l împiedică să-şi facă datoria, şi-a reluat vorba:

— Cazărmile au căzut în mâna mullahilor, subofiţerii şi soldaţii din regimentul nostru le sorb vorbele din gură, îi urăsc pe unionişti mai ceva decât pe bulgari... Trei subofiţeri au murit astăzi şi mâine o să moară şi alţii. Oamenii voştri îşi dau seama de asta?

Cevat Bey a oftat, apoi a zâmbit.

— Ţi-e foame?

— Cred că da.

— Hai mai întâi să mâncăm, vorbim după aceea.

În timp ce îşi mâncau porţia de pilaf cu năut şi pastă de susan, au vorbit despre vechii lor prieteni, despre cunoştinţe, despre grădina casei lui Ragıp Bey şi au depănat amintiri despre cartierul în care crescuseră şi despre şcoală. Pe urmă, netezindu-şi mustaţa, Cevat Bey a reluat conversaţia de mai devreme în chip firesc, de parcă n-ar fi avut loc nicio întrerupere:

— În realitate, toată lumea e conştientă de situaţie, dar nimeni nu se poate hotărî; de câte ori nu l-am îndemnat pe Talat să-l răstoarne pe sultan şi să preia puterea, dar, între noi fie spus, ei nu îndrăznesc şi poate au dreptate, pentru că nu avem oamenii necesari pentru o astfel de acţiune. Să presupunem că am preluat puterea, cu cine formăm cabinetul? Populaţia n-o să fie dezamăgită când o să dea cu ochii de bărbaţii ascunşi în spatele mitului unionist? Cui vom încredinţa Ministerul Lucrărilor Publice? Cine va deveni ministrul Apelor şi Pădurilor? Care dintre noi este capabil de

asta? La drept vorbind, astea nu sunt singurele întrebări spinoase la care trebuie să răspundem. Din puținul pe care îl ştiu, se pare că Talat s-ar teme de o luptă pentru putere care ne-ar pune unii împotriva altora şi, dacă stai să te gândeşti, nu se înşală prea tare... Şi atunci ar trebui oare să rămânem la situația de acum? o să-mi spui tu cu drept cuvânt. Bineînțeles că nu, nici măcar nu ştim cine guvernează țara asta.

Cevat Bey şi-a aprins o țigară.

— Dacă vrei să ştii totul, Ragıp, am fost luați prin surprindere, am crezut că odată cu restabilirea Constituției totul va fi bine în cea mai bună dintre lumile posibile... Am impresia că am tratat această problemă cu Constituția aşa cum femeile simple aduc ofrande la mormintele sfinților şi speră să li se îndeplinească dorința, ca şi cum ne-am fi rugat la Dumnezeu aşteptându-ne să rezolve El problema în locul nostru... Dar lucrurile nu se întâmplă aşa şi, în ciuda reticențelor lui Talat, continui să cred că trebuie să luăm puterea; țara este lăsată la voia întâmplării, cade în sarcina noastră să ne asumăm guvernarea. Oamenii ajung aproape să regrete domnia sultanului şi Dumnezeu ştie că unii nu ezită să afirme că era mai bine înainte. Citeşti ziarele pe care le tipăresc? în fiecare zi varsă o ploaie de injurii la adresa unioniştilor, de parcă noi suntem vinovați de cei treizeci de ani de tiranie, de parcă noi i-am înfometat pe oameni, i-am asuprit şi i-am sărăcit.

Cevat Bey şi-a pipăit mustața şi şi-a stins țigara.

— Instigatorul din spatele infamiei este sceleratul pe care îl numim sultan, el este cel care încurajează această clică de mullahi să semene discordie în rândul trupelor... Chiar ieri am citit în ziar că ticălosul ăsta de Derviş Vahdeti ar fi creat o organizație reacționară numită Comitetul Uniunii Islamice şi că regimentul 50 i s-a alăturat în bloc... Trebuie să punem imediat capăt acțiunilor acestei bande de hogi şi de

hagii, altfel evenimentele de astăzi se vor repeta în fiecare zi cu riscul de a-i vedea pe fiii patriei ucigându-se între ei... Se cuvine să începem cu mullahii din madrase; nu-ți face griji, avem nişte idei în privința asta, unii dintre prietenii noştri sunt de părere c-ar trebui să-i înrolăm în armată, unde să-i putem educa odată pentru totdeauna.

— Vor fi de acord mullahii, care până acum au fost scutiți de serviciul militar, să se înroleze fără să creeze tulburări?

Cevat Bey şi-a îngustat ochii; o sclipire rece îi lucea în priviri.

— Vor plăti prețul, Ragıp, multe capete vor cădea. Poate c-o să trebuiască să trecem prin asta... Suntem la capătul drumului de-acum, fie şleahta asta de mullahi şi sultanul efendi care îi sprijină fac un pas înapoi, fie o să-i aranjăm noi... Nu văd altă soluție, nu este momentul să dăm semne de slăbiciune, trebuie să stoarcem buboiul.

— Va fi mare vărsare de sânge. Nu că mi-e teamă, mă ştii doar, dar o ciocnire între soldați ar avea consecințe foarte grave... Susținătorii mullahilor sunt tot mai numeroşi în armată, aproape toți ofițerii şi subofițerii din regimentul meu îi admiră orbeşte şi ne consideră necredincioşi... Aşa cum stau lucrurile, mă întreb uneori dacă am făcut bine când am cerut restaurarea Constituției.

— Ştii vorba aia, sângele apă nu se face, Ragıp. Să ne retragem şi să lăsăm țara să cadă pradă tiraniei acestui sultan blestemat sub pretextul că altfel ne aşteaptă o baie de sânge?... Fii pe pace, o să ne luăm măsuri de precauție. Țara asta ne-a fost încredințată, nu o vom trăda, nu putem face asta şi o să-i stăm în cale oricui îndrăzneşte s-o trădeze... Trebuie să ştim să ne jertfim copiii pentru a salva patria, pentru că ei îi datorăm viața, iar la nevoie ne vom plăti datoria murind sau ucigând, dar, oricare ar fi prețul, îl vom plăti.

Ragıp Bey a vorbit în cele din urmă despre necazul care îi stătea cel mai mult pe inimă.

— Şi atunci ce-o să se aleagă de armată? V-aţi gândit la asta? Este pe cale să se năruiască trup şi suflet. Poate că, absorbit de politică, nu ai băgat de seamă, dar eu, care sunt acolo, pot să-ţi spun că armata se duce de râpă: nu mai e supunere, nici disciplină, nici respect, nici instrucţie demnă de acest nume, nici moral, nici echipament, nici arme, subofiţerul îi râde în nas superiorului, care la rândul său îl dispreţuieşte. Doamne fereşte, dacă mâine armata asta intră în război, crede-mă, suntem pierduţi. Ce aveţi de gând să faceţi cu armata? Trebuie reformată din temelii... Ştii că am văzut de aproape armata prusacă, faţă de ei arătăm ca o hoardă; mi-e ruşine cu armata asta şi trăiesc cu teama că un soldat o să-mi conteste autoritatea într-o zi. Ca să fie şi mai clar, la noi, când un ofiţer cheamă în biroul său un soldat sau un subofiţer, îşi încarcă pistolul înainte să-l primească... Generalii stau cu mâinile-n sân, nu ştiu nimic despre evoluţia lumii şi, dacă nu reformaţi armata, crede-mă, ne aşteaptă zile negre.

Cevat Bey părea mâhnit de ce auzea.

— Cunoaştem situaţia din armată, Ragıp, o vom remedia, Enver are câteva idei despre asta, dar fiecare lucru la timpul său. Suntem hotărâţi să întinerim armata, să o modernizăm, dar mai întâi să zdrobim adunătura asta de mullahi şi pe urmă o să ne ocupăm noi şi de armată.

În seara aceea, în ciuda stăruinţelor fratelui său de a rămâne, Ragıp Bey a decis să se retragă şi, sub pretextul că e aşteptat la cazarmă, a plecat pe la miezul nopţii. Ningea acum cu fulgi mari; oprindu-se câteva clipe în pragul uşii, şi-a încordat auzul: nici cel mai mic zgomot nu tulbura liniştea oraşului cufundat într-un somn nevinovat, străzile, casele, acoperişurile erau acoperite de zăpadă şi această linişte albă îi aducea aminte lui Ragıp Bey de poveştile din

copilărie. În comparație cu evenimentele de peste zi, noaptea părea cu adevărat de basm, liniştită, paşnică şi lipsită de griji, ca un copil care uită ce a trăit cu câteva ore înainte. Dar Ragıp Bey ştia că acest oraş se va trezi din nou, că albul zăpezii îi va fi murdărit, pacea îi va fi tulburată.

Departe de a-l mulțumi, cuvintele lui Cevat Bey îi sporiseră, dimpotrivă, neliniştea; în asprimea fratelui său era ceva înspăimântător pentru Ragıp Bey, care era totuşi un bărbat brutal şi sever, care ştia să omoare fără să clipească dacă era nevoie. Presimțea iminența unor evenimente majore de care nimeni nu s-ar putea mândri şi, ca orice ofițer care îşi iubeşte meseria, nu se temea să moară sau să ucidă, ci mai degrabă să nu ajungă să-i fie ruşine de faptele pe care s-ar fi văzut nevoit să le săvârşească.

Mergând prin zăpadă pe această stradă întunecată şi pustie, primul gând care i-a venit în minte a fost să meargă la Şeyh Efendi. Avea nevoie de vocea lui liniştitoare, de aerul lui desprins de treburile acestei lumi, de rugăciunile lui care proclamau existența lui Dumnezeu, dar bănuia că ora târzie nu e potrivită pentru asta, cu toate că Şeyh Efendi nu ar fi pregetat să se dea jos din pat, să-l poftească să stea alături la el fără să-i pună întrebări şi să îl asculte cu atenție. Nu a avut însă inima să-l deranjeze.

Nepăsător la frig şi la zăpada care i se adunase pe calpac, a coborât fără grabă panta colinei de la Babıâli. În fața palatului marelui vizir, santinelele obosite stăteau de strajă ca nişte umbre negre; smulşi din somn de sergentul de serviciu, abia îşi luaseră postul în primire şi păreau încă buimaci; poate că erau încă prinşi în mrejele viselor întrerupte. Ragıp Bey se gândea că unii dintre ei vor muri într-o luptă sângeroasă căreia nu-i vor cunoaşte vreodată motivele; ştia că vor muri, dar nu avea puterea să-i salveze, nici măcar pe sine nu ştia dacă se va putea salva. Moartea

se apropia pas cu pas şi nu se ştia pe cine va lua în drumul ei.

— Moartea îl uimeşte întotdeauna pe om, îi spusese odată Şeyh Efendi lui Ragıp Bey. Nu se miră de noapte, nici de zi, nici de război, ci se miră de moarte; din chiar clipa zămislirii sale, omul a fost pus sub semnul sfârşitului, încă de la început. Creatorul anunţă că va lua înapoi într-o zi viaţa pe care a dăruit-o cu atâta generozitate, şi atunci e de mirare că omul, care se pregăteşte pentru toate, nu ştie să se pregătească pentru moarte. Este poate un har divin şi, dacă mă întrebaţi de ce, vă voi spune că altfel omul nu s-ar putea bucura de viaţă. Dumnezeu Preaînaltul îl face să ştie că va muri, dar în acelaşi timp îl împiedică s-o creadă, lăsându-l să trăiască de parcă ar fi nemuritor. Cine, în afară de Domnul nostru, ar fi avut puterea de a ne face să ne ducem totuşi zilele deşi ne apasă un adevăr atât de teribil?

Bazându-se pe prietenia care îi unea, Ragıp Bey obiectase pe un ton glumeţ:

— De ce puterea lui Dumnezeu, care este îndeajuns de mare pentru a aduce moartea, nu este îndeajuns de mare pentru a o împiedica?

— Cu siguranţă ar fi îndeajuns de mare, dar în acest caz care ar mai fi valoarea vieţii? Ne naştem, ne cunoaştem soarta, vom muri... În ochii muritorilor, eternitatea este un neant, Ragıp Bey. Ţi-ai fi dorit neantul? Pune-ţi întrebarea.

Apoi, coborând vocea, adăugase:

— Viaţa veşnică începe pentru noi cu moartea şi abia atunci îşi capătă înţelesul deplin. Pământul este prea mărginit pentru a tine într-însul eternitatea şi cei care îl locuiesc nu îi pot da un înţeles, este dincolo de putinţa noastră de-a pricepe. În ziua în care vom trece din lumea asta în cealaltă, vom descoperi fără îndoială sensul eternităţii, dar nu înainte. Preţul frumuseţii stă tocmai în vremelnicia sa.

În timp ce se plimba pe străzile înzăpezite mărginite de clădiri care, la lumina rarelor felinare cu gaz, apăreau ca nişte umbre mari, amenințătoare, se gândea la cuvintele lui Şeyh Efendi.

„Şeicul spunea că moartea dă un sens şi chiar o anumită frumusețe vieții, dar nu văzuse niciodată cu ochii lui cum tinerii prinşi într-o ciocnire de trupe simt acest sens, această frumusețe”, i-a spus el mai târziu lui Osman, „nu văzuse niciodată trupuri ciopârțite, brațe smulse, ochii scoşi, soldați gemând... Cunoştea poate viața, lumea de dincolo, ce-l aşteaptă pe om în viața de apoi, dar nu şi moartea. Noi eram cei care o cunoşteau, noi, cei care o văzuseră de aproape. Este adevărat că ne-a uimit mereu, însă nu i-am atribuit niciodată vreun sens, pentru că în ochii noştri nici nu avea vreunul”.

Atunci când a ajuns la Eminönü, sub efectul combinat al gerului aspru şi al vântului înghețat care venea dinspre mare, aburii care îi ieşeau pe gură şi pe nas se cristalizaseră în mici ciorchini albi agățați de mustață.

Locul era pustiu; nu era picior de trecător, nici vreo trăsură, nici măcar un caic care să-l ducă pe malul opus. Ca în fiecare noapte. Poarta Fericirii arăta ca un oraş fantomă părăsit de locuitorii săi. Cu minaretele sale zvelte şi cupolele imense, moscheea Yenicami se înălța pe malul apei, ca un gigant negru care îşi deschide brațele spre cer. În fata masivității impresionante a moscheii, pentru o scurtă clipă, Ragıp Bey s-a simțit foarte mic, singur pe lume.

Şi-a aranjat banduliera cu un gest ferm, şi-a vârât adânc mâinile în buzunarele mantalei şi şi-a reluat mersul prin zăpadă, ca o fantomă albă care se mişcă în întuneric. Se hotărâse să se întoarcă la cazarmă.

În timp ce traversa podul bătut de vânt, auzea scârțâitul omătului sub cizme, lătratul îndepărtat al câinilor vagabonzi, valurile izbindu-se de pontoane şi suflul propriei

respirații. Frigul îi cuprinsese tot corpul, începând cu picioarele; îi era atât de frig, încât nu avea în minte decât gândul la o cameră caldă şi la o sobă care duduie, în fața căreia să stea, iar asta l-a dus imediat înapoi la Dilara Hanım şi la casa din Nişantaşı.

De fapt, oricare ar fi fost gândurile lui în ultima vreme, ele îl duceau negreşit înapoi la Dilara Hanım. Sufletul lui era ca un mic sat în care toate ulițele duceau spre aceeaşi piață centrală, ocupată de această femeie cu părul castaniu despre care se întreba ce face, cu cine se vede în lipsa lui.

Gândul că Dilara Hanım ar fi putut să se vadă cu alți bărbați îi strângea inima, îi rănea mândria şi, cu toate că nu voia s-o recunoască, îl cufunda în chinurile geloziei. În timpul primei sale vizite, fusese extrem de jenat de atitudinea servitorilor, care păreau obişnuiți să primească astfel de vizitatori; era limpede că mai fuseseră şi înaintea lui bărbați din afara casei şi, fără îndoială, aveau să mai fie şi alții, dar nu stătea în puterea lui să-i împiedice. Conştiința acestei neputințe îl făcea uneori să o urască pe Dilara Hanım şi să jure că nu o va mai vedea niciodată.

Cu toate acestea, Ragıp Bey nu era în stare să-şi respecte jurământul şi se întorcea mereu la Dilara Hanım, alături de care îşi regăsea seninătatea, pentru că atunci era imposibil să fie cu un alt bărbat. Când era cu această femeie, atât ura, cât şi dragostea pe care le simțea pentru ea scădeau considerabil; când era cu ea, avea impresia că poate să-i suporte cu uşurință absența, dar, de îndată ce o părăsea, dragostea şi ura reînviau. El, care în relațiile cu femeile era incapabil de cel mai mic sentiment, se pomenea trăind simultan două stări afective contradictorii pentru aceeaşi persoană. Asta era prea mult pentru sufletul lui chinuit, căruia îi era greu să suporte o asemenea povară.

S-ar putea spune chiar că sentimentalismul de care dăduse dovadă recent față de țară şi armată se nutrea din

simțămintele sale fată de Dilara Hanım, iar mânia, tristețea, neputința pe care le simțea fată de această femeie se reflectau în fiecare aspect al vieții sale, făcându-l nefericit şi îngrijorat din toate punctele de vedere.

Era atât de absorbit de aceste gânduri, încât a iuțit pasul şi a început să mărşăluiască precum un soldat care merge la atac şi nu ca un om grăbit să iasă la liman.

Nu mai simțea frigul, dar rămânea conştient de întunericul şi de albul tăcut care îl înconjurau; spatele îi era scăldat în sudoare. Ridicând capul, a văzut deodată porțile cazărmii. Nu ştia pe ce cărări o apucase şi, văzând ciulini uscați prinşi de pantaloni, a presupus că, rătăcindu-se, trebuie să fi traversat câmpuri şi grădini de legume.

Dintr-odată, s-a întrebat oare ce-o face Dilara Hanım la această oră într-una dintre camerele cu vedere spre grădina casei ei din inima oraşului înzăpezit şi tăcut. Poate că, după ce îşi despletise frumosul păr castaniu în care se jucau reflexele aurii ale şemineului, îi oferea unui ofițer un pahar de coniac încălzit în palmele ei, sau povestea cu vocea uşor voalată unul dintre acele romane ciudate şi misterioase care îi plăceau atât de mult, sau poate sedusese un alt bărbat, la fel cum făcuse cu el. Acest ultim gând era suficient pentru a-l scoate din minți pe Ragıp Bey. A simțit o dorință năvalnică de a face dragoste, dar şi de a ucide; cele două dorințe aveau multe în comun şi ținteau aceeaşi femeie.

Dacă s-ar fi îndrăgostit de o prostituată din Beyoğlu, nu i-ar fi fost greu s-o sechestreze, nelăsând pe nimeni să se apropie de ea, dar se simțea cu totul neputincios când venea vorba să împiedice o doamnă din înalta societate să fie frivolă.

Aceste doamne bogate erau asemenea unor labirinturi cu uşile zăvorâte în care nu găsea nici intrarea, nici ieşirea; voința care uneori îl trăgea înăuntru şi alteori îl lăsa afară nu îi aparținea.

Şi-a reluat mersul cu un pas ferm şi, după ce şi-a ales destinaţia, s-a simţit deodată uşurat. În ciuda distanţei pe care tocmai o parcursese pe frig, nu simţea nici cea mai mică oboseală. Incapacitatea lui de a face o alegere legată de Dilara Hanım, îngrijorarea care-l asalta din toate părţile îl epuizaseră atât de mult, fără să-şi dea seama, încât această decizie, oricât de măruntă ar fi fost, era suficientă pentru a-i reda forţele.

Cu faţa bătută de vânt, a mers cu aceeaşi hotărâre până în dreptul străzii unde se afla casa Dilarei Hanım. Acolo a ezitat câteva clipe, gândindu-se că ar fi nepotrivit să sune la o oră atât de târzie din noapte, apoi a hotărât să se întoarcă în cazarmă trecând prin faţa casei. Chiar dacă nu avea să intre, voia să o vadă de aproape şi să simtă căldura femeii a cărei prezenţă o ghicea în spatele acestor ziduri.

Aproape târându-şi picioarele, amorţit de frig şi de oboseala drumului, a pornit încet pe strada mărginită pe fiecare parte de reşedinţe luxoase cufundate în întuneric şi înconjurate de vaste grădini acoperite de nea.

Lumina lăptoasă a zăpezii însenina cerul şi de acolo se revărsa peste case în lungi perdele de fulgi care, la atingerea acoperişurilor, îşi pierdeau strălucirea înainte de a forma mici grămezi de umbre albe pe pavaj.

Ragıp Bey mergea mai departe pe strada pustie cu intenţia de a ieşi pe la celălalt capăt, dar, când a ajuns la casa Dilarei Hanım, a văzut o strălucire roşiatică în punctul în care lumina glacială a cerului întâlnea întunericul albicios al străzii. Camera ei era luminată.

Şocul pe care l-a simţit în acel moment nu era cu nimic mai prejos de cel al primei sale răni, primite în timpul unei ciocniri de trupe la graniţă: la început, părea că o mână puternică, invizibilă, l-ar fi smucit, zvârlindu-l înapoi, apoi a simţit în capul pieptului o durere fulgerătoare care, răspândindu-se spre plămâni ca un fum arzător, îi tăia

răsuflarea, capul a început să-i vâjâie, i s-au muiat genunchii, i s-a întunecat privirea şi s-a prăbuşit crezând că, spre marea lui ruşine, fusese eliminat din luptă.

Durerea ascuțită pe care a simțit-o când a văzut lumina era comparabilă cu cea provocată de glonțul care îi străpunsese pieptul: era trupească şi, amestecat cu ea, era acelaşi sentiment de excludere, de umilire. Zăpada îi biciuia fața, împiedicându-l să respire în voie; s-a rezemat de un zid din apropiere.

Oricine în afară de el s-ar fi îndepărtat fără îndoială repede de acolo, petrecându-şi apoi restul zilelor încercând în zadar să-şi imagineze scena care avea loc în spatele ferestrei luminate şi suferind crunt din cauza ei, dar nu era în firea lui Ragıp Bey să accepte înfrângerea în tăcere şi să întâmpine cu seninătate excluderea lui din luptă. Oricât de puternic ar fi fost ataşamentul său față de Dilara Hanım şi în ciuda abisurilor de nehotărâre şi perplexitate în care îl cufunda ea, nu se putea lăsa să decadă în propriii ochi asumându-şi rolul unei biete victime.

După ce şi-a recăpătat suflul şi şi-a îndepărtat cu dosul palmei micile cristale de gheață agățate de mustață, a împins poarta de fier a grădinii. Făcând pietrişul înghețat al aleii să-i scrâşnească sub picioare, a ajuns la uşă şi a început să lovească în ea cu pumnii.

Câteva clipe mai târziu, o lumină slabă a apărut la una dintre ferestrele de la parter.

A auzit vocea înspăimântată a valetului.

— Cine e acolo?

— Eu sunt, Ragıp. Deschide uşa.

Prin uşa întredeschisă, a auzit-o pe Dilara Hanım întrebându-şi servitorul din vârful scărilor.

— Cine e?

— Este Ragıp Bey, doamnă.

Uşa s-a deschis larg şi Ragıp Bey, după ce a aruncat o scurtă privire spre chipul adormit al valetului care îşi aruncase în grabă haina pe umeri, a ridicat ochii spre Dilara Hanım, a cărei siluetă se contura în umbră în mijlocul scării. A văzut dintr-o privire că nu îşi desfăcuse cocul.

Abia atunci Ragıp Bey şi-a dat seama cu jenă că ținuse mâna pe pistol, apărând acasă la Dilara Hanım ca într-un bordel oarecare din Galata şi ea pe bună dreptate îl putea învinovăți pentru asta. A rămas nemişcat, sorbind-o din priviri pe femeia pe care o iubea.

— Să se pună de ceai şi să se aprindă din nou şemineul, a poruncit Dilara Hanım, venind în întâmpinarea lui.

Ragıp Bey ezita să intre şi stătea în continuare în pragul casei, cu fața roşie de frig şi de ruşine.

Dilara Hanım s-a apropiat şi l-a luat de mână.

— De ce stați acolo, intrați... V-au înghețat mâinile, v-a pătruns frigul, veniți să beți un ceai, o să vă încălzească.

— Am întârziat să mă întorc la cazarmă şi nu era niciun caic care să mă ducă acasă, s-a bâlbâit Ragıp Bey, dar Dilara Hanım nu a plecat urechea la scuzele lui şi se purta ca şi cum ar fi fost cât se poate de firesc să vină la ora aceea nepotrivită.

— Scoateți-vă haina. Să nu-mi spuneți că ați mers pe jos tot drumul pe vremea asta îngrozitoare!

L-a ajutat să-şi dea jos mantaua şi l-a condus în fața şemineului pe care servitorii tocmai îl reaprinseseră. Aduseseră şi samovarul şi pregătiseră o tavă cu mâncare în caz că îi era foame. Dilara Hanım i-a întins un pahar de ceai cu un strop de coniac.

— Beți, vă încălzeşte... Mâncați puțin, trebuie să vă fie foame.

Ragıp Bey şi-a băut ceaiul fără să scoată un cuvânt; corpul lui, pătruns de frig, se dezmorțea încet-încet. Văzând

că nu se atinge de mâncare, Dilara Hanım i-a turnat puțin coniac şi un al doilea pahar de ceai.

Acum, în fața focului din şemineu, cu privirea la Dilara Hanım, străzile lungi şi friguroase, ninsoarea care îi biciuia fața, durerea care îi cuprinsese pieptul la vederea ferestrei luminate, totul părea ireal, de parcă nu ar fi străbătut niciodată străzile şi nu ar fi fost niciodată gelos sau îngrijorat... Se încălzise şi se relaxase, mai rămânea doar în adâncul inimii un vag sentiment de ruşine. Pentru că ea îl primise fără să-i facă vreun reproş, fără să-i pună întrebări sau să-i ceară vreo explicație, dar poate mai ales pentru că la acea oră fusese singură în camera ei, Ragıp Bey era cuprins de o mare recunoştință față de Dilara Hanım.

Îşi sorbeau coniacul în tăcere.

Când şi-au golit paharele, Dilara Hanım s-a ridicat.

— E timpul să mergem la culcare, trebuie să fiți epuizat.

Simțind că lui îi e ruşine, ea se abținuse să facă vreo aluzie la ora târzie.

După ce au stins lămpile, au urcat scările unul lângă altul şi au ajuns în dormitor.

Patul nu fusese încă desfăcut; era doar o scobitură lăsată de formele Dilarei Hanım şi chiar lângă ea zăcea deschis unul dintre acele romane străine pe care îi plăcea să le citească.

În noaptea aceea, contrar obiceiului lor, au făcut dragoste încet şi blând, cu o atenție infinită pentru trupul celuilalt, punând tandrețea şi afecțiunea mai presus de voluptate. Pentru prima dată, fără îndoială, încetând să mai fie un scop în sine, o distracție sau o plăcere, actul de a se culca cu o femeie devenise în ochii lui Ragıp Bey un semn de iubire şi recunoştință.

Ştiind deja că se poate face dragoste în chipuri diferite cu femei diferite, a descoperit că poate să facă dragoste în chipuri diferite şi cu aceeaşi femeie, lăsându-se înrâurit de

fiecare dată de alt sentiment; pentru prima dată în timp ce făceau dragoste, a luat mâna unei femei şi a sărutat-o cu tandreţe, şi-a aşezat capul pe sânul ei gol şi i-a simţit trupul de parcă ar fi fost al lui. Poate că aceste îmbrăţişări nu erau atât de fierbinţi, atât de înflăcărate, atât de ameţitoare încât să te facă să uiţi de lumea înconjurătoare, dar aveau prelungiri în viaţă, fiecare mângâiere creând o nouă legătură adâncă şi statornică.

În acea noapte friguroasă când oraşul era îngropat în zăpadă, Ragıp Bey a învăţat să se încreadă într-o femeie şi să-i fie recunoscător.

Peste ani, avea să-i spună lui Osman: „Nu există nimic ca încrederea în femeia pe care o iubeşti, cine a gustat-o o dată în viaţă rămâne sclavul ei”.

A omis totuşi să-i spună că, după ce a ieşit din vila aceea impunătoare a doua zi dimineaţă, stăpânit de euforia obişnuită, fusese cuprins din nou de sentimentul dureros că din fericirea lui lipseşte o propoziţie.

VIII

Cum în vremea aceea Reşit Paşa îşi petrecea cea mai mare parte a timpului cu sultanul, sarcina de a găsi pentru Mihrişah Sultan un *yalı* demn de faima ei i-a revenit lui Hüseyin Hikmet Bey.

Ducând de la întoarcerea sa din Salonic o viaţă retrasă în noua sa casă, după ce rupsese legăturile cu foştii săi prieteni unionişti ajunşi la putere şi acum îşi ocupa zilele citind şi distrându-se cu Hediye, Hikmet Bey acceptase această sarcină cu atât mai multă bucurie cu cât începuse să-l apese monotonia existenţei sale şi, prin urmare, îşi asumase personal responsabilitatea de a găsi un *yalı* pentru mama lui.

Într-o zi, când făcea prospectări lângă Kanlica[10] dat nas în nas cu Selim Bey, unul dintre prietenii săi din copilărie. Mai degrabă scund, cu trăsături regulate, pasionat de discuții politice şi de femei, vechiul său prieten, care-i rămăsese în amintire ca un tânăr înfocat, nu se schimbase defel. Strângându-l pe Hikmet Bey în brațe cu efuziune, aşa cum nu mai făcuse niciunul dintre prietenii săi în ultima vreme, el l-a invitat la yalı-ul său, învecinat cu cel de o sută douăzeci şi şapte de camere pe care-l deținea nepotul sultanului.

Pe moment. Hikmet Bey s-a întrebat dacă prietenul său Selim ştia ce i se întâmplase, dar la Poarta Fericirii nimic nu putea rămâne secret şi mai ales bârfele de la curte se răspândeau cu viteza fulgerului. Era puțin probabil ca Selim Bey, fiul lui Mustafa Paşa Cipriotul, să nu ştie că fiul doctorului Reşit Paşa încercase să-şi ia zilele din cauza soției sale.

De îndată ce a intrat în *yalı,* Hikmet Bey a şi început să regrete că venise acolo; perspectiva de a-l revedea pe vechiul prieten al tatălui său sau pe soția lui, care-l cunoşteau încă din fragedă copilărie, l-a indispus pe loc. Nu era încă pregătit să iasă în lume, să vorbească cu oamenii, să le înfrunte privirile pline de milă. Căuta un pretext să scape, dar Selim Bey îl luase de braț şi mergea cu pas alert, bălăcărindu-i pe unionişti în fel şi chip; dacă sar fi oprit preț de o secundă. Hikmet Bey s-ar fi putut scuza şi s-ar fi întors din drum. Din păcate însă, prietenul lui turuia fără încetare.

După ce le-a împărțit porunci valeților care veniseră să-i întâmpine. Selim Bey s-a îndreptat către apartamentele sale străbătând lungi coridoare, fără să-i dea drumul o clipă la braț lui Hikmet Bey, care se temea că s-ar putea întâlni cu

---

[10] Sat de pe malul asiatic al Bosforului.

cineva în orice clipă. Hikmet Bey se făcuse palid la față din pricina unei frici pe care el însuşi o găsea ridicolă; pe frunte îi apăruseră broboane mari de sudoare. În cele din urmă, au ajuns fără incidente la apartamentele lui Selim Bey şi s-au aşezat pe canapelele instalate în fața unui bovindou mare cu vedere spre Bosforul cu reflexele lui gri şi verzui, care lucea liniştit sub un cer cenuşiu. Abia atunci Selim Bey, observând chipul răvăşit al vechiului său prieten, a fost surprins:

— Ce s-a întâmplat? Ți-e rău?

— Mi-e bine, mulțumesc. Am mers cam repede şi probabil am obosit, a trecut mult timp de când n-am mai ieşit.

Selim Bey cercetă cu atenție chipul prietenului său. În ceea ce-l priveşte pe Hikmet Bey, şi-a recăpătat încet suflul şi a reuşit să-şi alunge teama ciudată, absurdă, care îl cuprinsese brusc.

— O să pun să ni se servească ceaiul, o să ne dea răgaz să ne tragem puțin sufletul, în afară de asta am şi vorbit mult, sunt ca o moară stricată, pe unii îi ia cu vertij ascultându-mă, atât sunt de vorbăreț.

Hikmet Bey a izbucnit în râs.

— Ei, te rog... De altfel, mă simt mult mai bine.

În timp ce îşi bea ceaiul fierbinte. Selim Bey a început cu întrebarea pe care ar fi trebuit să o pună de la început.

— Ce cauți tu pe aici pe vremea asta? Te duceai în vizită la cineva? Ți-am încurcat socotelile? Dacă e secret, poți să pleci imediat, o să am grijă să nu-ți pun întrebări.

— Dar deloc... Mama se întoarce de la Paris şi trebuie să-şi găsească o locuință. Cum mă plictiseam acasă, am pornit în căutarea unui *yalı* de închiriat, mai mult ca o scuză ca să ies la plimbare. Când te-am întâlnit, eram pe cale să-l întreb pe tutungiul de lângă debarcader dacă nu ştie unul disponibil.

— Deci cauți un *yalı* pentru Mihrişah Sultan, aşa-i?

— Da.

— Ştii cum se spune, ajută-te singur şi cerul o să te ajute şi el. Ei bine, nici că puteai să nimereşti mai bine. Lângă noi este liber un *yalı*, are un parc împădurit care se întinde până în vârful dealului, unde este o vilă mică de şase sau şapte camere... Ar trebui să-i convină de minune lui Mihrişah Sultan.

— Perfect, Selim, mă duc imediat.

Selim Bey l-a prins de braț pe Hikmet Bey cu dezinvoltura unui fiu de paşă convins că în viață orice se poate rezolva.

— Nu te grăbi, bătrâne, ce te-a apucat? Îl trimitem pe intendentul nostru să se ocupe de problemă şi cât îl aşteptăm avem timp să stăm puțin de vorbă.

L-a chemat imediat pe intendent, i-a dat instrucțiunile necesare şi pe urmă a adus din nou vorba despre unionişti.

— Te mai vezi cu unioniştii?

— Nu mă văd cu nimeni.

— Dar probabil eşti la curent cu ce fac. Nici n-am apucat bine să ne bucurăm c-am scăpat de-un tiran, că ne-am şi pomenit pe cap cu o sută de tirani deodată, care nu tolerează nici cea mai mică opoziție şi nu ezită să recurgă la amenințări şi şantaj.

Temându-se să nu se fi arătat nedelicat, a şovăit câteva clipe şi apoi a întrebat:

— Mai eşti unionist?

— Nu-mi dau seama. Selim, nu cred că am fost vreodată. Dacă mă gândesc bine, mi se pare că aspiram doar să mă eliberez de această tiranie înăbuşitoare ca să respir un aer de libertate.

A ezitat puțin, apoi a adăugat:

— Mi se pare că în adâncul sufletului doream să recreez aici un nou Paris şi văd că asta e mult mai dificil decât îmi imaginam. A fost un vis de copil până la urmă...

— Nu asta este dorința tuturor? Cine nu şi-ar dori ca mormanul ăsta de ruine care a devenit tara noastră să semene cu marile oraşe europene? Dar pentru asta trebuie să ne eliberăm de toate formele de tiranie. Zilele trecute, discutam despre problemele astea cu un prieten şi, ciudat, la fel ca tine, mi-a dat exemplul Franței. Francezii, mi-a spus el, s-au ridicat împreună împotriva tiraniei regelui lor şi şi-au recâştigat libertatea cu prețul unei mari vărsări de sânge. În schimb, noi ne-am pus soarta în mâinile armatei, dar adevărata eliberare nu are loc fără întregul popor.

Hikmet Bey a dat din cap, deznădăjduit.

— Dar la noi poporul nu se mişcă. Selim.

— Îl cunoşti pe Ahmet Samim?

— Citesc din când în când articolele lui în ziar.

— Este un prieten foarte drag, o să-ți placă foarte mult când o să-l cunoşti. Ei bine, el şi alți prieteni care îi împărtăşesc ideile încearcă să lumineze oamenii publicând articole, dar nu trece o zi fără ca unioniştii să încerce să-i intimideze. În ciuda tuturor lucrurilor şi cu orice preț, trebuie să informăm oamenii, să le spunem adevărul prin articole, cuvântări, conversații particulare.

Deodată, Hikmet Bey a izbucnit în râs. Selim Bey părea puțin supărat.

— Am spus ceva amuzant fără să-mi dau seama?

— Nu, nu, nu are nicio legătură cu ce-ai spus adineauri... Mă gândeam la ceva... Era de pe vremea când tata era medic la Palat şi când eu lucram în biroul de audiențe. Într-o zi, unul dintre prietenii mei din copilărie, la fel ca mine, fiu de paşă, a venit să mă vadă şi a spus: „Trebuie să le spunem oamenilor adevărul”. Deşi făceam parte dintr-o familie cu legături la Palat, am îmbrățişat

cauza adversarilor şi, la finalul luptei, prietenii mei au venit la cârma țării. Şi iată că acum un alt prieten din copilărie, tot fiu de paşă, îmi spune acelaşi lucru, invitându-mă să mă alătur opoziției... Viața mă pune în preajma puterii, în timp ce prietenii mă conduc spre opoziție... Întotdeauna fiii de paşă sunt cei care îmi vorbesc despre popor... Spune-mi, Selim, cu mâna pe inimă, nu e ăsta un motiv de râs?

La rândul său. Selim Bey s-a amuzat, dar şi- a recăpătat iute seriozitatea.

— Hüseyin Hikmet Bey, fiul lui Reşit Paşa , spune-mi dacă în această țară oamenii cinstiți au altceva de ales decât să fie în opoziție.

Hikmet Bey a răspuns cu un aer grav:

— Drept să spun, nu ştiu. Selim... Întrebarea care mă preocupă este dacă merit să fiu considerat cinstit. Ce am făcut pentru asta?

— Te-ai născut cinstit. Hikmet... Şi nu poți face nimic în privința asta. Fie că meriți sau nu... Aşa le e sortit unora dintre noi.

A urmat un moment de tăcere.

— Hai să mergem la părinții mei şi luăm cina cu ei, apoi poți dormi aici, mai vorbim puțin.

Hikmet Bey a încercat să-şi ascundă stânjeneala.

— A trecut o veşnicie de când nu m-am mai văzut cu nimeni. Selim, mi-am pierdut obiceiul conversațiilor la masă şi, sincer să fiu, tare mă tem să nu-ți plictisesc părinții. În orice caz, o să avem destule ocazii să ne vedem când mama se va muta la *yalı*. Dacă îmi îngădui, în seara asta mă voi retrage.

Văzând că Hikmet Bey într-adevăr nu e în apele lui. Selim Bey nu a insistat.

— Ei bine, cum doreşti... În cazul ăsta, întoarce-te mâine-dimineață şi o să vizităm casa la lumina zilei. Sper că vom avea cinstea să o avem vecină pe Mihrişah Sultan...

Gata, pun să se pregătească vaporul cu aburi care te va lăsa dincolo, pe mal.

Au ieşit din *yalı* împreună şi, până la sosirea vaporului care şi-a semnalat brusc prezenţa în întuneric prin cele două lumini ale sale, una verde şi una roşie, au ascultat în tăcere clipocitul apei. Înainte de a se despărţi de prietenul lui. Hikmet Bey i-a cerut veşti despre fratele său.

— E bine, e bine... Ştii că e la Paris, se va întoarce curând.

— Trimite-i salutări de la mine, mi-ar plăcea să-l revăd.

— Desigur, să dea Domnul... Te aştept mâine-dimineaţă să vizităm casa, contează pe mine, iau eu cheile. Ni se poate alătura şi Reşit Paşa dacă doreşte.

— O să-i spun când ajung acasă.

— Şi în cursul săptămânii o să invit câţiva prieteni pe care aş vrea să-i cunoşti, o să luăm cina împreună. Nu încerca să scapi, sunt nişte oameni grozavi şi o să-ţi placă, sunt sigur.

Hikmet Bey a răspuns în doi peri:

— Bine, bine, n-ar strica să mai ies din casă.

Înainte de a se îmbarca, şi-a îmbrăţişat îndelung prietenul. Selim Bey a rămas pe chei până când vasul cu aburi a dispărut din vedere. Cât despre Hüseyin Hikmet Bey, el savura fericirea regăsită în sfârşit într-o îmbrăţişare prietenească de care fusese lipsit atât de multă vreme.

În ciuda frigului, a preferat să stea în partea din spate a vaporului, oferindu-şi faţa vântului îngheţat al Bosforului. Simţise la Selim Bey un entuziasm asemănător cu cel care îl însufleţise şi pe el în perioada adeziunii sale la Societatea pentru Uniune şi Progres şi presupunea că prietenul său se alăturase unei mişcări de opoziţie.

Totodată, simţea în aceste semne de prietenie o dimensiune fraternă care, din experienţa sa, se regăsea doar în rândul membrilor organizaţiilor insurgente, indiferent

împotriva cărei puteri s-ar fi ridicat ele. Când rememora cele mai bune zile ale vieții lui, gândul îl ducea inevitabil înapoi la vremea în care activa în cadrul Societății pentru Uniune şi Progres, pregătind insurecția alături de tovarăşii săi, toți mânați de aceeaşi furie, de aceeaşi teamă şi fără a ezita să-şi pună soarta în mâinile tovarăşilor de luptă. Acum, Selim Bey îl lăsase să întrevadă posibilitatea de a retrăi acea epocă binecuvântată. Cu toate că trăia izolat de lume, era conştient că, după venirea la putere, unioniştii comiseseră abuzuri, deturnări de fonduri şi se arătaseră incapabili să guverneze țara. De altfel, nu-l abandonaseră ei cu laşitate de frica scandalului, rupând toate legăturile cu el fără ca măcar să-i dea de veste? În locul lor, nu s-ar fi purtat niciodată aşa, sau cel puțin aşa credea.

Malul opus se apropia văzând cu ochii, se puteau distinge lumini împrăştiate printre siluetele întunecate ale copacilor din pădure. Şi-a ridicat gulerul hainei cu o mână şi cu cealaltă şi-a apăsat fesul ca să nu-i zboare de pe cap.

Şi-a amintit brusc de panica pe care i-o provocase ideea de a lua cina cu părinții lui Selim Bey. Asta dovedea clar că rănile lui interioare nu se vindecaseră încă, că ruşinea unei sinucideri ratate şi regretul că a fost părăsit de o soție necredincioasă rămâneau în el ca o pată umilitoare.

Uneori se întâmpla să o uite pe Mehpare Hanım pentru câteva zile, dar apoi, pe neaşteptate, ea îi răsărea din nou în minte, cufundându-l în suferințe de nespus. În astfel de clipe nu ştia unde să găsească refugiu, pentru că nu avea nici ocupație, nici prieteni, nici o cauză pentru care să lupte. Atunci o chema pe Hediye şi, punându-şi capul pe genunchii ei, rămânea aşa ore în şir, căutând în căldura trupului acestei femei dacă nu o mângâiere, măcar o prezență liniştitoare. Era singura lui modalitate de a face față singurătății care îl împresura din toate părțile. Obişnuită cu privirea lui tristă, cu tăcerile lui neaşteptate,

cu felul în care căuta tandrețe fără voluptate. Hediye se supunea ascultătoare dispoziției stăpânului său, ştiind că la capătul câtorva ore se va ridica brusc, cuprins de dorință ca un vulcan în erupție, şi o va conduce imediat spre dormitor.

Când a ajuns acasă. Hediye l-a întâmpinat în prag. Părea îngrijorată de întârzierea lui Hikmet Bey, dar ştia şi că îi era refuzat dreptul de a da glas acestei îngrijorări. Dintr-un motiv sau altul, se temea mereu că Hikmet Bey ar putea să aibă parte de neplăceri, l-a scos haina cu o bucurie neprefăcută.

— Vă este frig, domnule.

— Într-adevăr... E un frig de crapă pietrele.

— Ați dori să luați cina imediat?

— Bună idee, mor de foame, frigul stârneşte pofta de mâncare, nu-i aşa?

Au intrat împreună în salon. Hikmet Bey s-a aşezat în fața şemineului, în timp ce Hediye a rămas în picioare.

— Stai jos, Hediye, de ce stai în picioare?

— Vreau să-i spun bucătăresei să pregătească cina, domnule.

— Cheam-o şi pe intendentă, aş vrea să-i trimit un mesaj tatei.

— Sigur, domnule.

Hikmet Bey a rugat-o pe intendentă să trimită un servitor la tatăl lui ca să-i spună că a găsit un *yalı* liber în Kandilli chiar lângă cel al cipriotilor şi să-l invite să viziteze cu el locul a doua zi dimineață.

— Să plece de îndată şi, dacă tata lipseşte, să-l aştepte. Am neapărată nevoie de un răspuns.

în aceste vremuri periculoase. Reşit Paşa , ca şi ceilalți paşi, stătea cu ochii în patru, trăind cu frica permanentă de a primi veşti proaste, de a fi pus la poprealà, trimis în exil sau chiar mai rău. Nu ştii niciodată ce soartă ti se pregăteşte; într-o țară în care până şi situația sultanului

părea nesigură, toată lumea se temea pentru propria viață. Când i s-a anunțat sosirea unui mesager, el s-a așezat mai bine pe scaun cu îngrijorare și a trecut în partea din casă rezervată bărbaților, rugându-se la Dumnezeu. După ce a aflat mesajul de la fiul său, s-a liniștit.

— Spune-i lui Hikmet Bey că mâine-dimineață trebuie să merg la Palat și că voi trece pe la el în jurul prânzului.

Simțind că unioniștii căutau un pretext pentru a-l răsturna, sultanul își restrânsese drastic activitățile politice și își petrecea cea mai mare parte a timpului făcând lucrări de tâmplărie, discutând cu medicul său despre progresul științei sau povestindu-i acestuia amintiri din copilărie; acest din urmă fapt l-a surprins foarte mult pe Reșit Pașa .

Chiar cu o zi înainte, ajunseseră pe neașteptate să discute despre turbare.

— În urmă cu câțiva ani, i-am scris personal domnului Pasteur invitându-l la Istanbul, a spus sultanul, din păcate nu a putut veni, altfel am fi eradicat acest flagel al rablei cu mult înaintea altora.

— Este vorba despre celebrul Pasteur, Maiestate?

— Da, doctore. Nu era încă atât de faimos la acea vreme, dar eram la curent cu activitatea lui. Doream mult să înființeze un spital ca să-și continue cercetările aici, dar soarta a hotărât altfel.

După care s-a plâns de medicii trimiși în Europa să capete experiență.

— Ai observat, pașă, că printre medicii pregătiți aici întâlnim oameni mult mai înzestrați decât colegii lor care au trecut prin Europa? Mai ales de cei care vor să-și facă studiile la Paris trebuie să te ferești, nu am nicio încredere în ei. Știu foarte bine că cei mai mulți se dedau la plăceri și uită să lucreze. Am cunoscut Parisul când eram încă prinț, acolo nopțile nu se deosebesc deloc de ziuă, desfrâul are loc fără încetare. În răstimpul șederii mele la Paris, Münir Pașa

era secretar de ambasadă; mai târziu, când am urcat pe tron, i-am dat un post la Palat pentru că îmi era tare drag, era un om de nădejde. „Nu există noapte la Paris în care să nu mă culc în zori”, mi-a mărturisit el. Aşa stând lucrurile, la patruzeci de ani era deja stors de bărbăţie. Atât de multe excese făcuse... Nu o să uit niciodată ziua în care, într-o întâlnire cu ambasadorii, având nevoie de un condei, i l-am cerut pe al lui. Scoţându-şi mâna din buzunar ca să mi-l dea, i-a căzut o cutie. „Ce-i asta?”, am întrebat. „Se apropie iarna şi medicii mi-au prescris nişte pastile întăritoare”, a răspuns el. Ce-am mai râs cu toţii... Iată deci, paşă, când locuieşti la Paris, chiar şi tânăr, ai nevoie de întăritoare. E groaznic...

S-a întrerupt să-şi aprindă o ţigară şi, fiindcă avea obiceiul să sară de la un subiect la altul, a trecut brusc la problema alcoolului.

— Şi unde mai pui că se bea enorm... Am avut ocazia să-l cunosc pe regele Angliei şi, pe cuvântul meu, doctore, nu întâlneşti pe toate drumurile oameni care să tină la băutură aşa de bine ca el. Chiar şi atunci când amestecă coniac cu o bere foarte tare, rămâne drept ca lumânarea şi nu i se urcă niciodată la cap... A băut şi răposatul meu tată Sultan Mecid, aşa a şi murit, răpus de alcool şi de desfrânare înainte de vreme. Tot alcoolul i-a luat minţile şi fratelui meu Sultan Murat. Poate că nu ştii, dar celebrul Namık Kemal Bey a fost cel care l-a târât pe acest drum. Îmi era şi mie prieten şi de câte ori nu i-am spus: „Kemal Bey, vei fi responsabil moral pentru moartea fratelui meu, ia aminte, nu-l mai încuraja să bea atâta”, dar el nu m-a ascultat, iar fratele meu nici atât.

A doua zi dimineaţă, după o săptămână de ninsoare neîntreruptă, vremea se îndreptase; un soare strălucitor de iarnă transformase înfăţişarea oraşului, dându-i un aer aproape vesel. Reşit Paşa s-a trezit devreme şi s-a dus la

Palat, unde a fost primit fără întârziere de sultan, care l-a întâmpinat bombănind de parcă doctorul său ar fi întârziat.

— Unde ai fost, doctore? Te aşteptam. Sunt deprimat de zile întregi, simt că mă îngraş stând nemişcat de dimineaţa până seara. Mam gândit că poate facem câţiva paşi prin grădini până nu dispare soarele din nou. La urma urmei, vremea din Istanbul este imprevizibilă, când să ieşi, s-a şi făcut urât.

Doctorul s-a mirat.

— Prin grădini. Maiestate?

— Ce te miră, doctore? Nu se spune că e nevoie să facem mişcare? Mersul pe jos face bine la sănătate, doctore, întăreşte inima şi stimulează circulaţia, haide, să ieşim. Eşti bine îmbrăcat sau trebuie să-ţi dau o haină de blană? Nu cumva să răceşti.

— Nu vă faceţi griji, înălţimea Voastră, nu o să-mi fie frig.

— În cazul ăsta, să mergem. 0 să-ţi arăt găinile mele cu creastă, mă îndoiesc că ai mai văzut vreodată aşa ceva.

Reşit Paşa nu vizitase niciodată grădinile Palatului, care, acoperind în întregime un deal înalt, erau împodobite cu o mare varietate de specii de plante şi flori din toate colţurile lumii. Te puteai crede la o altă latitudine; zăpada strânsă pe crengile copacilor fusese curăţată pentru a crea iluzia unui anotimp însorit. În timp ce restul oraşului era supus rigorilor iernii, parcă prin magie, aceste grădini păreau ferite de frig.

Paznicii şi grădinarii se făcuseră nevăzuţi şi îl priveau pe sultan din ascunzişurile lor, ştiind cât de periculos era să răsară din senin în faţa lui. Odată, unul dintre grădinari, dorind să-i adreseze o cerere suveranului, se arătase deodată în timpul plimbării sale, iar sultanul, care se temea de un atac în fiecare clipă.

Cuprins de frică, scosese din buzunar pistolul pe care-l purta mereu la el, ucigându-l pe loc pe bietul om. Reşit Paşa

ştia că sultanul, care de altfel trimisese mii de oameni în exil, comisese şi alte două crime. Se zvonea la Palat că pe deasupra ar fi trimis la eşafod şi pe unul dintre eunucii săi preferați, vinovat că luase viața unui alt eunuc în timpul unei certe. Înfățişându-se pe dată în fața sultanului pentru a se pune sub protecția sa, eunucul îşi mărturisise îndată crima. Şi când sultanul l-a întrebat cu ce a făptuit omorul, acesta, scoțându-şi pistolul din buzunar şi arătându-i-l, a răspuns: „Cu ăsta”. Furios că cineva îndrăznea să scoată un pistol în prezența lui, sultanul a poruncit imediat să fie pus la popreală eunucul favorit şi, fără nicio ezitare, l-a trimis la spânzurătoare a doua zi dimineață în piața din Beşiktaş.

La asta se adăuga moartea lui Mithat Paşa , părintele Constituției, care îl instalase pe sultan la putere după căderea unchiului acestuia. Mai târziu, sultanul l-a surghiunit la Taef şi a pus să fie sugrumat în celula lui.

Reşit Paşa nu îndrăznise niciodată să-l întrebe pe sultan cu privire la îndreptățirea acestor zvonuri şi, prin urmare, nu ştia dacă erau întemeiate, dar nu se îndoia câtuşi de puțin că stăpânul său ar putea ucide pe loc pe oricine l-ar lua prin surprindere.

Traversând mici păduri formate din arbori seculari cu trunchi gros, pini roşeați, santali care răspândeau parfumuri seducătoare, răzoare de lalele aurii, câmpuri de zambile multicolore cu ciorchini de flori, sere pline de orhidee, grădini de trandafiri înfloriți în toate anotimpurile, au ajuns la marginea unui pârâu limpede şi evident artificial, acoperit pe fund cu nisip fin şi pietricele plate care scânteiau în soare. Acolo era ancorată o barcă.

— Vino, doctore, vom face o plimbare cu barca.

După ce l-a ajutat pe sultan să urce în barcă. Reşit Paşa a luat loc lângă el, dar, căutând peste tot vâslele, nu a reuşit să le găsească. Văzând nedumerirea doctorului său, sultanul sa pornit să râdă cu poftă, fără să-şi ascundă

plăcerea, aşa cum făcea de fiecare dată când păcălea pe cineva.

— Nu căuta degeaba, doctore, nu sunt vâsle pe barca asta. Vezi pedalele astea? Ei bine, e suficient să apeşi... Ai pedalat vreodată?

— Nu, înălțimea Voastră.

Sultanului îi făcea întotdeauna mare plăcere să ştie ceea ce alții nu ştiau şi nu ezita să-şi etaleze cunoştințele cu aplomb:

— E simplu, fă ca mine; de altfel, după două sau trei pedalări, o să vină de la sine.

Sultanul şi medicul său au apăsat pedalele şi barca a început să alunece în josul pârâului mărginit de o parte şi de alta de machete la scară mică ale debarcaderelor Bosforului, fiecare dintre ele reproducând originalul, cu arhitectura specifică, cu clopoțelul de alamă şi plăcuța lui.

— Să mergem mai întâi să vedem cotețul de păsări, vei fi uimit de frumusețea cocoşilor mei.

Într-un anumit loc, sultanul a acostat şi au coborât împreună.

Într-un coteț de păsări împrejmuit cu un grilaj, aproape la fel de mare ca o casă, erau aproape treizeci de mii de păsări de curte. Reşit Paşa nu mai văzuse vreodată aşa ceva: găini albe, roşcate, verzi, cu penaj strălucitor, cocoşi bruni, pestriți, cu creste mari, cu gâtul lung şi cu pinteni ascuțiți...

Când s-au apropiat de coteț, mii de orătănii, găini şi cocoşi la un loc, au început să cânte, să cârâie, să cotcodăcească într-un vacarm general de parcă l-ar fi salutat pe sultan. Acesta, care se alarma la cel mai mic zgomot, la cel mai mic gest brusc, zâmbea şi îşi privea păsările cu o privire drăgăstoasă.

— Ce spectacol, doctore, ia ascultă-le... Vezi găinile alea mari şi albe de colo? Fac ouă cât pumnul meu, înfulec unul

în fiecare dimineață; știi că nu mă ating niciodată de unt, îngreunează corpul în timp ce ouăle îl întăresc, ar trebui să mănânci şi tu, doctore.

Încrucişându-şi mâinile la spate, sultanul a început să se plimbe de-a lungul gardului în timp ce se adresa pe rând găinilor şi cocoşilor, convins că este înțeles.

— Cum o mai duci, fetița mea, ticălosul ăsta mare te necăjeşte? Şi tu, ce mai e nou? Eşti cam pițigăiată azi, eşti bolnavă? Văd că n-ai mai ouat. Eşti supărată?

Auzind aceste cuvinte. Reşit Paşa şi-a muscat buzele ca să nu izbucnească în râs şi s-a gândit că sultanul trebuie să fi pus un spion să afle ce se întâmplă în cotețul găinilor.

Sultanul s-a întors deodată spre el şi Reşit Paşa abia si-a înăbuşit zâmbetul care i se formase pe chip.

— Trebuie să vorbim cu animalele, doctore, şi chiar cu plantele, sărmanele creaturi or fi ele lipsite de vorbire, dar, este un mister divin, ele înțeleg ce li se spune; te asigur că toate animalele sunt în stare să-şi dea seama dacă eşti supărat sau trist sau chiar bolnav, au nevoie de iubire, de atenție, ca noi toți... Hai să vedem şi celelalte animale; a trecut mult timp de când nu le-am mai vizitat...

În timp ce medicul său se îndrepta spre barcă, sultanul l-a chemat înapoi.

— N-avem nevoie de barcă, cuştile animalelor sunt la doi paşi de aici, să mergem pe jos, luăm barca mai târziu.

Au luat-o împreună pe nişte poteci din pietricele albe, imaculate, de puteai crede că au fost lustruite cu mâna. Apropiindu-se de nişte ziduri înalte cât o clădire de mai multe etaje. Reşit Paşa a auzit răgete, mormăieli, strigăte pe care nu le recunoştea; animalele le adulmecaseră prezența.

Mai întâi au văzut păunii, care, desfăşurându-şi în soare penajul pufos asemenea unui curcubeu, scoteau strigăte înspăimântătoare prea puțin potrivite cu grația lor naturală.

— Ființa omenească nu poate să înțeleagă nimic din lucrarea Domnului, doctore. El, dacă dă cu o mână, ia cu cealaltă; vezi aceste păsări cât de frumoase sunt şi totuşi strigătul lor este insuportabil. În schimb, ia gândeşte-te puțin la înfățişarea lipsită de farmec a privighetoarei, pe care nu te-ai mai sătura să o asculți. Cel Atotputernic, care a dat frumusețe uneia, a găsit cu cale să-i dea cântecul celeilalte. Dumnezeu nu-şi revarsă niciodată toate darurile asupra unei singure creaturi, fie ea pasăre sau sultan...

Apoi au văzut o turmă de zebre care îi priveau cu ochii lor mari şi temători, gata să o ia la fugă la cel mai mic semn de primejdie. În timp ce asculta explicațiile sultanului. Reşit Paşa se uita uimit la aceste animale, pe care le vedea pentru prima dată în viață.

— Acestea trăiesc doar în Africa, a arătat spre ele sultanul, a fost teribil de greu să le aducem... Când descopăr într-o revistă străină imaginea unui animal care îmi este necunoscut, nu pot rezista dorinței de a comanda două dintre ele; am o pasiune pentru animalele sălbatice şi mi-ar plăcea să le am pe toate în grădinile mele pentru a le contempla pe îndelete.

Continuându-şi drumul, au ajuns în fața cuştilor leilor, ale căror răgete înfricoşătoare răsunau în toată grădina; cele două fiare maiestuoase şi nervoase se plimbau în cerc în spațiul lor strâmt, fără să le acorde vreo atenție celor doi bărbați. Urma apoi cuşca tigrilor cu dungile lor negre, roşcate şi albe; doi la număr, la fel ca leii, stăteau întinşi cât erau de lungi, mimând nepăsarea. Sultanul s-a întors spre medicul său şi şi-a reluat explicațiile:

— Se spune că leul este regele pădurii, ei bine, dacă aşa stau lucrurile, tigresele sunt reginele naturii; eu nu cunosc un animal mai frumos, este şi puternic, şi frumos; ai văzut ce culori, ce ochi?... Cine se uită cu atenție vede mâna lui Dumnezeu peste tot... Ştiai că leii şi tigrii trăiesc în părți

diferite ale lumii? Unii în Africa şi ceilalţi în India, pentru că, dacă ar fi trebuit să împartă acelaşi teritoriu, s-ar fi sfâşiat până la ultimul şi speciile lor ar fi dispărut... După părerea mea. Dumnezeu ar fi trebuit să facă acelaşi lucru şi cu oamenii, fiecare la el acasă, pe un continent diferit. Vezi şi tu ce se întâmplă când trăim unul lângă altul...

Au trecut pe lângă căprioare, cerbi, lupi, vulpi, lincşi o idee mai mari decât pisicile, leoparzi, girafe, privindu-le cu tot mai mare uimire. Sultanul îşi împărtăşea admiraţia şi cunoştinţele despre fiecare dintre ele. Reşit Paşa si-a dat seama că suveranul iubea cu adevărat animalele, dar nu înţelegea cum de acest om atât de suspicios, atât de distant cu semenii săi putea arăta o asemenea dragoste pentru animale.

Totuşi, uimirea sau, mai exact, spaima pe care a simţit-o în fata locului unde erau ţinuţi câinii i-a rămas pentru totdeauna întipărită în memorie. În ciuda sutelor de câini care populau cuşca, nu se auzea niciun zgomot; nici cel mai mic mârâit, lătrat sau urlet; câinii stăteau într-o tăcere încremenită, mult mai înfricoşătoare decât toate răgetele şi strigătele auzite înainte.

Dar înfăţişarea lor depăşea în groază liniştea care îi înconjura; Nu semănau deloc cu câinii pe care îi văzuse paşa până acum: boxeri păroşi, dalmaţieni minusculi, dobermani cu picioare scurte, bichoni uriaşi... Erau creaturi ciudate, înrudite vag cu rasele cunoscute.

Văzând uimirea paşei, sultanul i-a dat câteva explicaţii:

— Pe aceştia nu îi poţi vedea nicăieri în lume; încrucişez câini de rase felurite, obţinând astfel noi rase, pe care doar eu le deţin. Dar, după cum vezi, sunt muţi şi încă n-am găsit o cale de a îndrepta acest lucru.

Nu au zăbovit mult în fata câinilor care urmau să bântuie visele lui Reşit Paşa mulţi ani de-atunci încolo. De

altfel, era limpede că nici sultanul nu era foarte mulțumit de rezultat.

Plecând repede de acolo, s-au îndreptat spre cuştile cobailor, separate de restul animalelor; albul lor imaculat strălucea în soare ca un bulgăre mare de zăpadă.

— Pe aceştia îi ador, albul lor mă impresionează mereu. Par atât de nevinovați, nu-i aşa, doctore?

Paşa avea să înțeleagă ce sincere erau aceste cuvinte câteva luni mai târziu, când, la plecarea în exil, sultanul, lăsându-şi în urmă fără ezitare bijuteriile scumpe, prețioasele sale colecții de ceasuri, mătănii sau pistoale, insistase să-şi ia pisicile siameze şi unul dintre cei doi cobai ai săi.

— Sunt într-adevăr foarte frumoşi, înălțimea Voastră.

— Hai, doctore, să bem o cafea. Nu ți-e frig, sper.

— Nu, înălțimea Voastră.

Au trecut printr-un pâlc de copaci şi s-au trezit deodată în fata unei cafenele de tară cu un acoperiş din stuf sub care fuseseră aşezate câteva mese joase şi nişte taburete. Paşa a fost şi mai surprins să vadă o cafenea de țară în parcul Palatului; îl cunoştea pe sultan de mulți ani, dar într-un singur ceas descoperise însuşiri cu totul nebănuite ale personalității sale atât de greu de definit.

Au luat loc pe scaune, înfăşurându-se mai bine în haine şi au văzut imediat sosind un chelner rotofei îmbrăcat ca proprietarul unei cafenele de țară, care i-a întâmpinat ca pe nişte clienți obişnuiți spunând în gura mare: „Bună ziua, domnilor”.

— Ce doriți?

— Adu-ne două cafele fără zahăr, răspunse sultanul, cu mult caimac, neapărat să fie caimac.

— Prea bine, stimate domn.

Pe masa de lemn era o scrumieră în care se afla un pachet de țigări şi o cutie de chibrituri.

Sultanul era un fumător împătimit, aşa că, în fiecare dintre scrumierele împrăştiate prin Palat, îi fuseseră puse câte un pachet de ţigări şi o cutie de chibrituri, ca să nu fie nevoit să le caute. Singurele indicii care puteau lega de Palat această cafenea de tară erau tocmai pachetul de ţigări şi chibriturile.

Închis în Palatul său, împiedicat să trăiască ca un om obişnuit, sultanul încercase să reproducă lumea exterioară într-un colţ al grădinii sale şi pusese să se construiască această cafenea micuţă. Singurul om din lume căruia i se îngăduia să-l trateze ca pe un individ oarecare, care era chiar obligat s-o facă, era proprietarul acestei cafenele; mai mult decât să pregătească cafeaua, sarcina lui era să-i ofere sultanului senzaţia plăcută de a fi un om obişnuit. Iar sultanul, intrând în jocul pe care el însuşi îl pusese la cale, savura ca un copil fiecare clipă din această comedie. Mult mai târziu. Reşit Paşa îi spusese lui Osman: „Avea laturi atât de puerile, încât nu ţi-ai putea imagina că un astfel de om ar putea conduce un imens imperiu cu o autoritate absolută”.

În timp ce îşi aşteptau cafelele, aşa cum îi era obiceiul, sultanul a început brusc conversaţia:

— După cum ţi-am spus deja în faţa cuştii păunilor, doctore, nicio creatură nu este înzestrată cu toate darurile de Dumnezeu Atotputernicul, care o lipseşte mereu de câte ceva. Când mă văd, oamenii obişnuiţi cred că nu-mi lipseşte nimic, că sunt cel mai fericit om din lume. Şi totuşi Dumnezeu ştie că şi eu am partea mea de suferinţă, de griji în viaţă, dar mi-e interzis să le dau glas... Nimeni nu scapă de durere, de întristare şi este foarte probabil ca mulţi să mă cunoască într-o lumină falsă, luându-mă drept un om aşezat confortabil într-o cuşcă de aur, la adăpost de orice grijă...

S-a oprit când proprietarul cafenelei a adus comanda, apoi, luând o înghițitură de cafea, a continuat:

— Într-o zi, pe când eram încă prinț, mă aflam acasă la fratele meu, în Çengelköy şi mă pregăteam să fac o baie în mare. Deodată, am văzut sosind pe unul dintre oamenii mei, care mi-a spus că fiica mea are o uşoară indispoziție şi insistă să mă întorc la Palat. Sar imediat în caic şi plec la Dolmabahçe. Văzându-mă sosind de departe, cei mai mulți locuitori ai Palatului se adunaseră pe chei, ceea ce, fireşte, n-a făcut decât să-mi sporească îngrijorarea. Imediat ce am pus piciorul pe pământ, m-am repezit spre Palat, dar oamenii m-au împiedicat să trec. În timp ce încercam să-mi croiesc drum, l-am văzut sosind pe Marko Paşa care, adresându-li-se, le- a spus: „Lăsați-l să treacă, trebuie să-i spun adevărul”, după care, întorcându-se spre mine, a zis: „Fiica Domniei Voastre a avut un accident, are arsuri în mai multe locuri pe trup, am făcut cele necesare din punct de vedere medical, dar vindecarea ei este la mila Domnului”. Auzind asta, am leşinat. După ce mi-am recăpătat cunoştința, m-am repezit în camera fiicei mele. Biata copilă stătea întinsă în patul ei, cu trupul învelit în întregime în bumbac... 0 parte din față îi rămăsese neacoperită.

Sultanul a luat o țigară şi a aprins-o.

— I-am sărutat fetişoara, părea că mă aşteptase ca să moară, doctore; a deschis ochii, s-a uitat la mine, mi s-a părut că a zâmbit când m-a văzut. Apoi şi-a dat sufletul... Am rămas în prostrație multe săptămâni. Mai târziu, am aflat că mama ei era ocupată şi copilul rămăsese singur. Se jucase pesemne cu chibriturile, dându-şi foc rochiei de muselină. Toți s-au repezit când i-au auzit țipetele, dar era deja prea târziu.

A scos un oftat adânc.

— Ştiai, doctore, că am întemeiat spitalul Etfal[11] din Şişli pentru odihna sufletului ei, ca să nu îndure şi alţi părinţi aceeaşi durere ca mine?

A început să sufle fumul din ţigară în cercuri în aer şi a rămas tăcut o vreme.

— Cum am ajuns să vorbim despre asta? Este curios, doctore, dar când un om se simte trist, în loc să se gândească la lucruri care ar putea să-l înveselească, are această tendinţă neplăcută de a-şi aminti nenorocirile trecute; se pare că tristeţea atrage tristeţea.

Făcu un gest dezamăgit cu mâna şi spuse:

— Să lăsăm astea acum. Nu-i aşa că e bună cafeaua, doctore?

— Grozavă, înălţimea Voastră, şi cu mult caimac.

— Aici se face cafea foarte bună... Să ne ridicăm dacă ai terminat, că altfel riscăm să ne îmbolnăvim, nu trebuie să stăm prea mult timp nemişcaţi pe vreme rece.

A pus o monedă de zece piaştri lângă farfurioara lui, aşa cum se făcea de obicei într-o cafenea de ţară.

— La revedere, cafetierule, bravo pentru cafea, a fost foarte bună.

— La revedere, domnilor, vă mai aştept pe la mine.

Mergând printre copaci, au ajuns la marginea pârâului, s-au urcat în barcă şi, pedalând, au pornit pe drumul de întoarcere. În timpul călătoriei, sultanul a rămas tăcut şi Reşit Paşa , gândindu-se că ar fi nepotrivit să vorbească atunci când stăpânul său tăcea, a preferat să nu spună nimic.

Ajunşi cu bine, sultanul s-a întors către Reşit Paşa şi i-a împărtăşit gândurile care îi munciseră mintea pe tot parcursul drumului.

---

[11] Spital de copii din Istanbul.

— Suntem în ajunul unui dezastru, doctore, un dezastru cum n-am mai văzut până acum. Dumnezeu să ne ajute.

— De ce spuneți asta, înălțimea Voastră? Slavă Domnului, totul a revenit pe făgaşul obişnuit.

— Nu te amăgi, doctore, ştii la fel de bine ca mine, dar nu vrei să mă faci să sufăr. Țara este în fierbere, situația de acum nu poate dura la nesfârşit, cât despre mine, n-am nicio putere să intervin; numai de s-ar termina totul spre folosul cel mai mare al țării.

Reşit Paşa s-a gândit, cu o strângere de inimă care l-a surprins chiar şi pe el, că sultanul îmbătrânise; părea să-şi fi acceptat soarta şi, prevăzând turnura pe care aveau s-o ia evenimentele, alesese să le întâmpine cu resemnare mai degrabă decât să lupte. Parcă s-ar fi pregătit pentru ziua în avea să fie nevoit să-şi lase tronul şi, ca un condamnat care se supune sentinței potrivnice, îşi lua rămas-bun de la Palatul său, de la grădinile sale, cu speranța secretă de a-şi vedea profețiile adeverite cât mai curând.

Poate că se înşela, dar, în orice caz, ieşirea de dimineață în grădinile Palatului se întipărise în memoria lui Reşit Paşa ca o plimbare de adio; mâhnirea care se simțea în glasul şi vorbele sultanului îl atinsese profund. Mulți ani mai târziu, avea să-i spună lui Osman: „De fapt, cunoscând înclinația sultanului pentru teatralitate, ştiam că, dacă situația s-ar întoarce în favoarea lui, ar redeveni neîntârziat un om puternic şi combativ, dar, în momentul acela, soarta lui îmi stârnea milă şi mă întrista enorm”.

În acea zi. Reşit Paşa îl părăsise pe sultan cu o adâncă mâhnire în inimă; incapabil să-şi analizeze cu exactitate sentimentele fată de acest om, nu ştia prea bine dacă se teme de el, dacă îl iubeşte, dacă îl urăşte sau dacă îi e recunoscător şi a dedus că erau probabil toate acestea la un loc.

Erau legați prin acea încrengătură de sentimente ciudate şi amestecate caracteristice relației dintre stăpân şi sclav; Reşit Paşa presimțea că şi-a legat, fără să vrea, existența de cea a sultanului, dar că reciproca nu era valabilă. La urma urmei, căderea medicului său nu ar fi avut niciun impact asupra vieții sultanului, în timp ce, odată sultanul învins, viața paşei ar fi profund afectată de acest fapt. Totuşi, Reşit Paşa nu îi purta pică pentru această inegalitate, fiindcă în ochii lui, chiar şi pierzând, sultanul rămânea totuşi sultan, în timp ce el. Reşit Paşa , făcea parte din cohorta supuşilor săi. Nu pusese niciodată la îndoială autoritatea lui divină, iar de acum era prea târziu să o facă.

A ajuns acasă la Hikmet Bey într-o stare de vădită descurajare, care l-a alarmat pe fiul său.

— Ce s-a întâmplat? Pari abătut.

— Azi-dimineață, eu şi sultanul ne-am plimbat prin grădinile Palatului.

Cu toată tristețea lui, se simțea că paşa era mândru de privilegiul care i-a fost acordat. Hikmet Bey a aşteptat în tăcere să continue.

— Arăta ca un bătrân îndurerat, m-a întristat, bătrânețea lui mă duce cu gândul la a mea.

— Nu crezi, tată, că e puțin exagerat să-ți fie milă de sultan? El, unul, nu ți-ar arăta atât de multă bunăvoință.

— Bineînțeles că nu, doar e sultan. Cine suntem noi să îndrăznim să ne comparăm cu el?

Dornic să-şi consoleze puțin tatăl. Hikmet Bey a răspuns cu un zâmbet uşor, arătând că îl tachinează:

— Eşti medic, dacă mâine te-ai hotărî să emigrezi, ți-ai face cu uşurință o situație în orice altă țară. Putem oare spune acelaşi lucru despre sultan? Posturile vacante de sultanat sunt destul de rare.

Paşa a clătinat din cap.

— Vă lipseşte...

S-a oprit o clipă, încercând să găsească cuvântul exact, dar apoi, în disperare de cauză, s-a exprimat în franceză:

— Vă lipseşte un *symbole*[12], asta e, ceva care să dea un sens vieţii. Or, pentru noi, sultanul este tocmai acest simbol, iar pierzându-l vom pierde foarte mult.

— Doar nu crezi cu adevărat ce spui, nu-i aşa? Cum poţi pretinde că ne lipsesc simbolurile? Cuvintele „popor” sau „naţiune” ţi se par chiar atât de mărunte? N-au niciun ecou în inima ta?

— Este absurd să credem că poporul poate fi un simbol atunci când el însuşi are atât de mare nevoie de un... cum să spun, de un ideal. Ce sunt oamenii? Ce este poporul? Ce simbolizează?... Poporul este în acelaşi timp toată lumea şi nimeni... Sigur, poţi să zici că lucrezi pentru binele lui; au existat mereu oameni care s-au proclamat apărători ai poporului, dar ce aţi făcut voi cu adevărat pentru el? E mai bogat, mai liber? Nu voi ajutaţi poporul, ci el vă ajută pe voi să ajungeţi la putere.

Angajat dintr-odată într-o discuţie pe care nu şi-o dorise. Hikmet Bey a fost luat prin surprindere de cuvintele tatălui său.

— Chiar crezi că mă folosesc de popor să- mi satisfac setea de putere?

Paşa s-a uitat cu atenţie la fiul său.

— Nu, nu tu, tu nu eşti dintre cei care urmăresc puterea, dar se poate spune şi că, într-un anumit sens, poporul a fost salvatorul tău.

Reşit Paşa a tăcut, temându-se că-şi rănise fiul. Cât despre Hikmet Bey, înţelesese perfect aluzia tatălui său; şi-a muşcat buza şi a lăsat capul în jos. Continuarea discuţiei

---

[12] În limba franceză, în original.

risca să aibă consecințe pe care amândoi ar fi putut să le regrete.

— Nu lua în seamă ce spun, băiete, îmbătrânesc, sunt dintr-o epocă trecută, de acum încolo pentru mine viața nu mai e ce a fost... În fine, e timpul să plecăm, hai să vedem cum arată viitorul *yalı* al lui Mihrişah Sultan...

înainte de a urca în trăsură, amândoi şi-au ridicat gulerele paltoanelor şi, încrucişându-şi brațele pe piept, au privit spre grădina înzăpezită, ca două umbre separate ale unei singure persoane. Gesturile lor erau atât de asemănătoare, încât chiar şi un necunoscut ar fi putut ghici că sunt tată şi fiu.

Chiar dacă îmbrățişează idei, credințe, țeluri diferite sau chiar se ridică unul împotriva celuilalt, între tați şi fii există asemănări pe care doar un ochi experimentat le poate întrezări; mici ticuri, pronunția unui cuvânt, o izbucnire de furie, un fel anume de a râde şi alte mici detalii comune amândurora sunt suficiente pentru a le dezvălui identitatea, asemenea amprentelor digitale. Mai mult, asemănările dintre Hüseyin Hikmet Bey şi Reşit Paşa , care nu ştiau că au făcut aceleaşi gesturi la ieşirea din casă, nu se limitau la amănunte nesemnificative. În ciuda sincerității convingerilor lor, refuzul amândurora de a face din ele centrul vieții lor îi apropia de asemenea pe tată şi pe fiu. Această sinceritate izvora dintr-o experiență autentică a suferinței la care fuseseră expuşi amândoi. Atitudinea oarecum dezinvoltă pe care o aveau față de propriile convingeri se baza pe descoperirea capacității lor de a îndura suferința şi de a trăi cu ea. Amândoi se îndrăgostiseră de femei foarte frumoase, fuseseră părăsiți şi nu reuşiseră niciodată să se desprindă de această iubire, construindu-şi viața în bună măsură în jurul durerii pe care le-o pricinuise.

Presărată cu flori cu tulpini firave care străpungeau mantia albă care le acoperea şi cu copaci mari ale căror

crengi se îndoiau sub greutatea gheții, grădina, scăldată într-un soare de iarnă, avea un aspect uşor albăstrui din pricina ceții fine ce se ridica din zăpada pe cale să se topească.

Reşit Paşa s-a uitat îndelung la grădină; Hikmet Bey, care începuse să tremure, era nerăbdător să urce în trăsură, dar, cum tatăl său nu se mişca, se simțea obligat să aştepte în frig.

Orice ar fi avut în minte, paşa s-a întors brusc, şi-a luat fiul de braț şi, în timp ce se îndrepta spre trăsură, i-a spus în şoaptă:

— Nu merită. Hikmet.

în prima clipă. Hikmet Bey nu a dat nicio atenție vorbelor lui Reşit Paşa , dar mai târziu, de fiecare dată când se afla în prezența frumuseții, îşi amintea cu emoție aceste cuvinte aparent nesemnificative şi totuşi de neuitat, pe care i le-a lăsat moştenire tatăl său.

Odată urcați în trăsură. Reşit Paşa a devenit brusc deosebit de vesel; fără îndoială sub efectul grădinii cu ceața ei albăstrie, atmosfera apăsătoare de până atunci se risipise, făcând loc unei complicități tinereşti şi aproape uşuratice. Pe drum, au râs de ultimele bârfe de la curte, de lipsa de experiență a unioniştilor, de intrigile amoroase care răzbăteau din marile reşedințe ale paşalelor şi ale căror întorsături, rând pe rând comice şi tragice, i-au ocupat o bună bucată de vreme.

Ajunşi la *yalı* încă binedispuşi, paşa a vrut să viziteze toate camerele imensei case una după alta, dar a fost descurajat de Hikmet Bey, care i-a spus:

— N-are rost, tată, nu există nicio cameră care să nu fie în stare perfectă.

Reşit Paşa a respectat de bunăvoie sfatul fiului său, dar nu a putut să nu-l avertizeze în glumă:

— Fii atent, dacă mama ta descoperă vreun defect cât de mic la acest *yalı*, îți va face viața un chin. Eşti sigur că e pe gustul mamei tale, nu?

— Sunt sigur, tată, cred c-o să-i placă locul. Cum ți se pare?

— Îmi place, ai găsit un *yalı* frumos.

S-a uitat la fiul său, apoi a adăugat râzând:

— Uneori mă surprinzi. Eşti pe cale să devii un om cu experiență? Te-ai descurcat bine.

Aceste câteva cuvinte de laudă rostite de tatăl său au fost suficiente pentru a-l umple pe Hikmet Bey de o bucurie neaşteptată. Buna dispoziție şi satisfacția paşei i se transmiseseră vădit şi fiului său.

Înainte de a se întoarce acasă, tatăl şi fiul sau aşezat la masă într-un han şi au sorbit o cafea în timp ce priveau marea; Reşit Paşa i-a spus fiului său poveşti amuzante din copilăria lui.

Mult mai târziu. Hikmet Bey avea să-i spună lui Osman: „Nicicând nu-mi mai văzusem tatăl atât de fericit. Să fi fost oare efectul frumuseții ciudate a acelei grădini sau bucuria pe care i-o provoca iminenta sosire a lui Mihrişah Sultan? Jur că nu am habar”.

IX

În ciuda nemulțumirilor care mocneau în garnizoanele şi chiliile întunecate şi umede unde, la adăpostul zidurilor groase, o mie şi una de intrigi pregăteau calea spre o catastrofă, în ciuda fricii şi a dezordinii tot mai mari care stăpâneau administrația publică, în ciuda strigătelor de furie care răsunau încontinuu în sălile de şedințe pline de fum ale cercurilor unioniste, în ciuda îngrijorării resimțite în reşedințele private ale notabilităților oraşului, unde teama

de viitor creştea cu fiecare zi, în ciuda agitaţiei cartierelor noroioase gata să ia foc, unde mizeria şi neputinţa creşteau întruna, sosirea lui Mihrişah Sultan nu trecuse neobservată de locuitorii de la Poarta Fericirii, deşi ei erau preocupaţi mai cu seamă de propria lor supravieţuire în tumultul înfricoşător al unui oraş care se pregătea să treacă printr-un masacru de neuitat şi sângeros ce urma să marcheze secolul.

Părea că pentru o clipă fugară toată lumea tăcuse şi o privea pe femeia cu părul roşcat coborând din vaporul sosit de la Marsilia însoţită de nepoata ei îmbufnată şi urmată de servitori negri în livrea, cu valizele pline cu rochii de mătase care abia încăpuseră în douăzeci de trăsuri, precum şi de damele ei de onoare franţuzoaice, una mai frumoasă ca alta.

Cum îi plăcea să intre într-un oraş ca într-un salon în care atrăgea toate privirile asupra ei, Mihrişah Sultan, spre deosebire de vremurile trecute, s-a văzut obligată de data aceasta să vină cu mare alai şi, în ciuda reticenţei lui Rukiye, care ura toate formele de ostentaţie, reuşise să facă să se mai vorbească despre ea chiar şi numai pentru o vreme.

Mullahii comentaseră despre impietatea ei, ofiţerii, despre frumuseţea ei, negustorii, despre averea ei, femeile, despre toaletele ei şi demnitarii Palatului, despre extravaganţele ei. În acele zile ciudate şi tulburi, oraşul părea să se fi potolit pentru o noapte, amânând continuarea ostilităţilor până a doua zi.

Cât despre Şeyh Efendi, el aflase fără să clipească despre sosirea lui Mihrişah Sultan în aceeaşi seară, în odaia de ceremonii, de la Hasan Efendi. Acesta îi vorbise despre sultană, valeţii ei, despre damele de onoare şi despre Rukiye, a cărei figură încruntată preferase s-o treacă sub tăcere, afirmând, dimpotrivă, că părea foarte sănătoasă.

Încheindu-şi povestea, a lăsat să-i scape despre Mihrişah Sultan:

— Nu cred c-o să întârzie mult să vină la *tekke.*

Şeyh Efendi a răspuns simplu: „Noi primim pe oricine”, nu fără să-şi dea seama că, spre marea lui ruşine, cu o clipă mai devreme îşi dorise să o vadă. Cu toate acestea, forma pe care o luase această dorinţă nu semăna întru nimic cu a altui bărbat. Într-adevăr, de la o vârstă foarte fragedă, şeicul jurase credinţă lui Dumnezeu, legându-se să se ţină departe de orice păcat condamnat de religie. Pentru a respecta acest jurământ, trebuia să evite cu desăvârşire să se gândească sau să viseze la alte femei în afara celor din propriul său harem.

Era atât de sincer în credinţa lui în Dumnezeu încât, la cea mai mică bănuială c-ar fi nutrit vreo dorinţă faţă de o femeie interzisă, nici nu-şi putea mărturisi în sinea lui că aceea era o dorinţă. Abia când a început să se simtă copleşit de o suferinţă profundă şi de remuşcări chinuitoare a recunoscut că în suflet îi creştea un păcat, deşi nu era în stare să-i dea un nume.

Dorinţa nu apărea niciodată ca o realitate vădită, palpabilă, şi se ascundea până şi de şeic; ieşeau la iveală doar suferinţa şi ruşinea de a-i fi ghicit originea.

Cel mai ciudat lucru a fost că eforturile depuse de Şeyh Efendi pentru a-şi ascunde nerăbdarea de a o vedea pe Mihrişah Sultan nu l-au împiedicat să ofteze după ea în taină. În adâncul sufletului, încerca să o înlocuiască pe fosta lui soţie Mehpare Hanım, pe care era sigur că nu o va mai vedea niciodată, cu o altă femeie pe care şi-o putea dori şi pe care să o întâlnească din când în când, pentru a scăpa cât se poate de durerea lui. Dar prin aceasta semăna cu un om care, contemplând un cer înnorat, ghiceşte prezenţa soarelui, îi simte căldura, fără a reuşi totuşi să-l vadă. Tot

aşa, simţămintele lui Şeyh Efendi erau ascunse în spatele norilor groşi ai credinţei sale.

S-a trezit în noaptea aceea ţipând.

Smulsă brusc din somn, soţia sa l-a privit alarmată pe Şeyh Efendi, care se ridicase în capul oaselor, lac de sudoare, şi l-a întrebat:

— Ce-ai păţit?

Şeicul a răspuns evaziv:

— Nu-ţi face griji, trebuie să fi avut un vis urât, dar nu-mi amintesc ce-a fost.

Apoi, dându-se jos din pat şi trăgându-şi pe el tunica lungă, a coborât în odaia de ceremonii, unde ardea o singură lumânare şi a început să citească din Coran cu voce tare. Să asculte glasului Domnului şi să simtă prezenţa Lui erau singurele lucruri care îi dădeau o anumită linişte, pentru că atunci, în faţa măreţiei divine, propria sa existenţă devenea măruntă şi neînsemnată, reducând măcar puţin importanţa suferinţelor şi a păcatelor sale.

Fără voie, alegea de fiecare dată să citească versetele despre iad, dar chinurile pe care le îndura nu aveau nicio legătură cu frica de a merge în infern; dacă ar fi crezut că-şi poate răscumpăra greşelile arzând în focul veşnic, chiar de l-ar fi smuls Atotputernicul în clipa aceea din mijlocul încăperii întunecate în care ardea o singură lumânare şi l-ar fi azvârlit în focurile gheenei, şeicul ar fi fost uşurat să ştie că şi-a ispăşit păcatele.

Ca orice credincios adevărat. Şeyh Efendi nu se temea de mânia lui Dumnezeu, ci se temea mai presus de orice să nu se facă de ruşine dinaintea Creatorului său, să decadă în ochii Lui şi să nu mai fie vrednic de iubirea Lui, pentru că era îndrăgostit de Domnul său şi considera dorinţa păcătoasă pe care o simţea pentru o femeie, şi încă una interzisă, o trădare fată de adevărata sa iubire.

Nu povestise şi nici măcar nu pomenise cuiva despre visul pe care îl avusese în noaptea aceea, doar mai târziu, peste ani, când i s-a destăinuit lui Osman: „L-am văzut pe Iisus Hristos în vis”, a spus el, „urca pe deal cu crucea pe spate şi l-am privit trecând; erau lângă mine două femei ale căror chipuri nu mi le amintesc şi care îşi băteau joc de el. Apoi, aşa cum se întâmplă în vis, iată-mă deodată cum port crucea în locul lui Iisus; eram în acelaşi timp spectator şi condamnat. Apoi am simțit că cineva mă trage de brațe ca să mă țintuiască în cuie pe cruce. Durerea m-a trezit. M-am uitat la palme şi, pe jumătate treaz, mi sa părut că văd sânge. Amintirea acestui vis nu m-a părăsit niciodată şi m-am întrebat dacă nu cumva, când m-am trezit, chiar aveam sânge pe palme”.

Cât despre Osman, mai degrabă decât suferința bunicului său, care se temea atât de mult de păcat, el a reținut îndeosebi minciuna lui; convins că şeicul le recunoscuse pe cele două femei ale căror chipuri pretindea că nu şi le aminteşte, era surprins că şi după moarte preferase să tacă.

În acea noapte. Reşit Paşa, celălalt bunic al lui Osman, se trezise şi el asudat, dar, spre deosebire de şeic, el şi-a amintit foarte bine visul şi nu a încercat să-l ascundă. Ca de obicei, o văzuse din nou pe Mihrişah Sultan complet goală şi fusese zguduit de dorința violentă care îi stăpâneşte din când în când pe cei care poartă în ei o iubire potolită, dar niciodată stinsă deplin.

S-a ridicat, şi-a îmbrăcat tunica din brocart şi, trecând în odăile bărbaților, s-a trântit pe canapeaua aşezată în fața ferestrei mari din salonul cu vedere la mare. Se obişnuise cu aceste izbucniri bruşte de dorință, ştiind că erau trecătoare, dar nu lipsite de chinuri profunde. Ieşea de fiecare dată din ele mai obosit, mai îndurerat, mai trist.

Asemenea lui Şeyh Efendi, care, pentru a scăpa de propria neputinţă, se întorcea spre Coran, a întins mâna după vechiul său exemplar din *Istoria lui Naima*[13], care rămânea mereu deschis lângă canapea. În timp ce, citind cuvântul Domnului, şeicul îşi simţea propriile slăbiciuni, propriile neajunsuri şi astfel îşi reducea amploarea suferinţei. Reşit Paşa , la rândul său, trăia mai pregnant natura efemeră şi insignifiantă a existenţei sale ascultând vocea istoriei.

Descoperirea mulţimii de oameni care se perindau prin paginile cărţii de istorie, a acestei mase înspăimântătoare de morţi care în timpul vieţii se legaseră de Dumnezeu ştie ce întâmplări, ce interese, ce iubiri, ce duşmănii, şi totuşi fuseseră înghiţiţi de un abis infinit cu toate sentimentele lor, îl întărea pe Reşit Paşa în convingerea că şi el e o parte nesemnificativă a acestei mari curse către eternitate în care, la rândul său, va ajunge într-o zi să se piardă.

Fiecare rând, fiecare pagină citită în zgomotul valurilor care se umflau şi se izbeau de *yalı*, împinse de vânturile încă impetuoase ale unei ierni aproape sfârşite, îl făceau să-şi simtă tot mai acut propria lipsă de însemnătate. Singur în vâltoarea acestei frământări, el se consola de propria durere observând în ce măsură viaţa e trecătoare şi neantul infinit.

În acea noapte, pentru a scăpa de viziunea lui Mihrişah Sultan, care nu-i dădea pace, şi pentru a potoli cât de puţin dorinţa pe care le-o inspira această frumoasă femeie, şi-au găsit amândoi, după firea lor, refugiu în Dumnezeu sau în Istorie. Se străduiau să-şi uşureze povara suferinţei şi, măcinaţi de aceeaşi tristeţe, aşteptau naşterea unei noi zile.

Când dimineaţa a alungat în sfârşit întunericul, i-a găsit pe cei doi bărbaţi epuizaţi, îndureraţi şi palizi. Cu toate

[13] Scrisă de Mustafa Naima (1655-1716), este considerată prima istorie oficială a Imperiului Otoman.

acestea, cu ajutorul lui Dumnezeu şi al Istoriei, amândoi reuşiseră să-şi regăsească seninătatea îngropându-şi durerea în adâncul sufletului. Nimeni nu bănuia încercarea prin care trecuseră în timpul nopţii; numai cei care le observaseră feţele ceva mai palide şi cearcănele vineţii de sub ochi au ghicit că Şeyh Efendi şi Reşit Paşa avuseseră o noapte proastă. Au pus oboseala preacuviosului pe seama orelor lungi de rugăciune nocturnă, iar pe cea a medicului pe seama unei nopţi nedormite petrecute la căpătâiul pacienţilor săi, şi nu se înşelau. Într-adevăr, şeicul petrecuse noaptea rugându-se, iar paşa, îngrijind un bolnav, dar nici motivul rugăciunii, nici identitatea bolnavului nu se potriveau cu ideea pe care şi-o făceau alţii despre ele. În ciuda aparenţelor, realitatea conţinea o parte la fel de mare de minciună. După cum avea să declare mai târziu Reşit Paşa: „Nicio realitate nu era îndeajuns de reală".

Cât despre Mihrişah Sultan, ea nu ştia nimic despre chinul pe care venirea sa îl provocase în sufletele celor doi bărbaţi. Afişând acea iritare egoistă şi dispreţuitoare pe care o arată femeile fată de bărbaţii care continuă să le iubească fără speranţa de a fi iubiţi, ea nu se sinchisea câtuşi de puţin de suferinţa îndurată de Reşit Paşa şi nu putea concepe că Şeyh Efendi ar putea trăi un asemenea calvar. Atitudinea hieratică în care se învăluia fără voia lui şi puterea pe care o degaja profunzimea credinţei sale o împiedicau pe Mihrişah Sultan să şi-l imagineze ca pe o fiinţă capabilă să sufere din cauza unei femei.

Avea de gând să-l viziteze cu prima ocazie; cu tunica lui neagră, cu şuviţa de păr cărunt care îi împodobea fruntea, tenul lui palid, aproape translucid şi trăsăturile armonioase, Yusuf Efendi era cel mai inaccesibil bărbat pe care Mihrişah Sultan îl întâlnise vreodată. Caracterul inaccesibil al şeicului exercita o mare fascinaţie asupra femeilor şi, în timp ce majoritatea dădeau dovadă de reţinere, de frică să

nu păcătuiască încercând să seducă un om al lui Dumnezeu, cele care, precum Mehpare Hanım şi Mihrişah Sultan, făcuseră din propria frumuseţe centrul vieţii lor se împotriveau cu greu pornirii de a se insinua în sufletul lui.

Prezenţa şeicului la Istanbul sporea considerabil atracţia pe care acest oraş o exercita asupra lui Mihrişah Sultan, pentru că, reuşind să abată asupra sa privirile întregului oraşul chiar şi acum, în cele mai tulburi vremuri ale istoriei sale, ea spera să trezească şi atenţia şeicului şi să-i provoace o emoţie asemănătoare.

Intrând cu mare pompă în sătucul Kanlıca, liniştit şi fără istorie, sultana a stârnit o agitaţie neobişnuită la reşedinţele vecine, unde toate tinerele şi odaliscele se adunaseră ciorchine după dantelăria panourilor de lemn sculptat de la ferestre, în timp ce cafenelele zumzăiau de vestea sosirii ei, care urma să fie subiect de conversaţie timp de mai multe zile. Odată instalată în noua ei casă, a trimis după fiul ei.

Cum prevăzuse fastul cu care mama lui avea să coboare de pe vapor pentru a se răzbuna pe sultanul care o exilase şi pentru a-i da de înţeles că nu mai avea nicio putere asupra ei sau asupra acestui oraş, Hikmet Bey nu se dusese s-o întâmpine în port, aşteptând ca ea să se instaleze în noul ei *yalı*.

În mijlocul servitorilor care forfoteau, a odaliscelor agitate, a intendenţilor care strigau ordine, a doamnelor de onoare care scoteau mici strigăte mirându-se de toate cele, a cuferelor încă închise şi a mobilelor mutate, întâlnirea dintre mamă şi fiu, prima de la acel eveniment dezastruos, a avut loc altfel decât prevăzuseră. După ce şi-a cântărit fiul din priviri, Mihrişah Sultan i-a spus: „Arăţi bine” şi la sărutat pe obraz. În afară de obiceiul de a nu acorda niciodată mai multă importanţă unui eveniment decât propriei persoane, în această răceală se regăsea şi furia pe care i-o provocase încercarea fiului său de a-şi lua viaţa, precum şi un vag

sentiment de dezgust care o încerca atunci când avea de-a face cu bărbați slabi.

Cât despre Rukiye, ea l-a îmbrățişat pe Hikmet Bey fără să spună nimic şi l-a strâns la piept ca pe un copil pe acest bărbat trist, resemnat să nu fie iubit.

Rukiye îl iubea cu adevărat pe Hikmet Bey şi găsea la el toate elementele unei iubiri desăvârşite: aprecia enorm întinderea cunoştințelor lui, finețea, distincția lui neostentativă, curajul lui atât în politică, cât şi în dragoste, curaj pe care nimeni altcineva nu părea să-l fi remarcat, corectitudinea lui şi, în Sfârşit, discreția cu care-şi ascundea suferința, îl observa pe acest bărbat de ani de zile şi, bazându-se pe intuiția ei şi pe mintea antrenată de lecturi şi de lungile discuții cu profesorul Goncearov, hotărâse în sinea ei că Hikmet Bey merita întreaga ei admirație.

Această admirație, îmbogățită de afecțiunea spontană arătată oricărui om lovit de soartă şi de remuşcările pe care le avea în numele mamei sale, se transformase în inima lui Rukiye într-o iubire aproape maternă. Privindu-şi tatăl vitreg ca pe un fiu, voia să-l protejeze, să-i dea alinare. În timpul acestei scurte, dar intense îmbrățişări, au simțit amândoi puterea acestei iubiri, pe care au primit-o cu acelaşi entuziasm.

Enervată dintotdeauna de revărsările sentimentale, Mihrişah Sultan aproape că l-a smuls pe Hikmet Bey din brațele lui Rukiye şi ia spus: „Vino, aş vrea să te prezint cuiva”.

Puțin mai departe, lăsându-se în voia uimirii şi a veseliei care le cuprinseseră la vederea acestui oraş magic ale cărui culori, miresme, locuitori, moschei şi mare le-au transportat imediat într-un basm oriental, doamnele de onoare se adunaseră lângă o fereastră şi îi priveau de la distanță pe sultană şi pe fiul ei. Toate erau foarte frumoase şi, deşi sultana nu vorbise niciodată despre asta, ştiau totul despre

necazurile prin care trecuse Hikmet Bey, pentru că secretele de familie circulau prin case cu o încăpățânare stranie, ca niște fantome, nevăzute și neauzite, fără ca cineva să poată spună de unde le-a aflat. Povestea lui Hikmet Bey era tocmai un astfel de secret de familie care se transmitea în tăcere.

Asemenea călugărițelor din Salonic, damele de onoare au fost și ele impresionate de chipul palid și frumos al acestui bărbat care încercase să-și ia viața din dragoste pentru o femeie. În timp ce glumeau între ele cu ușurința obișnuită la oamenii care descoperă un oraș nou și o viață la fel de nouă, i-au văzut pe sultană și pe Hikmet Bey apropiindu-se de ele. Imediat, cu o iuțeală de negândit pentru oricine nu asista la scenă, abandonându-și aerul infantil și frivol, și-au luat o mină de fete serioase; pe fețele lor îmbujorate de veselia tinerească apăruse un surâs grav, iar în locul sclipirilor ștrengărești din priviri, ochii le-au fost învăluiți într-un aer de mister, pătruns parcă de o anumită tristețe; și-au aranjat șuvițele scăpate din cocuri, și-au coborât brațele, cu care până atunci arătaseră, cu mari gesturi circulare, spre tot ce le stârnea uimirea, și-au încleștat degetele pe batistele de dantelă pe care le mototoleau în mâini și apoi, îndoind ușor un genunchi, i-au întâmpinat pe cei doi cu o mică înclinare din cap. Mihrișah Sultan le-a prezentat fiului ei una după alta pe aceste fete din cele mai bune familii ale aristocrației pariziene.

Confruntat brusc cu acest amestec curios și fascinant de distincție, inocentă și seducție malițioasă pe care îl descoperise în tinerețe la fetele din cercurile aristocratice din Paris, Hüseyin Hikmet Bey a fost încercat simultan de două simțăminte foarte diferite, ba chiar dea dreptul opuse. În timp ce pe de o parte sufletul său, chinuit de trădări, de dureri, de suferințe, era potopit de un șuvoi de tinerețe și bucurie datorită prezenței fetelor, cu zâmbetele și vorbele lor

de duh, pe de altă parte, comparând aceste purtări tinereşti cu starea în care se găsea, a simţit în carnea lui teribila neputinţă şi oboseala pe care povara anilor le pusese pe umerii lui. Pentru prima dată i-a răsărit în minte gândul bătrâneţii şi, sub efectul violent al acestor sentimente contradictorii, a şovăit uşor.

Mama lui a fost cea care i-a venit în ajutor, spunându-i pe un ton ironic:

— Hikmet, doar nu te gândeşti să le faci acestor domnişoare un compliment de neuitat leşinând în faţa lor, nu-i aşa?

Privind chipul mamei sale, frumuseţea ei strălucitoare, tinereţea ei care părea veşnică, Hüseyin Hikmet Bey şi-a dat seama de ridicolul propriilor griji legate de bătrâneţe şi şi-a revenit.

Apropiindu-se de fereastră, Mihrişah Sultan i-a spus:

— Putem să vedem de aici Palatul ramolitului ăluia?

Recâştigându-şi de acum stăpânirea de sine. Hikmet Bey a zâmbit răutăcios.

— Te referi la Palatul Maiestăţii Sale califul?

— Mai e vreun alt ramolit în oraşul ăsta care să aibă un palat, cel puţin unul la fel de mare ca al lui?

— Poţi să-l vezi de aici într-o zi senină, dar nu astăzi.

Remarci insignifiante auzite doar în spatele uşilor închise ale reuniunilor de familie, mici certuri fără consecinţe, înţepături prieteneşti, un interes nemărturisit, dar vizibil, un ataşament profund, cu rădăcini adânci, ghicit în tonul unui cuvânt, glumele agreabile ale doamnelor de onoare, toate acestea alinau cât de cât tristeţea de acum înscrisă pentru totdeauna în firea lui Hikmet Bey, făcând loc în sufletul lui pentru veselie, fie ea şi trecătoare, şi transformându-l rând pe rând într-un tânăr seducător parizian, un gentleman spiritual, un copil răsfăţat, un fiu arogant de paşă priceput să pronunţe fraze amuzante într-o

franceză mereu proaspătă şi sprintenă ca o amintire de neuitat din copilărie şi care, spre deosebire de otomana sa demnă şi serioasă, era marcată de o frivolitate de tânăr liber. Această sporovăială o încânta pe Mihrişah Sultan, încurajând-o să creadă că Hikmet Bey „începuse să o uite pe femeia aia” şi, prin urmare, se putea vindeca, în timp ce, dimpotrivă, o întrista pe Rukiye care cel mai mult îi iubea suferința. Cât despre damele de onoare, pline de ardoare tinerească, se distrau de minune.

Când s-a anunțat că masa e gata. Hikmet Bey se întreținea cu domnişoarele, vorbind despre Paris, se punea la curent cu ultimele ştiri din acest oraş pe care îl adora, ironiza cu blândețe ignoranța pe care o trădau întrebările lor despre Istanbul, povestea cu aluzii tot felul de istorii amuzante despre un paşă sau altul, făcându-le să râdă cu lacrimi. Alteori le vorbea despre o crimă misterioasă, despre duhurile care hoinăreau noaptea pe străzile oraşului, despre legenda potrivit căreia Profetul ar fi zburat pe deasupra Istanbulului în timpul asediului său de către sultanul Mehmet Cuceritorul şi zâmbea văzându-le cum fac ochii mari, pline de uimire.

În timpul acestor conversații, oriunde s-ar fi găsit în salon, domnişoara de Laurens, una dintre cele mai atrăgătoare tinere din grup, reuşise mereu să se aşeze lângă Hikmet Bey care, sub efectul amețitor al parfumului ei de iasomie, avea impresia că-i simte fizic căldura trupului şi se simțea cuprins de o tulburare nedesluşită.

Prânzul a fost un adevărat festin otoman, compus din fel de fel de arome, texturi şi culori din bucătăria armeană, greacă, arabă, kurdă şi turcă şi a reprezentat o aventură gustativă pentru papilele franceze, într-atât încât la fiecare fel de mâncare nou servit domnişoarele scoteau exclamații puternice şi strigăte de uimire. Au fost pe masă pui cerchez, pilaf cu smântână, feluri rumenite în ulei şi învelite în

crustă aurie, miel înăbuşit condimentat cu oregano, şerbeturi, dulciuri cu fistic şi migdale, toate însoțite de vinuri fine, care au adăugat o notă de gust franțuzesc savorii otomane a bucatelor. Conversația s-a desfăşurat în întregime în franceză şi i-a amintit lui Hikmet Bey de anii tinereții sale, dar şi de dragostea pe care Mehpare Hanım o avea pentru această limbă melodioasă.

La un moment dat. Hikmet Bey s-a întors către mama lui:

— Ştii că cea mai mică aluzie la Paris mă emoționează profund, mă încântă şi mă face să-mi uit toate grijile?

Rukiye, care părea agasată de veselia din jur, i-a spus atunci cu țâfnă:

— Dar nu vii niciodată la Paris!

Mihrişah Sultan a zâmbit cu aerul acela de ironie rece care-i stătea în obicei.

— Poate că nu vrea să-şi uite suferințele.

Aplecându-se uşor spre vecinul ei, cu un gest de intimitate care îi separa de ceilalți oaspeți, domnişoara de Laurens, care reuşise din nou să se aşeze lângă Hikmet Bey, i-a şoptit la ureche:

— Chiar sunteți atât de ataşat de suferințele dumneavoastră?

Stânjenit de acest semn de interes care i se arăta de față cu toată lumea. Hikmet Bey a clătinat din cap.

— Credeți-mă, domnişoară, nu sunt deloc ataşat de suferințele mele, mi le cunosc prea bine ca să fiu... Nu-i dați atenție mamei, îi place să-şi bată joc de mine sau, mai precis, de toți bărbații în general. De altfel, nu mai am nicio suferință de care să mă ataşez.

De data aceasta, tânăra a părut cu adevărat surprinsă:

— Ați fost ataşat de vreuna înainte?

— Se întâmplă uneori ca suferința să pară inseparabilă de cel care o provoacă, iar atunci să te desprinzi de ea ar

însemna să renunți şi la acea persoană... În fine, dacă aş vorbi despre suferință cu o tânără ca dumneavoastră, aş risca să vă plictisesc şi, să spun drept, e un risc pe care nu sunt absolut deloc pregătit să mi-l asum... Să lăsăm asta deoparte, spuneți- mi mai bine dacă v-a plăcut bucătăria noastră.

După ce l-a fixat pe Hikmet Bey cu privirea preț de o clipă fugară, suficient totuşi pentru a-i spune că înțelesese cuvintele lui, domnişoara de Laurens a dat din cap de parcă ar fi vrut să schimbe subiectul şi a zâmbit.

— Nu am gustat niciodată în viața mea mâncăruri mai delicioase, dar cu aşa un răsfăț, peste o lună o să vă pomeniți că vrem să intrăm şi noi în harem.

Apoi, la fel ca toate franțuzoaicele pe care Hikmet Bey le cunoscuse vreodată, ea a pus inevitabila întrebare, pe un ton vag provocator:

— Dumneavoastră aveți harem?

— Nu.

— De ce nu?

— Nu am găsit unul pe placul meu.

Preț de câteva secunde, domnişoara de Laurens a şovăit, neştiind cum să ia aceste vorbe, şi pe loc s-a încruntat.

— Glumiți.

Hikmet Bey a izbucnit în râs.

— Da.

— Nu vă este ruşine, domnule Hikmet, să profitați de ignoranța mea ca să vă bateți joc de mine?

— Doar vă tachinez, atâta tot. Nu, chiar nu dispun de un harem precum vă imaginați, doar sultanul sau poate câțiva viziri au aşa ceva. Nu le este dat tuturor să aibă de-a face cu atâtea femei deodată.

Domnişoara de Laurens a continuat pe acelaşi ton provocator:

— V-ar fi plăcut să dispuneți de unul?

— Uneori... Dar dumneavoastră... v-ar fi plăcut să trăiţi într-un harem?

Tânăra a răspuns imitând vocea interlocutorului ei:

— Uneori.

Prânzul a continuat potrivit dorinţelor lui Mihrişah Sultan, ca un zaiafet vesel şi plin de viaţă, în care fiul ei şi-a regăsit personalitatea de odinioară. Într-o franceză care pe parcursul mesei a devenit din ce în ce mai sclipitoare. Hikmet Bey, care părea foarte dornic să vorbească, şi-a desfătat oaspeţii cu istorioare hazlii, a răspuns la toate curiozităţile lor, bucurându-se din plin de plăcerea şi încrederea în sine pe care le simte un bărbat când face femeile să râdă, i-a făcut curte domnişoarei de Laurens stârnind gelozia tovarăşelor ei, şi-a încântat mama cu vocea lui veselă şi cu starea lui de bine, a iritat-o puţin pe Rukiye prin frivolitatea purtărilor sale şi, după cafea, privind norii care se adunau pe cer, a anunţat că e timpul să plece.

— Cu permisiunea ta, mamă, aş vrea să plec înainte să se strice vremea.

A refuzat politicos invitaţia lui Mihrişah Sultan de a petrece noaptea la *yalı*, a sărutat-o cu drag pe Rukiye şi şi-a luat rămas-bun de la tinerele domnişoare, nu fără a promite că le va revedea curând. Domnişoarei de Laurens, care i-a spus „Sper că de acum înainte vă veţi vizita des mama”, i-a răspuns râzând: „O să puteţi vedea şi singură cât de ataşat sunt de ea”, apoi, sărutându-i cu recunoştinţă mâna lui Mihrişah Sultan, a plecat cu inima uşoară.

Când vaporul care îl aştepta la doc l-a lăsat pe malul celălalt, s-a urcat în trăsură şi s-a ghemuit într-un colţ. Ca o umbră care se micşorează când se îndepărtează de o flacără, pe măsură ce el se îndepărta de yalı-ul mamei sale, de măreţia ei, de dragostea lui Rukiye, de interesul pe care i-l arăta domnişoara de Laurens, de râsetele măgulitoare ale damelor de onoare, tinereţea şi încrederea din sufletul lui au

început să se stingă; se întorcea la singurătatea, rănile sufleteşti, disperarea şi neputinţa lui.

Trecutul nu îi dădea deloc pace, iar viitorul i se părea inaccesibil. Omul durerilor trecute era cu mult în urma lui; cât despre viitor, îşi pierduse orice atracţie şi chiar şi în această scurtă călătorie la bordul vaporului era lipsit de orice promisiune.

A intrat în casa din Nişantaşı cu paşi grei. Toţi cei din casă erau în pat şi, în afară de câteva lămpi cu ulei aşezate la picioarele scărilor, toate luminile fuseseră stinse. Imensa reşedinţă părea abandonată, „ca moartă”, cu expresia lui Hikmet Bey. Cuprins de spaimă în faţa întunericului care domnea acolo, l-a mustrat aproape cu mânie pe intendentul care îi deschisese uşa.

— Aprinde din nou toate luminile, ce-i cu întunericul ăsta, zici că eşti într-un mormânt, neapărat de acum înainte casa să rămână luminată întreaga noapte.

Neputând să răspundă: „Dar noi mereu am stins luminile noaptea”, omul, asumându-şi vina cu acea supunere dezolantă a subalternilor, s-a mulţumit să murmure „Cum porunciţi” şi, adoptând acelaşi ton iritat ca al stăpânului său, i-a trezit cu strigăte puternice pe toţi servitorii şi i-a pus să reaprindă una după alta toate lămpile din casă.

Când, urcând scările. Hikmet Bey a observat că servitorii să grăbiseră să-i îndeplinească voia, vorbind între ei cu glas scăzut, şi că locuinţa devenise dintr-odată scena unei activităţi febrile, pe chip i s-a întins un zâmbet răutăcios, prea puţin potrivit cu starea sa de spirit. Să vadă că oamenii erau tulburaţi în aşa hal de simpla lui cerere, dându-se de ceasul morţii pentru o poruncă la urma urmei destul de stupidă l-a amuzat mult şi, deşi îi era ruşine că-i trezise pe toţi şi-i pusese la treabă în toiul nopţii, l-a făcut se simtă ca un copil poznaş.

Până să ajungă în pragul odăii sale, dăduse deja uitării această mică distracție şi s-a apucat din nou să mediteze la dureroasa lui neputință de a stabili o nouă punte între trecut şi viitor, întrebându-se dacă nu cumva îi era hărăzit ca fiecare nouă speranță să facă din el un om şi mai îngrijorat, mai trist.

A deschis uşa şi a intrat.

Soba mare de teracotă din mijlocul încăperii vaste răspândea o căldură blândă şi, întrucât era întuneric, lucirea roşiatică a jarului se reflecta prin grătarul ornamentat sub forma unui dreptunghi subțire care aducea cu o gură şi care făcea ca soba, cu contururile ei rotunjite, să pară o ființă desprinsă din basme.

Chiar alături, îmbrăcată în rochia ei strâmtă, de mătase azurie, care îi ajungea până la călcâie, stătea Hediye, în picioare. Probabil îl auzise venind. Se uita atent la Hikmet Bey şi privirea ei trăda o îngrijorare stranie, un sentiment care nu suferea amânare. Ca de obicei, l-a cercetat din cap până în picioare, dorind să se asigure dintr-o singură ochire că s-a întors teafăr şi nevătămat, că nu şi-a pierdut un picior sau un braț, că nu a fost rănit. Când s-a convins că stăpânul ei este sănătos, a schițat un zâmbet, dar imediat şi l-a reprimat. Cu intuiția surprinzătoare pe care o au femeile în privința bărbaților la care țin. Hediye înțelesese. Dumnezeu ştie cum, că Hikmet Bey era iritat.

Licărirea flăcărilor roşiatice care se strecura prin uşița sobei îi lumina poalele rochiei, creând chiar deasupra papucilor ei albi din piele de căprioară un nimb movuliu, unde roşul şi albastrul se împreunau într-un amestec sclipitor, dar, fără să se oprească aici, urma pliurile strălucitoare ale rochiei pentru a ajunge, printr-o ondulare misterioasă, la sânii lui Hediye. Aceasta se legăna în întunericul încăperii ca o limbă de foc desprinsă din jăratic, dezvăluind ochiului un contrast ciudat între paloarea abia

vizibilă a chipului şi trupul care părea că pluteşte sub efectul jocurilor de lumină.

Pentru o clipă fugară. Hikmet Bey a contemplat surprins aceste ondulați! luminoase; părea să redescopere frumusețea lui Hediye în mijlocul acestei încăperi întunecate, care era totuşi departe de a o scoate în evidență. Dacă ar fi văzut-o, ca de obicei, în plină zi, fără îndoială că ar fi fost mai puțin impresionat. Această tânără care mereu căuta să treacă neobservată, care se purta de parcă ar fi fost lipsită de identitate, de personalitate, de parcă nici măcar n-ar fi existat, făcându-şi astfel frumusețea aproape nevăzută, recăpătase în ochii lui Hikmet Bey adevăratele calități ale ființei sale, dezvăluind în întuneric o frumusețe pe care ziua i-o ascunsese.

Când Hediye a înaintat spre el, strălucirea rochiei sale albastre s-a estompat şi trupul ei părea să fi dispărut în întuneric, scoțându-i cu atât mai mult în evidență umbra palidă a feței.

S-a apropiat de Hikmet Bey şi i-a atins uşor brațul.

— Luați loc, domnule.

Hikmet Bey s-a aşezat pe marginea patului.

Hediye a îngenuncheat şi i-a scos pantofii, apoi, în felul ei obişnuit, l-a dezbrăcat.

— V-a fost frig, domnule. Dați-mi voie să vă fac un masaj cu apă de lavandă.

În fața încuviințării tăcute al lui Hikmet Bey, ea a luat un flacon pregătit anume şi a turnat apă de lavandă într-o cupă de argint; părea că o ceață de lavandă se împrăştie dinspre linia roşiatică din josul sobei. În acelaşi timp în care această lucire roşiatică se strecura pe sub pleoapele pe jumătate închise ale lui Hikmet Bey, parfumul îi pătrundea treptat în tot trupul, purtându-l către un univers nevăzut, necunoscut, a cărui frumusețe senină o întrezărea totuşi.

— Vreți să aprind lămpile, domnule?

— Nu, mulțumesc, e bine aşa.

Hediye a început să-i maseze încheieturile lui Hikmet Bey, care a tresărit la atingerea apei reci. Apoi i-a masat brațele şi umerii. Îl întinsese pe Hikmet Bey în mijlocul patului şi îngenunchease desculță lângă el; rochia lungă, albastră i se ridica la anumite mişcări, lăsându-i uneori pulpele la vedere. Stătea în stânga lui Hikmet Bey şi, în loc să-şi schimbe locul pentru a-i masa umărul drept, se aplecase în față, trecându-şi uşor sânii peste fața lui Hikmet Bey.

De parcă într-adevăr n-ar fi urmărit nici unul, nici altul decât masarea umerilor lui Hikmet Bey la această oră târzie din noapte, amândoi şi-au jucat rolurile cu toată seriozitatea, dând dovadă de o stăpânire de sine desăvârşită. Hikmet Bey o învățase pe Hediye că a face dragoste înseamnă şi un fel de joc şi îi arătase cum să găsească plăcere în jocurile erotice. Erau angajați acum în nişte roluri pe care le cunoşteau bine şi simțeau că dorința lor creste pe măsură ce jocul continuă, dar, în acelaşi timp, dintr-o încăpățânare secretă, îşi înfrânau elanul aşteptându-l pe celălalt să renunțe primul. Ştiau din experiență că răbdarea în dragoste îi răsplăteşte din plin pe cei care învață să-şi întârzie plăcerea.

Asediat de mâini care îi masau umerii, de sâni care îi atingeau uşor fața, de picioare a căror fermitate o simțea cu vârful degetelor sub țesătura de mătase, cufundat într-o penumbră cu parfum de lavandă, cuprins de o dorință care creştea neîncetat. Hikmet Bey nu era în măsură să câştige această întrecere împotriva unei femei care fusese educată să se stăpânească şi să-şi strunească simțurile. Asta o ştiau bine amândoi.

Hediye savura plăcerea de a trece de la starea de sclavă la cea de amantă cuceritoare, în timp ce Hikmet Bey, renunțând la statutul său de stăpân puternic şi hotărât, se

lăsa să alunece cu încântare într-un abandon total. Amândoi erau conştient! de influenta luminii şi a timpului asupra personalităţii lor. Hediye era mulţumită să se îndrepte către o putere care îi lipsea atât de mult, iar Hikmet Bey era dornic să se întoarcă la o stare de robie ale cărei delicii le cunoştea prea bine. Niciunul dintre ei n-ar fi putut spune cât a durat acest joc, dar în cele din urmă Hikmet Bey a apucat-o pe Hediye de talie şi a tras-o spre el.

Se străduia să-i desfacă bumbii rochiei cu degete nerăbdătoare, fără să reuşească. Văzând eforturile zadarnice ale lui Hikmet Bey, cu un zâmbet amuzat care a trecut neobservat în întuneric. Hediye a decis să-şi desfacă rapid bretelele rochiei. Atunci, au simţit până în adâncul fiinţei căldura atingerii dintre două trupuri, unică, îmbătătoare, care face ca totul în afara ei să pară rece şi străin.

Licărirea roşiatică desenată de uşiţa sobei cădea acum pe piciorul patului şi, devenind tot mai slabă pe măsură ce se răspândea, urma pliurile rochiei de mătase a lui Hediye, care zăcea ghem la picioarele lor, colorând într-un roşu stins cearşafurile albe pe care era întins Hikmet Bey. Sub efectul acestei lumini palide, trupul lui Hediye, asemănător unui peşte argintiu, căpăta o sclipire aparte, care îl lăsa pe stăpânul ei complet în umbră.

Când şi-a apropiat faţa de cea a lui Hikmet Bey, părul lung al lui Hediye s-a revărsat peste pernă ca o cascadă neagră, înghiţindu-le amândurora fetele sub voalul ondulat al pletelor ei catifelate şi strălucitoare. Hediye şi- a lipit buzele de gura lui, aşa cum învăţase de la Hikmet Bey; şovăise la început, încercând chiar să se îndepărteze o dată sau de două ori, pentru că nu ştia să sărute în felul acesta. „La urma urmei, câţi otomani ştiau cu adevărat să sărute în vremea aceea?”, avea să-i spună Hikmet Bey mai târziu lui Osman. Apoi, descoperind gustul acestui joc îndrăzneţ pe care nu-l îngăduie nicio altă parte a trupului, a început să-i

placă să gâdile buzele lui Hikmet Bey cu limba, să le muşte, să le soarbă ca pe un frumos fruct parfumat. Au început să se sărute cu pasiune, îndelung, savurând senzaţia rafinată de a fi concentraţi trup şi suflet în buze. Sărutările acestea îi înnebuneau de dorinţă. Peste ani. Hikmet Bey a recunoscut că nu a simţit niciodată atât de multă plăcere să sărute o femeie, nici măcar când o săruta pe Mehpare Hanım; nicio femeie nu reuşise în aşa măsură să-şi pună în buze toată pasiunea şi dorinţa care-i înfierbânta trupul.

Să simtă fiecare parte a corpului unei femei pe buzele ei îl aţâţa pe Hikmet Bey în cel mai înalt grad, conducându-l într-o aventură aproape atemporală, eliberându-l de greutatea existenţei sale şi, mai presus de orice, punându-l la adăpost de realitate. Hikmet Bey a înlănţuit trupul lui Hediye şi, lipindu-l de el, a murmurat într-o izbucnire de recunoştinţă:

— Nu am nicio altă realitate în afară de tine. Hediye.

Deşi spuse într-un moment de emoţie intensă, aceste vorbe nu erau prefăcute şi au rămas întipărite pentru totdeauna în memoria lui Hediye. Niciun cadou făcut de acest bărbat căruia nu ezitase să-i dăruiască trupul, sufletul şi întreaga ei fiinţă nu-i provocase vreodată o asemenea bucurie. În acea noapte, chiar în patul acela, ea a devenit cu adevărat conştientă de locul special pe care îl ocupa în viaţa lui Hikmet Bey.

Întinzându-şi buzele spre urechea lui Hikmet Bey, ea a scos un geamăt a cărui semnificaţie doar cine ar fi fost de faţă ar fi putut-o înţelege:

— Ah, Hikmet Bey...

Asta a fost tot ce a zis; a avea îndrăzneala de a pronunţa numele stăpânului său în asemenea împrejurări nu însemna nimic mai mult sau mai puţin decât să-i facă o mare declaraţie de dragoste într-o limbă specială, una numai a lor.

Şi astfel, prin sărutări prelungi şi vorbe scurte, au inventat în clipa aceea o relație de dragoste destinată exclusiv momentelor lor de intimitate, pe care aveau s-o dea uitării în toate celelalte împrejurări ale vieții lor.

În timp ce făceau dragoste cuprinşi de o patimă nebună în întunericul roşiatic al unui dormitor, într-o noapte viscolită de iarnă, niciunul nu ştia că la acea oră un bărbat punea la cale un asasinat care avea să zdruncine imperiul din temelii şi că viața lor urma să fie dată peste cap de două focuri trase a doua zi dimineață.

X

Nici morții nu ştiau totul, ba mai mult, potrivit lui Osman, chiar încercau să-şi rescrie povestea vieții după placul lor, ascunzând anumite aspecte ale realității. Se arătaseră surprinzător de scumpi la vorbă în privința eliminării lui Hasan Fehmi Bey, redactorul-şef al cotidianului *Serbest*[14] *î,* a cărui asasinare pe Podul Galata de către un ucigaş misterios avea să declanşeze o revoltă uriaşă, decisivă pentru viitorul Imperiului Otoman, şi juraseră că nu ştiau nimic despre această afacere. Doar Ragıp Bey declarase cu obişnuita lui franchețe: „Au avut grijă să țină ascunse toate informațiile în legătură cu acest asasinat, dar am aflat de la prieteni că jurnalistul ar fi fost ucis de Abdülkadir Bey, deşi n-aş putea să spun cu certitudine”. Totuşi, din tonul vocii lui se putea ghici că credea asta şi, în plus, că nu-i plăcea prea mult acest om care era considerat unul dintre cei mai abili țintaşi dintre unionist!. La fel ca toți morții săi. Osman era convins că Cevat Bey, membru de seamă al comitetului central al

[14] În traducere, „Libertate”.

organizației, deținea informații în privința asta, dar acesta din urmă negase, spunând: „La momentul respectiv mă aflam la Berlin, unde mă dusesem pentru o întrevedere cu Enver Bey”.

Într-adevăr, cei doi unioniști aflaseră de asasinat în timpul unui bal somptuos dat la Palatul imperial, bal pe care Enver Bey încercase toată viața să-l uite și pe care, dimpotrivă, Cevat Bey îl păstrase printre amintirile sale ca pe un hohot de râs de neuitat, a cărui simplă pomenire era suficientă pentru a-i lumina fața.

Mii de picături de lumină curgeau din imensele candelabre de cristal și se revărsau în reflexe aurii ca niște cascade peste pietricele de culoarea chihlimbarului, creându-le oaspeților senzația că sunt scufundați într-o baie de lumină. În uniformele lor cu fireturi, cu pieptul acoperit de medalii, ofițerii gărzii imperiale se plimbau prin acest ocean de lumină și discutau cu doamne frumoase cu pielea catifelată, înveșmântate în rochii lungi și albe, care se mișcau cu ușurință și gratie. În aer pluteau sute de parfumuri felurite care dădeau acestei explozii de culori și lumini un farmec foarte feminin, a cărui amintire avea să rămână pentru totdeauna întipărită în memoria lui Cevat Bey. Uimit de splendoarea și strălucirea serii, era atât de îmbătat, de impregnat de această atmosferă înmiresmată, încât a căutat după aceea în fiecare femeie acest amestec de parfumuri pe care niciuna nu i-l putea oferi singură, expunându-se astfel la dureroasa experiență a eșecului, specifică aproape tuturor lucrurilor pe care le-a întreprins în viața lui.

În timp ce orchestra se pregătea să cânte, Cevat Bey și Enver Bey încercau să discute într-un colț al salonului, dar, din cauza diplomaților și a ofițerilor germani care îl tratau pe cel din urmă cu atenția cuvenită unui prinț, întrerupându-i adesea cu cuvinte de laudă la adresa acestui

tânăr ofițer taciturn, nu reușeau să vorbească în liniște. Enver Bey era atât de flatat de respectul și considerația de care avea parte, încât îi era greu să urmărească ce îi spune tovarășul său. În clipa în care Cevat Bey, puțin cam obosit, se apucase să-i caute din priviri pe ceilalți tovarăși ai săi împrăștiați prin imensul salon, un majordom se apropiase și, salutându-l ceremonios pe Enver Bey, îi spusese coborând vocea de parcă ar fi vrut să rostească un secret:

— Alteța Sa prințesa așteaptă pe Excelența Voastră în apartamentele sale private.

Surprins, Enver Bey nu s-a putut abține să roșească. S-a întors imediat către Cevat Bey și, văzând în ochii lui că era la fel de surprins ca și el, a dat din cap și apoi, fără să scoată un cuvânt, a plecat după majordom. Deloc stânjenit de statura lui mică, înainta prin mulțime ținându-se drept ca o lumânare și arăta mai mult ca un comandant care pleacă la luptă decât ca un bărbat care se duce să întâlnească o femeie.

Rămas singur, Cevat Bey care, în uniforma lui gri și cu fesul roșu, se simțea străin de această atmosferă luminoasă în care toți se mișcau cu mare ușurință de parcă ar fi făcut și ei parte din lumină, s-a postat lângă o coloană, din ce în ce mai stânjenit. Neîndrăznind să-și mărturisească fascinația pe care o exercita asupra lui această mulțime sclipitoare, acordurile muzicii care tocmai începuse, frumusețea femeilor sau uniformele militare, a început să privească atent oamenii cu un vag sentiment de dispreț față de acești străini care, pe de altă parte, nu încetau să-i stârnească admirația. Nereușind să se destindă, și-a lipit involuntar călcâiele și și-a încrucișat la spate mâinile care îl încurcau, de parcă se pregătea să inspecteze un regiment. Înțelegând că, în mod limpede, nu aparținea acestei lumi care îi trecea prin fața ochilor și că nu îi va aparține niciodată, el presimțea, în plus, că nici țara lui nu va putea

ajunge vreodată la acest nivel de bogăție, de fast, de putere palpabil chiar şi în distracţiile oamenilor şi simțea cum se ridică în el o furie pe care nu ştia spre ce s-o îndrepte.

În timp ce făcea aceste reflecţii, se gândea la Enver Bey. Ca şi ceilalți camarazi ai săi, era conştient că prințesa, care era şi nepoata împăratului Germaniei, avea o slăbiciune pentru Enver Bey şi îl curta, dar că, din cauza concepției lui morale rigide, el îi respingea toate avansurile. Cevat Bey se întreba acum ce se întâmpla acolo sus.

Nu a durat mult până să afle. Vreo zece minute mai târziu, Enver Bey a reapărut, cu chipul de-a dreptul răvăşit. Era încruntat şi părea abătut.

Cevat Bey nu îndrăznea să-l întrebe; indispoziția lui Enver Bey şi propria sa educație îl împiedicau să se intereseze de viața privată a altora. În timp ce se îndreptau spre ieşire, li sau alăturat şi ceilalți camarazi împrăştiați prin salon. Au trecut prin mulțimea de invitați, salutându-i cu o uşoară mişcare din cap şi prefăcându-se că nu aud şuşotelile care le însoțeau plecarea. Trecând de uşă, au ajuns pe un coridor lung pavat cu marmură care ducea la o scară largă pe treptele căreia o femeie frumoasă, cu decolteu adânc, cu degetul îndreptat spre Enver Bey, a strigat către Necdet Bey, diplomat la ambasada otomană:

— Ăsta nu-i bărbat, e marionetă, o marionetă!

Salutând-o cu o mişcare din cap pe prințesa a cărei voce reverbera pe coridoare, au trecut prin fața ei în pas cadențat, ca de paradă. Multă vreme nu au reuşit să descopere ce o supărase atât de mult pe prințesă; abia mult mai târziu, din zvonurile răspândite din gură în gură au aflat ce s-a întâmplat cu adevărat.

Văzând că nu era chip să-l cucerească pe Enver Bey în mijlocul tuturor, prințesa hotărâse în cele din urmă să rezolve această problemă față în față, în apartamentele ei. Acolo, l-a primit pe tânărul ofițer întinsă pe o canapea,

îmbrăcată doar într-o cămaşă de noapte care îi scotea în evidenţă picioarele şi o bună parte din piept.

Stând în picioare în faţa ei fără să spună nimic, Enver Bey a aşteptat ca prinţesa să vorbească.

În faţa tăcerii stăruitoare a ofiţerului turc, prinţesa a fost nevoită să vorbească ea:

— Îmi plăceţi mult, Enver Bey.

La aceste cuvinte, Enver Bey a luat poziţie de drepţi şi, după ce a salutat-o pe prinţesă pocnind din călcâie, a părăsit imediat încăperea, spre marea consternare a tinerei, care s-a înfuriat la culme. Ambasadorul otoman a trebuit să le explice autorităţilor germane că acest comportament ţinea de o tradiţie naţională, nu de lipsa de respect faţă de familia imperială şi a făcut mari sforţări să evite răcirea relaţiilor dintre cele două ţări.

Ajunşi la porţile Palatului, l-au întâlnit pe Hulusi Bey, unul dintre aghiotanţii lui Enver Bey, care le-a ieşit în întâmpinare cu răsuflarea tăiată.

Tânărul locotenent a fost cel care le-a dat vestea:

— Astăzi a fost asasinat Hasan Fehmi Bey, redactorul-şef al gazetei *Serbestî.*

Enver Bey se abţinuse de la orice comentariu; doar unul dintre prietenii săi, Cevat

Bey nu şi-a dat seama care, exclamase:

— A meritat-o.

În clipa aceea, niciunul dintre ei nu şi-ar fi putut imagina consecinţele acestei fapte. Unii se bucuraseră făţiş de moartea acestui jurnalist cunoscut pentru articolele sale virulente la adresa unioniştilor, alţii preferaseră să-şi ascundă satisfacţia. Cât despre Enver Bey, el nu a fost deloc surprins, dând chiar impresia că ştia dinainte.

După plecarea de la Palat, s-au dus toţi împreună în apartamentul rezervat comandantului Enver Bey, care se bucura, atât din partea germanilor, cât şi a responsabililor

de la ambasadă, de o mare considerație, mult peste cea care i se arăta de obicei unui simplu ataşat militar. Venit la Berlin pentru a-l convinge pe Enver Bey să se întoarcă la Istanbul, Cevat Bey a început să le explice situația în detaliu ofițerilor din jurul său.

— Se pare că am făcut o greşeală gravă trimițându-ne în străinătate cei mai valoroşi camarazi. Am crezut că, desemnându-i pe Enver Bey la Berlin, pe Fethi Bey la Paris, pe Hafız Ismail Hakkı Bey la Viena sau pe Ali Fuat Bey la Roma, am aranjat totul, de parcă țara nu mai avea nevoie de ei, iar acum plătim prețul. Mişcările reacționare capătă avânt la Poarta Fericirii. Un țăcănit pe nume Derviş Vahdeti a întemeiat Comitetul Uniunii Islamice şi, cu toate că armatei îi este oficial interzis să se implice în politică, regimentul 50 din Istanbul si-a anunțat aderarea în bloc la această organizație. Studenții din madrase se opun deciziei Ministerului de Război de a-i supune unui examen înainte de a-i scuti de serviciul militar şi incită soldații spunând că este o ofensă la adresa islamului.

Naci Bey i-a întors vorba lui Cevat Bey de parcă acesta i-ar fi susținut pe studenți:

— Lasă-i pe neisprăviții ăia, Cevat Bey, oamenii ăştia nu au nimic de-a face cu religia, sunt nişte bufoni care nici nu ştiu să scrie şi să citească. Cum te aştepți ca analfabeții ăştia să citească Coranul şi să îndrume comunitatea? o şleahtă de derbedei care s-au refugiat în madrase ca să scape de serviciul militar.

Deşi iritat de izbucnirea tovarăşului său, Cevat Bey nu a lăsat să se vadă.

— Ştiu bine asta, Naci Bey, din moment ce am făcut parte din delegația care a cerut să se adopte tocmai această hotărâre. Nu fac decât să vă explic situația, să vă arăt că madrasele sunt în frământare, că studenții stârnesc soldații. Acestor studenți li s-au alăturat şi ofițeri care nu au absolvit

Şcoala de Război, dar care au fost promovați pe merit. Când zvonurile despre excluderea lor din armată au început să ia amploare, au început să stârnească în secret nemulțumirea celor din jur. Ei îi asmut pe soldați împotriva ofițerilor cu studii, denunțându-ne drept nişte francmasoni nelegiuiți.

În general nu foarte vorbăreț, Enver Bey a intervenit cu vocea lui sacadată:

— Există ofițeri promovați fără studii militare în armata germană?

— Nu, Enver Bey. Eu nu militez ca noi să avem astfel de ofițeri, dar este un fapt că mai mult de o treime dintre ofițerii noştri sunt aşa şi, dacă s-ar revolta, ar fi teribil de greu să-i stăpânim. Şi, de parcă lucrurile nu stăteau şi aşa suficient de prost, ofițerii noştri tineri şi-au pierdut orice autoritate asupra oamenilor lor. După proclamarea Constituției, cei mai mulți au început să-şi neglijeze îndatoririle şi în special cei staționați la Istanbul s-au lăsat ademeniți de viața de noapte din Beyoğlu. Soldați! sunt aproape în întregime sub controlul ofițerilor promovați pe merit şi al subofițerilor fără şcoală. Cât despre generali, care nu se implică în nimic, ei sunt gata să întoarcă foaia în orice moment. Cu alte cuvinte, prieteni, armata pare abandonată în voia sorții. Poarta Fericirii e în fierbere, motiv pentru care este de cea mai mare importanță ca Enver Bey şi ceilalți camarazi să se întoarcă în tară fără întârziere şi să ia frâiele în mâini până nu va fi prea târziu.

Aşa cum se întâmplă de obicei atunci când expresia „va fi prea târziu” scapă de pe buzele cuiva, era deja prea târziu, dar, după cum Cevat Bey i-a mărturisit mai târziu lui Osman, în mod straniu, păreau mulțumiți de situație. Această întârziere urma să provoace moartea unui număr mare de oameni şi să lase o pată sângeroasă în istoria țării, deschizând unioniştilor calea către puterea mult dorită şi permițând tânărului ofițer pe care prințesa germană îl

făcuse marionetă să treacă prin istorie ca o stea căzătoare condamnată la propria distrugere.

După ce a obținut de la Enver Bey promisiunea că se va întoarce la Istanbul dacă situația se înrăutățeşte, Cevat Bey a părăsit Berlinul două zile mai târziu, pregătindu-se pentru o demonstrație uriaşă, o înmormântare, o avanpremieră a apocalipsei.

Valul de ură stârnit de uciderea unui jurnalist într-un oraş obişnuit cu moartea, cu asasinatele şi atentatele era el însuşi un semn că suferința şi furia mergeau mult mai adânc. Pentru ca liniştea să revină în rândul populației revoltate, era nevoie de un şir nesfârşit de crime şi de multă vărsare de sânge. Viitorul promitea să fie întunecat.

În ziua înmormântării, Piața Sultanahmet era ca un monstru cu sute de mii de capete al cărui corp rămânea nevăzut în timp ce muşchii tremurând de mânie, încordați de furie şi însetați de răzbunare vibrau peste tot, în aer, pe pământ şi chiar pe marea care înconjura oraşul. Acest freamăt, această convulsie ciudată care se răspândea din piață nu părea ceva omenesc şi aducea mai degrabă cu un cutremur care brăzda oraşul cu colții lui, gata să iasă din adâncuri ca să distrugă totul în cale, un vârcolac amenințător ieşit din focul ce ardea în măruntaiele pământului.

În această zi de martie, când frigul se mai domolise şi începuse să se simtă în aer parfumul primăverii, din mulțimea adunată în Piața Sultanahmet se ridica un abur de căldură umană, de transpirație amestecată cu miros de piele netăbăcită, de pânză năclăită şi de stofă murdară.

Înfăşurat într-un giulgiu verde şi purtat pe brațe de mulțimea care se unduia în ritmul rugilor către Dumnezeu, sicriul era ca o cutie funestă în care era închis sufletul unui întreg oraş ce avea să fie băgat în pământ şi îngropat în acelaşi timp cu un opozant politic, lăsând în urma sa o furie

animalică, o masă de muşchi necontrolați mânați de dorința de distrugere. În mai multe locuri din oraş, diferite persoane au crezut că pot conduce această mulțime necontrolată, sperând să o supună după propria lor voință, dar s-au înşelat amarnic. În ciuda mârâitului mânios care cuprinsese întreg oraşul, oamenii fără căpătâi, cu găuri în tălpi, cu bluze cârpite, cu fețe îngălbenite şi nebărbierite, cărora li se vedeau oasele prin piele sub tunicile negre şi soioase tocite până la urzeală şi care se țineau după mullahii cu pumnale în brâu, aveau priviri în care se citeau mai presus de toate foamea, neputința şi un fel de spaimă, de nehotărâre proprie celor care nu ştiu ce le va aduce ziua de mâine. Ar fi putut la fel de bine s-o ia la fugă sau, dimpotrivă, să treacă la asalt în orice moment. Era în şovăiala lor ceva mult mai tulburător decât înfățişarea mândră şi sigură a mullahilor care deschideau calea, într-atât încât spectatorii cortegiului funerar căutau un loc în care să se ascundă, simțind că o masă de oameni indecişi e mult mai periculoasă decât o mulțime hotărâtă.

În ziua aceea, ceremonia religioasă s-a încheiat nu atât cu o rugăciune pentru iertarea de păcate a tânărului decedat, cât cu un strigăt de ajutor adresat lui Dumnezeu de o mulțime dezorientată căreia îi vine greu să-şi stăpânească mânia.

După ce rămăşițele jurnalistului au fost scoase din sicriu, coborâte în mormânt învelite în lințoliul său alb şi acoperite cu țărână printre rugi către Dumnezeu, mulțimea a plecat, s-a risipit pe străzi, luând cu sine furia, durerea şi frica şi împuținându-se pe măsură ce se risipea pe străzi. Era ca şi cum această masă amenințătoare care, cu câteva clipe mai devreme, ocupa piața ar fi fost înghițită de oraş, aşteptând să-şi facă din nou apariția la momentul potrivit.

Hasan Efendi s-a desprins şi el din mulțime şi s-a dus la şeicul său pentru a-i relata cele petrecute şi, în plus, pentru

a-i face cunoscut ce se va întâmpla cu siguranţă în zilele următoare. Şeicul ştia că, graţie instinctelor şi surselor misterioase de informaţii, discipolul său credincios îi va povesti în detaliu tot ce se întâmplase, şi despre care de altfel ştia totul, fără a lăsa să se vadă vreodată. Amândoi erau curioşi să ştie cum obţinuse celălalt aceste informaţii, iar această putere misterioasă le inspira deopotrivă teamă şi siguranţă.

Hasan Efendi l-a găsit pe şeic în grădina de pe malul Cornului de Aur, contemplând apa, cu o mantie aruncată peste umeri.

După ce a descris mulţimea, furia şi durerea ei, pumnalele vârâte sub centura lui Derviş Vahdeti şi a lui Said-i Kürdi, Hasan Efendi i-a dat de veste că la înmormântare au fost prezenţi mulţi subofiţeri şi ofiţeri promovaţi pe merit, lăsând la sfârşit informaţia principală:

— În câteva zile se va ridica o parte din armată, trupele care sosesc din Salonic nu vor accepta abandonarea legii Şari'a, sunt toţi hotărâţi.

Rostind aceste vorbe cu tremur în glas, Hasan Efendi părea să-l implore pe şeic să spună un cuvânt în favoarea mişcării. Şeyh Efendi ghicise ce i se cere, dar a aşteptat în tăcere ca discipolul său să termine de vorbit.

— O să ridice armele pentru a înainta pe calea lui Dumnezeu.

Şeyh Efendi a vorbit cu voce egală, fără nicio urmă de emoţie, de parcă şi-ar fi pus singur o întrebare al cărei răspuns îi scăpa.

— De când înaintăm pe calea Domnului nostru cu armele în mână?

Se uita în continuare la apele Cornului de Aur, învolburate de vânt şi pictate în mov de lumina crepusculului, părând că aşteaptă să iasă de acolo un semn sau un mesager. Fără voie, Hasan Efendi a urmărit privirea

şeicului, dar nu a văzut altceva decât spectacolul obişnuit al Cornului de Aur.

Observând iritarea stăpânului său, a luat cuvântul din nou, încercând să se distanţeze de vorbele pe care tocmai le rostise şi să se înfăţişeze numai ca interpretul fidel al celor auzite.

— Ei susţin că vor să proclame jihadul.

— Împotriva cui?

Hasan Efendi s-a însufleţit deodată:

— Împotriva ofiţerilor ghiauri şi a francmasonilor, a unioniştilor... Se pare că ofiţerii atârnă fotografii cu femei goale pe pereţi, că în Beyoğlu femeile musulmane se plimbă fără văl, că adulterul a devenit ceva la ordinea zilei, că nimeni nu mai respectă autoritatea stăpânului nostru sultanul. Maiestatea Sa califul... Împotriva tuturor acestor semne de impietate.

Unindu-şi degetele lungi şi sprijinindu-şi-le pe bărbie. Şeyh Efendi şi-a plecat capul; se simţea cum se lasă răcoarea serii.

— De ce a zămislit Dumnezeu oamenii, aceste flinte slabe şi mizerabile care nu încetează să colcăie ca nişte viermi? De ce am fost creaţi cu greşelile noastre, cu faptele noastre rele şi cu un cuget care suferă din pricina lor, cu păcatele noastre care ne împiedică în drumul spre milostenie?

Când a tăcut, Hasan Efendi s-a alarmat, crezând că şeicul aşteaptă un răspuns de la el, dar mintea lui, absorbită cu totul de insurecţia care se pregătea, nu a putut să-i ofere unul. În orice caz, şeicul şi-a reluat firul discursului.

— Este oare un păcat să punem la îndoială lucrarea lui Dumnezeu, să încercăm să-l înţelegem motivele? Bineînţeles că nu. Dacă Cel Atotputernic ar fi vrut să ne împiedice să punem întrebări, ne-ar fi lipsit de inteligenţă şi ne-ar fi făcut după asemănarea gâzelor şi ne-ar fi dat drumul în natură

aşa... Nu, Domnul nostru ne-a zămislit dăruindu-ne mijloacele de a pune întrebări, a vrut să facă din noi fiinţe curioase care-l cercetează creaţia. Dar atunci, mă vei întreba, de ce ne-a făcut El atât de nedesăvârşiţi? Trebuie să existe un motiv pentru asta... Da, cu siguranţă, pentru că nicio creatură nu e îndeajuns de aproape de desăvârşire încât să se măsoare cu desăvârşirea divină... Ştii ce e desăvârşit? Este năzuinţa flintelor nedesăvârşite către desăvârşire prin smerenie, răbdare şi suferinţă... Puterea Domnului se arată în capacitatea creaturilor Sale nedesăvârşite de a se ridica prin ele însele punând întrebări, căutând fără încetare... Fiecare pas pe care îl facem pentru a fi mai buni, fiecare gând care ne îndepărtează cât de puţin de greşelile noastre este o dovadă în plus a puterii Celui Preaînalt...

Ca de obicei, Hasan Efendi se lăsase captivat de glasul şeicului şi, ca o albină căzută în apă care începe prin a bate din aripi pentru a scăpa de atracţia fatală, a ajuns să se declare învins şi să se topească în murmurul acestei voci. Nu rămăsese nici urmă din furia lui, nici din dorinţa de a-i cere şeicului sprijin pentru insurecţie, nici din bucuria puternică pe care i-o produsese simpla idee de a le da ghiaurilor o lecţie pe cinste.

Ziua se apropia de sfârşit, săgeţile razelor luminoase care străpungeau norii rămăseseră suspendate în aerul serii, învăluind contururile într-un fin praf liliachiu; chipul şi mâinile şeicului căpătaseră o paloare incandescentă.

— Nu avem nevoie de arme, de insurecţie sau de violenţă, ci de strădania neîntreruptă de a fi mai buni.

Când, oftând adânc. Şeyh Efendi a întors spatele Cornului de Aur şi a pornit încet spre *tekke,* Hasan Efendi l-a urmat îndeaproape. Au mers astfel în tăcere până la poarta lăcaşului. Ajunşi acolo. Şeyh Efendi s-a întors către ginerele său şi, cu o voce autoritară potrivită cu demnitatea

sa, foarte departe de tonul umil pe care îl folosise cu o clipă mai devreme, i-a spus:

— Să nu se amestece niciunul dintre noi în această chestiune, calea noastră nu este cea a armelor, ai grijă ca mai ales tinerii discipoli să stea departe de necazuri.

În singurătatea amurgului care învăluia chiparoşii în umbră, se ridica din lăcaş sunetul Sfâşietor al unui nei şi melodia unui cântec domol şi trist care, pătrunzând în sufletele credincioşilor, le arăta calea lui Dumnezeu.

Hasan Efendi s-a rezemat de perete şi, eliberat de noapte, de lume, de toată mânia lui, ba chiar şi de el însuşi, a început să asculte acest nei solitar care în întunericul acela părea să se înalțe spre un tărâm îndepărtat, scăldat într-o lumină cerească din care noaptea fusese alungată pentru totdeauna.

Ceea ce făcea din el un om evlavios, un adevărat credincios, un musulman fidel nu era atât mânia pe care i-o stârneau necredincioşii, nici jihadul pentru care se pregătea în numele lui Dumnezeu, nici măcar admirația profundă pe care o avea pentru şeicul său, ci tristețea ciudată care-l copleşea de fiecare dată când auzea înălțându-se ecoul solitar al neiului. La aceasta se adăuga şi dorința sa sinceră şi mereu frustrată de a se înfățişa dinaintea lui Dumnezeu, de a-l mulțumi pentru că a fost creat, de a-şi arăta supunerea față de El cu ascultarea sinceră şi fără pereche a unui rob. Să se gândească la moarte ca la sfârşitul unei lungi despărțiri, iubind-o mai mult decât viața, să se pregătească pentru ea şi chiar să aspire la ea îl făcea senin.

Când neiul şi-a curmat pe neaşteptate cântecul, Hasan Efendi a murmurat: „Stăpânul meu şi Dumnezeul meu”, apoi, ridicând capul, la văzut pe şeic stând nemişcat la intrarea în *tekke* şi a ghicit că şi el zăbovise ascultând cântecul neiului.

Când, prefăcându-se că nu l-a văzut pe şeic, Hasan Efendi a pornit spre grădină. Şeyh Efendi i-a strigat:

— Înțelegi acum sensul cuvintelor mele?

Deşi ştia că e invizibil în întuneric, Hasan Efendi a dat din cap fără să răspundă.

Îndepărtându-se puțin, a auzit din nou vocea şeicului:

— Nu uita mai ales să-l avertizezi pe Ragıp Bey.

Hasan Efendi a dispărut în grădină fără să spună nimic. Nu avea nicio dorință să vorbească, să se adreseze vreunui muritor, nici chiar şeicului, fiindcă se simțea cufundat datorită neiului în intimitatea dumnezeului său. Acest sentiment era foarte îndepărtat de bucuria, de extazul sau de fervoarea pe care le simțea în timpul rugăciunilor, părea să fie altfel, mai senin, mai grav, mai profund, părea să nici nu fie un sentiment, ci mai degrabă o stare bizară care îi dădea conştiința de a fi un copac, o frunză, un pârâu, îl făcea să vadă în fiecare făptură lăsată de Dumnezeu o părticică din el însuşi care îl unea cu întreaga Creație. Dincolo de gânduri sau de sentimente, resimțea această stare în fiecare fibră a corpului său, în chiar carnea sa, iar pentru a ajunge la ea avea nevoie de tot ce făcea parte din trup; corpul lui se făcea uşor ca vântul şi se risipea în univers, devenind parte dintr-un întreg imens, infinit.

A petrecut noaptea aceea stând la poalele unui copac din grădină; sufletul său, epuizat de evenimentele zilei, îşi găsise liniştea grație sunetului de nei care, smulgându-l dintr-o viață care i se păruse dintr-odată neînsemnată şi derizorie, îl lăsase să simtă intens legătura intimă care îl unea cu restul Creației. Nu rostise nicio rugăciune, nici măcar nu încercase să-şi amintească vreun verset sau altul din Coran. Cântecul trist de nei îi deschisese calea care duce la Dumnezeu şi el i se încredințase trup şi suflet, amestecându-se cu păsările, cu peştii, cu insectele, cu marea, cu algele. Îşi petrecuse toată noaptea stând sub un copac şi, ca o plantă lipsită de

gânduri, de sentimente, descoperise că de fapt nici nu are nevoie de ele, „Abia în noaptea aceea am descoperit adevărata rugăciune”, avea el să-i declare mai târziu lui Osman, „în noaptea în care nu am mai simțit nicio diferență între trupul meu şi pomul de care mă sprijineam, am înțeles cu adevărat puterea şi iubirea Domnului”.

În afară de Şeyh Efendi, nimeni nu-şi dăduse seama de miracolul trăit de acest om simplu, a cărui credință se rezumase până atunci la o mânie dintre cele mai banale, dintre cele mai rudimentare şi constituise un adăpost fără valoare, menit să-l vindece de remuşcări.

Dacă Hasan Efendi ar fi fost un om cu sentimente şi gânduri mai rafinate, el ar fi fost negreşit transformat de experiența sa şi ar fi văzut cât de ruşinos e să foloseşti credința într-o realitate cerească în josnice scopuri pământeşti de reglare de conturi. Dar acest lucru lui îi era imposibil; simțămintele şi gândurile care mergeau dincolo de furie reprezentau în ochii lui o formă de pierzanie în adâncurile căreia se temea să dispară. Neputând să rămână acolo, a făcut cale întoarsă.

După rugăciunea de dimineață, a plecat de la lăcaş cu inima plină de veselie, ca şi cum ar fi fost purificat, dar, când a ajuns la cazarmă, şi-a redescoperit identitatea profundă, încă supusă mâniei.

La intrarea în cantonament, o santinelă ale cărei mâini înroşite şi umflate păreau să fi fost cufundate ore în şir în apă rece l-a luat la întrebări sigură pe sine.

— Pe cine cauți, hagiule?

— Aş vrea să-l văd pe comandantul Ragıp Bey.

— Cine este acest Ragıp Bey?

Hasan Efendi si-a ieşit din fire:

— Dacă vine acum şi-ți trage un perdaf, ai să ştii imediat cine este. Spune-le colegilor tăi dinăuntru să-l anunțe fără întârziere pe comandantul Ragıp Bey.

În fața tonului autoritar al lui Hasan Efendi, moştenit din cariera sa militară, santinela s-a grăbit să anunțe că cineva îl caută pe comandantul Ragıp Bey. Curând după aceea, un soldat, târându-şi picioarele cu un aer obosit, a apărut la uşa cazărmii.

— Tu eşti cel care îl caută pe comandant?

— Da, de ce?

— D-aia, haide, te duc la el.

— Pe cuvântul meu, ați transformat cazarma asta în bordel, nu altceva.

Nici n-au făcut bine câțiva paşi în curte, că Hasan Efendi a şi auzit santinela adresându-i- se unui subofițer, fără să simtă măcar nevoia să-şi coboare vocea:

— Spune-mi, sergent Hüssam, ce treabă ar putea să aibă un mullah cu ghiaurul ăsta de Ragıp Bey?

— Ce ştiu eu? Dacă vine la Ragıp Bey, este, fără îndoială, unul dintre spionii ăia unionişti care practică o religie secretă.

Stăpânindu-şi cu greu furia care creştea în el, Hasan Efendi îl urma pe soldat.

Intrând în biroul ofițerului de gardă, l-a văzut pe Ragıp Bey punându-şi în grabă pistolul în toc şi a observat carabina sprijinită de un dulap. O sclipire de bucurie a luminat chipul obosit al lui Ragıp Bey, vădit fericit să revadă un prieten după o noapte lungă de veghe.

— Măi să fie, Hasan Efendi! Ce vânt te aduce aici aşa de dimineață? Este de bun augur, sper?

— Bun sau rău, numai Dumnezeu ştie, Ragıp Bey. M-a trimis de Excelența Sa şeicul. Mai întâi pune să ni se aducă nişte cafea ca să ne venim în fire.

Odată cerute cafelele, s-au pus pe tăifăsuit, vorbind de una, de alta, despre lăcaş, despre Şeyh Efendi, despre „doamna soacră”. La un moment dat, Hasan Efendi a spus:

— Aseară s-a întâmplat ceva ciudat.

Văzând că Ragıp Bey tăcuse şi îl asculta, repetă:

— Da, un lucru foarte ciudat...

Apoi, nu atât şovăind să-şi împărtăşească experienţa din ajun cât incapabil să o descrie, a lăsat-o baltă şi, luând o gură din cafeaua adusă de un soldat cu ochi cenuşii, a dat din cap:

— În fine, nu despre asta am venit să-ţi vorbesc, îţi aduc veşti importante. Excelenţa Sa şeicul mi-a recomandat să ti le comunic.

Insistând asupra legăturii dintre vizita sa şi şeic, Hasan Efendi voia să dea mai multă greutate cuvintelor sale în faţa lui Ragıp Bey, la care bănuia un strop de dispreţ faţă de el şi, în acelaşi timp, încerca să-şi împace cugetul punând pe seama stăpânului său vina de a-l preveni cu privire la un pericol iminent pe unul dintre membrii acestei clici de unionişti cărora, altfel, el unul li se opunea.

Ragıp Bey, care înţelesese de la bun început că i se aduc veşti importante, era numai ochi şi urechi.

Hasan Efendi a rămas tăcut o vreme, gândindu-se cum să-şi pună interlocutorul la curent cu situaţia fără să-i spună totuşi prea multe.

— Şeyh Efendi te sfătuieşte să stai departe de cazarmă timp de câteva zile şi chiar să părăseşti de-a dreptul oraşul dacă poţi.

— Excelenţa Sa şeicul a spus şi de ce? Sau trebuie să citesc în zaţul de cafea ca să aflu?

Hasan Efendi se strâmbă.

— Ei, de ce...

În cele din urmă, dându-şi seama că nu putea s-o scoată la capăt fără să spună totul, a continuat:

— În câteva zile se vor ridica trupele, se spune că va fi masacru. Vor ucide ofiţerii.

— Ce revendicări au? Care sunt motivele revoltei?

— Cer instituirea legii Şari'a şi doresc ca otomanii să se întoarcă la adevărata religie, ca femeile să nu se mai plimbe despuiate pe străzi, ca onoarea să nu mai fie călcată în picioare. Vor aduce înapoi la Şari'a populația pervertită de ofițerii francmasoni.

Nemaiputând să se stăpânească, Hasan Efendi începuse să vorbească de parcă ar fi fost purtătorul de cuvânt al viitorilor insurgenți, şi nu un om preocupat să-şi avertizeze un prieten despre pericolul care îl paşte. Ragıp Bey a mijit ochii:

— Bun, şi dumneata ce părere ai despre toate acestea, Hasan Efendi?

Hasan Efendi i-a luat mâna lui Ragıp Bey, cu care trecuse prin atâtea aventuri, cu care devenise rudă când o luase de nevastă pe cumnata lui şi la care încă ținea foarte mult, în ciuda opiniilor sale.

— Pleacă, Ragıp Bey, pleacă, pleacă de aici pentru o vreme.

Văzând că Ragıp Bey tăcea, a stăruit:

— Pentru numele lui Dumnezeu, pleacă, de data asta e grav, o să curgă mult sânge şi nu poți face nimic ca să-l opreşti, nimeni nu poate face nimic, în câteva zile o să se răscoale un oraş întreg şi o să îmbrace din nou lințoliul.

— Nu înțeleg prea bine, Hasan Efendi. Spui că ei cer instituirea legii Şari'a, dar, din câte ştiu, Şari'a nu a fost abolită. Cât despre Maiestatea Sa califul, îşi duce fericit zilele în Palatul său. Atunci de ce să se revolte?

— Te rog, Ragıp Bey, pentru numele lui Dumnezeu! Femei cumsecade care-şi bolesc fetele şi mâinile în culori țipătoare ca nişte maimuțe şi se afişează în vitrinele birturilor! Asta numeşti tu Şari'a? Dacă ar avea frică de Dumnezeu, ar lăsa-o un bun musulman pe soția lui legiuită să umble fantoşă în văzul tuturor sulimenită în aşa hal? Stil bine asta. Nu mă refer la dumneata, dar ofițerii veniți de la

Salonic au transformat Beyoğlu într-un lupanar. Peste tot nu domnesc decât desfrânarea, adulterul, păcatul. Indivizi care nu sunt capabili să recite nici măcar un vers din Coran sunt de neoprit când vine vorba să danseze charleston. Mai mult, Ragıp Bey, ce rost are să înrolezi mullahii, să îngădui să fie căleați în picioare oameni sfinți care țin lumea pe umeri cu rugăciunile lor, să-i excluzi din armată pe toți ofițerii evlavioşi sub pretextul că n-au făcut Şcoala de Război? Se mai poate vorbi despre Şari'a, religie, islam?

Ragıp Bey s-a lăsat pe spătarul scaunului.

— Hasan Efendi, vorbeşti de parcă n-ai fost niciodată în armată şi n-ai cunoaşte-o.

Gândeşte-te o clipă în ce stare se găseşte armata asta şi apoi compar-o cu cea a oamenilor pe care îi numeşti ghiauri. Suntem mai musulmani dacă pierdem toate bătăliile pe care le purtăm? Păstrăm mai bine Şari'a continuând să luptăm la baionetă în timp ce adversarii îi seceră pe băieții noştri cu mitralierele lor grele? Toate astea nu sunt decât baliverne, iartă-mă, dar sunt obişnuit să vorbesc pe şleau. E adevărat că tinerii noştri ofițeri au cam sărit calul, sunt de acord cu dumneata, dar, pe de altă parte, este la fel de adevărat că acei ofițeri care se dau evlavios! se împotrivesc până şi celei mai mici reforme din armată. Şi sunt încurajați într-ascuns de sultan, care îi întărâtă şi pe mullahi să se răzvrătească, strigând în gura mare că religia a fost abandonată. Zi sincer, dumneata, care ai fost militar: starea armatei ăsteia ți se pare mulțumitoare? Dacă mâine bulgarii şi grecii sar uni şi ne-ar asedia capitala, ar avea armata asta mijloacele să te apere?

Uitând amândoi atât motivul întâlnirii lor, cât şi pericolul care îi pândea la uşă, se lansaseră într-o dezbatere pe tema preferată a bărbaților otomani.

Hasan Efendi s-a foit puțin pe scaun înainte de a răspunde:

— Ai dreptate, Ragıp Bey, spune-mi dumneata ce s-a întâmplat cu armata glorioasă care secole de-a rândul i-a făcut pe ghiauri să tremure de frica ei, silindu-i să se ploconească la picioarele sultanului Soliman[15]. Nu sunt un bun vorbitor, dar nu cumva uitarea prescripțiilor Coranului ne-a redus la starea asta? Nu odată cu urcarea pe tron a lui Selim Bețivul[16] a încetat țara să mai fie prosperă? Ce rost are să le dăm puşti şi tunuri unor soldați care şi-au pierdut credința, dacă le tremură degetele care trebuie să apese pe trăgaci? Poate o armată care nu se mai teme de Dumnezeu şi care refuză să-l slujească pe calif să facă altceva decât să fugă de dinaintea ghiaurilor? Toată lumea cunoaşte starea actuală a trupelor noastre şi nu eşti singurul care o deplânge. Care e pricina? Ei bine, armata asta a abandonat calea lui Dumnezeu pentru a-l urma pe Enver.

Ragıp Bey se pregătea să răspundă când a auzit bocănit de cizme, zornăit de arme şi ordinele către soldații care schimbau garda. Aceste zgomote le-au amintit amândurora de motivul vizitei lui Hasan Efendi.

— În sfârşit, a spus Ragıp Bey, sper că vom avea cândva prilejul şi răgazul să vorbim în tihnă despre toate astea... Excelența Sa şeicul ştie când urmează să izbucnească această răscoală? A indicat vreo dată?

— Nu, dar e o chestiune de una sau două zile. Ar fi mai bine să stai departe de cazarmă.

— Asta nu se poate, totuşi...

Muşcându-şi mustața, Ragıp Bey s-a gândit câteva clipe.

— Ascultă, Hasan Efendi, cel mai bun lucru ar fi să încep prin a le adăposti pe mama şi pe soția mea în lăcaş ca să nu rămână singure în casa aceea imensă. Drept să spun, mai e

---

[15] Soliman Magnificul, care a domnit între 1520 şi 1566.

[16] Selim al II-lea, sultan între 1566 şi 1574.

şi grădinarul albanez, dar în vremurile astea nu poţi să ai încredere în nimeni... După aceea o să hotărăsc ce trebuie să fac.

Dintr-odată, Hasan Efendi a zâmbit aşa ca odinioară, în zilele tinereții lor. Avea un zâmbet copilăresc, neaşteptat la un bărbat de statura lui masivă, cu aspect de mullah.

— În privința asta fii fără grijă, Ragıp Bey, am trimis o trăsură acasă la dumneata chiar azi- dimineață, am pregătit deja apartamentele doamnelor la *tekke.* Vor fi în siguranță acolo. Cât despre dumneata, trebuie să te scoatem fără întârziere din oraş.

Faptul că omul pe care îl socotise cu o clipă mai devreme printre duşmanii săi îi arăta acum o prietenie fraternă îi redase încrederea lui Ragıp Bey.

— Mulțumesc, Hasan Efendi, a spus el, cu ajutorul dumitale, nu am nicio îndoială c-o s-o scoatem la capăt. Dumneata ocupă-te de lăcaş, iar eu o să încerc să-mi port de grijă. Transmite-i toate respectele şi recunoştința mea lui Şeyh Efendi. Vin să te văd cu prima ocazie.

S-au îmbrățişat şi si-au luat rămas-bun. Hasan Efendi s-a îndreptat spre uşă trăgând de timp ca şi cum nu reuşise să spună tot ce ar fi dorit, gata parcă să se întoarcă în orice clipă pentru a mai adăuga ceva. Când să iasă, a ezitat o clipă şi apoi, renunțând să spună cu voce tare ce avea în minte, a deschis uşa şi a plecat. Când a părăsit baraca, a simțit, spre marea sa uimire, că moartea lui Ragıp Bey l-ar fi mâhnit de fapt foarte mult. Între timp santinela se schimbase; l-a căutat din priviri pe soldatul care îl primise atât de prost la sosire, l-ar fi plăcut să-i spună vreo două, dar omul cedase deja locul altuia.

Ragıp Bey şi-a pus mantaua şi, la rândul său, a părăsit cartierul general. În ciuda gravității ştirilor pe care tocmai le auzise, se simțea plin de o bucurie ciudată, care îl îngrijora. Pe când se uita după o birjă care să-l ducă la sediul

Societății pentru Uniune şi Progres din Cağaloğlu, a încercat să-şi dea seama de unde îi venea acest sentiment şi aproape avea ciudă pe sine că se lăsa cuprins de o bucurie inexplicabilă într-o situație atât de alarmantă.

Vântul bătea cu putere prin piață, umflând mantiile femeilor ca pe nişte baloane colorate, în timp ce bărbații încercau să înainteze pieziş, ținându-şi cu mâna fesurile roşii, gata să le zboare de pe cap. Nu se zărea nicio trăsură. Ridicându-şi gulerul mantalei, Ragıp Bey şi-a lăsat capul în jos şi a pornit cu paşi măsurați spre Beyoğlu. Se hotărâse să coboare până la Karaköy şi de acolo la Cağaloğlu.

Îl îngrijora absența fratelui său, care se afla încă la Berlin. Dacă Cevat Bey ar fi fost acolo, ar fi putut să-l pună la curent cu ce se întâmpla şi să-l convingă de gravitatea pericolului care se întrezărea, dar ceilalți unionişti cu siguranță n-ar fi dat prea multă crezare informațiilor transmise de un şeic, ba chiar ar fi mirosit o capcană doar pentru că venea de la un om al lui Dumnezeu şi ar fi râs de naivitatea lui Ragıp Bey.

Mulți ani mai târziu, neizbutind să-şi stăpânească furia nici măcar după moarte, avea să-i spună lui Osman: „Aceşti oameni nu credeau în nimeni decât în ei înşişi, şi nici atât, îşi pierduseră încrederea în conducerea comitetului, fiecare alegându-şi alt lider şi privindu-i bănuitor pe toți ceilalți. Puterea îi îmbolnăvise”. Comentariul lui Cevat Bey fusese mai pătrunzător, desigur: „Când febra răscoalei nu a mai fost susținută de nicio idee capabilă să o țină în frâu, ea s-a transformat într-un incendiu furios care a pârjolit şi a prefăcut în cenuşă toate convingerile, lăsând în urmă doar ambiția şi mânia. Trăiserăm ani de zile în voluptatea revoltei, care se hrăneşte în permanență cu suspiciune şi furie. Nemaiavând pe nimeni împotriva căruia să ne revoltăm, ne-am întors împotriva vieții, aruncându-ne în brațele morții”.

Croindu-şi drum printre clădiri cenuşii cu faţade decorate cu statuete de marmură şi cornişe ornamentate, porţi de fier zăvorâte, berării cu ferestre aburite, magazine cu reclame la parfumuri în vitrine, Ragıp Bey, nevoit să-şi strângă mai bine mantaua pe el ca să lupte cu vârtejurile de vânt care se iscau din senin acolo unde străzile lăturalnice tăiau bulevardul, a ajuns la Yüksekkaldırım. Fără să ia în seamă strigătele ostenite ale negustorilor ambulanţi adăpostiţi sub cornişele clădirilor, a ajuns la Karaköy, unde mirosul de alge care venea dinspre mare l-a izbit în faţă odată cu frigul.

Birjele erau la fel de rare şi în Karaköy. În afară de câţiva trecători care se încumetau să traverseze piaţa luptându-se cu vântul şi ţinându-se bine de fesuri şi de haine, intrarea pe pod era pustie. Încercând să nu ia în seamă rafalele care, ca nişte curele din piele, îi biciuiau obrajii şi urechile, a trecut podul ascultând rumoarea Cornului de Aur. Visa la o odaie încălzită în care să bea ceai şi să fumeze o ţigară bună. Furia pe care i-o stârnise faptul de a se vedea nevoit să parcurgă drumul pe jos era sporită de certitudinea că nimeni nu-l va crede. Totuşi, împotriva oricăror aşteptări, bucuria inexplicabilă care îl cuprinsese că se văzuse nevoit o clipă mai devreme nu îl părăsise nici acum. A fost primit la sediul comitetului fără prea multă căldură, dar cu respectul cuvenit reputaţiei sale în armată şi privilegiului pe care i-l conferea relaţia cu Cevat Bey. A fost poftit într-o cameră mare cu vedere la stradă. Acolo, printre alte persoane, a zărit vechi cunoscuţi precum Hakkı Bey, Abdülkadir Bey, Mümtaz Bey şi Müştak Bey, un bărbat cu o mustaţă zbârlită şi un chip blând, care stătea lângă fereastră. Intrarea lui Ragıp Bey i-a făcut pe toţi să amuţească brusc. Primul care s-a ridicat a fost Müştak Bey, alături de care luptase cândva sub ordinele lui Fuat Paşa. „Ah, Ragıp Bey, fii binevenit”, a spus el, apropiindu-se cu aer prietenos. „Cum o mai duci?

Cărui fapt îi datorăm plăcerea vizitei tale? Nu prea obişnuieşti să vii prin părţile astea.”

Ceilalţi membri ai adunării, formată în cea mai mare parte din foşti ofiţeri care se alăturaseră ulterior Societăţii pentru Uniune şi Progres, devenind susţinători fanatici, se purtau faţă de el cu respect, dar şi cu suspiciune făţişă, precum fiarele sălbatice care se trezesc brusc în fata unuia dintre semenii lor. Ei cunoşteau „faptele eroice” ale lui Ragıp Bey la fel de mult cum le ştia şi el pe ale lor. Erau toţi de aceeaşi parte a baricadei, dar, în ciuda acestui fapt, Ragıp Bey a observat imediat, cu ochi experimentat, că-şi pipăiau cu cotul pistolul ascuns în buzunarul interior al hainei. După câteva schimburi de politeţuri, iau oferit o cafea. Nimeni nu îndrăznea să vorbească primul şi să rupă tăcerea apăsătoare care se lăsase în cameră.

Ragıp Bey regreta deja că venise, dar nu putea pleca de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Un bărbat în poziţia sa care mergea la sediul comitetului nu avea de ales decât să dezvăluie motivele vizitei, chiar dacă risca să trezească un nor de suspiciune care putea ajunge să-l coste şi viaţa.

Până la urmă Müştak Bey a luat cuvântul, el fiind singurul care simţea o sinceră afecţiune pentru Ragıp Bey:

— Ia spune, Ragıp Bey, ce veşti bune ne aduci?

— Îmi pare rău, Müştak Bey, dar veştile sunt mai degrabă proaste.

În clipa aceea, Ragıp Bey a auzit un scârţâit de scaune; toţi se aşezaseră mai bine pe locurile lor şi îl ascultau cu atenţie.

— Am aflat că mullahii incită trupele şi că în câteva zile vor organiza o revoltă...

Cum nimeni nu a avut vreo reacţie, Ragıp Bey a continuat, încercând să-şi convingă ascultătorii:

— Informaţia e sigură; am aflat-o de la un vechi prieten, în care am deplină încredere.

Hakkı Bey l-a întrebat cu bine cunoscuta-i aroganță:

— Şi el, el de la cine o are?

Ragıp Bey se aştepta la această întrebare şi ştia că atunci când vor afla adevărul vor râde de el, dacă nu pe față, cu siguranță pe la spate, încercând să tragă de timp ca să-şi cumpănească răspunsul, şi-a scos tabachera din buzunar şi şi-a aprins o țigară.

— Are prieteni printre mullahi.

Hakkı Bey se lăsă pe spate şi, fără a încerca să-şi ascundă ura fată de Ragıp Bey, pe care îl invidia pentru curajul şi reputația sa şi care se ținea mereu puțin departe de comitet, a zâmbit cu aerul lui obişnuit de individ care caută să semene discordie.

— Asta înseamnă că îşi denunță propriii prieteni?

Punându-şi țigara pe marginea unei scrumiere, Ragıp Bey şi-a desfăcut pe îndelete nasturii vestonului, cântărindu-i din priviri pe interlocutorii săi. Nu putea avea încredere în niciunul dintre ei, cu excepția lui Müştak Bey, care, în cazul unei confruntări, ar fi adoptat cel mult o poziție neutră, evitând să treacă de partea lui. Ceilalți erau oameni lipsiți de milă, care mânuiau pistolul ca pe nişte mătănii pe care le ții tot timpul în mână şi rareori îşi ratau ținta. Ragıp Bey a simțit cum i se strânge inima.

Acum se pregătea pentru un joc familiar; plăcerea fără margini pe care o simțea de fiecare dată când cocheta cu moartea şi perspectiva de a-şi măsura din nou forțele cu ea puseseră stăpânire pe el cu totul. Ca şi celorlalți bărbați din jurul său, şi lui îi plăcea să se joace cu moartea şi nu se simțea niciodată mai viu decât în momentele în care se găsea față în față cu ea, ca şi cum ar fi fost vorba de o flintă în carne şi oase. Era ca şi cum un om pe jumătate orb, care vede doar umbre, şi-ar recăpăta brusc vederea sau unul fără suflu ar descoperi deodată că poate să-şi umple pieptul de aer proaspăt. Forma, luminozitatea, mirosul tuturor

lucrurilor se accentuau, senzațiile care alteori îi erau cam adormite i se ascuțeau, sufletul îi dădea pe-afară de bucurie în fața vieții regăsite.

Lui Ragıp Bey i s-a întins pe buze zâmbetul acela inimitabil, pe care i-l ştia toată lumea; toți simțiseră duhoarea morții şi, trăgând adânc aer în piept, rămăseseră înțepeniți pe scaune. Nimeni nu se mişca, dar simțeai că toți îşi încordaseră muşchii şi erau pregătiți. Moartea semăna cu o femeie frumoasă despre care nimeni nu ştia pe cine va săruta; se temeau de ea şi, în acelaşi timp, le era greu să nu se simtă ispitiți de ea.

Au auzit scârțâind scările de lemn ale casei vechi şi zgomot de paşi pe palier înainte de a dispărea treptat; distingeau clar duduitul sobei, şuieratul vântului peste cornişe, sirena unei nave care răsuna din când în când, plesnetul ploii pe pavajul curții, ca sticla spartă.

— Nu frecventez locurile unde domneşte delațiunea. Hakkı Bey, altfel ne-am fi întâlnit mai des.

Iritat de atitudinea lui Ragıp Bey, care, în ciuda reputației sale de soldat curajos şi a atâtor fapte puse în slujba Societății pentru Uniune şi Progres, pentru care îşi riscase chiar viața, se arăta totuşi rezervat față de organizație. Hakkı Bey făcuse un prim pas în acest dans al morții care învrăjbea foşti tovarăşi de arme, dar, dacă primul motiv din spatele acestei ieşiri neaşteptate era înclinația lui de a sfida moartea, al doilea era convingerea lui fermă că Ragıp Bey va ezita să facă pasul următor. Se gândise că nu va îndrăzni să răspundă la provocarea sa fățişă cu o alta asemenea, care, în mijlocul mulțimii aceleia de trăgători iscusiți, nu putea decât să se întoarcă în defavoarea lui.

Auzind răspunsul lui Ragıp Bey, s-a ridicat în picioare.

— Măsoară-ți vorbele, Ragıp Bey!

Ragıp Bey nici nu a tresărit şi s-a mulţumit să-şi întindă braţul drept de-a lungul corpului, lăsând să-i cadă în palmă stiletul pe care, încă din anii săi la liceul militar, şi-l ţinea întotdeauna pe mâneca uniformei. Ştia că, la cel mai mic gest al lui Hakkı Bey, îl putea nimeri drept în frunte, înainte chiar ca acesta să apuce să-şi scoată pistolul. Următorii paşi îl preocupau mai mult. Care dintre ei urma să-şi folosească armele? Pe care ar trebui să-l doboare mai întâi? S-a hotărât asupra lui Abdülkadir Bey.

— Ba să şi le măsoare cine se simte cu musca pe căciulă, Hakkı Bey.

Venise să-i avertizeze despre furtuna care se apropia şi când colo se trezise pe nepusă masă fată în fată cu moartea din cauza neruşinării trufaşe a acestui om.

După ieşirea lui Ragıp Bey, Hakkı Bey nu avea de ales decât să pună mâna pe pistol; era singura alegere, pentru că niciun cuvânt nu putea spăla acest afront. Se ţintuiau unul pe altul cu privirea, nemişcaţi, ochi în ochi; privirile lor nu trădau niciun sentiment, nici ură, nici furie, doar atenţia încordată cu care pândeau momentul în care celălalt va trece la acţiune.

Tocmai când Hakkı Bey era pe cale să scoată revolverul, s-a auzit vocea calmă a lui Müştak Bey:

— Prieteni...

Fără să-şi schimbe postura. Hakkı Bey a aruncat o privire piezişă către Müştak Bey, care, îndepărtându-şi încet braţele de corp, ca pentru a arăta că nu avea de gând să se folosească de vreo armă, s-a ridicat şi s-a proţăpit între cei doi bărbaţi.

— Lucrurile astea nu înseamnă nimic, ne facem de râs în ochii duşmanilor noştri... Ragıp Bey vine să ne avertizeze de un pericol iminent, ne spune că clica fanaticilor pregăteşte o răscoală şi, în loc să ne organizăm, noi nu găsim nimic mai bun de făcut decât să ne certăm. În opinia mea, ar trebui

să-i avertizăm pe ceilalți tovarăşi ai noştri cu privire la ce se pregăteşte, ca ştirea să fie cercetată cu atenție, iar Talat Bey să fie informat şi să convoace întregul comitet dacă este necesar. Dacă trupele se revoltă în capitală, întreaga țară va avea de suferit. Ar fi nepotrivit să sărim unii la gâtul altora într-un moment atât de critic. Cred că e timpul să ne gândim împreună cum să ripostăm. Slavă Domnului, niciunul dintre noi nu se teme de moarte, nimeni nu are nimic de dovedit, pentru că toată lumea şi-a arătat deja destoinicia împotriva duşmanului. Şi atunci ce rost mai are să ne ciorovăim? Să ne aşezăm în jurul mesei şi să judecăm cu mintea limpede. Sunt cuvinte care pot ucide un om curajos şi altele care trimit ursul înapoi în bârlog, sunt de acord. Dar aici e vorba de o neînțelegere. Ne putem imagina vreo duşmănie între noi? Cine ar putea avea gânduri rele fată de unul dintre tovarăşii săi?

Fără a-şi lua ochii de la Ragıp Bey, Hakkı Bey încă stătea nemişcat, cu fața crispată, cu buza de jos prinsă între dinți; nimic nu sugera că fusese convins. Cei care îl cunoşteau bine simțeau că şi-ar putea scoate pistolul în orice moment. Abdülkadir Bey a considerat că e timpul să intervină. Fiind un vechi prieten, el ar fi putut, fără îndoială, să-l înduplece. Dacă unul dintre aghiotanții Societății ucidea un prieten venit să-i pună în gardă, şi încă nu oricine, ci un om precum Ragıp Bey, cunoscut pentru verticalitatea sa şi pentru serviciile aduse cauzei, asta cu siguranță ar spori nemulțumirea care mocnea deja în sânul organizației împotriva acțiunilor lor necugetate. Mai mult, faptul că Ragıp Bey era fratele lui Cevat Bey făcea ca lucrurile să arate şi mai rău.

— Müştak Bey are dreptate, a spus el cu voce calmă. În astfel de momente, provocarea unui incident la sediul Societății nu poate decât să dăuneze întregii organizații. Ar

trebui s-o punem mai presus de vrajba dintre noi. De altfel, n-avem niciun motiv de ceartă.

Hakkı Bey şi-a întors privirea către Abdülkadir Bey în timp ce îl urmărea pe Ragıp Bey cu coada ochiului, apoi l-a arătat cu capul:

— Nu ai auzit ce-a spus?

Abdülkadir Bey a înțeles că lucrurile nu o să se rezolve până când Ragıp Bey nu se va explica.

— Ragıp Bey nu te-a învinuit pentru nimic. Spune, Ragıp Bey, există vreo ranchiună între voi?

Ragıp Bey a răspuns cu voce calmă:

— Nu am nicio ranchiună față de nimeni şi, dacă aş avea, ar fi cunoscută de toată lumea. Nu sunt genul de om care să nutrească ranchiune secrete, cei care mă cunosc o ştiu foarte bine.

În clipa aceea, singurul lucru pe care şi-l doreau amândoi şi care, fără îndoială, le promitea o mare plăcere ar fi fost să-l omoare pe adversar. Ce îi împiedica era teama de a face un gest care risca să fie considerat „deplasat" şi care, ca atare, i-ar fi putut lipsi de respectul de care se bucurau în prezent. De aceea, fiecare încerca să iasă din această confruntare cu capul sus şi, folosind o artă a diplomației cel puțin la fel de răspândită în lumea aghiotanților precum arta armelor, se străduia să evite atât să rostească o nouă insultă, cât şi să primească vreuna.

Experiența sa, transformată de acum în instinct, l-a făcut pe Abdülkadir Bey să simtă că e timpul să treacă la acțiune şi, părăsindu-şi locul, l-a luat pe Hakkı Bey de braț.

— Vino şi aşază-te. Hakkı, nimic nu mai justifică această dispută, ai auzit doar că Ragıp

Bey nu-ți poartă ranchiună, să nu ne acoperim de ridicol în ochii lumii.

Hakkı Bey s-a aşezat fără să spună un cuvânt, dar cu buza de jos încă prinsă între dinți. „Trebuia să-l dobor pe

loc”, îşi spunea el, regretând amarnic că le-a dat celorlalţi ocazia de a interveni, dar nu mai era nimic de făcut, ar fi părut deplasat să lungească cearta. În aceste câteva minute, amândoi şi-au dat seama că îsi făcuseră un inamic de moarte, ştiau că într-o zi, undeva, va avea loc o reglare de conturi care va sparge băşica de puroi.

Stând în tăcere, cu stiletul strâns în palmă, Ragıp Bey îi cerceta cu privirea pe membrii comitetului unul după altul. Îi plătise cu aceeaşi monedă lui Hakkı Bey, nu dăduse înapoi şi, datorită scurtei ezitări a inamicului său, apăruse drept câştigătorul acestei confruntări. Cu toate acestea, ştia că nu-l va ierta niciodată pe Hakkı Bey, vinovat în ochii lui pentru că-l sfidase, şi că mai devreme sau mai târziu se va răzbuna pe el. La gândul că avea să-l ucidă pe acest trăgător de elită, bondoc şi totuşi agil, pe chipul lui Ragıp Bey a înflorit din nou faimosul surâs fatal.

Au mai băut o cafea şi au decis ca vestea adusă de Ragıp Bey să le fie transmisă liderilor organizaţiei. Abdülkadir Bey a declarat că şi lui i-au ajuns la ureche astfel de informaţii. În timpul conversaţiei, Ragıp Bey a înţeles că de fapt nu avea să fie luată nicio măsură adevărată, fie pentru că unioniştii nu luau în serios posibilitatea unei revolte, fie pentru că se gândeau că răscoala le-ar da prilejul să-i zdrobească pe mullahi şi pe sultan şi deplângea încă o dată faptul că fratele său nu se afla la Istanbul.

Părăsind vechea clădire din lemn care avea să devină de-a lungul anilor inima unui imens imperiu şi să găzduiască întâlniri ce aveau să pecetluiască soarta acestuia, a coborât rând pe rând treptele de marmură cu marginile rotunjite şi uşor scobite de trecerea anilor. Odată ajuns în curte, a tras adânc în piept aerul rece al nopţii. Satisfacţia de a fi ieşit cu bine din această întâmplare neplăcută, dându-i o lecţie lui Hakkı Bey, transformase în veselie bucuria ciudată pe care o simţise pe drum, „la te uită”, şi-a spus el, surprins de

această bună dispoziție. A mers pe jos până la Bulevardul Babıâli şi a găsit imediat o birjă.

La câteva clipe după ce a urcat în trăsură, a auzit vocea vizitiului, al cărui nas mare, învinețit de frig, părea că mai are puțin şi-i cade de pe față:

— Încotro, domnule?

— La Nişantaşı.

Rostind acest singur cuvânt, care l-a surprins şi pe el când l-a auzit, fiindcă părea să iasă din gura altuia, Ragıp Bey a înțeles imediat de unde venea această bucurie care nu avea astâmpăr în adâncul sufletului său, ca o zvârlugă pe fundul unui râu: urma să o vadă pe Dilara Hanım.

O regăsea mereu cu aceeaşi emoție, ba chiar cu o emoție ce sporea de fiecare dată, dar bucuria pe care o simțea în seara aceea, veselia ciudată care îi era de obicei cât se poate de străină, dar care răsărise neştirbită de sub tumultul celorlalte sentimente şi pe care n-o slăbiseră nici dorința de a ucide, nici teama de a fi ucis nu venea din certitudinea că avea s-o revadă pe femeia iubită. L-a iritat să descopere dintr-odată adevărata pricină a acestui sentiment ale cărui contururi îi scăpau şi totuşi îi păreau familiare ca trăsăturile unui chip necunoscut zărit o dată într-o piață. Tocmai înțelesese că bucuria decurge în realitate din faptul că-şi luate de pe suflet povara unei remuşcări.

Ragıp Bey nu observase deloc că, în timpul întâlnirilor sale de până atunci cu Dilara Hanım, simțise o nelinişte, o remuşcare, amândouă inexplicabile; cum nu mai avusese niciodată mustrări de conştiință, nu înțelesese că această nelinişte era semnul lor cel mai vizibil. Când Hasan Efendi i-a spus că soția şi mama lui fuseseră duse la *tekke,* s-a simțit uşurat de o povară grea, înțelegând că de acum înainte va putea merge liber la Dilara Hanım fără să trebuiască să se justifice în fața lor şi fără să se gândească la îngrijorarea pe care absența lui ar fi trezit-o negreşit. Abia

după ce s-a văzut eliberat de această greutate, a devenit cu adevărat conştient de ea. Şi cum, în plus, probabila izbucnire a unei revolte, cu masacrele teribile, pericolul de moarte, primejdiile şi asasinatele pe care le aducea cu sine îi dădea un pretext excelent să stea departe de căminul conjugal, Ragıp Bey se bucura în sinea sa. Deşi se străduia să împiedice această revoltă, şi-ar fi dorit totodată să aibă loc, ca să se poată simți din nou la fel de liber şi independent ca altădată.

Ragıp Bey avusese întotdeauna o mare tărie de caracter; curajul său aproape maladiv în fața morții, care aproape că nu avea nicio realitate în ochii lui, îl izolase de restul oamenilor, închizându-i viața într-o carapace dură care ascundea în realitate răni sufleteşti şi slăbiciuni nebănuite. Ca întotdeauna, puterea lui Ragıp Bey depindea şi de slăbiciunea celorlalți, şi în timp ce, ghemuit în fundul birjei înghețate, sub coviltirul lovit de picăturile de ploaie, străbătea într-o seară cenuşie străzile oraşului măturate de vânt, deasupra cărora plutea un miros de foc de lemne, furia care-l cuprinsese trăda în el apariția unei slăbiciuni neaşteptate. Când pătrundea în universul femeilor, pe care în adâncul lui îl disprețuia, pe care nici nu-l înțelegea şi nici nu încerca să-l înțeleagă, temerile şi slăbiciunile sale ascunse i se deşteptau în suflet, conducându-l spre nelinişti, remuşcări, bucurii ruşinoase şi înjositoare. Ura prețul pe care trebuia să-l plătească pentru plăcerile pe care i le dădea acest univers, preț care creştea mereu odată cu plăcerea pe care o resimțea acolo. Nu înțelegea cum reuşesc femeile să-i provoace aşa o tulburare şi era exasperat de această forță pe care ele aveau grijă să nu o arate.

A ajuns la casa Dilarei Hanım din Nişantaşı epuizat de învălmăşeala nedesluşită a propriilor sentimente. Întâmpinat ca de obicei cu vădită curtoazie, a fost condus în salon; deşi îşi petrecea majoritatea nopților acolo, servitorii îl

tratau de fiecare dată ca pe un oaspete, împiedicându-l să se simtă stăpânul casei; în ochii lor, el nu era altceva decât un ofițer chipeş, sortit să dispară peste ceva timp.

Puțin după aceea, uşa s-a deschis şi, chiar înainte de a se întoarce, Ragıp Bey a ghicit din căldura blândă care i-a cuprins trupul că în încăpere intrase Dilara Hanım. Aşa se întâmpla de fiecare dată, negreşit: îi simțea prezența fără să o vadă. Mulți ani mai târziu, avea să-l surprindă pe Osman întrebându-l cu o expresie blândă, străină de chipul lui fioros: „Nu este dragostea oare acea căldură care ne copleşeşte la simpla prezență a unei ființe?” Când şi-a dat seama că Ragıp Bey o zisese chiar ca pe o întrebare şi nu ca pe o afirmație, surpriza lui Osman a fost şi mai mare. „Nu ştiu”, a reuşit el să murmure în cele din urmă.

Întorcându-se, Ragıp Bey a văzut-o pe Dilara Hanım venind spre el. De fiecare dată când o vedea pe această femeie, simțea o nostalgie irezistibilă, cu atât mai puternică în prezența ei decât de la distanță.

Dilara Hanım s-a apropiat şi i-a luat mâinile într-ale ei.

— Vă este frig.

Auzindu-i vocea, inima lui Ragıp Bey s-a umplut de recunoştință, pentru că ghicea multe alte lucruri în spatele acestor câteva vorbe. Dilara Hanım pronunțase aceste cuvinte în aşa fel încât păreau să însemne totodată: „Mi-ați lipsit, mi-am făcut griji, v-am dorit”. Într-un mimetism perfect, chipul ei impasibil exprima şi el aceleaşi sentimente amestecate, ironie, afecțiune, dragoste, voluptate, amintindu-i lui Ragıp Bey de lacul nemişcat, argintiu care, într-o noapte cu lună plină, i se arătase brusc în timpul unei plimbări călare prin pădurile germane. Totuşi, orice efort de a distinge clar unul sau altul dintre aceste simțăminte se dovedea zadarnic, dând acestui chip impasibil un farmec misterios care deştepta în Ragıp Bey dorința irezistibilă de a-l ține în căuşul palmelor.

S-a mulțumit să spună simplu:

— Plouă tare.

— Doriți să luați cina imediat sau ați prefera să beți mai întâi un ceai?

— Aş dori nişte ceai dacă se poate, ca să avem răgaz să discutăm. E vorba de un subiect pe care n-aş vrea să-l discut de față cu Dilevser.

Fără să încerce să afle care este subiectul în cauză, Dilara Hanım a bătut din palme şi a poruncit să fie adus ceaiul. Învățase de multă vreme să se amuze de subiectele pe care bărbații le considerau serioase, dar asta nu o împiedica să le asculte cu cea mai mare seriozitate, fiindcă observase că li se mai întâmplă şi lor uneori să spună lucruri importante.

După ce i-a făcut semn servitorului să pună tava de ceai pe gheridon, s-a apucat să-l servească pe Ragıp Bey.

— Vreți să adaug un strop de coniac? a întrebat ea zâmbind.

— Vă rog, a răspuns el fără să bage de seamă că Dilara Hanım îi vorbise cu ironia afectuoasă cu care li se adresează bătrânele unor rude tinere. Dacă ar fi observat, Ragıp Bey cu siguranță ar fi vrut să ştie ce credea Dilara Hanım despre el, dar în clipa aceea nu-l interesa să-i cunoască gândurile. Nu-l interesau decât sentimentele pe care le avea fată de el. Dacă ar fi ştiut că Dilara Hanım are o părere despre el, cu siguranță ar fi fost foarte surprins, la fel ca toți bărbații care nu îşi imaginează nici măcar o secundă că femeile iar putea cântări şi ar putea lua decizii în legătură cu ei.

Când mai târziu, cu zâmbetul ei distins, Dilara Hanım i-a dezvăluit lui Osman impresiile ei despre Ragıp Bey, şi el a fost foarte surprins, fiindcă nu se aştepta la o asemenea mărturisire. De altfel, dintre toți interlocutorii lui din lumea de dincolo, ea era cea care îl uimise cel mai mult,

zguduindu-l chiar, deşi credea că o înțelege mai bine decât pe toți ceilalți.

Ai fi zis că ridicase între adevărata ei identitate, cu gândurile şi sentimentele pe care le avea, şi viața pe care o ducea un zid de inteligență şi eleganță, blocând pentru ceilalți calea propriilor gânduri şi pentru ea, calea sentimentelor lor. Singura breşă din acest zid era plăcerea, dar fie că o găsea în viața de zi cu zi, fie că o trăia în voluptatea sălbatică de care dădea dovadă în pat, plăcerea ei purta în sine o dorință de răzbunare. Părea să aibă un duşman secret; fiecare moment al plăcerii ei îi provoca o rană acestui adversar necunoscut pe care până şi ei îi era greu să-l identifice.

Uneori, acest duşman lua forma tuturor celorlalți bărbați, pe care Dilara Hanım îi ciuruia atunci cu ironii, cu vorbe de spirit fin şlefuite, uneori era ea însăşi duşmanul şi atunci se închidea în cameră, nu mai primea pe nimeni, nu mai râdea şi se purta față de servitori cu o brutalitate incredibilă, adresându-li-se în termeni care contrastau violent cu desenul elegant al buzelor sale. Alteori, în sfârşit, duşmanul era viața în banalitatea ei cotidiană, şi atunci Dilara Hanım îşi țâra în pat iubitul din momentul acela, cu care făcea dragoste până dimineața.

Furia secretă pe care o nutrea Dilara Hanım împotriva unui inamic a cărui existență nu era certă se deosebea atât de mult de furia explozivă a lui Ragıp Bey, încât te puteai întreba dacă era într-adevăr acelaşi sentiment, în timp ce furia lui Ragıp Bey era simplă, clară şi agresivă, cea a Dilarei Hanım, mereu voalată, nu speria oamenii, dar reuşea totuşi să-i tulbure şi să-i atragă în mod inexplicabil către ea. Ei nu îi vedeau irascibilitatea, dar, din pricina neliniştii constante pe care această femeie o trezea în ei, căutau să se apropie de ea şi, nerăbdători să-şi recapete seninătatea, o înconjurau cu solicitudinea lor, cu dragostea lor.

Odată, nemaiputând să se stăpânească. Osman a îndrăznit să facă ceva ce n-ar fi trebuit să facă, exprimându-şi părerea în faţa â–˘ilarei Hanım: „Nu sunteţi capabilă să iubiţi pe nimeni”. Ea a răspuns pe tonul batjocoritor şi ofensator care îi era atât de natural: „Cât de banal sunteţi, *mein Lieber. Î*n loc să vă recunoaşteţi incapacitatea de a înţelege oamenii, să pretindeţi a-i judeca atât de categoric vă reduce la rangul de imbecil grosolan. Bineînţeles că i-am iubit pe toţi aceşti bărbaţi, pe unii enorm... Nu asta este problema, ci faptul că ei nu au înţeles-o niciodată... Chiar şi atunci când erau convinşi că îi iubesc, păstrau încă în ei o profundă suspiciune faţă de mine... Dacă aţi fi fost atât de inteligent pe cât credeam, aţi fi putut să-mi spuneţi: Dilara Hanım, vă face plăcere să treziţi bănuiala în oameni, mai mult, o faceţi chiar în timp ce daţi impresia că încercaţi să-i liniştiţi şi în schimb renunţaţi la multe alte mici plăceri”.

După ce a turnat puţin coniac în paharul lui Ragıp Bey, Dilara Hanım s-a aşezat în faţa lui.

— V-aţi încălzit?

Lăsând întrebarea fără răspuns, Ragıp Bey a început să-şi amestece încet ceaiul, apoi, ridicând brusc capul, a spus cu o voce calmă:

— Dilara Hanım, aş vrea să părăsiţi oraşul pentru o vreme, împreună cu Dilevser.

Dilara Hanım s-a arătat de-a dreptul surprinsă:

— De ce? Ce s-a întâmplat?

— Încă nu s-a întâmplat nimic, dar o să se întâmple în curând. Istanbulul este ameninţat de un viitor funest. 0 insurecţie stă să izbucnească în orice clipă, iar consecinţele ei sunt imprevizibile. Este foarte probabil să nu pot avea grijă de voi, două femei nu pot rămâne singure în această casă.

— Voi pleca doar dacă veniţi cu mine.

Ragıp Bey clătină din cap.

— Nu se poate.
— De ce?
— Sunt soldat, Dilara Hanım, am îndatoriri.
Dilara Hanım a zâmbit.
— În cazul ăsta, nici eu nu pot pleca, fiindcă sunt femeie şi am şi eu îndatoriri.
Acest răspuns l-a surprins foarte mult pe Osman. Ragıp Bey nu a fost mai puţin surprins.
— Şi care este datoria dumneavoastră?
— Să vă rămân alături.
Când şi-a întors capul către Dilara Hanım, pe al cărei chip se aştepta să găsească un rânjet batjocoritor, Ragıp Bey a descoperit în schimb o hotărâre înverşunată ascunsă sub un zâmbet trist şi a fost convins, după cum avea să-i mărturisească mai târziu lui Osman, că „uneori, atunci când te aştepţi mai puţin, fericirea poate să răsară dintr-o singură întorsătură de frază”. Încercând să-şi ascundă satisfacţia, dar ferm hotărât să o salveze pe această femeie care îl iubea şi care, arătându-se gata să se sacrifice pentru el, îi trezise în inimă o recunoştinţă fără margini, el a obiectat:
— Nu puteţi să rămâneţi aici, oricând ar putea să se întâmple ceva neaşteptat, oraşul ăsta este renumit pentru jafurile lui, odată ajunse în stradă, bandele de fanatici sunt în stare de orice, iar dumneavoastră mai şi sunteţi o femeie singură. Cine o să vă apere, cine o să vă protejeze? Nu, nu, nu pot permite asta.
— Atunci veniţi cu noi.
— Nici asta nu se poate...
După o scurtă ezitare, Ragıp Bey a adăugat cu o blândeţe care l-a surprins chiar şi pe el.
— Mi-ar fi plăcut să vă însoţesc, dar chiar nu se poate, nu-mi pot abandona camarazii.

Ridicându-se din fotoliu, Dilara Hanım s-a apropiat de Ragıp Bey şi, punându-şi mâna pe a lui, i-a spus pe nume şi l-a tutuit, aşa cum nu făcea niciodată, decât în pat:

— Ragıp, spuse ea, din moment ce tu refuzi să-ți abandonezi camarazii, chiar îți închipui că eu aş fi în stare să te abandonez, aşa o judeci tu pe femeia cu care ai împărțit patul?

Ragıp Bey s-a simțit dintr-odată foarte încurcat.

— Ei, sigur că nu... nici vorbă de aşa ceva... dar pericolul e mare şi mai este şi Dilevser... Nu mi-aş putea lua gândul de la voi.

Dilara Hanım a izbucnit într-un râs vesel care aproape că ar fi putut trece drept senzual.

— Ce n-aş face pentru asta... Aş fi chiar gata să încep un război dacă ar fi nevoie.

Ragıp Bey ar fi dorit să nu audă această izbucnire de râs şi nici gluma care a urmat, însă s-a abținut să o spună.

— Dar...

Dilara Hanım a clătinat din cap.

— Am încheiat subiectul, domnule comandant... E timpul pentru cină, trebuie să vă fie foame... Pun s-o cheme pe Dilevser...

Ragıp Bey s-a ridicat la rândul său şi a încercat să spună ceva pentru a o convinge pe Dilara Hanım.

— Ascultați, Dilara Hanım...

Dilara Hanım şi-a pus degetele subțiri pe buzele lui Ragıp Bey.

— Nu mai spuneți nimic... Vreți să mă faceți să sufăr?

Au fost întrerupți de intrarea neaşteptată a lui Dilevser, care ținea o carte în mână, însemnând cu degetul pagina pe care o citea. Glasul visător cu care l-a salutat pe Ragıp Bey arăta că încă rătăcea printre rândurile cărții ei; încă nu reuşise să se smulgă din urzeala de propoziții şi de cuvinte

care o învăluia şi să se întoarcă la viața care, contrar părerii obişnuite, i se părea de o irealitate stranie.

În momentul acela, Dilevser încă nu ştia cât de mult îi va schimba viața decizia pe care o luase mama ei cu o clipă mai devreme, dându-i acea realitate pe care nu o găsea decât în romane. Or, Dilara Hanım nici nu bănuia că pornise astfel pe o cale care avea să schimbe dramatic viețile celor trei persoane din acea încăpere, pregătindu-le un viitor pândit atât de bucurii, cât şi de tristeți nenumărate. De-ar fi ştiut unde avea să ducă această decizie, pe care Ragıp Bey o luase drept dragoste şi care, în realitate, se întemeia în esență pe morala ei personală, pe educația ei, pe firea ei prea puțin înclinată spre „fugă”, pe gustul ei pentru spectacolele grandioase, dar şi pe o anumită nepăsare, oare Dilara Hanım ar mai fi luat-o? Nici măcar ea, mai târziu, peste ani, nu a ştiut să dea un răspuns la această întrebare. „La urma urmei”, i-a spus ea lui Osman, „cum să trăieşti fără orbirea asta înspăimântătoare față de viitor? Dacă am şti ce ne aşteaptă şi am căuta să schimbăm mersul lucrurilor, nu am risca să provocăm alte evenimente la fel de grave? Ca să poți să trăieşti, viitorul trebuie să rămână învăluit în întuneric”.

Cât despre Osman, chibzuind la toate acestea, ar fi vrut să-l întrebe pe Şeyh Efendi: „Este oare drept ca decizia unui singur om să schimbe şi făgaşul altor vieți decât a sa? Nu este înfricoşător şi foarte umilitor să te gândeşti că soarta ta s-ar putea să stea în mâinile unor străini?”

Dar ştia că străbunicul său ar răspunde astfel: „Este pronia cerească. Domnul a condus alegerea Dilarei Hanım astfel încât totul să se împlinească după voia Sa”.

Bănuia că, după ce ar fi spus acestea, Şeyh Efendi s-ar fi întrebat, nu fără să se căiască imediat, de ce nu fusese voia Domnului să rânduiască astfel lucrurile şi în viața lui şi de ce nu i se întâmplase şi lui ca femeia pe care o iubea să-i

schimbe cursul destinului declarându-i ca Dilara Hanım: „Datoria mea este să vă rămân alături”.

XI

Pe când ceața subțire rămasă după ploile din ajun, gonită de primele raze ale soarelui, începea să se ridice de deasupra orașului ca un văl de satin strălucitor, strecurându-se în falduri grațioase printre cupolele arămii, semilunile aurii și minaretele albăstrii ce nu se desprinseseră încă din umbra somnoroasă a nopții, chemările muezinilor la prima rugăciune a zilei au prins să răsune pe dealurile capitalei. Când chemările s-au oprit brusc, orașul, pentru o clipă fugară, s-a cufundat într-o liniște adâncă, de parcă ar fi contemplat însuși chipul lui Dumnezeu. În această liniște vremelnică trăită ca o eternitate, orașul a ieșit din adâncurile mării liliachii într-un buchet de reflexe cristaline, ca un miraj al luminii pure.

În decursul acestui scurt răstimp, vrăjită de ea însăși, Poarta Fericirii a rămas nemișcată și mută.

Apoi această tăcere impresionantă s-a rupt brusc și mirajul de cristal s-a risipit sub tropăitul haotic al cizmelor, sub zgomotul surd al paturilor de pușcă ce se izbeau de pământ, sub strigăte, rugi îndreptate către Dumnezeu, vorbe de ocară, țipete înspăimântătoare și focuri de armă. Năvălind în dezordine din barăcile lor, soldații s-au repezit asupra ofițerilor din cazarmă și s-au apucat să-i târască pe jos, lovindu-i cu capul de pietrele de pavaj ale curții și sfâșiindu-le uniformele cu strigăte de „Moarte necredincioșilor!”

Insurecția sângeroasă, ale cărei urmări aveau să se facă simțite timp de un secol întreg, începuse astfel într-o dimineață însorită de primăvară și, în timp ce batalioanele din Salonic, chemate pentru a zdrobi o mișcare care cerea

restabilirea legii Şari'a, se alăturau insurgenţilor, oraşul a îmbătrânit brusc sub efectul fricii.

În timp ce se îmbrăca pentru a se alătura unităţii sale, Ragıp Bey, alertat mai mult de simţurile ascuţite ale celor care aşteaptă o catastrofă iminentă decât de rumoarea care venea de departe, s-a repezit la fereastra dormitorului şi, cu toate că aleea părea liniştită, i-a spus Dilarei Hanım:

— Începe.

Înşfăcându-şi de îndată cartuşiera, şi-a pus vestonul atârnat pe spătarul fotoliului.

Cu sângele-rece de care dau dovadă femeile în timpul evenimentelor majore care de obicei pun bărbaţii pe jar, Dilara Hanım a încercat să-l reţină pe Ragıp Bey în pragul uşii.

— Ce faceţi? Vă rog să vă scoateţi uniforma şi să vă schimbaţi în haine civile. Dacă, după cum vă temeţi, soldaţii s-au revoltat, ar putea să-i atace pe ofiţeri.

Cu toate că sfatul era chibzuit, Ragıp Bey nu a vrut să pară laş cedând în faţa fricii.

— Mă duc la cartierul general, Dilara Hanım. Vreţi să mă fac de râs apărând în haine civile?

Dilara Hanım a răspuns în zeflemea, cu răceala despre care ştia din experienţă că are mereu efect asupra lui Ragıp Bey:

— Nu cred că îi arde cuiva să râdă în timpul unei revolte.

Apoi a adăugat, aproape implorându-l:

— Vă rog, vă rog... Faceţi-o pentru mine.

Ragıp Bey a zâmbit uşor şi a început să se dezbrace în timp ce Dilara Hanım i-a scos din dulap hainele civile puse în ordine acolo „în caz de nevoie" şi le-a întins pe pat una după alta. La ajutat să se îmbrace şi i-a înnodat cravata bărbatului pe care nu era deloc sigură că îl va mai vedea vreodată în viaţă. După ce a lipsit câteva clipe pentru a da instrucţiuni servitorilor cu privire la micul-dejun şi la

trăsură, s-a întors şi, văzând că Ragıp Bey îşi încinsese cartuşiera şi îşi pusese pistolul în toc, a protestat din nou:

— Haide, lăsați cartuşiera şi ascundeți-vă pistolul în buzunar. Să nu se întâmple ceva. Doamne fereşte, să nu vă vadă cineva cartuşiera şi să-şi dea seama că sunteți ofițer.

Ragıp Bey a dat din cap şi i-a făcut pe plac Dilarei Hanım.

Odată ajunşi jos, au găsit micul-dejun aşteptându-i; Ragıp Bey a vrut să plece imediat, dar, la insistențele gazdei sale, a acceptat să mănânce puțin. Nu o văzuse niciodată pe Dilara Hanım purtându-se aşa, pentru că nu-i stătea în fire să se arate insistentă, oricare vor fi fost împrejurările. Acest lucru nu l-a împiedicat însă pe Ragıp Bey să savureze faptul că o femeie risca să treacă drept „insistentă” de dragul lui.

— Îmi amintiți de mama, Dilara Hanım, a şoptit el.

Dându-şi pe spate părul lung pe care încă nu avusese timp să-l prindă în coc, Dilara Hanım s-a uitat cu o tristețe care îi mărea pupilele întunecate la bărbatul acela gata să se arunce în inima unei insurecții în care poate că îl aştepta moartea.

Pe măsură ce se apropia clipa despărțirii, posibilitatea de a nu se mai vedea niciodată a aprins în ei, ca o scânteie care aprinde un foc de frunze moarte în inima unei păduri adânci, o întristare de sorginte divină, creată nu de om, ci de Dumnezeu şi atinsă de Măreția Sa, tristețe pe care o purtăm în noi încă de la naştere, ca o parte intimă a ființei noastre, şi o ascundem cu grijă în străfundul sufletului din pricina condiției noastre de muritori înconjurați de muritori. Crescând din ce în ce mai mult, acest sentiment ajunsese să-i cuprindă cu totul, atrăgându-le în flacăra lui pe toate celelalte, care se aprindeau la contactul cu el, se umpleau de el, devenind mai înflăcărate decât de obicei; dragostea, ataşamentul, îngrijorarea, nostalgia, suferința şi chiar voluptatea s-au aprins, arzând ca arborii cu trunchiuri

masive acoperite cu muşchi uscat, iar minţile li s-au înceţoşat de durere. Timpul se destrăma la nesfârşit. Durerea li se părea atât de copleşitoare, încât era de parcă nici nar fi trăit cu adevărat momentul pe care-l trăiau, fiindcă nu credeau că l-ar putea îndura, simţind în schimb că trăiau în acel viitor care încă nu sosise, ca şi cum chipul pe care îl aveau în faţă ar fi dispărut pentru totdeauna, iar ei i-ar fi dus deja dorul, deşi îl priveau chiar în clipa aceea.

Ştiind că mai târziu îşi va regreta graba, Ragıp Bey s-a îndreptat spre uşă cu acea febrilitate care îi face stângaci pe cei siliţi să plece atunci când ar dori să rămână.

— Trebuie să plec, Dilara Hanım.

— Desigur.

Ea şi-a aşezat delicat mâna pe umărul lui de parcă ar fi vrut să îndepărteze o scamă inexistentă şi apoi, împingându-l uşor spre uşă, a şoptit:

— Întoarce-te la mine, Ragıp Bey... Cruţă-mă de o nouă suferinţă.

Ragıp Bey a plecat repede şi s-a urcat în trăsură; vocea vizitiului care mâna caii se amesteca cu zgomotul metalic al roţilor pe caldarâm.

Înainte de a da colţul, Ragıp Bey a aruncat o ultimă privire prin geamul din spate al trăsurii. Dilara Hanım închisese deja uşa; treptele pustii ale peronului au rămas multă vreme în amintirea lui ca o rană dureroasă.

Străzile erau goale; conform instrucţiunilor Dilarei Hanım, trăsura mergea încet, ca să nu atragă atenţia. Treceau printre două rânduri de case cu uşile închise şi obloanele trase; în grădinile lor îmbibate de ploile din ultimele zile, trunchiurile copacilor străluceau ca nişte chipuri întunecate scăldate în sudoare. Ragıp Bey a observat că unii dintre aceşti copaci înmuguriseră şi chiar că ici şi colo o floare nerăbdătoare, înflorită prea de timpuriu, îşi lăsa în jos capul ca o fetiţă ruşinoasă. „Vine

primăvara”, s-a gândit el cu uimire; purtat de curgerea zilelor, părea să fi uitat de existenţa anotimpurilor.

Incomodat de hainele sale civile, Ragıp Bey trăgea nervos de poalele jachetei în timp ce încerca să stabilească un plan de acţiune şi să ghicească ce s-ar fi putut întâmpla. S-a hotărât să coboare din trăsură la câteva străzi de Taşkışla şi să se ducă pe jos la cartierul general ca să evalueze situaţia de la distanţă.

După ce i-a poruncit vizitiului să se întoarcă degrabă la casa Dilarei Hanım, să rămână acolo şi să încuie porţile grădinii, a pornit la drum pe străzile mocirloase, cu ochii în patru. Ghetele lui elegante şi manşetele pantalonilor se umpluseră de noroi şi s-a apucat să-i ocărască în gând pe insurgenţi, de parcă era vina lor. În preajma Cartierului general, totul părea calm, era o linişte neobişnuită, dar, în mod straniu, ghereta santinelei era goală.

Deodată, Ragıp Bey a văzut apărând un grup de soldaţi care îşi dădeau pumni. Uitându-se mai bine, a văzut că de fapt stâlceau în bătaie un bărbat cu pieptul gol, însângerat, a cărui fată tumefiată arăta ca o rană căscată. Omul nici nu mai încerca să se apere de lovituri, se vedea de departe că nu mai are putere. În clipa aceea s-a întâmplat ceva – poate că omul a schiţat un gest, poate că şi-a întors capul spre el –, iar Ragıp Bey l-a recunoscut pe Ihsan Bey, un locotenent din batalionul al doilea pe care soldaţii îl porecliseră „Drăguţul” datorită frumuseţii sale.

Unul dintre bărbaţi l-a lipit pe locotenent cu spatele de zid. Abia când i-a văzut pe ceilalţi doi ridicând puştile şi zâmbind cu răutate şi-a dat seama Ragıp Bey ce ar putea însemna această insurecţie despre care se vorbea de ceva vreme şi a cărei posibilă izbucnire o considerase „catastrofală”. Am putea înţelege o catastrofă, am putea s-o exprimăm în cuvinte, dar nimic, nicio descriere nu ar putea surprinde singurătatea teribilă pe care o aduce cu sine

această realitate. 0 tulburare anunțată, un dezastru sau o oroare se puteau relata în termeni generali şi fraze umflate, făcând loc în poveste fiecărei persoane, fiecărui gest, fiecărui sentiment, dar catastrofa în sine era foarte simplă, foarte limitată, nelăsând loc de nimic, la fel ca incidentul care tocmai se petrecea sub ochii lui Ragıp Bey. lată că oamenii lui, care cu doar câteva zile mai devreme stăteau în poziție de drepți în fața lui, supunându-se mereu ordinelor lui şi despre care crezuse că vor lupta într-o zi alături de el, se pregăteau acum, cu zâmbetul pe buze, să-l execute pe tânărul locotenent, poate chiar fără să simtă vreun strop de mânie la adresa lui.

Scena se desfăşura fără niciun zgomot, niciun strigăt, niciun gest ieşit din comun, totul era simplu şi banal, ca şi cum ar fi fost o glumă. Ragıp Bey a înțeles atunci că insurecția însemna dispariția sentimentului de „catastrofă”, de oroare, iar tot ceea ce stârnise până atunci frică, inclusiv moartea, era de acum considerat firesc.

Soarele începea să se ridice peste piața întinsă care mărginea cazarma, iar urmele lăsate în noroi de rotile trăsurilor şi de cizmele soldaților se întretăiau în fel şi chip, pline de apă de ploaie; la atingerea primelor raze ale zilei, băltoacele căpătau o sclipire cenuşie, care se revărsa peste grămezile informe de noroi, făcând piața să semene cu o mare furtunoasă în care se zbăteau milioane de peşti. Lui Ragıp Bey i-a trecut scurt prin minte să se arunce în acest ocean de nămol şi să alerge spre grupul de soldați, dar, gândindu-se că va fi doborât înainte de a putea ajunge la ei, s-a resemnat să asiste neputincios la executarea locotenentului.

Pe când aştepta împuşcăturile, simțea că soldații nu acționează din mânie sau din sete de răzbunare, ci doar ca să-şi satisfacă acel sentiment de libertate absolută care le e dat participanților la oricare insurecție. Asemenea ramurilor

căzute în râu după o furtună, erau duşi departe de trecutul lor, de identitatea lor şi se lăsau târâți de curent cu plăcerea aproape copilăroasă de a pretinde că râul poartă întreaga răspundere pentru faptele lor; în euforia care pune stăpânire pe oamenii prinşi în vâltoarea marilor evenimente, păreau transportați; lăsați în voia lor, înghițiți de un haos în care niciun obstacol nu le mai stătea în cale, alergau cu paşi mari spre moarte.

În locul focurilor de armă, Ragıp Bey a auzit un sergent strigându-şi oamenii să se adune. Abandonându-l imediat pe tânărul locotenent pe care doar cu o clipă mai devreme se pregăteau să-l execute, soldații s-au întors la cazarmă într-o dezordine veselă, îmbrâncindu-se ca nişte copii în curtea şcolii. Nu le păsa de viața locotenentului, cum nu le păsase nici de moartea lui. De la distanță, tânărul nu se mai vedea decât ca un punct roşu la poalele zidului înalt al cartierului general. Deşi îşi dădea seama de pericolul care-l păştea dacă zăbovea lângă marea piață, Ragıp Bey nu-şi putea lua ochii de la locotenent. Acesta a început încet să se încline înainte şi, când corpul său a ajuns aproape paralel cu pământul, a căzut cu fața în jos în noroi.

Părăsind în grabă scena, Ragıp Bey s-a îndreptat spre străzile înguste din Pera[17], de unde avea de gând să meargă la Ministerul de Război din Beyazıt. Era singurul loc de unde putea să urmărească îndeaproape evenimentele în desfăşurare. În oraş răsuna un vuiet surd, o rumoare înspăimântătoare, dar străzile erau pustii. După ce a coborât dealul Tepebaşı, având grijă să evite străzile mari, a ieşit în Piața Karaköy. În ciuda vuietului care devenea din ce în ce mai puternic, atât piața, cât şi podul care ducea la Eminönü erau goale. Ca un iatagan împodobit cu smaralde

---

[17] Numele grecesc al cartierului Beyoğlu.

pe care Dumnezeu l-ar fi împlântat în inima oraşului pentru a despărţi un univers vesel, plin de distracţii, cochet şi liber de unul mai degrabă resemnat, liniştit, solemn şi sărac – două lumi, două religii, două feluri de viaţă –, Cornul de Aur se întindea, verde tot, spre interiorul uscatului.

Văzut de la distanţă, podul părea presărat cu mari pete maronii. Pe măsură ce se apropia, Ragıp Bey a descoperit că acestea erau în realitate trupurile fără viaţă ale ofiţerilor ciopârţiţi de baionete, al căror sânge năclăit căpătase o nuanţă întunecată. Ştiind că risca să fie ucis de insurgenţi dacă îl vedeau, Ragıp Bey a mutat cadavrele unul după altul, aşezându-le pe o parte a podului. Un miros înţepător îi umplea nările; strângea din dinţi, iar pe chipul lui schimonosit se citea dezgustul pe care i-l inspirau acei oameni alături de care se avântase totuşi în luptă împotriva duşmanului într-o frumoasă frăţie de arme şi care încălcau acum pactul sacru pe care-l făcuseră în faţa morţii asasinându-şi propriii ofiţeri. Se simţea umilit, cum se simt de obicei oamenii trădaţi, şi ştia că îşi va răzbuna colegii ofiţeri spălând umilinţa în sânge.

Ajuns pe malul celălalt, a simţit că pământul îi tremură sub picioare, însă piaţa din faţa moscheii Yenicami era şi ea pustie, cu excepţia unei gherete pentru santinelă şi a unei mitraliere grele, care se aflau la capul podului. Aruncând o privire în spatele gheretei, a văzut cadavrul unui căpitan împuşcat în ceafă. Insurgenţii plecaseră fără ca măcar să ia mitraliera de jos, ceea ce l-a înfuriat pe Ragıp Bey încă şi mai tare. Nu li se spunea de ani de zile să nu-şi abandoneze armele după o bătălie?

După ce a ocolit moscheea, a intrat pe Bulevardul Babıâli şi a văzut deodată ivindu-se un grup de insurgenţi. Soldaţi! mărşăluiau în dezordine prin mijlocul drumului, strigând „Trăiască sultanul! Vrem Şari'a!", iar în urma lor venea mulţimea de gură-cască printre care se puteau distinge şi

câțiva mullahi cu turban. Mulțimea înainta ca un bețiv cu mersul împleticit, trecând de pe un trotuar pe altul, forțând ușile anumitor redacții de ziare și continuându-și drumul fără să zăbovească prea mult când acestea nu se deschideau. Se auzeau uneori strigăte de „Trăiască Constituția”, care demonstrau cât de incoerenți erau manifestanții în revendicările lor. Păreau cât se poate de indeciși. Ragıp Bey și-a spus că un pluton de soldați experimentați ar fi fost suficient pentru a împrăștia această mulțime ca pe un stol de vrăbii, l-a urmărit îndeaproape pe insurgenți și a ajuns în Piața Hagia Sofia, care susura ca o fântână săpată sub oraș. Abia atunci a văzut puhoiul de oameni. Erau în cea mai mare parte niște târâie-brâu care se adunaseră acolo doar din curiozitate, ca să vadă ce-o să se întâmple, formând o masă enormă, compactă și ternă ce duhnea a sudoare acră, în timp ce numărul soldaților abia ajungea la câteva mii. Nu se simțea entuziasmul care era de așteptat la o mare revoltă, dimpotrivă, lumea părea plictisită fiindcă spectacolul întârzia să înceapă.

La vederea baionetelor sclipitoare care se înșiruiau într-un rând strâns, a bănuit că sediul Parlamentului era înconjurat de soldați. Cu toate acestea, ochiului său de ofițer cu experiență nu-i scăpase că dispunerea lor dezordonată trăda o lipsă evidentă de disciplină. În lipsa ofițerilor, unitățile erau comandate de subofițeri fără studii militare. A început să înainteze precaut spre Parlament, având grijă să stea departe de soldați pentru a nu fi recunoscut. Oamenii cu chipuri înfometate și priviri stinse nu se arătau deranjați de acest om care își croia drum printre ei, lăsându-l să treacă cu o oarecare indiferență.

Când să ajungă la Parlament, a văzut venind dinspre Çemberlitaș o birjă care înainta cu greu din cauza mulțimii compacte; oamenii au împresurat-o imediat, iar soldații au

deschis uşa, dând la iveală un paşă tras la faţă, care se uita la mulţime cu o privire neîncrezătoare.

Deodată, s-a ridicat o voce:

— Este ministrul de război, omorâţi-l!

S-a produs agitaţie şi mulţimea, smulgându-l pe paşă din birjă, l-a înghiţit ca un vârtej întunecat. S-a văzut fulgerul baionetelor care se ridicau şi cădeau cu forţă. Apoi mulţimea sa dat înapoi încet, formând un cerc în jurul trupului ciuruit al paşei, întins pe trotuar. Când în sfârşit a reuşit să vadă cadavrul cu barba albă pătată de sânge, Ragıp Bey a văzut că în realitate era vorba despre ministrul justiţiei.

Întorcând spatele victimei sale, mulţimea a căzut înapoi în starea ei de amorţeală de dinainte, de parcă asasinatul care tocmai fusese comis nu ar fi privit-o; oamenii păreau cufundaţi într-o stare de toropeală şi dădeau impresia că trăiesc un coşmar colectiv, nu scoteau niciun strigăt, nu arătau niciun soi de agresivitate şi vorbeau între ei într-un murmur nedesluşit şi înspăimântător, aşteptând un ordin care să-i mobilizeze. Era limpede că le lipsea un conducător care să le ordone, strigând cu putere, să se împrăştie sau, dimpotrivă, să atace. Ce-i drept, se zăreau prin mulţime mullahi cu turbane slinoase, dar nicio ulema cunoscută şi respectată de oameni. Din când în când, un mullah, ca să le dea oamenilor ceva de făcut, începea să strige „Vrem Şari'a!", dar mulţimea se mulţumea să repete lozinca în cor.

Hotărât să ajungă cât mai repede la Ministerul de Război pentru a-şi avertiza prietenii şi a le cere să treacă la acţiune, Ragıp Bey a apucat-o pe străduţele lăturalnice, înţelesese că o unitate hotărâtă dotată cu o mitralieră grea ar zdrobi rapid această revoltă. La nevoie, va lua legătura cu Mahmut Paşa, comandantul Armatei întâi, şi se va oferi să ducă chiar el sarcina la îndeplinire.

Intrarea în Marele Bazar unde se amestecau de obicei abisinieni, arabi, kurzi, ţigani, armeni, greci şi albanezi,

într-o învălmăşeală veselă de culori, limbi şi obiceiuri, era de data aceasta complet pustie; cizmarii, rogojinarii, bijutierii coborâseră obloanele de fier ale prăvăliilor, iar vânzătorii ambulanți de şerbeturi, halva şi fructe se făcuseră nevăzuți. Până şi câinii vagabonzi care de obicei se vedeau peste tot pe străzile oraşului păreau să fi intrat în pământ. Ajuns după multe ocoluri în apropiere de Çemberlitaş, Ragıp Bey a observat că mulțimea era mai răsfirată; soldații stăteau acolo în pâlcuri mici, împrăştiate. Chiar atunci a văzut o patrulă de recunoaştere apropiindu-se în ritm susținut, comandată de căpitanul Spathari Efendi din regimentul întâi imperial, pe care îl cunoscuse în Macedonia. Zgomotul cadențat al cizmelor pe caldarâm se desluşea clar chiar şi în rumoarea din jur.

Când patrula şi insurgenții au ajuns față în față, ambele tabere au şovăit o clipă. Din cauza numărului mic de oameni de care dispunea sau poate din cauza ordinelor oficiale care îi impuneau să evite cu orice preț o confruntare, căpitanul grec a făcut o greşeală care avea să-l coste viața: în loc să ordone cu o voce categorică dispersarea imediată a răzvrătiților, a încercat să-i sfătuiască prieteneşte.

— Împrăştiați-vă, întoarceți-vă la unitățile voastre, nu vă răzvrătiți împotriva statului, sunteți soldați, comportați-vă ca atare.

În loc de răspuns, ei i-au aruncat o privire batjocoritoare. În fața tonului conciliant al lui Spathari Efendi, scurta lor ezitare de a sfida o unitate regulată a dispărut imediat. Ura pe care o nutreau față de ofițeri era prea puternică pentru a fi domolită de câteva cuvinte liniştitoare. Dimpotrivă, au văzut în ele o dovadă de slăbiciune, iar asta n-a făcut decât să-i încurajeze în aroganța şi furia lor. Imensa libertate a revoltei făcuse ca sentimentul de inferioritate sădit în ei de atâția ani de supunere la ordine să se transforme într-o ură tenace pe care doar frica o mai putea înfrâna. Aşa se face că

orice voce care nu îi speria îi făcea şi mai înverşunaţi în ura lor.

Soldaţii au început să-l ia peste picior pe căpitan cu o obrăznicie grosolană:

— Ia te uită, da' înţelept mai e necredinciosul ăsta!

— Spune, domnule căpitan, eşti tăiat împrejur?

— Hai, băieţi, să-i tăiem scula.

Chipul frumos cu profil grec al lui Spathari Efendi a împietrit şi s-a făcut livid ca o mască de ceară; ghicise că moartea se apropia în cea mai groaznică formă pe care putea s-o ia pentru un ofiţer: dezonoarea.

Abia a avut timp să spună:

— Ascultaţi, prieteni...

Au fost ultimele lui cuvinte; unul dintre soldaţi şi-a aţintit puşca spre el şi a tras, strigând: „Taci din gură, necredinciosule!". A fost urmat de mulţi dintre tovarăşii săi, toţi într-o atmosferă veselă de bâlci. Fiecare glonţ se înfigea în corpul deja neînsufleţit al căpitanului, cu un zgomot ciudat care amintea de sunetul unui mai care loveşte rufe ude. Sub impactul violent al gloanţelor, cadavrul se ridica şi cădea ca un peşte eşuat pe ţărmul mării.

Văzându-şi comandantul mort, soldaţii s-au îngrozit şi, lăsând repede armele jos, s-au împrăştiat prin mulţime.

Dezgustat atât de laşitatea soldaţilor, cât şi de crimă, Ragıp Bey, cu chipul schimonosit de furie, a fost cuprins de dorinţa nebunească de a se repezi în mijlocul insurgenţilor cu pistolul în mână şi de a-i doborî pe asasinii lui Spathari Efendi, dar a reuşit să se stăpânească, de teamă să nu fie ucis la rândul său. Nu tocmai frica de moarte îl împiedica să acţioneze, pentru că trăise întotdeauna în preajma ei, încât ajunsese s-o considere ca făcând parte în mod firesc din existenţa sa; avea cu ea o relaţie asemănătoare cu cea pe care un credincios o are cu Dumnezeu şi, mai degrabă decât să fugă de ea, i se abandona. Dar să moară de mâna unui

bărbat pe care nu-l respecta, acoperit de insulte şi batjocură, era o soartă de care se temea mai presus de orice.

S-a grăbit să-i continue drumul spre Ministerul de Război. Ajuns în Piața Beyazıt, a descoperit că majoritatea manifestanților se adunaseră acolo sub conducerea rebelilor, care erau urmați de o mulțime formată mai ales din bărbați cu turban. Înconjurând ministerul din toate părțile, un val uman împingea în gardul de fier al grădinilor, care amenința să cedeze în orice clipă sub presiunea mulțimii. Impulsionați de ținta pe care şi-o aleseseră, oamenii păreau mai animați, mai veseli; se auzeau răsunând trompete şi din rumoarea generală se înălțau când şi când strigăte de „Vrem Şari'a" şi „Allah e mare". În aer plutea acelaşi miros de sudoare umană. În grădinile ministerului se formaseră sub comanda ofițerilor două rânduri de soldați, care, cu armele la picior, țineau piept insurgenților. Ragıp Bey avea impresia că, dacă situația mai continua mult, cele două grupuri riscau să fraternizeze. Sloganurile, mullahii cu turbane, drapelele decorate cu versete din Coran puteau ajunge să aibă o influență asupra gărzii.

Se gândea cum să pătrundă în grădini; să se avânte prin mulțime era de neconceput, ar fi fost rupt în bucăți încă dinainte de a ajunge la poartă şi mădularele sale ar fi fost azvârlite la câini.

Chiar în acel moment, a observat o agitație dinspre Vefa şi a văzut sosind o baterie de tunuri şi o unitate echipată cu mitraliere grele, trimise în sprijinul celor aflați în minister. De bine, de rău, a reuşit să se alăture unității când intra pe poartă şi, recunoscându-l în persoana comandantului pe colegul lui de studii. Şükrü Bey, s-a apucat să-l strige din toate puterile pentru a se face auzit. La prima vedere. Şükrü Bey nu l-a recunoscut pe bărbatul în civil, cu jacheta

şifonată şi ghetele murdare, care-l striga astfel, dar şi-a dat repede seama cine e când l-a văzut mai de aproape.

— Ce-i cu ținuta asta, Ragıp?

— Încerc să intru în minister.

— Atunci urmează-mă.

Au intrat împreună în grădina vastă chiar înainte ca poarta să se închidă. Aşezându-şi oamenii la poalele copacilor. Şükrü Bey i-a spus sergentului „Lasă soldații să se odihnească până mă întorc” şi i s-a alăturat imediat lui Ragıp Bey.

— Şi tu? Ce ai de gând să faci?

— Mai întâi să găsesc o uniformă demnă de acest nume... Mă simt ciudat în hainele astea.

— Trebuie să-i dau de ştire lui Muhtar Paşa că am sosit. Între timp, tu poți să te duci la biroului de informații, unde îl vei găsi pe camaradul nostru comandantul Rıfkı, care este cam de talia ta şi îți va putea găsi o uniformă.

— Am înțeles... Spune-i lui Muhtar Paşa că nu-mi trebuie decât o unitate şi o baterie de tunuri ca să-i pun la punct pe nemernicii ăştia. Tocmai am venit de la Hagia Sofia, oamenii ăştia nu sunt decât o adunătură de coate-goale lăsați de capul lor, putem să-i împrăştiem cât ai bate din palme.

— Dar mai întâi mă duc să primesc ordine de la paşă...

Când să plece, s-a întors din nou către Ragıp Bey.

— Îl cunoşti personal pe Muhtar Paşa?

— L-am cunoscut în Germania. Am participat împreună la manevre.

— Bine... Îi spun şi despre tine.

Ragıp Bey s-a repezit în clădirea ministerului în căutarea lui Rıfkı Bey. Coridoarele lungi pavate cu piatră răsunau de țârâitul telefoanelor, de răcnetele unor voci care dădeau ordine şi de bocănitul cizmelor ofițerilor care alergau dintr-un birou în altul. Soldați cu figuri abătute stăteau de pază în fața fiecărui birou. Când Ragıp Bey l-a întrebat pe un

tânăr locotenent care tocmai trecea în grabă unde e biroul de informații, acesta a răspuns fără ca măcar să se uite la el:

— Luați-o pe scările de la capătul culoarului și urcați la doi.

În birou domnea un haos de nedescris: ofițerii învârteau febril manivelele telefoanelor de campanie, încercând să ia legătura cu unitățile staționate în diverse puncte din oraș, soldații aduceau necontenit depeșe pe care le puneau pe birouri, informatorii deghizați în mullahi, cerşetori şi vânzători de chifle intrau cu pas grăbit, care contrasta cu aerul nonşalant pe care îl afişau pe stradă şi, după ce şopteau ceva la urechea unui ofițer, se întorceau imediat în piață. La indicația unui soldat pe care îl întrebase de Rıfkı Bey, Ragıp Bey a văzut un ofițer aşezat la birou în fața ferestrei şi urlând la telefon.

Când Ragıp Bey a ajuns în dreptul lui, omul din urmă a închis brusc telefonul, dezlănțuind un potop de injurii.

Amintindu-şi că Rıfkı Bey era irascibil încă de când urmau împreună Şcoala de Război, Ragıp Bey, în ciuda circumstanțelor, s-a silit să zâmbească.

— Cum o mai duci?

Ridicând capul, Rıfkı Bey i-a aruncat o privire absentă şi a mormăit:

— Cine mai esti şi tu?

— Lucrurile nu par să meargă prea bine.

— Ce spui acolo? Şi mai întâi, cine eşti?

— Dacă ai mintea atât de tulburată încât să nu mă recunoşti, atunci chiar că am dat de bucluc.

La aceste vorbe, Rıfkı Bey s-a uitat la el cu atenție şi l-a bătut imediat pe umăr:

— Pentru numele lui Dumnezeu! Ce-i cu ținuta asta? Ai devenit şi tu informator?

— Poate că nu ți-ai dat seama, dar băieții de afară nu prea se dau în vânt după uniformele de ofițer. Venind încoace, am numărat nu mai puțin de şapte cadavre de ofițer. Pe Spathari l-au împuşcat sub ochii mei. Dacă mi-aş fi purtat uniforma din Nişantaşı până aici, în clipa de fată m-aş număra şi eu printre morți.

— Vii din Nişantaşı?

— Da, tocmai ce-am sosit... Nu te lăsa păcălit de mărimea mulțimii, Rıfkı, ar fi de ajuns doar o baterie de tunuri şi un mic detaşament ca s-o împrăştiem. Nu se află nimeni la conducere. Sunt lăsați de capul lor.

— Ce tot îndrugi acolo? Numărul lor continuă să crească. Tocmai am aflat că regimentul cinci şi batalionul al doilea din regimentul şapte au pornit să li se alăture insurgenților.

— Rıfkı, îți repet, i-am văzut cu ochii mei, oamenii ăştia sunt nehotărâți. Spune-i lui Muhtar Paşa că mă ofer voluntar. Puneți-mi la dispoziție o baterie de tunuri, un batalion dotat cu două mitraliere grele şi voi restabili calmul în Istanbul.

— Ştii că au înconjurat Parlamentul?

— Îți spun că de acolo vin, Rıfkı, eşti surd?

— Bine, mai bine te duc la paşă, să-i spui cu gura ta ce ai văzut.

— Găseşte-mi mai întâi o uniformă. Trebuie să scap de hainele astea civile.

— Cred că am o uniformă de rezervă, o să te descurci cu ea până o recuperezi pe a ta.

— Unde este?

Au intrat într-o cămăruță alăturată. Rıfkı Bey a luat o uniformă de comandant din dulapul său şi i-a dat-o prietenului său, după care s-a întors în birou ca să-l lase să se schimbe. Văzându-se în sfârşit în ținuta obişnuită, Ragıp Bey a oftat uşurat; nu se mai simțea în pielea goală.

Întorcându-se la tovarăşul său, l-a văzut înconjurat de alţi ofiţeri care îşi exprimau cu voce tare bucuria dându-şi ghionţi.

— Ce se întâmplă?

— S-a anunţat c-o să sosească escadronul întâi de cavalerie. Ar trebui să ajungă în piaţă cât de curând... Haide, putem vedea totul de acolo de sus.

Când au ajuns la ferestrele mari de la primul etaj, călăreţi în plin galop au năvălit din celălalt capăt al pieţei, făcându-şi să fluture în vânt fanioanele şfichiuitoare din vârful lăncilor, înaintând într-o coloană compactă, şi-au deschis o cale lungă prin mulţime, lăsând în urma lor un culoar gol, ca o brazdă trasată de degetul unui copil pe nisipul umed. Continuându-şi înaintarea într-o goană nebună, au prins să se rotească în cercuri largi, din care insurgenţii se retrăgeau imediat. În scurt timp, piaţa s-a golit cu totul. Miile de oameni care cu o clipă înainte ocupaseră locul dispăruseră ca prin farmec, făcându-i pe ofiţerii care asistau la eveniment să nu-şi creadă ochilor. Nu se mai auzea decât tropăitul copitelor pe trotuarul abandonat călăreţilor. Nu mai rămăsese nimic care să indice prezenţa foarte recentă a unei mulţimi imense şi tumultoase.

Rıfkı Bey l-a bătut pe Ragıp Bey pe spate.

— Bravo, băieţi! Vezi, cavaleria se poate dovedi şi ea uneori foarte utilă.

După ce a mai dat o dată ocol pieţei, escadronul a pornit spre poarta care îi fusese lăsată deschisă, făcându-şi intrarea în grădinile ministerului cu un aer mândru. Fără să-i ia în seamă pe călăreţi, Ragıp Bey a cercetat din priviri aleile care clădeau în piaţă şi nu i-a luat mult să observe că ici şi colo îşi făceau apariţia aceiaşi manifestanţi care fuseseră izgoniţi cu o clipă mai devreme.

S-a întunecat la faţă.

— Nu te entuziasma prea tare, Rıfkı, mă îndoiesc că un număr de circ o să fie suficient pentru a rezolva problema. În mai puțin de cinci minute, piața o să fie din nou înțesată de oameni.

Nici nu terminase bine de vorbit, că locul se şi umpluse; precedată de batalioane de infanterişti înarmați, mulțimea formată din civili creştea văzând cu ochii pe când se apropia încet de porțile grădinii.

— Rıfkı, du-mă la paşă, nu putem să ieşim din necaz decât în felul meu. Mulțimea trebuie împrăştiată printr-o intervenție energică. Te încredințez că fiecare moment pierdut lucrează împotriva noastră.

— Bine, hai să mergem. Pe mine m-ai convins, dar să vedem dacă reuşeşti să-l convingi şi pe paşă.

Cu aceste vorbe, s-au repezit pe scări şi au ajuns la biroul lui Muhtar Paşa, a cărui anticameră era plină până la refuz; ofițeri, mesageri, aghiotanți ardeau cu toții de nerăbdare să-l vadă pe paşă şi să-i transmită ultimele ştiri. Rıfkı a luat ordonanța deoparte şi i-a spus:

— Ragıp Bey vine direct de la Camera Deputaților, a putut observa pozițiile şi armamentul batalioanelor de infanterie. Are ceva important să-i comunice paşei, care îl cunoaşte personal şi îl apreciază. Te implor, n- avem timp de pierdut.

Ordonanța, care lucrase mai demult cu Rıfkı Bey şi era legată de el printr-o veche prietenie, ştia că acesta nu ar fi cerut să-l vadă pe paşă fără un motiv întemeiat.

— Am să vă duc înăuntru, dar aveți doar cinci minute. Comandantul va trebui să se mulțumească cu atât pentru a-şi transmite mesajul.

Stând în picioare lângă birou. Muhtar Paşa asculta explicațiile ofițerilor săi de stat-major. Era un bărbat de o deosebită prestanță, cunoscut pentru calitățile sale de soldat şi respectat de subalterni. Petrecuse mulți ani în

Germania şi se făcuse remarcat nu doar prin calităţile sale militare, ci şi prin talentul de spadasin şi prin nenumăratele sale cuceriri feminine, lucruri care îi câştigaseră prietenia aristocraţiei militare germane. Acum, pradă nehotărârii, nu ştia cum să pună capăt unei revolte pe care o considera cu totul absurdă; pe de o parte, nu voia să pună în pericol vieţile oamenilor care îi rămăseseră credincioşi, dar pe de altă parte, era umilitor pentru el să se lase asediat de propriii săi soldaţi.

Văzându-i pe cei doi comandanţi în poziţie de drepţi în faţa lui, a întrebat iritat:

— Ce vreţi?

— Domnule general, Ragıp Bey tocmai a sosit de la Camera Deputaţilor, a avut prilejul să-i vadă pe insurgenţi de aproape şi, dacă permiteţi, ar dori să vă vorbească despre ei.

Muhtar Paşa l-a măsurat din cap până în picioare pe tânărul ofiţer.

— Ragıp... Nu tu ai fost cel care a câştigat o medalie în timpul manevrelor din Germania?

— Ba da, domnule general.

— Ai fost detaşat la cartierul general?

— Nu, domnule general, sunt aici pentru că unităţile mele s-au alăturat insurgenţilor.

Paşa a dat din cap.

— înţeleg. Bun, spune-mi ce se întâmplă, Ragıp.

— Domnule general, am ajuns azi-dimineaţă pe jos de la Nişantaşı în haine civile şi am putut să-i văd pe insurgenţi de aproape. Mulţimea de afară este lăsată de capul ei. Sunt mai mulţi civili decât soldaţi. Nu sunt sub comanda nimănui. Sunt inşi fără căpătâi care rătăcesc pe străzi, făcându-le seama ofiţerilor care le ies în cale. Ne-ar fi suficiente o baterie de tunuri şi câteva mitraliere grele

pentru a-i împrăştia. Dacă îmi permiteţi, mă ofer voluntar pentru misiune.

— Pretinzi că îi poţi împrăştia într-o jumătate de oră?

— Sunt sigur, generale. N-am nicio îndoială că, văzând artileria grea şi o trupă hotărâtă, o s-o ia la fugă mâncând pământul. De altfel, soldaţii fiind toţi provinciali, n-o să ştie încotro s-o apuce şi o să se întoarcă inevitabil în cazărmi. 0 să-i arestăm apoi pe conducători la căderea nopţii.

Apucând o baghetă aşezată pe harta întinsă în faţa lui. Muhtar Paşa a început să-şi bată uşor cizma cu un gest nervos.

— Te cunosc şi am încredere în tine, dar ordinele Excelentei Sale marele-vizir sunt categorice: să nu tragem în insurgenţi cu niciun preţ. Nici măcar dacă trec la atac! Am informat pe Excelenţa Sa că, dacă se ajunge la asta, o să le ordon oamenilor mei să deschidă focul. De altfel, aud că ministrul de război şi-a dat demisia.

— Domnule general, dumneavoastră o ştiţi mai bine decât mine: trebuie să batem fierul cât e cald. Dacă amânăm să intervenim, celelalte unităţi o să se ridice şi ele. În clipa în care vorbim, majoritatea unităţilor staţionate în Istanbul sunt indecise, dar fiecare oră care trece lucrează în favoarea răsculaţilor lor şi împotriva noastră.

Incapabil să ia o decizie, paşa ezita să tragă în propriii oameni, dar nehotărârea lui provenea în realitate din faptul că nu reuşea să-şi explice cauzele insurecţiei, nici să-i identifice pe cei care trăgeau sforile.

Deodată a intrat un mesager care i-a întins o telegramă. După ce a citit-o, paşa s-a întors către Ragıp.

— Un grup de deputaţi merge la Palat ca să aibă o întrevedere cu Excelenta Sa sultanul. Mi se ordonă să aştept rezultatul întâlnirii.

Ragıp Bey nu a dat nicio atenţie gândurilor paşei; nu se sinchisea câtuşi de puţin de dimensiunea politică a

evenimentelor. Însăşi ideea de a-i cruţa pe aceşti soldaţi care uciseseră un ofiţer sub ochii lui şi de a le preda imperiul pe tavă îl scotea din minţi. A răbufnit.

— Comiteţi o greşeală, domnule general.

Privirea pe care i-a aruncat-o Muhtar Paşa exprima furia unui soldat adevărat.

— Aşa crezi, comandante?

Ragıp Bey a înţeles că sărise calul.

— Domnule general, dacă nu reuşim să înăbuşim revolta încă din seara asta, mâine imperiul va cădea în mâinile insurgenţilor, toate celelalte unităţi li se vor alătura. Fiecare secundă care trece le sporeşte îndrăzneala.

Dar deja Muhtar Paşa nu îl mai asculta pe Ragıp Bey.

— Liber, comandante. Vom aştepta rezultatul întrevederii de la Palat.

În timp ce Ragıp Bey ieşea pe uşă mormăind „în clipa asta, tocmai am pierdut Istanbulul, dragul meu Rıfkı", bătrânul sultan, ca un prezicător fără vârstă, privea abătut din spatele fumului ţigării înfipte în colţul gurii; tăietura severă a nasului şi barba vopsită cu henna, care odinioară îi imprimau chipului său un aer maiestuos, acum îi dădeau o înfăţişare grotescă, de parcă se împopoţonase cu o mască de carnaval. A aruncat o privire distrată peste mesajul adus de un tânăr şambelan şi l-a lăsat să cadă pe gheridon. Doctorul Reşit Paşa a crezut că sultanul şi-a uitat ţigara în gură şi urma să-şi ardă buzele când acesta a luat-o între degetul mare şi arătător, a strivit-o în scrumieră şi, înainte să-şi mai aprindă una, a scos un oftat adânc.

— Îţi dai seama, doctore? Trebuia să fim cu un picior în groapă ca să asistăm la această infamie de care fuseserăm cruţaţi până acum, în capitala vechiului nostru imperiu, soldaţii noştri ne asasinează ofiţerii, militarii se ridică unii împotriva altora.

— De ce să vă faceți atâtea griji, înălțimea Voastră? Pretutindeni soldații vă preaslăvesc numele şi îşi proclamă cu voce tare, toți într-un glas, ataşamentul față de înălțimea Voastră.

Sultanul l-a privit îndelung pe Reşit Paşa cu zâmbetul înțelegător şi totodată ironic al celor care, loviți de o mare supărare, întâlnesc pe unul încă şi mai neputincios decât ei.

— Doctore, mă însoțeşti de-atâta amar de vreme, urmărind treburile de stat alături de mine, ascultându-mi zi de zi analizele, comentariile. Şi iată că tot n-ai învățat nimic. Oi fi dumneata un medic excelent, dar la politică nu prea te pricepi.

Obişnuit cu înfumurarea sultanului, care nutrea un vădit dispreț față de toți cei din jur, Reşit Paşa si-a luat un aer smerit.

— Cine nu s-ar simți dezarmat în fata Maiestății Voastre?

— Te înşeli, doctore, eu sunt cel dezarmat în acest moment. Mi s-a întins o cursă şi tare greu o să-mi fie să scap.

— De ce sunteți atât de pesimist, înălțimea Voastră? Soldații nu obosesc să vă aclame.

— Ah, doctore, nu vezi că cei care mă aclamă sunt viitorii învinşi ai acestui război? Şi ştii ce se întâmplă cu omul aclamat de cei învinşi?

Reşit Paşa nu a îndrăznit să răspundă sincer la întrebare. De altfel, sultanul nici nu aştepta un răspuns şi şi-a continuat singur raționamentul.

— Risc să-mi pierd tronul în afacerea asta şi chiar. Doamne fereşte, capul. Moartea nu mă sperie, dar îmi fac griji pentru soarta care va fi rezervată familiei mele.

Convins încă de la început că sultanul fusese şi el implicat în insurecție. Reşit Paşa sa gândit că firea suspicioasă a suveranului, cunoscută de toți, îl împiedicase să-i spună adevărul. Apoi şi-a plecat capul, pentru a-şi

ascunde îndoiala care i se putea citi în ochi. Sultanul, care de-a lungul vieții își pusese toată energia în descifrarea gândurilor interlocutorilor săi, trăind în același timp ca un vânător pornit pe urmele dușmanilor săi și ca o pradă care se teme în fiecare clipă să nu fie răpusă de aceștia, înzestrat pe deasupra cu instinctul amândurora – atât al vânătorului, cât și al prăzii – și care, în sfârșit, își ascuțise puterea de discernământ până când ajunsese să atragă ca un paratrăsnet norii de sentimente care gravitau în jurul lui, a ghicit imediat gândurile medicului său.

— Nu mă crezi, nu-i așa, pașă?

— Ferească Dumnezeu, înălțimea Voastră, care dintre robii Maiestății Voastre ar îndrăzni să vă pună cuvintele la îndoială?

Sultanul a izbucnit în râs. Era încântat că si- a pus interlocutorul în dificultate.

— Bineînțeles, doctore, nimeni n-ar îndrăzni, dar, când se întâmplă, fiecare face un gest diferit care îl trădează. Dumneata, de exemplu, pleci capul, îți ferești privirea, cum ai făcut numai adineauri...

Apoi și-a luat din nou o figură îmbufnată.

— Întotdeauna te-am sfătuit să citești romane polițiste, acolo descoperi secretul vieții și al puterii... Capacitățile dumitale de a judeca evenimentele s-ar lărgi... Nu vezi ce evenimente ciudate au loc sub ochii noștri, doctore? Nu ți-ar fi scăpat dacă ai fi învățat să privești mai bine... Batalioanele de infanteriști, trimise în grabă de unioniști, s-au revoltat. Împotriva cui? împotriva mea. Și iată că acum întorc armele împotriva foștilor lor conducători... Dacă s-ar pune în mișcare. Armata întâi comandată de Muhtar Pașa i-ar putea zdrobi cât ai zice pește.

De altfel, oamenii ăștia sunt lipsiți de ofițeri, care fie au fost uciși, fie au fugit ca să-și salveze pielea... Dar Armata

întâi nu se mişcă... Poţi să-mi spui de ce, doctore? De ce stă cu arma la picior? Iată ce mă supără...

Şi-a aprins din nou o ţigară.

— Iscoadele mele vin întruna încă de azi- dimineaţă, punându-mă la curent cu tot ce se întâmplă, dar nu găsesc pe nimeni căruia să-i dau ordine... Armata întâi nu se mişcă, nici marele-vizir. Cât despre unionişti, cu toate că insurecţia pare să-i vizeze, nu au nicio reacţie... deşi n-ar trebuit decât să-l încurajeze puţin pe marele-vizir şi să-l asigure pe Muhtar Paşa de sprijinul lor pentru ca revolta să fie înăbuşită în cel mai scurt timp. Ei nu fac asta, ştiind că Muhtar Paşa n-o să treacă la fapte până nu primeşte ordinul fiindcă îi este frică pentru propria-i piele... Explică-mi, doctore, de ce lasă unioniştii mulţimile să-şi facă de cap? Ce s-a întâmplat cu eroii ordinii constituţionale? De ce tac?... Tăcerea lor este cel mai mare duşman al meu.

— Şi atunci cine ar fi putut să instige la revoltă. Maiestate? a întrebat Reşit Paşa cu o privire perplexă.

— Aceiaşi oameni care l-au asasinat pe Hasan Fehmi Bey.

Paşa nu şi-a putut reţine strigătul:

— Unioniştii!

În loc de răspuns, sultanul a început să contemple reflexele irizate ale Bosforului, care curgea în depărtare cu nepăsarea lui obişnuită. Nu părea să fi luat în seamă cuvintele medicului său. În faţa tăcerii prelungi a suveranului. Reşit Paşa şi-a reînnoit atacul:

— Sunt unioniştii, nu-i aşa?

— Mă îndoiesc că sunt în stare, doctore. Dacă ar fi fost ei, ar fi venit deja la cârma imperiului. Şi totuşi, nu s-a întâmplat nimic... Nu au reuşit să se facă stăpâni peste Istanbul, mulţumindu-se doar cu Salonic... Şi ştii de ce Salonic, doctore? Pentru că acolo se află Armata a Treia controlată de unionist!... Ei ştiu foarte bine că fără ea

capitala rămâne de neatins. Şi atunci cum ar putea ei să o mobilizeze?

Văzând că Reşit Paşa îi soarbe cuvintele cu admirație neprefăcută, sultanul, în ciuda situației nesigure în care se afla, a încercat o oarecare satisfacție, aşa cum i se întâmpla de fiecare dată când observa la interlocutorul său oglindirea propriei inteligențe.

— În curând, trupele Armatei a Treia vor mărşălui pe străzile capitalei, doctore. De-a lungul traseului au fost deja ridicate locuri de aprovizionare. Şi eu care mă întrebam ce-o fi cu proviziile alea... Nu că nu mi-ar fi trecut prin minte, dar mi-am spus că Armata întâi îi va împiedica... Mi-aş putea imagina vreodată că va fi neutralizată în felul acesta?

Reşit Paşa a dat din cap şi a şoptit:

— Asta înseamnă că unioniştii...

— Mă îndoiesc că ei sunt în spatele acestei afaceri, doctore.

Dacă nu s-ar fi abținut, paşa, la capătul răbdării, ar fi strigat: „Cine atunci, până la urmă?”, dar şi-a stăpânit nervii, privindu-l pe sultan cu o docilitate copilărească.

— Pentru a porni la o asemenea acțiune, trebuie să fii înzestrat cu o anumită inteligență de care unioniştii noştri sunt lipsiți, cu excepția poate a lui Talat... În plus, e nevoie de mulți bani... Cine are bani, doctore?

Puțin a lipsit ca Reşit Paşa să răspundă „Luminăția Voastră, Maiestate”, dar a reuşit să- şi țină gura în ultimul moment.

Deodată, sultanul i-a pus o întrebare care părea să nu aibă legătură cu subiectul:

— Unde este Enver acum, doctore?

Paşa a răspuns imediat cu naivitate:

— La Berlin...

Apoi, gândindu-se la răspunsul pe care tocmai îl dăduse, a tresărit:

— Nemții... Îi bănuiți pe nemți, înălțimea Voastră?
— Este foarte probabil, pașă... foarte probabil.
— Ați putea să-l convocați pe ambasadorul Germaniei?
— Mi-ar râde în nas, doctore. Crezi că ar recunoaşte?... Chiar dumneata ai spus că insurgenții mă aplaudă. Ce dovadă pot să aduc ca să-i acuz guvernul de complot împotriva mea?
Paşa era acum de-a dreptul năuc.
— Credeți că unioniştii s-ar putea face vinovați de o asemenea trădare?
— Cei mai mulți dintre ei nici măcar nu-şi dau seama ce se întâmplă, vor crede că au înăbuşit o revoltă a fanaticilor inspirată de sultan... Doar câțiva funcționari de rang înalt ştiu adevărul, iar ei sunt convinşi că e în interesul imperiului.
În clipa aceea a intrat un aghiotant şi, apropiindu-se de sultan, i-a şoptit ceva la ureche. Printre vorbele rostite în grabă, lui Reşit Paşa i s-a părut că desluşeşte cuvântul „subofițer”, fără a fi pe deplin sigur. Sultanul s-a ridicat pe dată şi i-a zâmbit doctorului, care l-a imitat imediat.
— Doctore, situația este neclară, ar fi bine să împrumuți una din trăsurile Palatului, a dumitale te va urma.
S-a întors către aghiotantul său.
— Paşa să fie însoțit de patru călăreți, ca să nu aibă neplăceri pe drum şi să mi se dea de veste de îndată ce a ajuns acasă.
În timp ce doctorul se îndrepta spre ieşire, sultanul, la rândul său, a pornit cu paşi iuți spre uşa ascunsă care ducea în cabinetul său. Deodată, a încremenit.
— Doctore, vila ta se află pe malul asiatic, e mai bine să eviți traversarea Bosforului; s-ar putea să am nevoie de dumneata şi, de altfel, este un drum lung. Am aflat că fiul dumitale sa stabilit în Nişantaşı.
— Într-adevăr. Maiestate.

— Du-te la el acasă în seara asta, nu ştii niciodată ce se poate întâmpla.

— Cum porunciţi. Maiestate.

Coborând pe panta dinspre Palatul Yıldız, paşa a văzut garda imperială desfăşurată de ambele părţi ale drumului, în aşteptarea unui posibil atac; atât soldaţii, cât şi ofiţerii care îi aveau sub comanda lor aveau un aer grav şi afectat, dat de sentimentul că participă la un eveniment important. Dar, vai, aceşti amărâţi postaţi la nici o sută de metri de omul care se afla în mijlocul unei mari răsturnări istorice, de sultanul pe care se pregăteau să-l apere cu preţul vieţii, nu aveau să cunoască niciodată adevărul. „Nici eu nu îl cunoşteam”, avea să i se destăinuiască mai târziu Reşit Paşa lui Osman, „şi nu îl cunosc nici astăzi. Cuvintele sultanului erau convingătoare, şi totuşi îl bănuiam că unelteşte ceva, că acţionează pe ascuns. Nu era genul de om care să se lase în voia sorţii. Dar nu îşi dezvăluia niciodată gândurile, pentru că nimeni nu îi inspira încredere. Vezi tu, în clipa în care îţi vorbesc, îmi dau seama că nici eu nu aveam încredere în el. Poate că relaţiile dintre un sultan şi supuşii săi exclud un astfel de sentiment, ştiu eu?”.

Ziua se stingea treptat, umbrele începeau să se lungească, o răcoare liniştită punea stăpânire pe străzile oraşului. Casele din cartierul Akaretler înşirate de-a lungul bulevardului ca nişte pisici roşcate şi prietenoase, castanii cu mugurii umflaţi care le dădeau umbră vara, mirosul de iarbă udă care se înălţa din grădinile de legume vecine, caldarâmul drumului ce părea să curgă în faţa trăsurii, scârţâitul roţilor, scrâşnetul osiilor, toate acestea sugerau un fel de ghiduşie, de lejeritate, o frivolitate specifică primăverii, iar asta îi plăcea lui Reşit Paşa.

Paşa nu era atât de nepăsător la treburile lumii încât să nu ştie că pericolul care-l păştea pe sultan nu avea să-l cruţe nici pe el; toţi apropiaţii sultanului aveau să fie luaţi

pe sus de furtună, iar dacă suveranului avea să-i fie tăiat capul, fără îndoială că şi ale lor aveau să cadă, aşa era tradiția. În ciuda lipsei depline de încredere care arunca o umbră asupra relației lor, medicul personal era văzut ca un apropiat al sultanului. Şi totuşi, această posibilitate alarmantă nu îl îngrijora din cale-afară.

De când începuse să se considere un om bătrân, în sinea lui Reşit Paşa întorsese spatele vieții şi renunțase la ambițiile sale, aşteptând cu resemnare momentul plecării. Deşi trăia în lux şi opulență, făcea parte din categoria aceea de bărbați care îşi cântăresc viața în funcție de succesul lor la femei. Gândindu-se că nu mai era la fel de puternic şi seducător ca înainte, îşi pierduse orice gust pentru viață. Era un secret simplu, dar hotărâtor, pe care nu-l împărtăşea nimănui. Nepăsător la ceea ce îi rezerva viitorul, el avea de acum față de propria-i viață interesul îndepărtat şi restrâns pe care cineva îl acordă uneori bârfelor despre o rudă îndepărtată. Când au ajuns acasă la Hikmet Bey, văzând trăsura cu stema Palatului flancată de o escortă de patru călăreți, grădinarul a alergat să deschidă poarta mare de fier; cele două trăsuri s-au năpustit înăuntru şi s-au oprit în fața clădirii impunătoare. Informat de sosirea unei trăsuri escortate şi temându-se să nu i se fi întâmplat ceva tatălui său. Hikmet Bey a ieşit pe treptele de la intrare. S-a liniştit când Reşit Paşa a apărut pe uşa trăsurii.

— Bine ai venit, tată...

— Din porunca sultanului, sunt oaspetele tău în noaptea asta. Hikmet.

După ce au trimis înapoi trăsura şi gărzile, au intrat în casă.

— Eşti la curent cu ce se întâmplă?

— Ca toată lumea. Am aflat că soldații s-au răzvrătit invocând legea Şari’a. Azi-dimineață au răsunat câteva focuri de armă dinspre Taşkışla, dar nu ştiu ce s-a

întâmplat mai departe. Prietenii mi-au spus că situaţia e încurcată şi că e mai bine să stau acasă. Aşa că m-am ferit să ies.

— Ai făcut bine... Soldaţii au împresurat Parlamentul şi Ministerul de Război. Ministrul a demisionat. 0 delegaţie a Parlamentului urmează să aibă o întrevedere cu sultanul.

Cred că va fi amnistie generală. O să aflăm în seara asta ce întorsătură iau evenimentele.

Hikmet Bey l-a poftit pe Reşit Paşa în biroul său. Învăluită în lumina difuză care se strecura prin obloanele pe jumătate trase, camera sugera o atmosferă de tihnă moale, ca o blană pe care o mângâi cu plăcere. În aer plutea un parfum de săpun englezesc, de tutun şi de cărţi care, deşi viril, nu era scutit de o oarecare delicateţe specifică lungilor răstimpuri petrecute în singurătate. Un buştean ardea în şemineu, iar lămpile mici cu abajur aşezate în colţuri aruncau o lumină portocalie cu umbre trecătoare.

— Te servesc cu o cafea, tată?

— Mulţumesc, are să-mi prindă bine.

Hikmet Bey a plecat să le dea instrucţiuni servitorilor. Pe urmă s-a întors şi s-a aşezat lângă tatăl său, care, dornic să-i cunoască starea de sănătate, l-a cercetat din priviri cu luare-aminte.

Lipsit de paloarea lui obişnuită, chipul lui Hikmet Bey părea, dimpotrivă, odihnit şi vioi; cearcănele vineţii care dădeau ochilor un aer visător dispăruseră. Privirea îi era mai vie şi părea că frumuseţea lui luase o formă mai banală, mai puţin bătătoare la ochi. Tăcerea inefabilă care marchează chipurile oamenilor încercaţi de mari suferinţe şi care exercită asupra celorlalţi o atracţie irezistibilă se retrăsese în adâncul sufletului său, care lăsa uneori să iasă la suprafaţă, în câte o privire sau un gest, o imensă tristeţe. Viaţa pe care o ducea alături de Hediye în noua sa casă era impregnată de o dulce linişte care, deşi nu era totuna cu

fericirea, lăsa impresia că ar fi. Era ca biroul lui: calm şi ordonat, dar puţin cam îndepărtat de viaţă.

Din când în când îşi vizita mama sau se întâlnea cu prietenii, lansându-se în nesfârşite discuţii politice în timpul cărora nu se arăta deloc zgârcit în criticile sale la adresa unioniştilor. Cu toate acestea, criticile lui erau acum mai măsurate, mai chibzuite, lipsite de vorbe grele şi exagerări; se mulţumea să-şi spună pur şi simplu părerea, dând glas adevărurilor la care îl condusese propria-i judecată. Când se instala în fotoliul său seara. Hediye se aşeza lângă el şi îl privea atentă în tăcere pe Hikmet Bey cufundat în lectura lui. Gata să sesizeze până şi cea mai mică dorinţă a stăpânului ei, ea îi ghicea gândul chiar în momentul în care îi trecea prin minte.

Viaţa pe care Hikmet Bey o ducea la acea vreme se asemăna cu o pauză, cu răstimpul de după acordul abrupt şi ascuţit al unui cântec pe care el, deşi nu o recunoştea, îl credea încheiat. Nu ştia că această linişte era doar un moment de respire, o clipă de răgaz înaintea unui nou zbor, decisiv.

Tatăl şi fiul au cinat singuri. Hediye nu s-a arătat toată seara, câştigând încă o dată afecţiunea şi recunoştinţa bărbatului pe care îl iubea, eliberându-l pe Hikmet Bey de ruşinea de a nu putea să o invite să ia parte la masă în prezenţa tatălui său. Ea îl iubea cu o dragoste atât de adâncă, încât îşi suprimase toate gândurile, toate năzuinţele, toate sentimentele numai ca să-i lase mai mult loc bărbatului vieţii ei, chiar dacă asta însemna să se vadă izgonită din ea însăşi. Renunţând de bunăvoie la dorinţele şi gusturile ei, îşi legase fericirea de cea a lui Hikmet Bey. Acest sacrificiu teribil, pe care oricine altcineva l-ar fi găsit de plâns, era în realitate singurul fel de viaţă care o putea face fericită pe Hediye. Ea se agăţase de această viaţă prin Hikmet Bey şi nu-şi lăsase de ales decât să se înlănţuie şi

mai mult de el. Datorită acestei legături, ea reuşea să ghicească dacă i-ar împlini mai bine dorinţele prin prezenţa sau prin absenţa ei.

La masă. Hikmet Bey l-a servit pe tatăl său cu un vin franţuzesc de colecţie, pe care l-a calificat drept un „produs excelent”. Asemenea micilor cochetării care li se iertau femeilor de moravuri uşoare care se temperaseră după căsătorie, îi plăcea să-şi păstreze anumite obiceiuri costisitoare, care îi delectau atât simţurile, cât şi memoria.

În inima acestui oraş care se pregătea să trăiască o apocalipsă sângeroasă, tată şi fiu, detaşaţi amândoi în chip straniu de viaţă, deşi din motive diferite, discutau pe un ton bizar, aproape glumeţ, evenimente care aveau să influenţeze nespus atât cursul propriilor lor vieţi, cât şi viitorul întregii ţări.

— După părerea ta, tată, ce-o să se întâmple acum?

— Nu ştiu nimic. Hikmet, decât că suntem în pragul unor răsturnări care nu anunţă nimic bun, trebuie să ne pregătim pentru orice... Din cauza poziţiei mele la Palat, viitorul mi-e legat de cel al sultanului şi, din ce am văzut şi am auzit astăzi, al lui mi se pare destul de sumbru... Pentru nişte bătrâni ca noi, călătoria pare că se apropie de sfârşit. În ceea ce mă priveşte, n-am dreptul să mă plâng, destinul a fost generos cu mine şi, dacă ar fi de-acum mai puţin darnic, ar fi o ingratitudine din partea mea să mă arăt nemulţumit. Ce mă îngrijorează mai mult e soarta dumitale. Ce-ţi rezervă viitorul? în ce fel de tară vei fi nevoit să trăieşti? Cum o să treacă ţara asta peste tulburările de acum, peste toată vărsarea asta de sânge? Eu, unul, nu văd nicio voinţă, nicio forţă care să-mi inspire încredere şi mă tem că imperiul acesta o să tot treacă de la un stăpân la altul, dacă nu cumva până la urmă o să se şi destrame. Doamne fereşte. Ce-o să faceţi atunci? Tu, copiii tăi?... Poate

a venit momentul să te exilezi la Paris, pe care îl iubeşti atât de mult şi unde ti-ai dorit mereu să trăieşti?

Hikmet Bey a evitat subiectul, fiindcă nu se mai simțea în stare să emigreze, să înceapă o nouă viată în altă țară.

— Există riscul să vedem ciocniri între armată şi insurgenți?

— Fără îndoială, starea de lucruri e explozivă... E suficient să te uiți înapoi la istorie pentru a vedea că evenimentele de o asemenea importanță sunt întotdeauna însoțite de vărsare de sânge... Conflictul armat e inevitabil, doar că nu ştim când anume o să izbucnească... La drept vorbind, nu asta mă îngrijorează cel mai mult, pentru că va exista un câştigător şi pacea va reveni; mă tem, de fapt, că pentru o vreme oraşul va fi lăsat de izbelişte, fără învingători sau învinşi, c-o să vedem jafuri, violențe săvârşite împotriva caselor de oameni bogați, împotriva femeilor... Ai o armă?

Hikmet Bey încercă să-şi rețină un uşor zâmbet. Prietenii lui nu mai rosteau de mult acest cuvânt în prezența lui, pentru a-l cruța de amintirea vremurilor trecute.

— Am un pistol.

— Bine... Tine-l la îndemână... Sunteți înconjurați de cazărmi, insurgenții s-ar putea aventura până aici...

— Am dat ordin să se zăvorască toate ieşirile... Ce altceva mai putem face, tată?... Să ne resemnăm cu soarta şi să aşteptăm...

Deşi propria-i nepăsare i se părea cu totul firească, pe Reşit Paşa îl îngrijora în schimb indiferenta fiului său fată de evenimentele care zguduiau capitala, dezinteresul său atât față de propriul viitor, cât şi față de cel al unei țări pe care căutase să o schimbe implicându-se în activitățile revoluționare ale unor societăți secrete.

Deodată, paşa a schimbat subiectul.

— Şi tu, tu cum o mai duci?

Hikmet Bey a înțeles că această singură întrebare cuprindea de fapt alte trei: „Eşti fericit? Ai uitat trecutul? Ți-e dor de Mehpare?” Trebuise să devină el însuşi tată ca să afle că îngrijorarea taților cu privire la copiii lor era inepuizabilă şi se transmitea ca un blestem din generație în generație. A căutat să-i dea un răspuns liniştitor.

— Mi-e bine, tată, foarte bine... Duc o viață tihnită, mi-am încheiat socotelile cu trecutul, doar că mi-am văzut zdruncinată din temelii încrederea în capacitatea omului de a-şi făuri destinul şi de a influenta viitorul. Asta are legătură, mi se pare, cu deziluziile pe care mi le-a oferit politica. Îmi pusesem toată speranța în acțiunea unioniştilor şi îmi dau seama acum că ei nu doresc decât să-i ia locul sultanului. În ochii mei, Enver nu este cu nimic diferit de bătrânul care stă în Palat. Ce mi-e baba Rada, ce mi-e Rada baba. Mai mult, mă întreb dacă nu cumva libertatea e incompatibilă cu tradițiile noastre, lată de ce nu mă mai entuziasmează evenimentele atât de mult. În adâncul sufletului, îmi dau seama că visasem la o revoluție otomană pe model francez. Încă o dată m-am amăgit, pământul ăsta este un pământ al răscoalelor, este incapabil să nască o revoluție. Orice am face, orice nume am da puterii, până la urmă tot de-un sultan ne trezim guvernați.

Şi-a luat paharul şi, înainte de a-l duce la buze, a inspirat adânc.

— Ce buchet parfumat, nu-i aşa? Dacă nu putem să reproducem vinurile unei țări, se pare că nu putem să-i reproducem nici revoluția.

A sorbit din vin şi, înainte să-l înghită, l-a plimbat încet prin gură, aşteptând ca notele de fructe coapte să se facă simțite sub aroma uşor acră.

— Mi se pare însă că întrebarea dumitale se referea mai mult la viața mea privată. În care caz, răspunsul meu va fi acelaşi: mi-e bine. Am îngropat trecutul. Doar că sunt cam

obosit de viață, cum zice mama. Se poate spune că m-am pensionat, într-un fel, dar nu-ți face prea multe griji în privința asta, viața mea nu este mai puțin plăcută. Nu mă mai întreb în fiecare zi ce aştept de la viață, mi-a arătat ce-mi poate da şi am aflat ce pot lua de la ea. Nu mai caut să mă adâncesc în profunzimile vieții şi refuz s-o mai las să se poarte rău cu mine. Mi-am găsit preocupări mai plăcute citindu-i pe Cervantes şi Rabelais, precum şi pe contemporanii lor. Fuzuli şi Bâkî[18]. Mă întreb de ce au fost atât de veseli şi critici fată de vremea lor, în timp ce poeții noştri de astăzi sunt mai degrabă trişti şi resemnați.

Nici nu terminase bine de vorbit când în apropierea reşedinței s-au auzit împuşcături şi strigăte. Nu părea o încăierare şi au tras concluzia că soldații trăgeau în aer.

— Sunt insurgenți, a spus Reşit Paşa. Trupele din armata regulată nu ar avea niciun motiv să tragă în cartierul ăsta. Crezi că se întorc în cantonamentul din Zincirlikuyu?

— Dacă trag aşa de nestingherit, insurgenții trebuie să fi izgonit trupele regulate din oraş.

Deşi nu se mai sinchiseau prea mult nici de viața lor, nici de viitor, puşi față în față cu realitatea focurilor de armă şi a strigătelor de soldați, amândoi şi-au dat seama că moartea, mizeria, umilința, pe care pare destul de uşor să le dispreţuieşti de la distanță, privite de aproape deveneau dintr-odată mai arzătoare decât îşi imaginaseră. Pentru o scurtă clipă, prin minte le-a trecut aceeaşi imagine: soldații scoțând poarta din țâțâni şi dând deodată năvală în casă, târându-i pe jos cu dispreț, jefuind, făcând din femei victimele poftelor lor animalice... Amândoi s-au gândit atunci că moartea nu este cea mai rea dintre sorți.

---

[18] Poeți otomani reprezentanți ai liricii de curte. Poezia lor este extrem de ritualizată şi simbolică.

— Ar fi bine să stingi luminile, a sugerat Reşit Paşa .

După ce a stins luminile din biroul său. Hikmet Bey le-a poruncit servitorilor să facă la fel în toată casa, să închidă obloanele şi să pună drugul de fier peste canaturile uşii, l-a trecut prin cap să-şi aducă pistolul, dar a renunțat imediat, fiindcă i s-a părut că ar fi un gest prea „dramatic”.

Stăteau unul lângă altul în dreptul ferestrei din birou, incapabili să ia o hotărâre fiindcă nu ştiau care erau intențiile celor două tabere. Reşit Paşa dorea, în ciuda tuturor lucrurilor.

Victoria insurgenților, care îl sprijineau pe sultan, în timp ce Hikmet Bey credea că ar fi mai bine ca victoria să fie de partea armatei şi a unioniştilor.

Au aşteptat în tăcere să se facă din nou linişte.

Încet-încet, zgomotul împuşcăturilor s-a stins.

— Cred că asta a fost totul pentru astăzi, a spus Reşit Paşa. Om vedea ce aduce şi ziua de mâine. E vremea să mă culc, pentru că trebuie să merg la Palat la primele ore ale dimineții.

În timp ce îşi însoțea tatăl până la dormitorul care-i fusese pregătit. Hikmet Bey a observat că, împotriva tuturor aşteptărilor. Reşit Paşa se ferise să pună vreo întrebare despre Mihrişah Sultan. Fără îndoială considerase nepotrivit să se intereseze de fosta lui soție într-un moment atât de important din istoria imperiului.

Pe de altă parte. Hikmet Bey nu ştia că, de îndată ce izbucnise răzmerița, paşa trimisese un servitor la Kanlica ca să se informeze mai îndeaproape despre situație şi, spre uşurarea lui, aflase că niciun insurgent nu îndrăznise să se aventureze pe țărmul asiatic şi că fuseseră trimise trupe în zonă pentru a-i proteja pe apropiații sultanului. Desigur, tații şi fiii nu-şi spun niciodată totul şi, în ciuda afecțiunii reciproce care îi unea, fiecare îşi cultiva grădina secretă bântuită de fantome de femei, o grădină ale cărei fructe

otrăvitoare aveau un gust pe care nimeni altcineva nu putea să-l cunoască.

Tot încercând să înțeleagă purtarea tatălui. Hikmet Bey îşi lăsase gândurile să alunece spre propriul trecut, spre fosta soție, al cărei nume se abținea să-l rostească, spre grădina secretă pe care încerca în zadar să o îngroape în străfundurile conştiinței, dând astfel frâu liber amintirilor zăvorâte până atunci în subteranele uitării. Ştiind din experiență că îl vor face să sufere. Hikmet Bey le-a întâmpinat totuşi cu o bucurie aproape bolnăvicioasă, uitând de haosul care domnea pe străzile oraşului şi fără să se sinchisească de soarta pe care i-o hărăzea viitorul. Dar previziunile lui Reşit Paşa se dovediseră corecte: în aceeaşi zi, profitând de nehotărârea lui Muhtar Paşa, comandantul Corpului întâi de Armată, insurgenții puseseră deja stăpânire pe capitală.

A doua zi dimineață. Hikmet Bey avea să descopere cu uimire, şi nu fără să fie profund zguduit, că sufletul lui era încă pregătit să primească nu doar amintiri, ci şi visuri de viitor.

XII

Cu trei sau patru ore înainte ca Hikmet Bey şi Reşit Paşa să audă împuşcăturile insurgenților, Ragıp Bey înțelesese deja că oraşul va cădea în mâinile lor.

Îşi petrecuse ziua cu Rıfkı Bey aşteptând ordinul de atac şi, ca să-şi mai alunge plictiseala, se apucase de câteva ori să inspecteze trupele desfăşurate în diferite puncte din grădinile ministerului, care aveau mărimea unui cartier întreg.

De două ori, soldații rebeli au încercat să intre în minister şi au fost siliți să se retragă, prima dată din pricina

jeturilor puternice ale tunurilor cu apă şi a doua oară în fața focurilor de armă trase în aer chiar la ordinul lui Muhtar Paşa. În ciuda acestui succes de moment, lui Ragıp Bey nu i-a scăpat apatia trupelor care rămăseseră loiale paşei.

Până la sfârşitul după-amiezii, mici grupuri de ofițeri din fanfara ministerului, însoțiți de câțiva funcționari, se răspândiseră prin grădini şi încercau să-i convingă pe oameni să se alăture revoltei. Însuşi Ragıp Bey îi auzise cu urechile lui pe unii soldați spunând în barbă că- şi doresc să părăsească grădinile ministerului cât mai curând pentru a se alătura taberei adverse. După cum prevăzuse, din oră în oră, moralul trupelor slăbea în timp ce îndrăzneala insurgenților creştea.

La căderea nopții, s-a dus la biroul lui Rıfkı Bey, la etajul al doilea al clădirii ministeriale; agitația dimineții încetase şi fetele erau posomorâte.

— Nu-i nicio speranță? l-a întrebat pe tovarăşul său de arme.

Acesta a clătinat din cap cu îndoială.

— L-am auzit cu urechile mele pe Muhtar Paşa rugându-se de preşedintele Parlamentului, de marele-vizir şi de ministrul de război să ordone asaltul, dar toți i-au cerut să tragă de timp.

— Ascultă, Rıfkı, ministerul este sub asediu, trupele s-au răsculat şi paşa ăsta al tău încă aşteaptă un ordin?

— Ragıp, lucrurile astea nu se întâmplă aşa cum crezi tu. Ar putea fi chemat chiar mâine în fața Curții Marțiale pentru insubordonare... Sau chiar să fie dat ca trădător pe mâinile insurgenților... Nu ştim cine ce face, cine trage sforile. În condițiile astea, ce poate face Muhtar Paşa ?

La scurt timp după aceea, li s-a comunicat că în urma unei întrevederi cu deputății care veniseră să-l caute, sultanul a emis un decret prin care li se acorda amnistie insurgenților.

În jurul orei şapte, un căpitan a intrat în mare grabă în biroul lui Rıfkı Bey.

— Oamenii noştri încearcă să se apropie de porţi ca să li se alăture insurgenţilor, domnule comandant.

Rıfkı Bey a făcut doar o grimasă.

— O să-l informez pe paşă, a spus el.

Dacă ar fi primit o astfel de ştire dimineaţa, s-ar fi stârnit un scandal în toată regula şi imediat s-ar fi luat măsuri. Dar acum toată lumea începuse să-şi piardă speranţa.

Rıfkı Bey s-a întors repede. Era alb la faţă.

— Constatând că din punct de vedere militar Armata întâi nu mai are nicio valoare. Muhtar Paşa a demisionat şi se pregăteşte să părăsească ministerul.

Ragıp Bey a sărit de pe scaun.

— Acest paşă-i nebun! Cum poate să-şi şteargă tot trecutul glorios într-o singură zi? E ăsta momentul să ne pierdem curajul?

Deşi nu-l aproba pe Muhtar Paşa, de care îl legau mulţi ani petrecut! în cadrul statului- major, Rıfkı Bey nu a avut totuşi inima să-şi acuze şeful de laşitate.

— Nu spune asta, Ragıp, dacă ar fi fost o chestiune strict militară, paşa şi-ar fi făcut datoria. Este un om care şi-a dovedit curajul de nenumărate ori. Dar de data asta problema e politică. Marele-vizir şi-a dat demisia, la fel şi ministrul de război, şeful statului-major ordonă trimiterea trupelor în Piaţa Hagia Sofia pentru a dezarma insurgenţii şi a fraterniza cu ei, chiar şi Preşedintele Parlamentului care este, totuşi, răsfăţatul unioniştilor, cere să se evite confruntarea armată.

În clipa aceea Şükrü Bey, care îl ajutase pe Ragıp Bey să pătrundă în grădinile ministerului, a sosit şi el, gâfâind.

— Ce se întâmplă? Se spune că paşa şi-a dat demisia. Am primit ordin să ne întoarcem în cazarmă.

Rıfkı Bey a dat din cap.

— E adevărat, paşa a demisionat.

Cei trei ofițeri au schimbat priviri îngrijorate. Ragıp Bey a pus primul întrebarea care le stătea tuturor pe buze:

— Ce să facem?

Şükrü Bey s-a trântit pe un scaun şi şi-a aprins o țigară.

— Aici nu prea mai avem ce face. Nu are rost să zăbovim, insurgenții ne-ar lichida la fel ca pe ceilalți ofițeri, iar dacă nu ne ucid, bine tot n-o să ne fie. Propun să părăsim oraşul. N-o să ne fie greu să găsim cai în Edirnekapı. De acolo, vom încerca să ajungem la Çatalca... Salonicul nu va lăsa nepedepsită această trădare. În curând. Armata a Treia o să se pună în mişcare şi o să ne putem alătura ei.

Ragıp Bey nici n-a stat pe gânduri.

— Bine, să mergem.

Rıfkı Bey a clătinat din cap.

— Puteți pleca, eu rămân. Trebuie să aibă cine să-i informeze pe camarazi despre ce se întâmplă aici. Nu putem să plecăm toți.

Şükrü Bey a încercat să-şi convingă prietenul.

— Indivizii ăştia o să te ucidă.

— Nu dacă am o deghizare potrivită. 0 să- mi pun hainele civile pe care mi le-a lăsat Ragıp azi-dimineață în schimbul uniformei mele de rezervă. Ce chestie! A durat doar o zi pentru ca să ne facă să renunțăm la uniformă.

Ragıp Bey nu avea de gând să deplângă soarta uniformei.

— Atunci hai să plecăm imediat. N-are rost să o lungim, mai avem multe de făcut. Când ne întoarcem cu Armata a Treia, îi vom trage la răspundere pe cei care calcă în picioare onoarea militarilor.

Rıfkı Bey s-a grăbit să se îmbrace în civil. Pe când cei trei ofițeri părăseau ministerul, au văzut trăsura lui Muhtar Paşa plecând pe furiş printr-o poartă laterală. A doua zi, când insurgenții aveau să-i asedieze casa, scăpa de ei deghizat în pescar grec înainte de a se refugia la nemți şi, la

fel ca toți cei care își distrug viața în doar câteva ore, avea să-și petreacă restul zilelor întrebându-se, deși în zadar, ce greșeală făcuse în „ziua aceea”.

În grădinile ministerului domnea un haos propriu armatelor învinse. În întunericul catifelat al nopții care cădea, sergenții, înarmați cu felinare a căror lumină transforma orice umbră într-un monstru gata să se năpustească asupra lor, își căutau oamenii pe sub copaci, caii brigăzii de cavalerie, înspăimântați de zgomot, se cabrau și nechezau, bocănitul copitelor lor pe caldarâm îi făcea pe oameni să-și armeze puștile de teamă că vor fi atacați din clipă în clipă, și, cum unitățile împrăștiate, lipsite de ofițerii lor, încercau să treacă mai multe deodată pe felurite porți, soldații care făceau parte din ele se îmbulzeau cu toții, împărțind pumni și vorbe de ocară pentru a-și stăpâni frica.

Majoritatea ofițerilor dispăruseră pe furiș, hotărâți să părăsească orașul cât mai repede. Cei rămași aveau să fie bătuți măr de soldați pe străzile din împrejurimi, iar cei mai puțin norocoși aveau să fie împușcați fără alte formalități. Nimeni nu avea să știe vreodată numărul exact de ofițeri uciși, dar avea să se estimeze că erau în jur de patruzeci.

În mijlocul acestei debandade, cu ferestrele întunecate și poarta principală larg deschisă, ca gura unui uriaș gata să scoată un urlet, impunătoarea clădire a Ministerului de Război arăta ca o biată ruină părăsită după un incendiu.

La adăpostul întunericului, cei trei ofițeri sau strecurat afară pe poarta Mercan, iar Şükrü Bey și Ragıp Bey s-au despărțit de Rıfkı Bey, care în hainele lui civile arăta ca un geambaș de provincie.

— Cunosc oameni de la grajdurile din Edirnekapı, ne pot face rost de cai, a spus Şükrü Bey.

— Du-te la Edirnekapı și ocupă-te de cai, eu am ceva de rezolvat, ne întâlnim acolo. Dacă nu sunt acolo într-o oră, să știi că am dat de necaz.

Ragıp Bey a luat-o imediat spre lăcaş, înainte de a părăsi oraşul pentru cine ştie cât timp, voia să-şi îmbrăţişeze mama, să-şi ia rămas-bun de la soţie şi să afle părerea şeicului despre răzmeriţă.

În mod neobişnuit, poarta mare de la intrare era închisă. Şi-a anunţat prezenţa folosind ciocănelul de bronz şi a aşteptat să i se deschidă. În depărtare răsunau focuri de armă.

L-a găsit pe şeic discutând cu o străină cu accent ciudat, însoţită de cei doi fii ai ei în vârstă de vreo paisprezece ani. Cu faţa scăldată în lacrimi, femeia vorbea mai departe, totuşi fără să suspine sau să ridice vocea.

Şeyh Efendi se străduia să o liniştească.

— Nu vă faceţi griji, doamnă Emily, de fapt nu sunteţi în niciun pericol, dar, fiindcă sunteţi îngrijorată, o să căutăm o cale de a vă ajuta.

Apoi, întorcându-se către discipolul care stătea lângă uşă, cu mâinile împreunate pe burtă, i-a spus:

— Rugaţi-le pe doamne să facă rost de un *çarşaf* pentru doamna Emily, iar pentru băieţi puneţi să se aducă două rânduri de haine de-ale noastre... Apoi mergeţi să căutaţi un barcagiu de-al nostru şi duceţi-i pe oaspeţii noştri la lăcaşul Üsküdar, escortaţi de doi discipoli.

S-a întors din nou spre femeie.

— Mâine-dimineaţă veţi fi alături de prietenii dumneavoastră din Beylerbeyi. Vă încredinţez că atâta timp cât sunteţi însoţită de discipolii noştri, n-o să aveţi parte de nicio neplăcere. Acum duceţi-vă să vă schimbaţi şi porniţi îndată la drum... Fie ca Domnul să vă aibă în pază.

Femeia a sărutat mâna şeicului, iar copiii iau urmat exemplul, deşi cu o oarecare stângăcie. După plecarea lor, şeicul i-a făcut semn lui Ragıp Bey să se apropie.

— Bun-venit, Ragıp Bey. Cum o mai duci? îmi făceam griji pentru tine.

— Mulțumesc, Excelență, datorită rugăciunilor dumitale sunt bine.

Văzându-l că-i urmărește cu privirea pe femeie și pe copiii ei, care părăseau încăperea, șeicul a simțit nevoia să-i ofere câteva explicații lui Ragıp Bey.

— Doamna Emily vine des la noi, este văduva unui diplomat, după moartea lui a ales să rămână la Istanbul. Sub ferestrele ei au răsunat împușcături, s-a speriat și, dorind să li se alăture prietenilor ei, a venit să ne ceară ajutor.

Încă o dată, Ragıp Bey a fost convins că nu va reuși niciodată să pătrundă misterul acestui lăcaș unde se întâmplau lucruri care nu încetau să-l uimească. A trecut imediat la scopul pentru care venise.

— Sunteți, bineînțeles, la curent cu evenimentele...

— Într-adevăr... Ulemalele le dezaprobă categoric, iar șeicii din lăcașurile sufite se opun cu vehemență revoltei... Niciun învățat musulman nu este implicat în această afacere, de la religie se reclamă doar o mână de fanatici, în genere foști studenți din madrase, conduși de iluminatul acela. Derviș Vahdeti. Ca să nu mai vorbim de Said-i Kürdi, care și-a vârât un pumnal la brâu ca să-și dea importanță... Permite-mi să-ți spun asta, Ragıp Bey: numele lui Dumnezeu și religia sunt pe buzele tuturor, dar evenimentele nu au nicio legătură nici cu unul, nici cu alta... Religia nu joacă niciun rol în această chestiune și, dacă vrem să înțelegem ce se întâmplă, ar trebui să căutăm în altă parte.

În vocea autoritară a șeicului, precum și în cuvintele sale impregnate de o ușoară tristețe care îi impresiona întotdeauna pe interlocutorii săi, Ragıp Bey a deslușit pentru prima dată accentele unei mânii surde.

— Blestematul ăsta de sultan e cel care-i încurajează, a spus el.

— Adevărul numai rareori se găseşte acolo unde credem că l-am descoperit, Ragıp Bey; mereu m-am ferit de adevăruri aflate prea la îndemână... Sunt încredințat că la adevăr nu se poate ajunge decât cu prețul unei anumite strădanii şi că, de foarte multe ori, ceea ce luăm drept adevăr este în realitate doar o minciună deghizată în adevăr şi servită anume ca să ne amăgească...

Vocea şeicului îşi recăpătase calmul obişnuit, dar lui Ragıp Bey i s-a făcut ruşine, căci simțea în cuvintele sale un reproş voalat, o dorință de a-l mustra pentru aroganța de care dăduse dovadă rostind vorbe goale în fața lui. Cu toate acestea, a încercat să-şi ascundă ruşinea mimând indiferența.

— În cazul ăsta. Excelență, dacă de vină nu sunt nici sultanul, nici ulemalele, cine ar fi putut să-i incite pe mullahi, să-i îndemne pe soldați să-şi părăsească cazărmile? Unde este adevărul?

— Oamenii pretind că umblă după adevăr, dar uneori mi se pare că de fapt urmăresc ceea ce pare să corespundă ideii pe care şi-au făcut- 0 ei despre el a priori, căutând o confirmare a propriilor certitudini mai mult decât a adevărului în sine... Această slăbiciune îi orbeşte pe oameni, Ragıp Bey, în aşa măsură încât îi împiedică să vadă ceea ce se află chiar sub ochii lor... Poate că nu vor să înfrunte adevărul?... Nici acum nu ştiu dacă adevărul e un dar de la Dumnezeu sau o cazně la care ne supune. În ce mă priveşte, văd adevărul ca pe un foc pe care privirea nu îl poate suporta mereu, pe care mâna ezită să-l atingă. Adevărul arde, Ragıp Bey, nu tuturor ne e dat să ajungem la el.

Apoi a adăugat în şoaptă:

— Fie ca Domnul să-i ajute pe cei care caută adevărul.

Ca orice om chinuit de flacăra unui secret de nemărturisit şi incapabil să le dezvăluie celorlalți tristețea

care îl macină. Şeyh Efendi, fără să lase nimic din asta să se vadă când stătea de vorbă cu cineva, transforma fiecare cuvânt, fiecare conversație într-o răfuială cu sine însuşi şi după o vreme începea să vorbească de unul singur, oricine s-ar fi aflat în fața sa. Suferința lui era atât de umană, încât, în şuvoiul de cuvinte izvorât din mâhnirea lui tainică, fiecare putea găsi ceva care să-i limpezească propria viață.

Fără să ia în seamă nerăbdarea lui Ragıp Bey, care aştepta ca şeicul să-i explice care e adevărul, a schimbat brusc subiectul.

— Ce ai de gând să faci acum? Date fiind împrejurările, n-ar fi înțelept să umbli prin oraş. Intenționezi să stai în lăcaş pentru o vreme? Încă este cel mai sigur loc din capitală.

— Nu vreau să mă ascund, Excelență. Dacă îmi îngădui, o să plec din oraş ca să mă alătur Armatei a Treia, care vine din Salonic. Tovarăşii mei mă aşteaptă în Edirnekapı cu cai. Vom pleca imediat.

Şeyh Efendi a schițat un surâs de satisfacție.

— E un plan bun... Armata a Treia a plecat deja din Salonic?

— Cred că încă nu. Dar sunt sigur că va şti să-i pedepsească pe netrebnicii ăştia aşa cum se cuvine... Şi, oricum ar hotărî să procedeze, îmi voi face datoria.

După căsătoria lui Ragıp Bey cu fiica şeicului, relațiile dintre cei doi bărbați rămăseseră neschimbate. Legați de o prietenie nemărturisită, fiecare era mândru de faptele celuilalt şi aveau încredere unul în altul.

Deşi informat despre aventura ginerelui său cu Dilara Hanım, şeicul avusese întotdeauna grijă să nu amintească de ea în fața lui Ragıp Bey, nici măcar în chip aluziv. Ştia că ginerele său iubeşte o altă femeie şi, în ciuda acestui comportament contrar propriei sale morale, accepta şi respecta asta în tăcere, gândindu-se că prietenul său avea,

fără îndoială, motive întemeiate să procedeze astfel. Nişte ani mai târziu, avea să-i spună lui Osman: „Nu judeca niciodată pe cineva după propriile tale valori, ci după ale lui. Imoral este cel care îşi trădează propriile convingeri, nu pe ale tale”.

Potrivindu-şi poalele tunicii, şeicul a dat să se ridice.

— Presupun că doreşti să-ți vezi mama înainte de a pleca.

— Cu îngăduința dumitale, aş vrea să-mi iau rămas-bun de la ea.

— Sunt sigur că ştie deja despre sosirea dumitale şi te aşteaptă.

S-au ridicat în acelaşi timp. Lui Ragıp Bey i s-a părut că desluşeşte un strop de invidie în ochii şeicului, trădând poate regretul că avea o însărcinare care îl împiedica să plece şi el.

— Dacă ai nevoie de ceva, nu pregeta să-mi dai de ştire.

La vorbele obişnuite de rămas-bun ale şeicului, Ragıp Bey a răspuns ca de obicei:

— Pomeneşte-mă în rugăciunile dumitale, asta mi-e de ajuns.

Mama lui îl aştepta în odaia modestă care îi fusese pusă la dispoziție în harem, cu capul înfăşurat într-un văl alb, cu fața posomorâtă, convinsă că dacă zâmbea ar fi trădat suferințele pe care le îndurase, încă de foarte tânără, din pricina războaielor, a migrațiilor, a bandelor de tâlhari şi a morții; neştiind, de altfel, să pună în trăsăturile ei nici cel mai mic semn de bucurie, mijea mereu ochii mici şi negri, care scrutau neîncetat viitorul pentru a afla acolo, înaintea oricui, pericolul care îi amenința pe fiii ei şi pe care şi-ar fi dorit să-l alunge, însuflețită cum era de o dragoste mistuitoare pe care copiii o simțeau de îndată ce se găseau în prezența sa şi care nu se făcea deloc simțită în privirea ei, în cuvintele sau felul de a fi.

Întinzându-i mâna pentru ca el să i-o sărute, i-a pus lui Ragıp Bey întrebarea rituală pe care nu uita niciodată să i-o adreseze, indiferent de circumstanțe:

— Ți-e foame? Vrei să mănânci?

Dându-şi brusc seama că nu mâncase nimic de la micul-dejun pe care Dilara Hanım îl silise să-l ia înainte de a pleca, Ragıp Bey a ales să mintă:

— Am mâncat deja, mamă... Şi tu? Cum o mai duci? Stai bine aici?

— Sunt bine, slavă Domnului, nu-ți face griji pentru mine... Se spune că soldații s-au răzvrătit.

— E adevărat, o mână de golani seamănă discordie.

— Se pare că se iau de ofițeri.

Auzind-o pe mama lui vorbind despre insurgenți de parcă ar fi fost nişte puşti de cartier puşi pe harță, Ragıp Bey nu s-a putut abține să râdă; a înțeles foarte bine unde bătea ea.

— Nu s-a luat nimeni de mine, mamă.

— Aha... Şi ce face fratele tău?

— Ultima dată se afla la Berlin, dar după părerea mea trebuie să fi plecat la Salonic, nu- ți face griji pentru el... Şi eu o să plec în curând din capitală ca să fiu alături de el.

— Nu rămâi aici peste noapte?

— Trebuie să plec, tovarăşii mei mă aşteaptă, dar înainte să pornesc la drum am vrut să-ți sărut mâna şi să primesc binecuvântarea ta.

— Pleci imediat?

— Trebuie, mamă.

După o lungă tăcere, mama lui s-a ridicat.

— Fie... Fă-ți datoria... Dumnezeu să te ajute.

— Ai nevoie de ceva?

— Nu am nevoie de nimic, băiete, nu-ți face griji pentru mine.

Când Ragıp Bey, după ce i-a sărutat mâna, a dat să plece din odaia mamei sale, ea a arătat spre uşa alăturată.

— Acolo e camera lui Hatice Hanım.

— Mă duc să-mi iau rămas-bun de la ea.

— Nu sta prea mult, drumul o să fie lung, nu vrei să întârzii.

— Bine, mamă.

Bătrâna, care nu-şi exprimase niciodată cu voce tare ura pe care o simţea faţă de nora ei şi nici măcar o dată nu i se plânsese de ea fiului ei, a avut grijă să-şi închidă uşa înainte să se deschidă cea a lui Hatice Hanım.

Cum se apropia sfârşitul sarcinii, Hatice Hanım se umflase ca un sufleu bine crescut; degetele i se făcuseră ca nişte caltaboşi, iar burta îi era enormă, ca şi cum ar fi avut un ceaun mare vârât sub rochie. Când a intrat Ragıp Bey, ea tocmai citea Coranul la lumina palidă şi melancolică a unei lămpi cu ulei. A ridicat capul şi, văzându-l în pragul uşii, şi-a aşezat cartea pe genunchi, fără să se clintească totuşi de-acolo. Neputând să-şi ierte soţul că iubeşte altă femeie, ea îi considera duşmani pe toţi cei care îi găseau scuze pentru asta, inclusiv pe propriul ei tată. Fără să-i spună un cuvânt, şi-a ridicat doar privirea spre el, cu furia dispreţuitoare de care are parte un servitor care intră fără să bată la uşă.

— Cum o mai duci, Hatice Hanım?

— Sunt bine, mulţumesc lui Dumnezeu.

În vocea ei se simţea o ostilitate apăsătoare şi glacială în care se amestecau ura de a fi fost redusă la neputinţă şi implorarea tăcută a unei femei înşelate care pune povara acestei trădări asupra întregii omeniri.

Ca pe un scorpion prins într-un cerc de foc, trădarea o izolase de semenii ei care nu trecuseră printr-o asemenea încercare, aruncând-o într-o singurătate unică în felul ei, un deşert de nepătruns pentru orice fiinţă lipsită de această experienţă.

Gelozia pe care o simțea față de rivala ei nu putea umple singură pustiul imens în care fusese surghiunită, aşa că femeia înşelată nutrea un resentiment la fel de mare fată de toți cei care nu fuseseră trădați vreodată, toți i se păreau la fel de ticăloşi, iar asta o făcea, la rândul ei, egoistă şi rea. Ştiind că ar fi în stare să implore în lacrimi să fie izbăvită de singurătatea şi ranchiuna care îi încolăceau sufletul şi trupul ca nişte enorme încrengături de alge, împiedicând-o să iasă din apă şi să respire, îşi impusese o atitudine distantă şi rece, singura prin care putea evita să se coboare la astfel de rugăminți umilitoare.

Ragıp Bey a observat că soția lui nu i-a urat bun-venit şi nici nu l-a întrebat despre el, rămânând aşezată cu încăpățânare, ca şi cum ar fi aşteptat ca el să plece cât mai degrabă. Destinul îi legase unul de altul în aşa fel încât fericirea unuia presupunea neapărat nefericirea celuilalt.

Deşi însuflețite de sentimente şi dorințe perfect nevinovate şi îndreptățite, puse față în față, aceste două ființe se preschimbau în doi asasini care se înfruntă într-o noapte neguroasă, hotărâți să-şi păstreze fiecare propria fericire chiar dacă asta înseamnă să o distrugă pe a celuilalt.

— Plec în curând la Salonic şi am venit să îmi iau rămas-bun.

— La revedere.

Un bărbat care îşi înşală soția nu se mulțumeşte doar să o înşele, el devine atât de egoist, încât îi cere să nu se întristeze din cauza asta, să nu fie supărată, ba chiar să nu-şi facă griji din pricina asta, ca să nu trebuiască astfel să poarte peste propria-i plăcere umbra suferinței pe care i-o provoacă. El pretinde ca ea să fie cea care risipeşte această umbră care se întinde peste ambele lor vieți şi tot ea să îl elibereze de remuşcări, de ruşinea de a fi rănit pe cineva. Pentru a-şi atinge scopurile, nu ezită să se umilească în fața

femeii batjocorite, să încerce să-i smulgă un zâmbet, pretându-se la bufonerii. Dar, orice ar face, acest dar îi este refuzat, pentru că ea nu acceptă niciodată să renunțe în favoarea lui şi la ultima armă pe care o deține. Ragıp Bey, care se pregătea de o călătorie periculoasă, încerca să trezească compasiunea soției sale pentru a obține de la ea prețiosul zâmbet. Cu siguranță nu ar fi făcut-o dacă si-ar fi dat seama de umilința la care se expunea. Dar, în clipa aceea, tânjea atât de mult să-şi uşureze cugetul, încât nu s-ar fi dat în lături de la nimic pentru a smulge un zâmbet de la această femeie cu inima înghețată de propria suferință, care citea Coranul în singurătatea unei încăperi prost luminate.

— O confruntare armată pare inevitabilă şi nu e exclus să mor în luptă. Acordă-mi iertarea dumitale.

Nu avea să uite niciodată răspunsul lui Hatice Hanım:

— Nu am niciun drept asupra dumitale ca să te iert.

Ragıp Bey s-a uitat la burta rotundă a soției sale, dar s-a gândit că ar fi nepotrivit să aducă în discuție copilul nenăscut.

— N-aş vrea să te deranjez mai mult. La revedere.

Hatice Hanım, care deja se cufundase din nou în lectura ei, nici măcar nu a simțit nevoia să ridice capul.

— Drum bun.

În momentul în care Ragıp Bey părăsea lăcaşul, împuşcăturile insurgenților brăzdau cerul întunecat cu mii de gloanțe, lăsând în urmă dâre luminoase ca nişte licurici aducători de moarte. Plini de bucurie pentru victoria lor, care avea să se dovedească totuşi efemeră, soldații nu găsiseră altă cale de a-şi exprima entuziasmul decât printr-un vacarm incredibil, preferând să terorizeze oamenii care nu îl împărtăşeau.

Apele Cornului de Aur, de-a lungul cărora mergea acum, curgeau cu un susur blând care îi răsuna în urechi ca o

poveste străveche pe care nimeni nu o asculta. Pe drum, pe când trecea prin dreptul ferestrelor întunecate ale caselor, i-au revenit în minte vocea înăbuşită şi îndurerată a lui Hatice Hanım, silueta ei aplecată peste Coran în întunericul camerei. La cuprins o dorință bruscă să se întoarcă şi să se arunce la picioarele soției sale pentru a-i cere iertare. Presimțind însă natura trecătoare a acestui sentiment, ştia că în spatele morților cu a căror privelişte fusese confruntat încă de dimineață, în spatele înfrângerii suferite în înfruntarea cu insurgenții şi a amărăciunii care i se încolăcea în jurul gâtului ca frânghia unui spânzurat, stătea o imagine care făcea totul şi mai dureros decât era. Dacă în dimineața aceea, când a aruncat o privire pe geamul din spate al birjei, în locul treptelor pustii, ar fi văzut-o pe Dilara Hanım făcându-i cu mâna, cu siguranță l-ar fi mâhnit la fel de mult ceea ce sa întâmplat pe urmă, dar măcar nu s-ar mai fi simțit copleşit de acest sentiment teribil de abandon, dezamăgire şi singurătate.

În ciuda răcorii nopții, a ajuns în Edirnekapı transpirat. O căldură sufocantă în care plutea un iz puternic de animal şi bălegar se ridica dinspre grajduri, unde pe pereți atârnau hamuri de piele, şei de toate mărimile şi bice. La zgomotul pe care îl făceau caii în timp ce mestecau fânul revărsat din iesle sau se frecau de pereții despărțitori ai boxelor se adăuga, din când în când, nechezatul scurt al unei iepe.

Rezemat de peretele camerei în care stăteau rândaşii. Şükrü Bey fuma în aşteptarea tovarăşului său. Când l-a văzut apărând, şi-a aruncat țigara pe jos cu un gest nerăbdător şi a strivit-o cu vârful cizmei.

— Ai întârziat.

— A trebuit să vin pe jos. Sunt gata caii?

— Da.

Şükrü Bey l-a chemat pe rândaş:

— Ismail, prietenul meu a sosit, pregăteşte caii.

Din odaia rândaşilor a ieşit un bărbat scund, cu o faţă plină de riduri. S-a uitat scurt la Ragıp Bey, încercând să ghicească dacă merita sau nu un cal, apoi s-a îndreptat spre fundul grajdurilor cufundate în întuneric. A ieşit la scurt timp după aceea, trăgând de căpăstru doi cai, cărora le-a ţinut capetele nemişcate ca să poată cei doi bărbaţi să se urce mai uşor în sa.

Odată urcat pe cal. Şükrü Bey s-a aplecat şi i-a dat lui Ismail o monedă.

— Mulţumesc foarte mult, Ismail Ağa. Te salut.

— Drum bun, Excelenţă.

De îndată ce au ieşit din grajduri, fără niciun cuvânt, şi-au plesnit caii cu cravaşa şi au pornit în galop; ardeau de dorinţa de a găsi o armată, disciplină, soldaţi ascultători. Îndepărtându-se în goană de zidurile oraşului, Ragıp Bey se învinovăţea că a lăsat-o singură pe Dilara Hanım în haosul capitalei, fără să-i fi spus de plecarea lui.

Noaptea, detunăturile au răsunat fără încetare, o ploaie de gloanţe s-a abătut peste acoperişurile caselor cu un plesnet surd. Erau doar cartuşe trase de soldaţi care, convinşi de victoria lor, încercau să-şi dea curaj şi să se bucure de libertate, dar Dilara Hanım a auzit în focurile de armă sunetul morţii până a doua zi dimineaţă. Ea şi-l închipuia pe Ragıp Bey în pericol în mijlocul acestei agitaţii şi nu ştia cum să-şi stăpânească îngrijorarea.

Această îngrijorare, pe care nu era obişnuită să o simtă faţă de bărbaţi, îi transformase sentimentele nelămurite pentru Ragıp Bey într-0 dragoste la care nu credea că poate renunţa, trezind în ea o tristeţe stăruitoare plăsmuită cu scurte lovituri de mistrie date într-un morman de nisip; golul din sufletul ei, pe care prezenţa fizică a lui Ragıp Bey nu a putut-o face să-l uite, era acum mult mai bine umplut de absenţa lui.

Revedea cu nostalgie ceea ce iubea la el, spiritul lui de dreptate, curajul, discreția care nu aştepta un ecou al sentimentelor sale, curtoazia lui, care lua forma tăcerii, trupul său, care în dragoste ştia să se arate, după împrejurări, când brutal, când supus, apoi o copleşea un val de tandrețe când se gândea la defectele lui, la ignoranța lui abisală în domeniul literaturii, la felul lui de a vorbi, scurt şi tăios, specific celor care se tem de cuvinte mari, în sfârşit, la o lipsa de flexibilitate comună tuturor celor care au fost crescuți după reguli stricte de disciplină. Într-o viață în care timpul era fragmentat, iar fiecare clipă era scăldată într-o altă lumină, în ochii Dilarei Hanım, Ragıp Bey părea uneori perfect şi alteori mediocru, dar, pe măsură ce se apropia de lumina eternă a morții, ea nu mai vedea nimic în el în afară de un om curajos şi demn. Această lumină nemărginită îi punea în valoare calitățile şi îi transforma defectele în mici păcate fermecătoare, adăugându-le chiar şi un strop de inocență, de naivitate care îl făcea pe Ragıp Bey şi mai atrăgător.

În alte împrejurări, înțelegând imediat unde risca să o ducă acea împletire sublimă de tandrețe şi nostalgie, Dilara Hanım s-ar fi distanțat îndată ca să nu se vadă prinsă într-o legătură de iubire fără scăpare sau şi-ar fi acordat un răstimp de reflecție, ca să vadă dacă sentimentele ei sunt chiar atât de reale pe cât par. Dar în noaptea aceea, când oraşul tremura de teamă ca un copil, ea li s-a abandonat cu încântare, lăsând tandrețea şi nostalgia să se amestece între ele, să se întărească una pe alta şi hrănindu-le cu dorința ei. Poate că sperase în secret să trăiască într-o zi asemenea sentimente, poate că se convinsese că a înăbuşi această iubire tot mai mare pentru un bărbat aflat în pericol de moarte putea fi un soi de trădare laşă? N-a ştiut niciodată răspunsul la această întrebare.

A doua zi dimineață a fost trezită din somn de nişte țipete şi exclamații grosolane. Sărind din pat, a dat fuga la fereastră şi a văzut că trei soldați din infanteria marină, cunoscuți sub numele de „călfătuitori”, o încolțiseră pe servitoarea greacă la gardul grădinii şi încercau să smulgă rochia de pe ea. Fără a şovăi o clipă, şi-a pus un *çarşaf* peste cămaşa de noapte, a alergat desculță până la imensa poartă de fier şi a reuşit să o deschidă singură, mânată de o furie nebună.

— Lăsați femeia în pace! a strigat ea.

Pomenindu-se cu o femeie musulmană care îi apostrofează, cei trei marinari cam chercheliți au ezitat, neştiind dacă să stăruie în obrăznicia lor sau să dea înapoi. Grupați într-o unitate de şapte sute de marinari, călfătuitorii erau renumiți pentru neruşinarea şi violența lor, fumau haşiş în cazarmă, duceau o viață de desfrâu cu femei şi băieți şi le făceau necazuri negustorilor, pe care nu ezitau să-i jefuiască la o adică. Dacă de la începutul răscoalei niciun insurgent nu-şi permisese să strice liniştea femeilor, doar aceşti marinari, care cutreierau străzile strigând „Trăiască Şari'a”, îmbătați cu vin şi opiu, îndrăzniseră să atace femeile care mergeau cu capul descoperit. Acum însă, se aflau în prezența unei femei musulmane şi ştiau foarte bine că era riscant să-i provoace neplăceri în toiul unei revolte religioase.

Încurajată de nehotărârea marinarilor, Dilara Hanım a continuat să strige la ei, sperând s-o audă şi vecinii şi să-i sară în ajutor.

— Cărați-vă îndată de aici! Aşa zice Şari'a, să atacați femei?

Grădinarul şi servitorii Dilarei Hanım i se alăturaseră, iar la porțile caselor vecine se vedeau deja privirile furioase ale celorlalți servitori din cartier.

În aceeaşi clipă, văzându-i pe cei trei insurgenţi, pe femeia în *çarşaf* şi pe slujitoarea grecoaică bruscată, Hikmet Bey, care, auzind gălăgie, se repezise la fereastră, s-a înfuriat îngrozitor, de parcă i-ar fi fost atacată propria familie. Furia lui tăcută, mocnind în secret sub o înfăţişare calmă şi conciliantă, tocmai se trezise. Fără să stea o clipă pe gânduri, şi-a luat pistolul, care nu mai fusese folosit de multă vreme, din sertarul biroului, şi l-a strecurat la curea şi a coborât în grabă scările, strigând „După mine”. Nu trecuse încă de porţile grădinii când servitorii săi, solidari cu furia stăpânului lor, au pornit în urma lui. Ajuns la poarta Dilarei Hanım, a strigat la marinari:

— Ce se întâmplă aici? Vă deranjează oamenii ăştia, doamnă?

Cu mâinile încleştate pe puşti, călfătuitorii îşi îndreptau privirile când către mulţimea care începea să facă cerc în jurul lor, când spre Dilara Hanım şi Hikmet Bey, căutând să iasă cât mai bine din această situaţie. Simţeau că ar fi de-ajuns să-l ia la bătaie pe unul dintre aceşti oameni ca ceilalţi să se împrăştie pe dată. Dar aveau de-a face cu o femeie musulmană, îmbrăcată în *çarşaf* şi nu mai era nicio îndoială că, dacă îi pricinuiau vreun neajuns, vestea avea să se răspândească cu iuţeala fulgerului, punându-i într-o situaţie delicată. În zilele acelea, când ofiţerii erau împuşcaţi ca vânatul, când întreg oraşul semăna cu un imens teren de vânătoare, riscau să fie împuşcaţi fără să se sinchisească nimeni de dispariţia a trei bandiţi.

Deodată, Hikmet Bey a început să-i ia la rost:

— Cum îndrăzniţi să stricaţi liniştea unui supus al Maiestăţii Sale califul, mai ales în propria sa capitală? Ştiţi care e pedeapsa dacă deranjaţi o femeie musulmană?

Auzind cuvintele de care se temeau cel mai mult, călfătuitorii au bătut în retragere. Unul dintre ei a încercat să se justifice:

— Nu i-am făcut nimic musulmanei, i-am spus celeilalte să-şi acopere capul, atâta tot.

— Cealaltă este slujitoarea grecoaică a doamnei musulmane, şi ea este un supus al Maiestăţii Sale califul. Acum căraţi-vă şi să nu mai puneţi niciodată piciorul aici. Ăsta-i un cartier de oameni cinstiţi, unde nişte golani de teapa voastră n-au ce căuta.

Dându-şi seama că pentru ei petrecerea se terminase, călfătuitorii au făcut stânga-mprejur şi s-au îndepărtat nepăsători, mormăind: „Spune-i slujnicei să nu iasă din casă fără să-şi acopere capul”. Ajunşi la colţul străzii, au ridicat puştile şi, trăgând câteva focuri în aer, au dispărut cu strigăte de „Trăiască Şari’a”.

Speriaţi de împuşcături, servitorii din celelalte case s-au risipit cât ai clipi.

Dilara Hanım s-a întors către Hikmet Bey:

— Nu ştiu cum să vă mulţumesc, domnule, datorită dumneavoastră am reuşit să scăpăm de aceşti ticăloşi.

— N-aveţi pentru ce, doamnă, nu am făcut nimic. Ar fi plecat şi singuri. Nu cred că ar fi avut îndrăzneala să atace o femeie musulmană. Dumneavoastră cum vă simţiţi?

— Bine, mulţumesc... Mi se pare că sunteţi Hikmet Bey, fiul lui Reşit Paşa , nu? Ştiam că v-aţi mutat în cartierul nostru, dar nu am avut ocazia să vă cunosc... Pot să vă ofer o cafea?

— N-aş vrea să vă deranjez, doamnă.

— Dar deloc, nu e niciun deranj.

După ce a trimis servitorii în casă, Dilara Hanım a început s-o ia la rost pe servitoare.

— De ce ieşi pe stradă cu capul gol?

— Când bucătarul mi-a spus că nu mai e sare, am dat fuga la băcănia din colţ...

— Nu mai iese nicio femeie din casă până nu spun eu, de-acum bărbaţii o să se ocupe de toate cumpărăturile.

Când au intrat împreună în salon, amândoi erau încă palizi din pricina incidentului şi din când în când scoteau câte un oftat adânc, începuseră să-şi dea seama de grozăvia prin care trecuseră şi acum îşi imaginau ce s-ar fi putut întâmpla dacă unul dintre marinari ar fi îndreptat puşca spre ei. Totul se petrecuse atât de repede, încât nu avuseseră timp să ia aminte la amănuntele conflictului. Asemenea unui peisaj pe care îl contemplăm de la fereastra unui tren în viteză, senzaţiile lor se succedaseră într-un flux continuu, fără ca frica sau emoţia să găsească prilejul de a se exprima pe deplin. Totul se sfârşise cu bine şi acum puteau examina mai atent şirul de întâmplări care îi duseseră până acolo.

— Nesăbuinţa servitoarei mele ar fi putut să vă coste scump. V-aţi pus în pericol pentru noi.

— Ba deloc, a răspuns Hikmet Bey. Când v- au văzut, şi-au dat seama de greşeala lor şi sau speriat. Problema s-ar fi rezolvat şi fără mine, dar n-am putut îndura să-i văd pe oamenii ăştia înarmaţi în fata porţii dumneavoastră. La drept vorbind, trebuie să recunosc că prezenţa dumneavoastră mi-a dat curaj, altfel aş fi ezitat să mă arăt.

În timp ce-l asculta, Dilara Hanım nu se putea abţine să compare atitudinea lui Hikmet Bey cu cea a lui Ragıp Bey, care o salvase şi el în circumstanţe similare. Aprecia, desigur, delicateţea de care dădea dovadă Hikmet Bey subestimându-şi propriul curaj, rolul hotărâtor pe care-l avusese în deznodământul fericit şi consideraţia cu care insista să-i acorde merite egale în faţa pericolului, dar caracterul aprig al lui Ragıp Bey, îndrăzneala şi virilitatea lui, pe care le etala ca pe o provocare în faţa bandiţilor, ca şi în faţa femeii salvate, o impresionaseră mai mult. Dilara Hanım prefera bărbaţii sălbatici.

Fără să-şi fi revenit cu totul din sperietură, servitorii au adus cafelele, încercând să-şi stăpânească tremurul

mâinilor. Dilara Hanım şi-a scos vălul şi şi-a descurcat părul cu degetele.

— Vă rog să-mi scuzaţi neglijenţa, când am auzit ţipetele m-am repezit în stradă ca o nebună şi cu părul în dezordine...

— Este vina mea, doamnă, nu ar fi trebuit să vă deranjez aşa. De altfel, plec imediat.

— Faceţi-mi plăcerea de a vă bea mai întâi cafeaua.

Între timp, Dilara Hanım se ridicase şi, după ce aruncase o privire pe furiş în oglinda cu rama aurie, şi-a pus puţin părul în ordine.

— Cu îngăduinţa dumneavoastră, mă duc să mă schimb şi revin imediat. Vă rog să vă faceţi comod.

Rămas singur. Hikmet Bey şi-a luat ceaşca, s-a apropiat de fereastra mare şi, privind absent grădina care îşi recăpătase liniştea obişnuită, a început să-şi soarbă cafeaua. Când a auzit uşa deschizându-se în spatele lui, s-a întors şi a spus „Ce grădină frumoasă aveţi!”, dar fata care stătea în prag nu era Dilara Hanım.

Lui Hikmet Bey i se întâmpla uneori să nu observe în prima clipă decât un singur detaliu al obiectului sau al persoanei care se afla în faţa sa şi, curios, să se ataşeze mai mult de acel amănunt decât de cei pe care îi vedea de la bun început pe de-a-ntregul. Astfel, a văzut imediat o pereche de mâini strânse pe pieptul unei femei şi ţinând o carte legată în piele; mâini lungi şi albe, cu cele două degete arătătoare uşor îndoite spre degetul mijlociu, cu încheieturi fine scoase în evidentă de minuscule protuberanţe osoase, fără îndoială cele mai inocente mâini pe care le văzuse vreodată. A ridicat capul: părul castaniu, des şi ondulat, strâns într-un fuior pe un umăr, încadra o faţă prelungă cu frunte înaltă, cu sprâncene bine arcuite şi cu doi ochi negri, limpezi şi vii. Era chipul unei tinere, pe care se citea îndrăzneala şi candoarea celor care nu au dat încă piept cu viaţa, dar buna

ei creştere o ajuta să mascheze aroganța tinereții. Stătea în prag, iar grația ei mândră, mai mult decât frumusețea, o făcea fermecătoare.

Se priveau fără să scoată o vorbă, cât să risipească surpriza provocată de prezența celuilalt.

— Pe mama mea o aşteptați?

— Într-adevăr, presupun că sunteți fiica Dilarei Hanım?

— Da...

Dilevser şi-a lăsat vorba în aer, dar tăcerea ei era suficient de întrebătoare pentru ca Hikmet Bey să considere necesar să răspundă:

— Sunt vecinul vostru, Hüseyin Hikmet, şi mama dumneavoastră m-a rugat să o aştept aici.

— Ştie că ați sosit?

Dilevser pusese întrebarea în aşa fel încât se putea subînțelege o a doua întrebare, ascunsă: „O vizită la o oră atât de matinală este destul de ciudată, nu-i aşa?”.

Hikmet Bey a zâmbit.

— Îmi dau bine seama că ora nu este deloc potrivită pentru o vizită de curtoazie, dar am avut o dimineață oarecum ieşită din comun, ceea ce explică prezența mea... Sper că nu v-am deranjat.

— Deloc, am fost doar surprinsă... De obicei, nu vin mulți oameni aici la această oră din zi.

Hikmet Bey a încercat să descifreze titlul cărții pe care Dilevser o ținea în mâini, dar degetele fetei ascundeau literele. Era curios să ştie ce citea, dar nu îndrăznea să o întrebe direct.

— Din câte văd, v-ați apucat de citit de la prima oră a dimineții.

Dilevser a aruncat o privire spre carte, de a cărei existență părea că uitase.

— Este un obicei, nu pot să merg nicăieri fără o carte în mână. Mama susține că citesc în mod bolnăvicios...

— Care sunt cărțile dumneavoastră preferate?

— Cred că mama are dreptate, voracitatea mea în materie de lectură este bolnăvicioasă, citesc aproape orice, dar, ca să fiu sinceră, gusturile mele se îndreaptă spre romane şi poezie.

Hikmet Bey aproape uitase de revolta din oraş, de incidentul de mai devreme şi până şi de Dilara Hanım. Pentru un bărbat ca el, să întâlnească o femeie pasionată de literatură în capitala imperiului era mană cerească.

— Dacă nu e o îndrăzneală prea mare din partea mea, pot să vă întreb care este autorul dumneavoastră preferat?

— Am mai mulți şi de curând am descoperit un rus pe nume Tolstoi, al cărui roman, *Anna Karenina,* mi-a făcut o impresie puternică.

— Şi mie îmi place mult cartea asta.

Poate pentru prima dată de la începutul conversației lor, Dilevser l-a privit pe Hikmet Bey cu atenție şi chiar cu un strop de uimire.

— Ați citit-o?

— Da, mi-a recomandat-o un prieten nu cu mult timp în urmă. De altfel, îmi place toată opera lui Tolstoi. În mod curios, numele lui îmi evocă două palme enorme, două mâini din care izvorăşte viața sub toate aspectele ei.

— Nu mă gândisem la asta... Eu, una, am fost impresionată în mod deosebit de suferința Annei Karenina. Cât de egoişti pot fi bărbații! Cât de străini sunt de universul sentimental al femeilor!

— Chiar aşa străini credeți că suntem de el?

Intrarea Dilarei Hanım le-a întrerupt discuția. Tăcerea care a urmat nu a fost tăcerea plictisitoare şi distantă care se poate instala între doi străini, ci dimpotrivă, o tăcere vie, palpitantă, înzestrată cu un limbaj al ei, mai captivantă decât cuvintele şi care unea două persoane intim legate una de alta, preocupate să-şi ascundă complicitatea secretă.

— Văd că ați făcut cunoştință cu Dilevser, a spus Dilara Hanım, punând capăt tăcerii aceleia al cărei sens îi scăpa.

— Am vorbit puțin despre cărți, dar nu putem spune că am făcut cunoştință cu adevărat. Abia acum am aflat că pe doamnă o cheamă Dilevser. Prezenta mea la această oră a dimineții pare că a surprins-o şi poate chiar a speriat-o puțin.

Înzestrată cu acea sensibilitate a fetelor tinere care le face să extragă un sens nebănuit din fiecare cuvânt, Dilevser a simțit o mare bucurie auzindu-se numită „doamnă”, în timp ce până atunci nu i se zisese decât „domnişoară”. Avea impresia că dintr-odată i se deschidea o uşă către lumea adulților la care până atunci nu avusese acces.

Dilara Hanım a simțit nevoia să justifice prezența unui străin în salonul lor, mai ales la o oră atât de matinală:

— Dacă Hikmet Bey nu ar fi fost aici în dimineața asta, ni s-ar fi putut întâmpla nişte lucruri oribile.

— Ce lucruri oribile, mamă?

— Ah, Dilevser, de-ai mai ridica şi tu puțin nasul din cârti... N-ai auzit vacarmul azi- dimineață?

Dilara Hanım a povestit în amănunt ce se întâmplase şi cum, sărind în ajutorul ei. Hikmet Bey o salvase din mâinile marinarilor, totul într-o asemenea avalanşă de laude, încât el s-a simțit obligat să intervină.

— Cred că mama dumneavoastră exagerează puțin, doamnă, chiar şi fără mine...

Nu şi-a putut duce fraza la capăt. 0 rafală impresionantă de focuri de armă care s-a auzit dinspre Palatul Yıldız le-a amintit de o altă realitate, în care fuseseră aruncați fără voia lor. Fără apărare în fața insurgenților care puseseră stăpânire pe oraş, îşi vedeau existența fragilă amenințată de noi încercări.

Făcând câțiva paşi spre fereastră, Dilara Hanım, nereuşind să-şi ascundă îngrijorarea, a spus aproape în şoaptă:

— Ce se întâmplă?

— Nu-mi dau seama, a răspuns Hikmet Bey, o să-mi trimit un slujitor la Palat ca să aflu. Tatăl meu a trebuit să se ducă acolo devreme azi-dimineață, să sperăm că nu s-a întâmplat nimic neplăcut... Oricum ar fi, nu puteți să rămâneți singure în casa asta. Călfătuitorii au aflat că sunteți lipsite de protecția unui bărbat şi nu se ştie niciodată ce le-ar putea trece prin cap. Mi-ați face o mare plăcere dacă ați accepta ospitalitatea casei mele până se linişesc apele. Avem o aripă separată unde n-o să vă deranjeze nimeni. Dacă e cazul, servitorii dumneavoastră ar putea chiar să vă însoțească. Nu ştiu dacă vă putem oferi confortul cu care sunteți obişnuite, dar o să facem tot posibilul.

Ştiind că, dacă s-ar instala cu fiica ei în casa unui celibatar, ar stârni cu siguranță vorbe şi nu i-ar cădea deloc bine lui Ragıp Bey, Dilara Hanım s-a opus imediat.

— Vă mulțumesc, dar nu am vrea să vă deranjăm. În afară de asta, mă îndoiesc foarte mult că oamenii ăştia o să încerce să dea buzna în case.

Hikmet Bey a înțeles pe dată motivele Dilarei Hanım şi a insistat.

— Dilara Hanım, în mod normal nici nu m-aş gândi să vă fac o asemenea propunere, dar trecem printr-o perioadă dificilă. În clipa asta, siguranța dumneavoastră are prioritate față de orice alte considerente. Veți avea apartamente strict private, unde n-o să mă vedeți decât dacă doriți... Nu ştim ce s-ar putea întâmpla de la un moment la altul şi, mai mult, servitorii noştri vor forma împreună o forță capabilă să apere casa.

Dând glas ultimei sale obiecții, care semăna mai mult cu un consimțământ, Dilara Hanım se gândea nu atât la sine, ci la soarta de care ar avea parte fiica sa în cazul unui atac.

— Dar vă dați seama?... Tot acest deranj...

— Nu vă gândiți la asta, doamnă, dimpotrivă, aş fi foarte onorat... Cu permisiunea dumneavoastră, îi voi însărcina pe oamenii mei cu pregătirile şi voi trimite pe cineva la Yıldız să afle ce se întâmplă.

La plecare. Hikmet Bey s-a întors către Dilevser.

— Nu vă faceți griji pentru cărțile dumneavoastră, a spus el, cred că pe durata şederii dumneavoastră modesta mea bibliotecă o să reuşească să vă satisfacă nevoia de lectură.

Îngrijorat de soarta tatălui său. Hikmet Bey a traversat grădina în grabă. Totuşi, înlăuntrul micului său cocon care vibra doar la sentimente izvorâte din propria inimă, rupte de lumea exterioară, acolo, în străfundul sărmanului său suflet, uşor influențabil, zguduit fără încetare de evenimente, slab şi vulnerabil, a desluşit o bucurie inexplicabilă care îi amintea de tinerețea sa. Această bucurie nelămurită părea să-şi aibă originea într-o presimțire vagă şi, ca o stea îndepărtată observată prin lentila încețoşată a telescopului, într-un vis a cărui existentă însăşi era îndoielnică. Hikmet Bey s-a convins dintr-odată că destinul îi îngăduia din nou să viseze. Să poată visa... Era harul la care sperase atât de mult în ultimii ani şi a cărui lipsă ajunsese să-l facă să privească viața cu pizmă.

Cum a ajuns acasă, sub privirea atentă a lui Hediye, a dat dispoziție să se facă pregătiri pentru sosirea oaspeților, iar apoi a trimis un servitor la Palat şi un altul la Mihrişah Sultan cu o scrisoare prin care o invita să vină să petreacă câteva zile la el împreună cu Rukiye.

Servitorul care se dusese la Yıldız a văzut în fața Palatului o mulțime de aproximativ o mie de soldați condusă de călfătuitori care, strigând „Trăiască Şari'a", se

năpustiseră asupra unei birje ce încerca să se apropie de porți. Cocoțați pe treapta birjei, se aplecau pe ferestre ca să-i lovească pe cei dinăuntru.

Văzând că accesul la poarta mare este blocat, vizitiul a făcut o manevră iscusită şi, eliberând birja din mulțime, a îndreptat-o către o uşă laterală folosită de obicei de personalul de serviciu. Servitorul lui Hikmet Bey a profitat de breşa care se deschisese în rândurile demonstranților şi, cu permisiunea gărzilor, care îl cunoşteau, a reuşit să pătrundă în incinta Palatului.

Abia se oprise când din birjă au ieşit doi paşi cu fețe însângerate. Cu epoleții rupți atârnând ca nişte zorzoane vulgare şi cu bărbile albe pătate de sânge, dădeau impresia că se întorc dintr-o bătălie.

Servitorul le-a spus gărzilor că doreşte să-l vadă pe Reşit Paşa din partea fiului său, care îşi făcea griji pentru el. Întors la scurt timp după aceea, un paznic l-a liniştit spunând: „Excelența Sa paşa este cu Maiestatea Sa, nu te poate primi acum şi-ți transmite că este bine. Fiul lui nu are niciun motiv să-şi facă griji".

Instalat într-una dintre încăperile private ale Palatului în compania sultanului, Reşit Paşa asculta bombănelile sultanului care fuma țigară de la țigară, în timp ce aştepta întoarcerea mesagerului însărcinat să-l propună lui Tevfik Paşa postul de mare-vizir şi arunca din când în când câte o privire către mulțimea care se îmbulzea în fața porților.

— Uite, nici până acum nu am primit vreun răspuns, l-am mai oferit în trecut acestui om postul de ministru al afacerilor externe, cel de vizir, şi niciodată n-a fost în stare să ia o decizie. Nu m-ar surprinde dacă şi de data asta o să tragă de timp. Drept să spun, tocmai fiindcă e aşa nehotărât îl numesc mare-vizir... Ce lume ciudată, doctore, iată un om care stă să acceadă la cea mai înaltă poziție din imperiu pentru simplul fapt că este indecis. Şi dacă vrei să ştii de ce,

îți spun că acum avem nevoie de cineva care să facă pe mortu-n păpuşoi până vedem cum evoluează lucrurile... Pentru că o singură decizie proastă ar fi de ajuns ca să ne arunce în haos.

În timp ce vorbea, o agitație a cuprins deodată mulțimea.

— Ce se-ntâmplă, doctore?

Prin fereastra cu vedere spre poarta mare, au observat prezența în mulțime a unui ofițer de marină pe care soldații îl luaseră la bătaie.

Sultanul s-a ridicat în grabă.

— Oamenii ăştia o să-l ucidă pe ofițer, doctore, trebuie să-i oprim.

Sultanul era pe cale să-şi cheme aghiotantul când a intrat un şambelan.

— Marele şambelan AlI Cevat Bey s-a întors. Maiestate, solicită o audiență.

Când a aflat că mesagerul trimis la Tevfik Paşa s-a întors, sultanul a aruncat o ultimă privire la manifestanți şi s-a întors spre uşă.

— Să intre imediat.

Marele şambelan a intrat, abia trăgându-şi sufletul.

— Ce veşti ai, Ali Cevat Bey? Ce hotărâre a luat Tevfik Paşa ?

— Acceptă, înălțimea Voastră.

Sultanul a oftat uşurat şi s-a aşezat la loc în fotoliu.

— Bine...

Dar cum hărmălaia de afară se făcea tot mai mare, s-a întors la fereastră şi a văzut că fața ofițerului era mânjită de sânge; soldații când îl călcau în picioare, când îl ridicau să-l bată.

Pentru a se face auzit de sultan, despre care bănuia că priveşte mulțimea, omul striga din răsputeri:

— Sunt un ofițer respectabil care şi-a îndeplinit datoria. Dacă am făcut vreo greşeală, să mă pedepsească Maiestatea Sa.

În ciuda îmbulzelii de afară, marele şambelan a reuşit să-l identifice pe ofițerul de marină.

— Este căpitanul Ali Kabuli Bey, Maiestate. Îl cunosc personal. Este foarte apreciat de superiorii săi pentru calitățile sale de ofițer.

Deodată, înfuriat, sultanul a bătut cu piciorul în pământ.

— Unde-i Şakir Paşa ? Oamenii ăştia ucid un bărbat sub ferestrele mele şi nici măcar intendentul-general nu este acolo. Chiar nu se găseşte nimeni să împiedice o crimă la porțile Palatului nostru. Ali Cevat Bey? Nici măcar un ofițer, nici măcar un paşă? Găseşte-l degrabă pe Şakır Paşa şi spune-i să pună capăt poveştii ăsteia. Trebuie să-l salvăm pe ofițer din mâinile mulțimii.

Ali Cevat Bey a părăsit salonul imperial cu o sprinteneală uluitoare pentru vârsta lui şi s-a dus întins la biroul lui Şakir Paşa , pe care l-a găsit urmărind incidentul din spatele draperiilor ferestrei sale.

— Paşă... paşă... nu vezi ce se întâmplă? Un om este ucis chiar sub ochii sultanului nostru, iată porunca Maiestății Sale: ca intendent- general, ți se cere să ieşi din Palat şi să-l scapi pe ofițer din mâinile mulțimii.

Urmat de Ali Cevat Bey, Şakir Paşa a coborât la iuțeală scările şi a ajuns la poarta Palatului. Vocea lui puternică a răsunat până în camera de zi a sultanului.

— Calmați-vă, copii. Maiestatea Sa sultanul decretează că, dacă acest ofițer este vinovat, va fi pedepsit după ce va fi judecat cât mai curând posibil. Eu sunt comandantul vostru şi vă cer să mi-l predați!

Mulțimea a şovăit o clipă, dar apoi unul dintre călfătuitori a strigat la paşă pe un ton vehement:

— Ştii măcar ce-am îndurat de la el, paşă?

Un al doilea a intervenit şi el:

— Ştii ce bătăi încasăm de la ofiţeri, paşa efendi?

În loc să-i liniştească, apariţia lui Şakir Paşa i-a întărâtat şi mai tare pe soldaţi, care, dându-şi seama că sunt observaţi de puterea imperială în persoana unui spectator prestigios, păreau gata să-i ofere un spectacol demn de reputaţia lor.

Cu faţa palidă ca un bust făcut din cenuşă umedă, sultanul a văzut cum sutele de soldaţi îl fac bucăţi pe ofiţer cu mâinile goale, îi smulg capul şi, triumfători, îl flutură în aer sub ochii spectatorilor lor în timp ce-i târau corpul decapitat pe pământ.

— Ce-am făcut, doctore, ca să merit asta? Ce păcat aş fi putut să fac? a spus sultanul. Proprii mei ofiţeri sunt rupţi în bucăţi chiar sub ochii mei. Sper ca Dumnezeu să-i pedepsească pe cei care duc ţara la ruină... Mult am fost criticat vreme de treizeci de ani, dar sub domnia mea nicicând nu s-a întâmplat un asemenea fapt revoltător. Şi acum, când preiau ei puterea, iată ce lucruri se petrec!

Stând abătut în fotoliul său. Reşit Paşa nu a mai auzit cuvintele sultanului. În urechi îi vuia un zgomot neîncetat iar ochii holbaţi îi erau aţintiţi asupra unui cap smuls, cu pleoapele pe jumătate închise şi cu gâtul rupt, din care atârnau vene albastre ca firele unei ţesături Sfâşiate.

În ziua aceea, învăţase cum poate arăta o revoltă şi nu avea s-o mai uite niciodată.

XIII

Când, apucând cu mâna stângă bărbia delicată a lui Mehpare Hanım, Constantin i-a înclinat capul într-o parte, i-a înlăturat cu mâna dreaptă părul de pe tâmplă şi a început să-şi treacă limba peste obrazul ei, ea a ghicit ce

urma să se întâmple şi s-a simțit străbătută din cap până-n picioare de un fior de frică amestecat cu excitație.

A luat mâna bărbatului, a dus-o la buze şi, cu micuța ei limbă roz, ca o pisică docilă, i-a lins palma. Era un cod special pe care niciunul dintre ei nu-l formulase în termeni clari. Prin acest prim semn. Constantin o anunța ce era pe cale să facă şi, la rândul ei, ea îi clădea de înțeles că poate începe. Aştepta acum ca el săi tragă palma, ca arsura din obraz să i se răspândească în vine, dar palma nu venea.

Mehpare Hanım a fost cuprinsă de o teamă care creştea cu fiecare clipă, împresurând-o ca un văl aspru de pânză neagră, pătrunzând până în cele mai mici cute ale creierului ei şi ducând-o în pragul unei stranii slăbiciuni. Sub acest văl negru care se întindea încet-încet şi o cufunda în întuneric, străfulgerări de plăcere ascuțite şi tăioase ca nişte cuțite sclipeau în ea, făcând-o să simtă furnicături pe creier.

De la Constantin învățase să se bucure de frică, să hrănească şi să stimuleze plăcerea care, ca un tigru cu blană neagră, îşi înfigea ghearele în fiecare părticică a trupului ei. Când îşi apropia mâna de obrazul lui Mehpare Hanım, el ştia să o țină la distanța potrivită, astfel încât, fără a risca să-i înăbuşe dorința cu o frică excesivă, să nu-i îngăduie totuşi să i se abandoneze complet.

Ea pândea palma cu o frică ce-i atingea pielea ca tăişul unei lame, dar ceea ce aştepta nu se împlinea întotdeauna, lăsând-o de cele mai multe ori în incertitudine. Şi tocmai această incertitudine, suficient de cuprinzătoare pentru a cuprinde toată gama de sentimente, făcea ca jocurile lor amoroase să fie atât de memorabile. Mehpare Hanım nu ştia niciodată ce are să se întâmple, după cum nu ştia nici când. Redusă la o aşteptare lipsită de puncte de reper, ea se bucura de realitate la fel de mult ca de plăsmuirile imaginației.

Pentru început. Constantin se limita la mici atingeri ce prefigurau marele asalt aşteptat de Mehpare Hanım, care la fiecare mângâiere simțea cum îi sporeşte dorința; țipa, îl implora, îl copleşea cu înjurături în greceşte, dar atingerile înnebunitoare continuau uneori de la ceafă până la mijloc, alteori în cercuri mici pe pântec, până în momentul imprevizibil în care, brusc. Constantin se năpustea asupra ei cu tot trupul. Atunci, copleşită de senzația că alunecă într-un gol abisal, Mehpare Hanım scotea un strigăt ascuțit şi, chiar în clipa în care asalturile neîncetate ale iubitului ei o făceau să creadă că a atins culmea extazului, el se retrăgea şi îşi relua atingerile, lingându-i din nou obrazul. Dar palma mult aşteptată o lua mereu prin surprindere, declanşând în ea un foc dogoritor care o străbătea de la coapse până la creier. Constantin îşi însoțea gesturile cu o şoaptă în greacă şi turcă prin care îi descria ce făcea.

El o întreba mai întâi cu glas scăzut:

— Ce fac acum?

Şi atunci când Mehpare Hanım întârzia să răspundă, el o îndemna cu o voce puternică şi poruncitoare:

— Spune-o!

Ea se supunea imediat şi propriul ei glas, ca o ghiulea suspendată la capătul unui lanț, izbea în pereții ei lăuntrici, care se prăbuşeau unul după altul într-o desfătare dureroasă în timp ce o strălucire fără margini o învăluia în brațele lui generoase.

Constantin îşi oprea atunci mişcările de du- te-vino şi se linişte a ca valurile mării în amurg. Mehpare Hanım se simțea împlinită, în sfârşit întreagă, ca şi cum şi-ar fi regăsit o parte a trupului de care în restul timpului era lipsită. Bărbatul îi lua vârful buzelor într-ale lui, le muşca uşor în joacă, le sugea, apoi, strângând- o în brațele lui puternice, spunea: „Nu te mişca, doar gândeşte-te la ce facem”. Supunându-se astfel la cerințele iubitului ei, Mehpare

Hanım adăuga la plăcerea trupului ei în pragul extazului pe cea a gândurilor ei treze.

În timp ce un fior ce-i pornea din călcâie îi cuprindea întregul trup într-o succesiune de mici spasme. Constantin se dădea puțin înapoi, lăsând între ei un spațiu minuscul care, după încleştarea fierbinte a celor două trupuri, îi dădea lui Mehpare Hanım senzația că stă pe marginea unei prăpăstii.

Ea îl mustra cu furie:

— Nu!

Pe chipul lui Constantin, încordat de plăcere, apărea un zâmbet ciudat, animalic, pe care Mehpare Hanım îl vedea de fiecare dată când făceau dragoste.

— Ba da, nu te mişca.

— Eşti o bestie!

— Nu te grăbi, stai nemişcată.

Cu trupul zvâcnindu-i uşor, Mehpare Hanım îl prindea pe Constantin de mijloc şi îl trăgea spre ea, dar el nu se lăsa. Era pe cale să guste cea mai mare plăcere pe care trupul o putea oferi; dorința devenea din ce în ce mai intensă fără a se împlini totuşi şi această frustrare dureroasă îi dădea impresia că trupul ei, neputând să suporte violența unei asemenea voluptăți, urma să explodeze în mii de bucăți.

Deodată, într-un ultim asalt. Constantin se arunca cu trupul peste cel al amantei; un fulger orbitor se aprindea pentru o clipă în ochii lui Mehpare Hanım, care simțea apoi o amorțeală în brațe, în mâini, până în vârful degetelor; simțea c-o să leşine. Acum cele două trupuri se izbeau unul de altul cu o patimă reînnoită, provocându-şi înfiorări violente care nu le domoleau deloc elanul.

Strigătul, la început frânt, se ridica apoi liber ca tumultul apelor clocotite ale unei cascade şi continua ceva timp înainte de a se stinge.

Scăldați în sudoare, nu se mai mişcau, concentrându-se să simtă pe propria piele toată căldura evaporată din trupul celuilalt. Constantin o săruta delicat pe obraz şi, cu gesturi tandre, îi mângâia părul, trecându-şi vârful degetelor peste chipul ei şi urmărindu-i liniile de parcă voia să le cunoască mai bine.

Această gingăşie, aceste gesturi delicate păreau să dea fricii, violenței, durerii trăite cu o clipă mai devreme şi destinate să se repete data viitoare un caracter aproape sacru.

Într-un fel, se deosebeau de alte perechi. Mehpare Hanım era cea care, ca un bărbat, se ridica prima din pat şi Constantin cel care, după ce făceau dragoste, cădea într-o toropeală vecină cu somnul între cearşafurile în dezordine care încă păstrau căldura îmbrățişărilor lor, lăsându-şi corpul chinuit de durere să cadă într-o moleşeală îndelungată.

După ce îl săruta cu tandrețe pe obraz, Mehpare Hanım se ridica, se ducea la baia alăturată şi se aşeza în cada albă de porțelan sprijinită pe patru labe de leu de aramă, pe care Constantin o adusese din Austria. Se freca îndelung cu bureți mari aduşi din Marea Egee, care îşi păstrau încă formele magice de vegetație marină. Fiecare dintre nopțile ei de dragoste era urmată de acelaşi ritual al băii în timpul căruia se freca, s-ar putea spune, cu dorința de a şterge urmele tuturor nopților trecute, de a-şi recăpăta virginitatea de altădată, pentru a se dărui din nou cu prospețimea şi inocența primei zile.

Învelită în prosoape groase de baie, s-a întors în dormitor. Viața pe care o ducea alături de Constantin i se părea foarte confortabilă şi nu-i fusese greu să se obişnuiască cu ea. Să umble goală prin fața unui bărbat nu o mai făcea să se simtă ruşinată. Găsea chiar o oarecare

plăcere în această nuditate, văzând în ea o formă de intimitate foarte provocatoare.

Şi-a aplecat capul în faţă, şi-a lăsat părul ud să atârne şi, strângându-l într-un prosop, a început să-l usuce. Asemenea femeilor rănite în sinea lor de graba bărbaţilor de a se ridica din pat după ce au făcut dragoste, pe care o interpretează ca pe o lipsă de sensibilitate, de tandreţe sau chiar de tact, şi Constantin se simţea jignit atunci când amanta lui proceda astfel, străduindu-se totuşi să nu lase să se vadă.

Fără să-şi ia ochii de la Mehpare Hanım, care îşi usca părul, el s-a ridicat într-un cot şi a spus:

— Ştii, eu cred că în tine sălăşluieşte un bărbat.

Dându-şi părul pe spate cu o mişcare rapidă a capului, ea a răspuns:

— Femeia din tine este cea care te împinge s-o spui.

Constantin a privit-o cu acel zâmbet de golan care i se potrivea atât de bine.

— Aşa deci, şi după părerea ta cum e, femeia din mine face dragoste cu bărbatul din tine, sau invers?

Mehpare Hanım nu s-a întors, doar i-a aruncat pieziş o privire galeşă.

— Amândouă în acelaşi timp... Tocmai pentru că suntem atât de mulţi ne distrăm noi atât de bine.

Ghicind că în sufletul lui încolţeşte o nelinişte care apărea de fiecare dată când făceau dragoste, ea s-a apropiat de Constantin şi l-a sărutat tandru pe obraz.

— Dar sunt foarte mulţumită de bărbatul din tine... E minunat.

S-a îmbrăcat repede, şi-a legat părul încă ud la ceafă şi a coborât în bucătărie; să stea la taclale dimineaţa cu bucătăreasa şi să bea ceai în timp ce o privea cum pregăteşte felurile de mâncare ale zilei era o plăcere pe care şi-o oferea adesea.

Soula era poate singura servitoare pe care o îndrăgea, cu care îi plăcea să vorbească, considerând-o aproape egală cu ea. Trecea drept cea mai bună bucătăreasă din Salonic, pe care toate familiile de vază încercau cu încăpățânare să o ademenească, promițându-i câştiguri enorme fără să reuşească vreodată să o convingă să-l părăsească pe Constantin.

La început, Mehpare Hanım se arătase rece şi distantă fată de ea, ca şi fată de ceilalți servitori, ascunzându-şi ura şi teama față de săraci în spatele unei atitudini arogante. Dar exista în această femeie înaltă şi robustă, toată numai rotunjimi uimitoare, o asemenea detaşare de viață, ca a unui pustnic care rătăceşte singur în noaptea egipteană, atâta dispreț pentru convenții şi pentru valorile acceptate în mod obişnuit, atâta plăcere de a duce la îndeplinire sarcina ei cotidiană, încât oricine intra în bucătărie, unde ea domnea ca peste un imperiu, prindea drag când o vedea mişcându-se de colo-colo cu o sprinteneală neaşteptată la o femeie aşa de corpolentă, făcând gesturi precise, de o grație infinită în timp ce fredona o veche romanță grecească. Ea însă disprețuia mâinile întinse şi îi făcea mare plăcere să-şi bată joc de toți cei care se aventurau în bucătărie, până şi de Constantin, azvârlindu-le câteva săgeți muiate în ironie şi dându-i afară după ce-i făcea cu ou şi cu oțet. Cum era zgârcită cu destăinuirile despre propria viață, poveştile care circulau pe seama ei deveneau pe zi ce trece tot mai numeroase. După spusele unora, această bătrână fusese odalisca unui paşă în tinerețe, pe când alții susțineau că trăise o poveste pătimaşă de dragoste cu un pirat din insule sau chiar că lucrase într-un bordel celebru; totodată, se bănuia că ar fi fost amanta tatălui lui Constantin şi chiar concubină în haremul sultanului.

Cu aerul ei inabordabil şi nepăsarea sfidătoare, Soula nu întârziase să-i atragă atenția lui Mehpare Hanım, trezind în

ea dorința de a-i da o lecție acestei femei care atrăgea afecțiunea temătoare a tuturor fără să caute vreodată să atragă favoruri de la cei din jur. Astfel, Mehpare Hanım mergea adeseori la bucătărie. Soula, care de obicei nu se sfia deloc să tune şi să fulgere când pătrundea cineva pe teritoriul ei, se oprea de la orice comentariu, prefăcându-se că nu o observă pe nou-venită. Într-o zi, când se fâțâia prin bucătărie băgându-şi nasul peste tot, Mehpare Hanım, în graba ei, s-a lovit cu şoldul de o oală aşezată pe masă. Vasul s-a răsturnat şi conținutul ei s-a vărsat pe jos.

Alertată de zgomot, Soula s-a întors şi, aruncând o privire scurtă spre mâncarea împrăştiată pe jos, a murmurat cu o voce calmă, fără să se întrerupă din treburile ei:

— Eşti o femeie frumoasă, dar mergi ca un elefant.

Mehpare Hanım a fost uimită de aceste cuvinte. Nu crezuse că o servitoare i-ar putea vorbi pe acest ton, era dincolo de puterile ei de înțelegere. N-ar fi surprins-o mai mult nici dacă armăsarul superb al lui Constantin ar fi început din senin să-i vorbească într-o dimineață. Jignirea pe care i-o adusese Soula o amuțise. Era pe cale să-şi dea frâu liber furiei când, observând şoldurile opulente ale femeii care îndrăznise să o facă elefant şi care acum se roteau ca două pietre de moară sub fusta ei în timp ce se mişca, nu şi-a putut înăbuşi un hohot de râs şi a ieşit din bucătărie.

De-a lungul timpului, fără să ştie prea bine cum, deveniseră prietene. Naturalețea Soulei, felul în care accepta viața fără speranțe sau reproşuri aveau o înrâurire asupra lui Mehpare Hanım, care se mândrea în sinea sa că are ca prietenă o femeie care descuraja prin firea sa pe oricine se apropia de ea. Vorbeau adesea despre bărbați în timp ce mâncau şerbeturi colorate, beau limonade cu coajă de portocală, ceaiuri tari sau cafele aromate preparate de

Soula. Experiența pe care o dobândise bătrâna cu bărbații o făcea pe Mehpare Hanım să cadă pe gânduri, amuzând-o totodată. Mai ales una dintre remarcile bucătăresei făcuse impresie asupra ei, rămânându-i mult timp în minte.

— Niciodată nu trebuie să satisfaci pe deplin un bărbat, spusese Soula, ci dimpotrivă, să-l lași flămând, ca să-i ascuți dorința şi să-l faci să se întoarcă repede în pat.

Tot astfel, în acea dimineață, simțind o mare nevoie de calm, Mehpare Hanım coborâse în bucătărie, la Soula.

Anumite simțăminte ne urmează ca propria umbră, dar ni se refuză mereu; se îndepărtează tot mai mult cu fiecare încercare de a ni le însuşi. Tot aşa, în relația cu Constantin, Mehpare Hanım bănuia prezența unui sentiment obscur, care îi scăpa.

De fapt, era vorba mai mult despre un mănunchi de sentimente, pe care jocurile lor amoroase le aduceau la suprafață, le făceau mai vizibile. Că armonia desăvârşită a trupurilor şi străfulgerările intense de plăcere rafinată care le marcau nopțile puteau fi hrănite de o absență a sentimentelor profunde i se părea o idee la fel de insuportabilă ca şi dureroasa contradicție dintre, pe de o parte, aspirația ei ocazională către o iubire poate mai puțin febrilă, mai puțin complicată, dar mai reală şi mai credibilă şi, pe de altă parte, refuzul ei de a avea o viață ordonată, liniştită, ferită de nevoi.

Cum aceste sentimente tulburi şi întunecate se iveau mai ales după ce făcea dragoste, ea sărea imediat din pat şi ieşea din cameră. Atunci, naturalețea şi spontaneitatea de care dădea dovadă Soula, nepăsarea față de ceilalți, ca o pădure solitară însuflețită de propriile ei adieri de vânt, erau suficiente pentru a o linişti pe Mehpare Hanım.

La vederea părului ei ud şi a obrajilor trandafirii, Soula a înțeles imediat ce se întâmplase. Stăpânindu-şi un zâmbet care i se ivise în colțul gurii, ea a pus un pahar cu ceai în

fața lui Mehpare Hanım și a continuat să jumulească fazanul adus de vânători pentru masa de prânz. Pene aurii, roșii, violet și albastre formau deja o grămadă strălucitoare pe masa din bucătărie.

Până să apuce vreuna dintre ele să spună ceva, unul dintre servitorii greci a intrat valvârtej în bucătărie, cuprins de o mare agitație, și a dat să spună ceva, dar s-a oprit când a văzut-o pe Mehpare Hanım. A rămas pironit locului, cu fața împietrită.

— Ce-i? l-a repezit Soula. Ce-ai pățit? Ai prins-o pe pocitania de soră-ta în brațele lui taică-tău? Ce-i cu mutra asta?

Cu ochii ațintiți asupra lui Mehpare Hanım, bărbatul rămânea tăcut.

— Vorbește, băiete! Ai uitat ce trebuia să-mi spui? Mă rog, nu m-aș mira...

Servitorul a deschis în cele din urmă gura:

— Se spune că a fost o revoltă mare la Istanbul, străzile sunt scăldate în sânge, mullahii au început să căsăpească pe toată lumea, în oraș se vorbește numai despre asta.

— A izbucnit o revoltă la Istanbul?

Mehpare Hanım a sărit de pe scaun, dar, oprită pe loc de o amețeală bruscă, s-a sprijinit de masă, privirea i s-a împăienjenit, a simțit cum mâinile îi îngheață, inima o lasă. Cuvântul „revoltă” trezise în mintea ei imagini teribile și sângeroase. Aproape luând-o în brațe, Soula a silit-o să se așeze din nou și i-a turnat imediat un pahar cu apă. Odată așezată, Mehpare Hanım a încercat să-și vină în simțiri trăgând aer în piept; nu reușea să-și controleze trupul, care o luase înaintea minții, reacționând primul la vești, și se prăbușise. Cu ochii goi și chipul livid, se legăna ușor pe scaun, cu o șuviță de păr udă căzută pe frunte. Fața ei tânără și senzuală dezvăluia pentru prima dată umbra palidă a bătrâneții.

Aerul din jur părea că s-a rarefiat şi un înveliş izolator o învăluise din cap până în picioare, ținând-o departe de orice sunet şi sentiment. Presimțea vag că în afara acestui vid o aşteaptă o mare suferință şi, temându-se că nu va putea rezista întristării care urma, se vedea deja părăsită de puteri.

— Pregătiți trăsura, a spus ea slab.

Transmițând ordinul servitorului cu un semn din cap, Soula, cu o voce plină de afecțiune, a întrebat-o pe Mehpare Hanım:

— Unde ai de gând să mergi?

— La poştă.

— O să-l avertizez pe Constantin. Nu eşti în stare să mergi singură acolo.

Mehpare Hanım clătină din cap.

— Nu, în niciun caz să nu-l trezeşti. O să-l anunți după ce plec. Trebuie să trimit o telegramă.

Soula s-ar fi oferit să o însoțească dacă n-ar fi ghicit că Mehpare Hanım nu putea suporta alături de ea pe nimeni care să-i amintească de viața pe care o ducea la vilă.

A urmat-o până la trăsură şi a ajutat-o să urce. De-a lungul drumului care ducea spre oraş, Mehpare Hanım aştepta cu groază ca învelişul să se despice, ca golul în care era învăluită să dispară, fără să uite să se roage ca Rukiye să fie teafără şi nevătămată.

Străzile erau pline de oameni care se revărsau în valuri când într-o direcție, când în cealaltă. Speranța infimă pe care o avea de a afla că veştile aduse de servitor sunt false a dispărut la vederea mulțimii. Pe când trăsura se apropia de centrul oraşului, a observat că orchestra instalată pe terasa cafenelei mari de lângă Turnul Alb se pornise să cânte Marseilleza şi si-a amintit că aceeaşi orchestră interpretase această melodie şi în timpul proclamării noii Constituții, cu un an înainte.

Ajunsă în fața poştei, a văzut că o mulțime uriaşă încerca să intre în clădire, uşile fuseseră smulse, geamurile fuseseră sparte, o bătrână căzută la pământ nu se putea ridica, bărbații se ocărau unii pe alții, cărându-şi pumni.

Pierzându-şi nădejdea de a mai intra, s-a îndreptat spre port, condusă de o voce care părea să-i călăuzească paşii; gâtul i s-a încordat, ochii parcă stăteau să-i sară din orbite. Coloane de soldați se înşirau pe bulevard cu tropăit de cizme care îi răsuna în creier. Oamenii se adunaseră în grupuri mici şi discutau cu însuflețire, furia plutea în aer şi de pretutindeni se ridicau voci care cereau răzbunare.

Mehpare Hanım avea impresia că observă această agitație printr-o fereastră translucidă; vedea totul, auzea totul, dar asta nu era suficient pentru a trezi în ea senzația că ceea ce se petrece e aievea. Viața părea să-şi fi pierdut consistența.

Ca întotdeauna, portul era înțesat de lume. Vaporul cu destinația Istanbul era ancorat în larg, dar, în acea zi, bărcile care ar fi trebuit să transporte pasagerii la vas erau goale. Croindu-şi drum prin mulțime, Mehpare Hanım a pornit în căutarea unui călător care merge la Istanbul. Deodată, privirea i s-a oprit asupra unui derviş bătrân care se îndrepta spre una dintre bărci. S-a dus imediat la el.

— Mergeți la Istanbul?

— Da.

— Îl cunoaşteți pe şeicul Yusuf Efendi de la lăcaşul din Unkapanı?

— Îl cunosc.

— Vă implor, ați putea să-i transmiteți un mesaj?

— Bineînțeles.

— Ați putea să-i spuneți că Mehpare Hanım îşi face griji pentru siguranța lui Rukiye şi că aşteaptă veşti?

— 0 să-i spun.

— Nu veți uita numele, nu-i aşa?

Dervişul a zâmbit.

— Nu vă faceți griji, nu mi-am pierdut cu totul ținerea de minte.

Mehpare Hanım l-a privit pe bătrân suflecându-și poalele tunicii și urcând; barca a pornit din loc, lăsând în apă o brazdă subțire. Zguduită de vestea cumplită a revoltei, Mehpare Hanım măcina întruna în minte gânduri negre. Singurul lucru care o lega de fiica ei, despre care se temea că i s-a întâmplat ceva rău, era acest necunoscut care se îndrepta către vaporul care pleca spre Istanbul. Drumul dervișului avea să-i aducă o veste bună sau vestea unei morți, dar bărbatul din barcă era omul care ar putea să primească știri care să pecetluiască viitorul unei femei.

A plecat din port și a prins să meargă la întâmplare. După un timp, ridicând capul, a observat că pașii o conduseseră la marginea orașului. S-a rezemat de unul dintre copacii care mărgineau porțile reședinței maiestuoase a familiei Alatini și s-a lăsat pradă unei viziuni atroce și morbide despre care nu știa când anume începuse, văzând cu ochii minții înmormântarea fiicei ei Rukiye, violată și ucisă de insurgenți. Aplecat peste amvon, cu fața mai palidă și mai străvezie ca niciodată. Șeyh Efendi citea din Coran în timp ce Hikmet Bey plângea în tăcere. Vedea înmormântarea în cele mai mici detalii: Rukiye era pusă în sicriu, iar sicriul ei drapat în verde și legat cu un voal alb în dreptul capului era purtat pe umeri și apoi coborât într-o groapă proaspăt săpată. Lăsându-se în voia închipuirii, Mehpare Hanım suferea ca la o înmormântare adevărată și vărsa lacrimi fierbinți. Era însă sfâșiată între dorința ei de a pune capăt suferinței și aceea de a prelungi această viziune de care se agățase ca de sfârcurile unui animal căruia îi supsese laptele până la sânge pentru a-și usca sufletul de durerea care îl cuprinsese.

Otrava care se acumulase fără veste în tainițele sufletului său, acolo unde oamenii își ascund comorile și veninul, după ce își trădase soțul și își abandonase copiii, ieșise la iveală odată cu vestea revoltei de la Istanbul și o surprinsese într-un moment în care trupul ei împăcat era fără apărare; partea aceea a cugetului său care dezaproba ceea ce făcuse a profitat de ocazie pentru a se răzbuna pe partea satisfăcută. Convingându-se pe dată că Rukiye murise în timp ce ea făcea dragoste cu Constantin, a văzut asta ca pe o pedeapsă meritată pentru trădarea ei. O cuprinse un dezgust profund față de propriul ei trup, față de cel al iubitului ei și față de toate nopțile de dragoste pe care le petrecuseră împreună. Un singur gând o preocupa de acum înainte: să părăsească Salonicul, să-l părăsească pe Constantin, să plece departe, să rămână singură...

Dar, înainte să lase totul în urmă, trebuia mai întâi să se întoarcă la casa lor. Se afla însă într-un cartier mărginaș, pe unde nu treceau trăsuri. Aruncând o privire îngrijorată în jur, a văzut o birjă care, ca dovleacul din poveste transformat în caleașcă, o aștepta la colțul străzii, l-a luat ceva timp să-și dea seama că, de fapt, era cea care o adusese în oraș în această dimineață.

Când, la capătul puterilor, se prăbușise pe bancheta trăsurii, încă tremura. Când se risipise, închipuirea aceea cumplită nu îi lăsase decât fiori și o oboseală profundă. Pe drumul de întoarcere, dându-și seama că în adâncul sufletului nu dorea să-l revadă nici pe Constantin, nici casa, s-a gândit că nu există niciun loc în lume care să o facă fericită. Nici nu năzuia să fie cu Rukiye și, de altfel, nu era sigură de unde anume îi veneau spaimele cu privire la starea fiicei ei: se temea sincer pentru viața unei ființe dragi sau nutrea astfel de temeri pentru că i se părea singura atitudine potrivită față de un om pe care era de datoria ei să-l iubească?

În starea de deznădejde în care se afla în acel moment, Mehpare Hanım nu mai era sigură de autenticitatea sentimentelor ei. Îşi iubea copiii, iubitul, foştii soţi? îi iubise oare? Avea să-i iubească vreodată? Ce loc mai era în inima ei pentru alții? Avea impresia că întreaga ființă i se reducea la un simplu corp şi că, pentru a nu-l lăsa să fie doar un cadavru ambulant, îşi petrecea timpul insuflându-i sentimente false. Dacă realitatea vieții nu mai era evidentă pentru ea, o părăsise şi sentimentul propriei realități; incertitudinea şi îndoiala deveneau de acum soarta ei zilnică.

Pentru ea, frica era singurul sentiment adevărat; o teamă intensă căreia nu îi cunoştea cauza, teama de singurătate, teama de abandon, teama de a fi lipsită de sentimentele care i-ar fi permis să se amestece cu oamenii şi să trăiască în tovărăşia lor, în sfârşit, teama de vagul care îi învăluia viața. Se temea nu doar să nu-şi piardă iubitul şi copiii, ci şi să nu se piardă din vedere pe sine însăşi, fiindcă îi lipsea oglinda întinsă de ceilalți, de care toată lumea are nevoie pentru a-şi vedea propriul chip.

Nimeni, nici măcar Osman, nu a aflat vreodată ce simțise Mehpare Hanım în trăsură în acea zi; de altfel, ea era cea mai rezervată dintre morții lui, dar, spre deosebire de reținerea obişnuită a oamenilor care caută să- şi ascundă sentimentele, a ei izvora din teama de a nu fi altceva decât un trup lipsit de suflet.

Odată însă i-a spus lui Osman: „Dacă realitatea este dezmințită în aşa mare măsură de fapte, atunci n-ar fi mai bine să ne refugiem în închipuire?” Neînțelegând nimic din întrebare, Osman se mulțumise să o pună pe seama originalității lui Mehpare Hanım. Nici nu-i trecuse prin cap că era singura întrebare serioasă pe care Mehpare Hanım şi-o pusese vreodată.

La ora la care, întoarsă acasă, Mehpare Hanım cădea într-un somn negru şi vâscos ca noroiul, Cevat Bey cobora din trenul care îl adusese înapoi de la Berlin, ducându-se imediat la sediul Societății pentru Uniune şi Progres, unde soseau mesageri de pretutindeni, se aduceau telegrame de la oficiul telegrafic al Armatei, unde civili şi militari țineau fără întrerupere întruniri în care se luau decizii, se dădeau ordine, se trimiteau delegați în cele patru colțuri ale imperiului. Era o atmosferă ciudată acolo, ca un amestec de furie jucată şi bucurie secretă. Grupurile de discuții care se formau la poalele scărilor, de-a lungul coridoarelor sau în fața birourilor păreau însuflețite de o voință neclintită de a trece la fapte.

În drum spre biroul lui Talat Bey, Cevat Bey a dat peste prietenul său, comandantul Necip Bey, în compania căruia se alăturase organizației când amândoi erau încartiruiți la Istanbul.

— Ce se întâmplă?

— Mullahii i-au împins pe soldații noştri să se revolte.

— Care este situația la Istanbul?

— Este în mâinile insurgenților.

— Ce face sultanul?

— Se preface că se ține departe de tulburări, deşi el este cel care le provoacă... Dar de data asta soarta îi e pecetluită.

— Ce ați hotărât?

— Am format o armată de douăzeci de batalioane alcătuită din trupe ale Armatelor a Treia şi a Doua, precum şi din anumite unități ale Armatei întâi cantonate în afara Istanbulului. La asta se adaugă zece escadroane de cavalerie şi nouă baterii de tunuri. Au fost plasate sub comanda lui Hüsnü Paşa , care conduce divizia de rezervă din Salonic. Mustafa Kemal Bey devine şef de stat- major... Avem şi voluntari printre civili, cu alte cuvinte, va fi o adevărată armată a poporului... Să nu spui la nimeni, dar, când

armata va ajunge în preajma Istanbulului, îl vom pune în fruntea ei pe Mahmut Şevket Paşa , care este un om autoritar, mai capabil să înăbuşe revolta. Pentru moment, avem grijă să nu-i dezvăluim intențiile noastre sultanului...

Cevat Bey a fost mulțumit să vadă hotărârea organizației şi rapiditatea cu care acționa.

— Văd că nu ați pierdut timpul, bravo! Sincer să fiu, eram puțin îngrijorat când am ajuns aici, dar acum sunt liniştit... Sunteți în legătură cu Enver Bey?

— Bineînțeles... Mai ales Talat Bey, care îl ține la curent cu situația... De altfel, a plecat deja la drum, dar mă tem că n-o să se poată alătura armatei înainte de sosirea ei la porțile Istanbulului... Suntem pregătiți, cartierul general a făcut pregătiri pentru ce s-ar putea întâmpla.

Cevat Bey a pus apoi o întrebare la care părea să ştie răspunsul dinainte.

— Cum a reacționat Enver Bey la numirea lui Mustafa Kemal Bey ca şef de stat-major?

Ştiind bine, ca toți unioniştii, că Enver Bey îl invidia în sinea lui pe Mustafa Kemal Bey, Necip Bey a răspuns cu un mic zâmbet batjocoritor:

— Drept să spun, nu ştiu, dar nu m-ar mira dacă ar pune ceva la cale.

Cevat Bey a redevenit serios.

— Oricum, trebuie să-l văd pe Talat Bey. Nu uita să mă înscrieți în armată, vreau neapărat să fac parte din ea... Apropo, cum se numeşte armata asta? Ați reunit unități disparate, voluntari de pretutindeni... Ar trebui să o numim „Armata Poporului”, nu?

— În niciun caz. Mustafa Kemal Bey i-a găsit un nume foarte frumos. 0 numim „Armata de Acțiune”.

— Nu-i rău.

— Când termini de discutat cu Talat Bey, treci pe la mine. Şi, pentru seara asta, nu-ți lua niciun angajament, eşti invitat să-ți petreci noaptea la noi.

Temându-se să nu se arate prea preocupat de soarta propriului său frate într-un moment în care viața tuturor era în pericol, Cevat Bey, înainte de a-şi părăsi prietenul, a pus întrebarea care îi stătea pe buze încă de la început:

— Ştii ceva de Ragıp?

Necip Bey şi-a plesnit fruntea cu palma.

— Scuză-mă, m-am luat cu treburile armatei, uitând ce aveam să-ți spun. Se pare că Ragıp a reuşit să părăsească Istanbulul şi se află în prezent în Çatalca, unde aşteaptă sosirea armatei.

Cevat Bey a oftat adânc.

— Mulțumesc. Ne vedem mai târziu.

Biroul lui Talat Bey era mereu plin. Toți veneau să-l consulte, aşteptând de la el un răspuns la orice problemă. La vederea lui Cevat Bey, în ciuda treburilor urgente care îi solicitau intervenția, Talat Bey s-a ridicat şi cu un aer patern, ba renunțând chiar la orice formalități, l-a îmbrățişat şi l-a sărutat pe amândoi obrajii. Oricât de neîncrezător ar fi fost fată de membrii militari ai comitetului şi în special față de cei care, la fel ca Cevat Bey, erau apropiați de Enver Bey, nu rata niciodată ocazia de a le arăta o prietenie afectuoasă, având mereu grijă să mențină echilibrul în cadrul partidului.

— Bine ai venit, ce mai faci, cum ai călătorit?

— Foarte bine, mulțumesc... Dar tu? Se pare că o bandă de fanatici a pus stăpânire pe Istanbul.

Talat Bey i-a dat o palmă prietenoasă pe spate şi a spus râzând:

— Tot răul spre bine, Cevat Bey... În curând, toți o să-şi muşte mâinile. Cu ajutorul lui Dumnezeu, o să ducem la bun sfârşit ceea ce am început data trecută.

I-a înmânat un text pregătit unui ofițer care sosise între timp.

— Am pregătit o telegramă pentru sultan, dar prefer ca Mahmut Şevket Paşa să arunce un ochi pe ea şi, dacă e nevoie, să o corecteze înainte de a o trimite la Palat. Să afle şi sultanul că armata este pe cale să se pună în mişcare.

Cevat Bey a examinat cu atenție fața lui Talat Bey ca să-şi dea seama dacă vorbea serios sau nu.

— Am înțeles eu bine? Doar n-o să-l informezi pe sultan despre planurile noastre!

Obişnuit cu stângăcia copilărească arătată de militari în chestiuni politice, precum şi cu rigiditatea lor care punea curajul mai presus de inteligență, Talat Bey s-a prefăcut că nu înțelege uimirea lui Cevat Bey. Unul dintre cei mai străluciți şi mai pătrunzători militari din organizație nu înțelesese importanța manevrei. Aşa că s-a apucat să-i explice cu bunăvoința unui profesor strategia pe care avea de gând să o urmeze.

— Mai devreme sau mai târziu, sultanul tot o să afle despre plecarea armatei. Dacă nu-l informăm noi înşine înainte să afle pe altă cale, o să creadă că ne-am pus în cap să-l detronăm. Şi atunci o să-şi folosească toată puterea, averea, paşii pentru a-i sprijini în mod fățiş pe insurgenți. Iar asta ne-ar împiedica să recucerim Istanbulul sau, în orice caz, ne-ar încetini. În schimb, dacă-l anunțăm, o să creadă în continuare că ar putea să ajungă la o înțelegere cu noi şi, pentru a-şi păstra tronul, n-o să-i mai susțină pe insurgenți, cel puțin nu pe față. Cât despre guvern, el va căuta să rămână neutru.

— Înțeleg că n-o să-l detronăm.

— Bineînțeles că da, dar nu trebuie să ştie asta chiar acum. Nu este esențial ca în război să-l derutezi pe inamic, să-l iei prin surprindere?

Deşi ruşinat de pertinenta raţionamentului lui Talat Bey, Cevat Bey a simţit nevoia să i se opună:

— Esenţial este şi să nu oferi informaţii inamicului.

Talat Bey nu i-a luat comentariul în seamă, bănuind că Cevat Bey înţelesese bine situaţia.

— Informaţia în cauză îl va distruge pe inamic, Cevat Bey... Îi dau ceva care să-i distrugă întreg viitorul... Cum nu-i prost, o să fie precaut. Asta o să-l facă să fie indecis. Şi noi vom profita de situaţie pentru a intra în Istanbul.

Apoi a schimbat subiectul:

— Tu ce-o să faci?

— O să mă alătur armatei şi o să mărşăluiesc spre Istanbul.

— Bine... Vom avea nevoie de tine acolo. Acum este momentul să te familiarizezi cu politica şi, din acest punct de vedere, Istanbulul este locul potrivit.

După ce l-a părăsit pe Talat Bey şi l-a asigurat pe Necip Bey că va reveni după-amiază, Cevat Bey s-a amestecat în mulţimea în fierbere. La Salonic domnea o atmosferă de mobilizare generală; ca în timpul primului guvern constituţional, toată lumea căzuse pradă bucuriei unei lupte comune.

Poate pentru prima dată, i-a privit cu dispreţ, chiar cu milă, pe aceşti oameni care susţineau aceeaşi cauză ca şi el, găsind un motiv de speranţă în fiecare eveniment şi savurând plăcerea de a se număra printre eroii, fie şi minori, ai unei mari schimbări. Niciunul dintre ei nu ştia adevărul şi, probabil, nu avea să-l ştie vreodată. Aveau să se amăgească mai departe, crezând că deciziile luate de alţii reflectau propria lor voinţă suverană şi obţinând din această iluzie mici crâmpeie de fericire.

După convorbirea sa cu Talat Bey, Cevat Bey rămăsese cu impresia că se găseşte şi el în situaţia acestor oameni care îi stârneau atâta milă; avea senzaţia că i se ascund

anumite adevăruri şi că fiecare decizie a comitetului fusese cumpănită cu mult timp înainte. Pe când el era îngrijorat de răzmerița care ar fi putut scălda țara în sânge, prietenii săi cei mai apropiați, cei cu care credea că împărtăşeşte marea luptă, îşi băteau joc de el pe la spate.

S-a aşezat la una dintre braseriile de la malul mării şi a comandat o bere. Era oare posibil? îi ascunseseră adevărul? Din ce motiv? îl suspectau de trădare? De neconceput. Dar atunci de ce se simțea izolat în spatele unui zid de secrete? Poate credeau că le va dezaproba acțiunea, dar nimic din atitudinea lui nu părea să confirme asta. Observaseră în repetate rânduri zelul de care Cevat Bey dădea dovadă pentru a sprijini fiecare decizie în măsură să contribuie la succesul unei lupte pe care o considera sfântă. Care era secretul cunoscut de toată lumea, în afară de el? De ce l-au exclus din rândurile lor şi l-au aruncat în mijlocul acestei mulțimi care mişuna prin fața ochilor lui, fără nici cea mai mică idee despre ce-l aştepta? înghițind ultimele guri de bere, a decis să i se destăinuie lui Necip Bey.

Şi-a petrecut după-amiaza rătăcind pe străzi, la întâmplare, neavând nicio dorință să se întoarcă la sediul organizației, de care se simțea totuşi mai ataşat ca niciodată. Plimbându-se prin cartiere necunoscute, intrând pentru prima dată în magazine sau stând în cafenele pe care nu era obişnuit să le frecventeze, a descoperit o altă față a Salonicului. În ochii femeilor, în gesturile micilor negustori, în mersul oamenilor de afaceri bogați a deslușit misterul de secole al iudaismului care îşi lăsase amprenta asupra oraşului.

Nişte ani mai târziu, mărturisindu-i lui Osman că Salonicul rămăsese o enigmă pentru el, adăugase: „Nu ştiam nimic despre acest oraş, care totuşi ne inspira un sentiment de siguranță. Dacă am fi ridicat capetele şi neam fi uitat în jurul nostru, dacă, în loc să încercăm să protejăm populația,

am fi ales să ne amestecăm cu ea, imperiul nu s-ar fi prăbuşit atât de jalnic”.

În seara aceea, l-a găsit pe Necip Bey aşteptându-l la sediul comitetului. Cedând în fața nerăbdării, Cevat Bey i-a pus încă de pe drum întrebarea care îl tortura.

— Când ați aflat că se întâmplă ceva la Istanbul?

Necip Bey s-a gândit câteva clipe.

— Dacă nu mă înşel, Ismail Canbolat Bey a fost primul care a informat cartierul general, cam la două ore după izbucnirea revoltei.

— Bine, atunci cum de a durat atât de puțin să se pregătească riposta? Cum a fost posibil, într-un răstimp atât de scurt, să se aleagă unitățile, să se pregătească planurile de marş, să se stabilească locurile de popas şi să se asigure aprovizionarea trupelor?

Necip Bey şi-a ridicat mâinile spre cer.

— Nu ştiu, bătrâne. Întrebările astea nu miau trecut niciodată prin minte. Totul s-a întâmplat foarte repede şi părea pus la cale din timp.

S-a oprit dintr-odată în mijlocul cărării, ca şi cum ar fi avut o străfulgerare. Tocmai înțelesese sensul întrebării puse de prietenul său.

— Ce vrei să spui?

— Nu vreau să spun absolut nimic, dar recunoaşte că am de ce să fiu mirat... Cum se face că armata noastră fărâmițată fornăie brusc ca un mânz tânăr şi trece imediat la acțiune?

Si-au continuat o vreme drumul în tăcere.

Apoi Necip Bey a început să vorbească cu voce joasă.

— Poate că primiseră deja informații de la Istanbul care i-au determinat să înceapă pregătirile?

— Despre cine vorbeşti?

— Conducătorii Societății pentru Uniune şi Progres.

— Tu nu ştiai nimic?

— Au existat zvonuri, dar nicio informație sigură.

— Cine ar fi putut cere să se facă pregătiri fără ştirea ta?

Necip Bey a oftat.

— Enver Bey şi Talat Bey, fără îndoială... Poate că ştiau?... Probabil i-au şoptit ceva despre asta şi lui Mahmut Şevket Paşa .

— Acum două zile m-am văzut cu Enver Bey şi nu mi-a spus nimic despre asta.

— În acest gen de treburi, Cevat Bey, este esențial să păstrezi secretul, ştii bine. Nu aşa trăim de ani de zile?

Cevat Bey a clătinat din cap dezamăgit.

— Şi de ce nu suntem şi noi părtaşi la secret?... Nu mai au încredere în noi?

Prietenul lui a încercat să-l calmeze.

— Nu e o chestiune de încredere, din moment ce suntem încă împreună şi continuăm să acționăm împreună... Poate au considerat că informațiile pe care le dețineau nu sunt sigure şi, dorind să-şi scutească camarazii de griji inutile, au preferat să nu le divulge?

— Când am discutat cu Enver Bey despre neliniştea care domnea în rândul trupelor din Istanbul, nu s-a sinchisit deloc de ce-i ziceam.

Când a aflat de moartea lui Hasan Fehmi, nici măcar n-a tresărit... Ce se întâmplă, Necip? Cine sunt oamenii care ne conduc? Dacă nu mai au încredere în noi, pe cine au de gând să se bazeze?

Seara era mohorâtă. Deşi plini de îndoieli cu privire la încrederea pe care le-o acordau oamenii în care încă mai credeau, cei doi camarazi nu erau totuşi pregătiți să se retragă dintr-o luptă care întruchipa însăşi rațiunea lor de a fi. Deşi fiecare încerca să-l liniştească pe celălalt, ei căutau de fapt să-şi adoarmă propriile bănuieli şi să se încurajeze pentru a suporta mai bine apăsarea îndoielii care, credeau ei, n-avea să-i mai părăsească niciodată.

După o noapte agitată, Cevat Bey s-a trezit înviorat şi binedispus; măcar nu era singurul care fusese înlăturat din cercul inițiaților: cu câteva excepții, aproape toți cei din conducere avuseseră aceeaşi soartă. Ignorând ceea ce îi dicta rațiunea, găsea justificări pentru conduita lui Enver Bey şi a lui Talat Bey, ajungând până acolo încât să se convingă că, date fiind circumstanțele, aceştia procedaseră cum era mai bine. În acel moment, nu a găsit puterea de a fi sincer cu sine şi, în deplină cunoştință de cauză, a ales minciuna, pe care a primit-o cu recunoştință.

Fără să se fi vorbit între ei după conversația din ajun, cei doi ofițeri s-au dus la prima oră la sediul organizației şi şi-au îndeplinit cu zel sarcinile care le-au fost încredințate. Pregătirile militare progresau cu o viteză impresionantă.

Primele unități au plecat cu trenul două zile mai târziu. Cevat Bey şi-a ocupat locul în convoiul din față, emoționat la gândul că mergea la război pentru a lupta pe un front unde se putea distinge mai bine prietenul de duşman.

În seara zilei în care Cevat Bey a părăsit Salonicul, un bărbat cu înfățişare de bulgar a lăsat la uşă un bilet pentru Mehpare Hanım: „Rukiye e teafără, nu trebuie să-ți faci griji".

Acest mesaj concis era lipsit de formule de salut, de semne de afecțiune sau de semnătură, dar nu exista nicio îndoială cu privire la identitatea autorului său. Cel care dorea să o liniştească pe Mehpare Hanım avusese grijă să-i trimită vestea în doar două zile, în ciuda haosului din jur şi a nesiguranței care domnea pe drumuri, dar nu găsise cu cale să-i transmită salutări.

Sosirea biletului i-a provocat lui Mehpare Hanım trei reacții, dintre care una era legată de conținutul mesajului, pe când despre celelalte două nu ştia cum anume încolțiseră în sufletul ei. În primul rând, hotărâse să se despartă de Constantin, ştiind totuşi că nu e nicio grabă şi că are

suficient timp. Apoi şi-a dat seama că îi era îngrozitor de dor de copiii ei, că simte o nevoie viscerală de a-i strânge la piept, de a le mângâia fețele, părul, de a-i privi în ochi şi asta îi dădea prilejul să vadă pentru prima dată cum e să-ți dai seama că un sentiment e adevărat.

Şi, în sfârşit, a remarcat cu o oarecare plăcere că şeicul încă o iubeşte.

Absența celui mai mic cuvânt de afecțiune sau de salut a fost suficientă pentru a o convinge că intuiția ei era corectă.

XIV

Singura preocupare a lui Mihrişah Sultan era să ştie dacă „ramolitul" îşi va recupera puterea de altădată. Fiindcă nu uitase că sultanul o condamnase cândva la exil, ea nu-l pomenea decât cu porecla „ramolit". Când Tevfik Bey, fiul vecinilor săi de *yalı* şi secretar la biroul de audiențe al marelui-vizir, se întorcea în fiecare seară de la înalta Poartă, ea îl primea cu nerăbdare, îl chestiona despre evoluția situației, îşi dădea cu părerea şi, în funcție de conținutul noutăților, cădea pradă disperării, se înfuria sau sărea în sus de bucurie. Văzând-o cum se dezlănțuie, tunând şi fulgerând, s-ar fi putut crede că revolta rezultase din conflictul ei cu sultanul.

Încă de la începutul tulburărilor, Mihrişah Sultan renunțase la marile recepții care îi iritau pe locuitorii cartierului şi pusese capăt concertelor frecventate de ambasadorii străini, de diplomați, de intelectuali otomani, precum şi balurilor somptuoase în care muzica şi hohotele de râs se amestecau într-un vârtej neîncetat care dura până dimineață. În acele seri, ochii ei adânci, frumusețea ei exuberantă şi splendoarea ei tăcută erau suficiente pentru a-i arunca pe toți cei din jur în umbra comună a banalității,

din care îşi extrăgea apoi aleşii, inundându-i cu lumina sa. În fața ei, cele mai frumoase femei nu existau decât prin grația zâmbetului său şi cei mai străluciți bărbați nu- şi demonstrau inteligența decât prin privirea amuzată pe care ea o acorda vorbelor lor de duh. Se folosea de toată lumea ca de o oglindă în care se admira pe ea însăşi şi viața din jurul ei se însuflețea doar în momentele în care imaginea ei se reflecta acolo.

Pe măsura frumuseții ei extraordinare, orgoliul lui Mihrişah Sultan, spre deosebire de cel al oamenilor obişnuiți, nu se milogea niciodată, nu se hrănea cu complimente jalnice sau cu linguşiri. Nu se mulțumea decât dacă întreaga lume îi era aşternută la picioare. Şi acum „ramolitul ăla”, a cărui putere nu părea să slăbească, încerca să i-l rănească.

Această lovitură adusă orgoliului ei nemărginit o determinase pe Mihrişah Sultan să se intereseze mai mult de politică, pe care o califica totuşi drept „o prostie specifică bărbaților”, fără a neglija domeniul militar, pe care-l vedea ca pe „dovada unei prostii încă şi mai mari”. Ea urmărea aşadar îndeaproape evoluția evenimentelor şi dorea să fie informată zi de zi despre schimbările survenite în guvern, despre acțiunea insurgenților, despre atitudinea sultanului sau pregătirile întreprinse la Salonic de unionişti, ascultând totul cu mare atenție, până şi cele mai nesemnificative detalii.

Cu buclele castanii ieşindu-i pe sub fes, cu mustața fină, cu privirea marcată uneori de oboseala unui bătrân şi alteori de o vioiciune copilărească, cu noblețea lui discretă ce părea că vine de-acum câteva secole, cu vasta sa cultură literară şi muzicală, surprinzătoare pentru vârsta lui şi vocea mângâietoare, din care răzbătea o undă de tristețe, Tevfik Bey se aşezase în fata lui Mihrişah Sultan în salonul cel mare din *yalı*, cu vedere spre Bosfor, şi îi povestea în

amănunt evenimentele semnificative ale zilei. Istorisirile sale, de o bogăție remarcabilă, erau întrețesute cu anecdote amuzante prinse în plasa unei inteligențe malițioase, informații importante accesibile doar funcționarilor din înalta administrație, comentarii serioase şi bârfe hazlii despre rivalitățile dintre paşi. Influențat, fără îndoială, de guvernanta engleză care, din porunca tatălui său, se ocupa de el încă de când era foarte mic, dădea dovadă de un calm şi un umor întâlnite destul de rar în rândul otomanilor.

Mihrişah Sultan tocmai aflase de la Tevfik Bey că Armata de Acțiune s-a pus în mişcare.

— Cât le-ar lua să ajungă la Istanbul? a întrebat ea entuziasmată.

— Cred că într-o săptămână îi vom vedea instalați la porțile oraşului. Se pare că se mişcă foarte repede.

— Ce crezi că se va întâmpla când soseşte armata unionistă?

— Mă tem că va curge şi mai mult sânge, sultană.

— Ne aşteaptă o confruntare armată?

— Insurgenții se pregătesc să înfrunte Armata de Acțiune, mi s-a spus. Ei reunesc la Istanbul unitățile împrăştiate în împrejurimi. Confruntarea mi se pare inevitabilă.

— Şi ce face ramolitul?

— Absolut nimic. El va fi de partea învingătorilor, dar sunt slabe şanse ca insurgenții să iasă câştigători.

— Glumeşti, Tevfik Bey! Chiar crezi că ar fi dispus să colaboreze cu unioniştii?

— Dacă ar fi după sultan, ar face orice ca să- şi păstreze tronul, dar mă îndoiesc că unioniştii ar accepta. Nu ratează ei prilejul de a-l răsturna... Ar trebui să fie nişte idioți ca să refuze cadoul pe care li-l fac insurgenții. Deşi încă nu am întâlnit pe nimeni care să-i considere inteligenți, tot aş fi surprins dacă ar face o asemenea greşeală.

— Ce spune Tevfik Paşa despre afacerea asta?
— Marele-vizir, sultană?
— Da, marele-vizir Tevfik Paşa .
— Încă nu a reacţionat... Ştiţi doar că Excelenţei Sale îi vine mereu foarte greu să ia o decizie. Acesta este şi motivul pentru care aşteaptă ca alţii să o ia înaintea lui. În opinia mea, de data aceasta, tot câştigătorii vor decide ce va face Excelenta Sa marele-vizir.

De atunci, Mihrişah Sultan a urmărit pas cu pas mişcările Armatei de Acţiune. După cum ia declarat Tevfik Bey lui Osman: „Sultana, ale cărei cunoştinţe geografice se limitau la a şti că Pământul este rotund şi că pe acest glob într-un loc se află Parisul şi în altul oraşul ei natal, a învăţat pe de rost nu numai numele oraşelor, ci şi al târguşoarelor dintre Salonic şi Istanbul”. Aştepta în fiecare seară sosirea lui Tevfik Bey şi jubila ca un general victorios când afla că Armata de Acţiune a mai trecut de una sau două localităţi.

Mihrişah Sultan nu era singura din *yalı* care aştepta cu nerăbdare sosirea lui Tevfik Bey. Din alte motive, şi Rukiye pândea în fiecare seară întoarcerea acestui prinţ otoman căruia nu-i plăcea prea mult sultanul. Într-adevăr, tânăra era pe punctul de a se îndrăgosti, dar pricina acestei iubiri nu era atât de uşor de desluşit la prima vedere.

De la instalarea lui Mihrişah Sultan la *yalı*, Tevfik Bey, datorită prezenţei regulate a lui Hikmet Bey, o vizita adesea, însoţit de Selim

Bey şi Ahmet Samim Bey, cunoscut pentru scrierile sale exaltate. Cu timpul, luase obiceiul să meargă acolo chiar şi singur şi să le distreze cu poveştile lui pe sultană şi pe doamnele ei de onoare. Cât despre Rukiye, nu se putea spune că îi dădea vreo atenţie.

Fie că la mijloc era indiferenţa bătătoare la ochi pe care Tevfik Bey o arăta faţă de Rukiye, una dintre acele intuiţii extraordinare al căror secret îl păstrează femeile sau poate

doar o vorbă aruncată în vânt, Mihrişah Sultan îi spusese într-o zi nepoatei sale, ca din întâmplare:

— Tânărul ăsta o fi oare îndrăgostit de tine de vine atât de des?

Sunt momente în viață când, ca într-o speluncă gata să primească pe oricine, uşile sufletului omenesc sunt larg deschise, iar un om sau chiar o frază inofensivă intră, se aşază şi rămâne după ce uşile se închid. Fără îndoială, într-un astfel de moment, cuvintele rostite într-o doară de Mihrişah Sultan pătrunseseră în sufletul însetat al lui Rukiye.

Aşa se face că s-a apucat să studieze îndeaproape fiecare dintre gesturile lui, întrebându-se dacă tânărul era îndrăgostit de ea şi, pe zi ce trece tot mai încântată să-l observe, să-l asculte vorbind, a conchis că nu încăpea nicio îndoială în privința asta.

Pândind cel mai mic semn care să o întărească în convingerile ei, ajungea mereu să găsească unul. Nu conta pentru ea dacă aceste semne erau fructul imaginației sau existau cu adevărat. Faptul de a crede în realitatea lor s-a dovedit suficient pentru a-i pune sentimentele pe altă făgaş.

După ce hotărâse o dată pentru totdeauna că Tevfik Bey o iubeşte, începuse să fie nerăbdătoare, să spere că acest sentiment se va traduce în cuvinte şi propoziții menite să o convingă de corectitudinea ideii pe care şi-o făcuse. Pentru a-l împinge pe Tevfik Bey să se destăinuie, îi căuta compania mai mult decât oricând, îi vorbea într-un limbaj plin de subînțelesuri, fără a reuşi totuşi să-i smulgă mărturisirea pe care ardea de nerăbdare să o audă.

Înainte de izbucnirea revoltei, ea îşi pusese în gând să-i scrie lui Tevfik Bey, fără să bănuiască impactul acestui gest care avea să-i schimbe cu desăvârşire cursul vieții. Odată cu izbucnirea revoltei, tânărul se lăsase în întregime absorbit de evenimente şi de raportul pe care i-l făcea zilnic sultanei

Mihrişah, ceea ce a determinat-o pe Rukiye să- şi amâne proiectul. Dar asta nu atât pentru că si-ar fi dat seama de caracterul derizoriu al unei scrisori de dragoste trimise chiar în toiul unei mari bătălii (cum avea să-i spună peste ani lui Osman tânărul Tevfik Bey, care nu ştia pe atunci că îl aşteaptă moartea: „Ce femeie ar fi gata să creadă că războiul e mai important decât dragostea? Numai bărbații, în prostia lor, puteau crede aşa ceva”), ci mai degrabă de teamă că nu va mai avea timp să trăiască din plin relația care ar începe, fără îndoială, în urma acestei scrisori.

La fel ca Mihrişah Sultan, şi ea asculta în fiecare seară „rapoartele de război”, nerăbdătoare să vadă ce se va întâmpla în timp ce aştepta ca această revoltă împotriva iubirii ei să se termine cât mai repede posibil. Fiind complet străină de politică, ea ezitase mult timp să ia vreo poziție până în ziua în care, simțind că unioniştii aveau şanse mari să iasă învingători din această confruntare, a îmbrățişat cauza lor şi a început să-şi exprime bucuria față de fiecare progres pe care-l făceau.

Fără să ştie că, doar câțiva ani mai târziu, aceiaşi unionist! a căror intrare în Istanbul o aştepta cu speranță aveau să-l asasineze pe bărbatul iubit în timpul unui atac, Rukiye, în dorința ei aprigă de a-şi vedea propriile aspirații realizate, aştepta sosirea călăilor săi cu acea îngrozitoare neputință a oamenilor de a cunoaşte consecințele ultime ale dorințelor lor. Dacă, în acele zile nesigure, ar fi primit puterea de a porunci destinului, l-ar fi conturat fără să ştie în acelaşi fel ca Dumnezeu şi, ajutându-i pe unionişti, şi-ar fi pregătit astfel propria nenorocire.

Mihrişah Sultan şi Rukiye nu erau singurele care urmăreau mersul evenimentelor; toți aşteptau, unii cu speranță, alții cu nelinişte; informațiile, bârfele, zvonurile se răspândeau cu viteză.

Societatea de Educație Islamică, compusă din teologi musulmani eminenți din care făcea parte şi şeicul Yusuf Efendi, s-a întrunit de urgență şi a emis o declarație publică în care îşi acorda sprijinul guvernului constituțional, afirmând că nu există nicio legătură între ulemalele de rang înalt şi oamenii care, dându-se drept mullahi, îi întărâtă pe insurgenți. În timpul întâlnirii, hogea Rıza Efendi se adresase adunării:

— Cunoaşte cineva pe vreunul dintre mullahii ăştia care se plimbă cu stindarde verzi?

Toată lumea tăcuse, cu excepția şeicului Sadullah Efendi, care, din cauza vocii sale melodioase, părea mereu că psalmodiază.

— S-a întâmplat să-l întâlnesc pe cel căruia i se zice Derviş Vahdeti. Dumnezeu să mă ierte dacă greşesc față de acest ins, dar mi s-a părut cu totul ignorant. Datorită câtorva *hadith*-uri sfinte[19] învățate pe de rost nu-l împiedică nimic să se dea drept hoge.

Pe un ton impetuos care se potrivea cu temperamentul său irascibil, profesorul de drept coranic Necmi Efendi a dat glas sentimentului general:

— Cum se face că şleahta asta de analfabeți se foloseşte de numele nostru cu atâta obrăznicie şi are îndrăzneala să vorbească pentru noi, dându-se egali cu şeici ca voi, care studiați de-o viață? Ce-i îndreptățeşte pe ei să-i îndrume pe soldați, cu o lăudăroşie pe care religia, de altfel, o condamnă şi fără să catadicsească să consulte ulemalele? Dacă astăzi au îndrăzneala asta, cine poate să ne asigure că mâine n-o să ajungă în moscheile noastre, în universitățile noastre, în fiecare lăcaş de dervişi, ca să ne învețe propria noastră religie şi să se amestece în cultul nostru?

[19] În tradiția canonică musulmană, scurte însemnări ale faptelor şi vorbelor profetului Mahomed, culese şi transmise de adepții săi.

În timp ce toți ceilalți clerici dădeau din cap în semn de aprobare. Şeyh Yusuf Efendi a luat cuvântul şi, pe tonul său modest dintotdeauna, a declarat:

— Ştiți asta mai bine decât mine, desigur, dar merită repetat: dacă Şari'a poate avea brațul ei înarmat, în schimb, un soldat nu poate avea în niciun caz propria lui Şari'a. Într-o țară în care comunitatea de credincioşi trăieşte deja după legea musulmană, revendicările armate ale unora care cer instaurarea chiar a acestei legi aduc o agresiune inacceptabilă împotriva fraților lor întru religie. Consider că este datoria noastră să avertizăm pe toată lumea până nu e prea târziu. Trebuie să anunțăm populația că noi condamnăm această mişcare.

Toți fiind de acord cu şeicul, ulemalele au hotărât în unanimitate să redacteze declarația care semna în avans înfrângerea insurgenților. Dacă aceşti oameni, aflați permanent în legătură cu întregul imperiu, ar fi crezut pentru o singură clipă în victoria insurgenților, mulți dintre ei ar fi refuzat fără îndoială să se asocieze cu poziția comună a adunării. Dar toți prevăzuseră rezultatul luptei şi acceptaseră să se opună deschis revoltei, unii pentru că înțelegeau ce are să se întâmple, alții, mai sinceri, la fel ca şeicul Yusuf Efendi, din datorie morală.

Oricare ar fi fost motivele sau calculele care le-au determinat pe ulemale să semneze, inițiativa s-a dovedit crucială pentru o țară aflată în pragul războiului religios. Şi totuşi, unioniştii s-au prefăcut că nu dau nicio importanță declarației, ajungând chiar până acolo încât să susțină că, opunându-se revoltei fără să se pronunțe în favoarea lor, ulemalele arătaseră implicit ostilitate față de ei.

Această declarație a fost ştearsă în mod deliberat din cărțile de istorie şi surghiunită în josul paginii, printre note de subsol scrise cu litere minuscule; glasul şeicilor, al hogilor şi al profesorilor de teologie s-au risipit în neant.

Peste ani. Şeyh Yusuf Efendi, cu o voce lipsită de orice ranchiună sau furie, îi spusese lui Osman: „Pentru a ucide un om, trebuie să începi prin a-i ucide glasul, atunci el dispare de la sine. Unioniştii au ucis glasul care pleda pentru religie, dar vei observa că, făcând asta, au perpetuat-o pe cea a celui mai mare duşman al lor. Derviş Vahdeti. Au trecut atâția ani, acum sunt mort, iar cei care mi-au ucis glasul sunt morți şi ei. Dar, dacă asculți bine, vei auzi glasul lui Derviş Vahdeti. El este încă în viață pentru că nu i-au ucis glasul. La fel ca toți cei care îşi datorează existenta doar duşmanilor lor, şi lor le-a plăcut mai presus de toate glasul omului pe care l-au dus la spânzurătoare”.

În acele vremuri tulburi, încă neştiind că „glasul lui va fi înăbuşit”. Şeyh Efendi asculta în tăcere veştile alarmante care veneau din cele patru colțuri ale imperiului, după care se retrăgea în sala de ceremonii învăluită în umbra roşiatică a lumânărilor şi se ruga să nu se revolte comunitatea credincioşilor. În fiecare seară aştepta raportul fidel al lui Hasan Efendi care în timpul zilei cutreiera oraşul în lung şi-n lat, legând prietenii cu sergenți rebeli, soldați, cădeți din marină şi ofițeri plini de venin.

Când Armata de Acțiune a început să se apropie de periferia Istanbulului, el îi întrebase:

— Insurgenții au de gând să lupte împotriva Armatei de Acțiune sau ar putea depune armele în ultimul moment?

— Sunt hotărâți să lupte, şeicule. Chiar ieri au primit întăriri de la Çatalca.

— Maiestatea Sa califul nu sprijină deschis această revoltă şi ştiu că ulemalele se opun. Oamenii, la rândul lor, par mai mult decât rezervați. Cât despre armata care se apropie, este susținută de o mişcare puternică. Şi atunci pe ce se pot baza insurgenții?

Fără să fi cântărit chestiunea, Hasan Efendi a răspuns imediat:

— Pe credinţa lor şi pe Dumnezeu.

— Armata care se apropie are şi ea o credinţă şi un Dumnezeu, Hasan Efendi; de altfel, este vorba despre război şi nu despre rugăciune, iar în acest caz avem nevoie de arme la fel de mult ca de credinţă.

A doua zi dimineaţă, Hasan Efendi a pornit la drum cu întrebarea în minte şi a găsit în faţa garnizoanei Taşkışla un sergent din Yozgat cu care se împrietenise de câteva zile. După ce l-a salutat, i-a pus şi lui întrebarea care îl intriga atât de mult pe Şeyh Efendi.

Sergentul şi-a strecurat mâna sub uniformă, s-a scărpinat pe piept şi apoi şi-a început explicaţiile, dându-şi aere de general.

— Ascultă-mă cu atenţie, Hasan Efendi, prietene. Nu trebuie să te încrezi niciodată în ceea ce vezi, altfel eşti terminat. Ştii de ce tace Maiestatea Sa califul? Pentru că îi va ataca pe neaşteptate pe aceşti ghiauri de unionişti, am aflat noi dintr-o sursă foarte bună. Când duşmanii vor ajunge la porţile oraşului, stăpânul nostru, sultanul, se va adresa soldaţilor Armatei Acţiunii şi le va spune: „Copiii mei, veniţi, adunaţi-vă sub stindardul Şari'a. Pentru numele lui Dumnezeu, alăturaţi- vă camarazilor voştri care luptă în numele Lui". După părerea ta, aceşti soldaţi musulmani vor asculta de unioniştii francmasoni sau de Maiestatea Sa califul universului?... Şi, când soldaţii vor trece în tabăra noastră, îi vom aduna pe toţi ghiaurii ăştia la poalele zidurilor şi, ca la tăierea oilor, le vom lua gâtul cu un fierăstrău tocit. Fără să ştie, ofiţerii unionişti se îndreaptă spre pieire, Hasan Efendi...

Spre deosebire de şeic, Hasan Efendi îşi dorea din toată inima victoria insurgenţilor, sperând să-i vadă pe desfrânaţi, pe curve, pe depravaţi tremurând de frică la vederea săbiei legii Şari'a şi trecând la o viaţă fără de păcat; pentru el era ca o revanşă pe care şi-o lua împotriva vieţii. De fapt,

nebănuind în ce măsură dorința lui era motivată de resentimentele şi mânia care îl însuflețeau fără ştirea lui, el o punea pe seama dragostei pentru religie.

În orice caz, îi venea greu să-şi explice atitudinea ostilă a şeicului fată de revoltă. În rarele momente de cugetare solitară, Hasan Efendi se gândea că stăpânul său era uneori orbit de dragostea pentru Mihrişah Sultan. Dar, în chip straniu, deşi ştirbea puțin din admirația pe care i-o inspira acest om, slăbiciunea şeicului nu făcea decât să-i sporească afecțiunea pentru bărbatul rănit.

Dorind să se asigure că vorbele sergentului sunt adevărate, a insistat:

— Şi dacă nu intervine califul?

— Să fim serioşi, Hasan Efendi... Se poate? Tronul îi este amenințat, califatul, aşijderea... Ce-ai face în locul lui?

— Ai dreptate... E sigur oare că soldații îl vor asculta?

— Cum poți crede altfel? îți închipui că vor hotărî să se supună mai degrabă ghiaurilor ăstora de ofițeri care le trag câte o chelfăneală de trei ori pe zi?... 0 să vezi, străzile oraşului vor fi inundate de sângele ofițerilor, vor fi trimişi *ad patres* fără măcar să aibă timp să-şi spună rugăciunile.

— Soldații voştri o să aibă curajul să reziste când o să dea cu ochii de armata aia imensă, de paşii cu bărbi impunătoare, de tunuri?

Bombându-şi pieptul, sergentul a răspuns cu un strop de vanitate:

— Ce spui acolo, Hasan Efendi? Avem de-a face cu soldații Profetului şi încă te îndoieşti de curajul lor? Cât cântăreşte prestigiul unui pasă în fata măreției califului nostru? Nu-ți face griji, soldații ştiu că luptă pentru Maiestatea Sa şi că este vorba despre un jihad proclamat în numele lui Dumnezeu.

Hasan Efendi s-a despărțit de sergent după ce a obținut răspunsul la întrebarea care îl sâcâia pe şeic. Tocmai

înțelesese de ce insurgenții nu se pierdeau cu firea şi îşi mențineau pozițiile în fața armatei care înainta împotriva lor. Ofițerii Armatei de Acțiune aveau mari şanse să cadă într-o capcană sângeroasă la porțile Istanbulului. În bătălia care urma, viața a sute de oameni atârna de câteva cuvinte rostite de sultan.

În acea zi primăvăratică, în care cerul era de un albastru spălăcit şi aerul era călduț, Hasan Efendi a părăsit Taşkışla cu inima plină de mii de bucurii, iar aceea de a-i aduce şeicului răspunsul pe care îl aştepta nu era cea mai mică dintre ele. Dincolo de propriile sale idei, convingeri, sentimente, întreaga lui existență era determinată de o loialitate aproape animalică pentru care Dumnezeu părea să-l fi creat anume, dându-i-l pe şeic ca unic obiect al acestei loialități.

Ca nişte copii care se joacă într-o curte protejată de un gard gros, gândurile lui Hasan Efendi se zbăteau la adăpostul zidurilor înalte ale fidelității, pe care nu visaseră niciodată să le încalce. Cât priveşte inevitabilele dorințe de trădare care se puteau naşte în străfundul acestui sentiment atât de intens, încât ar fi pus la încercare rezistenta oricărui om normal alcătuit, el şi le satisfăcea oferindu-i şeicului informațiile care îi lipseau, nu fără a simți în taină satisfacția de a fi mai priceput decât el la astfel de treburi. Până şi dorința de trădare era pusă în slujba omului căruia îi era loial.

În timp ce o apuca pe strada principală din cartierul Pera, cufundat permanent în umbra misterioasă a intrigilor, iubirilor şi crimelor care aveau loc acolo de secole, a observat că, pentru a se pune la adăpost de un eventual atac, ambasadele îşi înălțaseră drapelele naționale decorate cu vulturi, stele sau cruci. Plutind grațios în vânt, toate arborau, într-o formă sau alta, culoarea sângelui sacru al omului. Acest roşu menit să le reamintească oamenilor că

sângele vărsat în trecut de eroi obscuri, azi uitați, nu cursese în zadar, în mod foarte straniu, era de asemenea suficient pentru a-i convinge de necesitatea de a şi-l jertfi pe al lor într-un elan firesc şi spontan. Aşa cum spunea Hikmet Bey: „Era un bun motiv să te îndoieşti de o umanitate care accepta să-şi dea viața fără ezitare”.

Rătăcindu-se pe o stradă lăturalnică, Hasan Efendi a dat peste o bandă de călfătuitori destul de beți, care cu vocile lor groase strigau „Trăiască Şari’a! Trăiască sultanul!” şi a pornit în urma lor. Îi însoțeau câțiva gură-cască, curioşi şi puțin speriați de aceşti bărbați care arătau ca nişte animale sălbatice scăpate de la circ.

Oprindu-se în fața unei măcelării cu obloanele pe jumătate închise, călfătuitorii au început să se tocmească cu măcelarul pentru un miel abia tăiat, pe care au reuşit să-l obțină în schimbul a trei puşti, apoi, cu el în spinare, si-au văzut de drum cântând un cântec deşucheat. Era limpede că nu ştiau încotro s-o apuce şi căutau un loc unde să pună de un chef. Pe drum, au amenințat un băcan grec c-o să-i distrugă prăvălia, forțându-l să le dea câteva sticle de vin.

Purtările ticăloase ale călfătuitorilor, foarte departe de imaginea unui luptător pentru credință aşa cum o zugrăvise sergentul, l-a scos din fire pe Hasan Efendi şi a spulberat într-o clipă speranța pe care o avea în viitorul revoltei.

Uitând că erau numeroşi şi înarmați, s-a dus în fața grupului şi l-a apucat de braț pe cel care mergea în față.

— Hei, adunătură de pungaşi ce sunteți, nu vă e ruşine? Nu vă e frică de Dumnezeu să rostiți cuvântul Şari’a cu gura voastră de bețivi şi să pângăriți numele Sfinției Sale califul cu răsuflarea voastră puturoasă?

În timp ce arunca o privire furişă în jur pentru a vedea dacă interlocutorul său era singur sau nu, şeful călfătuitorilor i-a răspuns umflându-se în pene:

— Ce te-a apucat, mullahule, de ce te-ai supărat? Suntem gata să ne dăm viața pentru Şari'a.

— Viața ta jegoasă n-ai decât s-o păstrezi pentru tine. Acum cărați-vă de-aici şi să nu vă mai văd. Islamul nu are nimic de aşteptat de la voi.

Ferestrele caselor începuseră să se deschidă una după alta, dezvăluind chipuri curioase atrase de zgomot. Cei mai mulți locuitori ai cartierului nu erau musulmani, dar, ca şi restul populației din Istanbul, suferiseră din pricina violenței călfătuitorilor şi aşteptau să-i pună odată cineva la punct.

— Ce te bagi tu, mullahule? Cu tunica ta de doi bani, te crezi *şeyhülislâm* sau ce?

Poate că Hasan Efendi ar fi izbutit să-şi stăpânească furia dacă matrozul nu i-ar fi vorbit pe un ton aşa sfidător, dar, rănit în amorul-propriu de insolența lui, nu s-a mai controlat. Pumnul lui mare şi puternic a căzut pe capul marinarului beat, care s-a prăbuşit la pământ, cu fața în sânge. Înspăimântați de puterea şi corpolența lui Hasan Efendi, câțiva marinari au încercat fără succes să-şi îndrepte puştile spre el, dar, de beți ce erau, le-au luat din spate apucându-le de țeavă. Confruntat cu o situație care îi amintea de anii tumultuos! ai tinereții sale, Hasan Efendi a uitat de statutul său de mullah şi a redevenit brusc „marinarul Hasan" de altădată.

Le căra la pumni cu toată puterea, strigând „Valea, spurcăciuni ce sunteți, că de nu, vă ucid!". Într-o clipă, patru marinari s-au trezit la pământ, cu nasul rupt, pomeții zdrobiți, arcadele sparte, zăcând în sânge lângă mielul jupuit. Atunci când, scăpați teferi din această tornadă, călfătuitorii şi-au azvârlit puştile pe jos şi au luat-o la sănătoasa, de la ferestre s-a ridicat un ropot de aplauze. Grecoaicele pe jumătate goale, care lucrau cel mai adesea în

bordelurile din Beyoğlu, îl aclamau cu strigăte de „Trăiască mullahul” şi îi făceau semn cu mâna să urce la ele.

Eliberată deocamdată de atmosfera apăsătoare care domnea în oraş, străduța care se însuflețise cu exclamațiile vesele ale femeilor şi glumele lor deocheate s-a cufundat din nou în tăcere de îndată ce ele si-au închis ferestrele.

Potrivindu-şi pe cap boneta de pâslă, Hasan Efendi şi-a continuat drumul, dar atunci când, după câteva clipe, a observat că nu-l mai părăseşte odată imaginea trupurilor albe şi dolofane întrezărite la ferestre, s-a temut să nu cadă în păcat şi a spus o rugăciune de trei ori la rând, încercând să-şi alunge din minte aceste imagini nelegiuite care, împotriva voinței lui, aveau să-i bântuie nopțile mulți ani de-atunci încolo.

În loc să meargă, aşa cum intenționase, la Ministerul de Război din Beyazıt, s-a răzgândit şi a pornit în grabă spre lăcaş pentru a-i spune şeicului său cât mai degrabă ce văzuse şi auzise. La urma urmei, singurul om capabil să-l salveze de flacăra mistuitoare a păcatului şi să-i îngăduie să-şi vindece sufletul era Şeyh Efendi, care îl aştepta mereu în acelaşi loc cu o răbdare infinită.

XV

La fel ca plantele bizare şi magice, prieteniile şi iubirile cresc şi înfloresc repede în climate extreme. În vremuri marcate de mari amenințări, pericole numeroase şi nelinişti profunde, evenimentele istoriei îi obligă pe oameni să trăiască într-o seră imaginară închisă în ea însăşi, creând o atmosferă propice înfloririi timpurii a sentimentelor care, asemenea iederei care colonizează un zid, se agață puternic de ceilalți. Astfel, într-un moment în care oraşul aştepta confruntarea aceea sângeroasă cu deznodământ incert,

legăturile afective țesute de-a lungul zilelor între Hikmet Bey, Dilara Hanım şi Dilevser s-au întărit în mod firesc.

Politețea rafinată a lui Hikmet Bey, care ştia să se retragă atunci când era necesar, grija pe care o avea pentru a le oferi celor două musafire un spațiu larg în care să se poată mişca liber, ospitalitatea lui lipsită de ostentație, sentimentul de siguranță inspirat de o educație distilată de-a lungul secolelor, toate acestea le-au permis Dilarei Hanım şi lui Dilevser să-şi depăşească teama şi să se simtă apropiate de el în doar câteva ore.

Dilara Hanım găsise la acest vecin pe care tocmai îl cunoscuse ceva rar, greu de imaginat pentru o femeie: prietenia sinceră a unui bărbat lipsit de motive ascunse. Într-adevăr, de la bun început, amândoi înțeleseseră că relația lor nu se situa la un nivel sentimental care să promită voluptate, dragoste sau mici flirturi. Gusturile Dilarei Hanım o împingeau mai degrabă către bărbați grosolani, predispuşi la brutalitate, la sălbăticie şi proveniți din clasele de jos. Era atrasă în mod deosebit de violenta animalică a trupului masculin, pe care îi făcea plăcere să-l domesticească cu propriul trup, plictisindu-se de cei pe care reuşea să-i educe şi îndrăgostindu-se de cei care i se împotriveau.

Or, Hikmet Bey era complet opusul unui bărbat din topor şi violent. Fiu răsfățat al unei femei sublime, pretindea ca aleasa inimii sale să fie de o frumusețe excepțională, dar nu disprețuia nici candoarea, nici inocența. Plăcerea pe care şi el o avea să se culce cu femei de condiție inferioară, datorită felului lor de a se abandona fără complexe impulsurilor carnale, era însă singurul său punct comun cu Dilara Hanım.

În prima zi, mama şi fiica au luat prânzul în apartamentele rezervate lor, dar la ora cinei, întrebate de servitor dacă vor să ia masa în încăperile lor sau în

sufragerie, au acceptat această invitație deghizată de la Hikmet Bey şi, după ce s-au pregătit, i s-au alăturat la etajul de jos.

După ce s-a asigurat că oaspeții săi s-au instalat cum trebuie şi că nu le lipseşte nimic. Hikmet Bey a adus vorba despre incidentul de dimineață, exprimându-şi îngrijorarea cu privire la viitor.

În timpul conversației, care se învârtea în jurul aceloraşi subiecte despre care vorbeau toți locuitorii oraşului, ai fi zis că el şi Dilara Hanım îşi şoptiseră unul altuia nişte parole care le permiteau să se recunoască de la prima vedere ca făcând parte din tagma celor care îşi urmează propria cale, departe de căile bătătorite de morala comună şi de regulile sociale. Era un limbaj secret, care îşi găsea expresie mai puțin în propoziții, cât în cuvinte, intonații, pauze, zâmbete, priviri – pe scurt, un limbaj particular, inaccesibil muritorilor de rând, pe care îl adoptau fără ştirea lor cei care se deosebeau de mulțime. Oricare ar fi ideile lor, astfel de oameni izbutesc întotdeauna să se înțeleagă fără nicio dificultate.

Când a venit vorba despre călfătuitorii care o agresaseră pe servitoarea grecoaică, Dilara Hanım spusese cu o strâmbătură:

— Este un defect specific bărbaților şi, ca toate celelalte defecte ale lor, ia o formă brutală şi agresivă. Nicio femeie nu ar fi atacat un bărbat în aşa fel.

Apoi a adăugat cu zâmbet batjocoritor:

— Cel puțin nu în stradă.

Înțelegând că această ultimă propoziție demonstra încrederea pe care i-o acorda şi că probabil Dilara Hanım nu ar fi vorbit aşa cu niciun alt bărbat. Hikmet Bey s-a simțit măgulit de acest privilegiu.

S-a lăsat pe spătarul scaunului şi, cu aer malițios, i-a spus:

— Mi se pare că îi dispreţuiţi pe toţi bărbaţii, nu doar pe aceşti mizerabili de călfătuitori.

— Nu ştiu, a răspuns Dilara Hanım.

Apoi a adăugat parcă pentru sine:

— Chiar îi dispreţuiesc? La drept vorbind, nu m-am gândit niciodată la asta. Dar, dacă aşa stau lucrurile, nu se poate spune că bărbaţii nu o merită.

— De ce spuneţi asta?

Dilara Hanım si-a acordat câteva momente de gândire.

— Cred că sunt incapabili să-şi dezvăluie sentimentele, mai precis, să le dezvăluie la momentul potrivit; de parcă se tem ca nu cumva femeile să le descopere defectele. Cărei femei i-ar fi frică să admită că, la fel ca orice alt om de pe lumea asta, are şi ea defecte? Dar bărbaţii, nu. Nu aţi dispreţul pe cineva care, vorbind atât de mult despre curaj, este de fapt atât de fricos?

Hikmet Bey s-a întors către Dilevser, care se juca cu paharul ei de cristal.

— Şi dumneavoastră dispreţuit! bărbaţii la fel de mult ca mama?

— Nu îi cunosc suficient de bine ca să pot să mă pronunţ, dar judecând după romanele pe care le citesc, mama nu greşeşte.

— Nu este ciudat că romancierii îşi denigrează propriul sex în aşa de mare măsură?

— Recunosc că nu i-am împărţit niciodată pe scriitori în bărbaţi şi femei.

Dilara Hanım a vorbit din nou:

— E de la sine înţeles ca străduinţele lor de a descoperi adevăruri despre femei să îi conducă pe scriitori şi la adevăruri despre bărbaţi.

Hikmet Bey a întrebat, cu o urmă de tristeţe în glas:

— Există un adevăr despre femei, Dilara Hanım?

— Nu doar unul.

— As vrea să le cunosc.

— La ce bun? Dacă vi le-aş dezvălui, aţi ajunge să vă plictisiţi. Un bărbat iniţiat în toate adevărurile femeilor ar fi de plâns. Ar fi ca şi cum ai deşira ghemul de lână care distrează pisica. Şi atunci, ce v-aţi face fără jucăria voastră?

— Vreţi să-mi spuneţi că femeile sunt singura noastră distracţie?

Dilara Hanım si-a luat un aer de superioritate.

— Politica, războiul, banii sunt de ajuns pentru a vă distra, pentru a vă face fericiţi? Uitaţi-vă la Napoleon. A câştigat toate bătăliile, cunoştea bine pârghiile politicii şi avea o avere deloc neglijabilă, fiindcă era stăpân peste trezoreria imperiului. Cu toate astea, era el fericit? Asta e, probabil, diferenţa dintre voi şi noi. Nimic din toate acestea nu ar putea face un bărbat fericit. El are neapărat nevoie de o femeie. În schimb, dacă femeile ar fi interesate de politică, de război, de bani, oricare dintre aceste lucruri ar fi suficient pentru a le face fericite.

— Ce vă împiedică să vă intereseze lucrurile astea?

— Unele dintre noi nu se sfiesc s-o facă, dar bărbaţii se străduiesc din răsputeri să ne pună beţe-n roate pentru că, dacă nu ştiu, cel puţin presimt că, în ziua în care vom avea puterea şi banii în mână, ne vom distra fără ei şi chiar vom cunoaşte, poate, fericirea. De aceea îşi ţin pentru ei toate distracţiile, dar nu reuşesc să fie fericiţi. Cred că un bărbat fără femeie este un bărbat pierdut.

Hikmet Bey a răspuns cu acel zâmbet trist căruia nicio femeie nu îi putea rezista.

— Am auzit adesea vorbindu-se despre bărbaţi care s-au pierdut din cauza femeilor.

Răspunsul Dilarei Hanım a căzut ca o lamă de ghilotină:

— Acelora le face plăcere să se piardă.

„M-am gândit mult la vorbele astea”, avea să-i spună Hikmet Bey lui Osman, „şi cred că nu reflectă realitatea.

Acelor bărbați nu le face plăcere să se piardă, pur şi simplu ei refuză să se apere de propriile sentimente şi cedează dorinței fascinante de a le trăi până la capăt". Apoi, după o scurtă tăcere, adăugase: „De fapt, nu sunt sigur. Ne poate face plăcere să ne pierdem? Aş prefera oare să mă pierd cu o femeie decât să o pierd pentru totdeauna? E un semn de slăbiciune sau de putere? Mă răzgândesc de fiecare dată".

După cină, au continuat conversația în biroul lui Hikmet Bey, aşezați confortabil în fața şemineului. Hikmet Bey gusta vorbele uneori pătimaşe şi nemiloase ale Dilarei Hanım, pe care le asculta cu plăcere, dar nu fără a simți din când în când că îi lasă ca o arsură pe limbă. Totuşi, mai mult decât de cuvintele ei, era atras mai ales de rezerva lui Dilevser, care aparținea acelei categorii de oameni a căror tăcere, departe de a le trăda lipsurile, goliciunea lăuntrică sau incultura, era, din contră, ca o cutie de bijuterii din piele, simplă, fără podoabe, dar prețioasă, adăpostind o bijuterie nespus de valoroasă, care trezea în ceilalți o mare dorință de a o descoperi.

Hikmet Bey se străduia mereu să o includă pe Dilevser în conversație, în speranța de a o auzi spunând câteva cuvinte care să indice faptul că fata îi aprecia conversația. Totuşi, eforturile lui nu au fost niciodată încununate de succes, pentru că, de fiecare dată când se întorcea către ea pentru a-i pune o întrebare, Dilevser se uita la mama sa cu un zâmbet inocent şi aştepta să răspundă în locul ei.

Inteligența plină de viață a Dilarei Hanım, cultura ei, dezinvoltura ei îi plăceau lui Hikmet Bey, dar tăcerea lui Dilevser îl captiva. La prima vedere, ai fi putut crede că fascinația lui pentru această tăcere se datorează curiozității sau îngrijorării, dar asta nu era suficient pentru a o explica. Deşi se cunoşteau doar de puțin timp, când Hikmet Bey se uita la tânără, într-un chip straniu şi inexplicabil se simțea foarte aproape de ea, de parcă ar fi petrecut mulți ani

împreună pe o insulă pustie. „Era un sentiment fără temei, dar cu siguranță înrudit cu dragostea”, avea să-i spună el lui Osman peste ani.

Stimulată de o situație cu care se confruntase adesea în trecut, dorința lui irepresibilă de a plăcea a ieşit imediat la iveală. Ca un păun care se roteşte în fața femelei sale, el desfăşura toate artificiile seducției, făcând uz de amintiri, de vorbe de duh, de tirade poetice, de anecdote amuzante ca de o lance menită să străpungă tăcerea pe care i-o opunea Dilevser. Se ghicea din cuvintele lui că are un trecut plin de nenumărate aventuri de natură să tulbure şi să facă o tânără să roşească, dar sub aceste aripi de felurite culori menite să-ți ia ochii se afla în realitate candoarea şi inocența pe care, în ciuda vicisitudinilor vieții, nimic nu reuşise să le atingă. Pe când unii adaugă un parfum de păcat celor mai nevinovate subiecte. Hikmet Bey, dimpotrivă, reuşea să insufle o notă de inocență copilărească până şi celor mai grave păcate pe care le-au evocat în timpul conversației.

Când si-a dat seama că interesul lui Hikmet Bey se îndrepta mai degrabă spre Dilevser, ca toate femeile obişnuite să placă şi care se văd înlocuite de o alta, fie şi de fiica lor, Dilara Hanım a simțit pentru o scurtă clipă muşcătura dureroasă a amărăciunii, dar şi-a venit rapid în fire şi, mânată de afecțiune maternă, a început să-l cerceteze pe acest bărbat pentru a afla dacă era potrivit pentru fiica ei. Fiul medicului personal al sultanului, posesor al unei mari averi, primise o educație excelentă, era elegant şi generos, dar trecutul lui părea marcat de o încercare dureroasă ale cărei urme ea nu reuşea să le desluşească. Îşi uitase oare prima soție? Oare o tânără care cunoştea viața doar din cărți ar fi putut să vindece rana provocată de o femeie fatală, de o frumusețe legendară? Tot întorcând în minte aceste întrebări cu imparțialitatea rece a femeilor, Dilara Hanım a hotărât în cele din urmă să lase

lucrurile să-şi urmeze cursul şi să nu se opună imediat relației care se înfiripa în fața ochilor ei.

Ca trei călători fericiți să fie împreună în jurul unui foc pe un munte pustiu şi neprimitor, petrecuseră această primă seară extrăgând din prezența celorlalți un sentiment de siguranță pe care incidentul de dimineață îl şubrezise. Hikmet Bey a răspuns la înțepăturile ironice ale Dilarei Hanım cu zâmbete conciliante şi mici glume. Cât despre Dilevser, ea îi surprinsese pe amândoi când, în urma unei glume rostite de Hikmet Bey, scăpase un mic râs perlat, despre care n-avea să ştie niciodată ce mult îl tulburase pe fiul de paşă, îndreptându-i sufletul său rătăcit către un liman unde se putea adăposti.

Era în acest râs un val neaşteptat de bucurie, izbucnirea sclipitoare şi cristalină a unei veselii care fusese strunită multă vreme, obişnuită cu secretul şi dornică de a se exprima, aşa cum întâlnim la tinerele serioase înzestrate cu o maturitate peste vârsta lor sau la femeile nefericite. Era atât de contagios, încât oricine îl auzea simțea aceeaşi bucurie, felicitându-se de a fi provocat această explozie de voioşie. Iluminarea bruscă a unui chip cu o privire pierdută în gol, un chip atât de absorbit de propria-i disperare încât nici nu mai putea să o exprime, scânteile care se iscau când bucuria captivă se izbea de zidurile acestei nefericiri, revenind la viață, fermecau şi surprindeau ca un foc de artificii ce se ridică brusc la cer de pe un țărm pustiu.

Seara, Hikmet Bey s-a întors în camera lui, profund marcat de râsul acela care încă îi răsuna în urechi. A găsit-o pe Hediye aşteptându-l în tăcere. Cu capul plecat, ea l-a ajutat să se dezbrace şi să se întindă în patul încălzit anume cu sticle de apă fierbinte, iar apoi, fără să scoată o vorbă, s-a dus în camera ei. Orbit de teribilul egoism al oamenilor fericiți. Hikmet Bey nu şi-a dat seama decât a doua zi dimineață că dormise singur.

În acelaşi timp, observând la fiica ei un aer absent care putea fi luat drept fericire, Dilara Hanım simțise că indiferenta obişnuită a fetei față de cei din jur era de data aceasta rezultatul unui efort de a-şi aminti şi de a cântări lucrurile rostite în acea seară pentru a trage concluzii din ele, dar, spre deosebire de Hikmet Bey şi Dilevser, Dilara Hanım nu era femeia care să se desprindă de viața reală sau care să-şi judece destinul în oglinda propriilor sentimente. Era, dimpotrivă, perfect conştientă de ceea ce se întâmpla în jurul ei, îngrijorându-se de ceea ce le rezerva viitorul şi întrebându-se neliniştită unde ar putea fi Ragıp Bey.

Maestră la transformarea unor realități simple în prilejuri de griji infinite, viața, ca un păianjen cu picioarele cufundate în necunoscut, ține oamenii prizonieri într-o pânză de întrebări vagi şi încâlcite şi se desfată observându-i în timp ce ei se zbat, dau din mâini, se zvârcolesc pentru a scăpa din capcană; ba chiar împinge cruzimea atât de departe, încât îi face să creadă că s-ar plictisi fără ea. Aşa se face că, asemenea atâtor oameni chinuiți de pericolul care îi amenință pe cei dragi, Dilara Hanım şi Ragıp Bey îşi făceau griji unul pentru celălalt, fără să bănuiască realitatea simplă că nu-i despărțea decât o distantă de nici trei ore.

În timp ce, în casa ei din Nişantaşı, Dilara Hanım se preocupa de soarta lui Ragıp Bey, el bătea în lung şi-n lat curtea micii biserici din Yeşilköy şi se gândea la ea, contemplând corturile albe luminate de făclii şi înşirate până departe pe câmp, luminile aprinse de la ferestrele vilelor folosite de paşale drept sediu, precum şi noaptea adâncă a acestui mic sat de pescari acoperit de zăpadă de unde a doua zi avea să se dea asaltul asupra capitalei.

Reuşise să se alăture în apropiere de Çatalca primului convoi care plecase din Salonic cu trupele de avangardă şi, numit imediat în fruntea unei unități de infanterie, îl găsise pe fratele său Cevat Bey la coborârea din tren. Aruncându-

se unul în brațele celuilalt, au vorbit scurt despre bătălia care se pregătea, silindu-se să treacă sub tăcere îndoielile care îi asaltau de ceva vreme cu privire la Societatea pentru Uniune şi Progres, apoi s-au despărțit, unul întorcându-se la unitatea sa, iar celălalt la statul-major, unde îl aşteptau prietenii. Ofițerii şi deputății care reuşiseră să fugă din Istanbul ajungeau în Yeşilköy uneori în grupuri, alteori singuri. Parlamentul se întrunise deja acolo neoficial.

Zi şi noapte, trenuri lente, învăluite în rotocoale mari de fum, făceau naveta între Salonic şi Yeşilköy, transportând trupe, muniții şi provizii. Paşii în cadență ai unităților militare păreau să fi devenit una cu pământul, fiindcă răsunau în urechile sătenilor chiar şi în lipsa soldaților.

În urma unei decizii pripite a unioniştilor, comandantul Armatei a Treia, Mahmut Şevket Paşa, a fost pus în fruntea forțelor botezate de Mustafa Kemal „Armata de Acțiune”, iar Enver Bey a sosit în grabă de la Berlin la Yeşilköy. După cum avea să-i spună Cevat Bey lui Osman peste ani, statul-major al acestei armate adăpostea într-însul trei figuri majore, care aveau să-şi lase amprenta asupra istoriei țării. Ajungând rând pe rând la putere, Enver Bey, Mustafa Kemal Bey şi Ismet Bey, în ciuda firii diferite, şi-au legat soarta de cea a țării lor, ca o dinastie militară. Enver era cel mai curajos, cel mai dârz dintre cei trei, Mustafa Kemal, cel mai înflăcărat, cel mai inovator, iar Ismet, cel mai prudent şi cel mai talentat în arta militară. În mod curios, dintre aceşti bărbați care aveau să ajungă la putere prin forța armelor, cel mai bun soldat avea să fie abia ultimul.

În noaptea aceea, în timp ce Ragıp Bey fuma în curtea pavată cu piatră a bisericii, nimeni nu bănuia cursul pe care aveau să-l ia evenimentele; nimeni nu ştia nici măcar dacă o să apuce ziua de mâine.

Aşa cum face orice ofițer în ajunul unei bătălii, el hotărâse să-şi îndeplinească micul ritual secret în acest loc

tihnit, prielnic meditației. Înainte de a înfrunta moartea, își punea ordine în sentimente, își lua rămas-bun de la viață ca înaintea fiecărei bătălii, își îngropa speranța în adâncul sufletului pentru a o regăsi dacă se întâmpla să iasă viu din luptă, se mulțumea cu ziua de mâine în chip de viitor și, împărțind lumea în prieteni și dușmani, îi ura pe cei din urmă din toate puterile. Renunța de bunăvoie la visurile sale, la aspirațiile sale, întrucât, ca să nu simtă frica de moarte, trebuia să-și alunge din minte toate ispitele omenești care ar fi putut să-i distragă atenția de la luptă.

Când a tras ultimul fum de țigară, era deja gata să se sacrifice, să înfrunte moartea a doua zi dimineață alături de mii de tovarăși de arme. Strivind mucul cu vârful cizmei, și-a ridicat ochii spre cer și, ca de obicei, cu un zâmbet ușor batjocoritor, a murmurat:

— E rândul tău acum.

După ce a plâns la căpătâiul vieții, s-a pregătit pentru moarte, fără a reuși totuși să uite chipul Dilarei Hanım. Nu își făcea vreo grijă pentru maică-sa, încredințată lui Șeyh Efendi, care urma să o protejeze dacă asaltul asupra capitalei s-ar fi dovedit periculos pentru ea, dar nu găsise pe nimeni căruia să i-o poată da în grijă pe Dilara Hanım. La fel ca mulți bărbați îndrăgostiți, se temea ca în absența lui să nu sufere din pricina răutății altor bărbați, să nu fie insultată sau dezonorată și, cum acest gând chinuitor nu-i dădea pace, se învinuia că neglijase să o pună la adăpost înainte de a pleca la război.

Ieșind din curtea bisericii, a dat nas în nas cu fratele său.

— Tocmai te căutam, a spus Cevat Bey. Mi s-a spus că ești pe aici.

Încă de la Çatalca, Cevat Bey regăsise un oarecare elan, o sprinteneală în gesturi, o voință suficient de puternică pentru a îngropa adânc suspiciunile pe care le nutrea de

multă vreme cu privire la organizație. El era unul dintre acei bărbați stăpâniți de o nevoie vitală de a lupta fără răgaz, de a înfrunta un duşman, oricare ar fi el, care nu sunt în stare să se adapteze la preocupările mărunte ale existenței, nu-şi găsesc fericirea, pofta de viață în trăirile cotidiene şi devin bănuitori, melancolici şi neliniştit! când marile cauze şi marile lupte eşuează.

Acum, destinul îi oferea din nou o luptă de dus şi un inamic de învins. Neştiind să trăiască pentru el însuşi, avea nevoie să lupte, iar faptul că se număra printre oamenii care se pregăteau să salveze imperiul îi amintea că e încă în viață şi are o datorie de îndeplinit pe acest pământ.

— Hai, vino să fumăm o țigară.

Aprinzându-şi o țigară, s-au rezemat de zidul bisericii.

— Mustafa Kemal a plecat la Salonic.

— De ce?

— Când Enver Bey a fost numit şef de stat-major, după spusele unora, Mustafa Kemal a plecat pur şi simplu, iar după alții, a fost forțat să se retragă sub presiunea lui Enver.

Amândoi cunoşteau gelozia teribilă şi rivalitatea aprigă care îi animau pe ofițerii de stat-major şi care îi făceau pe Enver şi Mustafa Kemal să se împotrivească unul altuia, însă, în ciuda stimei de care acesta din urmă se bucura în ochii lor datorită calităților lui incontestabile, se simțeau mai aproape de caracterul temerar şi întreprinzător al lui Enver Bey.

— De data asta, o să-l detronăm pe blestematul ăsta de sultan fără prea multe fasoane, a spus Cevat Bey.

— Se spune că Mahmut Şevket Paşa i-a trimis un mesaj de fidelitate.

— E adevărat, dar a făcut-o ca să câştige timp şi să-l descurajeze pe sultan să-i sprijine pe insurgenți... Dacă nenorocitului i-ar trece prin cap să-i cheme pe propriii

noştri soldați să-l sprijine în apărarea califatului, e greu de spus care ar fi reacția lor.

Cevat Bey s-a întrerupt şi a oftat adânc.

— Ştii, Ragıp, că în momentul în care îți vorbesc nimeni nu e sigur de loialitatea trupelor noastre? Nu putem ghici ce vor face mâine. Dacă nu reuşim să-i învingem pe insurgenți din prima, fiecare oră care va trece va lucra împotriva noastră. Soldați! pot schimba tabăra oricând. Fii în gardă mâine, nu uita că inamicul nu este doar în fata ta şi că oamenii tăi te pot lovi şi ei din spate.

— Fiecare soldat care luptă alături de mine merită încrederea mea, Cevat.

— Să nu ai încredere în soldați, Ragıp. Nu poți să ştii dacă printre insurgenții de astăzi nor fi şi oameni care în trecut au luptat alături de tine. Ştii mai bine decât mine, un grup de soldați e ca o arie de treierat, boabele de grâu se împrăştie în voia vântului. Să nu-ți laşi niciodată vigilența să slăbească.

— Nu-ți face griji, mâine, cu voia lui Dumnezeu, vom lua Istanbulul. Insurgenții nu au ofițeri demni de numele lor, n-o să poată rezista mult timp.

— Aşa cred şi eu, dar nu se ştie niciodată cu blestematul ăsta de sultan, nu se lasă el cu una cu două.

Ragıp Bey îşi plimba privirea peste siluetele întunecate ale satului.

— Acum patruzeci de ani, trupele ruse îşi aveau tabăra chiar în locul ăsta, a murmurat el.

Cevat Bey s-a uitat la fratele său, încercând să înțeleagă ce vrea să spună prin asta.

— Aşa-i soarta.

— Ciudată soartă, nu crezi? Mâine- dimineață vom lua cu asalt propria noastră capitală şi vom mărşălui împotriva propriilor noştri soldați.

— Nu mai sunt soldații noştri, Ragıp, ci duşmanii noştri cei mai mari. Ucigaşii noştri. Câți ofițeri n-au masacrat! De aşa soldați mai bine mă lipsesc.

Ragıp Bey şi-a amintit de evenimentele pe care le trăise cu câteva zile înainte.

— Ai dreptate, cum să uit ce s-a întâmplat? Au dezonorat profesia de militar şi sunt primul care crede că trebuie să plătească pentru asta. Dar chiar şi aşa, mă nelinişteşte profund să ştiu că oamenii ăştia care mă înfurie atât de mult sunt propriii noştri soldați.

Ragıp Bey şi-a stins țigara.

— În fine, trebuie să mă duc să verific ultimele pregătiri, nu trebuie să-i lăsăm pe soldați să stea degeaba.

Cei doi frați s-au îmbrățişat îndelung.

— Dumnezeu să te aibă în paza lui, Ragıp, a spus Cevat Bey.

Când să se despartă, Ragıp Bey a avut un moment de ezitare, l-a venit ideea să-şi lase mama în seama fratelui mai mare şi să-l roage să aibă grijă de ea.

— Voiai să-mi spui ceva, Ragıp?

— Nu, nu, nimic. Ne vedem mâine-seară, cu voia lui Dumnezeu.

A luat-o pe drumul care se întindea de-a lungul mării şi s-a îndreptat spre unitatea sa, traversând bivuacul; stând în jurul focurilor de tabără, soldații vorbeau între ei cu glas scăzut. Domnea o tăcere apăsătoare. Părea că încordarea de dinaintea bătăliei înăbuşea toate sunetele, nimeni, nici măcar caii sau catârii artileriei, nu scotea niciun zgomot.

Cea mai mare parte a armatei era staționată la Çatalca. La trupele regulate ale Armatei a Treia se adăugau comitagiii bulgari împotriva cărora luptaseră ani de zile, dar şi greci, albanezi, tineri studenți fără experiență în mânuirea armelor, profesori şi avocați care se oferiseră voluntari. La drept vorbind, din punct de vedere strict militar, prezența

acestor voluntari nu era esențială, însă dădea acțiunii armatei îndreptate împotriva califului său aparența unei mişcări populare. Superioritatea Armatei de Acțiune în ceea ce priveşte armamentul, numărul de oameni şi abilitățile militare era mai presus de orice îndoială, dar unioniştii se temeau că un singur cuvânt din partea sultanului s-ar fi putut dovedi de ajuns să semene confuzie şi să-i întoarcă în favoarea lui pe soldații care trebuiau să înfrângă insurecția.

Văzând că soseşte Ragıp Bey, câțiva soldați din unitatea sa au dat să se ridice, dar el le-a făcut semn să se aşeze la loc şi l-a chemat pe sergentul saşiu.

— Care e starea de spirit a oamenilor?

— Nimic de raportat, domnule comandant.

Ragıp Bey s-a uitat atent la el.

— Sunt puternici şi hotărâți să le dea o lecție celor care se arată lipsiți de respect în capitala califului nostru.

Intrând în cort, Ragıp Bey s-a întins pe patul îngust de campanie şi şi-a pus mâinile sub ceafă. Dacă totul mergea bine, ar putea să o revadă pe Dilara Hanım chiar a doua zi. Şi-a amintit deodată de cuvintele profesorului său de istorie de la liceul militar, care spunea: „Descoperirea zahărului a adus sfârşitul hunilor. Un ofițer trebuie să rămână nesimțitor la plăcerile vieții şi să se țină departe de dulciuri, băutură şi femei, altfel. Doamne fereşte, riscă să sufere soarta hunilor”. Moțăia, cu un zâmbet uşor pe buze, gândindu-se la Dilara Hanım, la profesorul său de istorie, la huni, când garda i-a anunțat sosirea unui mesager.

— Pofteşte-l înăuntru, a spus Ragıp Bey.

Un soldat bătrân, cu chipul zbârcit, l-a salutat fără vlagă şi, scoțând o scrisoare din taşca de piele, i-a întins-o.

— Se pare că e urgent, domnule comandant.

După ce soldatul a plecat, Ragıp Bey a deschis scrisoarea: toate unitățile primiseră ordin să se pună în mişcare în următoarea oră.

În ciuda numeroaselor mesaje de sprijin transmise califului pentru a-i înşela vigilenţa, judecând că ar fi periculos să mai amâne asaltul, statul-major hotărâse să treacă la fapte.

Ragıp Bey a ieşit imediat din cortul său şi l-a chemat pe sergentul saşiu.

— Haide, chior bătrân, adună soldaţii şi cere- le să fie gata de plecare în cel mai scurt timp.

Bivuacul s-a umplut de forfotă, iar liniştea apăsătoare a făcut loc ordinelor ţipate, strigătelor, zăngănelilor de baionetă şi nechezaturilor. Una dintre primele unităţi anunţate s-a pus în mişcare şi, trecând în pas cadenţat prin faţa lui Ragıp Bey, a pornit spre Bakırköy, de unde urma să se urce în trenul spre Sirkeci[20].

Ragıp Bey şi-a frecat mâinile şi şi-a aranjat banduliera; avea impresia că s-a eliberat de o greutate, că devenise mai uşor şi se simţea cuprins de un soi de bucurie stranie. După cum avea să-i mărturisească mai târziu lui Osman: „În război, nu este nimic mai rău decât aşteptarea, macină moralul trupelor”.

Un sfert de oră mai târziu, conform ordinelor, au pornit către unul dintre cele mai mari oraşe din istorie. Înaintau de-a lungul unui drum îngust şi desfundat; un parfum de pământ jilav şi oregano plutea în aer. În tăcerea nopţii, Ragıp Bey îi auzea pe soldaţii încă buimaci cum se împiedicau din când în când, lovindu-şi ploştile de patul puştii cu un clinchet metalic.

Cam pe la miezul nopţii, le-au apărut în zare marile ziduri ale „reginei oraşelor”. Această somptuoasă cetate asediată de greci, de împăraţii romani, de bazileii bizantini, de regii bulgari, de ruşi, cruciaţi, arabi, sultani otomani şi

---

[20] Una din cele două gări din Istanbul, aflată pe malul european. Este punctul terminus al trenului Orient Express înspre sud-est.

generali trădători, ascunsă în spatele fortificațiilor sale, îi aştepta pe nou-veniți în întuneric.

Presărați în spațiul dintre drumul pavat cu plăci vechi de marmură grecească şi zidurile oraşului, mai înalte, mai întunecate şi mai amenințătoare ca niciodată, se conturau imenşi chiparoşi centenari care, ca nişte gardieni cereşti, nemişcați, înspăimântători, păreau să vegheze asupra sufletului celor care îşi pierduseră viața la poalele acestor întărituri. Temându-se de un posibil atac, soldații înaintau cu precauție spre masa aceea impunătoare, cufundată în beznă.

Sub chiparoşii gigantici, mii de pitici de piatră cu turban stăteau hieratici în lumina pâlpâitoare a câtorva lămpi cu ulei, astfel încât uneori păreau că se mişcă sau că dau din cap.

Trupa s-a oprit brusc.

Şoapte frânte au prins să se audă atunci în noapte şi Ragıp Bey a înțeles că, de frică, oamenii lui începuseră să se roage.

Li s-a adresat soldaților cu voce înăbuşită:

— Sunt mormintele martirilor credinței care au ocupat Istanbulul împreună cu sultanul Mehmet Cuceritorul[21]. De aici ei îi veghează pe soldații musulmani care pleacă la luptă... Recitați *Al-Fatiha*[22]... Cereți-l lui Dumnezeu să vă aducă biruința.

---

[21] Mehmet al II-lea, sultan în două rânduri (1444-1446 şi 1451-1481), cuceritorul Constantinopolului în 1453.

[22] *Al-Fatiha* este prima sură din Coran şi constă în şapte versete care preamăresc suveranitatea şi mila lui Allah. Este cea mai cunoscută printre musulmani, deoarece este recitată în timpul celor cinci rugăciuni zilnice. De asemenea, este des auzită la nunți şi înmormântări, precum şi în multe alte ritualuri sau în circumstanțe importante de viață.

În ciuda poziției lor precare care îi expunea în orice moment la un atac neaşteptat, soldații şi-au aşezat totuşi armele pe umăr şi, punându-se sub protecția martirilor credinței, au chemat în ajutorul lor îndurarea şi milostenia lui Dumnezeu, despre care ştiau că e singurul sprijin cu putință pentru oamenii care merg la luptă. Ce-i drept. Dumnezeu consimțea să împartă viața cu diavolul, dar moartea era domeniul lui exclusiv, iar ei credeau asta din tot sufletul.

După ce a îngăduit recitarea surei *Al-Fatiha* asumându-şi riscuri considerabile, Ragıp Bey si-a dat ordinele sergentului saşiu cu aceeaşi voce joasă:

— Vom intra în coloane de câte doi, fiecare om îşi va apăra tovarăşul, să nu deschidă vreunul gura, dacă cineva loveşte cu patul puştii de ploscă, să ştiți că nu-l cruț.

Au trecut fără oprelişti de poarta cea mare şi arcuită, punându-se imediat la adăpost. Rezemat de un stâlp, Ragıp Bey a cercetat împrejurimile în timp ce aştepta să intre toți soldații. Au fost surprinşi şi uşurați să nu întâmpine nicio rezistență. Unele după altele, au trecut de poarta mare şi celelalte unități. În acelaşi timp, avangarda Armatei de Acțiune intra în Istanbul din patru puncte diferite.

S-au oprit la poalele zidurilor şi au privit oraşul.

Cu moscheile sale, cu bisericile, palatele, cupolele, minaretele, crucile, pâraiele, mările, chiparoşii, platanii şi locuitorii săi, acest oraş puternic şi nestatornic, scăpat din atâtea masacre sângeroase, se învăluise în întuneric, stingându-şi toate luminile, înăbuşindu-şi toate sunetele. Nimeni nu dormea în noaptea aceea, dar casele erau mai întunecate şi mai tăcute chiar şi decât cimitirul martirilor credinței. În această atmosferă vătuită, în care nimic nu mişca, dinspre poarta Edirnekapı se auzea vuietul îndepărtat al unei barje care urca pe Bosfor.

În inima acestor tenebre apăsătoare. Palatul suveranului de pe Dealul Yıldız era scăldat pe de-a-ntregul în lumină. Înspăimântat de întuneric încă de la o vârstă fragedă, sultanul, ca de obicei, avea Palatul complet iluminat, astfel încât să-l facă vizibil de pretutindeni. În timp ce supuşii săi se ascundeau în întuneric, omul cel mai fricos dintr-un oraş făcut ghem de teamă se ascundea în lumină.

De la fereastra sa, luminată ca în plină zi, şi el contempla oraşul.

— Priveşte capitala imperiului, doctore, a spus sultanul, uită-te la această noapte neagră ca cerneala, în care nu răzbate nici cea mai mică rază de lumină. Trebuia să văd eu asta în propriul meu oraş?

Până şi încăperile oficialilor Palatului erau întunecate şi pustii. Aflând că Armata de Acțiune a ajuns în suburbia Çatalca, majoritatea îşi adunaseră catrafusele, îşi suiseră familiile în bărci şi fugiseră spre Üsküdar, abandonându-şi stăpânul.

— Au luat-o la sănătoasa până şi funcționarii Palatului, doctore. În condițiile astea, Mahmut Şevket Paşa nici nu are nevoie să intre în oraş, n-a trebuit decât numele lui ca să-i pună pe fugă pe oamenii noştri.

Ca de obicei. Reşit Paşa a căutat cuvinte de mângâiere pentru sultan:

— În orice caz, se vor întoarce. Maiestate. Nu v-a încredințat de atâtea ori Mahmut Şevket Paşa de deplina sa loialitate, zicând că tronul vă este în siguranță şi că nimeni nu are vreun gând rău față de înălțimea Voastră?

Oamenii puternici şi de temut au o față ascunsă, necunoscută de mulțime, o față blândă şi afectuoasă, pe care nu se feresc să o dezvăluie în intimitate şi care e atât de departe de chipul lor fioros, încât îi face şi mai fermecători în ochii apropiaților; cei care percep căldura umană în inima acestei puteri sunt imediat captivați. Astfel, sultanul îl

privea pe Reşit Paşa cu un ochi patern, afectuos, deşi puțin dispreţuitor, ceea ce făcea mereu o impresie puternică asupra doctorului.

— Eşti un medic bun, dar, repet, în chestiuni politice nu eşti cu nimic mai bun decât un copil.

Apoi a tăcut şi a aprins o ţigară pe care a înfipt-o în ţigaret. Între timp, trăsăturile feţei i se înăspriseră, iar ridurile care de câteva săptămâni îi săpau obrajii palizi desenau acum brazde adânci.

— Mai poate domni, doctore, un sultan care cere garanţii în legătură cu propriul său viitor de la un general care ar trebui, de fapt, să se supună ordinelor sale? Mă rog, mai poate, dar mai este el oare sultan?

Paşa ar fi vrut să-l întrebe: „Şi atunci de ce să nu se împotrivească? De ce să aştepte cu mâinile în sân?", dar îi lipsea curajul. Înzestrat cu o intuiţie care îl impresionase întotdeauna pe medicul său, sultanul părea să-i fi citit gândurile.

— Atunci de ce să nu te împotriveşti, nu, doctore? De ce să aştepţi cu mâinile în sân?

S-a ridicat şi, apropiindu-se de fereastră, s-a uitat îndelung la oraşul cufundat în întuneric.

— Da, de ce să aştepţi cu mâinile în sân?

Apoi, răspunzându-şi singur la întrebare, a spus:

— Pentru că nu mai e nimic de făcut... Dacă ar fi să desfăşor stindardul califului şi să le spun soldaţilor: „Veniţi, copiii mei, este vremea jihadului pentru toţi musulmanii", majoritatea m-ar urma. Şi ce s-ar întâmpla atunci? Fraţii sar ridica unii împotriva altora. Dacă dau greş, totul va fi pierdut, iar dacă ies învingător ar însemna să mi-l iau tovarăş la tron pe zvânturatul ăsta. Derviş Vahdeti. Mullahii vor revendica locurile cuvenite militarilor... Nimeni nu-şi dă seama cu adevărat, doctore, dar ne apropiem de sfârşitul unei epoci. Imperiul Otoman este la apus.

S-a aşezat din nou în fotoliu.

— Iată cum armata statului se pregăteşte să-şi ocupe propria capitală. Îți dai seama, doctore? Oamenii ăştia se poartă deja ca nişte stăpâni atotputernici. Când armata prinde gustul puterii, n-o mai lasă. Şi asta nu mai e o banală răscoală a ienicerilor, ascultă la mine... E sfârşitul otomanilor, doctore... E sfârşitul...

— De ce spuneți asta, înălțimea Voastră? Nu pot să vă facă rău în niciun fel. Niciunul dintre supuşii Luminăției Voastre nu este suficient de puternic să se ridice împotriva voastră şi a puterii califului.

— Da, poate îmi voi păstra tronul, dar nimic nu va mai fi la fel ca înainte. Deşi este puțin probabil să-mi acorde privilegiul ăsta. Nici măcar nu sunt sigur c-o să mă lase în viață. De fapt, nu sunt sigur de nimic.

Pentru prima dată, a devenit foarte limpede în ochii paşei că sultanului îi era frică să nu fie asasinat.

— N-au să îndrăznească să vă facă rău, înălțimea Voastră.

— Nu ştiu asta, doctore. Oricum ar fi, dacă trebuie să mă duc, n-o să fac singur călătoria.

Rostind aceste vorbe, sultanul şi-a dus mâna la buzunarul vestei, indicând astfel paşei că e înarmat şi cu adevărat hotărât să nu cedeze. Bătrânul avea de gând să lupte ca un comandant de trupă şi, neputând să se bazeze pe soldații săi, pe popor sau pe prieteni, îşi punea încrederea doar în propriul pistol. „în momentul în care a făcut acest gest, am înțeles că totul se terminase, că nici statul, nici sultanul nu vor scăpa de catastrofă”, avea să-i spună Reşit Paşa lui Osman.

— Voi da ordin să ți se aducă trăsura, e mai bine să te duci acasă, a spus sultanul.

Reşit Paşa a găsit de data aceasta curajul să se opună stăpânului său:

— Cu îngăduinţa voastră, aş dori să rămân, Maiestate. Nu se ştie niciodată ce s-ar putea întâmpla.

Sultanul s-a ridicat şi l-a bătut uşor pe spate.

— Nu, doctore. Locul ăsta nu mai e foarte sigur, mai bine să pleci. De-acum numai Dumnezeu ne mai poate ajuta. Facă-se voia Lui. Nu e dat nimănui să-şi schimbe soarta.

Pe când se îndrepta spre ieşire, sultanul l-a chemat înapoi:

— Doctore.

— Da, Maiestate?

— Hanım Sultan are o tuse urâtă... I-am poruncit cameristei sale să-i pregătească un ceai de plante... Dumneata ce recomanzi?

— Aşa aş fi procedat şi eu. Maiestate. Este cel mai potrivit tratament.

Sultanul a dat din cap; în ciuda împrejurărilor dramatice, nu-şi refuza neobişnuita plăcere de a-şi etala cunoştinţele medicale.

— Exact aşa mă gândisem şi eu.

Urcând în trăsură. Reşit Paşa a constatat că garda imperială părăsise, la rândul ei. Palatul, lăsându-l fără nicio apărare. Majoritatea insurgenţilor se adunaseră în cazărmi, în timp ce unii dintre ei se alăturaseră Armatei de Acţiune. Paşa ştia că sultanul e bine informat despre situaţie; era convins că, după ce şi-a cântărit şansele, dându-şi seama că jocul e pierdut, suveranul renunţase la luptă. Dacă ar fi fost sigur de victorie, nu ar fi pregetat să treacă întreaga omenire prin foc şi sabie. Cu toate acestea, ataşamentul paşei faţă de sultan rămânea neştirbit. Văzându-se în pragul morţii, acest bătrân care nu s-ar fi dat în lături de la nimic pentru a-şi păstra puterea refuzase să-şi ţină doctorul alături, trimiţându-l acasă pentru a-i salva viaţa.

Străbătând străzile întunecate şi tăcute care duceau la reşedinţa lui, paşa se întreba dacă nu cumva sultanul

depusese armele din cauza vârstei înaintate. S-ar fi luptat dacă ar fi fost tânăr? Cu capul sprijinit de spătarul capitonat al banchetei, se gândea ce are să se întâmple cu stăpânul său, când deodată s-a pomenit visând la Mihrişah Sultan, neînțelegând cum de mintea îi alunecase de la una la alta.

„Aşa suntem făcuți noi, bărbații”, i-a spus el mai târziu lui Osman, „când suntem la ananghie, mereu ne zboară gândul la femeile alături de care căutăm adăpost”.

Osman nu a îndrăznit să-i răspundă: „Dar vă mai gândeați la Mihrişah Sultan şi în alte momente”.

XVI

Când a fost limpede că sosirea Armatei de Acțiune în Yeşilköy avea să ducă la o confruntare violentă, Mihrişah Sultan şi-a pierdut brusc interesul față de evenimentele care o pasionaseră până atunci. Fără să mărturisească nimănui, a început chiar să regrete apropiata cădere a sultanului, presimțind şi ea sfârşitul unei domnii care dăinuia de şase secole.

Odată cu detronarea suveranului, aveau să se închidă porțile unei epoci care îi marcase întreaga tinerețe; de acum va trebui să se confrunte cu vremuri noi, ceea ce era departe de a o linişti. Se temea că o schimbare violentă ar putea aduce cu sine declinul tinereții şi al frumuseții ei, pentru că ajunsese la vârsta la care femeile se tem de lucruri noi, ştiind că mai devreme sau mai târziu se vor trezi bătrâne.

Cu toate astea, dezinteresul ei brusc pentru lumea exterioară nu decurgea doar din această vagă teamă a cărei realitate nu avea s-o accepte niciodată. La fel ca majoritatea femeilor frumoase, nu putea să se intereseze de nimeni şi de nimic prea multă vreme, aşa că se întorcea foarte repede la

sine însăşi. Frumuseţea ei era ca o grădină fermecătoare, împrejmuită de ziduri înalte, în care îi plăcea să se plimbe. Deşi i se mai întâmpla uneori să pună piciorul în afara acestei grădini, o făcea doar pentru a culege câte ceva cu care să o înfrumuseţeze. Extrem de posesivă faţă de teritoriul ei, nu primea niciodată pe nimeni acolo; povestea de dragoste dintre ea şi frumuseţea ei nu ar fi suportat intruziunea unui străin.

Cu toate acestea, în spatele paravanului egoismului ei hrănit de frumuseţe, sultana adăpostea o sensibilitate delicată şi un simţ al umorului pe care şi-l întrebuinţa pentru a scoate la iveală ridicolul celorlalţi, fără a se cruţa nici pe sine. La aceasta se adăuga o tandreţe tainică, o dorinţă de a iubi specifică oamenilor singuratici, dar care nu se arăta decât foarte greu, fiindcă îi privea pe toţi ca pe un posibil obiect al iubirii sale înainte de a se descuraja şi a se lăsa păgubaşă.

„Oamenii cărora le e greu să iubească îşi îndreaptă adesea dragostea către oameni greu de iubit." Mihrişah Sultan nu rostise niciodată această frază, dar lui Osman îi făcea plăcere să o repete de parcă ar fi spus-o ea. El pretindea că asasinii, nebunii, dervişii, scriitorii, rebelii, seducătoarele au fost mereu iubiţi mai mult de către oamenii zgârciţi cu dragostea lor şi o dădea ca exemplu pe sultană, care, împotriva oricărei logici, iubise un tată şi pe fata lui, doi oameni care în mod normal nu i-ar fi trezit niciodată dragostea. Într-adevăr, Mihrişah Sultan îl iubea pe Şeyh Efendi, un om cu totul rupt de bunurile lumeşti, fugind de păcat ca de ciumă, imposibil de sedus şi îndrăgostit în secret de altă femeie, precum şi pe Rukiye, rebela cu limba ascuţită, cea atât de greu de îmblânzit, născută de femeia care îl înşelase pe singurul ei fiu.

Dragostea pe care o nutrea pentru aceste două flinte era trainic ancorată în inima sultanei, care le iubea cu pasiune

ca pe propria-i frumusețe, temându-se în fiecare moment să nu le piardă.

Dragostea pentru ceilalți o învățase să se teamă. „Când iubim, ne e frică”, îi spusese ea odată lui Osman. Această femeie maiestuoasă, care nu se temea niciodată pentru ea însăşi, se lăsa frământată de griji ori de câte ori era vorba despre Rukiye, tremurând ca nu cumva să i se întâmple ceva rău. Îi spunea tot ce ştia despre bărbați, viață, dragoste, în speranța de a o scuti de experiențele dureroase ale existenței, despre care ea ştia totuşi că sunt inevitabile.

Această preocupare pentru binele lui Rukiye scosese la iveală şi lucruri pe care nu le ştia despre sine, până într-acolo încât, atunci când se surprindea uitându-se la nepoata ei cu tandrețe sau insistând să mănânce mai mult, sultana se înfuria şi bombănea, interpretând asta ca pe un semn de senilitate prematură, mai degrabă decât de afecțiune.

Mai mult, Rukiye întruchipa singura față vizibilă a celeilalte iubiri a ei. Şeyh Efendi, pe care sultana continua să-l iubească prin ea, cultivându-şi dorința de a o creşte ca pe o tânără demnă de el. Din când în când, mai ales seara, atunci când formele se estompează şi alunecă încetul cu încetul în umbră, instalată în fața ferestrei mari cu vedere spre Bosfor, îşi imagina că Rukiye era rodul unirii ei cu Şeyh Efendi şi se lăsa legănată de visuri care o ruşinau.

Cât despre Rukiye, ea refuza cu încăpățânare să vorbească despre tatăl ei.

Odată, când Mihrişah Sultan îi atrăsese atenția că trebuie să-şi cunoască mai bine tatăl, tânăra răbufnise cu o oarecare vehementă:

— Nu vreau să vorbesc despre el, să lăsăm deoparte subiectul ăsta dacă nu vă supărat!.

— Mândria e un sentiment plebeu, a răspuns sultana, o femeie de lume trebuie să prefere demnitatea, care dă

noblețe tuturor lucrurilor pe care le face, până şi gesturilor în aparență servile. Ai dreptul să faci orice, să spui orice, cu condiția să fii demnă. Şi poți să vorbeşti despre tatăl tău fără să te temi că vei fi rănită în amorul-propriu.

După cum era de aşteptat, Rukiye a răspuns scurt la acest lung discurs:

— Nu vreau să vorbesc despre tatăl meu.

— Pentru că nu caută să te vadă?

— Nu e un motiv suficient?

— Şeyh Efendi are cu siguranță motive întemeiate să nu o facă.

Rukiye nu a insistat. În adâncul sufletului, dorea să afle mai multe despre tatăl ei şi să audă zvonurile care umblau despre el, dar, deşi era hotărâtă să-l întâlnească, simțea că în aşteptarea acestei întâlniri față în față era mai bine să nu vorbească despre el, ca să se ferească de orice influentă exterioară de natură să-i orienteze judecata.

De altfel, în acel moment, altcineva îi ocupa aproape în întregime gândurile şi visurile; faptul că un bărbat mai în vârstă decât ea, sensibil la provocările ei secrete, îi arăta în ultima vreme un interes nedisimulat o dăduse peste cap.

Corectitudinea ei impresionantă, tăria ei de caracter rară la o tânără, nevoia ei de a aborda orice subiect cu cea mai mare claritate şi, în cele din urmă, simțul realității care o ținea cu picioarele pe pământ nu rezistaseră în fața interesului tot mai mare al cărui obiect era ea.

Fără îndoială că n-ar fi fost atât de tulburată dacă ar fi fost o fată mai cochetă, mai frivolă, dar nevoia ei instinctivă de a analiza şi de a diseca fiecare cuvânt, fiecare sentiment o conducea pe potecile deschise de această privire atentă, îndreptată brusc spre ea. Ca un medium în căutarea unui suflet pierdut, ea încerca să interpreteze cel mai mic semn care ar fi putut să o îndrepte spre o mai mare certitudine.

Compusă din mii de sunete şi imagini, viața, ca o rază de lumină transformată în fascicule după ce a trecut printr-o prismă, ajungea la ea doar filtrată de persoana lui Tevfik Bey. De acum, războiul, soldații, sultanul, politica, frica, îngrijorarea nu aveau consistență decât pe baza cuvintelor sale, pierzându-şi altfel orice substanță.

Când, ajungând la *yalı* în noaptea aceea, Tevfik Bey spusese: „Se pare că vor trece la acțiune înainte de zori”, Rukiye fusese interesată doar de felul în care bărbatul cu chip frumos rostise aceste cuvinte.

Vestea, pe care o anunțase cu o voce calmă care dădea lejeritate celor mai înfiorătoare subiecte, nu o alarmase deloc pe Rukiye. Nimic din ceea ce era evident sau cunoscut nu avea puterea să o alarmeze.

Încercând să ascundă lipsa de interes cu care primea această ştire, Mihrişah Sultan l-a întrebat dacă e sigur.

— Un prieten ofițer mi-a spus, cred că informațiile sunt de încredere.

— De data asta, boşorogul ramolit poate să-şi ia adio de la tron.

— Dar, sultană, în scrisoarea sa către ministrul de război, Mahmut Şevket Paşa dă asigurări cu privire la păstrarea pe tron a Maiestății Sale califul.

La fel ca toți aristocrații otomani care nutresc un dispreț suveran față de popor, Mihrişah Sultan a zâmbit cu îndoială:

— Turcilor le place mult să facă promisiuni pe care nu le pot ține.

— Mahmut Şevket Paşa nu-i un asemenea om.

— Toți sunt la fel, Tevfik Bey, o să vezi că nu se va ține de cuvânt. Bag mâna-n foc că sultanul are să fie răsturnat de pe tron.

— Nu se vor teme de reacția oamenilor?

— Cine s-a temut vreodată de reacția poporului, de ce ar fi altfel acum?... De data asta, califul nu mai scapă, dacă are noroc, o să-i cruțe viața, atât.

După plecarea lui Tevfik Bey, sultana a poruncit să se pună drugi la uşi şi să se stingă toate luminile. S-a întors în salonul slab luminat, unde se afla Rukiye ghemuită în fotoliul ei de lângă fereastră. Din motive diferite, amândouă îşi pierduseră somnul. Văzând că nepoata ei nu era prea dornică să se culce, a întrebat-o:

— Nu te duci la culcare?

— Nu mi-e somn.

— Ți-e frică?

— Nu, nu mi-e frică când sunt lângă domnia voastră.

Mihrişah Sultan a mormăit ca pentru ea însăşi:

— Poate că ar fi trebuit să te trimit la tatăl tău, ai fi fost mai în siguranță.

Rukiye s-a uitat atunci drept în ochii sultanei.

— Nu m-aş fi dus, prefer să stau cu domnia voastră.

Răspunsul tinerei i-a mers sultanei drept la inimă; s-a emoționat să o vadă ghemuită astfel, neputincioasă şi vulnerabilă ca o fetiță. A întrebat-o cu o sinceritate care nu-i stătea în obicei:

— Eşti îndrăgostită, Rukiye?

— Nu ştiu.

— Asta e o mărturisire.

— Chiar nu ştiu, sunt nelămurită.

— Asta nu face decât să întărească mărturisirea... Mă tem să nu suferi mult.

— De ce?

— Dacă ai şti de ce, mi-ar fi mai puțin frică pentru tine; tot ai fi suferit, dar nu atât de groaznic... O să ştii într-o zi, dar nu ştiu câtă plăcere o să-ți facă.

Rukiye se uita la ea cu ochii mari, cu atâta curiozitate încât lui Mihrişah Sultan chiar i s-a făcut frică pentru ea; ca

un copil care desface în bucăți mecanismul unui ceas pe care tocmai a pus mâna, Rukiye, nerăbdătoare să înțeleagă fiecare detaliu, fiecare sentiment, fiecare atitudine, era în stare să-şi desfacă în bucăți propria viață pentru a vedea ce conține, fără să ezite să exploreze părțile care ar fi fost mai bine să rămână secrete sau invizibile. Nu se uita niciodată la un ceas ca să vadă ce oră e, ci pentru a pătrunde misterul funcționării lui.

Mişcată în acelaşi timp de o afecțiune tandră, de neliniştea pe care i-o inspira viitorul tinerei şi de atmosfera apăsătoare care nu promitea nimic bun pentru ziua următoare, Mihrişah Sultan s-a arătat într-o lumină neobişnuită.

— Vino lângă mine, Rukiye, a spus ea.

Apoi, cu o voce blândă, uneori glumeață şi alteori serioasă, a început să-i povestească despre viața ei, evocând iubirile, bărbații pe care îi cunoscuse, duelurile în care se bătuseră din cauza ei, chinurile ei, neliniştile şi felul în care le depăşise. Ai fi zis că-şi pusese în minte să o învețe pe tânără toate tainele vieții într-o singură noapte. Numai Şeyh Efendi a lipsit din mărturisirea sa.

Au petrecut ore întregi discutând ca două femei care îşi fac griji una pentru cealaltă fără vreun motiv aparent; Rukiye îi punea întrebări sultanei, care îi răspundea cu toată sinceritatea.

În această noapte tristă şi încordată, au trăit în felul lor un moment straniu de fericire. Savurând plăcerea neobişnuită de a-i oferi nepoatei sale o dragoste maternă de care propriul ei fiu fusese lipsit, Mihrişah Sultan tremura şi la ideea că această efuziune sentimentală e un semn al îmbătrânirii, în timp ce Rukiye, alarmată că firea ei rebelă ar putea să aibă de suferit din pricina legăturii emoționale cu sultana, o considera un semn de slăbiciune. Cu toate acestea, niciuna dintre ele nu era pregătită să renunțe la

această iubire profundă căreia îi descoperiseră seninătatea magnifică şi valoarea inestimabilă.

Când enorma sobă de faianță din mijlocul salonului a început să se răcească şi apele negre ale Bosforului să se albăstrească sub primele licăriri ale zorilor care se strecurau printre nori, Mihrişah Sultan s-a ridicat.

— E timpul să te culci, noaptea o să fie oricum scurtă.

În timp ce urcau în camerele lor, Rukiye a luat mâna sultanei într-un gest de recunoştință cu care nu era obişnuită.

— Prezența voastră, a spus ea, lăsându-şi vorba în aer.

Mihrişah Sultan a mângâiat-o pe obraz fără să spună nimic. „Prezența mea nu mai serveşte la nimic”, se gândea ea în timp ce urca scara mare. În ziua mult aşteptată, când cel mai mare duşman al ei avea să fie cu siguranță învins, sultana încerca şi ea un sentiment ciudat de lehamite şi de înfrângere.

Când ele se duceau la culcare, cea mai mare parte a Armatei de Acțiune ajunsese la porțile Istanbulului, în timp ce trupele de avangardă, deja acolo, primiseră ordin să atace în zori.

Unitatea lui Ragıp Bey primise drept întăriri douăzeci de călăreți şi o baterie de tunuri care împreună au început să înainteze înspre Aksaray cu scopul de a încercui înalta Poartă.

Au ajuns la Aksaray în jurul prânzului, profitând de un popas pentru a odihni caii şi a încărca tunurile.

Locuitorii oraşului, care din ajun stăteau ascunşi în casele lor, i-au întâmpinat acum cu entuziasm pe soldați, aclamându-i cu strigăte de „Bravo!” şi „Ura!” Cât despre insurgenți, se făcuseră nevăzuți.

Trupa a urcat pe versantul noroios dinspre Laleli, cu ochii pe casele înşirate de ambele părți ale drumului, în

timp ce împingea tunurile trase de caii înspumați, care se opinteau din greu, nechezând şi pufnind.

Au înaintat până la mausoleul lui Mahmut Paşa , dar insurgenții tot nu se arătau; ai fi zis că sutele de mii de manifestanți care vociferau în piețe, cohortele de mullahi cu turban şi de soldați mândri să-şi facă baionetele să sclipească în soare intraseră în pământ; oraşul părea să-şi fi schimbat identitatea şi nu se mai puteau vedea decât oameni care aplaudau cu însuflețire.

Între mausoleu şi înalta Poartă, au pierdut din vedere călăreții, care plecaseră în recunoaştere pe străduțele lăturalnice, dar i-au regăsit în fața ambasadei Iranului.

La vreo patruzeci de metri de înalta Poartă, în jur de o sută cincizeci de insurgenți, postați după porțile sediului guvernului, au deschis brusc focul.

— Adăpostiți-vă! a strigat Ragıp Bey.

Luați prin surprindere de primele salve, călăreții s-au retras în dezordine, căutând să scape din raza de tragere a duşmanilor.

Strada fiind îngustă, soldații nu aveau loc să se mişte; le era greu să se pună în formație şi să atace fără să-şi rişte viața.

Atunci, Ragıp Bey a ordonat ca tunurile să fie plasate în baterie.

Alți insurgenți, ascunşi în incinta Ministerului Lucrărilor Publice şi a Cercului Militar de alături, se apucaseră şi ei să tragă în plin.

Manevrând cu greutate tunurile din cauza noroiului care făcea caldarâmul alunecos, artilerîştii au început să tragă în direcția înaltei Porți şi a ministerului; geamurile clădirilor erau spulberate de loviturile obuzelor în mii de cioburi, în timp ce din toate părțile răsunau explozii infernale.

După ceva timp, bombardarea neîncetată a înaltei Porți a creat o breşă în marele portal; la primul etaj al Ministerului

Lucrărilor Publice se căsca o gaură, oferind vederii un birou răvăşit, unde încă atârna pe perete o rugă către Dumnezeu. Crengile copacilor ce se înşirau dea lungul străzii fuseseră rupte, iar acum acopereau drumul îngust.

În toiul luptei, privind în sus, Ragıp Bey a văzut o grenadă căzând de la ultimul etaj al Cercului Militar; aceasta, ca un pumn desprins dintr-un braț, a descris un arc în aer înainte de a cădea pe chesonul cu muniție din spatele tunurilor. Explozia, de o violență incredibilă, a fost urmată imediat de o tăcere mormântală care l-a făcut pe Ragıp Bey să se cutremure.

Între timp, chesonul cu muniție țâşnise spre cer în trombă, răspândind o flacără galbenă ca sulful şi miros de pulbere; printre bucățile de lemn, ghiulelele de oțel şi schijele de obuze care cădeau la loc pe pământ se puteau vedea şi resturile de carne însângerată ale celor două santinele făcute bucăți de suflul exploziei.

Când a simțit căldura flăcărilor în propriul trup, Ragıp Bey şi-a lăsat privirile în jos şi a observat că nu mai rămăsese nimic din mâneca stângă a uniformei sale. Nu putea să- şi dea seama dacă mirosul de carne friptă care îi înțepa nările venea de la soldații sfâşiați sau de la propriul braț atins de flăcări.

— Împingeți chesonul în jos pe deal, strigă el.

Cinci soldați care arătau ca nişte automate au alergat imediat şi au împins rămăşițele cuprinse de flăcări ale chesonului, care au luat- 0 la vale într-un vârtej de scântei galbene, albastre şi violet, până s-au izbit de un zid unde au ars mai departe.

Vreo zece civili ascunşi într-o tipografie din apropierea Cercului Militar s-au alăturat insurgenților şi s-au pornit să tragă în oamenii lui Ragıp Bey, care şi-a adunat repede câțiva soldați, punându-i să răspundă cu foc puternic, ca să câştige teren.

Se simțea limpede că ploaia de obuze care începuse să cadă încă de dimineață zdruncinase rezistența insurgenților. Exaltat de luptă, Ragıp Bey şi-a îndreptat toată atenția spre mişcările soldaților săi, uitând cu desăvârşire de el însuşi şi riscându-şi viața la tot pasul.

Era una dintre acele împrejurări care îi plăceau cel mai mult: momentul sublim al confruntării în care, eliberat de orice nelinişte, nepăsător față de sine însuşi, uita şi de viață, şi de moarte şi nu-şi asculta decât instinctul, ca o bestie feroce care îşi fugăreşte prada, năpustindu-se asupra adversarului cu o lăcomie crudă... Împărțea ordine în stânga şi-n dreapta, îşi muta oamenii dintr-o parte în alta şi modifica poziția tunurilor în funcție de rafalele care veneau din față.

Dintr-odată, au văzut un bărbat mătăhălos, cu barbă, venind în fugă spre ei dinspre ambasada Iranului şi fluturând din brațe; câțiva soldați s-au întors şi, fără să-şi pună vreo întrebare, l-au ciuruit cu gloanțe. Pe pieptul bărbatului au înflorit pete roşii ca nişte crizanteme, a rămas o clipă nemişcat, a căzut în genunchi şi, ridicând capul spre cer, s-a prăbuşit pe caldarâmul noroios. Deşi se călise pe atâtea câmpuri de luptă, Ragıp Bey a fost bântuit ani de zile de moartea acestui bărbat. Ştia că în timpul unei bătălii gesturile care par cele mai absurde pot răspunde unei logici secrete, dar felul în care omul acela alergase spre ei sfida orice raționament. „încerca să ne spună ceva?”, se întrebase el multă vreme.

Într-un moment în care schimbul de focuri părea să scadă în intensitate, au văzut un ofițer însoțit de câțiva voluntari care urcau calm dealul, fără să ia seamă la gloanțele care şuierau în jurul lor. Soldații au dat să deschidă focul, dar Ragıp Bey, recunoscându-l pe vechiul său prieten Hafız Hakkı Bey, i-a oprit. Hafız Hakkı Bey s-a

apropiat, râzând de parcă s-ar fi uitat la un spectacol distractiv.

— Carevasăzică, încă mai trăieşti, comandante!

Apoi s-a întors către soldaţi şi a început să-i tachineze:

— Ce mai faceţi, vitejii mei? Vă distraţi?

La scurt timp după aceea, insurgenţii care scăpaseră de moarte şi-au părăsit adăposturile şi au depus armele.

Lăsându-şi morţii şi răniţii în grija unităţilor sanitare, Ragıp Bey şi-a adunat oamenii şi s-a îndreptat spre Piaţa Sultanahmet, urmat de piesele de artilerie. În piaţă a văzut o mulţime numeroasă aplaudând sosirea unităţilor legate de Armata de Acţiune şi strigând: „Moarte sultanului!” Cu o săptămână mai devreme, aceeaşi mulţime scanda: „Trăiască sultanul! Trăiască Şari'a!”

Fără să aibă măcar vreme să-şi lase oamenii să-şi tragă sufletul după asediul Înaltei Porţi, Ragıp Bey a primit ordin să meargă fără întârziere la Taşkışla, unde se desfăşura cea mai importantă luptă.

Aşa că unitatea a pornit din nou, întărită de comitagii bulgari, care aveau pieptul încins cu două banduliere încrucişate, şi de voluntari albanezi, cu bonetele lor de pâslă albă. Grăbind pasul pe străzile pustii, au ajuns la Beyoğlu cu sufletul la gură; nemaiavând de data asta povara artileriei, au putut să urce mai uşor panta dinspre Yüksekkaldırım. În cartierul Beyoğlu, unde trecătorii erau rari, cadeţii de la Şcoala Militară patrulau pentru a asigura ordinea publică.

La marginea cartierului Taşkışla, Ragıp Bey a văzut că armenii din Tatavla[23] trăgeau spre vârful dealului tunurile aduse de la Cornul de Aur, în timp ce armencele pansau răniţii pe marginea drumului şi le împărţeau merinde soldaţilor.

---

[23] Fostul nume al actualului district Kurtuluş.

Puțin mai departe de cazarma asediată se afla într-un colț cadavrul însângerat al comandantului Muhtar Bey, care murise în urma rănilor căpătate în timpul atacului inițial, în picioare lângă el, cu barba lui albă impunătoare, cu crucea grea pe piept, îmbrăcat în sutana sa lungă neagră şi purtând gluga la fel de neagră, se ruga patriarhul armean. Omul Bisericii îl ruga pe Dumnezeu, după propria-i credință, să-l primească pe acest tânăr musulman la sânul Său, fără să-i ia în seamă păcatele.

După moartea lui Muhtar Bey, trupele au trecut sub comanda lui Enver Bey. Când s-a alăturat asediatorilor, Ragıp Bey, cu experiența sa în război, a observat că dispozitivul pentru atac lăsa mult de dorit; numărul de oameni era insuficient, tunurile, din cauza terenului accidentat, fuseseră prost plasate, iar pierderile omeneşti păreau semnificative.

Mullahii despre care se spunea că sunt instigatorii revoltei se dăduseră la fund şi o bună parte dintre insurgenții din Istanbul se predaseră sau fuseseră ucişi.

Cât despre apărătorii cazărmii, soldați veniți din Salonic la începutul mişcării, aceştia erau militari de excepție şi nu păreau pregătiți să se predea.

Lupta a continuat; de două ori, ieşind brusc din cazarmă în grupuri de vreo douăzeci de oameni, asediații reuşiseră să pună mâna pe câteva tunuri uşoare pe care le aduseseră înăuntru, dar forțele Armatei de Acțiune, sprijinite de întăriri sosite din alte cartiere ale Istanbulului, precum şi de baterii suplimentare de tunuri, se apropiau pas cu pas de cazarmă.

Spre mijlocul după-amiezii, când, la vederea unui steag alb fluturat de insurgenți, câțiva soldați şi-au părăsit adăposturile şi au început să înainteze în câmp deschis, o salvă de focuri i-a secerat pe loc, sporind mânia şi ura ambelor părți.

La căderea nopții, Ragıp Bey, a cărui unitate a fost printre primele care au intrat în cazarmă, nu ştia că în aceeaşi zi avea să fie martor la un al doilea eveniment a cărui amintire avea să-l bântuie mulți ani după aceea.

Asediatorii au ocupat clădirile una după alta, lăsând în urmă numeroşi morți, victime ale rezistenței insurgenților care trăgeau de la ferestre. În cele din urmă, aceştia s-au retras într-o ultimă clădire care, din pricina aşezării, îi lipsea de orice posibilitate de a fugi sau de a lupta.

Observând că se deschideau nişte ferestre de la ultimul etaj, Ragıp Bey le-a ordonat oamenilor săi să le ia la țintă, dar, deodată, un insurgent a apărut la una dintre ferestre, s-a urcat pe pervaz şi a rămas nemişcat pentru o clipă, apoi, deschizând brațele, s-a aruncat în gol. Înainte de a se izbi de cimentul curții, îşi pierduse fesul care, ca o pasăre roşie, îi însoțise căderea plutind în spatele lui. Acest prim soldat a fost urmat imediat de un al doilea, un al treilea şi de toți ceilalți, care la rândul lor s-au aruncat pe ferestre. Bufnetul surd al trupurilor care loveau cimentul se repeta la intervale regulate în timp ce soldații agonizau cu craniile zdrobite scăldate în sânge.

Această stranie revoltă, care timp de un secol avea să facă un întreg popor să se teamă de o „rebeliune religioasă”, se încheiase cu priveliştea soldaților zburători.

XVII

La prima oră a dimineții, când căldura primăverii, ivită pe neaşteptate, umpluse aerul cu parfum de flori. Şeyh Efendi stătea pe malul Cornului de Aur, care se desfăşura la picioarele sale ca o fâşie de catifea trandafirie, şi contempla trombele de fum negru care, din cele patru colțuri ale Istanbulului, se ridicau spre cerul încărcat de nori gălbui.

Prima decizie a lui Mahmut Şevket Paşa, care avea să conducă imperiul ca un despot vreme de mulți ani, cu o autoritate niciodată acordată vreunui sultan, a fost să se dea foc la toate rapoartele poliției politice păstrate în diferite locuri din Istanbul. Scrisorile de denunț acumulate pe parcursul a treizeci şi trei de ani nu mai conteneau să ardă; după ce întunecaseră viața a milioane de oameni şi alimentaseră temerile nefondate ale unui sultan neîncrezător, se răspândeau acum pe cerul capitalei în dâre de cenuşă, de parcă s-ar fi dat afară puroiul acumulat în venele unei întregi societăți, amintindu-le tuturor de vina şi complicitatea lor.

Nimeni nu a protestat față de arderea acestor rapoarte pentru că ele conțineau şi denunțuri făcute de unii dintre ofițerii din Armata de Acțiune care urmăreau răsturnarea sultanului. Însuşi Mahmut Şevket Paşa declarase că distrugerea documentelor care dovedesc implicarea tuturor în sângeroasa tiranie avea ca scop purificarea trecutului şi eliberarea oamenilor de temerile pe care acesta le purta.

Hrănită de zvonuri şi bârfe, populația Istanbulului nu se mulțumise cu o astfel de declarație; deja umbla vorba că paşa dăduse ordinul mai ales de teamă să nu iasă la lumină denunțurile pe care le făcuse chiar el.

De altfel, în momentul acela, pe străzile oraşului circulau două zvonuri: primul se referea la denunțurile paşei, iar al doilea era despre sumele uriaşe de bani care s-ar fi descoperit asupra insurgenților capturați în viață. Unioniştii răspândeau zvonul că banii fuseseră împărțiți soldaților de sultan, dar nu exista nicio dovadă care să susțină această afirmație. Deşi controversele au durat zile, luni, ba chiar ani întregi, nu s-a aflat niciodată cu certitudine cine le dăduse răzvrătiților banii.

Majoritatea instigatorilor revoltei fugiseră, iar străinii cu înfățişare suspectă văzuți în mulțime în ajunul tulburărilor

dispăruseră. În afară de Derviş Vahdeti şi câţiva dintre acoliţii săi, care îşi aşteptau execuţia în închisoarea Bekirağa, niciun lider important nu putuse fi arestat. Oamenii ştiau că în curând vor apărea spânzurătorile în Piaţa Beyazıt.

Cuprins de o nelinişte ciudată, ca un om care se aşteaptă să se întâmple ceva fără să ştie însă despre ce e vorba şi ce urmări va avea. Şeyh Efendi avea mintea frământată de veştile pe care le adusese unul dintre discipolii săi.

Aflase că, în ajun, Mehpare Hanım se întorsese la Istanbul însoţită de o grecoaică voinică şi se stabilise în Aksaray, în căsuţa de lemn moştenită de la mătuşa ei.

Într-o dimineaţă, după ce iubitul ei plecase în oraş, îşi părăsise din senin locuinţa din Salonic, fără niciun motiv aparent, luându-şi toate bijuteriile şi economiile, precum şi pe servitoarea Soula. Fără îndoială, dintre toţi bărbaţii din viaţa ei. Constantin fusese cel care o făcuse cea mai fericită, fiindcă ştiuse să condimenteze partidele de amor cu fel de fel de mici jocuri, trezindu-i dorinţele secrete îngropate în cele mai întunecate cotloane ale firii ei sălbatice şi răspunsese pasiunii ei carnale printr-o pasiune la fel de puternică şi de înflăcărată, supunându-se doar instinctelor sale.

De fapt, Mehpare Hanım nu era nici sătulă de dragoste, nici plictisită de Constantin. Ceea ce o împinsese să plece fără să-şi ia măcar rămas-bun, fără nici cea mai mică scrisoare de explicaţie era în realitate faptul că nu mai suporta să se simtă străină într-un oraş cu care nu reuşise să se obişnuiască niciodată. În ciuda puterii pe care o aveau asupra ei, doar momentele de voluptate nu fuseseră îndeajuns pentru a o vindeca de nostalgia Istanbulului, a mirosurilor sale, a oamenilor care vorbeau aceeaşi limbă ca ea, astfel că, într-o bună zi, nemaiputând-o stăpâni, părăsise fără întârziere Salonicul.

Cele două femei ajunseseră la Istanbul la căderea nopții, când orașul își revenea încet după prăpădul lăsat în urmă de revoltă. S-au dus imediat la căsuța din Aksaray și, după ce au luat cheia de la vecini, au pătruns în locuința scăldată în miros de batist și de praf.

Neputând să găsească o brutărie sau o băcănie deschisă, s-au culcat înfometate, epuizate de călătorie. În noaptea aceea, Mehpare Hanım s-a căit amarnic de hotărârea pe care o luase și, blestemând ziua în care săvârșise o asemenea nerozie, a decis să-i scrie o scrisoare lui Constantin.

A doua zi, s-au trezit pe la prânz și, pe când făceau puțină ordine în casă și scoteau învelitorile de pe mobilă, s-a auzit o bătaie la ușă.

Un derviș cu chip prietenos a cerut să vorbească cu Mehpare Hanım.

— Eu sunt.

Dervișul i-a întins o pungă de bani.

— Sunt însărcinat să vă dau asta... Să știți și că o casă vă stă la dispoziție în Șișli, chiria ei a fost plătită.

Apoi a plecat, lăsându-i un petic de hârtie cu o adresă pe el.

Mehpare Hanım nu a fost deloc surprinsă de această vizită, pentru că atunci când venise la Istanbul chiar sperase în inima ei că se va întâmpla așa ceva.

S-a dus imediat la Soula, care se apucase să curețe bucătăria și, arătând spre pungă, a exclamat cu familiaritatea pe care i-o inspira casa copilăriei, cu odăile și grădina ei:

— Bărbatul ăsta încă mă iubește.

— Ce bărbat?

— Șeicul.

Soula a bombănit.

— Probabil că i s-a făcut milă de tine.

Mehpare Hanım a izbucnit în râs.

— Dacă i s-ar fi făcut milă de mine, s-ar fi mulțumit să-mi trimită doar bani. Dar el a şi închiriat o casă mare în Sisli.

— De când e asta o dovadă de dragoste?

Mehpare Hanım se aşezase pe un scaun cu acea înfăţişare degajată, de mahalagioaică, care uneori răzbătea prin toate celelalte identităţi ale ei.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Soula... Dacă ar fi vrut, m-ar fi lăsat să zac în mizerie în cocioaba asta, asigurându-mi strictul necesar şi fără să se sinchisească de restul... Dar vrea să mă vadă şi fericită si, cum ştie că as suferi aici, îmi închiriază o casă adevărată.

— Şi casa o să fie de-ajuns să te facă fericită?

— Ei, auzi vorbă... De restul mă ocup eu, n-am să aştept totul de la şeic... Hai, grăbeşte-te şi pregăteşte-te, n-am de gând să mai petrec o noapte aici.

Întâmpinată de servitoarele şi valeţii casei, Mehpare Hanım urcase scările de la intrare ca o adevărată cucoană. Nimeni, nici măcar Soula, n-a mai auzit-o vreodată exprimându-se vulgar; s-ar fi spus că pe parcurs, cu fiecare cartier străbătut între Aksaray şi Şişli, se mai lăsa câte un voal peste moştenirea copilăriei sale şi că, până să ajungă la destinaţie, dispăruse complet sub mai multe straturi de intonaţii, de priviri şi de atitudini învăţate de-a lungul anilor. Acum era gata să ducă o nouă viaţă, ca o adevărată doamnă otomană.

Şeyh Efendi ştia că, sărind în ajutorul fostei sale soţii, îi încuraja în realitate înclinaţia spre păcat şi îi dădea mijloacele de a duce o viaţă dezordonată, ale cărei ecouri îl cufundau de fiecare dată în abisurile geloziei şi ruşinii. Şi totuşi, în ciuda sa, şeicul nu putea să o lase pe femeia pe care o iubea să ducă o viaţă precară într-un cartier sărac, expusă ridicolului, bârfelor şi glumelor neruşinate ale

precupeților. Şi, de vreme ce oricum nu ar fi împiedica-o nimic pe „femeia aia” să-şi trăiască viața aşa cum dorea, atunci, îşi spunea el, măcar să fie într-un mediu protejat.

Şi totuşi, nici gelozia şi nici îngrijorarea pe care i le provocau fosta soție nu puteau explica neliniştea ciudată care îl cuprinsese încă din ajun; presimțea că o să se întâmple ceva în ziua aceea. Cu toate că nu exista niciun semn de rău augur, el nu avea nici cea mai mică îndoială.

Si nu se înşela.

Când, spre mijlocul după-amiezii, un rădvan negru cu felinare strălucitoare şi cu atelaj îngrijit s-a oprit în fața lăcaşului, înăuntru s-a lăsat o tăcere adâncă.

Toată lumea ştia deja, încă dinainte să se prezinte, identitatea tinerei în *çarşaf* liliachiu care coborâse din căleaşcă. A fost dusă fără întârziere la Şeyh Efendi.

Ca de obicei, el se afla în sala de ceremonii, luminată de doar două lumânări; cu tunica lui neagră, părul lung şi argintiu care îi cădea până la umeri, ochii adânci care, pe chipul lui palid şi translucid, păreau şi mai întunecați, stătea nemişcat aşteptând persoana anunțată.

Tânăra şi-a scos vălul şi a întrebat, gâtuită de emoție:

— M-ați recunoscut?

Şeyh Efendi a încuviințat din cap.

— Da.

În acea dimineață, pe Rukiye o cuprinsese o dorință de nestăvilit de a pune întrebarea care o chinuia de ani de zile şi, fără să sufle o vorbă nimănui, se dusese direct la *tekke.*

— De ce n-ați încercat niciodată să mă revedeți?

Fața şeicului s-a făcut puțin mai palidă, privirea lui, puțin mai adâncă.

— Numai ca să-i faci reproşuri unui păcătos pentru vina lui ți-ai dat osteneala să vii aici?

— Nu... Am venit să-l văd de aproape pe celebrul şeic care, în timp ce ajută mii de oameni, nu este în stare să facă

nici cel mai mic gest față de propria fiică, pe care chiar refuză să o vadă.

— Nu suntem dintre cei care au nevoie să vadă pentru a iubi, fiica mea.

— Aşa o fi, dar eu nu sunt dintre cei care pot să iubească fără să vadă. Excelență.

Un zâmbet uşor a fluturat pe buzele şeicului. Crezând că nu o ia în serios, Rukiye sa uitat la el cu aer jignit.

— De ce zâmbiți?

— Este prima dată când cineva îmi spune Excelență cu gândul de a mă pedepsi.

— Cum ar trebui să vă spun?

— Am renunțat de mult să mai cer ceva, copila mea.

Cuvintele lui trădau o tristețe şi o singurătate pe care tânăra s-a făcut că nu le vede.

— Pentru că a cere ceva v-ar aduce în rândul oamenilor obişnuiți?

— Nu, probabil că nu am găsit cui să cer... De altfel, vorbind cu tine îmi dau seama că a nu cere este şi un păcat, un semn de mândrie.

— De ce ați refuzat să mă vedeți?

— Crezi că nu te-am văzut niciodată?

— în orice caz, eu nu v-am văzut.

Şeyh Efendi şi-a plecat capul şi s-a uitat la şiragul de mătănii.

— Un om care şi-a dedicat viața unei puteri nevăzute nu pune prea mult preț pe văz.

— Sunt fiica voastră, nu şeicul unui *tekke.* V-ați gândit vreodată că am nevoie să vă văd? Ați crezut că darurile lăsate în camera mea, acele mici minuni din viața mea, o să-mi fie de ajuns?

— Nu ți-au fost de ajuns?

Răspunsul, rostit cu vehemență şi iritare, a căzut ca o lamă de ghilotină:

— Nu.

Şeicul a zâmbit din nou trist.

— Un şeic, un sfânt sau chiar un profet îşi pot recunoaşte vina mai uşor decât un tată în faţa propriei fiice. Dar dacă asta ţi-e dorinţa, atunci da, recunosc că m-am purtat rău cu tine. Deşi ştiam că într-o zi va trebui să-mi ispăşesc greşeala, nu mi-aş fi imaginat nicicând că tocmai fiica mea va fi cea care-mi va cere socoteală.

— Ar trebui să-mi fie ruşine de asta?

— Sigur că nu, n-ai nicio vină. Ai crescut şi acum vrei să ştii. Ce poate fi mai natural? Doar că nu ştiu răspunsul la întrebarea ta. Motivele purtării mele îmi scapă. Am dat dovadă de slăbiciune, atâta tot. Ştii, nu suntem întotdeauna la înălţimea îndatoririlor noastre.

A urmat o tăcere lungă. Rukiye simţea că, dacă îşi continuau conversaţia, furia pe care o nutrea de atâţia ani faţă de acest bărbat va dispărea în cele din urmă. Dar, cu toate că îşi dorea să-şi regăsească pacea iubindu-şi tatăl, nu îi venea să creadă că ar putea fi atât de uşor şi rapid.

— E timpul să plec.

— Mai stai puţin, te rog.

Pentru prima dată în viaţă, şeicul, cu glas rugător, îi cerea cuiva să rămână cu el.

— Mă tem că asta v-ar spori suferinţa.

— Crezi că s-ar domoli dacă ai pleca?

— S-ar domoli dacă as rămâne?

— Poate că da...

Dintr-odată, de parcă ar fi fost toată viaţa împreună şi şi-ar fi cunoscut gusturile, şeicul a schimbat subiectul, rostind cu glas patern:

— Am aici nişte suc de rodie care îţi place atât de mult, vrei? a spus.

Rukiye simţea că armura subţire de supărare care acoperea nevoia ei de a iubi şi de a plăcea crăpase în timpul

acestei scurte întâlniri şi că Şeyh Efendi, grație privirii, vocii şi cuvintelor sale, reuşise, fără voia lui, să-şi câştige un loc trainic în viața ei, izgonind în trecut o mânie care ajunsese aproape să facă parte din personalitatea ei, fiindcă o întrețin use încă de la o vârstă foarte fragedă.

Ştia foarte bine cât de învălmăşite îi erau simțămintele. „întotdeauna am fost uimită să constat că un sentiment nu există niciodată izolat şi că deseori poate să coexiste chiar şi cu opusul său. E un lucru care mereu m-a intrigat”, i-a spus ea mai târziu lui Osman. Într-adevăr, în acea zi, Rukiye s-a pomenit asaltată de o mulțime de simțăminte contradictorii, care îi sfidau rațiunea şi în labirintul cărora s-a rătăcit. În timp ce îşi deplângea slăbiciunea de care dăduse dovadă capitulând aşa de repede, era totuşi mândră să aibă un tată demn de admirație şi, eliberată în cele din urmă de această furie odioasă de care se îndoia în sinea ei, se simțea pregătită să-l iubească.

Nevoia de a-şi pune în ordine gândurile şi teama de a nu izbucni în lacrimi sub imperiul unei emoții înăbuşite de prea mult timp o încurajau să părăsească acel loc cât mai curând.

— Nu, mulțumesc. E timpul să plec, a spus ea dintr-o suflare.

Şi-a pus voalul la loc şi, fără să aştepte răspunsul şeicului, a părăsit sala în grabă.

Ştia că nu avea să fie ultima ei vizită.

Şi şeicul ştia asta, dar „a şti, uneori, nu serveşte la nimic”, se gândea el. „Chiar şi unui om care şi-a pus toată credința într-un Dumnezeu nevăzut îi poate veni greu să înțeleagă sentimentele oricât de vădite ale propriului său copil, care ajung să i se pară dintr-odată mai complexe şi mai de nepătruns până şi decât existența Celui în care crede nedezmințit.”

Închizând ochii, şeicul a început să se roage. L-a implorat pe Domnul său să-l ajute să umple cu prezența Sa golul ciudat şi copleşitor din propriile gânduri, un gol care creştea tot atât cât creştea şi dragostea pe care o simțea acum pentru Mehpare Hanım şi pentru fiica pe care i-o dăruise ea. Plecarea lui Rukiye îl cufundase într-o mare tristețe şi o singurătate profundă; în ciuda tăriei lui de caracter, măcinată de o îngrijorare specifică celor slabi, se temea că fiicei lui i se va întâmpla ceva rău şi că suferința din ochii ei ar putea-o împinge să facă un gest necugetat. Pentru o clipă fugară, s-a gândit să-i propună să se mute la *tekke,* dar sentimentele şi dorințele îi erau supuse unei alte forțe, mai puternice, de care depindeau atât puterea, cât şi slăbiciunea lui. Astfel, în semn de supunere față de această forță, a lăsat capul în jos şi a continuat să-şi numere mătăniile, rostind la fiecare o rugăciune. „Vino în ajutorul meu. Doamne, dă-i sărmanului Tău rob puterea de a duce cu demnitate greutatea greşelilor sale", a şoptit el.

Când în cele din urmă şi-a ridicat capul, l-a văzut pe Hasan Efendi stând în prag şi încercând să-şi anunțe prezența. În loc de tunica lui obişnuită, se îmbrăcase cu o gioarsă, ceva între mindir şi jachetă, prea strâmtă pentru trupul lui mătăhălos; cu muşchii, umerii şi burduhanul ieşindu-i pe-afară, arăta ca ditamai napul porcesc. Întrucât, de când intrase în oraş Armata de Acțiune, toți cei care purtau tunică erau opriți de soldați şi duşi la secțiile de poliție, nimeni nu mai îndrăznea să apară îmbrăcat aşa. La început, crezând că asta îi va feri de necazuri, hogii ieşeau pe stradă îmbrăcați în tunicile lor verzi, dar nu au putut scăpa de insultele şi hărțuirea din partea cadeților Şcolii Militare. Toți oamenii lui Dumnezeu care erau văzuți pe stradă erau tratați aproape ca nişte trădători.

Într-un oraş în care spiritele erau atât de încinse, frica nu cruța pe nimeni; hogii aleseseră să-şi ia tălpăşița sau să

se deghizeze, femeile nici nu mai scoteau nasul pe fereastră şi nobilimea se retrăsese la ţară. Cât despre cei ce nu erau musulmani, ei luaseră cu asalt pălărierii pentru a-şi cumpăra jobene, convinşi astfel că vor putea umbla prin oraş nestingheriţi, dându-se drept membri ai corpului diplomatic. Aşa se face că strada principală din Pera fusese invadată de greci cu pălării negre, care arătau ca nişte corbi uriaşi în drum spre o înmormântare.

Hasan Efendi a început prin a-şi linişti şeicul.

— Am pus să fie urmărit rădvanul domnişoarei Rukiye o să fie însoţită în siguranţă până la ea acasă.

Apoi i-a dat şeicului vestea cea mare:

— Maiestatea Sa califul va fi trimis în exil.

— Când?

— Ori în seara asta, ori mâine.

Şeyh Efendi nu a arătat niciun semn de tristeţe sau bucurie, mulţumindu-se să spună:

— Facă-se voia Domnului.

Hasan Efendi a părăsit lăcaşul şi s-a îndreptat către Palatul Yıldız pentru a urmări evenimentele îndeaproape. Nu-i venea să creadă că armata are de gând să-l răstoarne pe calif. Strict vorbind, putea să-i ierte că le cereau socoteală oamenilor lui Dumnezeu în stradă, că îi ocărau şi chiar îi băteau, dar să se atingă de persoana Maiestăţii Sale califul, acest stâlp al islamului, i se părea un gest de o ingratitudine de neiertat. Ce muritor ar îndrăzni să calce în picioare umbra lui Dumnezeu pe pământ? Informaţiile pe care le adunase până acum se dovediseră întotdeauna corecte, dar de data aceasta se ruga să fie false.

Hasan Efendi ştia că Excelenta Sa şeicul nu- l iertase niciodată pe sultan pentru că adusese un spion în *tekke* şi că, de dragul lui Ragıp Bey, îi mai şi ajutase pe unionişti, dar nepăsarea cu care primise vestea despre soarta califului îl întristase. Cu toate acestea, calmul şi detaşarea şeicului

rămâneau singurul său refugiu; odată ce-l alesese drept îndrumător, nici nu-i trecea prin cap să pună la îndoială loialitatea care îl lega de stăpânul lui. Acum, calmul şi seninătatea lui Yusuf Efendi compensau propria sa neputinţă, făcându-l să se gândească că poate, până la urmă, catastrofa ce se anunţa nu era atât de îngrozitoare pe cât crezuse el. Ar fi preferat ca şeicul să-şi piardă cumpătul şi să protesteze împotriva nedreptăţii care i se făcea califului, dar calmul lui i se părea, una peste alta, mai liniştitor.

Pe măsură ce se apropia de Palatul Yıldız, străzile deveneau tot mai pustii, iar casele care le mărgineau, oferite de sultan rudelor sale, păreau să fi fost demult abandonate de proprietarii lor. Aplecaţi pe la ferestre, slujitorii discutau între ei de la o casă la alta, eunucii se plimbau pe iarbă în grădini fără să ţină seama de răzoarele de flori pe care le călcau în picioare, în timp ce soldaţii treceau peste răzoare cu bună ştiinţă, plini de neobrăzare.

Din când în când, înspre Ortaköy treceau trăsuri încărcate cu mobilă, înăuntrul cărora se vedeau bărbaţi cu melon şi doamne în ţinute elegante; nemusulmanii şi turcii bogaţi deghizaţi în europeni fugeau spre ţărmurile Mării Negre, luându-şi cu ei o parte din bunuri.

Împrejurimile Palatului păreau şi ele pustii şi abandonate; santinelele dispăruseră cu desăvârşire, nişte servitori vorbeau între ei, din când în când vedeai câte un om îmbrăcat sărăcăcios sărind peste gard cu o boccea în mână, câţiva eunuci în haine scumpe se plimbau încolo şi-ncoace, pe câmpul de manevră din vecinătate un ofiţer îşi antrena calul însoţit de rândaşul său care alerga pe lângă el, în timp ce soldaţii unui pluton al Armatei de Acţiune se instalaseră puţin mai încolo, în grădina unui conac. Peste tot domnea o tristeţe ca de bâlci părăsit.

Hasan Efendi a auzit răsunând în grădinile Palatului câteva strigăte de „Trăiască sultanul”, aşa cum cerea tradiția atunci când se cobora drapelul la ora asfințitului, dar niciun alt semn nu dădea de înțeles că sultanul ar mai fi fost în viață.

Noaptea începuse să se lase, dar Palatul rămânea cufundat în întuneric, fiindcă apa şi curentul electric fuseseră întrerupte.

Puțin după aceea, un zgomot surd a precedat apariția la poalele dealului a primelor unități care asediau Palatul; fuseseră chemate de comandantul gărzii ca să-l apere pe sultan, dar toată lumea ştia că el nu mai e altceva decât un captiv.

De la fereastra salonului său învăluit în lumina slabă a câtorva făclii, sultanul privea trupele luând poziție în semiîntunericul serii; în chip neobişnuit pentru el, părea destul de calm, în camera alăturată, nişte *hafız* psalmodiau Coranul la ordinul suveranului, care, neputând suporta întunericul, simțea o oarecare alinare ascultându-i.

— Au venit, doctore.

Reşit Paşa nu a înțeles.

— Cine, Maiestate?

— Oamenii lui Mahmut Şevket Paşa .

Sultanul şi-a mângâiat barba în timp ce-i urmărea din priviri pe soldații care îi luau Palatul cu asalt.

— Nici ceilalți n-o să mai întârzie mult.

Paşa nu a înțeles nici de data asta.

— Care ceilalți. Maiestate?

Fără apă şi electricitate, cu sobele stinse. Palatul era întunecat şi rece. Sultanul îşi pusese un pardesiu lung, care îi ajungea până la glezne şi ale cărui buzunare bombate sugerau că îşi îndesase pistoalele acolo.

— Cei care urmează să ne anunțe decizia care ne pecetluieşte soarta, doctore. Din moment ce s-au făcut

stăpâni peste imperiul nostru, nu vor ezita să ia o decizie în privința noastră.

— Care rob ar îndrăzni să ia o hotărâre ca să pecetluiască soarta califului său?

Crezând, fără îndoială, că vorbele de consolare ale doctorului său agravau o situație şi aşa destul de umilitoare pentru el, sultanul a evitat să răspundă şi a preferat să se plângă de fuga slujitorilor.

— În afară de câțiva oameni care ne sunt credincioşi şi pe care nu suntem în stare să-i întreținem, nu a mai rămas nimeni în jurul nostru. În harem, sultanele tremură de frig. Mă crezi dacă îți spun că nu îndrăznesc să pun piciorul acolo de teamă să nu trebuiască să le înfrunt întrebările?

Reşit Paşa tremura şi el, atât din cauza frigului, cât şi a situației incerte din care nu întrevedea nicio ieşire.

— Ce întuneric este, s-a plâns sultanul, pentru prima dată în treizeci şi trei de ani. Palatul meu este cufundat în beznă, doctore. Ce altceva e întunericul ăsta dacă nu un semn care prevesteşte ce ne aşteaptă?

În ciuda acestor vorbe pline de amărăciune, doctorul simțea că sultanul încă mai nutreşte o oarecare speranță de a scăpa cu bine. La urma urmei, stăpânise imperiul mai bine de treizeci de ani, reuşise să iasă cu față curată din nenumărate încercări, devenind singurul stăpân al țării sale. Deşi rațiunea îl sfătuia să nu-şi facă speranțe, încă aştepta o veste bună.

— Doctore, te-ai aruncat în gura lupului venind aici în seara asta.

— Vin de ani de zile, înălțimea Voastră.

— Când veneai, doctore, era măcar lumină, o sobă aprinsă, dar azi e întuneric şi frig...

Deodată, sultanul a zâmbit nervos.

— Niciodată nu mi-a plăcut frigul sau întunericul şi acum se pare că destinul îmi arată viitorul.

După o scurtă tăcere, a continuat:

— Sunt bătrân de-acum, doctore, şi, confruntându-mă cu ceea ce în tinereţe mă speria atât de tare, îmi spun că frica mea era cu totul neîntemeiată... Ca toţi ceilalţi, îmi datorez viaţa lui Dumnezeu şi nu mă tem să mă întorc la El când o veni timpul, dar nu aş vrea să-mi văd copiii căzuţi în dizgraţie...

În timp ce vorbea, a intrat un secretar de la audienţe şi, aplecându-se spre sultan, i-a şoptit ceva la ureche.

Văzând că sultanul se făcuse alb la fată şi că se ridicase imediat în picioare, paşa a bănuit că sosiseră „ceilalţi”. Cu un tremur uşor, sultanul şi-a băgat mâinile în buzunarele pardesiului şi, înaintând spre mijlocul salonului, s-a postat în faţa uşii, cu picioarele depărtate. Dându-şi seama că stăpânul său îl uitase deja. Reşit Paşa s-a cufundat şi mai bine în fotoliu, încercând să se facă invizibil.

— Să intre, a spus sultanul.

Omul atotputernic care de-a lungul atâtor ani hotărâse soarta supuşilor săi de pe tot cuprinsul imperiului se pregătea acum să şi-o audă pe a sa, rostită de buzele altora.

Uşile salonului s-au deschis şi paşa a văzut în lumina palidă a lumânărilor patru bărbaţi stând în sala de aşteptare. A încercat să ghicească identitatea acestor bărbaţi ale căror chipuri în întuneric semănau cu nişte măşti de ceară şi a reuşit să-i distingă pe Arif Hikmet Paşa şi Esat Paşa albanezul, înainte de a-i recunoaşte pe deputatul armean Aram Efendi şi pe colegul său de la Salonic, evreul Emmanuel Karasso Efendi. A înţeles imediat ce decizie veneau să anunţe. „Şi azi mă mai întreb dacă unioniştii au desemnat doi nemusulmani pentru a-l anunţa pe califul musulmanilor că a fost înlăturat de pe tron pentru că au simţul umorului sau o dorinţă nestăvilită de răzbunare, dar nu am crezut niciodată că această delegaţie

a fost trimisă pentru a glăsui în numele tuturor supuşilor imperiului”, avea să-i spună Reşit Paşa lui Osman peste ani.

Uşa care despărțea salonul de sala de aşteptare era acum larg deschisă, dar membrii delegației ezitau să intre. Cu chipul întunecat, muşcându-şi neîncetat mustața, sultanul nu izbutea să-şi ascundă nerăbdarea fată de cei patru bărbați care, ca nişte stafii, continuau să rămână nemişcați în penumbra lumânărilor.

Cum sultanul spusese fără îndoială de mai multe ori că „dacă trebuie să se ducă, n-o să facă singur călătoria”, aceste cuvinte ajunseseră şi la urechile unioniştilor, care, ştiind că este mereu înarmat, se temeau ca nu cumva să scoată pistolul la ei.

Când în sfârşit şi-a scos mâinile din buzunare şi le-a încrucişat la spate, oamenii au intrat şi au înaintat până în mijlocul salonului. Esat Paşa, care fusese cândva unul dintre cei mai apropiați slujitori ai sultanului, a pronunțat verdictul cu o furie dispreţuitoare, de parcă voia să-şi şteargă propriul trecut.

— În conformitate cu *fatwa* emisă de autoritățile competente, poporul v-a demis.

În momentul în care, observând chipul livid al sultanului şi încordarea întregului său trup, doctorul era cât pe ce să se ridice, de teamă să nu-l vadă leşinând, acesta a corectat cuvintele lui Esat Paşa, care i se adresa ca unui servitor de rând pe care îl dai pe uşă afară:

— Vreți poate să spuneți că ne-a detronat.

Cu aceste vorbe, sultanul voia să le reamintească interlocutorilor săi că nimeni nu are puterea să-i răpească titlul, ci doar tronul.

Pe urmă, a pus întrebarea care îl preocupa cu adevărat:

— Mai există şi altă decizie în privința noastră?

De fapt, voia să ştie dacă va fi executat. Chinuit toată viața de frica unei astfel de zile, acum că ea sosise, sultanul

se exprimase, în chip curios, pe un ton calm, de parcă nu era vorba despre propria soartă, ci despre a altuia. S-ar fi zis că sufletul îl părăsise, nemaiputând suporta dispreţul care i se arăta, şi-i lăsase să glăsuiască doar trupul, redus la un automat lipsit de sentimente.

— Nicio altă decizie.

— Unde vom locui?

— Veţi fi anunţat când va fi cazul.

— Palatul Çırağan ni s-ar potrivi. Cândva, l-am lăsat pe fratele nostru[24] să locuiască acolo.

— Aveţi să fiţi înştiinţat la vremea potrivită.

Delegaţia a plecat apoi fără o vorbă.

În picioare, în mijlocul salonului mare, sultanul a rămas nemişcat. Doctorul a crezut că urma să-şi aprindă o ţigară, dar el nu a schiţat nicio mişcare. Îmbrăcat în pardesiul lui lung, cu faţa pământie şi cu ochii înfundaţi în orbite, stătea cu privirea aţintită la uşa care tocmai se închisese şi se gândea la Dumnezeu ştie ce.

Reşit Paşa l-a auzit pe sultan murmurând:

— Sultanele s-au obişnuit cu locul ăsta, o să le fie greu să se mute la Çırağan. Ce mobilier o să ne lase să luăm? Şi apoi mă tem ca umiditatea de acolo să nu facă rău la reumatism.

Doctorul s-a uitat atent la sultan. Părea că s-a împăcat cu situaţia şi, ca un director de cadastru transferat în altă localitate, acum îşi bătea capul cu mutarea, întrebându-se ce mobilier i se va permite să ducă în noua sa locuinţă şi cum o să-i afecteze ea starea de sănătate. În clipa aceea,

---

[24] Sultanul Murad al V-lea, care în 1876, după doar trei luni de domnie, este înlăturat de pe tron din pricina unui acces de nebunie, în favoarea fratelui său Abdülhamid al II-lea. Îşi găseşte sfârşitul în 1904 în Palatul Çırağan, unde fusese întemniţat de fratele său.

pașa nu înțelegea că, în fața unei mari suferințe, oamenii își găsesc adesea refugiu în probleme mărunte.

Sultanul stătea încă pe loc când secretarul a intrat din nou, deschizând ușile ca să intre vizitatorii.

De data aceasta erau ofițeri, mai seci și mai formali decât civilii din delegația precedentă.

— Adunarea Națională a crezut de cuviință să vă exileze la Salonic. Veți pleca în această seară în compania familiei domniei voastre.

Sultanul și-a dus mâna la burtă și s-a clătinat. Această ultimă decizie era o lovitură mai dură decât pierderea tronului. Detronarea însemna să fie îndepărtat de politică, dar exilarea lui la Salonic îl arunca de-a dreptul în afara vieții, spulberându-i toate speranțele.

— Am spus delegației că ne convine Palatul Çırağan.

Ofițerii au răspuns pe un ton agresiv că nu era loc de negociere.

— Decizia este irevocabilă, nu suntem autorizați să o discutăm, pregătiți-vă fără întârziere, plecați în această seară.

— Cum se poate? Măcar să ni se lase timp să ne pregătim.

— Acestea sunt ordinele, plecați în seara asta.

Sultanul a înțeles că, dacă se împotrivea, risca să fie luat cu forța.

Doctorul l-a văzut trecând pe ușa care ducea la harem, cu umerii căzuți, ca un bătrân încovoiat sub greutatea anilor. O oră mai târziu, însoțit de cele două soții și de copiii săi, cu doar câteva obiecte personale ca bagaj, avea să urce în niște trăsuri găsite cu greu și să fie dus la Salonic, chiar acolo unde îi surghiunise cândva pe ofițerii care se opuneau regimului său.

În acea seară, pe la miezul nopții, s-a auzit o bătaie la uşa lui Hikmet Bey; un bărbat necunoscut i-a înmânat o misivă de la tatăl său.

Hikmet Bey a deschis-o şi, în fața şemineului din biblioteca lui, a citit aceste câteva rânduri mâzgălite în grabă:

Hikmet,

Maiestatea Sa sultanul pleacă în această seară în exil la Salonic. Am hotărât să-l urmez. Ştiu că decizia mea ți se va părea ciudată, dar nu este lipsită de temei. În primul rând, să ştii că tot ce am pe lumea asta mi-a fost dăruit de Maiestatea Sa. Nu pot să nu mă gândesc că, dacă l-aş abandona în aceste momente grele, aş fi un ingrat, un impostor pentru tot restul zilelor mele.

Apoi, cu riscul de a te surprinde, trebuie să-ți mărturisesc că acest bărbat este singurul meu prieten din lume. Dacă m-ar auzi. Maiestatea Sa, pe bună dreptate, ar lua această declarație drept un semn de insolență; şi totuşi, cu riscul de a fi considerat lipsit de respect, stărui să-l consider prietenul meu. N-am să pretind că în adâncul sufletului este un om bun, pe care nu l-a înțeles nimeni şi că nimic nu-i justifică reputația de cruzime, pentru că am trăit în intimitatea lui suficient de mult încât să-i văd părțile rele de aproape. Dar iată, prietenia seamănă cu dragostea şi se mai întâmplă să iubim şi fără un motiv întemeiat.

Plec din oraş în seara asta cu suita lui mult împuținată. Îți las în grijă locuința şi administrarea veniturilor mele. Dacă este necesar, îmi vei putea trimite bani la adresa pe care ti-o voi da mai târziu.

Nu se ştie ce ne va aduce ziua de mâine şi, cum nu mai sunt tânăr, mi se pare potrivit să aduc aici vorba despre un subiect despre care mi-ar fi plăcut să-ți vorbesc prin viu grai. Să ştii că am fost întotdeauna mândru de tot ce ai făcut până acum, chiar dacă, la momentul respectiv, poate m-am opus.

Găsesc că pozițiile tale politice ostile sultanului au fost la fel de îndreptățite la momentul lor cum mi se pare că este astăzi loialitatea mea fată de el. Te-ai purtat în toate împrejurările cu cinste şi ca un adevărat om de onoare. Poate vom avea prilejul într-o zi să vorbim despre asta față în față.

Deocamdată, ți-o las în grijă pe mama ta; deşi se consideră suficient de puternică pentru a nu fi lăsată în grija nimănui, este o copilă, mereu a fost aşa şi, acum că îmbătrâneşte, tot copilă rămâne.

Îți voi scrie mai mult din Salonic după ce ne instalăm.

Te îmbrățişez.

Domnul să ne aibă în paza sa.

Tatăl tău,

REŞIT

XVIII

A doua zi dis-de-dimineață, Hikmet Bey a pornit spre Palat. Deşi ştia că nu-l va mai găsi pe tatăl său, o curiozitate fără vreun motiv aparent îl atrăgea acolo, ca pe un om care se întoarce la locul unui accident în care a pierdut pe cineva drag.

Soldați patrulau pe bulevarde şi străzi, unde domnea o linişte profundă; oraşul părea închis în sine. După ce revolta a fost zdrobită, soldații i-au consemnat pe hamalii kurzi în camerele lor şi s-au apucat plini de zel să-i ciomăgească pe pompierii care le ieşeau în cale umflându-se în pene cu fesurile trase pe frunte, ca să preîntâmpine astfel orice necazuri şi pedepsindu-i în avans pe cei care le-ar fi putut crea. Deşi nicicând nu se păzise cu mai multă străşnicie ordinea publică, acest mod de a face lucrurile înspăimântase populația din Istanbul poate mai mult decât nesiguranța de până atunci.

Toate zgomotele specifice unui oraş păreau să fi încetat; nu se mai auzeau oameni vorbind, strigând, râzând, nici neguţători care îşi aruncau vorbe unii altora de pe un trotuar pe celălalt, nici femei care să stea la taclale de la ferestrele caselor, nici chiar hogi care să le dea sfaturi celor din jur. Din pricina proclamării stării de asediu, care interzicea fugitul pe stradă, locuitorii Istanbulului, de teama unei neînţelegeri, evitau graba când mergeau şi se deplasau dintr-un loc în altul cu pas de melc. Toată lumea era atât de încordată, încât ar fi fost de-ajuns un singur om care să înceapă să alerge, ca dintr-odată, parcă slăbiţi din strânsoare, toţi ceilalţi să se ia după el, părăsind capitala.

Agitaţia plină de veselie pe care o stârnise reinstaurarea Constituţiei cu ceva timp în urmă nu mai era decât o amintire îndepărtată.

Mahmut Şevket Paşa , care eliberase Istanbulul în fruntea Armatei Acţiunii, devenise stăpân peste oraş în câteva zile, întinzându-şi imediat puterea asupra întregului imperiu şi impunându-şi jugul noului sultan, devenit o marionetă în mâinile lui. Începuse să conducă ţara ca pe o garnizoană şi, prin tribunale extraordinare, condamnări la moarte, eşafoduri şi chelfăneli în secţiile de poliţie, crease aşa un climat de opresiune, încât trezise până şi îngrijorarea unioniştilor care îl aduseseră la putere.

În faţa acestor metode autoritare, obişnuiţi cu tirania de până atunci a sultanului, care era totuşi atenuată de corupţie şi de nepăsare, oamenii îşi băgaseră capul între umeri, dispărând ca iepurele în pălăria unui magician. Dar paşa, cu capul uşor înclinat într-o parte, cu barba lungă şi pătrată, cu ochii înfundaţi în orbite şi cu sprâncene groase, era un simplu soldat, insensibil la solemnităţi, aspru şi rigid, necunoscând nici oraşul, nici pe locuitorii lui. Acest oraş ale cărui porturi miroseau a salpetru, ale cărui vile răspândeau miresme de iasomie, iar pădurile, miros de pin,

ale cărui străzi aveau un iz persistent de noroi, care în spatele fiecărei frumuseți ascundea câte un morman de gunoi şi în spatele fiecărui morman, o frumusețe, oferind privirii de fiecare dată alt chip, după cum îl contempla! de pe o colină sau alta, străbătut de vânturi potrivnice care îi aduceau în aceeaşi zi şi iarna, şi vara, acest oraş avea să răsară din pălărie sub forma unei morți sângeroase, iar paşa avea să plătească astfel prețul puterii sale teribile murind ciuruit de gloanțe într-o trăsură, fără să apuce măcar să înțeleagă că în acest oraş a ieşi învingător era tot aşa de periculos ca a ieşi învins.

Apropiindu-se de Palatul Yıldız, Hikmet Bey a dat peste o coloană de civili flancată de câțiva soldați; neputând să fugă din Palat, fiindcă nu ar fi ştiut încotro s-o apuce, toți servitorii, eunucii, valeții, bucătarii, grădinarii şi portarii erau duşi la interogatoriu.

Cu fiecare pas, grijile pe care şi le făcea pentru soarta tatălui său deveneau tot mai mari; spera măcar să afle astfel ce se întâmplase şi să obțină câteva informații despre situația lui de la unul dintre cunoscuții de la Palat. După plecarea sultanului, poarta cea mare rămăsese deschisă şi nu se mai vedea nici urmă de soldat. Trecând pragul grădinii în care ani de zile intraseră, nu fără un uşor fior, personalitățile cele mai marcante ale imperiului, paşalele, miniştrii, ofițerii, agenții secreți sau demnitarii religioşi. Hikmet Bey a luat-o pe o potecă de pietriş şi s-a îndreptat spre clădirea cu obloane verzi care găzduia secretariatul biroului de audiente.

Îşi petrecuse o parte din tinerețe în aceste locuri care acum ofereau spectacolul unei mari dezordini; covoarele de pe podea erau mototolite, fotoliile şi vazele mari, răsturnate. A înaintat pe coridor şi, aruncând câte o privire rapidă în birourile goale cu uşile date de perete, a ajuns în salonul în care fusese arestat sultanul cu o zi înainte. Probabil din

cauza frigului, camera vastă i se părea un loc părăsit de veacuri. Hikmet Bey mai intrase în acest salon de două ori până acum, dar nu avusese niciodată ocazia să meargă dincolo, aşa că nu ştia nimic despre configuraţia Palatului. În capătul salonului era o cameră mică. A mers într-acolo cu paşi şovăitori, aşteptându-se din clipă în clipă să fie luat la întrebări, certat şi dat afară. Camera strâmtă şi întunecată în care sultanului îi plăcea să se odihnească din când în când avea o fereastră mică ce dădea spre harem. Pe o masă rotundă, o sticluţă maro cu o etichetă pe care scria „A se administra după nevoie" se afla lângă o a doua sticlă, care părea să fie de lichior.

Uşa care ducea la apartamentele private ale sultanului, adăpostind micile secrete, detaliile nesemnificative ale unei vieţi pe care nimeni nici măcar nu îndrăznea să şi-o imagineze, era în fundul încăperii. Cele două sticle ciudate de pe masă ofereau deja primele indicii ale unei existenţe care era, fără îndoială, mai banală decât s-ar fi crezut.

Până să intre în această cămăruţă. Hikmet Bey avusese o scuză onorabilă, fiindcă îşi căuta tatăl. Dar, din momentul în care a trecut pragul, imboldul său iniţial avea să lase loc unei curiozităţi avide, unui comportament imoral, ca atunci când păcăleşti un copil pentru a afla despre viaţa tatălui său sau când profiţi de boala cuiva pentru a-i smulge mărturisiri. A oscilat preţ de câteva clipe între curiozitatea lui şi educaţia pe care o primise, dar în cele din urmă curiozitatea i-a învins scrupulele. Nu a fost capabil să întoarcă spatele la culisele unui imperiu maiestuos care se deschideau în faţa lui. Ştiind foarte bine că tatăl său ar fi considerat gestul acesta „nedemn de un om de onoare", a păşit pe uşa care ducea către apartamentele private.

Hikmet Bey a pătruns mai întâi într-un coridor îngust, fără ferestre. Aflase de la tatăl său că, de teama unui atac, sultanul pusese să fie zidite anumite uşi şi deschise altele,

cerând coridoare de lățimea unui singur om. De acolo a ajuns în camera în care sultanul îşi petrecuse ultima noapte.

Acesta, la fel de mică şi întunecată, dădea spre curtea interioară. O canapea din catifea care putea servi de pat, cu o stampă japoneză deasupra, ocupa unul dintre pereți; pe ea, o cuvertură din bumbac în dezordine şi cinci sau şase perne de mătase împrăştiate. O cămaşă de noapte boțită zăcea pe singurul fotoliu din cameră; o noptieră minusculă fusese aşezată la căpătâiul patului ca să aibă sultanul unde să-şi aşeze cartea, ceaşca de cafea şi poate pistolul. Într-o nişă ascunsă în spatele unui paravan lăcuit se afla o carafă cu toartă într-un lighean.

La vederea acestei încăperi simple, chiar murdare, care contrasta atât de mult cu fastul imperiului, cu paradele somptuoase, rădvanele trase de cai cu harnaşamente de mătase, comorile care dădeau pe-afară de smaralde, diamante, perle, averile acordate în pungi de catifea pline cu monede de aur, uniformele împodobite cu medalii, trădările, asasinatele, revoltele, execuțiile. Hikmet Bey avea impresia că fusese păcălit de un imens teatru de umbre, ridicol şi absurd. Ce folos să ai parte de toate astea dacă ar trebui să dormi în această cameră mizerabilă?

A început să rătăcească prin Palatul părăsit în speranța de a descoperi un semn care să ateste realitatea vieții sale trecute, a suferințelor pe care le îndurase. Coridoarele înguste fuseseră cotropite de mobile vechi îngrămădite claie peste grămadă: noptiere, gheridoane, comode, somiere de alamă încărcate cu pachete prăfuite legate cu sfori. Ai fi crezut că te afli într-o veche prăvălie de antichități, uitată undeva în capătul unei fundături. Cu excepția a două saloane, toate camerele erau prea mici pentru un palat. Întruna dintre ele a observat o mulțime de gulere false, fesuri, cravate, veste, un număr incredibil de coli de hârtie

de scris şi ceasuri de mână ieftine de fabricaţie americană. Era limpede că cineva umblase acolo şi împrăştiase aceste obiecte pe jos; cămăşi, şosete, lenjerie de corp, toate noi, dar ponosite pentru că nu fuseseră niciodată purtate atârnau din sertare deschise.

Într-una dintre camerele de la etaj, un dulap de sticlă adăpostea o colecţie de arme cu pat din aur masiv şi două veste rigide acoperite cu mătase, pe care sultanul trebuie să le fi purtat ca veste antiglonţ. Unele covoare fuseseră sfâşiate şi aveau găuri pe alocuri; mobilierul desperecheat era de-a dreptul frapant, un amestec de stiluri francez, englez, german şi japonez, ale căror elemente disparate se succedau pe coridoare.

Printre obiectele împrăştiate pe podeaua unei încăperi. Hikmet Bey a zărit capătul unei curele împodobite cu perle şi smaralde, era singurul obiect de valoare pe care îl găsise până acum. În mod straniu, nu a dat peste alte bijuterii şi a ajuns la concluzia că toate obiectele preţioase care puteau fi transportate cu uşurinţă dispăruseră peste noapte.

Cel mai mult l-a frapat că în fiecare cameră se găsea câte un pian şi uneori chiar trei. De altfel, gustul sultanului pentru muzică era binecunoscut. Când au luat Palatul cu asalt, soldaţii au găsit într-adevăr un număr impresionant de piane, dar şi mii de pistoale încărcate, gata de utilizare şi împrăştiate peste tot, în încăperi, în hamam, în sertare, pe noptiere şi console. Cu toate acestea, deşi pregătit de ani de zile pentru un posibil atac, sultanul fusese nevoit să-şi părăsească Palatul fără a-şi putea folosi armele.

Jos, a dat peste o încăpere mare, ai cărei pereţi erau căptuşiţi cu pistoale neîmpodobite şi a bănuit că era vorba despre un poligon de tragere. În fundul sălii se aflau trei manechine care serveau drept ţinte.

Apropiindu-se să le cerceteze mai îndeaproape. Hikmet Bey a îngheţat de frică; cele trei manechine semănau uluitor

de bine cu sultanul însuşi, care le făcuse după chipul lui, dacă nu cumva fusese o inițiativă a meşterilor care le creaseră. Prin urmare, sultanul îşi petrecuse o bună parte din viață trăgând în manechine care îi semănau. Îi scăpase asemănarea sau, dintr-o pornire obscură şi de neînțeles, simțise o plăcere ciudată şi bolnăvicioasă de a le vedea căzând la pământ dinaintea sa?

Poate pentru prima dată. Hikmet Bey s-a întrebat cine era acest bărbat pasionat de muzică, tâmplărie, arme şi care îşi împuşca propriile copii. Ce fel de om era cel pe care îl numeau sultan? Cum trăise în aceste camere bizare, izolate şi lăsate în paragină? Ce simțăminte îl încercaseră de-a lungul vieții retrase pe care o dusese în acest palat care arăta mai degrabă ca un bazar? Hikmet Bey era surprins de prietenia dintre tatăl său şi acest bărbat. El, unul, nu ar fi putut niciodată să fie prieten cu cineva care trăia în aşa o maghernită.

Pe tatăl lui nu-l deranjase niciodată această viață ciudată, îngrozitoare, chiar degradantă? Sau poate tocmai satisfacția secretă de a-i opune propria viață, casa şi mobilierul elegant, camerele sale decorate cu gust, saloanele confortabile, pereții împodobiți cu cele mai rafinate lucrări de caligrafie otomană, dulapurile pline cu costume cusute de cei mai buni croitori, poate tocmai asta îi îngăduise să-l considere prieten şi să-l frecventeze atâta vreme pe acest om înzestrat cu puterea de a-l şterge în orice clipă de pe fața pământului? Nu cumva acest palat îi provocase lui Reşit Paşa un sentiment de superioritate de nemărturisit în privința sultanului care, cu toată moştenirea-i glorioasă veche de şase sute de ani, ducea viața unui țăran ignorant şi necioplit?

Continuându-şi explorarea, cu mintea copleşită de aceste întrebări. Hikmet Bey s-a trezit în fata hamamului umed şi întunecat de lângă atelierul de tâmplărie unde sultanul

făcea felurite obiecte. Cu polițele sale sculptate în marmură, unde stăteau îngrămădite recipiente cu soluții de regenerare a pielii, loțiuni de îngrijire a părului, alifii împotriva ridurilor, locul evoca laboratorul unui bătrân alchimist.

În timp ce mergea pe coridorul care ducea către grădina interioară, a tresărit deodată la auzul unor glasuri ce strigau „Trăiască sultanul" din spatele unei uşi. Surprins, dar şi alarmat că într-o asemenea zi se mai puteau găsi nebuni în Palat care să îndrăznească să scoată astfel de strigăte, a crăpat uşa: în camera învăluită într-un miros fetid, în jur de patruzeci de papagali în toate culorile pământului băteau bezmetic din aripi, se ridicau în zbor deasupra coliviilor imense care rămăseseră deschise, se izbeau unii de alții în aer într-un vârtej de pene şi, întorcându-se de unde plecaseră, repetau neobosit aclamația de acum interzisă. Cineva adunase toți papagalii din Palat în această cameră şi îi lăsase în plata Domnului. Păsările lipsite de hrană strigau după ajutor şi se loveau cu ciocul în timp ce scoteau singurul strigăt pe care îl învățaseră vreodată.

Îngrozit de mizeria papagalilor flămânzi, a închis imediat uşa.

Şi-a continuat cu grijă drumul printre dulapurile răsturnate, sertarele azvârlite pe jos şi hainele împrăştiate, când deodată i-a atras atenția un murmur nedesluşit care din când în când răsuna ca un geamăt profund. Călăuzit de acest zgomot surd, a ajuns la un balcon cu vedere spre o curte interioară unde, în ciuda întunericului, a putut distinge o mulțime de femei înghesuite şi gemând în genunchi pe pavajul de piatră. Când ochii i s-au adaptat la semiîntuneric, a descoperit că era vorba de nişte sclave înfometate, lăsate de izbelişte în Palatul înghețat, fără electricitate. Ca şi papagalii, şi ele aşteptau, cuprinse de frică şi chinuite de foame, dar nu era nimeni care să le dea de mâncare. Noul guvern le trimisese vorbă rudelor lor din

Caucaz, invitându-le să vină la Istanbul pentru a le repatria pe fetele eliberate din haremul imperial. După atâția ani petrecuți la Palat, aceste fete aveau să se întoarcă în satele lor de munte, în târguşoarele lor prăfuite, unde le aşteptau familiile.

Când, găsind în sfârşit o cale de ieşire, s-a trezit în aer liber. Hikmet Bey a avut impresia că evada dintr-o încăpere întunecată şi îmbâcsită de fum. Hainele vechi aruncate la întâmplare pe coridoarele întunecate, sertarele răsturnate, somierele de alamă, covoarele sfâşiate păreau să-i fi umplut plămânii ca un lichid vâscos. A tras adânc aer în piept. Pietricelele albe ale potecii păreau atât de pure, atât de reale, încât s-a aplecat mecanic, a apucat câteva dintre ele şi le-a strâns în pumn de parcă ar fi vrut să se încredințeze că ceea ce vede este real. Asprimea lor rece îi dădea încredere şi chiar bucurie. Când i-a povestit acest moment lui Osman mulți ani mai târziu, uimirea lui rămăsese întreagă: „Unde era realitatea? în splendoarea, în fastul, în luxul imperiului care nu-i împiedica pe oameni să se omoare între ei? Sau pe coridoarele întunecate, pline de vechituri, la vederea cărora ți se strângea inima? Care este adevărata față a realității? Nu ar trebui să admitem, în cele din urmă, că lucrurile pe care le considerăm false fac şi ele parte din realitate? Atunci, de ce mai distingem adevăratul de fals, când amândouă sunt fețe ale realității?” După un scurt moment de reflecție, a continuat: „Ştii întrebarea tocită, plictisitoare despre sensul vieții, pe care nimeni nu îndrăzneşte să o pună fără să rişte să fie luat în râs? Ei bine, i-am invidiat mereu pe cei care-şi păstrează cumpătul când descoperă că nu există niciun răspuns la această întrebare. Îti mărturisesc că nu sunt unul dintre ei. Pe mine, viața de multe ori m-a îngrozit şi surprins, punându-mă față în față cu neputința mea de a o înțelege. Şi aceasta în asemenea măsură, încât până şi întrebările pe care mi le

puneam despre ceilalți au devenit o problemă personală pentru mine. M-am întrebat multă vreme cine a fost acest sultan care trimitea mii de oameni în exil în timp ce trăgea la țintă în manechine care îl înfățişau pe el. În ce parte a Palatului locuia cel mai bun prieten al tatălui meu? în cea somptuoasă sau în cea mizerabilă?”

A început să meargă spre fundul grădinii, trecând printre răzoarele de flori călcate în picioare cu o zi înainte, printre copacii maiestuoşi, chioşcurile, pâraiele mici, dar nu a întâlnit pe nimeni. Deşi distrusă de bădărănia soldaților, grădina îşi păstrase întreaga splendoare. Anunțând o zi frumoasă de primăvară, soarele îi încălzea ceafa lui Hikmet Bey şi îl ajuta puțin să uite ceea ce tocmai trăise.

Deodată, s-a trezit față în față cu o zebră apărută brusc dintre copaci. Hikmet Bey văzuse deja acest animal ciudat la grădina zoologică din Paris când era copil, dar a fost surprins să găsească un exemplar hoinărind liber în grădinile Palatului imperial, înspăimântat de această întâlnire neaşteptată, animalul s-a întors imediat cu spatele şi a luat-0 la goană.

Nu departe, a zărit o formă albă, rotundă, care la prima vedere părea un pietroi. Apropiindu-se puțin, şi-a dat seama că era de fapt cadavrul unui porc alb. 0 gaură roşie, ca un al treilea ochi, se căsca pe fruntea lui îngustă. Sângele care îi cursese din urechile mici se uscase pe iarbă.

Cineva împuşcase porcul în frunte.

Hikmet Bey nu s-a simțit în stare să meargă mai departe. S-a întors pe călcâie şi a ieşit repede din grădină. Fusese martor la multe morți de-a lungul vieții, la multe asasinate, dar execuția unui porc era o grozăvie care le depăşea pe toate. Avea senzația că o sălbăticie fără nume, născută dintr-o mânie oarbă, îl înconjura din toate părțile pentru a-l obliga să părăsească această țară, această viață.

Atunci când, la întoarcerea acasă, a intrat în grabă în biblioteca lui de parcă ar fi fost o oază de linişte, a găsit-o acolo pe Dilevser, care, necunoscătoare într-ale vieții şi neavând habar de ce se întâmplă afară, răsfoia cărți cu mâinile ei albe şi nevinovate. După ce Hikmet Bey îi îngăduise să folosească biblioteca casei, tânăra îşi petrecea acum cea mai mare parte a timpului acolo.

Ea a ghicit la prima vedere că Hikmet Bey nu e în apele lui.

— Vă e bine?

— Da, da, a răspuns Hikmet Bey.

Dându-şi seama că încă ținea pietricele în mână, le-a strecurat discret în buzunar, cu un sentiment tainic de ruşine; avea pe degete urme roşii, mărginite de băşici mărunte.

— Am fost la Palat azi-dimineață...

Tânăra a aşteptat fără o vorbă ca Hikmet Bey să se hotărască să continue, dar el, nefiind în stare să-i descrie ceea ce văzuse şi simțise, a preferat să tacă.

— Puțin ceai ne-ar prinde bine, a sugerat el.

Când a sosit ceaiul, şi-a turnat un pahar de coniac în timp ce Dilevser şi-a întors privirea, prefăcându-se că nu vede nimic.

— Doriți? a întrebat-o.

Dilevser a clătinat din cap, zâmbind.

— Cum puteți trăi aşa fără să vă pese vreodată de alții, fără să vă interesați de viața lor? a întrebat Hikmet Bey.

— Nu ştiu, fără îndoială pentru că oamenii nu prezintă interes pentru mine.

— Aşa spuneți, dar am observat că mereu citiți cărți în care se povesteşte viața unor oameni.

Dilevser a ezitat o clipă, s-a gândit la întrebare şi a zâmbit.

— Într-adevăr, m-am exprimat rău. Oamenii mă interesează, dar cred că înțeleg personajele din romane mai bine decât îi înțeleg pe oamenii din viața reală.

— Şi de ce nu încercați să îi înțelegeți şi pe ei?

Hikmet Bey şi-a dat seama imediat că întrebarea lui includea o urmă de reproş.

Ținând în mână cartea pe care o luase din bibliotecă, Dilevser a venit şi s-a aşezat într-unul dintre fotoliile din fața lui Hikmet Bey.

— Nu mă simt capabilă să îi înțeleg... Întrebarea dumneavoastră m-a pus pe gânduri, de fapt prefer ca oamenii să-mi fie descrişi de cineva. Am impresia că atunci le poți înțelege comportamentul mult mai bine decât în viața de zi cu zi.

Cu îndrăzneala pe care i-o dăduse şocul din acea dimineață. Hikmet Bey nu a ezitat să rostească nişte cuvinte care îi dezvăluiau sentimentele:

— Aş vrea să vă descrie cineva în cuvinte.

— Mă îndoiesc că ar găsi ceva de descris.

Modestia lui Dilevser, care se considera a fi mai puțin decât nimic, era de aşa natură încât orice încercare de a ajunge la tânăra fată trecând peste acest obstacol părea sortită dinainte eşecului. Ea descuraja pe oricine se aventura pe acest teritoriu, încredințându-l că nu era nimic de descoperit acolo. Hikmet Bey se chinuia să înțeleagă de ce această tânără se comporta aşa, de ce punea literatura ca un scut între ea şi viață, de ce se ascundea, nu îşi dezvăluia sentimentele, nu intra în relații cu nimeni. El credea că cheia acestui mister constă într-o veche durere pe care nimeni nu o putea descrie.

S-a ridicat şi s-a apropiat de fată.

— Asta credeți, a spus el. Dacă aş fi fost scriitor, pe dumneavoastră mi-ar fi plăcut să vă descriu mai întâi. Sunteți plină de mister, refuzați să dați până şi cel mai mic

indiciu despre dumneavoastră, nimeni nu vă poate cunoaşte sentimentele, sunteţi ca o fereastră care sclipeşte în soare, dar când te uiţi prin ea descoperi o lume întunecată, secretă, impenetrabilă.

Dilevser a clătinat din cap.

— Dacă măcar ar fi adevărat. Mă tem că dumneavoastră confundaţi misterul cu golul.

De-a lungul anilor. Hikmet Bey avusese ocazia să întâlnească tot felul de femei: unele, foarte frumoase, altele cărora le plăcea să amăgească stârnind gelozie, altele care tachinau folosindu-şi inteligenţa ca pe o armă nemiloasă, cochete care se arătau inaccesibile pentru a-şi spori farmecul, aristocrate care îşi înălţau nobleţea ca pe un zid descurajant, dar în faţa niciuneia dintre ele nu simţise neputinţa pe care i-o inspira simplitatea acestei tinere. Dilevser nu făcea niciun efort să fie seducătoare, nu spunea nimic care să stârnească interesul unui bărbat. Cât despre Hikmet Bey, simţea că acest refuz de a seduce trăda lipsa ei de interes faţă de el. Negându-şi propria putere de seducţie, Dilevser o nega şi pe cea a lui Hikmet Bey, ceea ce, fără să ştie, o făcea şi mai atrăgătoare.

Poate că avea dreptate, poate că simplitatea ei ascundea într-adevăr un gol izvorât din lipsa ei de experienţă, un deşert lăuntric populat de sentimente rudimentare, dar lui Hikmet Bey îi venea greu să se împace cu această denigrare de sine pe care Dilevser o practica fără reţinere.

Nu se putea spune că atitudinea lui Dilevser faţă de Hikmet Bey era neprietenoasă sau măcar indiferentă. Se ducea în biblioteca lui în fiecare zi, îi răsfoia cărţile, discuta cu el despre un roman sau altul, era atentă la grijile lui, îl asculta cu răbdare, îi împărtăşea durerile sau chiar râdea în hohote când el îi spunea o glumă, şi totuşi în toate aceste împrejurări nu se purta deloc ca o femeie. Conversaţiile lor erau lipsite de acea căldură provocatoare şi tulburătoare

care se strecoară între un bărbat şi o femeie ca la nişte animale dornice de mângâieri. Numai țărmurile dantelate ale sufletului feminin şi golfurile sale umbrite puteau oferi climatul propice apariției acestei călduri, dar Dilevser rămânea cu încăpățânare lipsită de profunzimi şi se arăta în lumina crudă a zilei. Aşa că Hikmet Bey se temea ca relația lor să nu se transforme într-o nefericită prietenie.

De acum ştia că, atâta timp cât această tânără va continua să-i ignore existența, nu va putea trăi pe deplin alături de alta. Trezise în el dorința de a pune stăpânire pe inocența ei, de a o distruge, de a şi-o însuşi, dar în efortul său de a realiza acest lucru devenise captivul ei. Luarea în posesie părea uşoară, dar inocența era prea flexibilă, prea diafană ca să nu-i scape printre degete. După un timp, aflând aceste lucruri, Mihrişah Sultan şi-a bătut joc de fiul ei, spunând: „Eşti un imbecil. Hikmet. Ce om întreg la minte n-ar fugi mâncând pământul când dă cu ochii de inocentă?"

— De ce insistat! atât de mult că ați fi o nulitate, Dilevser? Nu este ăsta cel mai sigur mod de a-i reduce la rangul de nulitate şi pe cei care te apreciază?

Hikmet Bey a avut impresia că în privirea tinerei s-a aprins fugitiv o mică sclipire de răutate. Înțelegând imediat aluzia lui, ea a răspuns cu un zâmbet trist:

— Doamne fereşte. Nu m-am gândit la asta.

Asta era de altfel ceea ce îl surprindea cel mai mult pe Hikmet Bey. Inteligența vie a lui Dilevser nu se potrivea bine cu povara inocenței; nu-i trebuia decât un timp foarte scurt pentru a se familiariza cu cele mai complexe subiecte, înțelegea sensul ascuns al celor mai confuze fraze, dar răspundea la ele direct şi fără nuanțe. Când îi atingeau fata ingenuă, cu oase fine, ochii ei ca de turturică, mâinile cu degetul arătător uşor curbat, toate cuvintele menite să poarte greutatea unei existențe amenințate clipă de clipă de dezastru, toate calambururile alambicate deveneau atât de

simple, încât te simțeai brusc izolat, pradă unei singurătăți lipsite de viață şi de alaiul ei de sunete, culori, imagini, lupte şi iubiri. Atunci totul părea să atârne de cuvântul lui Dilevser pentru ca viața să reintre pe făgaşul ei obişnuit.

Refuzul ei fată de societatea semenilor era atât de categoric şi în acelaşi timp atât de potolit, încât dădea impresia că este o ființă imobilă, întinsă pe fundul unui lac limpede, contemplând lumea în timp ce îşi ține respirația. Puteai, desigur, să treci pe malul lacului fără să o observi, aşa cum făceau mulți oameni care-şi continuau drumul nestingheriți, dar era de neconceput să-ți vezi de drum odată ce-ai văzut-o culcată pe fundul lacului cu ochii ei nevinovați larg deschişi.

Mai mult, în ciuda acestei simplități fireşti, nici înfățişarea, nici sufletul, nici purtările ei nu erau lipsite de contradicții. Fața îi era palidă, dar plesnea de sănătate; inocența ei era dublată de o inteligență care te putea lăsa să crezi că se joacă doar cu această inocență pentru a se distra, oamenii nu o interesau şi totuşi vorbea despre personajele de roman ca despre nişte ființe în carne şi oase, împărtăşindu-le bucuriile, necazurile sau problemele; părea departe de orice pasiune, în timp ce se arăta pasionată de literatură; afişa o nepăsare arogantă față de problemele celorlalți, dar putea să verse lacrimi fierbinți pentru soarta Annei Karenina; dădea senzația că a întors spatele plăcerilor vieții, dar se îmbrăca mereu foarte elegant şi se plângea de bucătăreasă când mâncarea pe care i-o comandase mamei nu era pe gustul ei.

„Inocența este un mister, dragul meu”, îi spusese odată Hikmet Bey lui Osman.

În foarte scurt timp, ca un pisoi jucăuş prins în firele unui ghem, s-a trezit prizonierul acestei inocențe de care nu se putea elibera.

Cu toate acestea, răspunsurile scurte şi tăcerile prelungi ale lui Dilevser îl speriau pe Hikmet Bey mai mult decât orice, pentru că erau un truc folosit de femeile cu experienţă pentru a-i provoca pe bărbaţi şi a-i face să vorbească. Tânăra se deda însă la acest joc în chip complet natural. Ea îi lăsa un asemenea spaţiu de libertate, încât Hikmet Bey se simţea obligat să-l umple cu propriile cuvinte şi, cum nimic nu putea egala tăcerea unei femei, el a ajuns fără voia lui să rostească vorbe care îi contraziceau sentimentele sau să facă promisiuni pe care le regreta după aceea. Astfel, era în permanenţă în gardă să nu vorbească prea mult sau să răspundă la tăcerile prelungi ale lui Dilevser prin cuvinte nesocotite.

Şi de data aceea, alarmat de tăcerea care a urmat ultimului răspuns al tinerei şi dorind să continue conversaţia, a fost pe punctul de a-i spune „te iubesc" ca să stârnească o reacţie din partea ei, dar şi-a muşcat limba în ultimul moment, de teama unui scandal.

În ciuda dorinţei imperioase de a face această destăinuire, în adâncul lui. Hikmet Bey nici măcar nu era sigur că o iubeşte pe Dilevser. Dacă ea si-ar fi deschis brusc inima faţă de el, şi-ar fi mărturisit dragostea, şi-ar fi dezvăluit sentimentele, bărbatul poate că s-ar fi arătat indiferent şi ar fi lăsat-o cu ochii-n soare fără nicio remuşcare. Trupul tinerei era departe de a trezi în el o dorinţă arzătoare, pofta de a face dragoste. Ciudat, dar dacă l-ar fi îmbrăţişat, ar fi fost suficient pentru el. Cel mai frumos cadou pe care i-l putea face Dilevser era o îmbrăţişare blândă care să-l smulgă din neant şi după care tânjea cu patimă mai mult decât după orice voluptate.

Filtrat de ramurile copacilor mari din grădină, soarele de aprilie se răspândea în cameră prin ferestrele mari, ca o pânză mătăsoasă imprimată cu frunze negre. Mai străveziu datorită efectului capricios al acestei lumini galbene,

coniacul chihlimbariu al lui Hikmet Bey strălucea în mâinile lui cu o mie de reflexe incandescente.

Domnea în această încăpere luminoasă şi caldă o linişte melancolică, un calm aspru ca gustul coniacului. Hikmet Bey a dus paharul la buze şi a savurat senzația de căldură care i s-a răspândit din gâtlej în tot corpul.

în chip ciudat şi inexplicabil, prezența lui Dilevser, însoțită de alaiul său de întrebări dureroase, se adăugase totuşi la calmul locului, la căldura lui blândă, la claritatea lui binefăcătoare, transformând toate lucrurile în crâmpeie de fericire reală şi palpabilă. Poate din convingere sau pentru că se simțea incapabil să mai reziste impulsului de a rupe tăcerea şi de a atrage atenția tinerei fete. Hikmet Bey a spus:

— Eu cred mult în realitatea fericirii.

Apoi a adăugat cu o curiozitate copilărească:

— Ceea ce nu este cazul dumneavoastră, mi se pare.

Deodată, pe chipul lui Dilevser a înflorit un zâmbet cald pe care Hikmet Bey nu-l mai văzuse până atunci.

— Ba da, ba da, şi eu cred în asta... Pot chiar să vă mărturisesc că sunt foarte curioasă să gust acest sentiment. Voi şti oare să-l recunosc când va veni ziua?

Acest cuvânt minuscul, „mărturisesc”, care în alte împrejurări ar fi putut părea banal altcuiva, a sunat minunat în urechile lui Hikmet Bey. Era de parcă porțile grele şi ruginite ale unei grădini de vis tocmai fuseseră întredeschise după o lungă aşteptare.

Fericirea despre care tocmai vorbise cu o clipă mai devreme într-o manieră oarecum forțată căpăta acum un sens mult mai intim. A sărit de pe scaun cuprins de o bucurie nestăvilită şi, în timp ce se plimba prin cameră, rostea cuvinte pe care nu ştia dacă le citise undeva sau le inventase acum:

— Natura face diamante din fosile, bucăți de ramuri moarte sau resturi de oase în acelaşi fel în care omul îşi face fericirea din rămăşițele sufletului său. Este o sarcină anevoioasă, dureroasă şi, aşa cum nu găseşti diamante în orice fragment de natură, nu orice om cunoaşte neapărat fericirea... Cu toate acestea, deşi rară, există şi fericire asemănătoare cu diamantele.

Dilevser se uita cu un zâmbet afectuos la acest bărbat care părea mult mai în vârstă decât ea şi care țopăia de bucurie ca un mânz tânăr, luând din când în când câte o înghițitură de coniac. Nu fusese foarte impresionată de tirada ciudată pe care Hikmet Bey o rostise cu o seriozitate vecină cu ridicolul. Pe de altă parte, în fața aerului său jenat şi de-a dreptul copilăresc, ea se simțise pentru prima dată în viață în pielea unei femei adulte. În timp ce căuta să o impresioneze cu discursuri frumoase. Hikmet Bey reuşise, dimpotrivă, să-şi facă un loc mic în inima tinerei purtându-se ca un idiot.

Dilevser îi privea prestația cu un sentiment de recunoştință şi afecțiune al cărui sens îi scăpa lui Hikmet Bey. Ar fi vrut să se ducă la el şi să-i ia fața între mâini, şoptind: „Opreşte-te puțin, stai liniştit”. Fără să ştie, tânăra învăța deja să iubească.

Osman, care devenea din ce în ce mai lipsit de respect şi mai batjocoritor față de morții săi, l-a luat peste picior pe Hikmet Bey, despre care Mihrişah Sultan spusese: „Este cel mai inocent dintre oameni” şi, imitând tonul vocii lui de când îi declarase: „Inocența este un mister, dragul meu”, îşi permisese să-i spună ironic: „Femeile sunt un mister, dragul meu”, după care adăugase, cu impertinența dată de faptul că ştie atât trecutul, cât şi viitorul morților lui: „Ce bărbat ar visa să seducă femei cu prostia şi cu greşelile lui, dragul meu?”

Cuprinsă de o beție pe cât de veselă, pe atât de neliniştitoare, provocată de transformarea bruscă a sentimentelor ei, de enigma pe care o reprezentau în propriii ei ochi, Dilevser simțise că o ia cu vertij şi, neştiind cum să țină în frâu această căldură care se insinuase în ea, dintr-o pornire proprie femeilor, se gândise să fugă, ca să fie singură şi să se poată gândi.

S-a ridicat repede.

— Cu permisiunea dumneavoastră, este timpul să plec.

Şi a adăugat imediat:

— Dacă nu vă supărați, o să mă întorc mai târziu.

— Cu plăcere, Dilevser, nu mă deranjați deloc... Datorită dumneavoastră biblioteca s-a înseninat, o neglijasem puțin în ultima vreme.

De la sosirea dumneavoastră mi-am redescoperit interesul pentru cărți.

— Aş dori să o împrumut pe asta.

Văzând că Hikmet Bey încearcă să descifreze titlul, ea a explicat:

— Este traducerea în germană a romanului *Demonii* de Dostoievski.

Hikmet Bey a zâmbit.

— Ați găsit o carte care se potriveşte de minune cu nebunia care domneşte în societatea noastră. La drept vorbind, mă îndoiesc că ficțiunea este la înălțimea aberațiilor pe care le trăim în prezent, dar oricum, citiți-o şi apoi o să vorbim despre ea dacă vreți.

La fel ca Dilevser, şi Hikmet Bey voia să rămână singur o vreme. Ştiind că în acea zi atinsese deja culmea bucuriei, se temea ca tânăra să n-o strice cu un cuvânt nepotrivit.

După plecarea lui Dilevser, a continuat să se plimbe prin bibliotecă cu acelaşi entuziasm, fluierând un cântec franțuzesc, apoi, apropiindu-se de fereastră, a început să contemple grădina, copacii care prindeau viață din nou sub

un cer de primăvară de un albastru şters, mlădiţele tinere cu nervurile umflate de sevă, mugurii ca nişte sfârcuri... Şi-a pus paharul pe gheridon şi s-a simţit cuprins deodată de o mare oboseală, cu totul opusă naturii fremătătoare pe care o avea sub ochi.

Să cazi în extaz la un singur cuvânt rostit de o tânără, oricine ar fi ea, i se părea de o tristeţe fără margini; se simţea de-a dreptul secătuit. În clipa aceea nu-i era dor nici de Dilevser, nici de nimeni altcineva, iar asta nu făcea decât să-i sporească tristeţea. Chiar când începea să se convingă că este doar un amărât, i-a venit în minte expresia „om de onoare” din scrisoarea tatălui său.

Faţa lui frumoasă s-a înroşit de ruşine.

A căzut pe gânduri câteva clipe, apoi, sub un impuls neaşteptat, a pornit cu un pas ferm şi hotărât spre uşa grea din lemn de stejar care apăra biblioteca de zgomotul de afară. Pătrunzând în vestibulul pavat cu dale albe şi negre în formă de romb şi mobilat cu scaune Ludovic al XV-lea, s-a uitat de jur împrejur de parcă ar fi căutat ceva sau pe cineva. Ochii i-au căzut imediat pe Hediye, care stătea în spatele lui, rezemată de peretele bibliotecii, şi îl privea îmbufnată. Purta o rochie cu flori liliachii, împodobită de la gât până în talie cu bumbi minusculi de aceeaşi culoare şi care, strânsă bine pe trup, îi scotea în evidenţă silueta înaltă, formele mlădioase, pieptul generos.

În graba lui. Hikmet Bey nici măcar nu a observat privirea lui Hediye şi, pornind zorit spre scări, i-a strigat pur şi simplu: „Vino”.

Fără să se grăbească, dar şi fără să rămână în urmă. Hediye a urcat uşor scările în papucii ei cu toc înalt şi vârf ascuţit, care îi lăsau la vedere călcâiele roz, a intrat în dormitor şi, după ce a închis uşa în urma ei, a început să-şi deschidă nasturii lucioşi ai rochiei unul câte unul. Ştiind bine ce mult îl chinuia acest lucru pe stăpânul ei, ea se

deda totuşi de fiecare dată acestui joc nevinovat, răzbunându-se într-0 manieră foarte feminină.

În ziua aceea. Hikmet Bey s-a dovedit mai puțin răbdător decât de obicei. A înşfăcat gulerul rochiei cu ambele mâini şi a smucit de el cu furie, nasturii mici au sărit unul după altul, împrăştiindu-se pe podea cu un zornăit uşor, iar rochia a căzut în pliuri grațioase la picioarele lui Hediye. Ca o naiadă care iese din apă, Hediye s-a eliberat de rochie cu toată naturalețea şi a împins-o deoparte cu vârful piciorului.

Cum era complet goală sub rochie, aşa cum îi ceruse Hikmet Bey, trupul ei ca de marmură a apărut ca un jet alb de apă în strălucirea arămie care se strecura prin draperii. Hikmet Bey şi-a scos şi el hainele trăgându-le, smulgându-le, sfâşiindu-le, apoi, apucând-o pe tânără de încheietură, a smucit-o violent spre pat.

A făcut dragoste cu furie, grosolan, muşcându-i gâtul şi sânii lui Hediye, brutalizând acest corp superb fără să simtă nici cea mai mică dorință, fără nicio speranță de a se bucura de el.

Tânăra îşi păstrase papucii cu tocuri înalte, astfel încât, cu fiecare smucitură a iubitului ei, care îi ținea picioarele în sus, aceştia se legănau ca nişte flori sălbatice pe vârful unui deal bătut de vânt.

În timp ce el o supunea tuturor capriciilor sale. Hediye stătea cu ochii ațintiți la chipul iubitului ei, dar el, prea ocupat să o trateze ca pe un obiect de lenjerie de pat, o cămaşă de noapte, un cearşaf sau o plapumă, nu a observat.

După o clipă, mângâierile uşoare şi sărutările blânde ale lui Hediye au pus capăt freneziei dezlănțuite a lui Hikmet Bey, iar el s-a relaxat; când şi-au aprins din nou simțurile prin manevre gingaşe şi atente ca ale unei nave care se întoarce în port. Hikmet Bey a devenit conştient de corpul

lui Hediye, redescoperind plenitudinea dorinței sale răbdătoare şi parfumul picant al voluptății.

Viața se închisese asupra lor ca o uşă, izolându-i într-un întuneric intim care îi înconjura din toate părțile; şi-au dat frâu liber fanteziilor de îndrăgostiți, s-au sărutat prelung şi si-au stârnit unul altuia dorințele murmurând cuvinte neruşinate.

Apoi au trecut la jocuri pe care Hikmet Bey nu le-a mărturisit nimănui, nici măcar lui Osman, şi pe care Hediye le aştepta cu nerăbdare, ştiind că ea era singura cu care Hikmet Bey putea să se bucure de ele.

Cu siguranță s-ar putea considera că jocurile bizare la care se deda „cel mai inocent dintre oameni”, aşa cum îl numise mama lui, răspundeau aspirației unui suflet care se lupta să găsească uitarea în adâncurile întunecate ale vieții. Şi totuşi, în ciuda acestor jocuri al căror spectator privilegiat era. Osman continua să creadă în inocența lui Hikmet Bey, gândindu-se că ele erau expresia unei încercări de a crea spații de plăcere personală care să-l ajute să depăşească focul voluptății lăsat în urma ei de Mehpare Hanım şi să îl înăbuşe cu un contrafoc pentru a depăşi momentele de plăcere de neuitat pe care le trăise alături de ea.

Dar era departe de a fi sigur de asta. Într-o zi, pe când Osman vorbea despre Hikmet Bey cu Mehpare Hanım, s-a apucat să-l dezonoreze zicând: „Poate că era un om de-a dreptul imoral, un desfrânat”. Radiind încă de frumusețe chiar şi dincolo de moarte, ea i-a răspuns atunci cu un zâmbet ştrengar care părea să-i dea dreptate. Altă dată, surprins până şi el de îndrăzneala sa. Osman exclamase: „Poate că era nebun”, atrăgându-şi imediat dezaprobarea celorlalți morți, care îl săgetaseră cu privirea. Cu toate acestea, în mintea lui Osman rămăsese mereu o bănuială legată de nebunia lui Hikmet Bey, care nu ieşea la iveală decât în anumite momente şi locuri.

La drept vorbind, jocurile imposibil de descris la care Hikmet Bey se deda cu Hediye erau de natură să confirme suspiciunile lui Osman. Despărţiţi de lume, în afara timpului şi spaţiului, ei nu ezitau să facă într-o felie de viaţă restrânsă la pat ceea ce nu ar fi îndrăznit niciodată să facă în viaţa reală, inventându-şi un cuib întunecat în care riscau să se piardă definitiv, încălcând toate interdicţiile.

Era vorba, în esenţă, despre o dezbrăcare plină de delicii şi făcută pe îndelete, în care începeau prin a-şi scoate hainele pentru ca pe urmă să se dezbrace şi de realităţile cotidiene, apoi de timp, de identităţile lor, de personalităţile lor, de amintiri, de morală şi, în sfârşit, de cele mai sfinte valori, arzând totul în focul pasiunii în timp ce se îndreptau spre alt univers, fără a lăsa nici cea mai mică urmă a trecerii lor. Cărările pe care o apucau erau atât de întunecate, încât nici măcar ei nu se mai puteau ajunge, scăpând de alţii la fel de mult ca şi de ei înşişi; trupurile lor găseau astfel o libertate deplină şi se cufundau în paradisul diabolic al voluptăţii, unde plutea un parfum de carne omenească, tămâie şi ambră. Acolo, abandonându-se îmbrăţişărilor prelungi, muşcăturilor sălbatice, mângâierilor furioase, atingeau, nepăsători, pragul nebuniei.

Pentru Hikmet Bey, a face dragoste era o insurecţie, o revoltă, o revoluţie în care falsul devenea adevăr şi invers, în care se curăţa de păcate pentru a săvârşi altele noi, unde distrugea universul din temelii pentru a clădi în locul lui un altul, al său. În comparaţie cu ispita de a crea un nou univers, toate celelalte păcate ale lui, până şi cele mai grave, păreau cu totul nesemnificative, iar el nici nu stătea pe gânduri să le săvârşească, simţind chiar o satisfacţie, o plăcere aproape divină, rezervată doar stăpânului unui univers.

La capătul aventurii extraordinare care îi răvăşea deopotrivă mintea şi trupul. Hikmet Bey era capabil să-şi

asume din nou toate lucrurile de care se dezbrăcase atunci când se urcase în pat cu Hediye, revenind la vechea lui identitate, la conştiinţa păcatului, la corectitudinea sa şi la morala sa, în care valorile sfinte erau ţinute la mare preţ; această capacitate de a se elibera de cele mai oribile păcate păstrându-şi sufletul neatins, prezenţa în el a două personalităţi diferite, a două lumi care coexistau fără să-şi dăuneze una alteia erau dovada inocenţei sau, după Osman, a nebuniei lui.

Când, epuizaţi şi gâfâind, s-au întors la lumea şi la viaţa reală, lumina care se strecura prin draperiile grele pălise. Hikmet Bey a îmbrăţişat-o pe Hediye cu adâncă recunoştinţă şi a repetat cuvintele pe care le spunea mereu după ce făceau dragoste:

— Nu am nicio altă realitate în afară de tine. Hediye.

Chiar şi în pat, care era singurul loc în care i se îngăduia să se răsfeţe. Hediye s-a abţinut de la orice efuziune inutilă şi s-a ghemuit lângă stăpânul ei, pe care-l iubea profund. Mai mult decât îmbrăţişările violente sau săruturile fierbinţi, ea preţuia mângâierile tandre şi afectuoase care, venind după partida de amor, reprezentau în ochii ei adevărata răsplată. În aceste momente, Hediye reuşea să-şi domolească puţin tristeţea pe care altfel nu avea mijloace să o exprime, uitând o vreme rănile dobândite într-o luptă în care orice mişcare îi era interzisă şi care avea să se încheie fără îndoială cu o grea înfrângere.

Mult mai târziu, reproşându-şi plin de remuşcări că nu îşi imaginase că Hediye ar putea avea sentimente şi nici nu observase durerea cumplită care, ca o perlă neagră, creştea zi de zi în inima tovarăşei lui de joacă. Hikmet Bey avea să-i declare lui Osman: „Poate că dragostea unei sclave este singura dragoste adevărată”.

De când începuse Dilevser să vină pe acolo. Hediye, această femeie care încasase până nu de mult insultele,

ocara, ameninţările negustorilor de sclavi, ale servitorilor, ale eunucilor din pivniţele întunecate, din pieţele de sclavi, din încăperile haremului în care învăţase să-şi piardă identitatea, personalitatea şi chiar dorinţele, să treacă neobservată, să îndure jigniri şi să dispară, suferea, fără a face din asta o chestiune de mândrie, că fusese învinsă, abandonată în favoarea alteia şi, înţelegând că nu mai era mult până când bărbatul pe care îl iubea nu avea să se mai atingă de ea, suporta în tăcere această durere teribilă, în singurătatea totală a condiţiei sale.

Hediye făcea parte dintr-o categorie de oameni pentru care suferinţa trecea drept nimic altceva decât aroganţă. Era o concubină, o sclavă, cu toate că şi-ar fi putut găsi o prietenă cu inimă mare care să-i uşureze povara tristeţii şi cu care să-şi împartă singurătatea tot mai mare. De altfel, în jurul ei se găseau o mulţime de persoane gata să plece o ureche atentă la ea, fie şi doar pentru a schimba câteva bârfe, dar Hediye poseda o nobleţe înnăscută pe care nici neguţătorii de sclavi din pieţe, nici eunucii care o băteau în haremuri nu reuşiseră să i-o răpească.

Să se lamenteze i se părea nepotrivit, aşa că în momentele în care se simţea copleşită de deznădejde, când singurătatea şi disperarea deveneau prea greu de suportat, se strecura pe furiş în camera ei, şi acolo, cu fruntea lipită de fereastră, contempla copacii din grădină. Eliberată pentru o vreme de gândurile negre, accepta acest scurt interludiu ca pe un har divin şi, fără să caute în asta o mângâiere improbabilă, găsea în aceste câteva clipe furate timpului ceva care să-i liniştească sufletul. Altfel, nici măcar somnul nu era un refugiu bun din calea durerii, pentru că se trezea adesea noaptea, chinuită de gândul că stăpânul ei o iubea pe Dilevser.

Dragostea pe care o avea pentru Hikmet Bey era singurul lucru bun din viaţa ei şi faptul că el ar putea iubi o altă

femeie o supăra mai puțin decât gândul teribil că ar putea fi izgonită din casă de această intrusă, cu riscul de a nu îl mai vedea vreodată pe Hikmet Bey.

Chiar şi cele mai mărunte dintre bunurile ei îi fuseseră luate, nemailăsându-i-se aproape nimic din ceea ce era de fapt al său. După ce fusese deposedată de toate fără prea multe regrete, se pregătea acum să se despartă şi de Hikmet Bey şi simțea că nu o să aibă de ales. Şi de această dată avea să se abțină să protesteze, dar nu avea să renunțe la suferința ei, ba mai mult, urma să şi-o asume ca pe un lucru care îi aparținea de drept. Pentru că ştia că va fi singura amintire care îi va rămâne de la Hikmet Bey.

Învăța pe propria-i piele ce mult poate suferința să izoleze o flintă umană.

Nemaisuportând să vadă pe nimeni, se uita la toată lumea cu o privire distantă şi se ferea de orice conversație. Nimeni nu se bucura de vreo favoare în ochii ei, în afară de Hikmet Bey. În picioare, lângă bibliotecă, ea aştepta în tăcere sosirea lui sau, dacă era acolo, pândea momentul când avea să-şi facă apariția.

Când stăpânul ei o îmbrățişa cu tandrețe la sfârşitul hârjoanelor, ea trăia un sentiment care avea toate semnele fericirii, se ghemuia lângă el şi, fără să se mişte, îl privea în speranța de a auzi cuvintele magice:

— Nu am nicio altă realitate în afară de tine. Hediye.

Câteodată îşi imagina că acest lucru era adevărat şi, deşi ştia că se amăgeşte, ajungea să se convingă de asta; în astfel de clipe, un zâmbet trecător îi lumina fața, lăsând apoi din nou loc tristeții.

Spre sfârşitul zilei. Hikmet Bey şi-a dat seama că îi era foame, fiindcă nu mai mâncase nimic de la micul-dejun.

Hediye a alergat la bucătărie şi, sub privirea batjocoritoare a celorlalți servitori, a pregătit o tavă pe care a dus-o în dormitor.

Hikmet Bey se îmbrăcase deja, iar Hediye ştia că din clipa aceea relaţia lor începea să se schimbe şi a simţit o strângere de inimă, dar nu a lăsat să se vadă. Faptul că stăpânul ei lua masa cu ea în dormitor era un gest suficient pentru a-i trezi recunoştinţa.

A aşezat tava pe masa rotundă de lângă fereastră, a tras scaunul, a aprins lămpile şi s-a tras deoparte.

Hikmet Bey s-a apucat să înfulece cu poftă, plescăind de plăcere şi lăudând gustul bucatelor. Pătruns de egoismul specific stăpânilor, nici măcar nu observase că Hediye nu punea nimic în gură; pe măsură ce-şi potolea foamea, mintea îi zbura spre alte orizonturi.

— Au omorât chiar şi porcii, a spus el la un moment dat, fără să se înţeleagă dacă vorbea cu Hediye sau gândea cu voce tare.

Apoi a adăugat:

— Poate că e timpul să plecăm de aici.

Hediye nu înţelesese ce era cu porcii, dar, auzind cuvintele „să plecăm”, s-a cutremurat de plăcere; să plece, să se îndepărteze de această „răţuşcă urâtă” care venea să se uite prin cărţi în fiecare zi a săptămânii, să se îndrepte spre alte meleaguri. Era un vis frumos, fără îndoială, dar numai un vis de a cărui nebunie si-a dat seama imediat.

XIX

Ragıp Bey îi număra cu o curiozitate lipsită de un interes real; avusese o tresărire când îl văzuse pe primul, dar până la al zecelea îi devenise indiferent să ştie ce număra. Când a trecut pe lângă ultimul din Piaţa Eminönü, ajunsese la numărul patruzeci şi şapte. Era vorba despre insurgenţi îmbrăcaţi în lungi tunici albe, cu sentinţele de moarte prinse pe piept, cu gâtul rupt, cu trupurile legănate de vânt, care

atârnau de spânzurătorile ridicate de la Sultanahmet până la Eminönü.

Aceste prime execuţii aveau să fie urmate de multe altele; populaţia Istanbulului avea să se obişnuiască cu cadavrele îmbrăcate în alb care se legănau la capătul unei frânghii prinse de trei stâlpi încrucişaţi, uitând destul de repede că sunt cadavrele unor oameni.

Deveniţi nişte atracţii înspăimântătoare în preajma cărora îşi făceau veacul vagabonzii, miluiţi cu câte o scurtă rugăciune de către bătrânele care treceau pe acolo, spânzuraţi! şi spânzurătoarea ajunseseră să facă parte din peisajul familiar al oraşului.

Cât despre Ragıp Bey, pe el nu-l încerca nici cel mai mic sentiment de milă; dimpotrivă, spânzuraţi! îi inspirau un dezgust profund atât pentru uneltirile lor, cât şi pentru tipul de tortură la care fuseseră supuşi. Dacă era după el, cu siguranţă i-ar fi condamnat la moarte fără să clipească, doar că ar fi ales plutonul de execuţie şi poate chiar şi-ar fi asumat sarcina de a duce el însuşi sentinţa la îndeplinire.

De îndată ce a lăsat în urmă şi ultimul spânzurat, şi i-a şters pe toţi din memorie; nu merita osteneala să-ţi aminteşti de ei. În timp ce se îndrepta spre lăcaşul din Unkapanı, a simţit în tot trupul muşcătura dureroasă a oboselii.

Înainte de operaţiunea Armatei de Acţiune, sperase să meargă acasă la Dilara Hanım încă din prima noapte, dar evenimentele îi încurcaseră socotelile pentru că trimiterea la închisoare a insurgenţilor care se predaseră, transportarea răniţilor la spitale, poziţionarea unităţilor în diverse cartiere din Istanbul, distribuirea de muniţie nouă, număratul cartuşierelor şi evaluarea cantităţilor de alimente îi ţinuseră ocupaţi pe ofiţeri vreme de mai multe zile.

Când lucrurile au intrat cât de cât pe făgaşul lor normal şi i-a venit şi lui în sfârşit rândul permisie, şi-a făcut

raportul despre starea unității sale şi, plecând de la Ministerul de Război, a luat o birjă. Dar, în loc să-i dea vizitiului adresa Dilarei Hanım, i-a spus-o pe cea a lăcaşului unde se aflau mama şi soția lui.

Ar fi putut să meargă direct la Dilara Hanım fără să le vadă, dar, preferând să evite tulburarea şi remuşcările pe care i le-ar fi provocat acest gest, şi-a lăsat deoparte nerăbdarea şi dorința arzătoare de a o vedea şi a hotărât să treacă mai întâi pe la *tekke.*

L-a găsit pe Şeyh Efendi plimbându-se singur printre mormintele din micul cimitir de pe malul Cornului de Aur. Mirosul de alge, praf de puşcă şi moarte se amesteca cu parfumul delicat al trandafirilor. Şeicul nu părea surprins să-l vadă.

— Bine ați venit.

— Mulțumesc, Excelență.

— Ați trăit zile grele. Cum o mai duceți?

— Datorită domniei voastre, sunt bine. Excelență. Totul este bine, sunt doar puțin obosit, dar cu asta sunt obişnuit.

Au început să meargă unul lângă altul de-a lungul malului. Şeicul se oprea uneori la marginea câte unui mormânt, contempla florile care creşteau în jur şi mătura cu mâna micile grămăjoare de țărână care se adunaseră pe pietrele funerare. Spre marea lui uimire, Ragıp Bey a observat că, în ciuda contactului cu pământul, mâinile şeicului rămăseseră curate.

— Am auzit că soldații îşi permit să bată hogi în mijlocul străzii.

Ragıp Bey s-a încruntat.

— Da, aşa se pare, asta m-a cam supărat... Dar până la urmă trebuie să înțeleagă şi hogii că ar fi bine să fie discreți o vreme. Soldații abia au ieşit din luptă, unii şi-au văzut căzând în luptă prietenul, alții, superiorul; e firesc să fie iuți la mânie, căci îi consideră pe hogi responsabili pentru

crime. Este de la sine înțeles că nu vorbesc despre învățați ca dumneavoastră, ci despre anumiți mullahi care au abuzat de puterea lor, ridicându-i pe soldați unii împotriva altora...

Şeyh Efendi asculta cuvintele lui Ragıp Bey, mângâindu-şi barba.

— Participarea mullahilor la astfel de acțiuni este inacceptabilă şi, de altfel, nicio ulema nu a aprobat-o. Dar alta e temerea mea, ştiți că politica este mereu în căutare de țapi ispăşitori...

Au continuat să se plimbe cu un aer lipsit de griji, în dezacord cu subiectul arzător care îi preocupa pe amândoi. La scurt timp după aceea, şeicul şi-a reluat raționamentul:

— Religia nu trebuie să servească drept țap ispăşitor pentru politică.

Apoi s-a oprit şi, întorcându-se către Ragıp Bey, şi-a lămurit gândul:

— Fiți cu băgare de seamă să nu întoarceți trupele împotriva religiei... Nu uitați că ea formează temelia morală şi conştiința societății... O societate lipsită de religie este lăsată în voia hazardului. Ea este cea care îi apără pe cei slabi de cei puternici, pe oamenii cinstiți, de escroci... Nu mă înțelegeți greşit, un necredincios nu merită mai puțin respectul meu, pentru că şi el este în ochii mei o făptură dragă lui Dumnezeu şi, dacă s-a rătăcit, dacă sa cufundat în întuneric, mă voi strădui, cu slabele mele puteri, să-i arăt cuvântul Domnului meu, care luminează conştiința norocoşilor Săi robi... Dispariția religiei într-o societate nu are aceleaşi consecințe ca pierderea credinței de către un individ... Crearea unei armate care este ostilă religiei ar primejdui multă vreme de acum încolo viitorul acestei societăți; nu vă atingeți de credința oamenilor, nici de hogii lor... Sunt convins că cine seamănă respect culege respect... Aveți grijă să nu confundați credincioşii sinceri cu bigoții, ați

risca să-i răniți pe cei nevinovați, iar oamenii ar ajunge să se îndoiască de dreptatea voastră; dacă vă arătați ostili religiei, poporul se vor întoarce împotriva voastră... Nu rupeți armata de poporul ei şi nici poporul de religia lui... E mult mai uşor să faci război decât pace, Ragıp Bey... Orice despot însetat de sânge poate să înceapă un război, dar pentru a face pace e nevoie de un om cu inimă nobilă şi generoasă.

Acum se îndreptau spre lăcaş.

Ragıp Bey cugeta în tăcere la cuvintele lui Şeyh Efendi.

— Vă cer iertare, m-am luat cu vorba, presupun că doriți să vă vedeți mama; se simte cum nu se poate mai bine, este o femeie sfântă şi vă sunt recunoscător că ne-ați dat prilejul să găzduim un suflet atât de nobil în lăcaşul nostru.

— Vă mulțumesc. Excelență.

Deodată, şeicul a început să zâmbească.

— Ştim cu toții ce caracter puternic are.

Înțelegând imediat unde bate şeicul, Ragıp Bey a zâmbit la rândul său. În ciuda curajului, faimei şi puterii lor, cei doi prieteni acceptau de bunăvoie să se lase intimidați de o femeie formidabilă care reuşise totuşi să le câştige afecțiunea.

— Haideți, nu vă lăsați mama să aştepte, probabil ştie că ați sosit şi cu siguranță este nerăbdătoare să vă vadă.

De-abia se întorsese ca să se ducă la harem, când Şeyh Efendi a strigat:

— Poate că ar fi bine să-i vorbiți şi fratelui vostru despre conversația noastră, cred că el va fi mai interesat de ea decât dumneavoastră.

Ragıp Bey a înțeles că e folosit pentru a trimite un avertisment Societății pentru Uniune şi Progres. Era convins dinainte că, în afară de Cevat Bey, care avea suficientă inteligență politică să înțeleagă gravitatea mesajului, membrii de conducere ai comitetului aveau să rămână surzi la acest gen de avertisment.

A urcat treptele ţinându-se de balustrada de lemn şi a fost întâmpinat de mama lui acoperită cu un voal alb care scotea la iveală o faţă cu mai multe riduri ca niciodată. La început l-a măsurat îndelung din cap până în picioare ca să se încredinţeze că este întreg şi sănătos. Mâinile ei zbârcite, cu vinişoare albastre şi proeminente care trădau o voinţă de fier, miroseau a săpun alb.

— Ţi-e foame? l-a întrebat ea pe fiul ei.

— Da, mamă.

— Foarte bine, am pus să ţi se pregătească cina, care îţi va fi servită în camera soţiei tale.

— Mulţumesc. Cum o mai duci?

— Slavă Domnului, sunt bine.

Se uită la Ragıp Bey încruntată.

— Am auzit că l-aţi răsturnat pe calif, că-i snopiţi în bătaie pe hogi în plină stradă.

Ragıp Bey a tras adânc aer în piept; era obosit şi toţi cei pe care îi întâlnea îi spuneau acelaşi lucru. Mai avea puţin si-şi ieşea din sărite, dar deodată şi-a dat seama că toţi ofiţerii ar fi putut fi primiţi la casele lor cu astfel de vorbe. Mai târziu, avea să i se plângă fratelui său Cevat Bey, exclamând: „Noi nu ducem o luptă împotriva hogilor, ci împotriva propriilor noastre mame. Cum putem spera să câştigăm în aceste condiţii?”.

— Nu am pus mâna pe niciun hoge, a spus el cu voce tristă şi, dacă ar fi îndrăznit cineva să facă asta sub ochii mei, l-aş fi pedepsit imediat. Dar au semănat vrajbă între soldaţi. De ce ne învinovăţeşti doar pe noi?

Mama lui l-a privit drept în ochi şi a repetat ce îi spusese şi fiului ei mai mare cu o zi înainte:

— Bunicul tău era muftiu. L-aţi fi bătut şi pe el dacă mai era azi în viaţă?

— Nu am avut nimic de-a face cu asta, mamă, şi, oricum, n-o să se mai întâmple astfel de lucruri. Se mai fac şi greşeli pe timp de război, nu e cazul să facem din țânțar armăsar.

Următoarea întrebare dovedea că supărarea mamei lui nu ținea doar de tratamentul aplicat hogilor.

— Ai de gând să dormi aici diseară?

— Trebuie să mă întorc la cazarmă, mamă, vin să te iau mâine să te duc la Göztepe cu Hatice Hanım.

— Dormi prea des la cazarmă.

— Sunt militar...

— Nu e bine să te dedici atât de mult meseriei tale, băiete, un bărbat trebuie să ştie să-şi facă puțin timp şi pentru căminul lui.

— Ai dreptate, mâine ne întoarcem acasă. E ceva ce nu ți-a plăcut aici?

— Nu, nimic... Slavă Domnului, Excelența Sa şeicul a avut multă grijă de noi. Dar abia aştept să merg acasă.

— Cu ce te pot ajuta?

— Cu nimic deocamdată... Grăbeşte-te să-ți rezolvi treburile şi să ne întoarcem acasă... Nimic nu este mai important decât viața de familie, fiule, cine se îndepărtează de cămin are necazuri, nu uita asta niciodată.

Acest avertisment voalat cu privire la Dilara Hanım era la limita a ceea ce mama şi fiul îşi puteau spune unul altuia, nici ea nu putea să o depăşească, nici el nu putea să-şi mărturisească aventura; tradiția şi educația pe care o primiseră le interziceau o mai mare familiaritate.

Ragıp Bey a dat din cap în semn că înțelesese.

Mama lui i-a întins mâna să i-o sărute.

— Acum du-te să-ți vezi soția şi copilul.

Când Ragıp Bey a intrat în cameră, şi-a găsit soția lângă fereastră, cu copilul în brațe. La vederea soțului, ea nici nu a catadicsit să se ridice şi, după ce i-a aruncat o privire scurtă, sa întors din nou spre fereastră. Nimeni nu ştia când

începuseră să se urască. Să fi fost oare în noaptea nunții lor, mai devreme, în ziua în care fuseseră promişi unul altuia, sau mai târziu, când prezența Dilarei Hanım îi condamnase pe amândoi la imposibilitatea de a mai simți ceva unul pentru altul? Nici ei nu mai ştiau şi niciun mort nu era în stare să spună cu precizie când se întâmplase. Mânați de această ură vecină cu dezgustul, nu mai suportau să se atingă şi nici măcar să se privească în ochi.

— Cum îți merge? a întrebat sec Ragıp Bey.

— Bine.

S-a apropiat de soția sa şi s-a uitat cu atenție la nou-născutul care dormea adânc. Cu ochii săi migdalați, chipul oval şi pomeții pronunțați, era leit taică-său. Ragıp Bey şi-a simțit inima tresărind într-un mod ciudat. La fel ca toți tații, avea nevoie de ajutor din partea familiei pentru a limpezi sentimentele pe care le simțea față de fiul său, dar, nefiind aproape niciodată acasă, nu avusese răgazul să învețe să le traducă în cuvinte.

Pentru o clipă, a vrut să ia copilul în brațe, dar s-a răzgândit, temându-se să nu-l scape din stângăcie. Aşa că s-a aplecat, a întins încet degetul şi a mângâiat obrazul copilului; moliciunea pielii lui l-a surprins. În momentul în care a făcut acest gest, soția lui a strâns copilul mai aproape, făcându-l pe Ragıp Bey să înțeleagă că refuza să i-l încredințeze; era limpede că îl considera numai al ei şi îi nega soțului orice drept de a-l dezmierda. Ca un semn rău prevestitor, el a desluşit acolo începuturile unei educații menite să-l crească în ostilitate față de tatăl său; întrupându-se în fiul lui, ura soției avea să facă din el un duşman tenace.

Privirea lui Ragıp Bey s-a oprit asupra tăvii cu mâncare aşezate pe o măsuță cu trei picioare, pe care se aflau vase de aramă cu capace, câteva felii de pâine şi o carafă cu apă; murea de foame. Hatice Hanım observase că se uită la tavă.

— Mama dumitale a pregătit masa, poți să mănânci dacă vrei.

Ragıp Bey i-a aruncat o privire distrată şi a spus:

— Trebuie să plec, mă aşteaptă la cazarmă... Rămâne pe altădată.

— Cum doreşti.

— Cum este copilul?

— Bine, mulțumesc lui Dumnezeu.

— Ai nevoie de ceva?

— Slavă Domnului, avem tot ce ne trebuie.

— O să vă iau mâine să vă duc la Göztepe.

— Bine... Oricum mă aştept ca mama dumitale să se fi ocupat deja de pregătiri, a spus ea cu o urmă de furie în glas.

Nu mai suporta să fie ținută deoparte de soacra ei, care nu-i dădea niciodată nimic de făcut. Nefiind recunoscută drept stăpână a casei, trăia în căminul ei înconjurată numai de stima cuvenită unei gazde. Spre deosebire de credința tatălui ei, habotnicia intolerantă a tinerei descuraja pe oricine se apropia de ea cu simpatie. Pe măsură ce credința ei se întărea, mânia pe care o nutrea față de ceilalți o împiedica tot mai mult să iubească şi să fie iubită la rândul ei. Văzând semne de impietate peste tot şi arătându-şi dezaprobarea cu cea mai mică ocazie, îi agasa chiar şi pe adevărații credincioşi precum soacra ei.

Pe lângă faptul că fusese înşelată cu o altă femeie, unul dintre principalele motive pentru ura ei față de Ragıp Bey era că, încălcând fidelitatea conjugală prin adulter, el devenise un păcătos, şi încă în propriul său pat. Aşa că evita să-l atingă de teamă să nu intre în contact fizic cu păcatul. Ca un om obsedat de curățenie care se spală întruna pe mâini până i se înroşesc, ea îşi dădea atâta silință să-şi curețe sufletul de orice murdărie, încât i se jupuise şi devenise de neatins.

Nu se uita la oameni, ci la păcatele, la greşelile lor şi, căutând să scape de ele, trecea pe lângă căldura umană care li se învecina. Credința bigotă a fiicei sale îl întrista din cale- afară pe Şeyh Efendi; el îşi dădea seama mai bine decât oricine de aspectul ei bolnăvicios, la mii de leghe distanță de adevărata iubire de Dumnezeu, şi o considera denaturată. „Nu-l putem iubi pe Dumnezeu fără să-i iubim pe oameni”, avea să-i declare el lui Osman nişte ani mai târziu. Dar fiicei lui nu-i plăceau oamenii şi, prin asta, îl făcea să sufere pe şeic mai mult decât orice păcătos.

Cu toate acestea, nu era singurul afectat de situație. La rândul său, Ragıp Bey, pradă remuşcării şi convins că este singura cauză a acestei lipse de iubire, a acestui miros de fructe putrede pe care îl răspândea un suflet pe moarte, suferea de fiecare dată când îşi vedea soția tot atât cât o ura, fiindcă îi amintea neîncetat de propriile greşeli.

A părăsit lăcaşul în mare grabă, fără să-şi ia măcar rămas-bun de la şeic.

De îndată ce a ieşit pe poartă, Ragıp Bey s-a rezemat de zidul grădinii şi a tras adânc aer în piept; avea impresia că tocmai ieşise dintr-un cimitir. Mirosul proaspăt al vieții, care îi lipsise atât de mult în timpul scurtei sale vizite în camera soției, l-a condus până pe malul Cornului de Aur. Şi-a umplut nările cu mirosul de alge amestecat cu cel de liliac şi trandafiri, contemplând reflexele soarelui care alunecau pe apă ca nenumărate monede de aur; avea poftă să-şi aprindă o țigară, dar graba lui de a scăpa de acolo cât mai curând s-a dovedit mai puternică. Atunci, îndreptându-se spre bulevard cu pas grăbit, a pornit în căutarea unei birje. Avea un singur gând în minte: să plece, să se vadă cu Dilara Hanım, departe de această duhoare de moarte care îl invadase în întregime.

Când a ajuns la casa din Nişantaşı, nu-i mai rămăsese decât umbra indispoziției pe care i-o provocase soția lui. Ca

de obicei, a fost condus în salon. Când, la scurt timp după aceea, Dilara Hanım a venit aproape în fugă şi a deschis uşa, umbra a dispărut cu totul. Ragıp Bey a simţit că inima îi tresaltă în piept, dar nu a putut schiţa nicio mişcare. Dilara Hanım s-a repezit la el şi l-a îmbrăţişat.

— Slavă Domnului, Ragıp, te-ai întors.

Ea a făcut un pas înapoi şi l-a cercetat cu atenţie.

— Eşti întreg, nu-i aşa? Nu eşti rănit? Numai Dumnezeu ştie cât de frică mi-a fost pentru tine.

L-a îmbrăţişat din nou, strângându-l la piept. Neştiind ce să facă în aceste împrejurări, Ragıp Bey a rămas ţeapăn. Şi-a înclinat doar capul şi, fără să ştie Dilara Hanım, i-a respirat parfumul părului. Era singurul gest afectuos de care era capabil şi chiar şi atunci l-a făcut pe furiş.

— Ţi-e foame?

— Şi încă cum!

Dilara Hanım a pus masa de îndată, l-a servit cu mâinile ei, a schimbat singură farfuriile; deşi de obicei evitau să se atingă când nu erau în dormitor, în acea zi Dilara Hanım îl mângâia pe păr în timp ce el mânca, îi atingea uşor obrazul cu degetele şi se învârtea în jurul lui ca o buburuză, cu nerăbdarea febrilă a unei femei îndrăgostite.

Şi într-adevăr, în clipa aceea, era profund îndrăgostită de Ragıp Bey.

De altfel, toate sentimentele Dilarei Hanım ascultau de impulsurile inimii ei; fiecare în parte, melancolia, îngrijorarea, mâhnirea, bucuria, era trăit în felul unei femei îndrăgostite, dar, deşi reale când le luai separat, puse împreună, ele se dovedeau insuficiente pentru a da naştere iubirii. Pentru că Dilarei Hanım îi lipsea simţul prodigios al abnegaţiei, al renunţării la sine, la propria-i viaţă, singurul care putea să unească aceste sentimente disparate într-o dragoste adevărată. După cum a recunoscut într-o zi în faţa lui Osman: „Trebuia să fii gata să te lepezi de sine ca să

îngădui iubirii să existe. Eu una nu am ştiut cum să fac asta”.

În ciuda atitudinii tandre şi iubitoare a Dilarei Hanım, golul pe care îl simțea Ragıp Bey fără să reuşească vreodată să-i dea un nume ținea tocmai de această lipsă de sacrificiu de sine. Simțea mereu aceeaşi nelinişte când erau împreună, văzând un semn de dragoste în orice gest al ei, în timp ce se lupta cu un sentiment ciudat şi nedesluşit de pierdere de fiecare dată când se despărțeau.

După cină, Dilara Hanım l-a condus la baie şi l-a spălat cu propriile mâini; în încăperea plină de aburi, îi freca până şi cea mai mică părticică a corpului cu o răbdare care îi învinețea carnea. Cât despre Ragıp Bey, el nu a atins-o nici măcar o clipă. În ciuda plăcerii intense pe care o simțea când ea îl spăla, un fel de timiditate copilărească îl împiedica să se mişte.

În timp ce îl săpunea, Dilara Hanım i-a povestit despre întâmplarea cu călfătuitorii şi despre şederea ei la casa lui Hikmet Bey cu fiica sa.

Văzând în încordarea bruscă a corpului bărbatului o crispare de gelozie, s-a grăbit să-l liniştească:

— Cred că lui Hikmet Bey îi place foarte mult Dilevser.

— Cum ți-ai dat seama?

Dilara Hanım a zâmbit.

— O simt.

— Şi ce crede Dilevser?

— E puțin surprinsă şi măgulită, dar nu înțelege prea bine ce se întâmplă.

Când, după baie, au ajuns în dormitor şi s-au strecurat în aşternuturile cu parfum de lavandă, Ragıp Bey a scăpat de timiditate; patul era ca un câmp de luptă unde se simțea în largul lui şi încrezător în sine.

Au făcut dragoste cu sălbăticie, în tăcere şi fără preludiu, ca două animale sănătoase care se întâlnesc din întâmplare

în pădure. Dilara Hanım s-a dăruit în întregime bărbatului care o iubea şi ale cărui degete i-au lăsat mai târziu urme vineţii pe şolduri, picioare şi sâni, pe care ei îi plăcea să le contemple în oglindă.

Când, după ce şi-a potolit poftele, Ragıp Bey a închis ochii pentru a cădea într-un somn adânc, pe chipul său se vedea o fericire asemănătoare cu cea pe care o văzuse în ziua aceea la fiul său în timp ce dormea în braţele lui Hatice Hanım.

XX

Anul acela, vara a sosit pe neaşteptate.

Locuitorii Istanbulului, care se duseseră la culcare într-o seară răcoroasă şi ploioasă de primăvară, s-au trezit a doua zi în pragul unui nou anotimp, cu zgomotele, culorile şi căldura lui umedă, încărcată de miresme marine; sclipirile vălurite ale mării se răsfrângeau asupra întregului oraş, care se încălzise deodată ca o piatră multicoloră. Parcă răsăriţi din pământ, zarzavagiii, precedaţi de strigătele lor distinctive, umpluseră străzile, trăgându-şi după ei măgarii încărcat! cu coşuri; vânzătorii de anghinare băteau în lung şi-n lat cartierele de vile şi conace, lăudându-şi cu vorbe deşucheate marfa despre care se zicea că le- ar reda bărbaţilor vigoarea; vocile negustorilor de mărunţişuri deveneau din ce în ce mai numeroase şi pe chipul lor se putea citi mulţumirea.

Sub unduirile acestui văl strălucitor, cald şi sidefat, care câştiga teren cu fiecare zi, oraşul tăcea; deşi era încă prizonierul fricii sale, se obişnuise cu ea în cele din urmă. Istoriile care circulau pretutindeni despre teama pe care Mahmut Şevket Paşa i-o inspira noului sultan îi ofereau oraşului singurul său subiect de divertisment. Mai ales un

zvon anume îi făcea pe mulți să izbucnească în hohote de râs prin cafenelele de cartier: se spunea că, în timpul vizitei în haremul imperial. Umbra lui Dumnezeu pe pământ, după ce şi-a ales o concubină, lăsând batista să-i cadă la picioare, a exclamat imediat cu un aer îngrijorat: „Dar paşa oare ce-o să creadă?”

Cât despre Mahmut Şevket Paşa , răspunzându-i sultanului, care îi oferise un armăsar foarte valoros, cu vorbele „Maiestate, nu am eu grajd demn să adăpostească un animal atât de prețios”, îşi atrăsese un respect pe deplin meritat, fără să reuşească totuşi să facă populația să uite de teama al cărei principal artizan era.

Singurii care, în această atmosferă monotonă, încă se angajau în discuții pline de pasiune, furie şi ambiție erau ofițerii. Problema intervenției armatei în politică îi făcuse să se împartă în două tabere opuse. Un prim grup, condus de Mustafa Kemal şi Ismet Bey, susținea că armata ar trebui să se retragă cât mai curând din politică, limitându-se la apărarea patriei, în timp ce susținătorii lui Enver Bey, care, în calitatea sa de adjunct al lui Mahmut Şevket Paşa , îi cooptase pe militari la conducerea statului, credeau dimpotrivă că, dacă armata s-ar întoarce în cazărmi, țara s-ar prăbuşi în haos, iar reacționarii nu ar întârzia să profite de situație.

Un comunicat pe care Ismet Bey îl scrisese cu mâna lui după ce obținuse şi acordul lui Mahmut Şevket Paşa prevedea ca armata să înceteze a se mai implica în politică, dar susținătorii lui Enver Bey nu țineau seama de această dispoziție.

De fiecare dată când se întâlneau doi ofițeri, ajungeau negreşit să discute această chestiune.

Nici Ragıp Bey şi fratele său Cevat Bey nu făceau excepție de la regulă. La începutul verii, în urma îndemnului stăruitor al fratelui său mai mic, Cevat Bey se stabilise în

conacul din Göztepe, scăpându-l astfel de-o grijă pe Ragıp Bey, care putea să se ducă liniştit să se vadă cu Dilara Hanım, ştiindu-şi mama şi soția pe mâini bune. Cel mai surprinzător lucru, însă, era că bigota Hatice Hanım şi Cevat Bey, care, în ce-l priveşte, nutrea o anumită neîncredere față de religie, se înțelegeau de minune, reuşind să lege o relație fraternă foarte caldă, întotdeauna gata să găsească o greşeală sau un păcat la aproape orice credincios, Hatice Hanım nu îl punea pe Cevat Bey în aceeaşi categorie cu alți păcătoşi. Faptul că îşi ridicase convingerile politice la rang de religie, că le îmbrățişase cu ardoare şi, dedicându-se unei vieți ascetice, se ținea departe de femei, băutură şi distracții, toate acestea contribuiseră, fără îndoială, la afecțiunea pe care Hatice Hanım o nutrea pentru el. Era, în acest sentiment pe care nimeni nu şi-l putea explica, ecoul îndepărtat al iubirii pe care ura ei față de Ragıp Bey o împiedica să se manifeste.

În serile în care Ragıp Bey dormea acasă, masa era aşezată sub castanul mare din grădină şi umplută cu bucatele preferate ale bărbaților, pe care femeile casei le pregăteau cu plăcere. În astfel de momente, chiar şi ura lui Hatice Hanım față de soțul ei părea să se domolească întrucâtva.

După cină, femeile se retrăgeau în conac, iar cei doi frați, fericiți să fie împreună, înconjurați de țârâitul greierilor, de orăcăitul neîncetat al broaştelor, de miresmele pământului, ale florilor şi ale fructelor, se întorceau la subiectul care îi preocupa, contemplând licuricii parcă scăpați teferi dintr-un incendiu misterios, apa argintie şi nemişcată din micul havuz şi umbrele verde-închis aruncate de copaci.

Comunicatul publicat la începutul verii de Mahmut Şevket Paşa, în care dezaproba intervenția armatei în viața politică, animase discuția dintre cei doi bărbați.

Sorbind o înghițitură din cafeaua fierbinte, Cevat Bey s-a întors către fratele său.

— Ai citit comunicatul emis de paşă?

— Da.

— Este clar o manevră menită să-l înlăture pe Enver Bey. Nu înțeleg cum a putut paşa să cadă în capcană. Dacă excludem armata din politică, cine o să le mai stea în cale tuturor fundamentaliştilor, reacționarilor şi duşmanilor civilizației, de care e plină țara? Tocmai ieşim dintr-o insurecție, Ragıp, îți dai seama în ce stare ar fi tara asta dacă nu intervenea armata? Nu este tot politică să-i ceri să nu facă politică? Şi când te gândeşti că autorul comunicatului este el însuşi soldat!

— Drept să spun, nu vreau să văd armata implicându-se în politică. Balcanii sunt în fierbere şi până şi un copil de pe stradă ştie că războiul este inevitabil. Nu cunoşti prea bine situația din cazărmi. Dacă am intra astăzi în război, am avea parte de cel mai mare dezastru din istoria noastră şi cu siguranță ar fi sfârşitul Imperiului Otoman.

Cevat s-a strâmbat.

— Bine, Ragıp, să ne pregătim de război în Balcani, suntem înconjurați de duşmani, asta e clar. Dar ce faci cu duşmanii dinăuntru? Susținătorii fostului sultan abia aşteaptă să se ivească prilejul potrivit ca să treacă la fapte şi, dacă nu eram noi, şi-ar fi desfăşurat deja stindardul verde. Îți dai măcar seama? Simți mirosul primejdiei de la celălalt capăt al imperiului, dar nu izbuteşti să vezi ce se întâmplă chiar sub nasul tău. Nu pricep, cum poți fi atât de orb?

— Ți-am împărtăşit deja gândurile lui Şeyh Efendi. Ulemalele dezaprobă insurecția şi, de altfel, nici nu au luat parte la ea. Doar n-o să rămânem în politică la infinit, din pricina câtorva neisprăviți! Dacă armata este atât de absorbită de politică, cine o să se ocupe de treburile

militare?... Oamenii sunt lăsați de izbelişte, sunt deznădăjduiți, epuizați, armamentul este învechit şi, cum paşii nu se sinchisesc decât de politică, nu se întreprinde nimic serios pentru a îndrepta această situație.

— Şeyh Efendi în sus. Şeyh Efendi în jos, numai asta aud din gura ta. Fereşte-te de mullahi, Ragıp, altfel o să ai parte de o mare dezamăgire. Nu se gândesc decât cum să marginalizeze armata ca să ia din nou frâiele puterii... Sunt nişte asupritori. După părerea ta, cum fac lăcaşurile rost de atâția bani, dacă nu pe spinarea bieților musulmani?

Ragıp Bey s-a îndreptat de spate.

— Şeyh Efendi ne-a ajutat foarte mult. Câți dintre prietenii noştri n-au scăpat cu viață datorită lui, câți răniți n-au primit îngrijiri în lăcaşul lui?... De ce esti atât de dur cu el?

— E adevărat că ne-a ajutat, dar ăsta nu e motiv să ne schimbăm politica, nu-i aşa?... Poporul e ignorant, Ragıp, ştii asta la fel de bine ca mine. Doar să-i spună cineva că religia este în pericol şi e gata să iasă în stradă.

— Poporul nu a luat parte la insurecție, Cevat. Altfel nu am fi scos-o la capăt. Şi încă ceva: după părerea ta, cât de chibzuit e să ne îndreptăm toată atenția asupra câtorva mullahi de pe aici, în timp ce statele balcanice se mobilizează împotriva noastră cu sprijinul Europei?

Cevat Bey s-a ridicat de pe scaun; în lumina tremurătoare a lămpilor cu petrol, umbra lui ajungea până în vârful copacilor.

— Datoria noastră este să apărăm patria împotriva tuturor duşmanilor săi, fie dinăuntru, fie din afară... Cine altcineva decât armata este în stare să îndeplinească sarcina asta? îmi vorbeşti despre politicieni, dar, ca să ajungă la putere, aceşti oameni sunt gata să-şi vândă propria mamă. Crezi că dacă ar reuşi asta formând o alianță cu reacționarii, am obține mai multe victorii militare? Ar fi mai rău decât

astăzi... Ce țară măcinată din interior a câştigat vreodată bătălii, Ragıp? Ascultă la mine, sunt într-un moment de cumpănă pentru viitorul imperiului. Dacă armata se retrage din politică, patria o să piară negreşit în mâinile reacționarilor.

— Sunt soldat, am ales liber meseria asta care îmi place şi te rog pur şi simplu să mă laşi să o practic, deşi asta nu pare cu putință. În cercurile militare nu se vorbeşte decât despre politică, numai la asta se gândeşte toată lumea... Căutând să salvezi patria, nu pari să-ți dai seama că sapi de fapt la temelia armatei... Spui că politicienii nu s-ar da în lături de la nicio mârşăvie ca să pună mâna pe putere, dar nu la fel s-ar purta şi o armată care face politică?... Să-l luăm de exemplu pe Mahmut Şevket Paşa, care era un conducător excelent şi a devenit acum un fel de sultan. Enver Bey era un ofițer curajos, iată-l acum mai politician decât orice om politic.

— Fără Enver, această armată nu ar fi putut să acționeze cu atâta hotărâre, Ragıp. Tinerii ofițeri îl adoră şi nimănui nu i-ar trece prin minte să-i conteste meritele. Înlăturarea lui ar duce cu siguranță la o revoltă militară. Cât despre Mahmut Şevket Paşa , ai dreptate, nu ştim ce să facem cu el. Noi suntem cei care lau împins în față, dar el încearcă acum să ne înlăture. Recunosc că ne preocupă cazul lui.

Cei doi frați care, într-o frumoasă noapte de vară, discutau sub castanul cel mare din grădină habar nu aveau că această problemă se va afla încă în prim-plan un secol mai târziu şi că între timp le va fi dat să trăiască, odată cu Războaiele Balcanice, una dintre cele mai grele înfrângeri din istoria Imperiului Otoman. Deşi erau de bună-credință şi acționau din convingere, nu îşi dădeau seama cu adevărat de gravitatea lucrurilor despre care discutau. Peste ani, Ragıp Bey avea să-i spună lui Osman: „în cele din urmă, Mustafa Kemal Bey şi Ismet Bey au avut dreptate; fie că

erau geloşi pe Enver Bey sau văzuseră lucrurile cu mai multă putere de pătrundere decât ceilalți, fapt e că s-au străduit din răsputeri să-şi convingă colegii de corectitudinea punctului lor de vedere, dar, foarte curios, odată ce au ajuns la putere, au lăsat armata să se amestece în viața politică. Chiar şi cei mai înflăcărați susținători ai lui Mustafa Kemal au ales mai pe urmă să-şi uite pozițiile de la început".

Drumul care a dus la sfârşitul sângeros al lui Mahmut Şevket Paşa s-a deschis cu scurta frază a lui Cevat Bey, „Nu ştim ce să facem cu el", foarte des repetată de conducătorii unionişti. De fiecare dată când era pronunțată, zidul care îl despărțea pe paşă de moarte îşi mai pierdea puțin din grosime. Ca orice om ajuns în vârf, Mahmut Şevket Paşa nu îşi imagina că nişte oameni mici sau nişte vorbe mici ar fi putut avea vreo înrâurire asupra destinului său, dar soarta i-a fost pecetluită în grădini, în cafenele şi în cercurile militare, de oameni pe care nu îi cunoştea şi cărora poate nu le acorda nicio importanță. Prietenii săi s-au retras şi ei treptat din cauza unor asemenea fraze, lăsându-l astfel singur în fața gloanțelor.

În acel an, vara, tăcută şi apăsătoare, a fost o perioadă hotărâtoare în viața multora, o perioadă în care oameni din locuri diferite şi-au văzut destinele încrucişându-se, un anotimp al fericirii, al dezamăgirii, dar şi al bucuriilor, al căsătoriilor şi al dispariţiilor dureroase. „Fiecare întruchipa destinul altuia", i-a spus Reşit Paşa lui Osman, fără a se despărți de zâmbetul lui timid, care i se potrivea atât de bine, şi a adăugat imediat: „E ciudat că influența pe care o avem asupra destinului altora o depăşeşte cu mult pe cea pe care o putem avea asupra propriului destin. Uneori îmi spun că, dacă am fi putut trăi departe de semeni, viața noastră ar fi fost, fără îndoială, alta, dar aşa ceva nu se poate, din păcate. E ca şi cum Creatorul ne-a legat unii de

alții, de îndată ce unul dintre noi se clintește, toți ceilalți îl urmează”.

În timp ce, la Göztepe, cei doi frați dezbăteau viitorul țării, Mehpare Hanım se dusese în pavilionul din grădina ei din Chichli pentru a se răcori. Razele lunii se strecurau ca un alai de zâne prin frunzișul de iederă care învăluia chioșcul. Mehpare Hanım se simțea ca o copilă rătăcită într-o pădure fermecată. De la o vârstă foarte fragedă, îi plăcuse să dispară, să se ascundă într-un colt secret cunoscut doar de ea, să viseze departe de privirile indiscrete, dar acest lucru era interesant doar atunci când era înconjurată de oameni iubitori, care o adorau și erau gata să-i facă orice hatâr. Or, de când sosise acolo, trăia într-o singurătate chinuitoare, pentru că, din cauza evenimentelor, orașul se retrăsese în sine, seratele mondene, petrecerile, ieșirile încetaseră și oamenii preferau să se ascundă în loc să se arate în public.

Ca o boală febrilă, neliniștea ei se schimba de la o zi la alta; uneori se potolea și alteori dădea naștere unor crize violente în timpul cărora Mehpare Hanım repeta la nesfârșit, ca într-un delir, numele lui Constantin și aluneca dintr-un vis în altul, pradă unui foc mistuitor. În unele dimineți, se trezea convinsă că i-a simțit mirosul pielii, într-atât încât putea să jure că el chiar i-a atins ușor fata și gâtul. Își amintea atunci de mângâierile lui fără seamăn, de privirea lui pătrunzătoare și nebună când atingea culmile plăcerii, de felul în care-i săruta îndelung tot trupul la sfârșitul partidelor de amor, de glumele lui, de accentul lui grecesc când șoptea „Mehpare”, și atunci pornea cu gândul în călătorii furtunoase în care se legăna ca un pendul între vise și remușcări.

Conștientă că a ajuns la capătul răbdării, că e plină de năduf și copleșită de singurătate, își punea toate trăirile și suferințele care decurgeau din ele pe seama unei boli

nervoase, iar asta o făcea să se îndoiască de realitatea lor. Fără a le alina, acest refuz de a recunoaşte sursa chinurilor ei submina chiar temeliile pe care îşi construise visurile de viitor, visuri care, din clipa aceea, au dispărut într-o ceată deasă.

Îndoiala în care îşi învăluia dorinţele şi sentimentele şi care totuşi o făcea să sufere îi otrăvea viaţa, măcinându-i încrederea pe care o avusese întotdeauna în abilităţile ei de a lupta împotriva vitregiilor vieţii.

Îndurerată să o vadă supusă astfel la mii de chinuri, Soula, care în virtutea sincerităţii şi naturaleţe! sale devenise singura prietenă a lui Mehpare Hanım, o întrebase într-o zi:

— De ce l-ai părăsit pe Constantin?

Ea a răspuns fără să ezite, de parcă întrebarea ar fi preocupat-o de foarte mult timp:

— Îmi semăna atât de bine, încât mi-era frică de el.

Altă dată, Soula i-a spus pe un ton matern:

— Scrie-i o scrisoare şi roagă-l să vină aici. O să vină într-un suflet, n-ai nicio grijă.

Mehpare Hanım a privit-o gânditoare.

— Poate că da... Dar ce s-ar întâmpla dacă aş descoperi că sentimentele mele pentru el sunt iluzorii?... N-aş suporta să văd asta, Soula... Nu, nu acum, nu pot.

Apoi şi-a exprimat una dintre dorinţele ei ciudate:

— Fă-mi o plăcere, Soula, dansează un pic *sirtaki.*

Privindu-şi servitoarea cum execută paşii de dans cu o uşurinţă şi o eleganţă surprinzătoare la o femeie atât de trupeşă, Mehpare Hanım, absorbită de amintirile şi visurile ei, şi-a luat libertatea de a face ceva ce poate în viaţa ei nu făcuse niciodată, cel puţin nu în prezenţa Soulei: a izbucnit în lacrimi.

Întrerupându-şi dansul, Soula s-a aşezat lângă ea şi, în timp ce-i mângâia părul, a strâns-o la piept pe această

femeie ciudată căreia nimeni, începând cu ea însăşi, nu-i înțelegea cu adevărat dorințele.

— Se poate numi asta viață, Soula? a întrebat Mehpare Hanım. Cu siguranță nu... Vreau să trăiesc şi eu ca toți oamenii... Să iubesc, să fiu iubită... Să am încredere... Să merit încrederea altora...

Apoi, ştergându-şi lacrimile cu dosul palmei, a spus râzând:

— De ce ar avea cineva încredere în mine când nici măcar eu nu am...

A oftat adânc.

— Totuşi, mi-ar fi plăcut să aibă cineva încredere deplină în mine... Cine ştie, poate atunci as fi avut mai multă încredere în propriile mele sentimente... Totul ar fi fost atât de simplu...

Acestea erau dorințe sincere, dar, la fel ca mulți alții, şi ea tânjea să posede ceea ce era dincolo de puterile ei şi, oricare ar fi fost starea ei de spirit, rămânea nesatisfăcută, creându-şi mereu noi dorințe pe măsură ce şi le îndeplinea.

Cunoscuse scurte perioade de armonie în care, pentru că sufletul ei se afla în acord cu dorințele, Mehpare Hanım îşi formase o anumită idee de fericire. Dar, cum nemulțumirea ei permanentă o făcea incapabilă să se bucure de seninătatea acestor momente rare, se pornea fără întârziere să caute noi dorințe.

Acum se afla în punctul cel mai periculos al căutării ei şi ajunsese să se cunoască pe sine. Nicio tresărire a sufletului nu-i mai inspira încredere, se îndoia aproape cu ostilitate de toate sentimentele ei şi, aşa cum un alergător amator, prea puțin preocupat să termine cursa, nu mai are chef să alerge şi se opreşte în momentul în care începe să-şi pună întrebarea unde vrea să ajungă, înceta să mai urmărească dorințe vagi de îndată ce realitatea lor i se părea îndoielnică.

Atunci când a înțeles că de fapt nu dorea să ajungă nicăieri, vântul creat de dorințele ei nesatisfăcute a încetat brusc, vraja lui s-a rupt; pânzele corăbiei vieții ei atârnau jalnic din lipsă de vânt. Cum avântul dorinței se stinsese, Mehpare Hanım rămăsese numai cu frământările dureroase provocate de sentimentele ei, a căror realitate părea mai incertă ca niciodată.

Suferința pe care o îndura era cu siguranță reală în momentele în care o trăia, dar faptul că dorințele femeii, de acum fără obiect, nu aveau să mai fie satisfăcute crea un mare gol în viața ei. Nemaiputând să se reverse asupra unei alte persoane, sentimentele ei se stingeau şi se ofileau, fără a înceta totuşi să o tortureze. Mehpare Hanım a devenit treptat conştientă că o dorință nu e reală decât dacă persistă după ce se împlineşte.

În noaptea aceea, în micul chioşc care în lumina lunii părea sculptat în jasp, se simțea cu totul năucită. Lipsită de privirea admirativă a celorlalți, de care era dependentă ca un opioman de drogul lui, se regăsise față în față cu ea însăşi, în toiul unei răfuieli cât se poate de feminine. Îi ajunseseră la ureche zvonuri cum că Hikmet Bey s-a îndrăgostit de o copilă şi a fost surprinsă şi mâhnită să afle că un om despre care credea că o va iubi şi o va admira pe vecie reuşise să se elibereze de farmecele ei.

Nu era departe de a accepta înfrângerea şi singurătatea care venea odată cu ea, pregătindu-se să ducă o viață liniştită în spatele uşilor închise ale reşedinței sale, să aibă grijă de copiii, să se lepede o dată pentru totdeauna de dorințele ei neîmplinite. Era gata să renunțe la acest mod de viată care îi dăruise atâta plăcere, fără a reuşi totuşi să umple în adâncul sufletului o lipsă supărătoare a cărei natură încă îi scăpa. Simțindu-se deja bătrână şi obosită, îşi spunea că teama de a nu mai trezi interes se va domoli cu timpul şi va dispărea în cele din urmă. De altfel, zvonurile

legate de aventura lui Hikmet Bey îi întăriseră sentimentul că nevoia ei morbidă de a seduce se încheiase cu o înfrângere la urma urmei previzibilă.

Cuprinsă de o stranie pace interioară, s-a lăsat pe spătarul băncuței de lemn, urmărind cu un ochi distrat jocul de lumini şi umbre pe care strălucirea lunii îl crea la picioarele ei. Era atât de nestatornică încât, de îndată ce o decizie luată sub înrâurirea unui sentiment începea să prindă contur în mintea ei, sentimentul cu pricina se schimbase deja. Tocmai când credea că s-a hotărât să se recunoască învinsă, a bătut deodată din palme şi i-a cerut unui servitor să-i aducă ceva cu care să scrie.

Desluşind cu greutate cuvintele pe care le aşternea pe hârtie, i-a scris o scurtă scrisoare lui Hikmet Bey.

Hikmet,

Trebuie să-ți vorbesc neîntârziat. Este vorba despre viitorul copiilor noştri. Te aştept mâine după-amiază.

Mehpare

Cuprinsă de o nerăbdare nebună, i-a încredințai scrisoarea vizitiului ei fără să aştepte măcar până a doua zi; ar fi fost în stare să-i ceară lui Hikmet Bey să vină imediat dacă nu şi-ar fi dat seama de impertinența unei asemenea cereri.

În zorii zilei, s-a dat jos din pat în grabă, a inspectat toată casa, le-a dat slujitorilor dispozițiile necesare şi apoi, pe la ora prânzului, a intrat în baie, unde a zăbovit mult timp. Pe urmă, deschizând uşile şifonierului, a început să-şi probeze toate rochiile una după alta în prezența Soulei, căreia i-a cerut părerea.

— Îmi stă bine?

— Foarte bine, răspundea aceasta de fiecare dată, în timp ce stăpâna ei se privea în oglindă, se rotea, întorcea capul ca să se cerceteze din spate şi apoi făcea câțiva paşi

prin cameră înainte de a-şi scoate rochia cu un aer nemulțumit.

Soula şi-a pierdut răbdarea:

— Zău aşa, gata, eşti frumoasă şi orice ai pune pe tine ți se potriveşte mănuşă. De altfel, fostul tău soț nu la rochie o să se uite, ci la tine. Dacă i-ai cere mai târziu să ți-o descrie, nici n-ar şti să-ți răspundă, e bărbat.

Mehpare Hanım a clătinat din cap.

— Hikmet observă lucrurile frumoase, are mult bun-gust, tu nu-l cunoşti.

— Poate că nu-l cunosc pe Hikmet, dar îi cunosc pe bărbați. N-o să vadă nimic. De ce vrei să-ți remarce rochia când vă întâlnit! pentru prima dată după atât de mult timp? Poți să fii şi-n zdrențe, că el tot n-ar face distincția.

Până la urmă, s-a oprit la o rochie galbenă de in care nu dădea niciun indiciu că ar fi fost aleasă anume pentru această ocazie, şi-a aranjat părul, s-a parfumat şi s-a privit pentru ultima dată în oglindă înainte de a coborî în sufragerie.

În timpul prânzului, surdă la rugămințile Soulei, s-a mulțumit cu un colț de pâine; nu se aştepta să fie atât de emoționată, atât de încordată şi se plimba de colo-colo prin casă numărând minutele.

Cu puțin timp înainte de ora la care trebuia să vină, a început să pândească sosirea lui Hikmet Bey de la fereastra salonului. Când trăsura pe care o aştepta a trecut printre porțile grădinii, reuşise deja să-şi recapete stăpânirea de sine. Hikmet Bey nu avea cum să observe aranjamentele făcute pentru el, n-avea să bănuiască nimic, după cum nu avea cum să simtă nici aşteptarea febrilă provocată de vizita lui. Mehpare Hanım ştersese toate urmele cu o măiestrie de care numai femeile sunt capabile.

Când, pentru prima dată după mult timp, sau găsit față în față în sufragerie, s-a lăsat o tăcere adâncă. Hikmet Bey

s-a uitat la chipul fostei sale soții şi, ca de obicei, a fost surprins la vederea unei asemenea frumuseți. Ca toți bărbații care se întâlnesc peste ani cu o femeie frumoasă care i-a părăsit, a simțit muşcătura dureroasă a regretului, însoțită de un fior de speranță la gândul de a o recuceri. Mâinile i sau umezit, fața i s-a înroşit uşor.

— Ia loc, a spus Mehpare Hanım.

După ce a aruncat o privire prin salon. Hikmet Bey s-a aşezat în cel mai apropiat fotoliu.

— Stai lângă fereastră, se vede mai bine grădina.

Hikmet Bey s-a ridicat fără un cuvânt şi s-a dus să se aşeze în locul indicat de Mehpare Hanım, a cărei frumusețe părea să-l înspăimânte. Câte sforțări nu făcuse ca să uite acel chip, cât timp nu sacrificase pentru a-şi şterge din memorie acele amintiri chinuitoare, câte rugăminți mute nu le adresase femeilor cu care se însoțise ca să-l elibereze de această frumusețe! Iar acum, chipul frumos care cândva îl nenorocise revenea la viată în fata ochilor lui. Hikmet Bey a simțit pe dată că e gata să renunțe din nou la tot pentru ea. Nimic în acel moment nu i se părea mai prețios decât să fie iubit de Mehpare Hanım. Nu ar pregeta nici măcar o clipă să-şi sacrifice demnitatea, onoarea, averea, numele, trecutul şi chiar viitorul. Dacă ar fi crezut c-o poate recuceri, sar fi aruncat la picioarele ei, ar fi luat-o cu forța şi ar fi încercat să o îmbuneze cu promisiuni, dar nu era sigur că i-ar fi de mare folos.

De când primise scrisoarea lui Mehpare Hanım, Hikmet Bey nu mai reuşise să închidă un ochi, tremurând de emoție, revăzându-şi trecutul, cântărindu-şi sentimentele. Când plecase de acasă, reuşise să se convingă că a uitat-o pe Mehpare Hanım, dar a înțeles destul de repede că se amăgea.

— Mi se pare că eşti cam palid, a spus Mehpare Hanım.

— Cred că din cauza căldurii.

— E foarte cald, într-adevăr... Pot să-ți ofer ceva de băut? Soula a pregătit un suc de vişine excelent, ştiu că-ți place.

Hikmet Bey a acceptat bucuros, cu gândul să-şi răcorească buzele uscate.

— Beau cu plăcere un pahar, dacă nu ți-e cu supărare.

Au sorbit în tăcere din şerbetul servit în pahare de cristal prevăzute cu suporturi de argint filigranate. Faptul că Mehpare Hanım îşi amintise că îi plăcea sucul de vişine l-a bucurat.

Din senin, Mehpare Hanım a exclamat:

— Hikmet, cu îngăduința dumitale, aş dori să iau copiii la mine.

Hikmet Bey a fost de-a dreptul surprins, de parcă scrisoarea lui Mehpare Hanım nu i-ar fi pomenit în mod expres pe copii.

— A, da?

— Da, Nizam este singur la Paris şi, deşi pare mulțumit, eu una sunt puțin îngrijorată. Cât despre Rukiye, ea a devenit o povară pentru Mihrişah Sultan. De altfel, faptul că locuieşte cu sultana în timp ce mama ei stă la doar câțiva paşi mai încolo mi se pare şocant.

— Ai vorbit cu Rukiye despre asta?

— Nu, cred că e puțin supărată pe mine... Dar o să-i treacă... La drept vorbind, mă tem că timpul o să lucreze împotriva mea.

Când a auzit numele lui Nizam, Hikmet Bey a roşit pentru a doua oară. Îi era nespus de dor de fiul lui; îi lipsea dezinvoltura lui, umorul său respectuos, farmecul care îl făcea să fie apreciat de toată lumea. Îi trecuse prin cap să-l aducă la Istanbul, dar îi era ruşine să apară în fata lui ca un nefericit înşelat de soție, ba şi incapabil să-şi ducă sinuciderea la bun sfârşit, fiindcă simțea că nu ar suporta să vadă în ochii băiatului nici cea mai mică expresie de

oprobriu. Ca pe orice tată, îl speria până şi gândul că ar putea pierde stima fiului său.

— Cum doreşti..., a spus el. Şi eu cred că şederea lui Nizam la Paris a durat destul, mi-e foarte dor de el. Pe de altă parte, te las pe tine să vorbeşti cu Rukiye, este o chestiune între mamă şi fiică pe care trebuie să o lămuriți între voi. Nu as vrea să mă amestec.

— Ştii bine că Rukiye te vede ca pe un tată şi te iubeşte pe măsură.

Hikmet Bey a zâmbit.

— Da, ştiu. Şi eu am considerat-o întotdeauna fiica mea. Mereu am iubit-o, chiar dacă ne-am văzut rar. Dar, la urma urmei, nu sunt tatăl ei şi nu se cade să hotărăsc eu pentru ea.

— Deci nu ai nicio obiecție dacă iau copiii înapoi la mine?

— Ce obiecție aş putea avea? La urma urmei, eşti mama lor.

„Chiar dacă i-ai abandonat”, s-a gândit în sinea lui. Amândoi au avut impresia că aud cuvintele ca şi cum chiar ar fi fost rostite şi si- au lăsat capul în jos. Când era amintit în legătură cu soarta copiilor, acest episod dureros din viața lor îi făcea mereu să se ruşineze.

Tăcerea a fost de scurtă durată. Pe un ton vesel şi uşor timid care i se potrivea atât de bine, Mehpare Hanım a spus:

— Ştii ceva... Mi-ar plăcea să-ți arăt locuința, să vedem dacă-ți place.

În clipa în care a ridicat privirea spre fosta lui soție. Hikmet Bey a văzut pe chipul ei frumos acea expresie de timiditate deconcertantă pe care o cunoştea atât de bine şi a înțeles imediat la ce făcea ea aluzie. A încercat să-şi stăpânească tremurul mâinilor apăsându-le pe genunchi şi a spus cu voce firavă:

— Cum doreşti.

Îndreptându-se spre uşa salonului, Hikmet Bey a văzut pianul, pe care nu-l observase mai devreme.

— Mai cânţi?

— Din ce în ce mai puţin, doar când mă plictisesc... Dar nu mă mai bucură la fel de mult ca înainte.

— Păcat... Erai foarte talentată.

Au vizitat camerele de la parter fără să zăbovească prea mult; Hikmet Bey a mormăit câteva complimente, apoi s-au îndreptat spre scară şi au urcat treptele în tăcere, copleşiţi de emoţie, având grijă să păstreze între ei distanţa cuvenită.

Au intrat în dormitor; draperiile fuseseră trase.

— Asta e camera mea, a spus Mehpare Hanım.

Hikmet Bey era gata să răspundă, când a auzit un mic clic în spatele lui. Mehpare Hanım stătea sprijinită de uşa pe care tocmai o închisese.

— Ţi-a fost dor de mine. Hikmet? l-a întrebat ea cu glas gâtuit.

Ceea ce a urmat a fost o nebunie în toată regula.

Deşi le uită cu trecerea timpului, iubiţii care au avut relaţii lungi şi pasionale păstrează în pliurile secrete ale pielii amintirea unei dorinţe care aşteaptă cu răbdare momentul să se trezească. Aşa se face că, încă de la prima atingere, trupurile lor şi-au amintit unul de celălalt, îmbrăţişându-se cu o sete care i-a surprins până şi pe ei. Dorinţa îngropată în picioarele lor, în pântece, în vârfurile degetelor, în buze s-a dezlănţuit cu o violentă neaşteptată, iar ei au început să facă dragoste de parcă nu s-ar fi abandonat niciodată unul pe altul.

La căderea nopţii, pe când Hikmet Bey părăsea reşedinţa, Mehpare Hanım, prea nerăbdătoare pentru a se îmbrăca la loc, şi-a pus halatul şi s-a repezit în bucătărie la Soula. Înghiţind cu lăcomie sucul de vişine pe care i la întins Soula, a anunţat cu veselie în glas:

— Încă mă iubeşte... Mă iubeşte.

Rezemat pe bancheta cupeului său, obosit, dar încrezător. Hikmet Bey îşi spunea că, într-adevăr, încă o iubeşte pe Mehpare Hanım.

Totuşi, imediat după aceea, s-a întâmplat ceva straniu.

De fiecare dată când se gândea la Mehpare Hanım sau îi pronunța numele în gând. Hikmet Bey auzea în adâncul său o voce interioară care rostea şi ea acest nume, ca un ecou. 0 cunoştea bine, pentru că îl însoțea de ani de zile. În seara aceea, gândindu-se la ea pe drum, a fost atât de surprins să nu o audă, încât a repetat cu voce tare numele lui Mehpare Hanım. Ecoul familiar cu care se obişnuise nu se mai auzea, vocea tăcuse.

După-amiaza de dragoste cu Mehpare Hanım îi potolise toate regretele fără să ajungă totuşi în adâncurile sufletului său; se putea spune că, purificând trecutul lor comun de o moştenire dureroasă, această luptă înfrigurată corp la corp o smulsese şi pe Mehpare Hanım din locul pe care îl ocupase până atunci în viața lui Hikmet Bey. Poate că, pentru a înțelege că nu o mai iubeşte, fusese nevoie să mai facă dragoste pentru o ultimă oară cu fosta lui soție. Nimeni n-ar putea spune de ce, dar această ultimă aprindere a simțurilor îi arătase lui Hikmet Bey că nu o mai iubeşte pe Mehpare Hanım.

Dragostea pe care o crezuse veşnică, în numele căreia consimțise să-şi ducă viața ca un om trist, copleşit de mâhnire sau chiar să moară, pe care o întrețirıuse zile şi nopți la rând într-o singurătate desăvârşită, îl părăsise pentru totdeauna, luând cu ea suferințele, necazurile, durerile. Hikmet Bey nu înțelegea de ce nu simte nicio bucurie din pricina asta, ci doar o sfârşeală fără margini şi o durere nelămurită într-un colt al sufletului său.

Ezita să se întoarcă acasă, temându-se să dea ochii cu Dilevser; chipul palid al tinerei, candoarea cu care îi vorbea nu aveau decât săi aducă aminte de frumusețea

extraordinară a lui Mehpare Hanım şi de riscul la care se expunea dacă se întorcea la ea. Pentru a şterge şi ultimele urme ale puterii ei, avea nevoie de o femeie egală cu ea în frumuseţe, inteligenţă şi răutate. Ca întotdeauna, pentru a se apăra de Mehpare Hanım, Hikmet Bey avea să apeleze la mama sa.

I-a poruncit vizitiului să se îndrepte spre mare.

XXI

Uşile şi ferestrele verandei cu vedere spre mare erau larg deschise, iar prospeţimea cu iz de iod a Bosforului care, ca un o curea uriaşă de piele, neagră şi strălucitoare, curgea cu un foşnet familiar le aducea un strop de răcoare locuitorilor din *yalı* copleşiţi de căldura verii. Mihrişah Sultan, Rukiye şi două doamne de onoare franceze care, după izbucnirea revoltei, hotărâseră să rămână la Istanbul îl ascultau pe Tevfik Bey, care le punea la curent cu ultimele noutăţi din politică şi cu zvonurile care circulau despre situaţia din ţară, izbucnind uneori în râs la comentariile ironice ale sultanei.

Deşi îşi pierduse de mult orice interes pentru politică, Mihrişah Sultan se prefăcea totuşi interesată doar de dragul lui Rukiye. Aşa că, în fiecare seară, Tevfik Bey venea să le dea raportul zilnic. Asemenea unui ritual sacru săvârşit de călugări necredincioşi, care totuşi nu se pot lipsi de el, aceste întâlniri regulate se transformaseră într-o distracţie la care toată lumea participa din obişnuinţă. Puţin preocupată să înţeleagă ce se spune şi de cele mai multe ori tăcută, Rukiye se mulţumea să asculte vocea lui Tevfik Bey, ale cărei inflexiuni, timbru şi ton îi deveniseră indispensabile.

Când Hikmet Bey a intrat în salon, toată lumea s-a întors deodată şi s-a uitat la el.

— Ce-ai păţit? l-a întrebat sultana cu obişnuita ei directeţe. Eşti alb ca varul.

— Cred că sunt în urmă cu somnul, fără îndoială.

— Ai luat cina?

Abia atunci Hikmet Bey şi-a dat seama că nu mai mâncase nimic de dimineaţă. Însă nu se simţea în stare să pună ceva în gură. A minţit:

— Mulţumesc, mamă, am luat deja cina.

— Bine, hai, ia loc.

Pierzându-şi imediat interesul pentru sănătatea fiului ei, Mihrişah Sultan reînnodase deja firul conversaţiei.

— Tocmai vorbeam despre prostia unioniştilor tăi… Este a doua oară când oamenii ăştia se lansează într-o acţiune militară fără să câştige puterea. Vor să guverneze ţara şi în acelaşi timp să scape de orice responsabilitate. Dau dovadă de un curaj incontestabil când vine vorba de luptă, şi totuşi, când trebuie să-şi asume sarcinile puterii, se sfiesc ca nişte laşi. Uneori mă întreb dacă nu cumva boşorogul nostru ramolit avea mai mult curaj.

Hikmet Bey a răspuns mormăind:

— Nu sunt unioniştii mei, mamă, mi-am încheiat de mult socotelile cu ei.

— Tu ţi le-ai încheiat cu ei? Sau invers? Asta vreau să ştiu…

— De ce cauţi ceartă cu mine, mamă?

Privindu-şi mai atent fiul, Mihrişah Sultan a ghicit că nu e în apele lui.

— Ce s-a întâmplat?

Hikmet Bey nu îi putea explica mamei sale ce gândise şi simţise pe drum; îl luase prin surprindere să descopere că nu o mai iubeşte pe Mehpare Hanım şi, în acelaşi timp, i se arătase că în realitate continuase să o iubească în sinea lui

chiar şi atunci când credea că se ataşase de Dilevser. „Cum oare am putut să cred în adâncul sufletului că o mai iubesc pe Mehpare când în acelaşi timp credeam că o iubesc pe Dilevser?”, se întrebase el în drum spre *yalı*.

Nu mai ştia nici măcar dacă o iubeşte cu adevărat pe Dilevser, dar cel puţin era sigur că nu doreşte să o vadă în clipa aceea. Candoarea fetei, care de obicei îl impresiona atât de mult, i se părea pe moment prea greu de suportat.

Ştiind că nu-i poate explica toate acestea mamei sale, s-a mărginit să răspundă:

— O, absolut nimic.

Convins că vizita târzie a lui Hikmet Bey era motivată de considerente personale, Tevfik Bey s-a ridicat:

— Daţi-mi voie să mă retrag, sultană.

Rukiye a sărit de pe scaun.

— Vă conduc eu.

Pe când cei doi tineri părăseau salonul împreună. Hikmet Bey i-a aruncat mamei sale o privire întrebătoare. Văzând-o pe Mihrişah Sultan zâmbind uşor, a înţeles că fiica lui vitregă e pe cale de a descoperi noi sentimente.

În fiecare seară, într-un mod care părea cât se poate de firesc, Rukiye îl conducea pe Tevfik Bey până la porţile grădinii. Pe drum, schimbau câteva cuvinte neînsemnate despre planurile lor pentru a doua zi şi, datorită indiciilor pe care şi le dădeau, „reuşeau să-şi încrucişeze paşii” ca din întâmplare în pădurea din spatele vilei, unde făceau plimbări lungi.

În ciuda nerăbdării lui Rukiye de a-şi dezvălui sentimentele, Tevfik Bey se dovedea foarte precaut; mereu atent să aleagă subiecte de conversaţie cât mai generale, evita cu grijă să pomenească despre ce-i preocupa pe amândoi. Încet-încet, tânăra şi-a dat seama că această relaţie ar putea să ţină la nesfârşit, că Tevfik Bey nu-şi va găsi niciodată curajul să dea cărţile pe faţă şi că va trebui să

ia lucrurile în propriile mâini; i se părea un lucru evident şi în curând avea să găsească prilejul să-i vorbească deschis. Dar Rukiye nu avea de unde să ştie că acest prilej îi va fi oferit de un asasinat. Într-adevăr, bărbatul pe care îl iubea avea să intre în viața ei cu ocazia unui asasinat şi să iasă pe vecie după un al doilea.

Când Rukiye s-a întors în salon. Hikmet Bey a intrat imediat în miezul subiectului:

— Am văzut-o azi pe mama ta, a spus el.

— Acum înțeleg de ce eşti aşa, a mormăit Mihrişah Sultan pe un ton persiflant care izbutea de fiecare dată să-i rănească fiul.

Hikmet Bey s-a făcut că nu o aude.

— Mama ta ar vrea să vă ia pe tine şi pe Nizam la ea.

Rukiye a clătinat din cap furioasă.

— Vreau să rămân cu doamna sultană.

Apoi, întorcându-se către Mihrişah Sultan, a adăugat:

— Dacă nu vă supărați.

— Cum să mă supăr, dimpotrivă, aş fi încântată.

Hikmet Bey a intervenit:

— Dar mama ta este foarte singură, Rukiye, doreşte să-şi aibă copiii aproape de ea.

Spre deosebire de Nizam, Rukiye nu-şi iertase mama pentru că îşi înşelase soțul şi nu avea intenția să se răzgândească.

— N-are decât să-l ia pe Nizam, eu mă simt foarte bine aici.

Hikmet Bey a înțeles că nu are rost să insiste.

— Cum doreşti, Rukiye, dar ai putea măcar să-i faci o vizită şi să-i spui tu însăți... Orice ai face, ea rămâne mama ta.

— Am să-i scriu o scrisoare.

— Nu o face să sufere, te rog.

Rukiye i-a aruncat tatălui ei o privire disprețuitoare, neînțelegând că ar putea încă să mai țină la Mehpare Hanım după toată suferința pe care o îndurase din pricina ei.

— Vă rog, nu vorbiți despre mama mea de parcă n-ați cunoaşte-o, nimic de pe lumea asta n-ar putea s-o facă să sufere.

— Nu este cam crud să vorbeşti aşa despre ea?

— De ce ar fi crud să spui adevărul? Dacă nu vreți să-l vedeți, asta e desigur o altă chestiune.

Hikmet Bey s-a întors spre mama lui.

— Cu permisiunea ta, aş vrea să petrec noaptea aici.

Abia atunci a înțeles Mihrişah Sultan ce mult îl zdruncinase pe fiul ei întâlnirea cu fosta lui soție, pentru care, din dragoste, încercase cândva să-şi pună capăt zilelor.

— Desigur, nimic nu e mai frumos decât dimineața la *yalı* şi, de altfel, a trecut atât de mult timp de când noi doi n-am mai stat de vorbă. Mi-ai spus că ai luat cina, dar, din întâmplare, bucătăreasa a pregătit astăzi mâncărurile tale preferate... Poate ai vrea să guşti?

Hikmet Bey şi-a înfulecat masa cu o poftă surprinzătoare, udând-o cu o sticlă de vin franțuzesc pe care a băut-o până la ultima picătură; pe măsură ce mânca, chipul lui îşi recăpăta culoarea, zâmbetul i-a reînviat şi, în ciuda cuvintelor înțepătoare pe care mama lui nu se putea abține să i le adreseze, prezența lui Mihrişah Sultan, a cărei frumusețe le făcea să pălească de gelozie pe toate femeile, până şi Mehpare Hanım, l-a ajutat să-şi recâştige aplombul obişnuit. „Mama le dădea celor din jur impresia inexplicabilă că nu există nimic mai important în viață decât propria-i persoană, astfel încât în prezența ei orice altceva devenea secundar”, i-a spus el odată lui Osman.

După cină, s-a lansat într-o tiradă despre complexitatea sufletului uman, a glumit în voie cu damele de onoare şi,

sub privirea uluită a tuturor femeilor care erau de față, a avut parte de o transformare radicală, care l-a făcut aproape de nerecunoscut.

Punând această schimbare bruscă de dispoziție pe seama împăcării lui cu Mehpare Hanım, Mihrişah Sultan arătase o oarecare iritare.

— Am impresia că ți s-a urcat vinul la cap.

Hikmet Bey a răspuns ca un copil răsfățat:

— Hai, mamă, vorbeşti de parcă ai crede că oamenii nu ştiu să fie veseli decât sub influența băuturii. De ce? Eşti înconjurată mereu de oameni trişti?

— De ce e ciudat să te întrebi care e motivul pentru veselia oamenilor?

— Din câte ştiu, doar nebunii şi bețivii nu au nevoie de motive pentru a fi veseli. Dar eu am unul.

În fața acestui răspuns, iritarea lui Mihrişah Sultan a crescut şi mai mult.

— A, da? E un motiv pe care doar tu îl ştii, pare-mi-se, din moment ce nimeni de aici nu îți împărtăşeşte veselia.

— Eşti aici, Rukiye este aici, aceste domnişoare drăguțe sunt şi ele aici... Nu e un motiv bun?

— Am fost mereu aici, dar până acum se pare că prezența noastră nu a fost suficientă pentru a te face fericit.

— Spune-mi, mamă, te irită veselia mea?

— Deloc, ce idee!

Înainte de a-şi duce vorba la capăt, Mihrişah Sultan a înțeles că fiul ei văzuse clar, dar a preferat să se poarte de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

— Doar că o găsesc cam fără rost.

După ce se confruntase întreaga zi cu multiplele sale chipuri, fiind nevoit să se învârtească în jurul său ca un fulg de nea prins într-un vârtej. Hikmet Bey a întors brusc foaia, devenind din nou feciorul de paşă pedant şi grandilocvent al saloanelor pariziene.

— Cam fără rost, spui? Cred că a trecut prea mult timp de când nu l-ai mai citit pe Rabelais. Ah, doamnă, ce greşeală de neiertat!

Şi-a petrecut seara bombardat de aluzii ofensatoare, înțepături ironice, acuzații abia voalate şi glume zeflemitoare din partea mamei sale, la care dădea replica prompt, spunându-şi că prefera mai degrabă aceste schimburi de cuvinte dulci-amare decât izbucnirile debordante de afecțiune maternă, care ar fi putut să-l sufoce sau chiar să-l ucidă. Fără să ştie, ori poate conştient, Mihrişah Sultan îi dăduse fiului ei ceea ce îi trebuia cel mai mult: plăcerea de a-şi măsura forțele cu o femeie frumoasă şi inteligentă, chiar dacă era propria sa mamă. Cum o leoaică îşi inițiază puiul în secretele vânătorii, ea îl reînvățase să le țină piept femeilor, reuşind prin simpla ei prezență să şteargă imaginea de temut a lui Mehpare Hanım.

La capătul unui somn liniştit şi adânc, a doua zi dimineață a găsit o mamă afectuoasă şi un mic-dejun copios servit la malul apei. Pe cât de mult se bucurase de duelul verbal din ajun, pe atât de puțin se simțea acum dispus să suporte ironiile mamei sale. Dar Mihrişah Sultan, ghicind fără îndoială dorința fiului ei, se abținuse de la orice remarcă înțepătoare. Cât despre Rukiye, ea venise să-l sărute pe obraz, parcă pentru a-şi răscumpăra necuviința din ajun. Micul-dejun a decurs în tăcere într-o atmosferă marcată totuşi de căldură şi afecțiune familială.

Înainte de a se sui pe vaporaşul care îl aştepta. Hikmet Bey i-a sărutat mâna mamei sale.

— S-ar zice că, de fiecare dată când ne întâlnim, mă aduci din nou pe lume...

— Nu vorbi prostii, a răspuns sultana, bătându-l uşor pe obraz.

În clipa următoare, privind îndelung la Hikmet Bey, care, în picioare la pupa, îi făcea cu mâna, ea a oftat:

— Hikmet a suferit mult, sper să-şi găsească liniştea în sfârşit.

Rukiye îşi fluturase batista în tăcere, mulţumindu-se să facă acelaşi legământ în adâncul inimii ei.

La întoarcerea sa la reşedinţa din Nişantaşı, Hikmet Bey a găsit-o pe Dilevser răsfoind cărţi în bibliotecă.

— Bună ziua, Dilevser, ce mai faceţi?

Se întâlneau acolo aproape în fiecare dimineaţă şi petreceau lungi momente împreună, stând de vorbă; mirosul cărţilor vechi, vădind parcă lipsa de semnificaţie a timpului, atenua diferenţa de vârstă dintre ei, pe când preferinţa lor comună pentru anumiţi autori, pentru anumite personaje de roman şi plăcerea de a-şi compara experienţele de lectură formau o punte solidă pe care puteau călători cu deplină încredere. Cu timpul, conversaţiile lor deveniseră mai libere şi mai degajate. Asta se datora mai ales faptului că Dilevser se simţea mai puternică în universul familiar al cărţilor, unde, încetând să se mai ascundă în spatele modestiei sale înnăscute, se deda la critici îndrăzneţe, afirmându-şi gusturile pe un ton ferm şi tranşant. Se obişnuiseră astfel unul cu altul şi se bucurau de această complicitate tonică în care fiecare, fără a se mulţumi doar să cunoască autorii şi titlurile preferate ale tovarăşului său de lectură, ghicea şi cărţile care i-ar fi putut plăcea.

Poate pentru că, în dimineaţa aceea. Hikmet Bey, contrar obiceiului, o salutase în franceză, poate pentru că tonul îi era mai hotărât sau cine ştie din ce alt motiv, Dilevser observase că se schimbase ceva la el.

Intuiţia nu o înşela. Hikmet Bey era cu siguranţă foarte diferit de bărbatul pe care îl văzuse cu o zi în urmă; îşi regăsise încrederea în sine şi îşi vindecase rănile, se considera suficient de capabil să înfrunte femeile, simţea că îşi recăpătase puterea de seducţie şi, mai ales, făcuse dragoste cu Mehpare Hanım.

— Bună ziua. Hikmet Bey, mă tem că am ajuns cam devreme în dimineața asta.

Apoi, după o scurtă tăcere, a adăugat:

— Mi s-a spus că astăzi lipsiți.

Hikmet Bey a înțeles că această remarcă ascundea mai multe întrebări. De fapt, fără să îndrăznească să-l întrebe, Dilevser încerca să afle pe ocolite unde fusese în ajun şi cu cine. S-a hotărât să facă pe surdul.

— Cred c-o să avem o zi foarte caldă, a spus el, ducându-se la ferestre şi deschizându-le larg una după alta.

Dilevser îi urmărea gesturile în tăcere, în aşteptarea unui răspuns care nu mai venea. Cât despre Hikmet Bey, el făcea tot posibilul să stârnească gelozia tinerei, ca să se răzbune pentru toate eforturile zadarnice pe care fusese nevoit să le depună ca să-i intre în grații. În ciuda ruşinii pe care i-o inspira propriul comportament, nu se putea abține. 0 voce tainică din adâncul experienței lui îi şoptea că Dilevser are nevoie să cunoască gelozia, ca să părăsească lumea copilăriei şi să devină în sfârşit femeie.

Când s-a întors din nou spre ea, s-a prefăcut că îşi aminteşte din senin observația ei:

— A, da, chiar am lipsit, am petrecut noaptea la mama.

Văzând că o rază imperceptibilă de bucurie luminează imediat fața palidă a lui Dilevser, Hikmet Bey a înțeles că îi crescuse interesul pentru el. Peste ani, avea să i se plângă lui Osman spunându-i: „Mă întreb de ce dăm uneori dovadă de o asemenea laşitate fată de femei. Dar nici nu înțeleg de ce sunt ele atât de sensibile la laşitatea noastră”.

Așezat comod în fotoliu, picior peste picior, se uita acum la tânără cu un aer impertinent, chiar disprețuitor, și îi venea greu să creadă că această făptură subțire și firavă era aceeași care, de săptămâni de zile, îl condamna la o melancolie neguroasă ca o seară de iarnă. Faptul de a se fi eliberat din vraja de moarte a lui Mehpare Hanım și de a-şi fi

recâștigat libertatea, ca o amuletă atârnată la gât, părea să-l protejeze de înrâurirea femeilor, de puterea lor și de seducția lor, făcându-l deodată de neatins, inaccesibil, invulnerabil. Ajunsese să nutrească față de aproape toate un sentiment de detașare și dispreț. Farmecele lui Dilevser, care până atunci o făcuseră unică în ochii lui, i se păreau în acea dimineață niște cusururi crase: paloarea feței, degetele strâmbe, trupul ei plăpând atât de nepotrivit pentru plăcere, privirea ei temătoare... Era ca și cum cineva ar fi schimbat unghiul reflectorului care o lumina pe fată, scoțându-i la iveală defectele fizionomiei, pe care Hikmet Bey le contempla cu o satisfacție stranie.

Ferindu-se să întâlnească privirea lui Hikmet Bey, pe al cărui chip plin de trufie și dispreț se ghiceau apele schimbătoare ale sufletului său, Dilevser își făcea de lucru printre cărți, alegea una, o lăsa deoparte, lua alta, îi cerceta coperta și o răsfoia cu grijă, cu capul aplecat înainte și adusă de spate. Hikmet Bey o privea distrat și își spunea că nici această domnișoară nu pierduse ocazia să-l facă să sufere, cu siguranță nu la fel de mult ca Mehpare Hanım, dar suficient cât să-i zdruncine încrederea în sine. Străduințele sale zadarnice de a-i cuceri inima îi lăsaseră un gust amar.

Uitase deja cum inocența lui Dilevser îi ținuse loc de consolare cu doar câteva zile mai devreme şi cât de mult bine îi făcuse să viseze că degetele ei subțiri alunecă peste rănile deschise de Mehpare Hanım.

Când Dilevser, sătulă în sfârşit să scotocească pe rafturile bibliotecii, s-a întors cu o carte în mână, a fost cuprinsă de o mare nelinişte şi, încă evitând privirea lui Hikmet Bey, i-a spus:

— De ce mă priviți aşa?

— Şi, mă rog, cum te privesc? a răspuns el cu îngâmfare.

— De parcă m-ați fi prins cu mâța-n sac. V-am supărat cu ceva?

Punând cartea la loc pe raft, a pornit spre uşă.

— Scuzați-mă, nu ar fi trebuit să vă deranjez aşa de devreme, a fost o impolitețe din partea mea.

În clipa aceea. Hikmet Bey a înțeles ca într-o străfulgerare că tânăra nu va mai pune piciorul în casa lui. A sărit din fotoliu, mai puțin de teamă să nu o piardă pe Dilevser, cât din grija de a nu fi nepoliticos cu o femeie.

— Vă rog, Dilevser, prezența dumneavoastră în această casă nu a fost niciodată considerată un deranj. Să spuneți că mă deranjați e totuna cu a spune că sunt o gazdă proastă.

— Nu, bineînțeles că n-aş putea spune aşa ceva, departe de mine gândul ăsta... Vorbeam doar despre ziua de azi.

Hikmet Bey i-a atins uşor brațul.

— Vă rog, veniți şi luați loc, o să bem o ceaşcă de cafea.

După care a adăugat cu veselie în glas:

— Sper că n-o să se supere mama dumneavoastră când o să afle că ați băut cafea.

Dilevser a răspuns cu o voce atât de calmă, încât Hikmet Bey nu a reuşit să-şi dea seama dacă fata vorbea serios sau glumea.

— Nu mi-am dat seama că mă considerați încă un copil.

— Dar deloc, Dilevser... la spuneți, v-ați pus în minte să mă faceți în dimineața asta să roşesc pentru tot ce spun şi fac?

— Nu am crezut niciodată că ați făcut ceva pentru care să roşiți.

— Bine, atunci urmați-mă. Nu v-ați ales nicio carte azi-dimineață.

S-au întors în salon.

— E adevărat. Nu ştiu de ce... Mintea mea este în altă parte, nu-mi stă la cărți.

— De ce? Vă supără ceva?

Tânăra s-a uitat la Hikmet Bey cu ochii ei mari şi limpezi.

— Nu.

Nu a mai spus nimic, dar nici nu şi-a luat ochii de la el, părând să-i ceară o explicaţie.

Au păstrat tăcerea până a venit cafeaua. Calmul tinerei, privirea ei clară şi directă îl făcuseră să se ruşineze pe Hikmet Bey, care simţea că îl cuprind remuşcările. În ciuda dezminţirii lui Dilevser, bănuia că o rănise.

Poate din cauză că i se făcuse ruşine de propria-i aroganţă şi de grosolănia ţâfnoasă de care dăduse dovadă sau poate din dorinţa sa de a li se impune femeilor din jur chinuindu-le, a văzut în ochii fetei urmele unei suferinţe deloc străine de el şi i s-a părut că poate desluşi acolo reflexele propriei sale dureri.

Teama de a fi responsabil pentru nefericirea tinerei i-a împurpurat obrajii.

— N-am făcut nimic care să vă rănească, nu? a întrebat-o.

Apoi a repetat întrebarea, ca într-un delir de beţiv:

— N-am făcut nimic care să vă rănească, nu?

Se simţea rugămintea din glasul lui. Continuând să-l privească drept în ochi, Dilevser a dat acelaşi răspuns concis:

— Nu.

Hikmet Bey a fost surprins de această voce calmă, de această privire limpede şi totuşi de nepătruns, de acest singur cuvânt, în locul explicaţiilor lungi la care se aştepta. Neizbutind să înţeleagă sentimentele fetei, a fost cuprins de o nelinişte profundă care i-a zdruncinat încrederea recăpătată, concentrându-i din nou întreg interesul asupra ei.

Şi-au băut cafeaua în tăcere. Hikmet Bey era dornic să vorbească, să înceapă o conversaţie, să cerceteze

sentimentele lui Dilevser, dar ceva îl oprea. Cât despre Dilevser, ea tăcea.

Când Dilevser a plecat cu un simplu „la revedere”, l-a lăsat într-o stare de confuzie în care se amestecau curiozitatea, îngrijorarea, dorința de a fi iubit, nevoia de a înțelege.

Copleşit deodată de oboseală. Hikmet Bey se înfundase în fotoliu şi tocmai se întreba prin ce ironie a sortii relațiile lui cu femeile îl lăsau de fiecare dată învins şi trist, când a văzut pe gheridon o scrisoare care sosise chiar în acea dimineață.

Reşit Paşa îşi informa fiul despre mutarea sa într-o reşedință din Salonic şi cerea bani.

Ca de fiecare dată când se simțea singur, sa repezit în vestibulul unde îl aştepta Hediye şi, poruncindu-i să-l urmeze, a început să urce treptele scării. „Tatăl meu este salvat”, şi-a spus în sinea lui în timp ce-şi descheia nasturii jachetei. Fără să-şi dea seama ce anume îndreptățea acest gând, era totuşi convins că, părăsind Istanbulul, tatăl său va înceta să sufere.

Şi, de altfel. Reşit Paşa îşi găsise o viață liniştită în Salonic. Închiriase lângă vila Alatini, în care locuia fostul sultan, o reşedință spațioasă la malul mării, îşi adusese bucătarul şi intendentul de la Istanbul şi se ocupase să-şi umple haremul drag cu noi concubine tinere. Se trezea devreme, se plimba prin grădină, se îngrijea de flori şi, după micul-dejun, se ducea la sultan, care, treaz încă de la crăpatul zilei, îl aştepta deja.

Prietenia la care tânjise atât de mult părea acum să se fi înfăptuit. Când sultanul, închis într-o reşedință unde era înconjurat permanent de un batalion de paznici, cădea într-o criză de nervi sau în ghearele fricii provocate de captivitatea sa care, trebuie adăugat, urma unei perioade de treizeci şi trei de ani de putere absolută, apela mereu la

Reşit Paşa să-l liniştească. În astfel de momente se stabilea între ei o relație tată-fiu în care doctorul se purta cu fostul său stăpân de parcă ar fi fost un copil, îl mângâia cu vorbe blânde şi îi reda încrederea.

În dimineața aceea l-a găsit pe sultan abătut. Pierdut în salonul lui mare, părea să-şi arate vârsta mai mult ca niciodată. De când îşi pierduse toți dinții în afară de doi, maxilarul retras şi gura făcută pungă îl făceau să pară încă şi mai bătrân. În ciuda acestui beteşug, avea grijă să articuleze bine frazele şi vorbea fără să mănânce cuvinte.

Când l-a văzut pe doctor, s-a luminat la față.

— Hai, doctore, te aşteptam. Müşfıka Kadınefendi a avut aseară o nouă criză de nervi... Le are încă din tinerețe, ce să zic, n-are ce face, e în firea ei, dar trebuie spus că aici nervii i-au fost puşi la grea încercare... Sunt îngrijorat, doctore... Înainte lua întotdeauna mesele cu mine, dar, de când am ajuns aici, mănâncă singură şi am impresia că nu îşi ține dieta, s-a îngrăşat, corpul ei produce prea mult sânge, cu consecințele pe care ți le poți imagina.

În timp ce vorbea, îşi mângâia pisica albă, cu blană mătăsoasă, pe care ținuse s-o ia cu el când părăsise Istanbulul.

— Ca să nu mai vorbim de țânțari... Probabil că ai şi dumneata acasă, sunt mari cât degetul meu şi îți sug sângele toată noaptea, fără încetare. În condițiile astea, dormitul devine o adevărată victorie. Sunt convins că lipsa de somn joacă şi ea un rol în boala de nervi de care suferă Müsfıka Kadınefendi.

Sultanul, care fuma cât era ziua de lungă, şi- a aprins o țigară, după care i-a întins una medicului său şi una căpitanului Atıf Bey, pe care era obligat să-l aibă de față la fiecare vizită.

— Ştii bine, doctore, că muştele sunt purtătoarele a fel de fel de boli, sunt pline de microbi... Tuberculoza, bunăoară, se transmite prin microbi...

De-a lungul timpului, Reşit Paşa îşi dăduse seama că sultanului îi plăcea în mod deosebit să vorbească despre medicină, boli, doctorii şi că acest lucru avea un efect liniştitor asupra lui. Chiar dacă se repeta adeseori, nu era niciodată plictisitor, adăugând mereu noi detalii explicaţiilor sale.

— Bradul este un dar de la Dumnezeu, cunoscut pentru efectele sale benefice în tratarea tuberculozei. Mi s-a spus odată că se întâlneşte foarte rar în vilaietul Kastamonu. Se pare că acolo cei care suferă de această boală sunt duşi în pădurea de brad, unde petrec una- două luni într-un cort... În plus, scoarţa copacului produce o răşină care, consumată în doze mici, vindecă boala dacă nu este prea avansată.

A părut să cadă pe gânduri.

— Ştii de ce vorbesc despre asta? Pentru că zilele trecute îmi puneam întrebarea şi, în timp ce discutam cu tine, lucrurile mi s-au limpezit în minte. Când ne uităm cu luare-aminte, vedem că multe boli îşi află remediul în natură. Folosim fel de fel de plante ca să ne tratăm beteşugurile, bem ceaiuri de muşeţel, de cimbru, de scorţişoară şi câte şi mai câte. Şi iată, se dovedeşte că până şi tuberculoza poate fi vindecată de brad... Aşa că mă întreb dacă bunul Dumnezeu, când a creat boala, nu a ascuns cumva şi leacul ei în natură. Aici este, în cele din urmă, locul în care medicina va găsi soluţia, nu crezi?

Apoi, întorcându-se brusc către căpitanul Atıf Bey, ca de obicei, a schimbat subiectul:

— Am cerut flori de portocal şi le aştept de zece zile. Chiar aşa de greu e să le găsiţi în ditamai Salonicul?... Nici dacă le-aţi fi adus din Istanbul n-ar fi durat atât. Văd eu bine acum că nu-i mai pasă nimănui de mine.

Sărind cu nepăsare de la un subiect la altul, a trecut de la florile de portocal la chestiunea care îi stătea de fapt pe suflet:

— De altfel, nu înțeleg de ce nu mi se aduc ziare... În virtutea cărei legi mi se interzice să citesc presa? Sunt un om foarte preocupat de situația țării şi de viitorul ei.

A ezitat o clipă şi, temându-se să nu fie înțeles greşit, a încercat să se explice:

— Desigur, nu mai am nicio ambiție politică, dar mi-as fi dorit să fiu la curent cu ce se întâmplă în țara mea. Şi eu am dreptul să mă bucur de o veste bună sau. Doamne fereşte, să fiu mâhnit de o veste proastă. De ce mi se refuză un drept care li se acordă până şi ucigaşilor şi tâlharilor la drumul mare?

Sultanul, care cât fusese pe tron interzisese difuzarea publicațiilor străine şi a ziarelor în limba turcă tipărite în Europa, împiedicându-şi poporul să citească ce vrea, se plângea acum cu toată sinceritatea că este privat de informații.

Reşit Paşa a încercat să-l liniştească puțin:

— Nimeni de aici nu face asta din lipsă de respect, înălțimea Voastră, pentru că văd că toți se străduiesc să vă satisfacă şi cea mai mică dorință... Vor mai degrabă să vă păzească de criticile nedrepte care ar putea să vă mâhnească.

Sultanul a zâmbit pe jumătate.

— Nu mă îndoiesc că mă păzesc, doctore, şi chiar cu mare vigilență...

După prânz, paşa a examinat-o pe Müşfıka Kadınefendi, i-a prescris câteva medicamente şi apoi, întorcându-se la sultan, a reînnodat firul acelei nesfârşite conversații despre medicină. Sultanul i-a vorbit despre aventurile sale din tinerețe şi a declarat că, în timpul domniei sale, nu a cedat nici măcar o palmă de pământ.

Reşit Paşa începea să înțeleagă cât de importantă putea fi pentru un suveran decăzut plăcerea de a-şi povesti izbânzile din trecut, de a dovedi temeiul analizelor sale şi de a-şi justifica alegerile, ştiind bine, totodată, că asta nu este de niciun folos. Îl asculta pe sultan cu o tristețe sinceră şi nu lipsită de compasiune şi, în ciuda insultelor şi a amenințărilor la care fusese supus ani la rând, nu-l încerca niciun sentiment de răzbunare sau de bucurie diabolică în fața slăbiciunii şi neputinței stăpânului său, care, dimpotrivă, îl mâhnea enorm.

Cu doar câteva zile în urmă, paşa asistase la o scenă dureroasă în timpul căreia sultanul fusese silit să semneze un document prin care dăruia armatei suma de un milion de lire de aur depusă în băncile germane. Îl văzuse pe acest bătrân fără dinți, ținut prizonier într-o vilă, pierzându-şi şi averea după ce îşi pierduse tronul. Dar cuvintele pe care le-a rostit sultanul în seara aceea la despărțire au făcut asupra lui o impresie mult mai puternică decât orice altceva:

— Mai vii şi mâine, nu-i aşa, doctore? Te rog, ai grijă de soția mea... Trăim împreună de douăzeci şi trei de ani şi nici măcar o dată nu mi-a pricinuit vreo suferință... La rândul meu, aş vrea să fac ce pot pentru ea.

A oftat cu tristețe.

— Trebuie spus că nu mai avem ce face... Dar cel puțin...

Glasul i s-a gâtuit. Paşa i-a văzut buzele tremurând la gândul că i s-ar putea întâmpla ceva soției sale, Müşfıka Kadınefendi.

Bărbatul care suportase pierderea unui imperiu imens nu putea îndura posibilitatea de a-şi pierde soția.

Sultanul a întins mâna fără să-şi termine fraza.

Reşit Paşa i-a strâns-o în tăcere şi a plecat.

„Dacă soția lui moare, moare şi el”, şi-a spus doctorul pe drum, „dacă soția lui moare, moare şi el”. Toată noaptea şi-a

repetat aceste cuvinte, până când n-a mai putut distinge suferința sultanului de a sa.

XXII

Pe 9 iunie, orașul, care se abandonase căldurii blânde a unui sfârșit însorit de primăvară, a încremenit în urma unui foc de armă tras în Bahçekapı.

Tânărul redactor-șef al ziarului *Sada-yi Millet,* Ahmet Samim, de doar douăzeci și șase de ani, care, cu pince-nez-ul său, mustața subțire, ușor răsucită, părul bogat pieptănat pe spate desenând contururile unei frunți largi, firea veselă și scrierile sale vitriolante, câștigase dragostea prietenilor săi, fusese asasinat de un străin care i-a apărut brusc în spate. După ce publicase articole virulente împotriva sultanului în timpul insurecției, el nu ezitase să folosească același ton și fată de unioniști după sosirea lor la putere.

Ca întotdeauna, ucigașul reușise să scape și rămânea de negăsit.

Obișnuit cu investigații nerezolvate, orașul își îndreptase cu ură privirea către unioniști pentru a-l găsi pe vinovat, dar, curajul nefiind la înălțimea urii sale, rămăsese tăcut și plecase capul cu un sentiment de rușine specific lașilor.

Se zvonea în șoaptă că asasinul ar fi fost Abdülkadir Bey, un trăgător de elită unionist, dar nimeni nu îndrăznea să spună asta cu voce tare.

În acea zi, întorcându-se acasă mai devreme decât de obicei, Tevfik Bey, cu ochii plini de lacrimi, a informat-o pe Mihrișah Sultan despre moartea prietenului său drag.

Sultana îl aprecia foarte mult pe acel tânăr curajos și isteț care venise să o viziteze de mai multe ori. Când a auzit vestea, și-a mușcat buzele.

— Țara asta arată ca o întreprindere de pompe funebre..., a spus ea. Moarte, din ce în ce mai multă moarte... Numai victimele se schimbă, doliul este permanent... Şi aşa va rămâne... Nu mai suport mirosul ăsta de moarte, gustul de crimă...

Apoi le-a spus cu glas hotărât domnişoarelor ei de onoare:

— Pregătiți-vă imediat, ne întoarcem în Franța cu primul vapor... Țara asta este pe cale de a se sinucide şi nu am inima să asist la aşa ceva... Şi tu, Rukiye, plecăm şi, în ce mă priveşte, n-am de gând să mai pun vreodată piciorul aici.

Rukiye îşi amintea de tonul hazliu cu care tânărul jurnalist vorbea despre moarte în grădina vilei lor. Îl ascultase glumind fără să-şi imagineze nicio secundă că un om cu atâta poftă de viață ar putea fi ucis. Cum li se întâmplă tuturor celor care află despre moartea subită a unui apropiat, nu-i venea să creadă sau, mai exact, nu înțelegea adevăratele implicații ale acestei veşti. Iruperea bruscă a morții în viața ei protejată părea să fi zdruncinat fundamentul mental pe care se sprijineau cuvintele şi semnificațiile lor. Se produsese un fel de alunecare de teren, o ruptură între cuvânt şi sens care a dezorientat- o. Înțelesese, desigur, că Ahmet Samim era mort, dar nu putea să accepte că nu va mai veni la *yalı*. Moartea şi dispariția îi apăreau ca două realități distincte, aşa încât credea că se poate muri fără a dispărea neapărat. Cu toate acestea, în ciuda distorsiunilor de sens şi a obscurității cuvintelor, durerea a reuşit să-şi croiască drum în inima lui Rukiye. Nu desluşise în prima clipă tot ce presupunea decizia lui Mihrişah Sultan, dar, când aceasta a repetat ordinele, zicându-i pe nume, tânăra a înțeles că va trebui să plece, că nu-l va mai vedea pe Ahmet Samim Bey şi, mai presus de toate, că îl va părăsi pe Tevfik Bey. Când cuvintele „nu-l voi

mai vedea niciodată” şi „moarte” s-au contopit în această țesătură complicată de înțelesuri ambigue, Rukiye a fost cuprinsă de un tremur nervos.

Nemaiputând să suporte atâta incertitudine, s-a repezit după Tevfik Bey, care tocmai plecase.

Acesta păşea gânditor prin grădina cea mare care, sub un cer de vară străbătut de nori mov şi pembe, era învăluită în miresme de zmeură, pepene şi alge marine. L-a strigat chiar când ieşea pe poarta mare.

— Tevfik Bey!

El s-a întors, puțin nedumerit să se audă chemat:

— La porunca dumitale, domnişoară.

Ajunsă la el, Rukiye şi-a dat părul pe spate şi, de teamă să nu renunțe la ceea ce voia să spună, a bâiguit dintr-o suflare:

— Mă iubeşti?

De surpriză şi jenă, Tevfik Bey s-a înroşit până în vârful urechilor. Punând o astfel de întrebare unui bărbat, fiica şeicului Yusuf Efendi, nepoata vitregă a medicului personal al fostului sultan otoman, încălca toate regulile de bună-cuviință într-un chip cum nu se mai pomenise în reşedințele bogate din capitala imperială. Acest subiect abia dacă era atins în dormitoare, darămite la poarta grădinii, însă tânăra, fără să-i pese de gura lumii, pusese întrebarea care o frământa de luni de zile şi o făcuse ca şi cum ar fi fost cel mai firesc lucru din lume.

Deja destul de uluit de moartea prietenului său şi neştiind ce să răspundă, Tevfik Bey a ridicat o privire rugătoare către Rukiye; o iubea de multă vreme pe această fată ciudată, care disprețuia regulile şi tradițiile lumii ei, nelăsând pe nimeni să-i guverneze viața, şi care nu suporta ca vreun cuvânt, un sentiment sau un subiect să rămână nelămurit, însă educația pe care o primise îl împiedica să-i

mărturisească deschis ce simte pentru ea în casa familiei sale, unde el era oaspete.

Numai că Rukiye nu avea de gând să se lase înduioşată de privirea rugătoare a tânărului.

— Ce-i cu tăcerea asta? Dacă nu mă iubeşti, spune-mi odată, iar eu o să mă duc să-mi fac bagajele şi n-o să ne mai vedem niciodată.

Tevfik Bey ştia că Rukiye nu are obiceiul să se joace cu vorbele; gândul că ar putea să n-o mai vadă niciodată i s-a părut deodată de nesuportat, aşa că a oftat adânc şi a spus:

— Te iubesc.

— Îndeajuns cât să te căsătoreşti cu mine?

Tevfik Bey a răspuns, închizând ochii:

— Da.

Luându-l pe tânăr de mână, Rukiye a pornit spre casă.

— O să mergem de îndată la Mihrişah Sultan si-o să-i ceri mâna mea.

Temându-se să nu fie văzut, Tevfik Bey şi-a tras imediat mâna din strânsoare.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Rukiye, vrei să fiu dat afară din casă? Aşa-i ceri unei sultane mâna unei fete?

— Cum altfel?

— Mama mea trebuie să facă asta.

— Atunci du-te după ea.

— Te rog, Rukiye, fii rezonabilă. Dă-mi voie să vorbesc cu ea şi mâine-dimineață o să vină să facă cererea după cum e obiceiul.

Rukiye s-a uitat cu atenție la Tevfik Bey şi, după un scurt moment de gândire, a încuviințat din cap.

— Bine, spune-i să vină mâine-dimineață. Eu am să-i spun Mihrişah Sultan.

Mama lui Tevfik Bey a ascultat cu luare aminte cererea fiului ei, nu fără să-i atragă atenția că abordarea lui pripită era contrară bunelor obiceiuri, însă faima de care se bucura

tatăl lui Rukiye, averea lui Mihrişah Sultan şi cercurile influente în care se învârtea aceasta au sfârşit prin a-i învinge şi ultimele reticențe.

Cât despre sultană, aflând ce s-a întâmplat, a sărutat-o pe tânără pe amândoi obrajii, luând- o prin surprindere. „Ar fi trebuit să fii fiica mea”, i-a spus ea înainte de a-şi recăpăta stăpânirea de sine şi de a adăuga: „Trebuie să le ceri voie şi părinților tăi”. Dar Rukiye a protestat imediat:

— Consimțământul domniei voastre este suficient pentru mine. Dacă mi-l dați, nu mai am nevoie de acordul nimănui. Aprobați decizia mea?

Mihrişah Sultan a zâmbit.

— Îl iubeşti pe Tevfik Bey?

— Da.

— Ai putea trăi fără el?

— Numai gândul c-aş putea să nu-l mai văd îmi face rău.

— Atunci aprob decizia ta.

Voința lui Rukiye s-a dovedit mai puternică decât toate tradițiile şi rânduielile; mama lui Tevfik Bey s-a dus la Mihrişah Sultan pentru aşi prezenta cererea după datină. Dornică să se întoarcă la Paris cât mai degrabă, sultana a hotărât ca nunta să aibă loc săptămâna următoare.

A chemat-o apoi pe Rukiye şi, anunțându-i data ceremoniei, a adăugat:

— Aş vrea să-ți cer şi eu ceva.

— Cu plăcere.

— Aş vrea să mergi să-l vezi pe tatăl tău la *tekke* ca să-i spui de căsătorie şi ca să primeşti binecuvântarea lui. Faci asta pentru mine?

— Desigur. Aveam deja de gând să vorbesc cu el.

În ziua în care Ahmet Samim a fost asasinat, Hasan Efendi se întorcea de la Alep, unde se dusese să ducă

cadourile trimise de Yusuf Efendi fiului unui şeic *rufai*[25] cu prilejul nunţii acestuia. Întors la Istanbul la capătul unei călătorii lungi şi anevoioase care durase câteva zile, era nerăbdător să-i spună şeicului său ce văzuse, dar acesta din urmă, cu bunătatea lui obişnuită, i-a spus: „Du-te acum şi te odihneşte, vorbim mâine”.

Încă şocat de grozăviile la care fusese martor în Anatolia, Hasan Efendi, istovit de călătorie, a intrat în harem şi, după ce a făcut baie, şi-a îmbrăcat cămaşa de noapte de un alb imaculat. A urcat în camera lui cu gândul să se cufunde într-un somn odihnitor, dar când a ajuns în pat, i s-au adeverit cele mai mari temeri. Soţia cea pitică, lipsită de prezenţa bărbatului de prea multă vreme, se năpustise asupra lui ca o furie şi, surdă la protestele uriaşului ei soţ, care se plângea de oboseală, ia străbătut întreg trupul cu o sprinteneală de maimuţă, făcându-l să guste din nou acea plăcere teribilă amestecată cu dezgust care îl umplea pe Hasan Efendi de ură de fiecare dată când se gândea la asta.

A doua zi dimineaţă, dornic să-i vorbească lui Şeyh Efendi cât mai curând ca să-i povestească ce a văzut şi, în acelaşi timp, să scape cât de puţin din mrejele coşmarului de noaptea trecută, a fost împiedicat de prezenţa în preajma şeicului a unor oaspeţi neaşteptaţi şi a trebuit să-şi petreacă dimineaţa plimbându-se pe ţărmurile Cornului de Aur, unde a avut destul timp să se convingă că un stat care uită de Şari’a şi de religie e sortit pieirii.

După-amiază, în timp ce afară zăpuşeala verii golise străzile, Hasan Efendi a intrat în odaia răcoroasă şi întunecată în care stătea şeicul pentru a-i povesti în amănunt tot ce văzuse.

---

[25] Confrerie sufită fondată în secolul al XII-lea de către Ahmed Rufaï.

— Anatolia este distrusă, preasfinte şeic, a început el. Anatolia a devenit o adevărată cloacă. Credința şi religia au dispărut cu totul. Pretutindeni nu vezi decât corupție, abuzuri, escrocherie...

A pomenit cazul unui subprefect din împrejurimile oraşului Yozgat care îşi petrecea zilele bând în grădina clădirii administrative, îmbrăcat într-o simplă cămaşă de noapte; un alt subprefect avea sticle înşirate pe vârful unui zid şi se distra trăgând în ele de la ferestrele biroului său, fără să-i pese de sarcinile de serviciu.

— Să mă bată Dumnezeu dacă vă mint, preasfinte şeic, am văzut un cadiu în vârstă de o sută patru ani, călare pe un măgar, care abia se putea ține fără ajutorul oamenilor care îl însoțeau. Se ducea la prefectură. Bărbatul era pe jumătate ramolit, nu mai era în toate mințile, dar n-avea nicio vină că fusese pus în funcție. Am auzit-o chiar din gura lui. „I-am spus Excelenței Sale, *şeyhülislâm-ul.* «De vreme ce ați numit în post un bătrân ca mine, fără îndoială ați fi făcut acelaşi lucru cu Noe dacă var fi ieşit în cale.» Dar nu a vrut să audă nimic şi m-a trimis aici”, aşa mi-a zis. Credeți-mă, Anatolia este cufundată în haos. Nu exagerez când spun că nu guvernează nimeni, populația trăieşte în sărăcie, lăsată în voia sorții, nu poți obține nicio hârtie fără să dai un peşcheş. Unde te uiți, numai înmormântări, boli, molimă, foamete... O tot repet, o țară lipsită de religie este o țară pierdută. Am bătut aproape toată Anatolia de la un capăt la altul şi nu am văzut nicio licărire de speranță.

Şeyh Efendi şi-a ascultat discipolul în tăcere. De altfel, era la curent cu starea de lucruri, toate veştile care-i soseau din Anatolia spuneau acelaşi lucru.

— L-ai întâlnit pe călugărul din Sinope despre care ți-am vorbit? l-a întrebat.

Hasan Efendi s-a luminat la fată.

— L-am văzut, preasfinte şeic, trăieşte singur într-o mănăstire din creierii munților... Fie ca Dumnezeu să-i dea să moară în adevărata religie, că o fi el ghiaur, dar este mai priceput decât un musulman... Atâta doar că după părerea mea e nițel țicnit... Şi-a săpat groapa în grădina mănăstirii şi-şi duce traiul lângă ea... Pe când eram acolo, valiul a venit să-l viziteze cu suita lui; arăta multă prietenie pentru ghiaurul ăsta... Călugărul a fost încântat să-l vadă... La despărțire, i-a arătat paşei mormântul său; îmi amintesc ce i-a spus cuvânt cu cuvânt.

Hasan Efendi s-a concentrat câteva clipe înainte de a repeta cuvintele călugărului:

— Aşa i-a grăit paşei: „Sunt unul dintre cei mai fericiți oameni din lume, pentru că voi petrece restul timpului pe care mi l-a dat Dumnezeu trăind într-un paradis, înconjurat de păduri mari, cu sufletul împăcat. Şi, când o fi să mor, voi fi îngropat în acest mormânt pe care, contemplându-l în fiecare zi, am ajuns să-l accept. Dar tu, paşă, guvernator puternic, oricare va fi durata vieții tale, o vei petrece într-un vârtej neîntrerupt, fără să ştii vreodată unde vei muri sau unde vei fi îngropat. Cu care dintre noi a fost bunul Dumnezeu mai milostiv? Cu tine, că te-a făcut guvernator, sau cu mine, că m-a făcut călugăr? Te las să te gândeşti la asta". Acestea au fost vorbele lui întocmai.

Şeicul a dat din cap.

— E un bun creştin... Mi-a trimis ceva?

— V-a scris această scrisoare.

Şeyh Efendi a pus scrisoarea alături, cu gândul să o citească mai târziu.

Chiar când Hasan Efendi se întreba dacă ar trebui să pomenească de întâlnirea dintre Mehpare Hanım şi Hikmet Bey, despre care aflase la întoarcere, un zgomot de paşi i-a făcut să-şi întoarcă privirile spre uşă.

Ghicind identitatea vizitatorului. Şeyh Efendi a dat semne de nerăbdare.

Când Rukiye şi-a îndepărtat vălul în faţa celor doi bărbaţi, Hasan Efendi s-a ridicat în grabă şi, luându-şi rămas-bun de la şeicul său, a părăsit încăperea.

— Bine ai venit, a spus Şeyh Efendi, şezi.

Rukiye s-a aşezat lângă şeic, în locul pe care acesta i-l arătase.

A plecat capul şi, după un lung moment de tăcere, trăgând adânc aer în piept, a zis cu glas hotărât de ce venise.

— Mă căsătoresc.

Din felul în care fuseseră rostite aceste două cuvinte, se înţelegea că fata nu voia atât să ceară acordul tatălui ei, cât să-l informeze asupra situaţiei.

Şeyh Efendi s-a prefăcut că nu observă încordarea din vocea fiicei sale.

— Dumnezeu să-ţi dea fericire... Este un băiat bun.

Preţ de o clipă, Rukiye s-a întrebat cine este acest „băiat bun”, dar şi-a dat seama pe dată că era vorba despre Tevfik Bey. Pe buze i-a apărut un zâmbet răutăcios care-l amintea pe cel al lui Mehpare Hanım.

— A, da... Uitasem că ştiţi totul, că sunteţi la curent cu tot.

Şeyh Efendi i-a aruncat fiicei sale o privire plină de reproş, dar a evitat să răspundă, l-a pus în schimb o întrebare care a luat-o prin surprindere:

— O să-ţi găseşti liniştea sufletească în această căsnicie?

— De ce mă întrebaţi?

— Cred că ai nevoie de ea, pentru că eşti neliniştită şi nerăbdătoare din fire. Fiecare om îşi găseşte fericirea în altă parte, unii o găsesc în furie şi luptă, unii în emoţie, alţii în dragoste... În ceea ce te priveşte, cred că o vei găsi în liniştea sufletească. Ca să fii fericită, trebuie să începi prin a fi

senină... Dacă ai fi fost credincioasă, ți-ai fi putut găsi pacea în credință şi rugăciune, dar ştiu că nu este cazul.

Printre bieții oameni, şi nu în Dumnezeu, te-a condamnat soarta să o cauți... Ea te va duce la fericire... Mă rog în fiecare zi Atotputernicului să-ți dea pace sufletească.

Mai mult decât de cuvintele lui, Rukiye a fost mişcată de compasiunea cu care tatăl ei le rostise şi a lăsat capul în jos.

Şeyh Efendi a zis mai departe:

— Îmi vine greu să mărturisesc, dar trebuie să recunosc că sunt şi eu în parte responsabil pentru neliniştea ta... În viață, fiecare greşeală are un preț, Rukiye, dar nu întotdeauna vinovatul plăteşte... Eu sunt cel care a făcut greşeala, iar tu eşti cea care plăteşte pentru ea.

A zâmbit cu tristețe.

— Desigur, acest preț îmi aduce şi mie suferința pe care o merit, dar numai prin tine se poate asta. 0 fată ai cărei părinți nu au reuşit să-şi găsească fericirea o să şi-o găsească la rândul ei greu. Părinții sunt primii care îi arată copilului drumul spre fericire, iar dacă noi nu am izbutit să facem asta, cum ai putea tu să o găseşti de una singură?... Riscul este să crezi că fericirea nu există, ceea ce ar fi o greşeală... Dacă îți găseşti pacea, vei găsi şi fericirea.

— Dar eu nu caut nimic, a murmurat Rukiye.

— Toți căutăm câte ceva, fiica mea, unii dintre noi găsesc, alții, nu... Cei ce afirmă că nu caută sunt cei care şi-au pierdut orice speranță de a găsi... Nu trebuie să spui asta în ajunul nunții tale, copila mea, tu cauți şi, cu voia Domnului, vei găsi.

Auzind acestea, Rukiye a întrebat într-un mod mai degrabă abrupt decât lipsit de respect:

— Şi dumneavoastră ce căutați?

Nimeni în afară de fiica lui nu ar fi îndrăznit să-i pună această întrebare lui Şeyh Efendi şi nimeni în afară de ea nu ar fi putut spera să primească un răspuns.

— Şi eu caut pacea sufletească.

— De vreme ce dumneavoastră aveți credința despre care spuneți că mi-ar fi putut fi de mare ajutor, cum se face că această credință nu v-a adus pacea?

În ciuda lui, şeicul a început să răsucească mai repede mărgelele mătăniilor între degete.

— De ce credința mea nu mi-a dat linişte sufletească?... Fără credință nici măcar nu as fi avut puterea să o caut... Dumnezeu mi-a arătat calea păcii şi a luminii, dar eu am vrut să cunosc şi întunericul... Dacă, umblând în plină lumină, te întorci în întuneric, dacă săvârşeşti acest păcat, o umbră îți va acoperi lumina şi pacea. Toată viața vei încerca să scapi de această umbră, dar e un lucru mai anevoios decât îți închipui.

Abia atunci a înțeles Rukiye cât de mult suferise tatăl ei. Ea a simțit că, luând-o astfel drept singur martor al chinurilor lui, el îi acorda un privilegiu imens. Mărturisirile şeicului i-au spulberat şi ultimele îndoieli pe care le mai avea; faptul de a fi fiica şeicului Yusuf Efendi şi de a fi iubită de el avea într-adevăr darul de a-i oferi pacea sufletească.

— Atunci sunteți de acord cu această căsătorie? a spus ea cu blândețe în glas.

Şeyh Efendi a ridicat privirea spre fiica sa:

— Dumnezeu să vă binecuvânteze, rugăciunile mele sunt cu voi.

Rukiye s-a ridicat şi, când să-şi ia rămas-bun de la tatăl său, a izbucnit brusc în plâns; cu trupul zguduit de suspine, plângea în hohote.

Cum nu mai făcuse din copilărie; era ca şi cum numeroasele împrejurări din viața ei în care se abținuse să plângă ieşeau brusc la suprafață, eliberând un şuvoi de

lacrimi de neoprit. „Iertați-mă, iertați-mă...”, îngăima ea între două sughițuri în timp ce Şeyh Efendi îi mângâia părul în tăcere.

A plâns aşa multă vreme, fără ca vreunul dintre ei să-şi dea seama cât, apoi, ştergându-şi lacrimile, a spus cu o privire răutăcioasă, care nu se potrivea deloc cu ochii ei umflați şi obrajii înroşiți:

— Credeți că pot găsi pacea în felul ăsta?

— Ai găsit-o?

Rukiye redevenise serioasă.

— Cred că da.

Pe urmă a adăugat râzând:

— Dar, dacă ar fi să-mi găsesc liniştea plângând de fiecare dată, nu mi-ar mai rămâne prea multă putere să o gust.

Şeyh Efendi a zâmbit:

— Nu-ți face griji, copila mea, o să-ți mai rămână mereu putere să te bucuri de ea.

— Cu voia voastră, aş dori să vi-l prezint pe viitorul meu soț înainte de nuntă şi să primesc binecuvântarea dumneavoastră.

— Desigur, copila mea, m-ar bucura nespus.

Rukiye a părăsit lăcaşul însuflețită de un sentiment necunoscut, care îi îngăduia să-şi imagineze viața şi viitorul cu încredere; se eliberase de tensiunile inexplicabile, de grijile nejustificate care îi otrăviseră copilăria, atingând în sfârşit acea seninătate pe care tatăl ei o numea pace sufletească. Era ca şi cum camera unui avar, burduşită cu vechituri inutile de care nu se îndură să se despartă, ar fi fost golită deodată şi curățată de tot, până la ultimul hârb; senzația de bine adusă de o astfel de curățenie nu înceta să o uimească pe Rukiye.

Cât despre Şeyh Efendi, el era convins că şi- a regăsit fiica pe care, dintr-un motiv de neînțeles sau poate de

nemărturisit, o punea mai presus de toți ceilalți copii ai săi, mândrindu-se în taină cu ascuțimea minții ei, cu franchețea ei care trecea drept lipsă de respect în *tekke,* cu spiritul ei de dreptate, în sfârşit, cu sufletul ei răzvrătit, şi se ruga cu glas scăzut pentru fericirea ei.

După plecarea lui Rukiye, l-a chemat la sine pe Hasan Efendi şi, cu o veselie surprinzătoare, i-a dat instrucțiuni: să se închirieze un *yalı* pentru fiica lui, să i se aloce o rentă viageră, ca să li se arate tuturor, mai cu seamă familiei viitorului ei soț şi lui Mihrişah Sultan, că această tânără, pe a cărei mamă nu o pomenea nimeni fără s-o acopere de blesteme, nu era singură pe lume şi nu depindea de nimeni pentru a trăi.

Bucuros cum era de viitoarea nuntă a fiicei sale preferate, şeicul nu ştia că o altă fiică a lui se pregătea să divorțeze.

În seara morții lui Ahmet Samim Bey, grădina conacului de la Göztepe a devenit scena unei certe aprige între cei doi frați.

Ragıp Bey se înfuriase la culme.

— Ce se întâmplă, Cevat? zicea el, tunând şi fulgerând. Pentru libertatea şi supraviețuirea imperiului, nu m-am împotrivit să fie executați anumiți oameni, ba chiar i-am ucis pe unii cu mâna mea şi nicio zi nu m-am îndoit de justețea cauzei noastre, pentru că aceşti oameni furnizau bani şi arme comitagiilor, erau duşmanii noştri. Dar omul ăsta pentru ce a fost executat? De ce a fost asmuțit împotriva lui pramatia aia de Abdülkadir? Vânduse el arme bulgarilor, dăduse bani grecilor? Ce folos să ne luptăm pentru libertate, dacă ajungem să ne ucidem propriii compatrioți? 0 să vină o zi în care întreaga populație a acestei țări se va ridica împotriva noastră. Eşti chiar atât de orb încât să nu-ți dai seama? Nu mai suntem soldați, ci

comitagii în propria noastră capitală. Şi împotriva cui, mă rog? împotriva propriilor noştri cetăţeni.

Cevat Bey şi-a ascultat fratele fără să crâcnească.

— Ragıp, te enervezi degeaba. Nu ai citit articolele ziaristului ăstuia, nu ştii ce a scris. Ne-a târât în noroi, ne-a făcut cu ou şi cu oţet. Ştii tu ce înseamnă să-i critici pe unionişti în vremurile de acum? Individul ăsta le netezea calea susţinătorilor Şari'a. În timp ce el ne bălăcărea, reacţionarii îşi frecau mâinile. Dacă toată lumea şi-ar permite să critice astfel Societatea, ştii unde s-ar ajunge? Fundamentalismul ar scoate din nou capul. Vrei s-o iei înapoi, să trăieşti din nou sub tiranie, să-i laşi pe reacţionari să transforme tara într-un infern?

— Am citit articolele pe care le-a scris acest om împotriva sultanului, ultimul lucru care se poate spune despre el e că susţinea Şari'a. De altfel, aţi fi putut cere redactorilor din comitet să-i răspundă. Eu, unul, nu m-am făcut soldat ca să-mi ucid compatrioţii în propria mea capitală. Am fost instruiţi să ne apărăm patria pe toate fronturile militare şi acum suntem consideraţi asasini cu mâinile pătate de sânge... Am şi eu, ce-i drept, partea mea de vină, dar nu am ucis pe nimeni din cauza unui articol şi nici n-o s-o fac vreodată. Când începem să ucidem oameni neînarmaţi, ucidem şi spiritul militar. Nu ţineţi deloc cont de onoarea militară.

În ciuda răbdării de care dădea dovadă, Cevat Bey începea să-şi piardă cumpătul.

— Ragıp, vorbeşti fără noimă despre probleme care îţi scapă cu totul. Chiar aşa uşor crezi că este să guvernezi o ţară? Adversarul nu este doar pe front. Nu vezi că mulţi duşmani au pătruns printre noi şi aşteaptă prilejul să ne distrugă? îmi poţi spune ce s-ar întâmpla dacă unioniştii s-ar retrage de pe scena politică? Cine ar putea împiedica

întoarcerea la Istanbul a fostului calif? Nu asa vorbeşte fratele meu Ragıp, pe care îl cunosc.

Ragıp Bey s-a îndreptat uşor în scaun.

— Ce vrei să spui? Am devenit şi eu un trădător?

— Nu, nici nu mi-a trecut prin cap aşa ceva.

— Şi atunci ce vrei să spui?

— Istanbulul te-a cam înmuiat.

Ragıp Bey s-a făcut roşu la faţă şi i s-a urcat sângele la cap. Înţelesese foarte bine aluzia fratelui său, dar nu a putut să răspundă.

— Aşa spui? a reuşit el să spună printre dinţi.

— Da, a continuat Cevat Bey, revino-ţi, viaţa pe care o duci te împiedică să gândeşti limpede.

Puţin a lipsit ca fraţii să ajungă la o ruptură definitivă sau chiar să se ia la bătaie. Vocea aspră a mamei lor, care fără îndoială că trăsese cu urechea încă de la început, a pus capăt disputei.

— Cevat, e timpul să te culci, gălăgia asta o să-l trezească pe copil... Şi tu, Ragıp, mâine te trezeşti devreme.

Cei doi fraţi s-au întors imediat în casă, ca doi copii cuminţi. Când, încă rumegându-şi furia, Ragıp Bey a deschis uşa camerei sale, şi- a găsit soţia stând lângă fereastra deschisă.

— încă nu te-ai culcat? a întrebat-o el, descheindu-şi vesta.

— Nu, te-am aşteptat. Trebuie să-ţi vorbesc.

— Doar nu arde, poate să aştepte până mâine. N-ai văzut cât e ceasul?

Cu o voce aspră, aproape duşmănoasă, ea a zis din nou:

— Trebuie să-ţi vorbesc imediat.

— Care-i graba?

— Vreau să merg la tatăl meu.

— Foarte bine, te duc acolo poimâine.

— Nu m-ai înțeles, vreau să mă întorc definitiv la tatăl meu, să divorțez şi să nu te mai văd niciodată.

Ragıp Bey şi-a ridicat brațul de parcă ar fi vrut să-şi trântească vesta pe jos de ciudă, dar s-a stăpânit şi s-a prăbuşit într-un fotoliu.

— Asta da noutate!

— Nu e nicio noutate. Nu vreau să mai trăim împreună.

— Ți-ai pierdut mințile? Cum să o repudiez pe fiica Excelenței Sale Şeyh Efendi?

— În primul rând, nu dumneata mă repudiez!, ci eu te părăsesc. Şi apoi nu are nimic de-a face cu Şeyh Efendi, este vorba despre viața noastră împreună.

— Hatice Hanım, cum se poate aşa ceva? Ce-o să spună lumea? Ce-o să creadă şeicul?

— Ce a crezut întotdeauna când ai săvârşit nelegiuiri, te-ai culcat cu alte femei şi te-ai cufundat în păcat până la gât.

— Îți dai seama ce spui? Vorbim despre tatăl dumitale.

— Ştiu foarte bine despre cine vorbesc şi sunt deplin conştientă de ceea ce spun.

Ragıp Bey a oftat.

— Cum doreşti. Dar mai întâi lasă-mă să vorbesc cu Şeyh Efendi.

— O să-i vorbeşti când mă duci la *tekke*... Vreau să plec mâine şi, dacă nu vrei să mă însoțeşti, voi lua copilul şi mă voi duce singură la tata.

Ragıp Bey a înțeles că soția sa era ferm hotărâtă să-l părăsească şi că nimic nu o va mai întoarce din drum.

Dacă nu s-ar fi simțit vinovat față de şeic, această decizie l-ar fi umplut de bucurie. La urma urmei, ea îl elibera dintr-o relație marcată de ură, îngăduindu-i în acelaşi timp să-şi imagineze o nouă viață alături de Dilara Hanım. Putea în sfârşit să trăiască împreună cu ea în pace deplină, fără să mai fie măcinat de remuşcări sau silit să se întoarcă la vila din Göztepe la fiecare două zile.

Hatice Hanım şi-a petrecut noaptea în fotoliul de lângă fereastră, cu copilul în braţe. Cât despre Ragıp Bey, care se întinsese în pat complet îmbrăcat, a avut un somn agitat, cu gândul când la ceea ce avea să-i spună socrului său, când la noua viaţă cu Dilara Hanım.

A doua zi dimineaţă, fără măcar să ia micul- dejun sau să dea cuiva vreo explicaţie, a părăsit vila cu soţia sub privirea întrebătoare a mamei sale. Hatice Hanım nu a întors privirea nici măcar o dată şi a rămas tăcută tot drumul.

Odată ajunşi la *tekke,* Ragıp Bey a dus-o la harem înainte de a merge la Şeyh Efendi, care, văzându-l sosind atât de devreme, era pregătit să audă veşti proaste.

— Bine aţi venit, a spus el. Ce veşti bune îmi aduceţi?

— Mă tem că venirea mea nu anunţă nimic bun. Excelenţă.

Şeicul aştepta urmarea.

— Nu ştiu cum să zic.

— Vorbiţi fără ocolişuri, este cea mai bună cale.

— Hatice Hanım s-a hotărât să divorţeze şi vrea să locuiască aici de acum înainte.

— Înţeleg...

Şeicul şi-a mângâiat barba.

— Şi ce credeţi despre asta?

— Excelenţă, cum să mă despart de fiica dumneavoastră şi să mai pot să vă privesc în ochi? Nu am reuşit să o conving. Poate să-i spuneţi câteva cuvinte?

Şeyh Efendi l-a luat pe Ragıp Bey de braţ.

— Veniţi în grădină.

Ca de obicei, au început să se plimbe pe potecile mărginite de tufe de trandafiri.

Şeicul a luat cuvântul pe neaşteptate:

— Cel mai bine ar fi să lăsaţi lucrurile aşa cum sunt. 0 cunosc bine pe Hatice, nu va renunţa niciodată la hotărârea

ei... Mă întreb dacă, de fapt, lucrurile nu au fost aşezate prost încă de la început...

Ragıp Bey se aştepta să desluşească un reproş în vocea lui Şeyh Efendi, dar nu a găsit niciunul; şeicul se mulțumea pur şi simplu să-şi dea cu părerea.

— Şi ce-o să spună lumea?

— Ce ne pasă? Nu te căsătoreşti ca să distrezi galeria... Mai bine te întorci din drum cât mai e timp. Cred că Hatice a luat decizia corectă.

Ragıp Bey a oftat.

Şeicul i-a pus mâna pe umăr.

— Ascultați, dacă vă faceți griji în legătură cu relația noastră, alungați-vă temerile din minte. Când v-am cunoscut, nu erați încă ginerele meu. Aşa cum atunci vă socoteam prietenul meu, şi astăzi vă socotesc la fel... Nu aveți nicio vină în această chestiune, şi nici Hatice... Problemele inimii, Ragıp Bey, nu suferă constrângeri... Ştiu că niciodată nu v-ați purtat urât cu fiica mea şi nici nu ați fost lipsit de respect față de ea, asta îmi e de ajuns, restul e treaba voastră. Nu vă faceți prea mult sânge rău, sunteți tânăr. Încercați să duceți o viață care vi se potriveşte mai bine.

Faptul că legătura lui cu Dilara Hanım, despre care Şeyh Efendi ştia totul, nu-l împiedica pe acesta să fie atât de prietenos şi de înțelegător nu făcea decât să sporească jena şi ruşinea care îl copleşeau pe Ragıp Bey.

— Nu m-am priceput să fiu un ginere demn de domnia voastră, preasfinte şeic, a spus el. Ştiu că m-ați iertat şi că în inima voastră mare nu este loc pentru furie şi ranchiună, dar eu unul nu mă pot ierta.

— Ragıp Bey, în zadar vă chinuiți, pentru că situația nu are nevoie de iertare. Se întâmplă mai des decât credem. Tot un păcat e şi să petreci o viață întreagă cu o persoană pe

care nu o iubeşti. Ce să facem, nu avem putere asupra destinului, trebuie să ne supunem...

Ragıp Bey s-a aplecat să sărute mâna şeicului.

— Să nu mă uitaţi în rugăciunile voastre, a spus el. Nu vă voi putea răsplăti niciodată pentru bunătatea pe care mi-aţi arătat-o, dar să ştiţi că la primul semn de la dumneavoastră o să vin fără să preget, indiferent de oră, loc sau împrejurare.

— Ştiu, a spus Şeyh Efendi, vă cunosc destul de bine... Dacă aveţi nevoie de ceva, nu ezitaţi să-mi spuneţi.

Când Ragıp Bey a ieşit din *tekke,* soarele era deja sus pe cer. O ceaţă albăstruie plutea deasupra Cornului de Aur în timp ce parfumul trandafirilor se împletea cu mirosul sărat al mării.

Discuţia cu Şeyh Efendi îi luase o piatră de pe inimă; acum se gândea cum va primi vestea Dilara Hanım. În sfârşit putea trăi în pace cu femeia pe care o iubea şi să construiască împreună cu ea un viitor aşa cum îşi dorea.

S-a urcat într-o birjă şi şi-a aprins o ţigară; când i-a dat vizitiului adresa casei din Nişantaşı, a auzit bucuria care răzbătea din propria lui voce.

Pe drum, zorindu-se să ajungă, i-a poruncit vizitiului să meargă mai repede; ardea de nerăbdare să o ia în braţe pe Dilara Hanım, să-i spună ce s-a întâmplat şi să se bucure împreună cu ea. Nicio umbră, nicio suspiciune, nicio remuşcare nu avea să-i mai tulbure; pentru ei se ivise în sfârşit prilejul nesperat de a completa propoziţia lăsată în suspensie de căsătoria lui.

A găsit-o pe Dilara Hanım sorbindu-şi cafeaua în salon. Când a dat cu ochii de Ragıp Bey, chipul ei frumos s-a luminat.

— Bine aţi venit. De unde aţi apărut la ora asta?

Ragıp Bey a îmbrăţişat-o strâns.

— Aveam un dor nebun să vă văd.

Dilara Hanım a făcut un pas înapoi şi l-a cercetat cu atentie.

— Ce s-a întâmplat? Mi se pare că vă purtați ciudat. Îmi aduceți o veste bună, sper.

— Foarte bună, Dilara Hanım, foarte bună... Chiar azi-dimineață Hatice Hanım s-a întors la tatăl ei, spunând că vrea să divorțeze... Am vorbit şi cu Şeyh Efendi, care mi-a acordat iertarea sa.

O umbră a trecut peste chipul Dilarei Hanım.

— Asta mă întristează, a spus ea.

Ragıp Bey a fost surprins.

— Pot să ştiu de ce?

— Este întotdeauna trist să vezi că o căsnicie se destramă, nu credeți?

Ragıp Bey s-a uitat cu luare aminte la Dilara Hanım, mijind ochii de parcă ar fi vrut să o cerceteze şi să descopere pe chipul ei un gând secret, un sens ascuns, dar nu a putut descoperi nici cel mai mic freamăt de bucurie.

A înțeles într-o clipită că propoziția lăsată în suspensie va rămâne aşa pentru totdeauna şi că viața lui, de acum lipsită de aceste cuvinte absente, singurele care i-ar fi putut deschide porțile fericirii, va fi marcată de o suferință care nu se va sfârşi niciodată.

Atunci, renunțând la subiect, a vorbit despre ploaie şi vreme bună şi, de îndată ce şi-a terminat cafeaua, a plecat de acolo în mare grabă.

În aceeaşi zi, a trimis o cerere la Ministerul de Război, solicitând să fie repartizat la una dintre unitățile staționate în Macedonia.

Cunoştea foarte bine singurătatea şi tristețea care îl aşteptau acolo în nopțile lungi de iarnă, dar nu mai putea trăi în acelaşi oraş cu Dilara Hanım şi nici nu mai suporta să vadă peste tot urmele acelei propoziții neterminate care îi otrăvea viața. Singurul chip de a-şi vindeca rana era să o

cauterizeze, aşa cum învăţase în atâtea campanii militare. În ciuda durerii cumplite pe care o provoca la început, era o metodă dovedită de a evita infecţia şi de a preveni răspândirea bolii în tot organismul. Aşa că a luat hotărârea şi şi-a pus fierul fierbinte pe rană; acum nu-i mai rămânea decât să strângă din dinţi în timp ce aştepta ca durerea să dispară.

O săptămână mai târziu, după ce sărutase mâna mamei sale, a plecat din Istanbul fără să spună nimănui.

XXIII

Împodobită cu luminile sale cristaline care curgeau ca o apă limpede, luna septembrie sosise cu multele ei examene de conştiinţă, iar oraşul, după o vară petrecută sub semnul unei nepăsări încordate, se pregătea să cedeze tristeţii încă amestecate cu veselie a acestei luni ieşite din comun.

Mânat de o dorinţă inexplicabilă. Hikmet Bey începuse din nou să cânte la pian, dedicându-i partea cea mai importantă a timpului său; în aceste momente privilegiate în care nu se mai gândea la nimic şi dădea totul uitării, parcă aştepta ca fiecare dintre sentimentele sale nelămurite, decantate de această uitare de sine, să-şi găsească locul în inima lui după ce fusese purificat într-un alambic alcătuit din sunete de fildeş şi sclipiri cristaline.

În primele zile, degetele lui, ca nişte trădători care caută să ascundă un adevăr, fuseseră neascultătoare, apăsând clapele fără niciun discernământ, ratând măsurile şi rupând dulcea armonie a sunetelor cu dezacorduri de începător. Apoi, cu timpul, muzica şi-a intrat în drepturi.

Nu se oprea din cântat decât ca să stea de vorbă cu Dilevser sau să facă dragoste cu Hediye, transpunând la pian urmele lucrurilor pe care le trăise.

Se întâmpla uneori ca, după lungile lor conversații, Dilevser, așezată cuminte într-un colț, să rămână să-l asculte cântând. Cât despre Hediye, în picioare la ușa bibliotecii unde stătea zi și noapte, încerca să ghicească stările de spirit ale stăpânului ei după felul de piese pe care le cânta și se întrista când erau triste, bucurându-se când erau vesele.

La nunta lui Rukiye, Hikmet Bey a îndeplinit rolul tatălui. Cât despre Mehpare Hanım, cu toate că fusese invitată, nevrând să facă situația încă și mai stânjenitoare decât era, se scuzase sub pretextul unei indispoziții; ar fi dorit să-și vadă fiica înainte de căsătorie, dar așteptase în zadar vizita ei.

Nici Șeyh Efendi nu venise, dar prezența lui se făcuse simțită în fiecare clipă; de la reședința pregătită într-o săptămână pentru tinerii soți la alegerea personalului însărcinat cu pregătirile și până la cadourile oferite miresei de tot felul de lăcașuri, schituri, ulemale, ba chiar și de Palat, mâna lui se vedea peste tot. Ce-i drept, importanța lui Mihrișah Sultan și a familiei mirelui nu era deloc neglijabilă, dar, în comparație cu puterea șeicului, prezența lor pălea.

În ciuda acestor splendori, umbra tristă a morților recente se invitase și ea la nuntă, care, din acest motiv, nu a fost pe cât de veselă s-ar fi cuvenit. Rukiye se arătase nepăsătoare față de această fisură secretă sau poate că nu o observase. Singurele lucruri care contau pentru ea erau dragostea și încrederea de care se trezise înconjurată; simțea că Șeyh Efendi, soțul ei, Mihrișah Sultan, Hikmet Bey, fratele ei Nizam, care venise de la Paris pentru nuntă, nutreau cu toții pentru ea o iubire pe care nimic n-ar fi putut s-o curme. Înțelegea mai bine acum ce înseamnă pacea sufletească.

În acea seară. Hikmet Bey își dăduse toată silința să o mulțumească pe Rukiye, fiind atent si fermecător cu invitații

în calitatea sa de tată al miresei. Devenise conştient că se află într-un moment de cotitură al vieții sale, că trebuie să lase în urmă tinerețea lipsită de griji şi să intre într-o etapă mai serioasă a existenței sale.

La fel a simțit şi când l-a revăzut pe Nizam acasă în ajunul nunții.

În momentul în care fiul său a intrat în salon, s-a dus în întâmpinarea acestui băiat mare nu fără o anumită nelinişte. *„Bonjour, papa"'* spusese Nizam, întinzându-i mâna cu un zâmbet luminos, radiind o veselie specifică oamenilor care nu au cunoscut şi nici nu vor cunoaşte vreodată tristețea. Văzând expresia afectuoasă de pe chipul lui. Hikmet Bey a ignorat mâna întinsă, l-a luat în brațe şi l-a strâns cu putere la pieptul lui. Neobişnuit cu acest tip de efuziune, tânărul se abandonase în îmbrățişarea tatălui său, dorindu-şi să se termine cât mai repede.

— Ce ai crescut! a exclamat Hikmet Bey.

Apoi au luat prânzul împreună şi au vorbit vrute şi nevrute; Nizam i-a povestit despre viața pariziană printr-o mie şi una de anecdote. Ascultându-şi fiul vorbind. Hikmet Bey a înțeles că îl va iubi mereu fără a putea stabili cu el o relație mai adâncă, pentru că aparțineau unor epoci, unor secole fundamental diferite. Între ei nu aveau să existe nici mari dispute, nici diferențe profunde, nici prietenie sau ostilitate care să țină prea multă vreme; aveau să se iubească pur şi simplu ca tată şi fiu.

De altfel, în ciuda insistențelor mamei sale. Nizam a părăsit Istanbulul după nuntă, întorcându-se la Paris în compania lui Mihrişah Sultan.

În seara aceea marcată de revelația lui Hikmet Bey care, datorită căsătoriei şi a întâlnirii cu fiul său devenit de acum un flăcău în toată firea, a descoperit curgerea inexorabilă a timpului, s-a întâmplat şi un lucru ciudat. La un moment dat, ridicându-şi capul să-i spună ceva mamei lui, observase

pe chipul lui Mihrişah Sultan acea uşoară ceată care se instalează în trăsăturile femeilor care îmbătrânesc, o umbră asemănătoare vălului fin şi transparent care adastă deasupra mării în zilele de vară. Nimic nu părea să se fi schimbat în înfăţişarea ei, frumuseţea strălucitoare rămăsese neştirbită, şi totuşi, o mică lăsare a liniilor fetei ieşea în evidentă în acest ansamblu perfect.

Curios să înţeleagă de unde venea impresia asta. Hikmet Bey a început să examineze aceste linii una după alta, găsindu-le la fel de netede cum fuseseră cu o clipă mai devreme. Cu toate acestea, nu se putea împiedica să vadă în ele umbra bătrâneţii. Băgând de seamă că fiul ei nu-şi lua ochii de la ea şi se făcuse deodată foarte palid, Mihrişah Sultan l-a întrebat agasată:

— Ţi-e bine?

— De ce întrebi? Mă simt foarte bine.

— Te-ai schimbat brusc la faţă.

De teamă să nu fie demascat. Hikmet Bey sa grăbit să răspundă:

— Totul e bine, m-am simţit puţin ameţit, atât.

După ce l-a privit cu atenţie, Mihrişah Sultan, arborând zâmbetul ei irezistibil, încărcat cu atâtea semnificaţii, i-a spus cu o voce tristă:

— Îmbătrânesc, nu-i aşa?

— Ce idee! De unde ai mai scos-o şi pe-asta?

Ştiind că vorbele mângâietoare ale fiului ei riscau să-i provoace şi mai multă durere, Mihrişah Sultan a oftat:

— Mai devreme sau mai târziu, trebuia să se întâmple... În ultimii ani, am aşteptat aproape zi de zi să văd primele semne. Credem că astfel de lucruri se întâmplă pe nesimţite, încetul cu încetul. Dar, într-o bună zi, ne trezim şi bătrâneţea e deja acolo.

Apoi, aplecându-se spre Hikmet Bey, a adăugat:

— Dar mă crezi dacă-ţi zic că nu sunt atât de tristă pe cât mă aşteptam să fiu? Trebuie să ştii că eram pregătită... Bine, asta nu înseamnă că sunt încântată.

A izbucnit în râs.

— Nu-ţi face griji, mi-e bine... Poate că sunt chiar uşurată să pierd ceea ce toată viaţa am încercat să păstrez în ciuda tuturor lucrurilor. În sfârşit, om vedea... Rukiye e o mireasă frumoasă, nu-i aşa?

Hikmet Bey bănuia că ar fi mai elegant să nu încerce să-şi consoleze mama. Dar el era mai afectat decât ea de degradarea frumuseţii ei, de apariţia acestei umbre a bătrâneţii care, ca un nor minuscul pe un cer de vară, anunţa furtuna iminentă. Frumuseţea lui Mihrişah Sultan îi dăduse încredere de-a lungul vieţii şi, pe cât posibil, îl apărase împotriva lui Mehpare Hanım. Acum simţea că declinul acestei frumuseţi va marca şi dispariţia acestui refugiu preţios.

Imediat după nuntă, Mihrişah Sultan s-a întors la Paris împreună cu Nizam, iar Rukiye s-a mutat cu soţul ei în noul lor *yalı*. Hikmet Bey s-a simţit imediat puţin mai singur.

Cu timpul, această singurătate căpătase proporţii îngrijorătoare, până într-atât încât îi invada întreaga existenţă. Ca un om lăsat în întuneric care înaintează spre singura sursă de lumină întrezărită la orizont, se îndreptase spre Dilevser, încredinţându-i grijile lui, adoptându-i lecturile, vorbindu-i despre felurite subiecte în speranţa de a găsi în ea sufletul-pereche căruia să-i împărtăşească sentimentele şi ideile sale. După ce a văzut în el o nevoie şi o dorinţă deopotrivă de sincere, nimic mai străin de atitudinea sa trecută, tânăra dărâmase unul după altul zidurile care îi despărţeau şi, încetând să se mai ascundă în spatele modestiei, scosese la iveală în faţa lui Hikmet Bey comorile secrete ale inteligenţei sale uimitoare.

După fiecare dintre conversațiile lor, se întrebase cum de un trup aşa gingaş, o voce aşa de calmă puteau susține inteligența aceea, probabil cea mai sclipitoare pe care o întâlnise vreodată, şi se temea ca mintea să nu strivească trupul... Abia atunci a înțeles de unde venea nevoia ei aproape maladivă de a citi; de fapt, ea era obligată să hrănească mereu această inteligență care, asemenea unui leu flămând care îşi aşteaptă porția zilnică, ar fi făcut-o bucăți dacă mâncarea primită nu ar fi îndestulat-o.

În timp ce un observator din afară ar fi putut crede că Hikmet Bey pur şi simplu se îndrăgostise de o fetişcană, în realitate el uitase de mult vârsta lui Dilevser şi corpul ei zvelt îmbrăcat în haine elegante; îl atrăgeau doar sclipirile fascinante ale inteligenței sale.

Asa că nu înțelegea de ce tânăra se codea aşa demult să o arate şi altora. Cât despre Dilevser, ea se mulțumea să întâmpine laudele lui Hikmet Bey cu un zâmbet, spunând: „Exagerați”.

În singurătatea sa de burlac. Hikmet Bey îşi creasе un echilibru satisfăcător: îi încredințase trupul lui Hediye şi mintea lui Dilevser. Era convins că a atins în sfârşit un soi de armonie interioară la care nu avea de gând să renunțe, deşi ştia că nu poate dura la nesfârşit şi că va veni o zi în care va trebui să facă o alegere.

Hediye cunoştea interesul lui pentru Dilevser, pe când aceasta din urmă, cel puțin aparent, nu ştia nimic din ce trăia el cu Hediye. Era o nedreptate flagrantă cu care Hediye se resemnase în tăcere, în timp ce Hikmet Bey nici măcar nu îşi dădea seama că era vorba de aşa ceva.

în ciuda plăcerii pe care o trăia în nopțile lungi de dragoste cu stăpânul ei. Hediye aştepta mereu momentul în care, după jocurile lor interzise, se putea lipi de umărul lui pentru a fi îmbrățişată într-un gest trecător de dragoste, de care nu se lăsa amăgită. Dacă i s-ar fi cerut părerea, ceea ce

nu era cazul, ar fi declarat fără îndoială că aceste scurte momente de intimitate în brațele bărbatului iubit îi dădeau putere să tolereze legătura lui romantică cu o altă femeie.

învoindu-se să trăiască aceste clipe ca pe nişte escapade, chiar şi fără ştirea lui Hikmet Bey, nu se dădea în lături de la nimic pentru a le merita, acceptând să-l aştepte toată noaptea rezemată de peretele bibliotecii, să fie ignorată ziua şi să fie privită cu milă de toți ceilalți locuitori ai casei. Ea ştia totuşi că asta nu putea dura mult; i se va lua înapoi acest scurt moment de fericire, va fi obligată să lasă în urmă aceste crâmpeie de viață furată la care nu avea niciun drept.

În unele nopți, momentul binecuvântat se prelungea: Hikmet Bey, pierdut în gânduri, rămânea întins lângă Hediye şi o cuprindea cu brațele. Ştiind că mintea lui se afla în altă parte, ea evita să se mişte, abia respirând, iar cu vârfurile degetelor îi atingea uşor brațul.

După cum îşi imaginaseră şi se temuseră amândoi că o să se întâmple, această existentă senină şi armonioasă a luat sfârşit brusc într-o noapte frumoasă de vară.

Telegrama pe care Hikmet Bey o aştepta cu teamă nemărturisită şi despre care ştia că va ajunge într-o zi a sosit până la urmă.

Mesajul era format din şase cuvinte: „Excelența Sa Reşit Paşa a murit”.

Când a citit telegrama. Hikmet Bey s-a prăbuşit pe patul său şi a plâns până dimineață în brațele lui Hediye, vorbindu-i pe larg despre tatăl său şi despre propria copilărie. Una dintre cele mai dureroase nopți din viața lui Hikmet Bey fusese, de asemenea, una dintre cele mai fericite şi de neuitat nopți din întreaga existență a lui Hediye.

Într-o dimineață, când pornise, ca de obicei, spre reşedința sultanului. Reşit Paşa se oprise la marginea drumului şi se rezemase de un copac câteva clipe, după care căzuse la pământ, doborât de un infarct. Din cauza vipiei,

rămăşițele sale nu au putut fi trimise la Istanbul, nici păstrate până la sosirea celor dragi. A avut parte de o înmormântare modestă la Salonic, iar de față au fost doar câțiva oameni.

Dacă s-ar fi putut organiza pentru Reşit Paşa o înmormântare demnă de persoana sa sau dacă ar fi putut fi îngropat la Istanbul, în oraşul în care locuia fiul său, durerea lui Hikmet Bey ar fi fost mai mică; îndurerat de convingerea că şi-a abandonat tatăl, se simțea, pe deasupra, singur şi neputincios. Dar faptul de a nu fi putut asista la înmormântarea lui îl împovărase mai mult decât orice.

A păstrat tot timpul în minte scrisoarea pe care i-o trimisese paşa din Salonic. El unul nu-i dezvăluise niciodată tatălui său adevăratele sale sentimente sau idei, astfel încât Reşit Paşa crezuse că fiul său îl dispreţuia întrucâtva.

„Mi-ar fi plăcut nespus să-i fi spus că e un erou”, i-a mărturisit el peste ani lui Osman, adăugând: „Am cunoscut mulți eroi la viața mea şi ştiu că eroii adevărați îşi pun capul în joc pentru cauze pe care speră să le facă să triumfe. Însă tatăl meu si-a sacrificat ultimele zile punându-le în slujba unui om învins care nu avea nicio şansă de a triumfa. Nu am avut ocazia să-i spun că nu am văzut niciodată un gest mai mare de eroism şi că am un respect fără margini pentru cei care iau astfel partea învinşilor”. La remuşcările care îl copleşeau de obicei se adăuga acum şi aceea a acestor cuvinte pe care nu reuşise să le rostească.

Zile întregi s-a gândit la tatăl său îngropat într-un mormânt abandonat undeva în Salonic şi, oricât de absurd ar fi fost, se întreba dacă nu îi era frig noaptea. Tatăl şi fiul avuseseră la viața lor numeroase neînțelegeri şi discuții, dintre care unele lăsaseră urme, dar Hikmet Bey nu îşi mai amintea acum decât expresia poznaşă şi copilărească de pe chipul paşei.

Neputând să-şi înfrunte singur durerea, şi-a căutat un refugiu şi s-a întors, mai mult din instinct decât din rațiune, nu către Hediye, care îi oferea dragoste şi un trup desăvârşit, ci către Dilevser, care accepta să-i deschidă porțile inteligenței sale extraordinare, în a cărei strălucire îşi găsea consolare. Echilibrul stabilit între corpul şi mintea lui fiind rupt, nopțile cu Hediye au devenit din ce în ce mai leneşe. Ea, văzând cu toată limpezimea ceea ce se apropia cu paşi repezi, îşi petrecea zilele aşteptând, sprijinită de peretele bibliotecii, şi nu părea să se plângă.

La două săptămâni după moartea tatălui său. Hikmet Bey a primit o scrisoare de la Mehpare Hanım, care îi spunea că vrea să-i vorbească şi îl invita la ea acasă. Vocea acestei femei, înfățişarea ei, chiar şi scrisul ei aveau de fiecare dată acelaşi efect asupra lui Hikmet Bey: brusc, lumea exterioară îşi pierdea orice importanță, iar Mehpare Hanım rămânea singură în fața unui paravan negru, chipul ei sublim împrăştiind o lumină strălucitoare. În timp ce citea scrisoarea, a observat că mâinile îi înghețaseră de emoție.

A început să se învârtă prin salon, ba mutând un bibelou, ba aranjând o scrumieră, ba privind pe fereastră, încercând prin toate mijloacele să potolească agitația care pusese stăpânire pe el.

Când, în cele din urmă, s-a prăbuşit într-un fotoliu, se simțea vlăguit.

Ca o furtună puternică, din acelea care se pornesc la Istanbul în unele după-amiezi de vară, emoția se abătuse din senin asupra lui cu o forță şi o violență nemaipomenite, după care se stinsese brusc, fără să lase altă urmă decât o vagă tristețe.

Când nu o dorea pe Mehpare Hanım, Hikmet Bey îşi pierdea orice interes față de lucruri şi oameni, însă ştia că,

aşa cum emoția puternică sosea pe neaşteptate, şi indiferența care urma avea să dispară la fel.

După atâtea dorințe arzătoare, suferințe, gelozie, amintiri repetate la nesfârşit şi nopți chinuitoare, o epuizase pe Mehpare Hanım a visurilor sale; şi totuşi, până la sfârşitul zilelor, de fiecare dată când va citi vreun rând de la ea, când o va vedea sau îi va auzi vocea, va fi copleşit de această emoție şi, ştiind c-o să-i treacă, va aştepta cu răbdare să dispară.

În acea seară, i-a scris o scurtă scrisoare lui Mehpare Hanım, anunțând-o că nu va putea merge la ea acasă din cauza unui program încărcat şi declarându-se în schimb gata să o ajute în caz de nevoie.

Hikmet Bey ştia că, odată cu această scrisoare, ieşea definitiv din viața lui Mehpare Hanım; nu fără ezitare, i-a dat-o vizitiului să i-o ducă. Cu toate acestea, avea în continuare grijă să fie informat despre toate amănuntele vieții ei, despre aventura sa cu un diplomat de la ambasada Franței sau despre venirile şi plecările ocazionale ale lui Constantin; deşi vindecat de dragostea lui, el continua să se intereseze de ea din când în când.

De acum înainte, în fiecare dimineață, aştepta sosirea lui Dilevser, cu care se lansa în lungi discuții despre literatură, cărți, scriitori, viață, căutând să-şi purifice trecutul şi să se elibereze şi de ultimele urme ale durerii prin inteligența tinerei.

Literatura forma între ei o legătură vie care îi ajuta să dea culoare discuțiilor, să-şi exprime gândurile secrete, să-şi dezvăluie meandrele inteligenței şi, în sfârşit, să se cunoască mai bine şi să se ataşeze unul de celălalt.

Dilevser spunea uneori lucruri atât de nimerite în propoziții atât de simple şi de scurte, încât Hikmet Bey era deopotrivă surprins şi impresionat, spunându-şi că nu poate trăi fără să-i audă vocea, fără să o asculte vorbind.

Dar, noaptea, regăsea dragostea lui Hediye, la fel de adevărată ca inteligența lui Dilevser, şi simțea că blândețea ei, mângâierile, ardoarea pe care o punea în încleştările lor amoroase îi deveniseră indispensabile. „Nu am nicio altă realitate în afară de tine. Hediye”, îi spunea el mereu şi credea asta cu toată sinceritatea. Nimeni nu avea să mai fie vreodată la fel de apropiat de el ca această roabă şi nimeni nu avea să-l mai iubească atât de mult încât să-şi jertfească biata viață pentru el.

Avea să-i spună cândva lui Osman: „Dacă viața mea ar fi fost un obiect fragil, precum un pahar de cristal sau o vază sau altceva de felul ăsta, i l-aş fi încredințat lui Hediye. Oricine altcineva l-ar fi uitat pe undeva într-un moment de neatenție, l-ar fi scăpat pe jos sau chiar l-ar fi azvârlit cât colo de supărare, dar Hediye nu lar fi abandonat în nicio împrejurare”.

Parcă Dumnezeu i-ar fi dat lui Hikmet Bey femeia pe care o dorea, iar diavolul o rupsese în două; de-ar fi renunțat la una dintre ele, n-ar fi fost întreg.

Uneori, voia să o ia de soție pe Dilevser pentru a trăi în strălucirea inteligenței ei, cultivând-o, hrănind-o, ajutând-o să se maturizeze prin propriile lui experiențe, iar alteori, gândindu-se să facă o nebunie care să surprindă pe toată lumea, îşi dorea, dimpotrivă, să se căsătorească cu Hediye, să plece cu ea într-o călătorie, să-i facă plăcere acestei femei care ştia să cultive o dragoste atât de mare într-o linişte atât de adâncă şi să o vadă râzând în hohote măcar o dată în viață.

În timpul uneia dintre întâlnirile lor de dimineață, Dilevser i-a spus:

— Mama ar vrea să vă invite la cină.

Când s-a dus la ele acasă în seara aceea. Hikmet Bey a găsit-o pe Dilara Hanım într-o stare de tristețe pe care

numai rareori o vedeai la ea. Era elegantă şi atrăgătoare ca întotdeauna, dar părea mai puţin expansivă, mai tăcută.

Fericită să-şi regăsească libertatea şi un stil de viaţă mai pe potriva gusturilor ei mondene, Dilara Hanım se bucurase la început de plecarea lui Ragıp Bey şi fusese uşurată de încheierea unei legături fără viitor. Dar, cu timpul, prinsese să-i fie dor de sufletul lui sălbatic şi de sentimentul de siguranţă pe care i-l inspira prezenţa lui. Din clipa în care începuse legătura lor, ea fusese profund convinsă că nicio forţă din lume nu-i putea atinge nici măcar un fir de păr, că acest bărbat o va apăra de toate primejdiile, că nu-i putea pune gând rău decât cineva care s-ar fi crezut capabil deopotrivă să omoare şi să fie ucis; era, fără îndoială, cea mai mare încredere pe care ar fi putut o femeie să i-o acorde cuiva, şi numai un asasin ar fi putut să i-o inspire. Cât timp Ragıp Bey fusese acolo, Dilara Hanım considerase toate acestea de la sine înţelese, dar de îndată ce a plecat, ea şi-a dat seama că bărbatul lăsase în urmă un gol care nu putea fi umplut.

Aşa că a început să-i pară rău după el. Consolându-se cu gândul că acest regret este trecător, a invitat la ea acasă alţi ofiţeri, alături de care a trăit multe aventuri. Dar de fiecare dată, în loc să se domolească, regretul ei devenea şi mai puternic; în mod curios, când compara noile ei cuceriri cu Ragıp Bey, se ataşa şi mai mult de el.

Într-o zi, nu s-a mai putut abţine şi i-a trimis o scrisoare în care îl întreba pe un ton jucăuş: „Vă plictiseşte viaţa la Istanbul atât de mult încât nu vă mai vine să vă întoarceţi?”, dar nu se putea hotărî să-i mărturisească deschis ce simte pentru el.

Dilara Hanım a aşteptat mult timp un răspuns la scrisoarea ei. Nu a ştiut niciodată dacă s-a rătăcit pe drum în munţii din Macedonia sau dacă, din cauza tonului uşuratic al misivei, care nu făcea decât să-i amintească de

visurile lui risipite, Ragıp Bey, rănit în mândria lui, nu găsise de cuviință să-i răspundă.

Hotărâse să-l invite la cină pe Hikmet Bey cu gândul să vadă cu ochii ei ce fel de legătură avea acesta cu Dilevser, să-şi mai limpezească puțin mintea petrecând o seară plăcută, dar şi să uite pentru câteva ore, în compania unui om de lume, grosolănia ofițerilor care o vizitau de obicei.

La această cină, deşi Hikmet Bey a reuşit să o facă să râdă şi să o încânte cu manierele sale rafinate, Dilara Hanım a avut sentimentul că avea să mai treacă multă vreme până să poată din nou să fie la fel de veselă ca înainte.

Hikmet Bey, la rândul său, fusese impresionat de această cină mai mult decât sar putea imagina. Eleganța Dilarei Hanım, distincția ei, curtoazia, averea ei, toate acestea încadrau ca o ramă inteligența sprintenă a lui Dilevser, punându-i-o în valoare atât de mult, încât în acea seară, pentru prima dată. Hikmet Bey se gândise cu toată seriozitatea să îi ceară mâna.

Când s-a întors acasă, a găsit-o pe Hediye aşteptându-l rezemată de peretele bibliotecii.

În comparație cu acel fast impresionant trecut prin sita bunului-gust pe care-l întâlneşti la oamenii bogați şi cultivați. Hediye părea atât de singură, atât de neputincioasă, încât Hikmet Bey a simțit că i se frânge inima. Nu avea nici familie, nici avere, nici trecut, nici măcar nume; stătea complet goală în viață, înarmată doar cu dragostea ei, fără să ceară nimic, fără să poată spera la ceva. Ea se dăruise fără rezerve, cu o generozitate incredibilă, fără să păstreze nimic pentru sine şi, ştiind totuşi că el nu va înțelege niciodată valoarea acestui gest, îi făcuse bărbatului iubit darul întregii ei ființe. Dăruindu-se astfel, ea vădea, fără să ştie, un curaj la fel de mare ca al lui Ragıp Bey în clipele în care înfrunta moartea.

Când a văzut-o pe Hediye rezemată de peretele bibliotecii, pe holul slab luminat, lui Hikmet Bey i s-a făcut ruşine de ceea ce gândise doar cu o clipă mai devreme la Dilara Hanım şi, deşi doar pentru o secundă, s-a gândit să renunţe la propria viaţă căsătorindu- se cu Hediye.

Nu au făcut dragoste în noaptea aceea; Hikmet Bey s-a lipit de Hediye, şi-a îngropat capul în căuşul umărului ei şi a adormit, repetând întruna:

— Nu am nicio altă realitate în afară de tine, Hediye.

În noaptea în care Hikmet Bey o strânsese în braţe ca un îndrăgostit. Hediye, datorită intuiţiei ei, mult mai dezvoltată decât a lui, îşi dăduse seama că sfârşitul teribil se apropie şi că e pe punctul de a-l pierde pe bărbatul vieţii ei. A aşteptat până când el a adormit, s-a eliberat încet din îmbrăţişarea lui şi, trăgându-se pe partea cealaltă a patului, a plâns până dimineaţă, cu capul îngropat în pernă. În zorii zilei, a întors-o pe partea cealaltă ca să nu vadă cineva faţa de pernă udă şi, îmbrăcându-se în grabă, s-a întors în camera ei. Convins că fusese fericită în acea noapte. Hikmet Bey nu a ştiut niciodată că, în realitate. Hediye vărsase toate lacrimile din ea.

El s-a trezit a doua zi dimineaţă cu o dorinţă irezistibilă de a cânta la pian.

Şi a cântat zile întregi.

Toţi cei care locuiau în vilă, vecinii, trecătorii, ba chiar întregul oraş l-au auzit pe Hüseyin Hikmet Bey, fiul lui Reşit Paşa, jucându-şi la pian, ca pe scenă, suferinţele, regretele, durerile, bucuriile, dar şi speranţele şi visurile sub forma sonatelor, a suitelor şi a concertelor. Cât despre Hikmet Bey, el căuta în muzică semnele prezentului şi ale viitorului său şi aştepta de la clapele albe şi negre, atinse când gingaş, când impetuos, să-i dea răspunsurile pe care nu le găsise în propriile simţăminte şi gânduri. La fiecare apăsare de clapă, viaţa lui se trezea când îmbogăţită, când sărăcită; nimeni nu

ştia ce a simţit sau a gândit cât a cântat, dar toată lumea a auzit desfăşurându-se în aceste sunete viaţa unui om.

Într-o dimineaţă de septembrie în care se trezise epuizat, în timp ce vorbea cu Dilevser despre un roman de Balzac, a întrerupt-o brusc:

— Dilevser, pot să vă pun o întrebare, dacă nu vă supăraţi?

— Desigur.

— Vreţi să fiţi soţia mea?

Tânăra s-a apropiat de fereastra deschisă şi, după ce s-a uitat câteva clipe la grădină, s-a întors.

— Da.

Acest scurt schimb de replici îi luase prin surprindere; de uimiţi ce erau amândoi, au început din nou să vorbească despre Balzac, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

Deşi rostite într-un suspin şi fără martori, aceste cuvinte au răsunat în casă ca o bombă. Era ca şi cum toată lumea ar fi auzit întrebarea lui Hikmet Bey; s-au pornit de îndată să circule şoapte emoţionate, râsete entuziasmate şi murmur de voci, dând ocol casei cât ai bate din palme.

Apoi toată lumea s-a întors către Hediye.

Ea a pălit, un uşor fior i-a trecut peste faţă şi a închis ochii; când i-a deschis din nou, trăsăturile ei plăcute nu trădau nicio emoţie. Ca întotdeauna, stătea sprijinită de peretele bibliotecii.

În acea zi, trecând de mai multe ori pe lângă tânără. Hikmet Bey nu a avut curajul să-i vorbească. Aştepta să vină noaptea ca să-i explice situaţia şi să încerce să o consoleze promiţându-i că îi va oferi o casă şi că va avea grijă de ea pentru tot restul vieţii. Între timp, Hediye continua să-şi ocupe locul obişnuit, masca sa impenetrabilă nelăsând să iasă la iveală nimic din ce simţea. Hikmet Bey îi zâmbise o dată pe când traversa holul, iar ea îi răspunsese la fel. Acest zâmbet îl făcuse pe Hikmet Bey să creadă că nu

va suferi atât de mult pe cât se temea el din pricina căsătoriei lui cu Dilevser.

Cum tânăra nu se arătase în timp ce se pregătea cina, o servitoare a fost trimisă să verifice dacă se afla în camera ei.

Hediye se strecurase goală sub plapuma de puf.

Semnele morții îi cruțaseră chipul trist. Plecase în tăcere, fără să-şi piardă nimic din frumusețe. Nimeni nu a înțeles de unde sau cum făcuse rost otrava care îi fusese fatală.

Nu lăsase niciun cuvânt de explicație.

Cu toate acestea. Hikmet Bey a observat că rochia albă de mătase pe care o purtase la prima lor întâlnire fusese aşezată la picioarele patului, împăturită cu grijă.

XXIV

La căderea nopții, un pătrar de lună cum rar se poate vedea a apărut pe bolta cerului ca o geană de aur.

Osman contempla această lună de la fereastra casei vechi, simțind în spatele lui alunecarea trupurilor translucide şi fragile ale morților săi.

Ştia că Hikmet Bey fusese fericit cu Dilevser, dar şi că nu reuşise niciodată să o uite pe Hediye.

Ştia că o revoltă fusese înăbuşită la Poarta Fericirii, dar şi că oraşul avea să mai cunoască şi alte revolte, alte lovituri de stat, atacuri, războaie, ocupații, catastrofe.

Descoperise minciunile celor vii şi adevărurile morților.

Avea strania impresie că nu moştenise nimic din propriul său trecut în afară de tristețe.

„Toți suntem neputincioşi”, spusese Şeyh Efendi, „toți suferim şi Domnul ia asupra Lui suferința noastră şi suferă pentru noi. Tot El este şi cel care ne alină suferința şi ne oferă mângâierea Sa. Mi-aş fi dorit să pot suferi la fel de mult ca El, ca să alin şi eu suferința semenilor mei, dar

nicio făptură nu poate suferi la fel de mult ca Dumnezeul ei...”

Când Osman a întrebat cine s-ar fi cuvenit să sufere mai mult, răspunsul lui Cevat Bey a fost cu totul altul.

„Mângâierea omului este în om, băiete, dar oamenii nu-şi dau silința s-o găsească.”

Auzind acestea, Soula a râs cu poftă şi, fără să ridice prea mult vocea, i-a spus lui Osman cu glasul ei şăgalnic: „Ce tot îndrugă ăştia?”.

Sub delicatul pătrar de lună, toți morții lui vorbeau.

Fiecare avea o poveste de spus, o plângere de făcut, o cale de mângâiere de arătat.

Doar Hediye tăcuse.

Aşa cum făcuse întotdeauna şi în timpul vieții.

Părea o rochie de mătase albă care plutea printre morți.

